

...o apud al...
...r. in v. inc...
...ocberc fi...
...ere. vn...

REI RVSTICAE LIBRI QVATVOR, VNIVERSAM RVSTICAM DISCIPLINAM COMPLECTENTES, vnâ cum appendice oraculorum rusticorum Coronidis vice adiecta.

ITEM,

DE VENATIONE, AVCVPIO ATQVE PISCATIONE compendium, in vsum Heroum patrumq́; familiâs ruri agentium concinnatum.

Auctore D D. Conrado Heresbachio Iurisconsulto, Illustrissimi Ducis Iuliacensis, Cliuensis, Montensis, &c. Consiliario.

auctor damnatus. opus vero hoc permissum. ... [illegible]

Dela Libra del Carm. Descalz. Casa grande Sevilla

COLONIAE
Apud Ioannem Birckmannum,
Anno 1570.
Cum gratia & priuilegio Cæs. Maiest.

CONRADVS HERESBACHIVS LECTORI S. D.

Vperioribus annis cùm in cõtrouerſijs finium regundorum Cõſiliarij Geldrienſes & Cliuenſes ad Moſæ ripam conueniſſent, & propter locorum inſpectionem, iuriumq; vtriusq; ditionis collationẽ congreſſus diſceptatioque in pluſculos dies prorogaretur, tandem autem diuina gratia aſpirante, diſsidijs cõpoſitis limitibusq; ritè diſtinctis vtrique alteris valedicturi vnâ pranderemus, ſepoſitis curis publicis de priuatis honeſtisq; ſtudijs liberius conferri ceptum, ac fortè de frugib. quibus veſceremur mentione facta, cùm in mentionem de Agricultura lógius prouecti eſſemus, Cancellarius Geldrienſis Hadrianus Marius vir eruditus, & rei ruſticæ ſtudioſus, cùm me quoque ei ſtudio

deditum intelligeret, hortari cœpit me, qui ruri plurimum commorarer, remq; Rusticam exercerem, de huius disciplinę exercitio aliquid commẽtarer scriptoq; proderem huius regionis vsibus accommodatum. Nam quæ veteres Hesiodus in Bœotia, Cato, Varro, Columella in Campania & Italia tradiderunt, nostro neque cœlo neque solo per omnia congruere: at ego etsi hanc prouinciam multis de causis recusare cœpi, illo tamẽ pertinacius impellente, tandem de agro frumẽtario, deq; pastoritia & ornithotrophijs (quarum rerum qualemcunq; experientiam me vsu quotidiano comparasse putabam) commentaturum me stipulatus, ea lege vt ille vicissim hortensium disciplinam, in qua eum exercitatũ esse ipsius hortus gnauiter eleganterq; cultus declarat, explicandam susciperet, Amãt alterna Camenæ. Quod cùm ille promisisset se suscepturum, moxq; post paucos menses non destitit interpellare atque vrgere, vt promissa pręstarẽ. Quid facerem? Ego vt fidem meam liberarem,

quæ de agro frumentario & pastionib. rusticis eram commentatus, iuxta promissi legem tanquam meum symbolum persoluens, ad eum misi, addita etiam qualicunq; delineatione hortensis culturæ, quo eundem ad suum quoq; promissum præstandum prouocarem. Nam etiamsi ego eius partes vtcunq; delineassem, nõ tamen id factum vt illum obligatione eximerem, sed vt explicatius de hortensibus disserendi occasionem præberem. Siquidem ingenuè fateor, in ea disciplina me non satis instructum, solũ quantum è veterum recentiorumq; scriptis, ac nostratibus hortulanis, eq; obiter inspecta harum regionũ cultura hortensium percipere potui, scripto sum cõplexus. Ac verò plantarum nomenclaturas ad amphibologias vitãdas visum fuit plurib. linguis explicare, quo magis propriè & significantius quæque distinguerentur, idq; Dioscoridis aliorumq; quorundam exemplo. Ad hæc ne quid in rei rusticæ Philosophia desideraretur, adieci de pecorum auiumque cohortalium

cura rusticis familiari, addito quoq; corollarij vice de venandi, piscationis atq; accipitrarij exercitij compendio, quo Heroes & patresfamiliâs excusis publicis curis ruri se oblectare atque exercere solent. Porrò cùm Hadrianum Cancellarium, cui has meas de Re Rustica farragines concredideram, fata eripuissent, neque dum mihi suum de hortensibus scriptum vti stipulatus mutuo communicasset, ego meas hasce Rhapsodias cũ eo sepelire statueram: verùm quia iam liber per illum in manus plurium peruenit, eruditi aliquot atque heroes quibus ille communicauit me subinde extimulare non cessarunt, vt has meas lucubratiunculas in publicum proferri paterer. Iam verò cùm Rei Rusticæ studium sic habeat vt minimè sit inuidiosum sed candidum, gaudens sua exercitia proferre, omnibusq; esse communia, adde quòd nec reprehensionem formidet, quinetiam lubens errorem si admoneatur agnoscit atque corrigit, ἀγαθὴ γὰρ παραίφασις ἐστὶν ἑταίρου vt inquit ille. Hoc nimirum

mirum rustico more fretus hæc mea de Re Rustica exercitia communico amicorum obsequio, malens reprehensionem errati, quàm denegati officij crimẽ subire. Et quanquam de Re Rustica & reliquis hisce exercitijs extant & veterum & recentiorum pleraq; scripta, licet nõ pari dignitate ab vtrisque sed sparsim & confuse, & prout suis quibusque regionibus moribusq; conuenire videbantur tradita; ego vt priuatæ meæ memoriæ consulerem, quæ ad vniuersam Rem Rusticam pertinere videbantur, in paucos libros contraxi, nostrisq; quantum licuit accommodaui vsibus, adhibitisq; nostratiũ obseruationib. adiectis quoque quibusdam quæ recentior ætas culturę vsu & diligentia animaduertit veterib. incognita, qualia sunt inter fruges, tritici fagini, sporiæ, turcici frumenti, & inter pastiones rusticas, Indicarum auium educatio, & pleraq; alia. Non diffiteor interim me in hisce commentarijs plurima ex aliorum cùm veterum tum recentiorum scriptis mutuatum esse,
 idque

idque vt testatum facerem ex professo auctores ipsos, si non semper quod tædium vitarem, certè plurimũ nominatim citans quib. me adiutum profiteor, exemplo videlicet veterum Columellæ, Plinij, Athenæj, Aeliani, Palladij, Constantini, Ruellij, ac plurium aliorũ, quibus non datur vitio veterum auctorum placita secretis dispersa monumentis, industria sua colligere, atque etiam ad verbum suis inserere scriptis. Proinde si quis ob id me criminari velit, is cogitet eodem iure doctissimos quosque repetundarum postulari posse, quòd aliena vsurpauerint, eaque in suum vsum quasi in coloniam transtulerint. Siquidem Plato ab Aegyptijs & alij ab alijs mutuati multa, Virgilius ex Homero in Aeneida nõ pauca transtulit, Hesiodi quędam in Georgica, nõnulla è Theocrito in Bucolica transcripsisse constat, sed ea dexteritate vt ipsos auctores vicisse credatur. Nam vt non est cuiuslibet è manibus Herculis clauã extorquere, ita non est cuiusuis aliena in suũ vsum scitè conuertere.

uertere. Si à Plinio repetantur quæ ex Aristotele, Theophrasto, quæ è Catone, Varrone, Columella, & innumeris alijs qui interciderunt mutuatus, certè implumem cuculum diceres. Politianus criminatur Gellium tanquam furem aliorum scriptorum, cùm ipse deprehendatur hac in re furacissimus. Nam præter hoc quod de Miscellaneis ei obijcit Merula, in alijs quoque publicatis suo nomine scriptis animaduertere licet. Oratio in Homerum habita propè tota è Plutarchi libello translata. in Panistemone aliorum nō intellecta congessisse à nasutiorib. insimulatur. Cęliũ optimorum auctorum fucum conuiciãtur quidam. nec desunt qui eodem crimine traducunt Macrobium, cùm tamen illos omnes de bonis literis benè meritos fateri cogamur. Hæc ideo præfari placuit, ne quis fortè alienis me plumis vestitũ interpretetur malignius, cùm candidè profitear, me plurimas aliorum sententias de Re Rustica congessisse, nostrisq; quantum licuit vsibus accommodasse.

Quæ ſi cui vſui eſſe poterunt, ſine inuidia fruatur: ſin minus deſinat labores candido animo ſuſceptos calumniari. Vale. E Larinſulano Kalend. Auguſti.

ARGVMENTVM QVATVOR LIBRORVM DE Re Rustica.

Tsi Rem Rusticam vniuersam duobus maximè complecti Varro tradit; nos tamen eandem quadrifariam distinximus, singula scilicet membra suppartientes. Aut enim circa agrorum culturam versatur, atque hic duplex studium. Nam si ager exercetur seminarius γεωργική, sin autem circa hortensia φυτευτικὴ vocatur; aut circa rem pecuariam & βουκολική, aut circa villaticas aues & ὀρνιθιακὴ dici poterit.

Priori igitur libro qui Georgicus dicitur, Agri culturæ initia laudesque tribuuntur, villæ positio, eiusque partes, de patrefamiliâs, de villico, de familia, instrumento rustico, de fundo deligendo, de cœli terræque ratione habenda, de terræ ad segetes serendas cultura, serendarumque frugum discrimine, de satorum cura, de messe, de horreis atque granarijs, de pratis agrisque pascuis, de fœno præparando. Postremò diligentiæ Rusticæ exemplum, quid denique in agro, & quid in eo mercando obseruandum.

Secundo nempe Phyteutico propter affinitatem

tem frugum cum plantis, plantarum ſerendarum diſciplina traditur. Inibi de hortis eorumque vetuſto & honeſto vſu, de ſepimentis ac ſepe viua, de ſerendis herbis & oleribus, de frugiferis arboribus, de vite, de pomarijs, & quo pacto frugiferæ arbores vel ſerendæ vel plantandæ, de ſylueſtribus arboribus & ſeminario conſtituendo, de ſyluis tam cæduis quàm glandiferis, de materia ac ſaliceto.

Tertio hoc eſt Bucolico, paſtoritiæ vitæ origo vetuſtas & laudes, eiusq; cum agricolis ſocietas: hic de animantibus villaticis, de pecoribus, iumentis, veterinis, deque eorum nutricatu, paſtura, fœtura, ſanitateque tuenda, de paſtoribus, canibus, oecuris & pecorarijs deque felibus traditur.

Quarto quem Ornithrophium *appellamus, de cohortalibus auibus ac reliquis villaticis paſtionibus, de aquaticis piſcibusque alendis, de piſcinarum cura, & ichthiotrophijs ac piſcationibus. Inde apum & mellis cura. Item epitome legum Ruſticarum. Poſtremò de viuarijs ferarum, de venatione, hoc eſt, cynogetices, halieutices, & accipitrariæ compẽdium coronidis vice adiectum, tanquam ruri agentium dominorum exercitium.*

Auctorum præcipuorum, quorum testimonijs & præceptis potissimum vsi, ne quem sua laude fraudemus, Plinium imitati catalogum inscribi placuit. Et sunt præter sacra Biblia & Ecclesiasticos scriptores, quorum testimonijs aliquoties vtimur, è prophanis Homerus, Hesiodus, Theocritus, Leges 12. Tabularum, Solon, Xenophon, Plato, Aristoteles, Theophrastus, Isocrates, Plutarchus, Aelianus, Diodorus Siculus, Herodotus, Thucydides, Polybius, Cato, Varro, Virgilius, Ouidius, Horatius, Martialis, Columella, Celsus, Hippocrates, Galenus, Aegeneta, Dioscorides, Nicander, Aristophanes & commentarium in eundem. Alexander Aphrodiseus, Macer, Vitruuius, Dio, Vegetius, Iulius Firmicus, Plinius vterque, Athenæus, Iulius Pollux, Lucianus, Oppianus, Cōstantinus & qui illius collectaneis inserti Cassianus Bericius, Didymus, Florentinus, Anatolius, Sotion Quintilij, Democrit⁹, Appuleius, Heliodorus, Iureconsulti, Platina, Alexander Neapolitanus, Petrus de Crescentibus, Veterinaria, Budæus, Ruellius, Fuccius, Maßarius in Plin. Matthiolus in Diosco. Hieronymus Cardanus, Grapaldi Prediū rusticum, Italica & Gallica de hortensibus, Agricola & hortulani nostrates.

HORATIVS VITAE RVSTICAE AMOENITATEM describens:

Ponendaq́; domo quærenda est area primum:
Nouistíne locum potiorem rure beato?
Est ubi plus tepeant hyemes? ubi gratior aura
Leniat & rabiem canis & momenta leonis,
Quum semel accepit solem furibundus acutum?
Est ubi diuellat somnos minus inuida cura?
Deterius Libycis olet, aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quàm quæ per pronū trepidat cum murmure riuū?
Nempe inter varias nutritur sylua columnas.
Laudaturq́; domus, longos quæ prospicit agros.

LIBER I. DE RE RVSTICA.

AVTHORE

D. CONRADO HERESBACHIO IVRISCONSVLTO. ILLVstrißimi Principis Cliuensis, Iuliacensis, Montensis, &c. Consiliario.

Personæ colloquentes,

CONO. RIGO. METELLA. HERMES.

ONO. Ecquid hinnientes terramq; pulsantes audio equos? Age Herme vise, si qui aduentent? HERMES. Ni me fallit emin⁹ prospicientē visus, Rigo est ὁ ἀρχιγραμματεὺς METELLA. Vixdum biduum domi es, & iam rursus in aulam accerseris forte aliquo ablegandus. CONO. Meliora ominare, fortasse officij & communis amicitiæ causa nos inuisit. RIGO.

 Heus

Heus tu Cono. Hiccine te rusticantem dulciq́; otio indulgentem offendã? Næ tu beatus es, qui procul ab omni molestiarum aulicarum strepitu securus in altissima viuis tranquillitate, armisq́;, vt ille dicit, ad postem religatis, tam amœno lates abditus agro, nos interim sinens aulicis publicisq́; curis & occupationibus ἄγεσθαι καὶ φέρεσθαι. CONO. Fateor quidem me hac parte beatum suscepisse propositum, si dij interim terreni patiantur me hac frui beatitate, qui occupationes ambitiosas fori aulicarumq́; rerum ablegarim in profundũ mare. Sed tu ne rude donatum antiquo me includere circo contendes? RIGO. Nequaquam, etiamsi cuperem aliquando te nõ vsq; adeò aulam refugere teq; à consortio publicorum negotiorum subtrahere, Nosti nos non nobis nostroq; otio natos sed patriæ quoque & Reipub. atque vocationi? extremum est malorũ, patriæ res deserentem prodere malis hominibus, & tecum ipsum extra telorũ iactum gaudere certamina Reip. reliquisse. Etsi Cato Roma non indigebat, certe ipsa Roma & amici Catone indiguere, vt inquit ille. CONO. Recte quidẽ quam-
diu

diu ętas & vires ferunt, vocationi seruiendum, at est quædam vt ipse fateri cogeris causaria misio. Laudatur Lucullus quòd dum vegeto esset corpore Reipub. seruiret, & post honestos domi militięq; labores ad quietem literariumque otium redierit. Et Scipio quod adiecta Carthagini Numidia quieuerit potius, quàm sicut Marius post præclaras victorias & custodiendos honores modum statuere non potuisset, atq; insatiabili gloriæ imperijque ambitione cum iuuenibus senex contendere, ac denique se in turpisimas miserias conijcere maluerit. Ciceronem certe post depulsam Catilinæ coniurationem priuatim consenescere præstitisset quàm ciuilibus factionibus ambitiose immiscendo capitis discrimen accersere. Sunt enim finita quadam modestia ciuiles ambitiones moderādę pręsertim hoc tempore, cum inuidijs, odijs, adulationibus, detrectationibus, atque adeo pleonecticis ambitiosisq; consilijs aulæ pasim sint obnoxiæ, & probitati & simplicitati Christianæ locus non vbique concedatur. Hæc sunt quæ Socratem & Platonem à Rep. deterruerunt, & me quidē iam grandæ-

Lucullus.

Scipio.

Cicero.

 uum

uum ætatis valetudinisque excusatione fretum in hoc meo rusculo ablegatis aulicis negotijs detinent. RIGO. Sed nec seni Reip. administratio fugienda, Nosti ἔργα νέων, βουλαὶ δὲ γερόντων, Atq; has maximè seruari Resp. vbi senum consilia, iuuenum lanceæ vigent. Nestor propter cōsilia in Troiano bello celebratur, dū Peleus et Laertes οἰκουροῦντες contemnuntur. CONO. Titillat alios gloria, alios emolumēta, largitiones recoctos detinēt aulicos, etiam alterum pedem in sepulchro habentes. Nos si hac vitæ ratione contenti, & veræ vitæ vacare liberet.

Nestor.

Nec nos atria nec domos potentum,
Nec lites tetricas forumque triste.
Noscemus nec imagines superbas.
Hæc essent loca semper hi labores.
Nunc viuit sibi neuter heu bonosque
Soles effugere atque abire sentit.
Qui nobis pereunt & imputantur
Quisque viuere dum sciat, moratur.

Vt Poeta elegāti notauit epigrammate. Iam vero insani hominis esset, & stulti sponte se sine vllo fructu periculis obijcere, qui posit priuatus piè & securè in agro procul negotijs, vt prisca gens mortalium viuere. RIGO. Rectè quidem,

Nam

Nam Poeta hunc beatum canit, cui hoc contingere poteſt. At interim ſolus es, cum pecudibus, ruſticis, arboribus tibi habenda cõſuetudo homini in hanc vſque ętatem cum grauiſsimis & principibus viris viuere conſueto. Socrates non ab arboribus & pecudibus, ſed in vrbibus diſcendam ſapientiam contendit. *Socrates.*
CONO. De Socratis iudicio etſi equidẽ non pugnabo, certè ex illius & Iſchomachi apud Xenophontem diſputatione conſtat eundem minimè rem Ruſticam improbaſſe. Ac vero quod ad ſolitudinem attinet hîc mihi idem fere accidit, quod apud Ciceronem Scipio dixiſſe fertur, ſe nunquam minus ſolum quam cum ſolus eſſet, nam tum mihi cũ maximis grauiſsimisq; ac ſapientiſsimis colloquiũ eſt, ſiquidem aut ſacris Prophetarũ Apoſtolorumq; oraculis totus incumbo, quæ verã ſapientiam tradunt, per quam reges regnant, & domini dominantur, adde quibus animæ, quod maxime curæ eſſe debet, paſcuntur, & quæ ad æternam illam aulã viam commonſtrant, Aut, ſi libet, cum principibus huius mundi, atque cum ſummis monarchis conſuetudo eſt, de Reip. arduis re- *Solitudinis vſus.*
 bus,

bus, deq́; administratione confero toto orbe gesta lectitans, perq́; omnes nationes peregrinor, aut deniq; Rei Rusticæ scriptores excutiens in animantiũ, plantarum mirabili Dei opificio animũ exerceo, creatoremq́; in creaturis agnosco. Atq; præter hos mutos confabulatores, sapientes me quoq; inuisunt amici, Nobiles, Decuriones, Præfecti, Optimates & docti, atque adeó Princeps ipse me inuisere non grauatur, ita vt vix dies prætereat, quo non aduentent qui inuisant & salutent, alij animi caussa, alij necessitudinis, alij negotiorum ergò. Nam & amicis & vicinis neq; consilia neq; operam denegare soleo: eaq́; occasione nonnunquã Iurisconsulti & prudentes mundi sunt excutiẽdi, sed gratuitò & ἀμισϑὶ, Et vos me non negligitis ex aula processus iudiciariorum excutiendos mittentes. Vnde fit vt ruri longè pluribus & suauioribus liberioribusq́ue colloquijs fruar, quàm vos vel in aulis vel in vrbibus quantumuis frequentibus. RIGO. Age igitur dic amabo quibus occupationibus totum transigis diem tempusq́; disponis otiosum ? neque enim dubito quin singulari industria vsus, tempus quàm

quàm optimè & frugaliter diſpenſes. *Patrisfami*
CONO. Exponam candidè ſi non pi- *lias in Re*
geat auſcultare nihil diſsimulaturus. Et *Rustica tē-*
principio eiuſdē Poetæ alioqui parum *poris diſpen*
pudici in hoc tamen grauiter & appoſi- *ſatio.*
tè locuti verbis & ſententia vtar.

Luce Deum oro, famulos poſt arua reuiſo,
Partibus atque meis iuſtos indico labores,
Inde lego, Phœbumq; cio, Muſamq; laceſſo.

Inter primos enim fere ſurgo, maximè æſtate cum ſuauiſsimas & ſaluberrimas horas ſomnolentia perdimus. τοῦτο γὰρ καὶ πρὸς ὑγίειαν καὶ οἰκονομίαν καὶ φιλοσοφίαν χρήσιμον, inquit Ariſtoteles. Hyeme ſi pigeat & ſi quando aſperitas aeris aut valetudo impediat, procuratori committo quem fidum habeo, & diligentem, ſic à me inſtitutum, vt vicarius ſit meæ diligentiæ: præterea ancillam Euryclíam tamiam rei domeſticæ vxoris quaſi ſuffraganeam & promam condam. Hos iubemus interim noſtras partes tueri: Sin autem & cœlum & temporis habitus patiatur ἐργοδιώκτην ipſe ago. Et quanquam Villicum habeam Rei Ruſticæ magiſtrum, tamen memor dicti illius Perſæ & Libyci. Optimum fimum eſſe

Oecono.αι. *Cato.c.5.*

Optimum fimũ plantam Domini.

agri lætificandi plantam Domini. Et oculum Domini maximè equum saginare. Hortatur me quoque huc, quod surgere diluculo, ad valetudinem, partim grauissimi Philosophi testimonio, partim meo ipsius experimento conferre sentio. Vbi familia suis quæq; operibus incumbit & opus feruet, ipse ad orandũ atq; legendum sacram scripturã in Musæum me recipio. Nempe hoc more vtar, vt quotidie lectionem in veteri aut nouo testamento veluti pensum absoluam: inde scribo legoq; magis necessaria: aut expedio si quid vel publicè vel circa rem familiarem curandum: sub prandiũ inambulo paulisper, aut in horto aut in pratis sub diuo, si sudum sit cœlum, aut sub tecto si cœlum tristius. Inde reperio ouum, pullum, aut hædũ, aut vitulum, aut pisciculos, recens butyrũ, & quæ fimetæ, quæ chortes, caulæ atque piscinæ præbent, aut denique olusculũ, acetarium, & fructus si quos hortus & pomariũ suppeditat, quas dapes inemptas apparat vxor. Non me Lucrina magis iuuerint conchylia magísue Rhombus. Prandeo raro vltra horam vnam prorogata mensa. A cibo confabulationes

nes cum vxore & familia, aut cum hospitibus, si sint, misceo, inambulo, viso operas, agros, pascua, segetes, pecora, iumenta. Quando hîc ruri diuersor, quotidie, si, vt dixi, cœli constitutio patiatur, aut non impediar aliis magis necessariis, fundum circumeo, iuxta Catonis præceptum: Si nō quotidiè, certè postridie aut alternis. Quoties in villam venio ex vrbe, idem facio, vt cognoscam quàm fundus cultus sit, opera quæ infecta aut facta: neque vnquam circumeo, quin aliquod operæprecium fecero. Interim contemplor naturæ mirabilē sagacitatem, ac Dei Opt. Max. incomprehēsibilē in creaturis operationē. Quod, vt Cicero rectè testatur, suauissimum est animi pabulum, & quàm proximè ad Deum accedere facit. Hîc expendo Dei beneficia & opera admiranda, Qui facit germinare fœnum iumentis, & herbam seruituti hominum, vt educat panem è terra, iuxta psaltis prophetici hymnum. Hic mihi concionatur *Acad. quæstio. lib. 1.* *Psal. 104.*

Terra ferax vario fundens munuscula cultu
Mollia purpureum pingunt violaria campū,
Prata virent herbis et micat herba comis.

Paulatim subeunt stellantia lumina florum
Floribus arrident gramina cuncta suis.
Quis vnquam artifex inimitabilia hæc diuina opera æmulari aut effingere poterit? Quis è gramine triticum aut panem? eq; sarmento tam nobilem liquorem aut vinum elicere potuit, quàm is qui omnium visibilium & inuisibilium creaturarum est conditor. Hisce contemplationibus animum recreo, Deo creatori & conseruatori gratias ago pro immensa sua bonitate. Cano Psalmum.
Psal. 65. Te decet hymnus in Sion. Aut, Benedic
Psal. 104. anima mea Dominum,&c. comprecans vt donis diuina sua liberalitate concessis aspirare dignetur, vt agros ditet preparetque frumentum eorum, germini eius benedicat, Coronet annum bonitatis suæ,&c. vtque illis frui concedatur cum gratiarum actione ad illius honorem & proximi necessitatem. Inde domum reuersus ad legendi scribendique operam, vel si quid aliud agendum me confero. Cæterum ad ingenij opera ante tertiam à prandio non reuertor. Cœno parcius cœnaque facta nunquam aut rarissimè lego aut scribo: quin potius iuuat pastas oues videre properantes domum.

mum, Videre fessos vomerem inuersum boues collo trahentes languido, pastosque vernas circum renidentes lares: aut in reducta valle mugientium prospecto gregem. Libet sedere modo sub antiqua ilice, modo in tenaci gramine, labuntur altis interim ripis aquæ, fontes limpidis obstrepunt manãtibus, vt inquit Poeta. Aut ad flumẽ vel in horto vel in pascuis propinquis leniter obambulãs cum amicis aut vxore, aut deniq; cum familia de operis Rusticis præstitis præstandisq; confero, operas dispenso. Si q̃d Villicus indicat, si quid emendum vendendumúe: Oportet enim Patremfamilias vendacem esse potius quàm emacem, vt habet Catonis sententia. Interdum maximè hybernis à cœna lucubrationibus iubeo ministrũ recitare historiam sacrã aut iucundã aliquã lectionem, attamen piã & castã, vel ad rem familiarẽ vel ad mores emendandos non ineptã. Duabus aut tribus à cœna horis cubitũ eo, & fere postremus, vt dixi antè, preter ministrũ cubiculariũ & tamiã. RIGO. Interim procul à templo neq; concionib. auscultare neq; publicis officijs & cõuentibus sacris cum vxore atque familia interesse pote-

Patremfamilias vendacem magis quàm emacem oportet esse.

poteris: etsi tu id lectione sarcire queas, non tamen idem poterit vxor & familia. CONO. Quod ad me attinet quotidiè, citra iactantiam dico, sacris vaco, idq; certis in hoc destinatis horis, & concionantur mihi Prophetæ, Apostoli, Basilius, Chrysostomus, Nazianzenus, Cyrillus, Ambrosius, Cyprianus, Augustinus atq; alij concionatores optimi, quos profectò cum maiore fructu audire me arbitror quàm vestros aliquot spermologos & plærosq; in templis ineptos concionatores, vxor ipsa quoq; lectioni dedita Biblia legit, & psalmis quotidie aliquot vernacula lingua interpretatis vtitur. Si quid obscurum, id roganti explico, habet suas præterea preces quas sibi delegit. Interim non deest, qui festis diebus quoties per inclementiam cœli vel necessarias caussas parochiam adire non conuenit, Euangelium recitet, & Catechismũ interpretetur, Sacramenta suis temporibus administret: Aestiuo tamen tempore & cœlo non incommodo dominicis festisq; diebus parochiam adimus, & parochum nostrum audimus, ac Sacramenta participamus. Quod ad familiam attinet. Ea sic instituta, vt dilu-

culo

culo quando ad opus egrediuntur, & reuersi ad mensam orent. Proditum est de Antonio Eremita, cùm à Philosopho quodam rogaretur, quo pacto res diuinas contemplaretur in solitudine libris destitutus, Vniuerso, inquit, mundo librorum & instructæ bibliothecæ vtor vice, quæ semper & vbique ante oculos obuersatur, in quo diuina opificia lectitaret. Ad eundem modum & familiam rusticam habeo veræ religionis fundamento instructam, eam fretam sua vocatione & vitæ innocentia, neque vanis vrbiũ spectaculis auocatã creationis diuinorumq́; operum maiestatem contemplari, & creatorem in creaturis nõ festis tantum diebus, sed quotidie, & in omni opere laudare & auiculas creaturasq́; diuina opera prædicãtes audire licet. RIGO. Pietatis mihi narras scholam non rusticum contubernium, olim Patriarcharum vitã & primitiuæ Ecclesiæ monasteria huiusmodi fuisse apparet. CONO. Imo Chrysostomus contendit omnes Christianos etiam coniugatos ad monachorum non quidem nostratium sed veterum institutum viuere debere: Nam Monachismus tum nihil aliud erat

Antonij Eremitæ dictum.

Cum aliis tum Hom. 56. in 16. Matth.

rat

Monachismus verus. rat quàm syncerorum Christianorum vita, qualem Patriarchas quoq; vixisse testis est scriptura. R I G O. Miratus sæpe cum in vrbibus ædes habeas splendidas & instructissimas quod ijs relictis ru re habitare malis, sed cum hanc vitæ tuę œconomiã intueor, desino mirari. C O N O. Mihi gentile est atque adeo inde à maiorib. agriculturæ studiũ agnatum. Siquidẽ & parens, auus, proauus & quantum retro genealogiã repetere possum, maiores omnes mei agriculturam exercuerunt, & in paterno ac proprio rure omnes veluti indigenæ & orti sunt & decesserunt. R I G O. Non ita pridem cum in publicis negotijs apud Cancellarium grauissimum virum Hypsographũ vicinum tuum, & ipsum Rei Rusticæ studiosissimum diuertissem, Parentem tuum videre contigit, senem dixissem Laertem illum Homericum, aut è patriarchis potius aliquẽ, Et quantum ex Hypsographo accepi grandæuum, nempe nonagenarium, sed ita bellè ætatem ferentem, vt vix quinquagenarium iudicassem, ingenio, memoria plurimũ adhuc valere visus, de iure municipali eius regionis, de historijs veterũ, imprimis de sacris

sacris tanta copia & suauitate nobiscum disserebat, vt plurimum me illius senis caperet admiratio. Apostolos, Prophetas ad vnguem tenebat, adeo vt non immerito viderem Optimates eius consuetudine delectari atq; reuerenter eum colere. CONO. Adeo in extremam vsq; ætatem tenebatur sacrarum lectione literarum vt nullum diem sine linea ac sacrarum literarum lectione præterire pateretur. Quotidie parochiã proximam pedes adibat, neq; sacrã concionem prætermittebat vnquam. Pastores & sacrificos in ordinem redegit, ad scripturę ductum illos exigens. RIGO. Episcopum & censorem aliquẽ mihi depingis, & reuera plæriq; opus habẽt pastores huiusmodi Agonothetis, qui abusus auaritiã eorum alentes coerceant. CONO. Vt autem ad otium hoc meum vel ad agriculturæ studium, vnde digressus, reuertar. Tun adhuc miraris me hoc tam honesto tamq; vtili otio delectari, quo nihil sanctorum grauissimorumq; hominũ testimonio honestius, nihil melius, adde nihil eorum è quibus aliquid acquiritur, libero homine dignius, Deóque magis probatus labor agricultura? *Rei Rusticæ encomium.*

Vete-

Cato in prin. R.R. Veteres, vt Cato vir ſapiens, & Rei Ruſticæ aſſertor teſtatur, quoties virum bonum laudare vellent, Bonum Agricolá tanquam ſummo encomio vnoq; verbo efferebant. Proinde huic ſtudio non puduit potentiſsimos Reges atq; Monarchas vacare, quod de Cyro Xenophon, de Abdolomino Q. Curtius memoriæ tradiderunt: *Monarchæ & Reges rei Ruſticæ vacarunt.* Numa Romanorum Rex ſingulari amore agriculturam proſecutus, quod nullum ſtudium adeò acre pacis & bellicæ fortitudinis philtrum, & facilē è tellure victū præbere exiſtimaret, *Plutarc. in Numa.* μᾶλλον ὡς ἠθοποιὸν ἢ πλουτοποιὸν ἀγαπήσας τέχνας: vt taceam Hieronem, Philometorem, Attalum, Archilaum, & alios principes viros Rei Ruſticæ ſtudioſos. Ab Homero ingeniorū fonte eximiè laudata hæc diſciplina, dum Phæacū regem Alcinoū ſumma cum voluptate in hortis verſari ſcribit, Laertem ſenē deſiderium abſentis filij agricultura lenientem tradit. *Ody. κ. & Ody. ω.* Heſiodus in opere τῶν ἔργων καὶ ἡμέρων paſsim laudat Aſcræam vrbibus pulſam rure delectari. Ipſorum Imperatorum manibus colebantur agri, *Plin. 18. 3.* vt fas eſt credere gaudente terra laureato vomere & triumphali aratore, ſiue illi ea-

li eadem cura ſemina tractabant qua bel la,eademq; diligentia arua diſponebant qua caſtra,ſiue honeſtis manibus omnia felicius proueniunt, quoniam & curioſius fiunt. Serentem inuenerunt dati honores Serranum, Cincinnato viator attulit dictaturam, & quidem nudo plenoq; pulueris etiamnum ore. Viatores namq; hinc nomen traxere,quod ſubinde ex agris ſenatum duceſq; accerſerêt. Cognomina hinc Fabijs,Piſonibus,Curionibus,Lentulis,Ciceronibus,Pilumnis cæteriſq; antiquiſsimis familijs. Fortiſsimos viros & ſtrenuiſsimos milites ex Agricolis naſci Lyricus Poeta teſtatur, Ruſticorum inquiens manus maſcula militum proles ſabellis docta ligonibus verſare glebas. Homerus ſubulci miram narrat fortitudinem nauatamq; in cedendis procis operam.conſtat Cæſares & Imperatores plurimos ex agricolis ortos,& vt alios taceam de Galerio & Maximino conſtat ex armentarijs ad Imperatoriam dignitatem perueniſſe. Idem de Iuſtino,Conſtantio, Probo atque Aureliano traditur. M. Curiũ Imperatorem inuentum in hoſpitio rapum torrentem legatorumq; aurum repudi-

Serranum. *Cincinnatus.* *Viatores.* *Imp. ex Agricol.*

asse annales prodiderunt. Quid de eius vetustate memorem. E sacris oraculis constat antiquissimam ante alias omnes artes Agriculturam iam inde ab initio humani generis extitisse. Neque Osyrim neque Dionysium huius disciplinæ repertorem, vt ethnici fabulantur, sed Deum Opt. Max. hoc vitæ genus instituisse: nam Adam & eius liberi Agricolæ fuerunt. Item Noe vineam plantauit. Abraham, Isaac, Iacob pastores fuerunt, Saul ab asinis, Dauid ab ouili ad sceptra vocatus. Elizeus & Amos è pastoribus facti Prophetæ. Ozias agriculturæ deditus legitur. Syrach agriculturam cum primis efferens, eius opera tenere aratrum, stimulo agitare boues, saginare vaccas & cætera commemorat. Quid multa? Christus ipse gloriatur patre se agricola fuisse, subinde suggerens vitis ac ouium ac pastorum parabolas. Quinetiam Dominus agriculturam docet apud Lucam, vbi commonstrat arbores circumfodiendas, & stercorandas, vt crescant. Nam cum hæc ars sit maximè innoxia, & sine qua mortales nec viuere nec ali posse manifestum, Optimi quiq; & sanctissimi viri hanc

Vetustas agricultura.

Vineæ primus plantator.

hanc amplexi, Et veteres eam dixerunt proximam quasiq; consanguineam sapientiæ, Cicero iusticiæ, diligentię, parsimoniæ magistram appellat, nonnulli omnium artium parentem atque nutricem, nam cum citra alias artes viuere liceat, citra hanc vita sustineri nequit, adde quæstum hanc consequi maxime pium minimeque inuitiosum, siquidem commercium habet cum terra quæ concredita, non reddit sine fœnore, maxime si Dei benedictione secundetur, vnū genus liberale & ingenuū insimulacris augendæ, quod ex agricolatione progignit, vnde virtute nobiles habiti qui iam inde ab antiquo hoc quęstu contenti rura exercebant, nobilitatemq; metiebātur præcipue ex maiorum agricultura non negotiatione aut mechanicis artibus opes quæsissent. M. Varro tēporibus auorum quæri solitam tradit, quod maiores relictis aratro & falce intra murum correpserint, & in circis ac theatris potius quam in segetibus ac vinetis manus mouere ceperint, cum Romani optimates sic annum partirentur vt nonis modo res vrbanas vsurparent, reliquis rura colerent, atque sic durati laboribus

Agricultura consanguinea sapientiæ.

Agricolatura aliarum artium nutrix.

Nobilitas agricultura.

pacis, facile militiam cum res postularet sustinerent. Semperq; rustica plebs vrbanæ præposita, plus verę nobilitatis reliquiarũ in ijs ponentes qui foris terram incolerent, quam qui intra mœnia desides sub vmbra ciuitatis morentur, nisi quis honestius vulgi opinione existimet, vel sanguine ac calamitate miserorum rem & honores pacem, aut bellum perosos, negotiationis aleam ad opes congerendas expromi ac rupto naturæ fœdere terrestre animal ventorum ac maris procellis se obijcere, seq; ritu volucrũ longinqui littoris peregrinũ pererrare orbem, aut denique eximium istud studium prosequi locupletissimum quenque allatrandi, & ingrato fauces prostituisse foro, certe hoc vna innoxia maximum functio. Certe hæc vna innoxia vt diximus functio apud omnes, omniumque ætati habita, Rusticæ rei opibus diuites erant pij Patriarchæ Abraham, Loth, Iacob, Iob. Certumq; est hoc studium eumq; quæstum Deo placere, cum Adamum iusserit Deus terrã colere, & in sudore vultus sui victum quærere. Agricultura igitur tanti momenti, vt eam Deus publico testimonio suo comprobarit

Col. 26. 168
Col. 1. 1.
Gen. 3.

rit,atq; huic ordinationi promisionem benedictionis postea per Moysen addiderit. Dabo,inquiens,benedictionẽ meam anno sexto , & faciet fructus trium annorum. Et mox: Si custodieritis præcepta mea dabo vobis pluuiam temporibus suis,& terra gignet germen suum, & pomis arbores replebuntur, apprehendet tritura vindemiam,& vindemia sementem , & comedetis panem vestrum in saturitate. Quid igitur iucundius homini Christiano,quàm in ea vocatione, & in eo quæstu versari , quã scimus Deo placere,& in hac dulcisima contemplatione diuinorum munerũ philosophari , atque diuinæ maiestatis potentiam, sapientiã, beneficia humano generi collata recolere atque agnoscere , eius benignitati gratias agere,ipsis videlicet plãtis creaturisq; nobis concionãtibus. RIGO. Tu Theologum mihi ex Agricola facis, ac propemodum persuaseris, me quoque agricolam fieri, qui hactenus ex vulgi opinione agriculturam sordidam & illiberalem rem existimauerim. CONO. Amplisimum certè hîc se offerre τῷ θεολογεῖν diuinorumque beneficiorum agnoscendorum campum iam audisti.

Agriculturam Deo placere.

Leuit. 26.

Agriculturam nõ esse sordidam. Quod autem sordidam rem vulgus existimet hanc disciplinam, nihil mirum cum vulgus semper peruerso iudicio feratur. Vulgus strepitum aulicum admiratur purpuratos & catenatos illos, qui rerum & consiliorũ apud Principes potiuntur felicissimos iudicans, interim non intelligens quantum tristitiæ lateat sub splẽdida illa miseria. *Splendida aulicorum miseria.* Vulgus mollitiem pudendã honesto exercitio præponit, noctes ganeis, libidinibus, ebrietatibus: dies ludo somnoq; consumere gaudet, fortunatum ducens qui nec orientem nec occidentẽ solem videat. At qui rectius iudicant fortunatos vocant agricolas si sua bona norint, *Fortunati agricolæ.* quibus ipsa procul discordibus armis, Fundat humo facilem victum iustissima tellus

Si non ingentem foribus domus alta superbis
Mane salutantum totis vomit ædibus vndã
Nec varios inhiant pulchra testudine postes
Illusasq; auro vestes Eritheciaq; æra, &c.
At secura quies & nescia fallere vita
Diues opum variarum & latis otia fundis
Et patiens operum paruoq; assueta iuuentus
Sacra Deum sanctiq; patres extrema per illos
Iusticia excedens terris vestigia fecit. vt grauissimè de Agricolarũ elogijs Poeta cecinit. *Geo g. 2.*

cinit. Aglaus Psophidius Apollinis oraculo felix iudicatus quod in angusto angulo Arcadiæ paruum, sed annuis victibus largè sufficiens prædium colens, vbi consenuerit nunquam egressus, atq; vt è vitę genere manifestū est minima cupidine minimū in vita mali expertus est, vt Plin. testatur. Sed nimis diu te in commendatione rei per se satis commēdatæ detineo. Heus age Metella, vt prandium curetur. METELLA. Curabitur. Saluus sis Rigo, arbitrabar te Xenoplutum esse, qui maritum meum abducere solet, forte iam vna atq; altera hebdomade domi se continet, id quidā inuidentes molestis eū odiosisq; occupationib. onerāt, vel legationib⁹ quæsitis eū vltra colūnas Herculis ablegant. Quod illi detrectāt, huic tanq̃ communi iumento imponūt, quē iam grandæuū oportuit emeritum rude donari suęq; quieti relinqui, vt tandē à mūdano strepitu liber diuinæ philosophię & ad longū illud iter se pręparare viaticoq; idoneo instruere possit. RIGO. Ex Rep. quidē esset Cononē in aulam crebrius vētitare, sed rarius adest ꝙ rusticatio ei nimiū adlubeat. At mihi crede nó ea de causa huc diuerti vt abdu

Plin. 7. 46.

cerem sed solum vt veterem sodalem inuiserem. CONO. Nihil te moueant muliercuiæ expostulationes. RIGO. Obsecro, quia nondum prandij tempus, prodeambulemus, vt visam hanc tuam regiam, tantisper dum prandium paretur. CONO. Quandoquidem sic tibi placet Villam tibi meã commonstrabo, explicaboque in qua mihi regnum constitui. RIGO. Lepidum profectò beatumque tuum hoc regnum. CONO. Fateor quidem hac parte me beatũ, quod mea fortuna contentus ampliora non appetam, Siquidem vt ait ille

Beatus quis.

Non possidentem multa vocaueris
Rectè beatum: rectius occupat
Nomen beati, qui Deorum
Muneribus sapienter vti
Nouit.

Equidem hoc meo regno vel potius tugurio beatior, quam monarchæ aliquot qui tam multis amplissimisq; regnis potiuntur, Diuitiæ non amplitudine, sed animo metiendæ, & vt Psaltes ait, Melius esse modicum iusto quam diuitias im piorum multorum. Cincinnatus quatuor solum iugera colebat, Socrates quinq; tantum minas possidens, diues existima tus,

Diues quis.

tus, vt Xenophon testatur. Ita ego cum Virgilio laudo ingentia rura, exiguum colere malo. Iam vero non sperabis te visurum Luculli villam aut Hyrtij, quæ quadragies HS venisse traditur. Magnificas illas villas, & pauimēta marmorea, vt Cicero ait, contemno. RIGO. Elegāter interim omnia & vt apparet commodo constructa ordine. CONO. Nos iuxta prouerbiū pro nostris opibus mœnia condimus, hoc est pro agelli merito, & domini fortuna constituimus ædificia. Ordine autem rationem tibi explicabo regiæ meæ, Ischomachum Xenophonticum imitatus, quem eximiè laudat Cicero. Principio situs & positio rationem sic ędificandi occasionem dedit. *Villa ædificādæ ratio.* Cato docet, ędificare diu cogitare oportet, conserere cogitare non oportet. *Cat. 2.* Maiores prudenter animaduerterunt, videnturq; ad Catonis & Columellæ consilium, *Col. lib. 1. 4. 73.* quod & Plinius secutus respexisse, cum patremfamilias villam rusticam bene ædificatam habere expedit, nempe sic ædificandam villam, vt neque villa fundum, neq; fundus villam quęrat. *Luculli villa.* Atque hac in re peccasse L. Lucullum & Q. Sceuolam proditum, *Sceuolæ villa.* quorum alter ma-

 iorem

iorem quam vt fundo responderet, alter nempe Sceuola minorē extruxerit quā postularet modus agri, cum vtrunq; sit rei familiari dispēdiosum. Diffusa enim consepta non solum pluris ædificamus, sed etiam impensis maioribus tuemur. At minora si sint quàm postulat fundus dilabuntur fructus aut corrumpuntur. Plurimum igitur referre qualis fundus

Situs villæ. qualiter ædificetur, & vtiliter disponatur. Cato in prædio maximè desiderat, vt bonum cælum habeat, & si fieri poterit, situm sit ad radicem montis, inque meridiē spectet, loco salubri. Varro addit ad exortum æquinoctialem, vt æstate habeat vmbrā, hyeme solem. Quibus subscribens Columella, Quod si voto, inquit, fortuna respondet, Ager optandus salubri loco (nā salubritatem Cato cum primis considerari voluit, vt infra dicetur) vberi gleba, parte campestri, parte alia collibus vel ad orientem vel ad meridiem molliter deuexus, terrenisq; alijs cultis atque alijs syluestribus & asperis, nec procul à mari aut nauigabili flumine, quo deportari fructus, & inuehi merces possint. Cornel. Tacitus tradit veteres Germanos villas constituere solitos,

litos, vt mons, vt fons, vt nemus aut stagnum placuit, aut oportunitatem præbuit. RIGO. Hinc arbitror tot in Germania gentilitia nomina à montibus, fontibus, paludibus ac nemorib. extare. CONO. Apparet, Præcipiunt tamen alij non esse villam iuxta paludes ponendã, neq; aduerso flumine. Paludes enim caloribus noxium virus eructare, ac venenatas bestias emittere serpentumq́; pestes hyberna vligine destitutas, sæpe cæcos creare morbos, certum est. Homerus omnino è flumine semper antelucanas auras insalubres esse verissimè tradit. Quare si omnino villa constituenda in ripa, cauendum esse suadent, vt à tergo potius quàm præ se flumen habeat, & vt ædificij frons auersa sit ab infestis eius regionis ventis, & amicissimis aduersa, cùm plærique amnes æstate vaporatis, hyeme frigidis nebulis caligẽt, quæ nisi vi maiore inspirantium ventorum submoueantur, pecoribus hominibusq́; conferunt pestem. Optimè igitur salubribusq́; locis ad orientem vel ad meridiem, Grauibus ad septentrionem villa conuertitur. A mari autem conuenit longo interuallo abesse. Quia venti

Germanorum villæ.

venti marini noxij & media sunt spacia grauioris halitus. Nec viam militarem iunctã esse conuenit, ne prætereuntium viatorum populationibus & assiduis diuertentium hospitijs infestet rem familiarem. RIGO. Si rectè memini, Veteres vicinitate quoque prædia metiebantur. CONO. Rectè mones, quod propemodum exciderat, neq; enim in postremis molestijs ponendum vicinitatis malum, vt ad finem huius libri dicetur, cuius tœdio quosdam noui Agricolas pacis amantes, qui prædia optima deserere maluerunt, quàm iniurias improborum vicinorum tolerare, vt non abs re Hesiodus dixerit, πῆμα κακὸς γείτων. Sed inquies quorsum hæc tam longa proœmia? Certè ideo hæc altius repeto vt intelligas rationem meæ villæ. Nam cum sint villarum ędificandarum varia proposita, & alij ad voluptatem, alij ad luxuriam, alij denique ad necessitatem ædificent atque constituant villas, antiquorum sententias de villa ponenda recensere placuit. Cùm autem eam opportunitatem quam illi requirunt ponendę villæ in omnibus loci natura non concedat, & alij fluminis, alij vel intra aggeris muni-

Vicinitatis ratio.

Vitruu.

Villæ positio.

munitiones vel extra aggèrem siti, qui vel maris vel fluminis propinquitatem vitare non queant, alij in paludibus, alij in sylvis, nonnulli in montibus prædia habentes arte ac diligentia coguntur sarcire quod loci natura denegauit. Nos cũ fluuium vicinũ declinare non possemus industria quantum fieri potuit incommoda auertere studuimus, & quia fluuij exundationibus pericula sentimus hoc loco & extra aggerẽ siti ædificijs locum æditiorem delegimus, veluti in tumulo collocatis, Ne autem aquæ & glaciei impetus ea euerteret arborum sepimento cinximus. Ac verò vt aeris noxios halitus & ventorum infestos flatus atq; imbres vitaremus ianuas fenestrasq; auersas ad salubritatẽ dispofuimus. RIGO. Cæterũ videris tu aut maiores tui commodè & scitè collocasse hanc villam, Siquidẽ bifrons est antica, partim orientem partim meridiem spectans, & protecto ac menianis sic exædificata, vt & solem hybernum & æstiuam vmbrã excipiat. Adhæc ad ingressum prothyron ab occidẽte ventos & imbres ab ostio arcens. CONO. Totus fabricæ tractus vnius lateris lõgitudine, vt vides, in quo frons

frons est, meridianam partem spectat, in primo angulo excipiēs solis hyberni ortum, vt paululum ab occidente auertatur hyemali, ita fit vt per hyemem illustretur, & caloribus æstate non infestetur. Nam ea ædificatio medium temperatumq; libramentum ventorum hyemalium & æstiuorum tenet, vt & æstiuos perflatus recipiat, & hybernis procellis minus sit obnoxia, tametsi sint quædam quæ & commodius constitui poterant, & mihi ipsi displiceant. RIGO. Sunt quædā quę videntur italicum morem imitata. CONO. Nonnulla quidē vel qa vetustate collapsa à me paulo com modius exædificata, ea autē quæ integra reperi satis putaui, si sarta tecta præstarentur. RIGO. Perge obsecro explicare cætera. Vestibulum hoc videtur italico more clausum portis duab⁹. CONO. Est quidem à me in eam formā absolutum, tametsi speciem vestibuli quandā haberet ante, sed non ita commodam, quare quadratæ formæ vestibulū muro cinxi, & porta amplior per quā currus inuehi possit, si maiuscula plaustra vini vel alterius liquoris importanda cellarijs, aliud est ostium quod egredientib. ingredientibusq;

tibusq; aperitur. Spacio autē hoc propylæi vacuo vel inambulare vel aduenientes excipere licet, pergula adiuncta propilæo huic & topiarium vite vestitū atq; cameratum cōsidere volentibus vmbrā præbet, adest mensa lapidea, nam aliquoties cœnare soleo. E regione ostij vt vides ad meridianam vestibuli partem pistrinum est & mola farinaria, & furni pani coquendo, cęteraq; pistoria opera conficiendo. Item cereuisiaria coqua cū infumibulo ad hordeum madefactum dū intumescens disiliat torrendum in pelusiaci potus vsum. RIGO. Mira ad rem familiarem cōmoditas & industria. CONO. Hæc vitandis incendijs à villa, vt vides, semota. Adhęret puteus limpidissimæ aquæ, qui præter propinquos vsus & culinæ seruit alijsq; vsibus. Quandoquidem intra villā perenni fonte, & riuulis destituimur, alioqui maximè optandi magnoq; redimendi cum propter salubritatem æstiuosq; calores temperandos, tum hortis pratisq; rigandis, Aquæ enim maxima habenda ratio, quæ tam hominibus quā pecudibus salubritatis maximam causam præbet. Interim eam commoditatē sarcit partim puteus opti- *Aqua ratio*

optimam aquã exhibens, partim cisterna aquas pluuiales per fistulas plumbatas,& canaliculos excipiens. Sunt enim hæ corporibus accommodatissimæ. Accedit vicini fluminis vsus. RIGO. Age pistrinum hoc contemplemur, Audio te nouo & inaudito molendi inuento vti. CONO. Videbis. Cum molæ farinarię magnus in ampla familia rustica vsus, & procul absint publicæ, via quoque impedita, mihiq; nullius seruituti addicto liberum sit vel domi vel vbicunq; libeat molenda deportare. Cogitanti autem de constituenda in hac villa mola, cum ad aquariã aut πνευματικὴμ quæ vento impellitur,& locus deesset, & auctoritas & manuaria ac trusatilis parũ compendij afferret, iumentariam etiam extruere operosius visum. Quare cum aliquoties vidissem tympanum haustoriũ quod vel asinis vel mancipijs circũmageretur, eadem opera existimaui,& molam agitari posse, ad eum modum hanc machinam excogitaui quam asini bini molares à puero incitati pulchrè circum ducentes frumenta frangunt, farinam optimam reddentes, & quantum meæ familiæ opus, interdum etiam vicinis permitto,

Mola frumentariæ.

Mola asinaria.

mitto,ſed gratuitò. RIGO.Laudo induſtriam.Quid nõ humana ſolertia excogitat?CONO.Mihi certè vtilitatem non vulgarem præbet. Verum quia tardius opus procedit, iumentariam quoq; extruxi quam equis vacantibus circumagã.RIGO. Ecce lebetem vaſtum perquã commodè in angulum latericio parieti incluſum, cereuiſiæ coquendæ ſeruire arbitror.CONO. Maximè interim accommodatur,& alijs vſibus. RIGO. Fiſtula illa infunibuli in ſuperius tabulatũ aſcendens quorſum? CONO. Hordeo madefacto in cereuiſię vſum accommodata quam crates vel teſtulæ perforatæ excipiunt, quibus hordeum madefactum ac dehiſcens inſperſum exiccatur. RIGO.Quid cupa illa ampla? CONO.Hordeum in ea maceratur quando ſic res poſtulat, aliâs farina ad cereuiſiã in ea miſcetur, In proximo eſt piſtrinũ & artopæum gemino furno,alter communibus panibus & familiæ ruſticæ ſeruit,alter panes αὐτοπύρους ac minores pro mea menſa, cruſtas quoque & placentas ac dulciaria coquit. Adſunt & arcæ farinariæ in quibus molita cõſeruantur,lintres in quibus farina mollita fermenta-

C tur

tur ac maceratur. In mensa finguntur panes in furnũ mittendi. RIGO. Percommoda omnia. Sed aliud hoc ædificiũ in ambitu vestibuli quorsum seruit? CONO. Hæ ædes ab alijs seiunctæ primum hospitibus cubicula, deinde apodyteriũ præbent adiuncto balneo. Hæc vt cernis occidenti æstiuo aduersa, quo sint post meridiem vsque in vesperam illustria. RIGO. Sed insula illa, fossa cincta atq; à vestibulo ponte disiuncta splendidius, & elegantius ad amœnitatem ædificata videtur, hanc arbitror pretoriã domum in qua cum vxore & vrbana familia seorsum tutiore loco diuersari liceat. CONO. Sic est, & propterea eminentiore collocatũ loco, simul quo & fundamentorum iniuria à fluuij exundatione vitaretur, & lætiorẽ prospectum aeremq; salubriorem præberet. Proinde & hortus & pomarium adiunguntur quæ herbarum spiramentis arborumq; virore & cœlum & prospectum commendent, fenestræ magna ex parte orientem, pars etiam septentrionem, pauciores occidentem spectant, nisi quod hyemalis temporis cubicula magis austro obuersa, cenationes, & peristilia meridiano æquinoctiali

Pratoriũ.

ctiali subiecta, vt hyeme plurimũ, æstate minimum solis recipiant. Turris peristerotrophiũ præbet. RIGO. Frequens volatus, ex hoc columbario arca Domini cõpletur haud dubiè simul & culina. CONO. Si vt eximius ille & vndecunq; doctißimus Varro affirmat etiam seueriorib. sæculis, paria singula singulis sestertiorũ millibus venire queant, vel inueniãtur tam stolidi vt Columella scribit qui quaternis millib. numûm binas quasq; mercétur columbas, fateor me nõ mediocrem quæstum hinc facere posse, verum nobis saginã vix ex hoc auiario exercere licet. RIGO. Quid nõ designat delitiarũ insana cupiditas? Nostra ætate par columbarum 60. florenis in Brabantia comparatum audio. CONO. In vrbano hoc ædificio nihil attinet te diutius remorari, horũ tu plurima vidisti splendidius & cultius extructa. Villã rusticã plustrare forte malles. RIGO. Maximè Video trifariã te ædificiorũ rationẽ distinxisse. CONO. Sic scilicet vsus reqrit vt in vrbanã, rusticã & fructuariã diuidatur. RIGO. Quid hæc cella ad ingressũ tã scitè extructa? CONO. Hęc cella villici est: nã eũ ad ostiũ excubare atq; scire *Villæ distinctio.*

oportet qui introeant aut egrediantur, quid ferant aut efferant, Indidem quoq; culinã inſpicere poteſt, ac contueri audireq́; quid illic agatur. Quandoquidẽ ibi præter cibos qui coquuntur illic & capiuntur, etiam hyeme antelucanis horis res aliquot ibidem conficiuntur. Supra ianuam procurator meus cubiculum habet vnde in veſtibulum & ad portã proſpectus patet, & is villicum ex vicinia obſeruat. RIGO. Magnam vigilantiã narras, idq́; ex Varronis doctrina te retinere arbitror. CONO. Sic vſus monſtrauit. Vicinum vtrique armamentarium. RIGO. Deus bone quę hîc inſtrumentorum taberna? CONO. Agricolã vult Heſiodus omnia habere parata, vetatq́; commodare ab aliis, μὴ σὺ μὲν αἰτῇς ἄλλον, ὃδ᾽ ἀρνῆται, σὺ δὲ τητῇ, ἡ δὲ ὥρη παραμείβηται, μινύθῃ δὲ τοι ἔργον. Quare ſic inſtitui meum villicum vt omnia bina habeat. M. Varro adminicula & inſtrumẽta ruſtica trifariam partitus eſt: in vocalia, in quibus ſunt liberi, mercenarij, aut conductitij: Semiuocalia in quibus ſunt iumenta operi deſtinata, Muta ſunt hæc quæ vides. Muta inſtrumenta minora quæ huc recondi poſſunt, dolabræ, ſecures

Heſiod. ἡμέρων.

Inſtrumenta ruſtica.

res & falces, vt vides varij generis, secures simplices, secures dolobratæ, secures liquisicæ, securiculæ, Falces messoriæ, falces putatoriæ, quibus in arboribus & vitibus vtimur, falces fœnariç, falces adureç, stramentariæ, falces verriculatæ, rostratæ, denticulatæ, lunatæ, falces vinaticæ, scirpiculæ, syluaticæ, arboreæ, stramentariæ. Cultelli, cultelli curui, ligones, palç, lupi. Serræ maiores & minores, ferriculæ, ferrulæ manubriatæ, vangæ, runcones, mergæ, vnci ferrei, furcæ ferreæ, bidentes, tridentes, quadridentes, forcipes, forpices, marræ, limæ, cunei, confibulæ, rastelli, mallei, rhoptra, ratra, asciæ, suilæ, phlebotoma, scalpella, canteria, castratoria instrumẽta, tonsoria, vectes, præla, regulæ, suculæ, cochleæ, trochleæ, organa, gerania, tympana, sarculi simplices & bicernes, iuga, lora, frena, habenæ, capistra, epomides, funes, funes lorei, sportea, fibulæ, situlæ vanni, flagella, tribula, hostoria, radij, radulæ, sacci, culei, vtres, hami ferrei, ligneæ mandibulæ, stuparij mallei, fusa, coli, spondyli, ignitabula, ignarij, crates variæ, crates stercorariç, surpeæ stercorariæ, corbes, cophini, fiscinæ, funes,

De instrumentis his vide in rusticis vocabulis nostras explicationis.

& restes varij generis, funes ductorei, lorei, plaustrorum, aratrorum genera & partes mox vbi in chortem ad fenile venimus ostendentur: dolia verò cupæ, labra, vinaria, cereuisiaria, aquaria, tubuli, infundibula, siculæ, modij, semodij, opercula doliorũ, quala fataria, culei quali in cereuisiaria & vinaria apotheca & penuaria ad eundem modum, Quemadmodum rutabula, facci, incernicula, cribra, excussoria, pollinaria, in pistrino, & alia alijs vsib. destinata instrumenta suo quæque loco recondita, ad vsus suos necessarios conseruantur. Necessitas rustica sic postulat vt omnia duplicia sint vel plura prout numerus seruorum & vsus exigit. Vt si vnũ amittatur vel confringatur ne sit opus à vicino petere, néue opera cessent, & dum vnum reparetur interim ocio liceat vti. In vrbem aũt proficisci parãdorum instrumentorum gratia nõ est ex re rustici: adde ꝙ instrumentorum vsus dilatus operas suspendit, & plus in operis seruorum q̃ in pretio earũ rerum consumitur, taceo ꝙ in vrbes profectio segniores facit. RIGO. Scitè me hercule omnia suo loco disposita. CONO. Primũ ea secreuimꝰ, quib. quotidiè vten-

vtendum, vtq; in promptu ſint: deinde quibus mẽſtruus, annuus aut rarus vſus: Hæc ipſa ꝓcuratori aut villicæ annumerata tradidimus, & vbi ea ponerent demõſtrauimus atq; vt ſalua ſint, ſua cuiq; annumeraturis, vt quodcunq; opus eſſet ſciant vnde darẽt, & meminerint q̃d cui dederint, & cũ recepiſſent ſuo loco reponerent. Præcipimus quoq; vt ſæpius ſaltem ſingulis menſib. ea inſpicerent, & ſi opus, reficiẽda curarẽt. RIGO. Pręclara res eſt ordo nihilq; in reb⁹ humanis pręſtantius, vt & ordine quæq; fiãt, & ordine recõdita, ſi opus ſit, promãtur. Huius ſingulare exẽplar cõmemorat apud Xenophontẽ Iſchomach⁹ in naui Phęnicũ, in qua mirũ quanta ſuppellex in tã angusto vaſe, omnẽ ſuppellectilẽ q̃ mortales vtuntur ſecũ ferebat, oĩa interim ſic collocata vt inter ſe minimè impedimento eſſẽt, & ſuo queq; loco repoſita in prõptu erãt. CONO. Et ipſe deſcriptum habeo catalogũ inſtrumentorũ, & villic⁹ ac villica itidẽ. Procurator clauẽ habet armẽtarij & cuiq;, vt dixim⁹, deprõpta tradit inſtrumẽta, abſolutoq; ope reponit. Neque ipſe lubẽs alijs mutuo aut cõmodato do. Duos aut tres vicinos habeo vnde

Xenoph. Oecom.

Ordinis cõmoditas.

vtenda peto, & quibus vicissim do, præter hos nemini. Sic me docuit sapiens Cato. RIGO. Idem ni fallor docet ex instrumento rustico agrũ æstimare, Quare è tam amplo instrumento agrum amplissimum æstimare licet. CONO. Instrumentorum conduplicatio multitudinem auget: alioqui si pro modo agri singula instrumenta deputentur, nõ ita multa viderentur. RIGO. Sed perge quæso villam rusticam explicare. CONO. Vides pauimentum ante culinam vacuum, vnde simul in culinam patet ingressus, & cellas familiaricas ac iumentorum stabula, quæ conuenit esse vicina, vt si quid noctu iumentis accidat, familia mox adsit, curetq́ue necessaria. RIGO. Culinam cerno bene instructam, industrium autem hoc quod contignationes opere tectorio loricatæ. CONO. Sic primum numerosæ familiæ alendæ postulat necessitas, quam hîc prandere, cœnare morariq́; oportet magna parte, Deinde aduersus incendia loricatio conducere visa. Ad culinam ancillarum cubicula. RIGO. Fumarium ad focum nõ ineptè adiunctum, succidijs, perinis, carnibusq́; bubalis ac piscibus fumatis bene instru-

Culina.

instructum. Coquinæ non incommodè lauatrina admota. CONO. Ad parietem hunc intergerinum, qui concraticius à Papiniano nostro vocatus, qua hîc priorem villæ rusticæ partem à culina distinguit, sic villici cubiculum abstructum, vt ea quæ in culina, & vt diximus superius anticam ingredientes egredientesq; atque etiam in posteriorem ædium partem conspicere possit: huic itidem admota penuaria cella, apotheca, & hypogea trifariam distincta, primum lacticinijs, alterum cereuisiæ vini & poculentis, tertium salsamentis, & quæ his affinia. Hîc ad meridiem & occidentem nullæ fenestræ, solem orientē & septentrionalem lucem admittunt. Quod hic aer putrefactioni minus obnoxius & duraturis conueniat, E priore ædium parte quæ excelsior est, conscenditur in tabulata in quibus frumentum excussum reconditur. Ea itidem vndique clausa & loricata aduersus murium iniuriam, Fenestris clatratis lucem à septētrione excipientibus. In propinquo est tabulatū aliud clausum oporothecæ, & ipsum modicis fenestellis aquilone inspiratur. Siquidem ea cœli positio frigidior minus

Intergerinus paries.

Penuaria cella.

Apotheca.

Hypogea.

Tabulatū frumentarium.

Oporotheca.

humida, vnde perennitaté conditis frumentis, oporis alijsq; rebus afferunt. Iam vero posterioré huius ędificij parté licebit ingresso per ostium hoc cõtemplari, hîc patentem vides areá, in qua aliquando flagellis excutitur frumentú, tritura tur atq; vannis expurgatur ventilaturq; ac cætera rustica opera sub tecto expediuntur, maximè antelucanis & hybernis horis præstanda, tametsi alias idem in area horrei fiat: Ab vtraq; auté parte seruorum cubilia & alia tabulata & palearú ac reliqui pabuli iumentorú receptacula, Sunt & ad equilia seruorum cubicula vtrobiq; iumentorum custodię cõstituta. Ancillarum autem cubicula ad culinã lauatrinamq;. Conseptum hoc intueris vndiq; clausum, nimirum vt & bubulum pecus aliaq; animalia tutò contineantur, quoties vel aquatum vel stabulis repurgandis emittuntur. Atq; hîc anseres, anates, pauones, Indicę atq; alię chortales aluntur aues: Estq; conseptum vndiq; sic stabulis, horreis alijsq; ædificijs cinctum, vt sepimenti vicem illi præbeant. Chortem duplicem esse voluit Varro, vnam quę interius impluuium habeat lacum, vbi aqua vel saliat vel stagnet sitq;

Conseptũ.

Chors vel Cohors.

sitq́; semipiscina. Boues enim & equi vel ex aruo reducti vel stabulis aquatum du cti hîc bibunt, hîc perfunduntur & obluuntur, atque idem vsus anseribus, porcisq́; & ouibus dum à pabulo redierint. In chorte exteriore lacum esse oportet vt perticæ, rotæ, ligna iniecta macerentur, & rusticis instrumentis tectisq́; idonea reddantur. Chors hęc crebris operitur stramentis ac paleis vt conculcata pedibus pecudum sit ministra fundo, vtq́; sit ex ea quod euehatur. Cernis in consepto sterquilinium bifariam partitum, nam in alterum recens è stabulis egeritur fumus, ex altero vetus in agrum euehitur: nam quod effertur recens, minus bonum, melius vbi flacuerit ac computruerit. RIGO. Quid sibi volunt virgæ, frondes atque stramenta instrata fimo? CONO. His vindicatur à sole fimus, ne succus quem terra flagitat à sole exugatur. Vnde è lauatrina effusa aqua huc confluit qua subinde irrigetur. Varro huc quoque sellam familiaricam admouendam iudicauit, Agedum ne in sterquilinijs diutius moremur, ad ædificia & tiguriola quę conseptum claudunt, veniamus. Maiuscula illa tecta hor-

Sterquilinium.

Horreum frumentarium. horrea sunt, quibus demessa frumenta & segetes importantur. Quibusdam locis nubilarijs vtuntur, alicubi quaternis tignis æquali distantia fixis, imponunt tectum pensile vt sursum deorsumque mitti queat, montes appellant, quibus *Berg.montes.* frumenta recondunt. Sed clausa parietibus magis probantur. Ab altera parte horrei stabula ordine cōseptum cingūt. Et quia Virgilius stabula meridiem, Vitruuius etiam ignem spectare vult, eum modum secuti stabula pecorum iumentorumq; sic constituimus, Ac primum *Stabula.* equorum, quibus ad agrum colendum trahendumq; vtimur. Est & aliud equile iuxta prætoriam villam equis seruiens equestribus. RIGO. Apparet elegantius id constructum. CONO. Hinc ouile, mox bubile & vitulorū ac iuuencorum, post hara bifariam distincta, altera fœtæ scrofe clauduntur, altera promiscui generis receptaculū præbet. Est & tertium porcile non procul à lauatrina porcis saginandis destinatum, Quibusq; stabulis cubilia seruorum adiuncta, quibus cuiusq; generis cura demandata, vt si res exigat ad sua sit cuiq; facilis accursus. Postremo fœnile succedit quo

quo fœnum ſuperiori parte reconditur, Inferior pars aperta rhedas, plauſtra, vehicula, carros, petorita, pilenta, eſſeda, ciſia, occas, traheas, aratra, vrpices, cylindros, temones, rotas, cardines, tympana, canthos, modiolos, apſides, auſas, iuga, ſtiuas, bures, vomeres, raſtra, iſtoboas, & eius generis inſtrumenta recipit, iiſq; tectum præbet, quibus pluuium cœlum inimicum, & ſimul intra conſeptũ aduerſus fures tutiora ſuoq; loco collocata conſeruantur. RIGO. Dic amabo quiſnam his tam multis curis intendit & in officio quenq; continet? CONO. Villicus quidem vniuerſæ tam familiæ quàm Rei Ruſticę pręeſt, præterea procuratorem habeo, qui quaſi agonotheta adhibitus, fructus atque penſiones recipit. RIGO. Villicum peritum eſſe oportet atque fidum. CONO. Rectè iudicas: Nã villici & medici, vt Xenophon ſcribit eadẽ ratio, Eſt enim deligendus qui vſu Rerum Ruſticarum inſtructus, & exercitatus reliquarum operarum magiſter ſit, qui ipſe in opere præeat, edoceat ſubiectos, commodeque faciat quæ præcipit. Siquidem nihil ſine exemplo docetur ac diſcitur. Vt enim Cato dixit de

Vide vocabula ruſtica.

Villicratio.

de patrefamilias prisci moris, Malè agi cum Domino, qué villicus doceret. Sic rogatus à Socrate Ischomachus vtrumne villicum mercari tanquá fabrum oporteret, an instituere potius domi consueuerit. A me inquit instituitur. RIGO. Verùm hęc prisci moris, quo nemo Rei Rusticæ ignarus, mirum autem te in principum ac Reip. negotijs versatú hoc tempore (quo pauci præter rusticos & mancipia huius exercitij periti sunt) hisce reb. animum adijcere potuisse, vt appareat, quasi nulli alij rei vacasse te quam Rusticæ. CONO. Mihi profectò verisimile nõ fit, eum peritum villicum comparare posse, qui ipse non intelligat quibus rebus eum institutum esse oporteat, neque opus exigere rectè posse, qui quod aut qualiter faciendum sit non intelligat, atq; à ministro discat: Nemo enim bonus artis æstimator nisi peritus. In deligendo autem villico quatuor maximè requiro, vt sit beneuolus, diligens, imperio aptus & iustus. Quintũ si adieceris nõ repugnauero prę sertim quibusdam regionibus, nempe vt à temulentia sit alienus, nam ebrioso cura officij pariter cum memoria subtrahitur. Non requiro

Quæ in villico requirenda.

quiro si vrbanas & delicatas artes nō didicerit: Sed potius eligendus qui à pueritia rusticis operibus induruit, & experimentis comprobatus, ætatis mediæ, ne vel adolescentia ætati detrahat, vel prouectior operi succumbat laborioso. Conuenit tectonices esse mediocriter peritum, vt si quid in stabulis, carpētis, alijsúe rusticis instrumentis ruptū fractumúe subitā reparationem requirat, id sarcire poſsit, parietes delutare, sepimenta fulcire valeat. Item veterinariæ artis nō ineruditus. Qui apud eruditos villicos sit institutus, is sperabitur ad imperandum non ineptus: Nam sunt plæriq; qui etsi operum probati artifices ad imperandum tamen gubernandumq́; inepti sunt, & vel ferocius vel indulgentius familiam regentes domini rem corrumpunt. Proinde explorandus ante, quàm recipiatur villicus. Neque hoc solum considerandum an disciplinam ruris teneat exactè, verumetiam an domino fidem & beneuolentiam exhibeat. Sine quibus nihil proderit quantumuis magna peritia rustica. Præcipuè autem in hoc magisterio æstimare, & scire conuenit, quid laboris cuique conueniat:
Sunt

Sunt enim quædam opera quæ vires ma gis quàm peritiam requirant,& contra. Quare in delegendis his delectum & iudicium habere, & villicum arbitrũ esse atque æstimatorem harum rerum operæpretium fuerit, Quod fieri non possit, nisi ipse sit peritus. Non minus igitur docendus villicus quàm faber aut alius artifex. Et rusticationis artem non paulo difficiliorem & ampliorem dixerim. Vnde mirandum in hac tam necessaria arte tam paucos reperiri, & discipulos & magistros. RIGO. Forte magnitudo rei deterruit, & difficultas. CONO. Quare non etiam oratores deterruit, quia nullus dum perfectus repertus orator, vt contendit Cicero. RIGO. Quis ergo docebit villicum? CONO. Rectè rogas, dicam. Quanquam autem in vniuersum de Re Rustica pauci præceperint, & singulis etiam exercitatos non multos reperias. Quare futurus villicus veluti per gradus instituendus videtur, ita vt à pueritia primùm pecora pascere minora, inde arměta & equos curare, fodere, arare, triturare, plantare, serere, metere, sæpire, ædificare, sarcire rupta instrumenta rustica, laniare pecus,

Rusticationis artis difficultas.

Institutio villici.

pecus, pecori & iumentis ac veterinis ægrotantibus remedia adhibere, & si qua similia opera discat, oportet atq; sic per omnia rusticæ disciplinæ genera exercitatus ad magisterium ascendat, non secus quàm de Episcopo docet Gregorius Nazianzenus, & Cicero de Imperatore per omnia militiæ tyrocinia educando. RIGO. Miram mihi commemoras philosophiam. CONO. Quod initio dixi ætatem maximè probari à trigesimo anno ad sexagesimum: Nam adolescentię illa lasciuia deferuescente neque amoribus alijsq; auocamētis abstrahitur ab officio, vbi enim his se dederit vitijs, nihil aliud cogitabit quàm amores, neque præmium iucundius quàm libidinis fructus, nec supplicium grauius quàm frustratæ cupiditatis. Adhæc sexagesimū annum excedens piger, & deficientibus viribus lassus redditur & tardior. Equidem vnius villici operam malim agilem & industriā quàm plurium aliorum seruorum negligentem, non aliter quàm ille qui ducem leonem militibus ceruis optauit potius quam contra ceruo duce leones milites. Hoc imprimis curare oportet, cùm plurimum re-

Aetas villici.

D ferat

ferat à primo mane opus aggredi,vt villicus ſit vigilans, vtq; patrisfamilias vices ſubiens primus cubitu ſurgat, poſtremus cubitum eat , prius villam videat clauſáne ſit,& vt ſuo quiſque loco cubet, vtq; iumenta pabulum habeant rectéq; ſtabulentur, vt familiam ad opera cunctantem pro temporibus anni feſtinanter producat,ipſe ſtrenuè præeat,neq; patiatur ſtatim à prima luce quenquã cunctanter & languidè procedere, ſed velut in aliquod prælium cũ vigore & alacritate villicum tanq̃ ducem præcedentem ſequi, Varijsq; exhortãdi artibus in opere ipſe excitet laborantes,nonnunquam tanq̃ deficienti ſuccurſurus inſtrumentum auferat , parumper & ipſe fungatur officio eius,moneatq; ſic fieri debere,vt ab ipſo fortiter ſit effectum. Atq; vt diligens opilio mane oues educens,& veſperi reducens curat necubi pecus aliquod deficiens in agro relinquatur: Sic & villicus ſeruos domum reducens,nõ in domicilio ſuo delitefcet,ſed cuiuſq; curam agat diligenter , Si quis forte vel ſaucius vel debilitatus fuerit , adhibeat fomenta, & ſi languidior,in valetudinariũ deducatur neceſſariamq; curã adhiberi iubeat.

Cura familiæ.

beat. In eum vsum ædificium illud à reliquis semotum destinatur, vt ægrotantes eô deducantur, atque inibi curentur maximè si contagioso morbo infecti, ne alij contagio ledãtur. Oportet enim Agricolam hanc familiæ curam valetudinis non negligere. Et pręstat eos qui rectè valẽt curare, atq; operariorũ morbos præuertere quantumq; posibile, cura & antidotis anticipare, Nempe vt cibus & potus salubris à cellarijs aut culina sine fraude præbeatur, non corruptus aut qui valetudinem offendat: Proinde villicus in conspectu familiæ cibum, & non aliũ capit, ita fit vt cibus diligenter & salubriter apparetur, Et quia in agro nõ semper adsunt medici, expedit morbos disciplinæ exemplo curare sumpto ab his qui similiter ægrotarunt in eadem regione eiusdemq; naturæ. Eos qui in sole laborant corpora & venas lædit Sol, oportet alimentum ipsis detrahere, vt nõ semel neq; bis, sed paulatim ac sępi⁹ comedant. Hęc enim ratio valetudinem conseruat, & concoctioni ꝓderit. Aliqui absynthites vinum & iusculum, in quo absynthium coctum præbent. Conuenit & suo tempore quietem permittere, atque

Valetudinis familiæ cura.

vt ijs temporibus quieti potius quàm nequitiæ vacent. Cauendum ne incalentes frigidiora potent, aut humi cubent, Si aqua non sit bona, coquatur, conuenit & ptisana. Meminisse oportet & homines esse ipsos seruos. Ac deniq; ex huiusmodi cura nascitur beneuolētia & obsequium. Quinetiam fidelius seruire student qui conualuerint, cum est ægris adhibita diligentia. Et quod in maioribus imperijs quoq; difficulter custoditur, considerare debebit villicus, ne aut crudelius aut remissius eos habeat. Semper foueat bonos ac sedulos, parcat etiam minus probis atque etiam temperet, vt magis uereantur seueritatem quàm vt seuitiam detestentur. Id quod efficere poterit, si maluerit cauere ne peccēt quàm cum deliquerint sero punire. Siquidem nulla est nequissimi hominis arctior custodia quàm assidua operis exactio. Adeò vt verissimum sit Catonis oraculū. Nihil agendo discere homines malè agere. Dimensum & cibus suo quoq; tempore præbeatur, consuescat familiam circa larem focumq; familiarem cibum capere semper, atque ipse in conspectu eorum epuletur, Sitq; frugalitatis exemplum.

Imperij moderatio.

Catonis oraculum.

plum. Si quem deprehendat fidelem & gnauiter laborasse, hunc beneuolentiæ indicijs ac munusculis alat, atque in officio contineat. Adhæc cultã vestitamq; familiã vtiliter magis habeat quàm delicatè, vt videlicet munita sit aduersus frigora & imbres. Mercedem laborum maturè persoluat ne vsquam detrectandi laboris occasionem prætexere queãt. Et sicut cibus & vestis necessaria ita etiã castigatio. Nam Sapiens ait. Flagellum equo & camus asino, & virga in dorso stultorum. Et iterum. Qui delicatè nutrit seruum suum pòst sentiet eum contumacem, Pręcipuè enim curabit vt Deum timeant, non patiatur temere atque è consuetudine iuramentis ac blasphemijs vti, neque scurrilia aut impia verba miscere. Quinetiam prouidebit vt Catechismum teneant, orent, festis diebus concionem audiãt, sacramenta suo tempore communicent, cauponis aut nequitiæ ne vacent. Sed vt Poeta ait quædam etiam festis fas exercere diebus, à sacris & cibo sumpto fundum obambulent, inspiciant sicubi segetibus iniuria fiat an à pecoribus lædantur. Sepimenta diruta reficiant, iumenta & pecora inuisant.

Festis quæ exercenda.

Breuiter Villicũ in his omnibus ceu ἐπίσκοπον καὶ ἐργοδιώκτην esse oportet. Sic fiet facile vt suo quique officio fungantur. Villicus autẽ in villa sit perpetuò, ne absentia sua cessatorem faciat familiam, néue cessandi vel delinquendi spatium prębeat. Non sit ipse potationibus, ludis deditus, Neque etiam venandi piscandiq; studijs, nisi sic prædij vsus postulet, auocetur. Hospitem non nisi ex familia domini quàm rarisimè recipiat, Non negotietur neque sibi, neque pecuniam domini in animalibus aut in alijs promercalibus occupet, quandoquidem hæc negotiatio curam villici retrahit, nec vnq̃ patitur eum cum rationibus domini paria facere, sed vbi numeratio exigetur, res pro nummis ostenditur. In vniuersum hoc à villico obtinendum, ne putet se plus sapere quàm dominũ, néue existimet se scire quod nesciat, quæratq; semper addiscere quod ignorat. Nam cum plurimum prodest peritè aliquid facere, ita plus obest perperã fecisse. Columella mauult illiteratum qui tenacis sit memoriæ, Nam eiusmodi villicum ait sæpius numos domino quã librum afferre, vel quia nescius literarum

minus

minus poterit rationes cõfingere. Vxor villico sit contubernalis quæ contineat eum,& in re familiari adiuuet. Eam cõuenit esse ætatis eius quã in villico exegimus superius, robore, valetudine, continentia, vigilantiaq; commendatã, neque specie nimis fœda ne villicũ à se alienet, neq; nimia specie desidẽ intra tecta contineat, cui cum familia prodeundũ, & peractis operibus fatigato redeundũ. Villica interim culinã, domesticaq; capesset opera, ancillas regat, & in officio contineat, suppellectilem conseruet, dimensum cuiq; prębeat. RIGO. At tu mihi videris è villico facere dominũ ac patrẽfamilias, & rursus è domino villicũ. CONO. Nostra ætas mollitie corrupta veterum & maiorum nostrorum studia simul & honestissima & vtilissima negligit. Siquidẽ tum domini ipsi Rem Rusticã regebant, & malè cum domino agi existimabant, quem villicus doceret, vt Cato tradidit. Quinetiã Varro queritur temporibus auorum patresfamilias falce & aratro relictis intra murum correpsisse, & in circis potius & theatro quàm in segetibus & vineis manus mouere, Vnde Cato & veteres plurima, quæ nos in

Villica.

Patresfamilias vete ris Rei Rustica.

villicum conijcimus patrisfamilias curæ tribuerunt. Equidem etsi villico curam familiæ commiserim, ipse tamen veteres imitatus inspector, & aganotheta operarum esse meoq; ductu & imperio præcipuè fundũ regi volo. Comiter tamen vt ante de villico dixi, cum colonis atque ipso villico ago, auariùs opus exigo quàm pensionẽ. Sed nimis diu te circumduco ieiunum, Age ad prandium procedamus. Non in Apolline prandebis, neque Lucullanam villã tibi ostendere volui, vt vidisti, sed Cincinnati aut Abdolomini aut denique Laertæ tugurium. Hîc vides rustica ædificia ab hoc nostro vrbano fossa disiunctũ, sed ita vt quæ in villa fiunt in conspicuo sint. Hîc ego cum vxore & familia vrbana versor.

Auarius opus quam pensio exigenda.

Vrbanum ædificium.

RIGO. Eleganter, scitè ac percommodè omnia, nihil, quod ad absolutam villæ constitutionem necessarium videatur, prætermissum. Accedit præterea domus pari industria simul & iucundo & vtili loco posita. Heus tu Metella plane Martham agis plus satis in culinarijs apparandis sollicita. METELLA. Nequaquam, Rusticis his epulis, non artocreis, non tucetis, non ferina aut ostreis scau-

ſcaurisq; aut denique aulico apparatu ex cipieris, Sed oleribus, acetarijs, ouo recenti, pullo atque agno. RIGO. Hæ dapes mihi ſunt longè gratiſsimę. CONO. Fruere igitur et villum noſtrū ἐπιχώειον experire. RIGO. Certè Rheticum Phalernumq; ſuperare videtur. Nō arbitrabar hoc agro vitem cōſeri aut certè tam præſtantia vina gigni. CONO. Cultura diligens, & anni felicitas ſic tribuit. RIGO. Age diutius hæremus in menſa, cœlo tam ſudo lætoq; nos euocante, piaculum eſt non frui conceſſa voluptate expatiandi fundiq; tui cōtemplandi. CONO. Cœlum vt ais cum temperatū neq; ſolis ardore neque tempeſtatibus moleſtum ſit, equum vt dicitur, in campum prouocas, cum ipſe alioqui iuxta Catonis præceptum quotidie, quādo hîc ſum neque vel cœli inclementia vel alijs neceſſarijs occupationibus impediar, agrū circumire conſueuerim, ſi ſic videtur educam te agrum tibi meum commonſtraturus. Non exiſtimabis te latifundia Metelli aut Luculli, ſed mediocris cuiuſdā hominis, qui ſuis facultatibus contentus, quod ſit eſſe velit, nolitq; cum Attali aut Cæſaris conditionib. permu-
 tare.

tare. RIGO. Amabo differas aliquid de agri ratione, culturaq́; cùm te videam diligentem patremfamilias,& huius rei non ignarum. Vehementer enim cuperem huius disciplinæ præcepta audire præsertim nostris accommodata vsibus. CONO. Si turpe est Patricio viro, & causas oranti, vt Iurecõsultus ait, Ius in quo versatur ignorare, quo turpius aut certè damnosius agricolam terrã, cum qua illi res est ignorare, Quo enim pacto de opere rustico iudicare poterit, rectè an secus factum, qui agri colendi artis sit imperitus. Cæterarum artiũ professores multa quæ ad eorum disciplinas pertinent de industria occultare solent. Agricola contra, opus suum gaudet ab omnibus cerni, Rogatusq́; quanam ratione egerit curetq́;, libenter explicabit, adeo ingenuos hæc ars homines facit. Equidẽ fundum meũ ad antiquorum diligentiam magis quàm ad luxuriã direxi. Quare prius illorũ sentẽtias explicabo, post nostra accommodabo. Principio agrorum & soli Italici gradus Cato nouẽ facit. Vineæ primum tribuens quæ bonũ & multum vinum profert, proximum horto irriguo, tertium salicto, sequentem

De agro diligendo curandoque.

Agricolæ candor.

Agrorum gradus.

tem oliueto, quintum vbi pratum, sextum vbi campus frumentarius, septimũ deinde syluæ cæduæ attribuit, octauum gradum vbi arbustum, postremũ glandiferæ syluæ. Quanquam verò hos gradus non omnes probent, vt Varro testatur, & his regionibus non omnium sit vsus, sed præcipuũ ducimus hortensem atque frumentarium, & qui piscinis vtilis. De frumentario prius, de pascuis, pratis, syluis & salictis pòst suo loco differetur. RIGO. Huius igitur ingenium & rationem explicare ne graueris, & vnde bonum agrũ agnoscere detur. CONO. Cato agrum optimum iudicat ad radicem montis planitie ad meridiẽ excurrente, qualis est totus Italiæ situs. In frigidis & septentrionalibus regionib. conuenit oppositũ agrum orienti & meridianæ plagæ, ita ne alicuius magni montis obiectum his duabus cœli regionib. exclusis algore rigescat. In calidis pars potius septẽtrionis optãda, quæ & vtilitati & voluptati & saluti pari bonitate respõdeat. RIGO. Aiunt terræ cuiusq; ingenium indagare necessariũ. CONO. Rectè quidem, Citius enim terrę quàm hominis ingenium agnosces. Nã illa culta non

De agro frumentario.

non mentietur sed facilem se omnibus præbet. In aliena terra cognoscenda Ischomachus Xenophonticus precipit vt fructus & arbores illius terræ contempleris, neq; colere contra cœli naturam contendas nisi prorsus operas ludere, & θεομαχεῖν velis. Varro contendit terram discernendam, si in ea sit lapis, marmor, arena, sabulum, rubrica, creta, argilla, glarea, carbunculus, hoc est, quæ sole feruet, eam radices satorum comburere. Item si vliginosa alijsq; accidentibus obnoxia. Atque hæc rursum pro regionis natura aut bona est aut mala, locis quibusdam lapidosa infrugifera est præsertim frugum & plantarum. Alicubi vicissim agris lætificandis vtuntur lapidibus ac tofis, vt in Arduennæ finibus quibusdam videre licet. Theophrastus narrat, Corinthios lapides è Syracusano agro legisse, agrumq; deteriorem reddi disse, cùm exemptis lapidibus in calida regione non haberet quo se protegeret. Alibi in montosis petricosisq; locis auena feliciter prouenit. Ad eundem modum oportet in reliquis terræ speciebus simul & regionis & eorum quæ feruntur rationem habere, Nam & sabulum ali-

De terræ bonitate cognoscenda.

quot

quot locis tanquam terræ adeps fœcundandæ terræ inspergitur fimo instar, & alicubi quædam melius sabulo proueniunt. In Africa putres arenæ fœcunditate robustissimum solum vincunt Columella testante. Refert quoque sabulum album aut rubicundum aut luteum sit. Adde terrarum species nonnullas fallere colore & qualitate. In quibusdam regionibus nigra, quam pullã vocant, laudabilis, in alijs pinguis rubrica melius respondet. Britaniæ cretosa terra lætas facit segetes, & pascua optima. Alibi densa & glutinosa exuberat, atque in his ipsis cognoscere oportet, quid recuset collis, quid campestris positio, quid cultus, quid syluester ager: quid humid⁹ & graminosus, quid siccus, quid spurcus. Et in plantis, quæ vitibus, quæ alijs arboribus, quæ siccis, quæ humidis gaudeant. Virgilius putre solum commendat nimirũ pingue, quodque facile resoluatur. Id enim & labore & impensa minima colitur. Proximũ pinguiter densum, quod impensam coloni & laborem magno fœtu compensat. Nullum deterius sicco pariter & denso ac macro. Id enim & difficulter tractatur, & tractatum magno labori

bori non refert gratiam, nec deniq; relictũ pascuis vel pratis abundè sufficit, quare huiusmodi solum fugiendũ. Deprehenditur & notis certis terræ conditio. Nempe aqua exigua conspersa gleba si manu subigatur, & glutinosa è leuissimo tactu pressa inhærescat, ac picis in morem ad digitos lentescat habendo, vt canit Poeta, eademq́; illisa humo non dissipatur, quæ res admonet ei naturalem inesse pinguedinem. Adhęc terram frumentis habilem licet cognoscere, si frequens iuncus, si cardiuis, trifolium, ebulus, rubus, prunus, & alia quædam quæ non nisi pingui dulciq; solo proueniunt. Vti vicissim macram & amaram declarant atræ & degeneres herbæ, frigidum solum retorridè natæ, vliginosum tristes, rubricam oculi, argillosam quæ operi difficillima quæque rastra & vomeres ingenti onere grauet. Item soli commendatio si frequentes alites corui & cornices vomerem comitentur aratoris vestigia radentes. Cognoscitur & odore terræ bonitas cum sub occasu solis in quo arcus cœlestis deiecerit capita, & cum de siccitate maduerit imbre, suauem emittit halitum è sole conceptum.

Notæ terræ bonæ.

Sapo-

Sapore quidem si glebam fictili vase dulci aqua madefactam saporis indicio explores, qualis sapor talis terra erit, si dulcis pinguis, si amara macra. Salsam autem fugiendam etiam in sterquilinijs. Meminisse quoque oportet terram sæpe mutari, & è fœcunda fieri sterilem, Id quod in Thessalia olim factum tradit Plinius, & nostra ætate plærisque locis nostræ regionis compertum. Accedit, eandem terrã quantumuis pinguem nõ omnia ferre quod prudenter admonuit Poeta. Nõ omnis fert omnia tellus. Adde, cœli rationem plurimum conferre solo, neque cœlum neque aerem vbique eiusdem temperaturæ. Quare prudentis est patrisfamilias ingenium, & positionem agri sui subinde contemplari, omnique tempore anni, siue in herbis, siue in frugibus naturam agri cognoscere. Considerandum igitur quid quoque loco serere expediat, alia enim ad frumentum, alia ad vites, alia oleo accommodata, alia fœno & pabulo. Neque in pingui terra seruntur omnia rectè, neque in macra nihil. Rectius in tenuiore terra seruntur quæ non multo indigent succo, vt cythilus, sporia, cicer,

Terrã mutari.

Cœli ratio in temperatura terræ.

Quid cuique terræ conueniat.

cicer præter legumina quæ velluntur,& nõ subsecantur. Pingui rectius seruntur quæ succi sunt maioris, vt holus, triticum, siligo, hordeum, linum. Quædam etiam in annum sequentem prospiciunt quod relicta terrã reddunt meliorem, vt lupinum pro stercore inarari solet. Discernenda quoque quæ fructuosa ab ijs quæ ad voluptatem conseruntur, vt pomaria, floralia. Item quæ ad victum, & delectationem neque ab agri vtilitate disiuncta, Eligendus locus salicto, arundineto quæ humidum requirũt locum. Contra vbi segetes frumentarias & legumina, & quæ siccis gaudent. Vmbrosis asparagos & similes. Alia vbi vimina, syluam cæduam, glandiferam & sementariam. Sunt etiam quantumuis macra & sabulosa vsibus quibusdã idonea, nempe vt betulam aut simile plantes. Item humidis alnos, iuncos, spartũ & his confinia. RIGO. Haud dubiè cœli temperatura plurimum ad fertilitatem facit, Nam ipse sæpe obseruaui eiusdem qualitatis solum alijs regionibus lętius & alio cœlo alia producere. CONO. In Venefrano solum glareosum oleis aptissimũ, in Betica pinguissimum. Cum alijs locis

Terrã quæ quibusque conueniat.

vites

vites in saxis non ita fœcundæ, ad Rhenum in præruptis petris vineæ reperiuntur lætißimæ. Plinius testatur, Alibi in paludibus vites quoque nasci, tãta est naturæ secreta vis. In Chalcia Rhodiorum tradunt locum quendam tam fœcundum, vt suo tempore satum demetant hordeum, sublatumq; protinus serant, & cum alijs frugibus metant. Albanis vltro fert tellus ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα. Semelq; sata bifera triferaq; efficiuntur. Homerus Phrygiã vocat ἀμπελόεσσαν, et Argos πολύπυρον. Herodotus scribit Babyloniam adeò fertilem frumenti, vt ducenta atque etiam trecenta reddat. Plinius quinquagesimo fenore tradit messes reddere, diligentioribus agricolis centesimo. Ad Aethnã centuplam segetem etiamnum reddi à fide dignis viris relatum. Italia adeo fœcunda, vt eam Varro appellet pomariũ, quod sic sit consita vbique & fertilis, vt far Campanis, Apuliæ falernum, Venafro oleum felicius proueniat. RIGO. Audio & Germaniam & Galliam olim non ita fertiles, vineis prorsus caruisse, iam nulli regioni cedere nihil non vtensile producentes. Quæ vina hodie commendabili-

Fertilitas quarundã regionum.

Italia pomarium dictum.

Germania fertilitas.

ora omnibus regionibus Rheticis, & Renensibus, vt frumentarios agros auri, argenti, ferri atque plumbi mineras taceam. In Turingia Germaniæ aiunt semel triticum satum sequenti vno & altero anno sponte secale proferre. CONO. Et nostris regionibus restibiles segetes non raræ. Rapaceũ si semel seratur, sæpe duobus sequentibus annis citra culturam & sementem renascitur. RIGO. In Hyperboreis tantam esse fœcunditatẽ proditur, vt matutino serant, meridie metant. In Africa riguo solo palmæ subditur olea, huic ficus, fico punica, illi vitis, sub vite frumentum seritur, mox legumen, omnia eodẽ anno, omniaq; aliena vmbra aluntur. CONO. Id est quod dixi, terram pro cœli regione atq; temperatura naturam mutare. RIGO. Cæterum quia nõ omnibus solũ tam fœcunda temperatura & pingui, quid si macrũ & sterile contingat, quale est in ericosis & salebrosis sabulosisq; locis, num arte hoc solum corrigi & fœcundari potest? CONO. Maximè. Nulla enim regio, quã benignissimus largitor bonorũ suo destituerit pane quotidiano, si modo laborem non recuset. RIGO. Eam industriam

Hyperboreorum terræ fœcunditas.

Africæ fertilitas.

ſtriã audire aueo. CONO. Varijs id modis fit, imprimis autem ſtercoratione diligentiq; cultura, atque in eum vſum fimeta illa quę paulo ante oſtendi, ſeruantur. RIGO. Cedo quod ſtercus agro lætificando optimum. CONO. Varro, atque hunc ſecutus Columella tradit ſtercoris tria præcipua genera. Primum quod ex auibus, deinde hominũ, tertium pecudum. Auium primum habetur quod è Columbarijs egeſtum, deinde gallinaceum, & quod cæteræ aues edunt, exceptis anſerino & anatum, nam id noxium eſt. Maiores auiaria habuerunt tam ampla, quæ agris ſtercorandis ſufficere poterant: deinde quod homines faciunt, ſi & alijs villæ excrementis miſceatur, Quoniam per ſe naturæ feruentioris terram perurit. Hominis vrina ſex menſium inueterata ſurculis & pomarijs, vitibusq́ue adhibita fructus exuberare facit, ſimul & ſaporem commendat fructuum. Tertium locum obtinet pecudum, in quo aſininum optimum, quod id animal lentiſſimè mandit, & ideo bene confectum ad fimum redditur vtilius. Poſt hoc ouillum. Inde caprinum, mox bubulum &

De ſtercoratione.

Stercorum genera.

Vrina vſus.

iumentorum. Deterrimum ſuum, ſatis nocens, at hortenſibus alicubi inopia fimi vſurpatur, ſed gignit inutiles herbas, Plinius tamen probare videtur vt ſuum ſpurcitias. Equinum quoque vbi hordeo paſcuntur equi, multum herbarum facit. Imprimis laudatur lupini ſeges priuſquam ſiliquetur, aratro vel bidentibus verſa, manipulis circa radices arborum vel vitium obrutis. Vbi nõ eſt pecus, culmo ipſo & filice ſtercorãt quidam. Item è ſtramentis lupini ac frondium, quæ foſſa depreſſa ſtercori reponendo fit, Hucq́; cõgerere licet cinerem cœnumq́; cloacarum & culmos cęteraq́; quæ euerruntur in vnum cõiecta, at medio loco robuſtã materiam aduerſus ſerpentum latibula defigere cõuenit. Item è ſegete euellitur cicuta, ebulus, & circa ſalicta herbam auctam euulſamq́;, & filicem cæteraſque frondes putridas ſubſternere ouibus licet. Qui in ſabuloſis & myricinis locis habitant coria terræ vel myricę ceſpites in aceruos congerunt, ac fimo ſtercoreq́; conſperſos inueterafcere ſinunt, atque ſic maceratos putrefactosq́; ceſpites humo macilentæ inſpergunt, maxime vero ijs locis quibus ouiũ greges

Acerui coriorum terræ fimo maceratorũ.

greges

greges aluntur plerumque ouilibus ingerunt cespites falce ac dolebra è corio terræ abrasos. Parum diligentes existimat agricolas Columella, vbi minores pecudes singulæ tricenis diebus minus quàm singulas, maiores minus quàm denas vehes stercoris efficiant. Quibus accedit colluuies & cœnum chortis. Porro illud obseruandum, stercus quod anno quieuerit esse vtilissimum segetibus, nam & vires adhuc solidas habet, & minus herbarum creat. Pratis tamen recentissimum inijci cõueniet quod plus herbarũ gignet. Idq; mense Februario Luna crescente fieri debet, nam ea res fœni fructum promouere traditur. In stercorandis agris obseruandum vt colli magis quàm valli ingeras fimi, quod pluuię pinguiorem materiam ad ima deferãt. Qui autem arua præparare volet si autumno sementem facere instituit mense Septembri inaret. Si Vere, qualibet hyemis parte aceruos disponat. Quocunque tempore fiat, curandum vt ab occasu æquinoctiali flante vento fiat Luna decrescente. Mirè enim augeri vbertatem tali obseruatione. Non negligendũ quoque vt stercus vel fimum exarescere sinamus

Stercus vetus segetibus vtilissimum.

Recens stercus pratis conuenit.

Ventorũ & Lunæ ratio in stercore.

namus antequam inaretur, & humo con datur, etsi Columella contrarium præcipiat, nostræ tamen obseruationes negant illi assentiendum. Nam humidum fimum agro nocere magis quam conducere experientia docet. Et sicut refrigescere agrum qui non stercoretur, ita peruri si nimis & singulis annis stercoretur. Aquosus ager maiorem, siccus minorem copiam desiderat. RIGO. Vidisse me aliquoties memini vbi terra è vicino solo effossa agris inspergebatur, terra igitur terrã stercorari arbitror. CONO. Germani præter alias lætificandi soli rationes varias, spissiorem terræ quandã pinguedinem veluti medullã agris inspergunt fimi loco. Plinius tradit Britanniæ ac Galliæ inuentum Margam appellatã, quasi terræ adipem, Sed potius Germanorum existimo, apud quos etiamnum & nomen & lætificandi ratio eadem vsurpatur. Petitur foueis in profundum actis, Interest tamen quali solo quæratur. Galliæ pars ad Mosam margam præbet sabulosam, & diuersam à Germanorum illa marga quæ terra est pinguior, eiusdem tamen facultatis, quæ nauibus onerarijs peregre transportata magno ven-

Humidum fimum nocere agro.

Marga. Mergell.

venditur. Alicubi & limus è ſtagnis & fluuijs egeſtus mirè humum lætificat. Quibuſdam locis montoſis & macilentioribus agris calce vberrimos faciunt agros, Quod Plinius de Heduis & Pictonibus tradit, at in Germania noſtra ætate hæc lætificandi agri ratio non eſt rara. Verum vbi ſemel exhauſtum ſolum ea lætificatione, prorſus redditur ſterile. Vnde vulgo dici ſolet, eam rationem ſtercorandi calce, opulentos parentes & liberos reddere inopes. Paulò altius non procul à Moſa in Eburonibus, fiſsilibus petris agrum ſtercorant, quæ inſperſæ ſolo diſſoluuntur terramq; pinguiorem reddere creduntur. Tranſpadanis cineris vſus adeo placet, vt fimo anteponãt, & ſtercorationem propter inſalubritatem vitandam putant. Columella ſuum patruum tradit ſabuloſis cretam ingerere conſueuiſſe, & cretoſis ac nimiũ denſis ſabulũ atq; ita lætas excitaſſe ſegetes. Ad eum modum ripenſibus exundationem & limum denſiorẽ ſpiſsis agris conuenire arbitror, ſi vel ſabulo vel alijs tẽperamentis macerentur. RIGO. Varia audiuimus ſtercorandi genera, iam aueo cognoſcere arandi colendiq; ſoli & ſemi-

Calcis vſus ad ſtercorandum agrum.

Cineris ſtercoratio.

ſeminum mittendorum rationem. CO. NO. In arando præparandoq́; ad ſemina mittenda ſolo plurimum ſitum. Catonis oraculo proditum, primum eſſe terram bene colere, ſecundum bene arare, tertium bene ſtercorare. Arandi autem proſcindendiq́; ſoli varij modi pro cuiuſque ſoli natura & regionis more. Aratro & vomere plerunque omnes ampliores agri vtuntur, breuiores etiã foſſione. Aratra varia ſunt pro regionum varietate, quædam ſimplicia, quædã plana, quædam aurita. Partes habet ſtiuam, furcam, burim, cultrum, vomerẽ & eius ſummitatem Nympham appellatã, temonem, alam, rotas, adde rullam. Culter vocatur prædenſam terrã ſecans futuris ſulcis veſtigia præſcribens quas reſupinus in arando mordeat vomer. Vbi ſolum facile, dentali exigua cuſpide humum vertunt. In Liuonia ſola furca pro aratro vtuntur. In Syria ſolum altè pręcifium penitus, reſecatur & ideo aratris puſillis vti Theoph. ſcribit. Rotas Plinius ſcribit Gallos addidiſſe & appellari Plugrat, vocabulo Germanico, quod corruptè legitur planarati, Nonnullis locis vbi humus ſolidior, ala ad dextrã

De arandi ratione.

Aratra & eorum partes.

Plinij locus lib. 18.

Plugrat.

vomeris partem additur, quæ cespites proscissos versat, hæc ala est amouibilis, vt reuerso aratro in alteram partẽ transferri possit si libeat. Rulla stimulo cuspidato vomerem detergit arator. In opere iumenta coniuncta habenda, quo speciosius ingrediantur sublimes, & elatis capitibus ac minus colla eorum labefactentur iugumq; melius aptum ceruicibus insidat. Hoc enim iuncturæ genus quibusdã magis probatum quàm quod cornibus illigetur iugum. Siquidẽ plus queunt pecudes collo & pectore quã cornibus, atque hoc modo tota mole totoq; corporis pondere vtuntur, At illo retractis & resupinatis capitibus excruciantur, atque ægrè terræ summam partem sauciant. Equis, vbi horum vsus, commodius aratrum agitur, & paucis melius quàm pluribus. Nam pluribus equis coniunctis aratro præcipitanter terram proscindere, & latos sulcos facere nõ probatur. Vnde videmus terram arari optimè in Manapijs & Vbijs, vbi binis fere equis aratur, & lento gradu procedentibus. In Italia & Gallia alijsq; locis bobus sulci ducũtur, profundiores potius quàm latiores, vbi terra spissior vomere

Ala Aratri.

Rulla.

Iumentorũ iungendorũ in arando ratio.

Sulcorũ ducendorũ ratio.

vtendũ grauiore, eumq́; altius premendum: nam si coria terræ lata vertantur, ea integra manent, neque herbas necant neque occatione sarriri humus satis queat. Sulcum non ducendum longiorē pedum centum viginti, nã id contrarium pecori Columella censet, quod iumenta plus æquo fatigentur. Quod tamen pluribus locis vbi latißimi campi, non obseruatur, vt in agro Iuliacensi longißimi plerunque protrahuntur sulci, vbi camporum spatia permittunt. Nõ arandum cœlo pluuio & humo madida, neque cum post longas siccitates leuis pluuia superiorem partem glebarum madefecit, inferiorem non attigit. Si limosa versantur toto anno desinunt posse tractari. Medio igitur modo aranda terra, vt neque succo careat neque abundet vligine. Quippe nimius humor lutosos facit, & quæ siccitatibus aruerunt expedire probe nõ possunt. Nam vel respuitur duritia soli dens aratri, vel si qua parte penetrauit, non minutè diffindit humum, sed vastos cespites conuellit, quibus obiacentibus impeditum aruum minus rectè potest iterari. Humus autem quamuis lætißima tamen inferiorem

Pluuio cœlo nõ arandum.

rem partem ieiuniorem habet, eamq; attrahunt excitatæ glebæ maiores, quo euenit, vt infœcundior materia mixta pinguiori segetem nimis vberem reddat. Siccitatibus quod iam proscissum, iterare operæprecium, pluuiamque operiri, quæ madefacta terra faciliorem culturam præbeat. Vbi solum pingue ac diutius aquam continet, proscindendum anni tempore iam incalescente, cũ omnes herbas ediderit, atque adhuc earum semina maturuerint tanquam densis frequentibusque sulcis arandum, vt vix dignoscatur in vtram partem vomer actus sit, quoniam sic omnes radices herbarum prærupte necantur. Sed & compluribus iterationib. veruactum sic resoluatur in puluerem, vt vel nullam vel exiguam desideret occationem cum seminauerimus. Nam veteres Romani, vt Columella testatur, dixerunt malè subactum agrum, qui satis frugibus occandus sit, eum porrò an rectè aratus sit, explorandum ab agricola. Neque id visu solum, qui falli posit, superfusa terra latentibus scamnis, sed tactu qui minus decipitur, cum pertica admota sulcis inseritur, ea si æqualiter pene-

Terra inferior ieiunior.

penetrat, solum esse totum motum, sin autem obsistat subeunti, crudum veruactum esse demonstrat. Si mons arandus, is transuersus sulcabitur, nam hac ratione difficultas accliuitatis confringitur, laborq; iumentorum & hominum minuitur. Non tamen semper eodem vestigio molienda terra, sed iterando modò in elatiora, modò in depreßiora cliui ob liquum agi sulcum oportet. Porro quod ad tempora pertinet arandum maximè Vere, id quod Poeta quoque rectè docet, Vere nouo gelidos, &c. nam per æstatem terra durior & intractabilis, hyeme limo obducta est. Vere autem resoluta humus facilem se præbet, & herba maximè vertitur, quæ & terram fimi loco lætificat, & ante exclusum semẽ euersa pullulare prohibetur. Quare hisce locis circa medium Martij aratra educere solemus. Sabuloso tamen & exili solo aratur etiam media hyeme, si per tempestatem licet. Plinio etiam graue solum tum moueri placet. Ager exilis & planus aquis abundans aretur primum vltima parte Augusti, & Septembri iteretur pareturq; sementi circa æquinoctiũ. Graciles cliui nõ sunt æstate arandi, sed cir-

Veruactum crudũ quomodo deprehenditur.

Mons quomodo aretur.

Tempora arandi.

circa Kalend. Septembris, quia si ante proscindatur effœta, & sine succo hum* æstiuo sole peruritur nullasq; virium reliquias retinet. Vliginosos campos proscindi debere post Idus Aprilis quidam volunt, quo tempore cum arati fuerint diebus interpositis circa solstitium iteratos esse oportet, ac deinde circa Kalẽdas Septembris tertiatos ex Columellæ sententia. Cum id tempus ab æstiuo solstitio, conuenit inter peritos Rei Rusticæ, non esse arandum nisi magnis cogentibus imbribus. Nam sic nihil prohibet etiã Iulio arare. Interim cauendum ne lutosum solum aretur, vt supra diximus. RIGO. Etiamne noctu arare licet? CONO. Maximè: per æstatem locis calidioribus à vespera exordio facto per totam noctem ad solis exortum, quo humiditas & pinguetudo adũbrata sub gleba permaneat, & ne iumenta solis ardore lædantur, atque ægrotent. Quoties autem ager ad seminandum arandus sit, id partim terræ habitus, partim seminũ diuersitas docet, vt in singulis mox dicetur. Nam terram sabulosam & leuem non opus toties iterare quàm spissam. Id tamen obseruatum, quo sæpius iteretur hoc

Noctu arare.

Quoties aranda terra ad sementem.

hoc lætius producere, adeo vt quibusdam ſeminibus mittendis terram non ſolum iterare, & tettiare oporteat, ſed etiam quartare, vt fœcundiſsimis Italiæ & Vbiorum Germaniæ regionibus compertum. In Miſnia & Pannonia tantum duas habent arationes. Spiſsius ſolum ſicut plerunq; in Italia quinto ſulco ſeri melius, in Thuſcis verò nono. Ita quæq; regio ſuum habet hac in re, ſicut & in alijs, pro ſoli ratione morem. RIGO. Sed an non quotannis citra intermiſsionem eundem agrum arare & conſerere oportet? CONO. Reperiuntur quidam quos quotannis liceat conſerere velut in Italia, Pannonia & hiſce ripenſibus aliquot agris, vel alluuione vel naturali fœcunditate lætis. In alijs oraculum illud ruſticum obſeruandum, Segetem ne defruges, hoc eſt, ne nimia fœtura exinanias. Vergilius alternis ceſſare arua ſuadet, & hoc ſi patiantur ruris ſpatia, vtiliſsimum proculdubio. Hinc qui quotannis reſeritur reſtibilis ager veteribus dictus. Communiter autem etiã lætum alioqui ſolum intermiſsionem poſtulat tertio quartóue, aut ad ſummum quinto anno. Varro tradit in Olynthia quotannis

Segetẽ ne defruges.

annis restibilia esse, sed ita vt tertio quo que anno vberiores fructus ferat, Oportet enim aut relinqui alternis annis pro soli natura, aut leuioribus sationibus cõserere, hoc est quę minus sugunt & emaciant terram, qualia sunt lupinum, & alia vt inferius dicetur. Multum quoque interest nouale ares solum, an restibile & veruactum. Nouale enim ager si sit solum graue, pingue vel pascuum, & ad seminarium præparetur primum, id semel vertere sufficiet, & mox conserere, atque inde occare atque sarrire. Sin autem leue & sabulosum nouale, tertiare id oportet prima maximè aratione. RIGO. Audio varia huius disciplinæ vocabula ea, mihi cuperem explices paucis ante quàm progrediaris. CONO. Habet quidem hæc disciplina sicut aliæ artes suas peculiares voces, & quia etiam ab eruditioribus in his aliquoties erratum, ne ignotis vocibus obscuretur nostra narratio, agri eiusque colendi vocabula breuiter per digreßionem perstringã, suspenso interim reliquo dicendorũ ordine. RIGO. Id percuperẽ. CONO. Vt igitur ab ipso agro ordiar, Agrũ nos in nostra disputatiõe intelligim⁹ non ꝓ terri-

Restibilia quotannis.

Voces agro colendo vsurpatæ.

territorio, diocesi, aut comitatu & vt in formulis veterum Iurisconsultorum in quibus latiorem quàm fundi significationem habere videtur, Sed vt Iabolenus & Florentinus pro rure quod colitur & aratur, atque pro eo etiam qui nõ aratur ager, sed pascuus sit, vt pars sit fundi. Ager aruus seu aruum ager qui aratur & frumentis seritur. Varro tamẽ maluit aratum, & non satum sic appellare. Ager alius cultus, alius consitus, alius pascuus. Ager restibilis qui restituitur, ac reseritur quotannis παλυμφυής, quod eius fœcunditas in annum sequentem restet, & seges quotannis renascatur. Noualis ager à Varrone vocatus, vbi satum fuit ante quàm secunda aratione renouetur. Plinio alternis seritur annis. Iurisconsultis appellatur terra proscissa, quæ anno intermittitur. Nos communem loquendi vsum secuti, (Nã loquendum vt multi, sentiendum vt pauci) Nouale appellamus agrum iam primum arari ceptum, & ante incultum. Vnde noualium decimæ ortæ. Etsi non ignoro esse eruditos qui nouale vocent, cũ post messem ager tonsus quiescit. Veruactũ Varroni est solum, quod verno tempore actum,

Agri vocabulum. *Ager aruus* *Aruum.* *Restibilis ager.* *Noualis.* *Varr.1.19.* *Veruactũ.*

re actũ,&quod interdum requieuit.Sæpe auté hoc nouale eſt, & ager qui anno ceſſauit ac primo vere proſciſſus.Sic em̃ inqt Varro, Multũ intereſt in rudi terra, an in eã ſeras quę quotannis obſita & vocatur reſtibilis,an in veru acto quę interdũ requierũt Adde Columellę &Plinio vſurpari non raro veruactum pro nouali verno tépore proſciſſo nempę à temporis arguméto vnde νεὸς,νεομένη νέα τῷ, νεαγοὶ nunc noualis nunc veruacti nomine transferri et νεᾶν noualé vel veruactum facere. Dicitur autem ager vel ſolum arari, proſcindi aratro, quando vertitur. πολεῖν, Heſiodus ait, ἔαρι πολεῖν θέρεος δὲ νεομένη οὔ σε ἀποτήσει. Proſcinditur autem cum primum aratur grãdioribus glebis relictis. Cum autem ſecundo aratur Offringere agrum dicitur, ſicut Iterare iterum arare διπολεῖν. Tertiare tertio arare & ager iteratus & tertiatus frequentia Columellę &Plinio vocabula. Nouare eſt agrum ante ſementem bene cultum tranſmutare atque arare vt interim fermentetur & ſub ſementem iteretur. Occare eſt cõminuere ne ſit gleba inquit Varro. Occa inſtrumentum inſtar cratis ad glebas comminuẽdas &

Proſcindi.

Offringere

Iterare.

Tertiare.

Nouare.

Occare.

Cratire. ſemina operiẽda. Dicimus & Cratire ter-
Atrare. ram eodem ſignificato. Atrare quando
ſata inarantur cum & nata ſunt & excre-
ſcunt. Plin. inquit aruo atrare quaſi a-
Sarrire. ratrare. Sarrire eſt ſarculo purgare. Run-
Runcare. care & auerruncare ex agro noxias her-
Paſtinare. bas euellere, dicitur & deruncare Exher-
Paſtinum. bare Columellæ. Paſtinare & repaſtina-
re perfodere vitib. cõuenit. Paſtinum in-
Lirare. ſtrumentum bifurcum plantandis mal-
leolis aptum. Lirare agrum & occare i-
dem fere cũ ſic aramus vt inter duos la-
tius diſtãtes ſulcos medius cumulus ſic-
cam ſedem frumentis præbeat, ſicut in
Lira. hortis areola. Atque hinc vocatur Lira
Porca. ſpacium illud, ruſtici Porcas vocant nẽ-
pe terram inter duos ſulcos elatã ſic di-
ctam quod ea ſeges frumentũ porrigat
vel porriciat, id eſt prohibeat aquã fru-
mentis. Et Lira hortenſis quæ in hortis
Scamnum. areola. Scamnũ eſt terra cruda quæ ara-
tro nondum proſciſſa eſt teſte Columel-
la. Plinius ſcãna inquit inter duos ſulcos
cruda ne relinquantur glebæ ne exultẽt,
Intelligens glebam grandem quæ pri-
Scãnatus ma aratione execari ſolet. Scamnatus a-
ager. ger à Vibio Vrbico vocatur qui ab occi-
dente in oriẽtem creſcit in longitudinẽ.

Qui

Qui si longior esset q̃ latus & à Septẽtrione ad meridiẽ pertinet, strigatus dicit. *Strigatus ager.* Terra aũt ipsa alias cruda dicitur q̃ non subacta, quæq; necesse habet vt calore solis & hiemali frigore excoquatur, & verno tempore est ꝓscindenda. *Terræ epitheta.* Itẽ fœcũda fertilis, fructifera, Cõtra q̃ maligna, hoc est fructũ non facit, macra, exilis, aut salsuginosa, ἁλμοδέστερα. Item salsa, amara, vliginosa q̃ semp̃ humida & ex qua humor nõ recedit. Humida vero q̃ aliquãdo exiccatur, & in qua non est vligo. Carbunculata q̃ sole perusta. Cariosa in qua putilago vt in arboribus cariosis. Dicitur & lęta terra, dulcis, nigra, putris, resoluta, q̃ bonitatis indicia sunt. Sed de his iã arbitror satis. RIGO. Vt in perpetua narratione te contineã, Reuertere obsecro eo vnde digressus. CONO. Proscisso agro si noualis sit vt diximus ante nõ proscissus hic mox conseri poterit & occari & si opus, sarriri. Restibilis aũt & qui ꝗ uit ager nouandus iterãdusque atq; etiã tertiãdus, ꝓ ratione soli ac seminis inijciendi. *Ager qui vna aratione conseri possit & q iterandus.* RIGO. Quoniã docuisti quopacto terra ad sementẽ ꝑparetur, restat de seminũ generibus & qua arte quęq; solo concredẽda subijcias. CONO. Id scilicet sup̃

F 2 est. Se-

De seminibus & eorũ diuersitate est. Semina quæ è frugibus gignuntur sunt legumina & frumenta. Iam enim appellamus fruges quæ è segetibus gignuntur, Græcis λνία et ὡραῖα quod suo tempore & cum pulchra sint & vegeta colligantur. Iulianus Iurisconsultus fruges esse censuit quibus homo vescatur, & rectè. Veteres tamen latius interpretantur, vt sint quidquid ex fructu terræ in alimentum venit, vnde arbor & terra frugifera dicitur. Plinius duplex tradit frugum genus frumentum quod aristã habet atque ea continetur vt Gallus Iurisconsultus definit, alterum quod siliquam, vt legumina. Prioris generis sunt triticum, siligo vel secale, hordeum, Zea, auena, triticum faginum, vel si malis Græcè φηγόπυρον, oriza far. Etsi frumenta non eadem vbique neq; vbi eadem sunt, iisdem nominibus appellantur. Alicubi far non est, maximè vbi Zea frequens, alij auena & phagopyro non vtuntur. Inter legumina censentur faba, pisum, lens, cicer, vicia, eruuũ, milium, panicum, phaselus, lupinum, sesamum. Etsi vero semina varij sint generis & sua quæque regio peculiaria habeat, & pro natura regionum ac soli se-

Fruges & frugum genera.

Legumina.

Semina quæ eligenda.

li feruntur. In vniuersum tamē hoc pręcipitur vt seminanda nō sint vetusta & exucca sed recentia. Semen vetus interdum naturā commutare proditur. nam ex semine brassicæ satæ aiunt nasci rapa & contra ex raporum semine brassicam. Primi anni semina optima, bima deteriora, trima pessima, vltra sterilia. Addeea esse optima, quæ grauissima & quæ in imo areæ subsiderint. Item quæ solida & si frangantur bonum habeant colorem. Rugosa autem & quæ per interual la in ipsa spica dissita sunt, reijcienda. Est & alia obseruatio necessaria. Si aliunde petantur & è deterioribus locis in meliora transferantur serendo & non contra. Sicut nec è frigidis locis in calida, nec è præcocibus in serotina. Videndumque ne ab auibus aut muribus & formicis sint arrosa. Vtque præstantiora proueniant, sempernini herbæ succo rigata serito. Si veratrum frumento admixtum foris per ambitum seminaueris ab auium iniuria vindicabis. Artis quoq; æqualiter æquaq; manu ✆ ὁμαλῶς serere, manusque congruere debet cum gradu, maximè cum dextro pede. Plena manu seritur triticū, secale vel siligo, hor *Serendi ratio.*

 deum

deum auena & alia quædam, imprimis quæ siliquis teguntur veluti miliú atq; panicum, at rapaceum non itē sed ternis tantū digitis. RIGO. Forte sicut cytharædis exercitio opus, vt vsum artis manus suppeditet. CONO. Sic est. Et quēadmodum vino vehementiori plus aquæ indere oportet, q̃ leni. Et robusto homini plus oneris imponitur & quidam firmiori cibo aluntur, sic alijs agris pluscu lū, alijs minus seminis inspergendum. Neque certò definiri poterit catholicōs quantū iugero inijciendum seminis etiā si video veteres certas mensuras iugero tribuisse & potuisse illis locis obseruari. Sed falli nos si ea alijs regionibus accommodemus atq; omni agro eandem seminis mensurā tribuamus. Primū quod terra alia plus seminis alia minus postulat, vt solum grauius atq; leuius fuerit. Nam grauior terra velut Rhenan⁹ ager in Batauis plusculum requirit, leuis humus minus & prima sementis rarius serere ꝑmittit nouissima spissius vt inq̄t Columella. Deinde ꝙ mensura iugeraq; variēnt neq; dum hoc tēpore de his inter auctores conueniat. Iā verò quę semina cui que solo congruant audi. RIGO. Id ex

Seminum mēsura nō omni agro eadem.

Quæ semina cui solo conueniāt.

pacto

pecto. CONO. Post quietem aut stercoratione primum vel hordeum serēdum vel triticum. Verùm triticum & si lætū solum desideret, attamē si ppingui seratur nimium luxuriare & procumbere solet, quare optimè sublato hordeo, piso, phagopyro, triticum ei solo cōcreditur. Triticoq; sublato idē solum siligini serēdæ pparatur, post siliginem rursus hordeum nisi solum sit emaciatum. In ppingui agro statim à messe rapacei seminis phagopyrū serere licet vna aratione facta, ita vt eodē anno biferus sit ager. Ad eundē modum & rapū capitatū à messe siliginis eodē aruo secundā eiusdē anni supplet messem. Pisa, vicia, lētes, fabæ atq; legumina fere oīa pingui humo seri postulāt atq; his sublatis idē ager restibili segete optimè triticū excipit, Miliū panicū, rapā. Rapas negat Pli. nisi in stercorato solo serēdas, at nos experiētia didici m'etiā in solo nō ita pingui sublata siligine eodē anno rapas capitatas feliciter puenire. Agrū sabulosum tertio quoq; anno qescere biēnio aut triēnio oportet vt deinde stercorat' siliginē recipiat aut phagopyrum ac dein auenā. Agro nouali aut è pascuo pscisso, huic primū cōmittitur a-

tur auena locis fœcundis idq́ue vna aratione, atque inde restibili aruo rapaceũ semen, post hordeum, deinde triticũ vel siligo ac tandem auena, aut siligo si sic soli ratio fert. Inde aut stercorandũ aut quiescẽdum. Si tenera terra sublato hordeo milium quibusdam locis seritur, eoq́; condito raphanus, his sublatis hordeũ & triticum qualis in Campania, talisq́ue ager satis aratur cùm seritur. Alibi vbi adoreum fuerit cesset tribus mensibus hybernis & vernam fabam recipit. Nec minus pingue solum alternari potest, ita si frumento sublato legumen tertio feratur, Gracilior in annum tertium cesset. Frumentum quidam seri vetant nisi in ea quæ proximum annum quieuerint. Postquam autem semen iam solo rite arato atque iterato ac tertiato & prout natura postulat præparato, missum fuerit, mox sequitur occatio quæ fit crate dentata supertracta, quibus glebæ cõminuũtur & semina operiuntur. Alicubi tabula aratro adnexa trahitur, id vocant lirare, operientes semina. Nonnunquam sarculatio necessaria, quæ induratam hiberno rigore soli tristitiam laxat temporibus vernis, nouosq́ue soles admittit.

Occatio.

Lirare.

Sarculatio

mittit. Triticum,hordeum,fabam, bis sarrire melius. Qui sarrient, caueant ne fruméti radices suffodiant. Item cylindro ducto glebas maiores durioresque confringunt. Runcatio cum seges in articulo est euulsis inutilibus herbis, frugum radicem vindicat segetemque discernit à cespite. Porro quod ad tempora pertinet in hoc cõuenit apud omnes, circa brumam serendum nõ esse. Quod hyberna semina cum ante brumã sata sint aliqua septimo die erumpãt, si post brumam vix quadragesimo. Quidam vere potius qnàm autumno malè serendum censent. Treuerico agro tradit Plinius hyeme prægelida segetes captas resseuisse Martio mense campos resarrientes & vberrimam messem habuisse. Inter frugum autem semina quædam robusta hyberna sunt quæ seruntur & calidis regionibus circa Vergiliarum occasum authore Vergilio, quod Columella interpretatur altero & trigesimo die post equinoctium autumnale, hoc est, nono Calédis Nouembris, & in Gallia & Germania mense Septembri & initio Octobris, vt sunt rapacium, triticum, secale vel siligo, hordeum hybernum, quæ per bru-

Cylindri ductus.

Serendi tẽpus.

Hyberna semina.

Vergiliarũ occasus.

mam in herba aluntur, verno tempore fastigiantur in stipulam. Sunt qui ante seri iubeant duntaxat in terra arida cali disque prouinciis, Aliqui in frigidis ab æquinoctio autumnali, in calidis seri ne ante hiemē luxurient aut à lumbricis ac lunaribus absumantur Nonnulli pro perant pronunciantes festinatam messem sæpe, serotinam semper decipere. Sationem locis humidis celerius fieri ratio est, ne semen imbre putrescat. Siccis serius ne diu iacens atque non concipiens vanescat, itemque festinata satio ne densius seri, quia tarde concipit, Serotina rarius ne densitate nimia necentur.

Serotinam messē semper decipere.

Aestiua autem semina quæ æstate ante Vergiliarum exortum & vere seruntur, vt sunt faba, pisum, & quæ siliquis continentur, item milium, panicum, sesamū hordeum æstiuum, linum, canabis, auena, triticum faginum, seu mauis Græcè phagopyros, Sporia, & id genus alia vernæ sunt sationis. In Asia & Græcia omnia Vergiliarum occasu seri proditum. Iam vero etsi de tempore serendi & quantum cuique iugero inijciendum quorundam præcepta extent.

Aestiua semina.

Illi

Illi quidem pro sua & regionis & soli consuetudine iudicare potuerant vt diximus ante. Certe in vniuersum hac de re definiri non queat sed sui cuiusque loci terræque vsus magister optimus. Et canon est antiquiss. agriculturæ quo monemur in locis frigidis nouissimè, tepidis celerius, calidis ocyssime serendum. Eratosthenes tradit Indiam æstiuis imbribus madere, & eo tempore linum, sesamum, Orizam & milium seri. Hyberno autem tempore seri triticum, hordeum & legumina & alias fruges esculentas quarum nos ignari. Hesiodus qui Princeps de agricultura præcepit tempus serendi quo in Bœotia Helladis seri consueuit, Vergilius Cato, Varro Columella, Plinius Italiæ vsum serendi præscribere poterant, quæ si omnibus regionibus accommodare velis, nihil aliud feceris, quam vnum idemque operculum omnibus ollis adaptare. Cæterùm vt ad rem propius accedamus, cum diuersæ naturæ semina, diuersa requirant serendi tempora, tractandique modum, & quanque ea in

De tempore & Quantum ingeroinijciendum certo definiri nequit.

Canõ Agriculturæ.

Hesiodus in Bœotia scripsit.

Vergilius de Agricultura in Italia.

ea in re suum queque regio habeat vsum. Nos generaliorem harum regionum cō suetudinem sequuti per species singula distinguentes disciplinam summariam serendarum frugum describemus. Et

Fruges victui necessariæ.
principio inter fruges victui necessarias merito primus locus tribuitur tritico

Triticum.
(qd Græcè πυρὸς Italicè Grano Germani cè Vueyss Gallice fourment,) frumento humano generi cū primis necessario, & & ob id nihil fertilius quod ideo naturę à Deo tribuitur quoniam hominem alat. Eius seminis nullum auidius nec quod plus alimenti trahat. Mira quibusdam regionibus fertilitas. Augusto procurator eius misit ex vno grano 400. germina Et testatur Plin. è modio centenos quinquagenos modios redditos in Bizantia Africano. RIGO. Sunt qui contendunt triticum quod vulgus sic vocat & Germani Vueyss. Bataui Terue, non esse verum triticum, sed siliginem, atque verum triticum quod Itali grano appellant tantum gigni in Italia & Hispania CONO. Imo in Italia & Sicilia hodie simile nostro figura, colore ac farina, licet illic grana quibusdā locis paulò maiora & pinguiora polline

line, quare seruari diu negatum maxime in agro Romano, Spicas aūt cum his locis vel leues & muticas habeat, illic solū muticas aristis carentes. Muticas vocamus spicas sine aristis, quasi mutilas. Aristam autem quæ velut acus est & telum in tritici & hordei spica, quo frugem ordine structam contra auium morsus defendit vt Cic. testatur. A Virgilio Arista pro frumento quoque vti pars pro toto vsurpatur. Spica autem quæ mutica non est tria habet continentia granum, glumam aristam. Gluma folliculus est grani, eius apex arista est. Frit quod in summa spica matura minus quā granum. Vt ad triticum reuertar, non inficior esse, qui de tritico nostro dubitét, adeò temporum iniuria obliuioni tradita pleraq; vt ne fruges quibus quotidie vescimur suo certo nomine appellare liceat. Nos consuetudinem loquendi magistram sequimur. Veteres plura genera tritici tradiderunt atque ex his maximè ferendum quod Robus dicitur pondere ac nitore præstanti. Secundum genus siliginis tritici delitiæ cuius speciés in pane præcipua pondere deficitur. Tertium trimestre quod satum tertio men-

Spica. *Mutica.* *Arista.* *Gluma.* *Frit.* *Frugū qui bus vescimur nomina ignoramus.* *Genera tritici.* *Robus.* *Siligo tritici delitiæ.*

menſe matureſcat, licet Columella ne-
get trimeſtris proprium genus cum Grę
cis trimenon antiquiſsimum ſit, atque
id non niſi hyemalibus prouincijs. A-
pud Thracium ſinum etiam bimeſtre
plurimis tunicis veſtitum ob nimia eius
Hyberna frumenta præſtantio ra. plagæ frigora. Quin etiam hiſce regio
nibus triticũ & ſiligo inter ęſtiua ſerun-
tur ſicut & rapaceum ſed non ita vtili-
ter, hyberna enim præſtant & conſum-
matiora redduntur vt Theophraſtus
docet per hyemem terra nutrita. In-
ter omnia genera Italicum Plinius
præſtantiſs. ait candore & pondere
quo maximè decernitur. Nos duo-
rum generum vtimur tritico, hoc ſo-
lum diſcrepantium quod alterum ſpi-
cam habeat muticam ariſtis carentem
alterum ariſtis aſperiorem & ſpica ip-
ſa parum ab hyberno hordeo ac Zea
differentem. Cætera communia ha-
Tritici ſa- tio. bet vtrunque genus, Seritur menſe
Septembri cœlo ſereno, ſolo vt pluri-
mum tertiato, ac bene ſarrito aut occato
tametſi in ſolum è quo ſuccìſum piſum,
aut vitia, aut lens, aut Phagopyrus opti-
me primo ſulco ſeritur. In temperato
ſolo Colu. & Plinius quinque tradunt
modi-

modios iugero inijciendos tritici ac sili ginis etsi pro ratione mẽsura hæc mode rãda vt superius diximus. nos tritici mi nꝰquã siliginis serimus & siliginis minus quam hordei & sic deinceps. Vtile maturius serere si hyems gelida sequatur, sin tepidior, serius præstat Amat triticum loca plana, læta, aprica, atque, sicca. Vitanda vmbrosa herbosaque & colles quoque etiam si Plinius testetur robusti us sed minus tritici reddi. Triticum satum exit radicibus multis, ac prætenuibus, folio vno, germinibus multis sed quæ in ramos brachiare non possunt. Per hyemem sicut alia hyberna frumenta in herba aluntur. Remollito cœlo cauliculis de medio assurgit, cuius quarto aut tertio genu spica geritur, non prius euidens quam folliculo inclusa, quæ gluma dicitur, consumato eo flos erumpit quarto aut quinto post die. Si nimium luxuriauerit in herba depascitur, aut quibusdam locis resecatur herba luxurians, atque inutilibus herbis liberatur runcando. Floret circa solstitium vernum serius, ocyus pro aeris temperatura. Eodem ferè tempore quo vitis, duo videlicet

Triticũ & vitis eodẽ tẽpore florent.

licet nobiliss. flores simul erumpentes suauassimo odore fragrant. Varro tradit quindecim diebus frumentũ in vaginis latere, 15. florere 15. arescere. Post florem crasses fit, inquit Theoph. maturaturq; intra quadragesimum diem cum tardissimè octauo à satu mense metitur, alias quater nouenis diebus absolui proditur & nono mense meti. Non spicatur
Genicula. ante absoluta genicula. Genicula inquit Plinius sunt tritico quaterna farri sena, hordeo octona, Verum nostris regionibus tritico, siligini, hordeo, auenæ genicula vel internodia sunt ferè quaterna etsi neq; id perpetuum in omnibus. Ante geniculorum prædictum numerum conceptus non est spicæ qui vt spem sui fecerit. 4. aut. 5: tardissime diebus florere incipiunt, totidemque aut paulò pluribus deflorescunt. Cum defloruerint frumenta crassescunt maturanturque ac cum plurimum dieb. 4. perficiuntur. Folium tritico arundineum, angustius tamen quam hordeo, caulis quoque leuior & lentior nec perinde fragilis, multis integitur tunicis. Culmus spicam sustinens tritico altior quam hordeo, Spica quoq; recta remotior à folio, palea mollior

lior ſuauior & ſuccoſior, Inconditæ ex planatæque tritico ſpicæ tam muticæ quam ariſtis horridæ, Hordeo inuerſus diſpoſitæ. Quod minus eſt quam granū diximus vocari Frit. Quod vero ad culmi cacumina infirma ſpica geſtatur minuus item quam granum, Vruncus dicitur. In Bactris proditum eſt grana tritici noſtras ſpicas æquare. In Babylonia triticea hordeaceaque folia quaternum digitorum latitudine tradit Herodot. Triticum poſt tertiam ſationem in ſiliginem verti ſcribit Colum: idque pleriſque locis Germaniæ compertum vt ſuperius dictū. E tritico fit amylum, eius modum quod fiat Cato docet & Dioſcorides, Tritici ſationem excipit noſtris regionibus ea quam ſiliginem vulgus vocat. Sunt qui eam eſſe cōtendant quæ Græcis ὄλυρα: etſi Homerus ὄλυραμ equorum pabulum tradit & Zeæ ſpeciem eſſe plerique velint. Herodotus tamen panem ea fieri ſcribit, Laurentius Far, Gaza ſiliginem vertit. Eruditi aliquot Secale & quam Plinius farraginem eſſe ex iſtimāt. Galli ſegle, Germani Rog. Inſubres aſiam, Itali ferè ſægalam vocant. Color paulò nigrior ſemini panem quo-

Frit.

Vruncus.

Tritici granorum foliorumque magnitudo

Amylum.

Siligo.

Olyra.

Secale.

que subnigrum pbet Plin. autē delicata illa tritici mollities, pōdere defecta, candore vincens, siligo est panisque siligineus laudatissimus celebratur. Item sub tritico complectit. Quod post tertiā sationem vt diximus plerisque locis triticū vertatur in siliginem ac secale si solo macro & gracili mandetur, & contrà secale in triticum si læto & pinguiori solo feratur, idq; pluribus regionibus nō rarū. Celsus scribit, Triticum firmius milio & ex tritico firmissima siligo. Nos consuetudinē vsurpati apud nos nostro tempore vocabuli sequentes, Siliginem nostram intelligimus vulgo sic appellatā. Serit ea mox à tritici satione circa finē Sept: aut initio Octobris terra læta, In sabulosis etiā in Februario seritur, æstiua siligo vocata. Gaudet locis lætioribus aprico & solido solo, non tñ recusat sabulosum & leue, si sit stercoratū, offenditur humidis sicut & triticum. Vtrunque tamen frumentum terra seritur profundiori & campestri. Sed paulo post tritici sationem siligo seritur. In seminando tertia parte plus quàm tritici vtēdum. Nascitur qualicunq; loco solo cū cētesimo grano plerunq;. Sulco vt pluri

mum tertio ſicut & triticum,occaturq́ue eadem propemodum ratione. Stipula eſt culmo triticeo,graciliore, proceriore,ac ſolidiore,ſpica procumbente atque ideo rubigini obnoxia,quod imbres contineat,cùm floret & pruina & nebulis offenditur. Culmi prodeunt lenti flexiles feſtucandis vitibus & ædium tectis vſurpati locis pluribus. Iã ſequitur hordeum veteribus inter nobiliſs. fruges numeratum neque hoc tempore contemnendum frumentum. Itali beade vel beaue vel orze vocãt,Germani Gerſt,Gallis orge Græcis κριθὴ. et quanquam Græciæ & Italiæ apricisq́ue & felicioribus regionibus pabuli vice vſurpetur, quod & Homerus teſtat͂. Septentrionalib. tñ regionibus ſimul & cereuiſię & panis cõficiendi vſum ꝑbet. Eſt aũt duorum generũ alterum hexaſtichõ & polyſtichum ꝙ in tres. 4. aut ſex aliquãdo verſus ſpicat͂ ꝓducitq́; ſępè vnũ granũ,ſpicas plures quarũ ſingulę plusq̃ 80 grana cõtineãt miro diuinę liberalitatis dono. Alterum diſtichõ ꝙ in duos tantum verſus aſſurgit. Et rurſum,aliud hybernũ,aliud ęſtiuũ. Hybernum fœcundius ſed facile leditur ꝑſertim humorib. nimijs & excipiente *Hordeum.*

 gelu,

gelu. Nihil enim magis offendit sata hy berna præsertim hordeum & rapaceum atque siliginem quam humores hyberni gelu crebriore constricti ac solis tempore remissi subinde rigoribus repetiti. Verumque hordei genus solum amat pingue. Hybernum altero aut tertio sul co seritur in Septembri. Aestiuum Martio vel Aprili sulco altero nōnunquam necessitate compellente vna aratione. Seminis hordeum requirit dimidiato pro pemodum plus, quam triticum Requirit terram solutam & pinguem quare op timè seritur solo stercorato. Floret hybernum ac sæpè maturescit in Maio & adsummū Iunio. Hybernum his regioni bus seri non solebat, sed nostro exemplo pleriq; excitati plurimam sentiunt vbertatem. Aestiuum plurimis regioni bus trimestre est. In Celtiberia bis nasci Plin. scribit. Septimo die satum erumpe re incipit & caput alterum grani in radi cem exit, alterum in herbam quæ prior floret. Radicem crassior pars grani fundit, tenuior florem, cæteris seminibus ea dem pars & radicem & florem, vtrunq; folio scabroso. Festinantius quam alia frumenta erit demetendum, nam fragili est

li eſt culmo. Ex hordeo & cereuiſia & Zythum fit, atque Courmi teſte dioſcoride. RIGO. Reperio hic cereuiſiam optimam, indicato quæſo qua arte in ea conficienda vtimini. CONO. Noſtrum in in ea re morem non celabo. Hordeum in cupa primum madefit ac maceratur vno aut altero die, hybernum craſsiore cortice diuturnioré poſtulat maceratio nem, Aeſtiuum teneriori cortice minorem: inde vel tabulato vel inſumibulo exiccatur tãtiſper dum diſsiliat tumore & fibras velut filamenta emittat, ſi rarius ſpargatur, æſtate & martio imprimis ſua ſpõte citra ignē adhibitum exiccatur & rumpitur. Cauere oportet ne diſsiliens nimium erumpat & farina euaneſcat. Hinc molita farina in Cupã mittitur co ctaq; aqua ſuperfunditur, atq; iterum bi na trinaue bullitione bene coquitur, additis autem coctioni lupi ſalictarij flori bus ſucculentior ac ſalubrior redditur ac tandem ſpuma cereuiſiaria impoſita defecatur refrigeratus cocturæ liquor, nã quo vberiꝰ defecatur hoc magis redditur purior & ſalubrior. Spuma q̃ inter defecãdum euomit tanq̃ excremētũ cere uiſię colligitur ac recēter cocta cereuiſię

Cereuiſia. *Zithum.* *Courmi.*

defecandę panibusq́; coquendis fermenti vice vsum pbet. Cōmendatur potus si tritici quadrantē aut sextantem addideris. Quo eñ largiorem segetem adhibueris hoc pstantiorem habebis & succulentiorem colorisq́; cōmendabilioris potū ac vinosiorem. Imprimis autem curandum vt bene excoquat̃ & defecetur & lupulo temperet̃ alioqui hordeum p se putresceret et hoc temperamento pot⁹ redditur neq́; insalubris neq́; ingratus. Optime & diutissime citra acorem durat q̃ Martio coquit̃. Fit & alica ex hordeo, nō inutilis cibus, & ptisana, quæ quo fiant modo Plin. tradit. Hordeum & triticum sequitur Zea, quā vulgo tam Itali quam Germani Speltam, Galli espeltram vocant. Homero celebrata ζείδωρος ἄρουρα terra videlicet Zeam prębens, inter triticum & hordeum quasi medium frumentum vt Galenus testat̃, siquidē vtriusq́; cōmune quiddam habet estq́; duorum generum. Vnum culmo spica & genu tritico simile cuius grana in singulis tunicis seu glumis gemina & dicitur ob id δίκοκκος. Alterum culmo et spica breuioribus, singula in singulis tunicis duplici ordine dispositis proferens ac in summitate

Alica. *Ptisana.* *Zea.* *Spelta.*

tate aristis suis plane hordeo respõdens. In Italia presertim circa Mirandulam & Cõcordiam equorum pabulo vsum præbet vt supra de hordeo dictum. His regionibus non ita vsurpatum. Ego primum hic sererem cum solum animaduerterem respondere & pani ac cereuisiæ conficiendis non esset inutile frumentum, nisi quod in molendo molestius propter duplices granorum tunicas. Solum desiderat humidiusculum, lætum & pingue. Seritur eodem quo triticum & siligo vel secale modo, mense Septembri aut Octobri, floret Iunio, maturescit Iulio. Hybernis regionibus non incommoda quod gelicidijs & frigoribus minus obnoxia. RIGO. Est & genus frumenti ni fallor hyberni far, veteres adoreum appellauere plurimis terris commune. CONO. Recte mones. Nam etsi *Far.* de omnib. frumentis priscis far diceret *Adoreum.* veluti far triticeum far hordeaceum far siligineum & cũ molę nondũ essent pila frãgerent frumẽta atq; hinc quoq; dicta farina. Postea tñ adoreum sic vocatum. Licet Colu. cõiunctè dixerit far adoreũ, eius 4: genera distinguẽs Galli Brance Itali sandala & vulgo quoq; far appellãt,
 cuius

Germani dure kefkorn cuius granũ pro pè tritico ſimile, niſi quod breui⁹ & craſ ſius & vbi triticum fiſſurã habet, ibi far quaſi gibbo tumet, hordeo põderoſius, tritico leui⁹, plus panis reddit q̃ alia fru menta. Pop. Rom. è frumento farre primum vixiſſe 300. annis Plin. auctor. In Aegypto ſine ariſta gignitur ſpica maio re & põderoſa. Genicula farri ſena purgari niſi toſtum non poteſt. Gallia duo farris genera alit, vnum rutilo colore quod rubrum frumẽtum vulgus appellat, alterum cãdidius quod ruſtici blãce vocant frumentum τρίσιχον non diſſimile zeæ. In Italia pulmentaria ruſticis miniſtrat, far ſiue adoreum Virgilius ſeri voluit ante vergiliarum occaſum nempe poſt autumnale æquinoctium. Vliginoſis tñ & frigidis exilibusque locis circa Cal. Octobris, vt prius cõualeſcant radices q̃ hybernis gelicidijs ac pruinis infeſtent. Committitur loco humili aquoſiori & cretoſo, ſolo vliginoſo. Satum occari, ſarriri, runcariq; deſiderat. Sarculatio induratã hyberno rigore triſtitiã laxat temporibus Vernis, Sarriẽdo cauendum ne quod & de alijs ſuperioribus dictum, radices lædant. Runcatio cum in arti-

articulo est euulsis inutilibus herbis radicem vindicat,discernitq; segetem à cespite.Galli serunt cócauis tractibus,q facilè sentiunt rubiginem existimátes nec pruinas nec eruginem horrere. Sationé eius in excelsis locis etsi illic prouenit, tñ dánant,quod quadrupedib.respuitur quia spica rigidiore noxioq; aristarũ cingit vallo,& simul quod ægrè suis glumis euoluatur,quib.nisi extricetur,& vsui & panificio sit incómodum.Acerosæ paleę iumentorũ pulmonem tussi offendunt. Inter hyberna semina & Rapacium referendum,semen id est à rapi specie ni fallor,quã Plin. terrã commemorat & syluestrem:Cuius radix raphani similitudine in lõgitudinem procurrit,folio scabroso,sicut & alijs generib. at culmo fruticoso multisq; & surculis brachiato,Radix quidẽ inutilis,sed solũ seminis causa serit,ex quo oleũ extunditur pauperum culinis seruiens & ieiunijs lucernisq; pręsertim in Germania q oliuarum oleo destituta rapaceo plurimum vtitur magnãque ex eo agricolę pecuniam cõtrahunt. Regionib. calidioribus q oleis abundãt huius seminis rarus est vsus, nisi quod auiculis pascendis vtantur. Seritur ad finem *Rapum.* *Rapacium semen.*

nem Augusti, aut initio Septembris, tametsi in Martio quoq; inter æstiua semina feratur, sed non ita felici prouentu. Solo committitur crasso, pręping ui, aut stercorato, tertiùm arato, beneq; culto. Seminatur rarissimè, nam cùm minutissimum semen sit non plena manu sicut frumenta, sed trib. tantùm digitis spargendum. Florem emittit in Martio aut circiter pro cæli constitutione, diuq; floret, luteo suauissimoq; odore & apibus gratissimo, & vbi defloruerit mox maturescit. Attollitur bicubitali celsitudine, in siliquis calyculatis semen ferens vberrimum, Eq; seminis vno modio sæpe centenos producit. Hactenus de hybernis frugibus, iam de æstiuis dicendũ. RIGO. De rapi interim radice dicendũ nihil? cuius tamen vsus agricolis frequẽs neq; negligẽdus, vt quę magno ꝓueniat incremento, & cibum nõ ingratum tam hominib. quã pecori præbeat. CONO.

De Rapi radice. Rapum vel rapa, Græcè γογγύλη, Italicè rapo, Germanicè Ruben, Gallicè rauen dicuntur: Eius generis cultura etsi ad hortensia pertinere putabã, & tu melius de his disserere posses: tamẽ cũ tu requiras, & rustici agros hac semente conserant, paucis

paucis obseruationẽ & disciplinã de hoc genere nostrã accipe. Duorum ferè generum sunt: ac prius radicem mittit in longitudinẽ vt raphanus, q in Germaniæ quibusdam locis gratissimi cibi loco habetur: alterum aut in rotunditatẽ globatur, aut in latitudinem panditur latius q̃ rotundius. Nebulis, pruinis & frigore vltro aluntur tribus mensib. amplitudine mirabili, Plin. se vidisse scribit quadraginta libras excedẽtia, Alicubi centenas libras pẽdentia ꝓditum: mirum est è tã paruo semine tantã ꝓuenire radicẽ. Græci masculinũ ac fæmininũ genus fecere, atq; ea serẽdi modo ex eodẽ semine. Densiori enim satione masculescere: Semen p̃stantius quo subtilius. Semẽtis duplex autenim in Martio serunt, q̃ ad solstitiũ maturescunt, aut Iulio vel Augusto primo sulco, & plęrunq; sublatis siligine & hordeo hyberno solo cõmittũtur. Quæ frigore hyemis dulciora reddi credunt, & incremẽtũ in radicẽ nõ in folia verti. Serunt & Vere in calidis & humidis regionib. vt Plin. tradit. Lætiorẽ fieri si cũ palea serat: Serere nudũ volũt p̃cantẽ & sibi & vicinis nasci. Vindicantur ab erucarum iniuria, q̃ plærunq; tenella folia abrodũt, cõmista sationis tẽpore semini

Rapi magnitudo.

Et sibi & vicinis nasci.

fuligine, aut maioris ſedi per noctē macerato ſemine. Columella hoc remedium comprobatum experientia didiciſſe affirmat. RIGO. Iam perge de æſtiuis ſeminibus. CONO. Aeſtiuę fruges omnes ferè trimeſtres ſunt, ad ſummū quadrimeſtres, quædam etiam celerius conſumantur ſi cælum & ſolum contingat clementius. Inter æſtiua primùm frumenta recenſebimus, inde legumina. Inter frumenta, auena primùm ſeritur, etſi Virgilius eas ſteriles appellet, & Plinius Vitium frumenti auenam eſſe, atq; hordeum in eam degenerare, Gallis tamen & Germanis equorum iumentorumq́; pabulum optimum exiſtimatur: Pultes quoque ex ea fieri, quib' Germani vtantur Plinius teſtatur, & Dioſcorides pultis auenariæ meminit. πόλτος ἐκ βρώμου γίνεται, Græciſq́; ægilopa et bromon, Latinis auenā appellari, Italicè vena, Gallicè auoyne, Teutones hauer: Quæ etſi Italis rara, in Apennino tamen et regno Neapolitano circa Sipuntum reperiri certum. Duorum autem generum apud nos eſt, alterum ponderoſum, farinam prębens in annonæ difficultate pani cōficiendo ac cereuiſiæ coquendæ, maximè ſi

Aeſtiua frumenta.

Auena.

Bromos.

mè si hordeo misceatur, atque id genus solo pingui & noualibus feliciter prouenit. Alterum leuius, quod vulgus Guen & Brunhauer appellat, leiuiusculum hoc & parum præbens farinæ atq; alimenti, quod in sabulosis & locis macilentis nascitur, equorum tamẽ & quadrupedum pabulo vsurpatur, vtrunq; à summitate culmi varijs farculis spargitur, à quibus velut locustæ semen dependet flore albicante, èx vno grano plures culmi sparguntur. Dioscoridi auenæ genus est Bromus, quod folio & stipula triticum imitatur, & tanquam syluestre triticum nascitur, Theophrastus αἰγύλοπα nuncupauit: Qualecunque solum non morosè recipit, etiãsi nihil aliud seri possit. Eiusdẽ propè culturę, quod Veteribus ignotum frumentum Triticum faginum, id est, φαγόπυρον, vel nigrũ triticũ μελάμπυρον, etsi melampyrum aliud sit: Nos faginũ triticum malumus vocare, quod granis sit triangularibus, faginis glandibus nõ dissimilib. & colore & forma, nisi quod grana minora sint. Caule est crasso strigato cubitali aut excelsiore filici propè assimilis. In multos ramos spargitur, surculis in cacumine paruulis, sed quibus flores

Bromos.

Triticum faginum.

florē albo ceu nucamēto squamatum cō pactili & comante supra cacumen vmbella crispatur. Floret diu, tandem grana emittit triangularia primùm alba & subuirentia, Vbi maturuerint nigra vel castanei coloris. Flos tempestates & pluuiam & siccitatē immodicam reformidat. Frumentum hoc non ita pridem è Sarmatiæ Septentrionalib. oris in Germaniam aduectum, iam in frequenti vsu & suibus saginandis & pultib. faciendis alijsq; frumentis deficientibus cùm annonæ premit penuria, & cereuisiæ & pani conficiendo, plebi vsurpatur. Seri potest quocunq;, & quantumuis leui & sabuloso solo, etsi pingui felicius proueniat, mensibus Aprili, Maio, atque etiam Iunio, à rapacia messe seritur plurib. locis. Semen mittendum rarius quarta parte tritico aut siligine: Solet enim in lætiori solo à sublato rapacio mox seri, ita vt duplicē messem eiusdem anni & eodem solo facere liceat. Vbi satum circa quartum aut qūintū diem nisi desit humor mox erumpit folijs portulacę non dissimilibus. Inter ęstiua frumenta Hordeum quoq; refertur æstiuum, quod ab æquinoctio verno ad finem Martij aut Aprili

Aestiuum hordeum.

Aprili seritur, vt plurimum trimestre, aut ad summum quadrimestre metitur. Solum perinde atq; hybernum requirit pingue & resolutũ, seminatumq; alterno sulco, aliquando necessitate cõpellente priore. Aestiuum quanquam non ita copiosum & absolutum fructum ferat, et hyberna vt Theophrastus scribit: semina robustiora perfectioraq; reddantur, ita hybernum hordeũ culmos robustiores spicasq; grauiores producat: attamen quia cortice duriore, æstiuũ aũt tenerio re, ideo à quibusdã magis expetitur, crediturq; plus farinæ præbere quã hybernum, Alijs vicissim hybernum pręferen tibus. Miliũ à Latinis & Gallis vocatum. Gręci κέγχρον, Itali milio vel miglio, quasi mille grana vno culmo complectens, atque hoc videtur Festus comprobare, Galli millet, Ripenses Germani hyrs vocant, pultes miliaceas ex eo facientes non insuaues, & panes. Sarmatæ pulte hac maximè aluntur cruda farina lacte vel sanguine ex equorum venis admisto. Aethiopes non aliam frugem quàm hordei milijque nosse Plinius testatur, & Campaniam milio gaudere potissimum. In fermento præcipuũ eius vsum *Milium.*

vſum volunt. Nullum frumentum pon derosius quod coquendo magis creſcat, nam ſexaginta pondo panis è modio reducere, modiumq́; pultis ex tribus ſextarijs madidis. Hoc tempore paſsim ſeritur, licet inferiori Germaniȩ rarius. Eſt autem frumentum hoc ſtipula cubitali, geniculata, folio arundinaceo, ſemine in longis panniculis tereti & pendulo, multiplici culmo fruticāte, caule arundineo, lanugineo flore: Comam illam
Iuba. effuſam, arundinaceam iubam vocant: Adoleſcit pedes ad altitudinem ſeptem, Gaudet ſolo limoſo, vliginoſo, ſabulo etiam ſi frequentius irrigetur, ſiccum & cretoſum reformidat. Quidam præcipiunt in frigido & aquoſo ſolo primū, pòſt in calido ſerendum. Ante Ver non ſeritur, quia teporibus lætatur. Seminis pauxillo amplus ager completur. Si denſius ſeratur noxam contrahit, cùm vix iugerum recipiat quātum plena manus continet, quare in ſarriendo ſuperflua vellenda. Iugerum quadraginta modios ꝓfert, ſi diligenter ſeratur, & ex vno grano terni ſextarij. Vetant inter vites arboreſq́; frugiferas ſeri, ſarriri & runcari continuò deſiderat. Cùm ſpicas ediderit,

derit, antequam semina hient æstibus, manu carpuntur suspensaque in sole ex iccantur ac recóduntur. Purgamenta milij & panici sesami Apludam vocāt. Diu hoc frumētum seruari posse tradunt nā centum manere annos si códatur quo vēti nō penetrāt. Est & aliud cōsimile qd Indicum appellant, Neronis principatu in Italiā aduectum amplo grano & nigro culmis arundineis pręgrādib. Lobas vocāt si Pli. credendum. Cum tñ lobæ siliquæ potius sit in leguminib. & phobæ iubæ vel comę miliaceæ, vt ex Theophrasto liquet, Panicum, ἔλυμος Græcè, Germani alij pfennich alij heidégryß, Italis panacho, Gallis paniz, Hispanis panizo, Dictum à paniculis quib. semē inest, milij similitudine prosilit denis cum mini mum folijs luxuriás, culmo pene in surculum extenuato. nutāte rubido panicularum fastigio ꝓdensis aceruato granis magnitudine sinapi, alijs luteo colore, a lijs purpureo, alijs nigro & cādido. Eadē fere q̄ milio cultura, Aestate satum quadragesimo die à satione maturescit locis quibusdam, alijs Maio humidis locis satum Septembri metitur. Mesis & vsus fere idem q̄ milio. Purgari vt milium nō

Aplуda. Lobæ. Phobæ. Panicum.

nisi tostum potest. Cum in articulum seges ire cœperit, runcãda ne herbis vincatur. Pinsitum & euolutum fur fure, pultem cum lacte non fastidiendum prębet In panificio panici quam milij rarior vsus, panis enim siccior & arenæ ac cineris in modum friabilis, lentore humoris que vniculo destitutus, proinde rustici addito suillo pingui aut oleo ariditatem glutinantes farina vescuntur. Ponticæ gentes nullum cibum panico pręferre dicuntur, Quemadmodum Galli Vascones hoc tẽpore eo potissimum vtuntur. Quibusdam locis semine panici columbæ aluntur. Inter externa est & Oryza, vt. Theophrast⁹ scribit lolij aspectu, milij ac panici iubã nõ spicã proferens, granaq; cõtinens zeę, folia carnosa porro similia sed latiora, altitudine cubitali, flore purpureo. Rarum Gallis & Germanis hoc frumentum, Italiæ & Insubriæ frequẽs, vocaturq; el ryso & menestre del ryso. Galli sublata quoq; priori litera ryson, Græcis ὄρυζα. Plin. etipha fieri orysam tradit. Fit ex ea ptisana, vnde Horatius ptisanariũ oryzæ dixit. Seritur martio mense vt milium & panicum. Indos aiũt serere zeę modo pistã vt cõcoctu sit faci

Oryza.

facilior.Itē potum ex ea facere eoſdem Strabo teſtat̃.RIGO.Ecquid de ſeſamo quod,veterib.plurimum in vſu?CONO Seſamũ Græcis σήσαμον,Itali ſeſamo Galli iugioline vocāt.Hiſpani iorgilire,Olim frequētiori fuit in vſu,& laudatum à Columella & Plin.hodie paucis regionibus notum,ſicut pleraq; alia ſemina,adeo vt frugē ex quo panis nobis fit dignoſcere liceat.Quidā frumenti alij leguminum generi adnumerant,culmo nō vt milio & panico geniculato,ſed ferulaceo,foliis ſanguineis,ſemine candido infra lini magnitudinem quod vaſculis vti papauer continetur.Seritur ęſtate ante vergiliarum exortum Italię ritu.Colu.ſcribit ſe vidiſſe in Cilicia & Syria ſeri Iunio Iulioq;,& per autumnum cum permaturuerit tolli. Deſiderat ſolum putre & pullum, etſi pinguibus quoque arenis & congeſtitia humo proueniat, poſt ſationem imber officit,cum cæteris frugibus profit, vnde ſeſamum nullum animal attingit, Maximè macrat, ſolum,vtpote cui craſsior & multiplicior arundo ſit quàm milio,& radix quoque numeroſior. Ex India aduectum ſcribit Plinius atque in cibum parari,ole- *Seſamum.*

umq; ex eo cōfici ſeſaminum. Porro vt ad vulgaria reuertamur, Inter fruges æſtiuas & Miſcellaneæ numerantur. Non nunquam em̄ ſemina miſcentur farraginis inſtar, partim pabuli cauſa, partim quoque ea cautione, vt ſi alterum intereat, ſaltem alterum maneat incolume. Sed hic videndum ne miſceātur hyberna ęſtiuis, & contra: nā id abſurdum eſſet, & alterum perire neceſſe eſt. Commodè miſcetur hordeum ęſtiuum auenæ aut ſagino tritico, non tam pabuli iumentorum cauſa quā cereuiſiæ coquendæ. Atqui vicia & legumina quædā auenę miſcentur tantum pabuli gratia. Hęc ſeruntur temporibus & locis ut ſupra de ſingulis æſtiuis frugib. dictum. RIGO. De frumentis iam ſatis feciſſe mihi videris, De leguminibus iā reſtat dicendi locus. CONO. Legumina Græci ὄσπρια vocant, altera frugum pars: Horum cōplura ſunt genera, ſicut & frumenti. Quidam leguminibus quoq; attribuunt miliū, panicum & ſeſamum, q̄ Columella alias frumentis alias leguminib. annumerat, Nos Plin. hac in re ſecuti inter frumēta eas fruges recenſuimus, inter legumina referentes q̄ ſiliquis cōtinentur qualia ſunt faba

Seſaminū oleum.

Miſcellaneæ fruges.

De Leguminibus.

piſum

pisum, lens, cicer, phaseolus, vicia, & cætera huius generis, q̃ omnia æstiua sunt semina. Porro inter legumina primum honorẽ deberi fabę Plin. testatur, vt q̃ pluribus vsibus tã hominibus quã quadrupedibus accõmodata. Græce κύαμος, Italis latinisq; faba, Gallis feue, Germanis bonẽ. *Faba.* Hæc inter legumina sola sine adminiculo nascitur, magna interdum proceritate, folio carnoso flore cristato versicolore partim atris, partim albis maculis distincto. Varro lugubres vocat literas, siliqua p̃longa fructu intus lato humani vnguis similitudine suis inhærenti, Valuulis, colore vario, folijs exit multis vt pisum, non singulis vt triticum. Seritur leguminum prima verna satione, ex Virgilij sententia, & maturè propter fabalia q̃ purgamenta sunt fabarũ. *Fabalia* Sunt enĩ siliquæ cauleſq; gratissimi pabulo pecori, siquidem Colu. testatur se audisse rusticos peritos maluisse fabalia maturę sationis quã trimestrem fructum. Luna crescente seri volunt vnaq; aratione, qa solutum solum requirit, Plin. fabam & viciã nonproscisso serere sine dãno, compendium esse operę tradidit. Aiunt si caprini fimi cauatis fabis semina inclusa
 seran-

ſerantur,mire prouenire,Eroſam etiam luna creſcente expleri. Si circa radices arborum ſeratur, arborem areſcere.Sűt qui aſſerant ſemina capi ſanguine macerata aduerſantibus herbis liberari, aqua pridie infuſa citius naſci, Gaudet ſolo pinguiſsimo vel ſtercorato,ſicut omnia ferè legumina ,humidum & depreſſum nő recuſat, etiamſi cætera legumina ſic co lætantur. Runcari nonſgeſtit,quoniam euincit herbas.Sola leguminum ſcapo recto conſurgit geniculato & inani: Cúmq; legumina omnia diutius floreant,diutiſsime faba dieb. quadraginta. Non autem ſinguli ſcapi tamdiu ſed alio deſinente alius incipit,nec tota ſeges vt frumenti pariter. Siliquãtur verò omnia diuerſis diebus,ná caulis pars infera primum floré emittit atq; ita ordine ad ſuperna itur ſucceſſu cõtinuo. Alicubi eius tanta fertilitas vt ſcapus vnus cẽtum fabis onuſtus ſit repert⁹. Fabę ſuis valuulis inhærent,& nigrum quod in ſummo, hilum vocatur. Valuuli follicu-

Vauuli. li leguminum, vermes qui innaſcuntur

Hilum. Midæ appellati. Lomentum farina fa-

Midæ bacea,qua veteres ad erugandam cutem

Lomentű. vtebantur. Freſa faba quæ mola leniter

ter

ter confracta & decorticata, altera solida faba Refrina dicta, quod è frugibus auspicij causa fabam referre mos esset Plinio teste. Fabam in aqua nitrosa pridie quam conseras macerandam, vt ad cocturam fiat commoda. Palladius auctor est fabam à curculionibus non lædi si luna minuente vellatur, & ante quàm Luna procedat excusa & refrigerata recondatur. Faba & reliqua legumina solum in quo sata sunt stercorant, & legumen pro stercore esse. Proximum fabis nobilitate sationeque pisum Græcè πίσος Theophrasto, aliis λέκυθος. Italis pise et piselle, Gallis pose Germanis Erreten. legumen caulibus fistulosis in terram sparsis ramosisque prætenui surculo, folio frequenti & longiusculo, siliqua cylindracea, granis rotundis & cādidis, etsi Plin. scribat angulos habere vt cicer, quale reperitur etiā hoc tempore cæruleo colore flore papilionis, forma circa vmbilicū purpurea. In valuulis grana continet, quę se inuicē quasi tangunt, vt in eruo. Pisum duplex est alterum in altum scandit, palisq; affigitur, quibus sese capreolis vinciens alligat, idq; fere in hortis serit: alterū humi

le & caducum humi ſerpens. Vtrunq; eſui aptum, etiã cum valuulis nondum in duratis editur cum ipſis granis. Apricis locis ſerere cõuenit, frigoris impatientiſſimum. Mãdatur terræ vel in veruacto, vel meli⁹ pingui & reſtili ſolo ſemel ſub acto, vti omnia ferè legumina, facili interim & ſoluta humo, & cœlo tepido humidoq;. Stercorari agros piſo Colu. cenſet, ſi cõfeſtim aratrum ſequat, & quod falx reliquerit prius quã inaretur vomis reſcindat atq; obruat, idem cedere pro ſtercore & fimo. Seritur ferè primum inter æſtiua ſemina cum fabis piſum & lens mox vicia & auena (vt ſupra dictum.) circa Martium & Aprilem, Piſa, Vicia, lentes, luna decreſcente ſeri volunt, ne nimia luxuria inęqualiter floreant, cum cætera legumina ſeminaq́ue melius augeſcentente ſydere ſerantur. Sunt qui

Eruum. putent legumẽ quod ὄροβος Græcis, Latinis eruum dicitur, Italis eruo, Germanis eruen vocatur. Duo eius genera alterum candidũ alterum rufum, atq; hoc ſylueſtre eſt ſpõte in dumetis & aruis ꝓueniens. Exigu⁹ frutex, tenuis anguſtis folijs florib. vel cãdidis, vel in cãdido cæruleis aut puniceis ſicut piſa ſe inuicẽ cõtingen

Eius

tibus. Eius nõ eſt tã operoſa cura: Gaudet ſolo macro nõ humido, quia plærunq; luxuria corrũpitur. Seri ante Martiũ volunt, ſiquidem eum menſem huic legumini non conuenire, eo quod tum pecori noxium ſit. Fruilia ſimilia paruis fabis, coloris alia nigri, alia albi, alia varij, culmo piſaceo inſtar lupuli in ſublime ſcandenti, ſiliquas habet planas inſtar piſorum, folio quàm faba longiore, flore apibus gratiſs. In Gallia vel Inſubria Doram vel Dorellam vocant. Phaſeolus, Græcè σμίλαξ κηπαῖα, ſmilax hortenſis, aliqui faſiolum & dolichium vocant, Itali alij fagiuoli, alij ſmilace de gli horti, & fagiuolo Turcheſce, alij laſanie, Galli faſeoles, & fales pinceos, Germani vocant Faſelen, vel vuelſche oder vuild bonen, Leguminis genus, colore tum cãdido, tum rubro, tum giluo, tum etiam maculis & orbibus atris diſtinctũ, folia habet hederæ ſimilia, molliora tamen, caules tenues & capreolis vicinas, fruticibus ſe implicantes, vt cameras & tabernacula effingere poſsint, ſiliquis fænogræco longioribus, intus verſicolo ribus & renibus ſimilibus. Pingui & reſtibili ſolo in hortis & quauis terra ſatũ prouenit,

Fruilia.

Phaſeo us.

prouenit, & cum longis ſerpat flagellis, propè pali poni debét, quas capreolis ſuis, vbi increuerint, complectantur, reptatuq; ſuo palos & arbores ſcandunt atque vinciunt, in hortis pergulas ac ſcenas inumbrant. Seruntur quibuſdam locis ab Idib. Octobris in Kal. Nouembris, alicubi & apud nos Martio. Floret ęſtate. Edulium anceps inter bonum & malum, ſuccum ambiguum, folliculi cum ipſis manditur granis, ſaltē eo modo quo aſparagi, Iudæi Romæ maceratas vendunt & eduntur cruda. Lens & Lēticula, Græcè φακὸς ἢ φακῆ, Italicè, Lēditie, bon næneſtre, lētilla Gallicè, Germanicè Lynſen. Racemoſum legumen, folio Vicię, trib. at quatuor in ſiliquis granis inter legumina minimis, molliter in latitudinem fuſis, alba dulcedine pſtātior, melior tamen q̃ coctibilior, & quæ maximè aquā abſorbet. Colum. tradit duplicē eius ſationem, alterā maturam per mediam ſemētem, alterā Februario creſcente luna vſq; ad duodecimam, Germanis plurimum Martio & Aprili ſeritur luna creſcente, loco reſoluto pingui & ſicco, Plinius tenue quàm pingue mauult, cælum ſiccum, floret Iulio, in flore facilè luxuria &

Lens & Lenticula.

ria & humore corrumpitur,quare vt celeriter prodeat & grandescat, fimo arido,prius quàm seratur permisceri debet & cùm ita quattuor vel quinq; dieb. requieuerit,spargi. Aiunt proceriorem euadere quæ in aqua tepida cum nitro prius maduerit quàm seratur,nec vllam sentire corruptionis labem quæ laserpitio aceto conspersa sit, Et ne â curculionibus absumatur,extrita in aquã demittenda,& quæ inanis ab alia separetur,atque ita siccata in sole & radice silphij trita cum aceto aspersa siccetur ac recondatur. Varro præcipit à vigesima quinta luna ad trigesimam serendam,ita à limacibus tutam fore: Etiam cineri mistam commodè seruari Columella testatur.

De Cicere.

Cicer, Theophrasto,et Græcis ἐρέβινθος. Italicè ceci & cicere cicere rosso & cicere biance, Gallis ciche, Germanis Ciceren,Frutex est instar arbusculi siliquam ꝓferens rotundam, bina grana, forma triangulari continens. Eius tria genera numerant quidam,album,rufum,& nigrum,differentia solũ flor̃ colore.Cicer satiuum caule lignoso,obliquo,folijs exiguis,multis circinatis,flore albo vel purpureo vel nigro. Et cũ cęteris leguminibus sili-

ſiliquæ longæ, & ad formam ſeminis latæ, ciceri ſunt rotundæ. Gaudet ſolo pullo craſſoq;, edax legumen, propterea noualibus incommodum. Seri poteſt Martio toto, cælo humido, loco quàm lætiſſimo. Serendum pridie maceratur, vt citius enaſcatur, Floret Iunio & Iulio menſibus, & ſubinde ſemen producit, floret diutiſsimè vt eruum, quadrageſimo die vellitur celerrimè fructum perficiens. Florenti pluuiæ obſunt ſoli leguminum. Cùm matureſcere cœperit citò rapiendum, nam citò exilit, latetq; cùm decidit. In cicere nullum animal gignitur contra quàm in cætero frugum genere, & quia erucas arcet, olerum medi-
Cicercula. cina creditur. Cicercula quæ λάθυρος à Theophraſto dicitur, Italicè cicerſe, differt ſolo colore nigriore, quam Plini' minuti ciceris inæquales angulos habere ſcribit veluti piſum: Plæriſque locis etiam apud nos perinde atque piſis vtuntur, immò his etiam præfertur. Siquidè & pollinis plus quàm piſum præbeat, & citius coquatur, nec vermibus ita obnoxium. Columella non tam leguminib. quàm pabulo annumerat, quibus ea quę ſequuntur accommodãda. Ac primum
Vicia,

Vicia, & quæ pabulo seruiunt.

Vicia, Cræcè βίκιον, etsi Galenus etiam Latino vti Græcos scribit, Idem Germani imitati vocāt vuycken, Galli Vessam nominant, vt Varroni placet, dicta à vinciendo, quod capreolos habeat vt vitis, quibus sursum serpit ad scapum lupini aliúmue calamum cui adhęreat. Surgit cubitali altitudine, folijs aphaces, nisi quod angustioribus, flore pisi, minutis nigricantibusq́; in siliquis seminibus quorum figura non prorsus rotunda sed latiuscula similiter lenti. Loca sicca desiderat, non aspernatur etiam vmbrosa, & terra quacunque facillimo cultu prouenit, nec ipsa agricolis operosa, vno sulco sata, nō sarritur nec stercoratur, sed ipsa solum reddit lætum, maximè si pabularem viciam viridem desectam aratrum sequatur, & quod falx reliquerit, priusq̃ inarescat, vomere obruatur, nam radices relictę solo succum auferunt, Cato tamē in agro herbido minimeq́ue aquoso seri iubet, & in terra proscissa, nō ante quàm rorem discusserit, & humor omnis sole ventoq́ue discussus sit: Neque amplius proiici debet quàm quod eodem die operiatur: Siquidem noctis humor quātuscunque corrumpere solet, Et ne ante vigesi-

Vicia pabularis.

gesimam quartam lunam terræ mandetur, alioqui à limacibus infestatur. Sationis aliqui tempora assignant circa occasum Arcturi, vt Decembri mense pascat secundam sationem Ianuario, nouissimã Martio: In Germania martio aut Aprili seritur tãq̃ seminis pabuli caussa. Viciã quod & de faba diximus ex Plinio non proscisso serere solo sine damno compendium esse operæ. Floret Iunio, atque tum aquis purgandis vtilissimum pabulum. Volunt integra cum valuulis vicialia diligenter à rusticis reponi, vt pecudibus conditiua pabulo cedant. Vicia cum auena inter miscellanea seri solet. *Lupinus.* Lupinus, Græcis θέρμος ἥμερος, Latinis satiuus lupinus dicitur, Gallis & Italis nomen ferè retinet Latinum, Germanis, Romschebonen. Est legumen vnicaule, folium quinquesariam dissectum, flore candido, siliquis per ambitum crenatis atque serratis, quinis seníßue nitus granis, duris, latis, rufis, cadunt ei folia tantum. Hoc legumen minimum operarum absumit & vilißimè emitur, maximè ex ijs quæ feruntur iuuat terram: Nam vineis iam emaciatis & aruis optimum stercus præbet, ac

vel

vel effæto solo prouenit, vel repositum in granario patitur æuum. Boues per hyemem coctum maceratumque alit, famem quoque si sterilitas annonæ incesit hominibus propulsat vt Columella testatur. Sabulum & arenas & omnino vitia terræ sequitur, horretque culta ex omnibus quæ edunur. Plærunque leniter sulco integunt, cretosam hinnosamque terram odit, Adeo amat tellurem, vt quamuis fruticoso solo coniectum inter folia vepresque, ad terram tamen radice perueniat. Lupino contraria sarritio, non infestatur herbis, immo herbas perimit. Si stercus deficiat, lupini præsidium stercorandi expeditissimum, nam satum & uel vomere succisum, optimi fimi vicem præbet. Primum omnium seritur, nouissimum tollitur. Seritur præ aliis leguminibus post æquinoctium autumnale, Qualitercunque obruas, sustinet coloni negligentiam, teporem tamen autumni desiderat, & vt celeriter confirmetur: nam nisi ante hyemem conualuerit, frigoribus affligitur. Ter floret, primum Maio, deinde Iunio, postre-

postremò in Iulio. Post vnumquenque florem siliquas producit: Antequàm flores edat, boues immittātur, quippe cùm omnem aliam herbam depascant, solum lupinū ob amaritudinē dum viret intactum relinquunt: siccatū aūt hominib. & quadrupedib. in cibo datur, cū paleis bobus, hominibus cum triticea vel hordeacea farina in panes digeritur. Condi fumo maximè conuenit, quoniam in humido vermiculi vmbilicum eius in sterilitatem castrant, Aiunt sole circumagi, horasq; agricolis etiam nubilo cælo demonstrare. Fænumgræcū, Theophrasto et aliis quibusdam βούκερον ἢ τύλη, Dioscoridi præter hæc κάρπος ἢ αἰγόκερως, aliis κερατίτης dicitur, Gallis fenegres et fenigrene, Itali fænigræco, etsi à quibusdam etiam Latinis Silicia & silicula vocetur, Germani partim Latino nomine, partim kohorn & boxhorn à Græco fenigrec appellatum, quod semen in siliquis corniculorum instar incuruis contineat. Cauliculis emicat exilibus, folio penè trifolij. Crudæ terræ & tenui solo committitur passim non incommodè: danda opera vt spissè aretur, nec tamen altè: nā si plus quattuor digitis obrutum sit, semen

Sole circūagitur lupinum.

Fænūgræcū

semen eius nõ facilè prodit, proinde minimis aratris proſcindenda terra, & ſurculis ſtatim operiẽda. Eſt autem duplex alterum quod ſiliquam ruſtici vocant, quod pabuli cauſſa Septembri ſeritur, alterum Ianuario vel initio Februarij cũ in meſſem ſeminatur: Floret Iunio & Iulio, & vnà ſiliquas ꝑducit, ſemen tamen in Auguſto maturum legitur. Eſtur lupinorum ritu aceto & garo, aliq oleum adijciunt. Pabulo & pluribus alijs vſibus vſurpatur. Porro de leguminibus, quę & legumenta à Gellio dicta, hoc in vniuerſum habemus, quod ſiliquantur omnia, ſingulaſque habent radices, præter fabã, vt dictum, easq; ſurculoſas, quia non in multa diuiduntur, altiſsimas cicer. Caulis fabæ & lupini vnus eſt, cæteris ramoſus & pertenui ſurculo, omnibus fiſtuloſus. Omnia ferè legumina vernæ ſationis, ſolumq; poſtulant reſolutum & pingue, aut reſtibile, pręter lupinum quoduis non reſpuente. Seruntur creſcente luna præter piſum. Prius macerentur feliciusſerenda. Citò rapienda cùm matureſcere cæperint legumina, quoniam citò exiliunt. Seruari breuiſsima obſeruatione ſi interlunio legãtur Plinio teſte,

Siliqua pro Fœnograeco

Generalia de Leguminibus.

Leguměta.

I pluri-

Plurimum aũt referre, condere quis ma lit an vendere: crescente enim luna gran descere semina. Sũt qui vrceis cinere sub stratis & illitis acetum habentib. legumi na superingerunt, ita nõ nasci maleficia credentes: Alij simpliciter cinere recon dunt, Alij aceto laserpitio aspergunt, vt de lẽte diximus. Pręterea de leguminib. in vniuersum Græci præceperunt, in fimo cũ seruntur nõnihil nitri permiscen dum, ita mirè coctutis oportuna reddi, Quod si factum non sit, vt citò contenerescant, in ollam sinapi momentum inijcias, & confestim cocta fatiscent. Theophrastus alia quędam addit, quę longius esset hic referre. RIGO. Expedítne hæc oĩa legumina & frumenta agricolam in suo serere agro? CONO. Nequaq̃, sed vt prius de terræ & seminis ratione dixi, ea maximè deligẽda quæ agro quẽ colis cõ ueniunt: Sunt tamen quædã q̃ non recusent quamlibet terrã. Quędam, inq̃t Varro, quæ non tã in pręsentem, quã in futurum vsum ferunt: & quędam quę omnib. agricolis necessaria, veluti fruges ad hominum cibum & pecorum pabulum, Eorum cumprimis oportet rationem habere, vt in agro nõ desint quoꝝ quotidian*

Fruges necessaria magis.

&

& necessarius vsus, veluti Siligo vel secale, auena, fagopyrus. Lupinus & legumina quædam pabulis idonea nullum quã tumuis macrum solum reformidant.

Porrò cùm agricolam non solùm hominum quo cibo alantur curam habere cõueniat, sed etiam iumentorum & pecorum, sine quib. ager exerceri non potest. Proinde legumina & ad hominum & ad pecorum, pabulum autem ad pecorum vsum serere copiosius oportet. *De pabulis iumentorũ* Inter pabula præstantissima celebratur à veteribus Medica & Sylla pręsertim Italię, vbi nomen retinet: aliâs etiã vocãt trifolio, Galli grand trefle, quasi grande trifoliũ rustici fænaciam, alij Burgundiense fænum, quod à Burgundionibus allata, nominant, Iam etiam in Germaniam trãsfertur, vuelsche kleen, Græcis μαδίμα Dioscoridi & Theophrasto. *Medica.* Plinius scribit à media regione per Romanos in Italiam deportatam. Nihil propemodum à trifolio differens, nisi quod maior, excelsior & copiosior: nam omnino caule folijs & flore respõdet, geniculata quidquid assurgit in caule contrahitur in folia, In scaporum cacumine breues siliqulę prodeunt in corniculorum speciẽ

intortæ, denticulato foris inflexu & velut exiguos mucrones exerente, in quib. singulare semen ferè lunatum continetur lentis magnitudine folliculo cohærens, quod fresum dentib. pisi saporem repræsentat, singulæ thecæ singulorum seminum sunt capaces. Postulat solum succosum, elapidatum, pingue ac lętum. Pluribus locis non prouenit, alijs cumu latè emergit. Varro obseruari præcipit ne in terram nimium aridam mittatur, aut variam, sed temperatam. Plinius siccam, succosam vel riguam requirit, Columella addit agrum in quem Medica serenda, circa Octobrem proscindendũ, eumq; tota hyeme putrescere sinẽdum, deinde Februario iterandum purgatisque lapidibus diligenter occandum, & circa Martium subacto vt in hortis solo formandæ sunt areæ latæ pedum denũ, longæ pedibus quinquaginta, ita vt eis aquę ministrari, & facilè possint ab vtra que parte runcari, tum inecto antiquo stercore in Aprilem reseruentur, & ad finem eius mensis serito tantum, vt singuli cyathi seminis occupent locum latum pedibus quinq;, longum decem, sed mox ligneis rastellis obruantur iacta semina, quia

quia sole citius comburuntur. Post satio-nem, cùm altitudine fuerit unciali, ferro locum tangere non licet, sed rastris li gneis vel manibus mundetur, ne alteri⁹ generis herba tenerã medicam premat, alioqui degenerat in prata, Prima messis tardius fiat, vt aliquantum semen excutiat, Cæteræ messes quàm volueris citò peragantur, & iumentis præbeantur. Ruris disciplinæ periti tradunt iactato semini medicæ adijciendam auenam, vt quæ radiculis fundamenta iacere putetur. Seritur Aprili, aut tardius Maio, alioqui pruinis opportuna, iacturq; semen sicut frumentum. Cùm ceperit fruticare, omnis alterius herbę generis erun centur, Sic culta sexies demeti anno potest: Sexies florere, aut quàm minimum quater traditur, modò non secetur. Vbi secueris sæpius riga, & cùm fruticauerit iterum runcato, ita vt diximus sexies ꝑ annum metere poteris, & decem continuis annis permanebit. Agrũ stercorat, omne armentum emaciatũ pinguescit ex ea, ægrotanti pecori remedium, sed cùm tenera prosiluerit, inter initia dum consuescant parcius præbendum, ne nouitas pabuli noceat, inflat enim & mul-

tum ſanguinem creat. Columella tradit iugerũ eius toto anno tribus equis abundè ſufficere. Quibuſdam locis ſponte ſcatent prata hac herba, vel natura ſoli vel cęli conditione nata, quædam etiã olim ſatę reliquiarum veſtigia eſſe queant, vel quæ multos annos caduco ſemine reſtibili fertilitate regerminat, & herboſo ceſpite victa deſciuit in pratum. Nihil prohibere videtur, quin ſpõte ſua naſcatur, niſi fortè peregrina & externo orbe petita ſationem deſideret. A fœniſecibus melius metitur cùm incipit florere, nam ni ſemen matureſcere prohibendum, quia pabulum vtilius vſq; ad trimatum ſicca tumq; digeritur in faſces, qui ad trimatum ſeruantur magno rei pecuariæ compendio: Nam vt dictum veterina optimè paſcuntur, & pecora eo pabulo villici ſaginant, quæ nullo alio magis cibo lætantur, pingueſcuntq;. Proximè ad Medicę laudem accedit Cytiſus, ab Ariſtomacho, vt ſcribit Plinius, miris elogijs prędicatus frutex, pabulo ouium, vt Virgilius teſtatur, & aridus etiã ſuũ cibus gratiſsimus, Spondetq; iugero eius annuos perplures vel mediocri ſolo redditus, Vtilitas herboſa, & eò lætior ſatietas, ꝙ perquam

Cytiſus.

perquã modico pinguescunt & quadrupedia,neq; ex alio pabulo lactis copia vel maior vel melior,Super omnia pecorum medicina à morbis in omni vsu præstans est. Apes etiam nunquam defore cytisi pabulo contingente promittunt Physici. Quare quamplurimum in agro habere refert,gallinis,capris, & omni generi pecorum vtilis. Gallinis ieiunis cytisi apponenda folia & semina, Alij telinen, alij triphyllum, alij lotum magnum vocant,Romani trifolium maius vocãt. Frutex est incanus totus vt rhamnus,cubitalibus ramis sæpe maiorib. circa quos folia fænigræci aut loti trifoliæ sed minora,dorsoq; in medijs tumente. Inuẽtus in Cytno insula hic frutex,inde trãslat⁹ in omnes Cycladas,& in Grçciã magno casei prouentu. Neq;est vlla iam regio, vbi non posit huius arbusculę esse copia vel maxima teste Columel. In Italia circa sepimenta vinearum prouenit: Non æstus,non frigorum,non grandinũ aut niuis iniuriam expauescit. Terram stercoratã desiderat.Si pluuia nõ incesserit, rigandũ erit,simulatq; nouũ frondẽ ageré ceperit sarrito,& post trienniũ cædito & pecori prębeto.Varro in terrã bene

Trifolium maius.

ſubactam mitti vult táquam ſemen braſſicæ, inde differri, & in ſeſquipedem poni, aut etiam de cytiſo duriore virgulas deplantari atque in ſerendo pangi. Satio cytiſi vel autumno vel vere fieri poterit ſemine, ſubacto ſolo & in areas digeſto. Si deſit ſemen cacumina diſponuntur, ita vt quoquo verſus quatuor pedum ſpacia diſtent, & ſtercoratá terram circũ aggerato. Poteſt etiam ante Septẽbrem ramis cõmodè ſeri, quando facilè cõprehendit, & iniuriam ſuſtinet, perficitur triennio. Cytiſus Columellæ duplex, ſatiua, & altera ſuę ſpõtis, Agreſtis capreolis optimè paſcit. Hederæ modo vincit & ſtrangulat. Inuenitur in ſegetib. pręcipuè hordeaceis. Flore piſi luteo, folia ſi ferantur erucam ſubolent, commanducata cicer reſipiunt. Eſt & pabuli genus inter ſtirpes veterib. ignotas referendũ, quadrupedib. ſimul & auib. expetitum. Haud ſcio ſi alijs regionib. quàm Germaniæ nota herba, Spuriá vel Sperie vulg⁹ vocat, caule pedali, aut cubitali altitudine aſſurgens, in multos ramulos brachiato, florẽ emittit candidũ ſine folijs, flos ad modum lini in folliculos matureſcit rotundos, ſemẽ cõtinentes minutiſsimũ rapa-

Spuria.

rapacio non dissimile. Errare videtur q̃ putant cytisum, cùm hic frutex sit teste Dioscoride, folia habens fœnigręci, Spuria folijs careat, Neq; semen respondet, etsi vsu nō multum differat. Non alio pabulo Germanis lactis maior & copia & suauitas, butyrū è nullo lacte gratius quā hoc nutrimento collectum, Quare æstimatione propè hordeo aut frugib. æquatur semen, stramenta superant fœnū, paleæ plus q̃ quæuis excrementa cereuisiæ alunt pecora. Semen columbas maximè alit & domesticas aues hyberno tēpore. Seritur locis sabulosis ac facili terra, tota ęstate, & quidē seminis habendi gratia vere serūt, quādo & auenę satio: Autumno aūt & messis tēpore seritur depascendum pecori, Agricolis sabulosa loca colentib. magno vsui, quare quamplurimū eius generis habere cōuenit ꝙ gallinis, apibus, ouib. capris, bubus, et omni generi pecudū vtilissimū expetit. Lini satio & Cānabis restat. RIGO. Expecto. CON. Hęc etsi neq; inter fruméta neq; inter legumina referēda, nec deniq; inter pabula & hortēsia: imprimis tamē harū cultura agricolis necessaria, nimirū sine quib. nulla domus vel exornet, vel necessarius *Linum.*

amictus suppeditetur homini, & in lanę mollitiem contusa lintearum texturis funibusq; intorquendis vsurpantur, Adde è tam paruo semine nasci, vt Plinius ait, quod orbem terrarum vltro citroque portet, quod Aegyptum Italiæ admoueat, herbã esse q̃ septimo die ex Gadibus Ostiam nos transportet, Linum, Gręcis λῖνον, Italis lino, Gallis du lyn, Germanis eandem prope appellationem retinet, licet Germani linum semẽ appellãt, & stirpẽ flaſſ. Herba vulgatissima mulierum operibus, caule tenui, à spuria haud multum differens, nisi quod procerior paulo & caule crassiore, folijs angustis, oblongis in fastigio floribus cęruleis, quibus decidentibus, folliculus nascitur orbicularis instar pisi, in quo semina continentur fulua. Gaudet pingui solo & modicè humido, nonnullis placet macro solo q̃ spississimũ semen vno sulco cõmitti. Serit vere, æstate vellitur. norunt in Menapijs ac Iuliacensiũ agro vbi plurima eius fruticis satio, ante Maij initium serendum. Et sunt q tria sationis tempora obseruãt pro cœli cõstitutione, nã pluuiã & humores requirit. Maturitas intelligitur flauescente ac intume-

tumescente seminis folliculo, tum vulsum in manuales fasciculos colligatum siccatur in sole, conuersis sursum radicibus vt semen excidat. Aliqui ferreo pectine carminando detrahunt folliculos atque ijs sole tostis semen eliciunt. Fasciculi postea in aquam sole tepefactam immerguntur pōdere aliquo depressi. Maceratorum inditium est laxatior membrana, iterumque fasciculi dissoluti soleque siccati stupario malleo contunduntur. Inde mēbrana decorticat, ferreisq; hamis pectit. iniuria em semper redditur melius. Stuppa à lino distinguitur in suos vsus, & vtrunque in pensa & fila digerit, particulatimq; tractum in glomos, telas ordinatur magno hominum vsui. Postremò tela in aprico conspersa subinde aqua albescit in nitidissimū candorē. memoria proditum pulchriorē aliā vestē fœminas Germanorum nō nouisse. Hoc tēpore è Sarmatia & Liuonia apportatur pstantiss. nostrate & proceri us & excellētius. Lini semen nisi magnus sit eius in ea regione q̄ colis prouentus & preciū proritat, serendum nō esse Colu. suadet, Agris enim pręcipue noxium, quod & Virgilius notauit.

Vrit

Vrit enim lini campum seges. &c.

Quare & nisi muliercularum studijs in dulgendum, maiori compendio arua segetibus conferentur & lintea ementur, maximè si agri iacturam & impensas filandi texendique æstimes. Cannabis, Græcis quoque κάνναβις ἥμερος et Italis canabe, Gallis chanura, Germans haneph, planta ferulacei generis, graui odore, simplici adolescit caule in tantã proceritatẽ, vt aliquãdo mediocres arbores æquet, planta magnis in vita vsibus, & funibus ducendis, & telę texendæ, crebris geniculatur nodis, è quibus surculi prodeunt folijs angustis mucronatis, A Dioscoride & syluestris & satiua pingitur, folio fraxini, caulib. inanibus, graui odore, semine rotundo. Est duplicis generis. Mas ex flos versicoloriũ fert semen & oleosum, fœmina albo flore sterilitatem compensat. In hortis aut alijs locis cultis seritur, vt Plinius censet, à Fauonio, apud nos ad finem Aprilis, nã frigoris impatiens. Aliqui Arcturo oriente, hoc est, ad finem Februarij aut initium Martij: Loca enim amat pinguia, stercorata & rigua, vel planum & altè subactum solum. Pluuio cœlo im-

Cannabis.

probè

probè ſeritur. Quo denſior ſeritur hoc tenerior prouenit, Quare nonnunquam ter conſpergitur. Etſi ſint qui in quadrum pedem ſeri eius grana ſex tradãt. Cannabis ſemina prius vellitur, mas poſt maturo ſemine, vellitur, ac faſcibus in ordine deponitur, triduo quatriduóue aut amplius in aprico relictis. Poſtea in aquam pondere demergitur, ad dies octo aut decem dum maceratur, ſicut & linum dum membrana laxior ſentitur, Exempta inde in ſole ſiccatur vt areſcat. Poſtremò ligneis machinis quaſi mandibulis confringitur, pectinatumque filis funibusque vſum præbet. E canna be funes fiunt & plagæ ac retia & carbaſea vela, maximè autem ruſticæ familiæ veſtib. & linteaminib. induſijsq; vſurpaſ. Semina quoq; decuſſa furnis ignibusque alendis prębent vſum. RIGO. In Iuliacenſi agro & Galliæ quibuſdam regionibus vidiſſe memini herbam magno ſtudio à ruſticis cultam tinctorijs vſibus vt ferebaſ, deſtinatã. CONO. Sic eſt, Eã herbã Cæſar comment. belli Gallici Glaſtum vocat Gręcis ἰσάτις ἥμερος, Italigua do, vulgus Gallorum guadum & gueſde, Germani vueyt, qua lanarum infectores *Glaſtum.*

ctores vtuntur,estq; apud hos in magno precio,maximumque quæstum Menapijs,Iuliacensibus, Turnigis & plerisq; regionibus affert, folia fert lapatho, vt Plin.testatur,nō dissimilia. Dioscorides glastum satiuum & syluestre cōmemorat,& satiuum quo infectores lanarum vtuntur,folio plantagini simile verum pinguiori : syluestre folijs lactucæ proximis, flore luteo. Ea herba tradit Cæsar Britannos corpora tingere solitos,vt terribiliores essent hostibus.Sationem & solum requirit quale triticum, sed vehementer humum exhaurit atq; emaciat.Postulat pinguē & resolutā bene q; pastinatā humum q̄ ligonibus magis q̄ aratro vertitur ad huius plantæ sationem,runcaturq; diligēter.Seritur in Menapijs Aprili mense,& vulgi obseruatione circa hebdomaden Paschæ sacrā. Quinto quoque sulco pinguedinem terræ quàm margā appellant inijciunt euersæ terræ post semen immittunt.Runcare sedulo oportet. Vbi ad spithani aut dodrantalē altitudinem excreuerit herba,florere non patiunt, sed ferro in hoc parato ab radice resecant,lauantq; & ad molam deferunt,patiunturque iterum

suc-

succrescere,idq́; tertia atq; quarta messe. Post semini relinquitur. Viridem herbam trusatilibus rotis ac trapetis aut molis conficiunt premendo vt liquorẽ herbaceamq́ue saniem eliciant inde manibus in pilas atque pastillos subigunt glomerando, tabulatisq́ue exponunt exiccandos.RIGO.Magna me affecisti voluptate audiendæ disciplinæ mittendorum seminum sine quibus nõ rustica solum sed ne vrbana quoq; vita sustinet. Iã vero audire cupio Messis q̃ restat rationem.Agricolæ summa expectatio & laboris p̃mium.CONO.Pergam huius partis operã absoluere. Cùm maturæ fuerint segetes antequàm torreantur vaporibus ęstiui syderis q̨ sunt vehemẽtiores per ortum Caniculæ, maturè demetendæ sunt.Nam dispendiosa est cunctatio, primum quod auibus prædam cæterisq́ue animalibus prębet,Deinde grana & ipsæ spicæ culmis & aristis arentibus celeriter decidunt , si verò procellæ ventorum aut turbines incesserint,maior pars ad terram defluit,propter quę recrastinari non debet , sed æqualiter iam flauescentibus satis antequam ex toto grana indurescant, cùm rubricundũ colo- *Messis.*

colorem traxerint, mesſis facienda, vt potius in area & in aceruo quàm in agro grandeſcant frumenta. Conſtat enim ſi tempeſtiue deciſa ſint poſtea capere incrementum, ſiquidem & creſcente luna frumēta grandeſcunt. Et plurimum refet, vendere an condere velis frumenta. Nam interlunio legenda quę vitio carere velis. Varro inter ſolſtitium & caniculā meſſem faciendam ſcribit, quod frumentum dicunt quindecim diebus eſſe in vaginis & totidem florere, atque quindecim dieb. exareſcere cùm ſit maturum. Inter frumentorum leguminumque meſſes prima fere rapacei ſeminis, & quia ſemen cum ſiliquæ incipiunt flaueſcere, maturitatem indicat, celeriter demetendum: Cúmque faciliter effluat ſemen plurimis locis in ipſis campis area leuigata aut linteo craſsiore ſubſtrato ſtatim vt demeſſum excutitur: Sin importetur horreis, lintea plauſtris inſternenda, ne ſemen vehiculi quaſſatione excuſſum pereat. maximè hic ſicut in omnium leguminum meſſe cauenda & anteuertenda pluuia, nam ea ſuperueniente dehiſcunt folliculi. Mox à meſſe rapacei, ſi ſolum euertatur triticum faginum

Frumentū 15. diebus in vaginis eſt & totidē floret.

Meſsis rapacea.

ginum inseri poterit, ita vt ex eodē fundo eodemq; anno geminam messem exercere liceat. Rapacio proximè succedit hisce regionibus hordei hyberni messis, quæ consumanda est antequam grana arefactis spicis lapsa decurrant, quia nullis sicut triticum folliculis vestiuntur, & spicæ fragiles facilè decidunt. Hordei culmos iacere in agris aliquantulum sinendum existimant quidam, quòd hoc modo grandescere grana credantur. Inde sequitur Cánabea messis, prius tamé, vt diximus supra, fæmina euellitur, atque in sole paulisper siccatur, inde manipulis colligata in aquam demergitur, ac pondere aliquo deprimitur ne extra aquam emineat: postea mas quoque semine maturitatem indicante vellitur, siccaturq;, & excusso flagellis semine in aquam mergitur dum cortex emollescat Inde siccata in sole reponitur in fasciculos hybernis lucubrationib. confringenda, decorticataq; repurganda. Siligo vel secale Iunio vel Iulio demetenda, atque mox triticum. Lex aptissima antequam granum indurescat & cùm iam traxerit colorem: Oraculum verò biduo celerius messem facere potius quàm triduo seri9

Hordei messis.

Cannabea messis.

Siliginea & triticea messis.

vt Plin.tradit. In filigine non tãtum periculum effluendorũ granorum quàm in tritico, quæ matura cùm fuerint, etiã vẽtorum ꝓcellis excutiuntur. Quare cauẽdum ne post maturitatem tardetur messis triticea: Etsi Plin. tradit triticum copiosius fieri, si serius metatur, sed dispendiosam esse cunctationẽ, primùm quod auib. prędam cæterisq́; animalib. prębet, deinde ꝙ grana & ipsæ spicę culmis & aristis arentibus celeriter decidunt, atq; ventorum vi excutiuntur, cuius rei exẽplum præbuerunt ventosæ procellæ anni sexagesimi septimi supra sesquimillesimum redemptionis. Hinc pisi & fabæ, viciæ, lenticulæ, prout citius feruntur, sequitur messis. In quibus obseruandum vt in rapacio, ne demessis pluuia superueniat, qua dehiscentes effluant, aut vento vehementiore dissipentur. Postremò æstiua reliqua frumenta, veluti hordeum æstiuum, panicum, milium, auena metuntur. Experimento discitur resecatæ auenæ vtilem esse pluuiam, hac enim grana intumescere & grandescere creduntur, quapropter aliquoties duabus tribúsue hebdomadis & tantisper in agris resecta linquitur dum pluuia conſper-

Reliquarũ frugum & leguminũ messis.

Auenacea messis.

ſpergatur. RIGO: Metendi modum quem obſeruatis? CONO: Varia metendi genera pro locorum regionumque varietate vſurpantur: Alij falcibus, quæ & pro vſus diuerſitate variæ. His regionibus trium generum meſſorijs falcibus vtimur: aut enim falce vtimur lunatá, quam dextra tenentes ſecant ſtipulam ſecundum terram, ſiniſtra autem vnco prælongo reſecata conuoluuntinque faſces contrahunt, atque hoc pacto triticum & ſiligo & quicquid eſt frugum robuſtioris culmi demetitur. Alicubi in Iuliacenſibus, vbi lætioribus campis frumenta denſius & in maiorem proceritatem excreſcunt, hîc prehenſos manipulos ſiniſtra ac ſerratis ſeculis dextrâ reſecant, ſtipulam inferiorē longiuſculè agro ſtercorando relinquentes: Alij falce maiuſcula verriculata longo manubrio & ligneis quaſi cratib. dēticulatis affixis vtraq; manu ſegetē abradũt, ſternuntq; ordine plano in faſces cõuoluendam colligandamq; quales ferè ſunt fęnarię falces, atq; his leuiores ſegetes demetunt. Varro & Columel. ac veteres alios plures referunt modos metendi: Plinius & Palladius pręter hominũ labores

Metendi modi varij.

Vnius bouis opera spacium totius messis absumi tradunt in Gallia solere, nempe valli prægrandes dentibus in margine infensis duabus rotis per segetes impelluntur, iumento in contrarium iuncto ita vt direptæ in vallum cadant spicæ. Hunc morem in campestribus latifundijs & æqualibus vsurpari, Sed his regionibus hęc absurda. In metendo obseruandum, vt secundo vẽto metatur, nam aduerso metere & oculis & manibus molestum esse Xenophon quoque animaduertit. Si calami breues sint, tellure tenus resecari debent, vt aptiores sint manipuli: Si oblõgi medij seculis, vt diximus, quo expeditius & inuehantur & triturentur & stipula remanens vel comburitur Virgilij præcepto, vel putrefacta agro lætificando relinquitur: Aliqui quàm longissimam seruant tectis horreorum stabulorumq́;, ac etiam rusticis ædibus operiendis cum primis vtilem. Vbi fæni inopia, etiam pabulum ministrat, hordei enim stipula bubulo pecori grata, Deinde omnis stipula substratui animalium vtilis. Demessam segetem mox in fasciculos colligere præstat, etsi hordeum & auena & alia quædam frumenta perinde

atque

atque legumina in metas & aceruos con gerantur, sed non sine iactura & detrimento. Resecata autem seges non protinus in horreum conuehenda, sed exiccāda pro natura cuiusq; frumenti vel leguminis: Nam si nondum exiccata importetur cumulata vel fatiscit vel inconditur, vel aliàs corrumpitur facilius. Auena & triticum faginū diutius relinquuntur, sicut & lentes, pisa atque legumina, quia tardius siccantur: Triticum autem citius inuehitur, nisi herbis immodicis sit mistum quæ exiccationem remorentur. A messe solum mox inarandum propter inutiles herbas, & vt terra futurę sationi habilior reddatur. Seges aūt demessa exiccataq; aut horreis aut nubilarijs, aut metis cōditur, & deinde per hyemem nocturnis lucubrationibus, & suo tempore vel pecudibus exterēda, vel flagellis excutienda vannisque expurganda. RIGO. In Italia veterinis triturare videntur, quod de Græcis etiam Xenophon testatur. CONO: Et nos olim vidimus, & sunt qui equos malint quàm boues. Ibidem paleas quoque immistas vento separant, adque eam rem Fauonius putatur eximius, quem tamen operiri lēti esse

A messe solum inarandum.

esse agricolæ Columella testatur. RIG. Horreis vos video vti operosiorib. qua ratione in his constituendis vtimini?

Horrei positio. CONO: Horreum sic constituatur, vt commodè inuehi segetes posśint, vndique clausum, preterquam antica & postica, ita tamen ne ostia occidenti soli sint aduersa, sed potius Septentrioni & Orienti, Et ab vtraque parte areæ, fruges in suis quibusque cellis & lacubus separatæ reponantur, atque ita, vt ad singulas aditus præbeatur quando vsus postulat, Et quanquam supra aream quoque fruges stratis lignis imponantur, in medio tamen vsque ad culmina horrei pateat, vt dictum, aditus, vt ab omni parte depromi posśint trituranda. Quibusdam locis in medio trochleam habent, per quam fune ductorio in sublime & ad summa culmina frumentorum fasces subducantur. Apud Batauos pauca reperiuntur horrea parietibus vel sepimentis clausa, sed in metas & aceruos reponuntur fruges quaternis aut pluribus tignis palisue veluti columnis in excelsum porrectis æquè distantibus, tecto

Horrea pensilia. pensili sic imposito, vt clauis paxillisq; ligneis immiśsis atque exemptis & demitti

mitti

mitti & altius tolli possit vt supra quoq; indicatum. RIGO. Id genus horreorũ aiunt non ita obnoxium muribus, & impensæ minoris esse. CONO. Qualecunq; sit horreum, constituendum erit loco editiore, ne humoribus lædantur recondita. Malunt stipulis tegi aut culmis quàm tegulis. Est autem pro modo agri frumentarij amplum ędificandum. Quidam, vt cati ac feles subire & mures venari queant, areolis lateritijs distinguũt solum, atque superstratis ligneis particis segetes imponunt. Area bene compacta sit, in qua frumenta vel flagellis excutiantur vel triturentur quoties libet. *Area.* Columella silice constratam probat, & veluti signinum opus paniculis condensatam, quod & celeriter frumenta hîc at terantur, non cedente solo pulsibus tribularum vngularúmue iumentorum, Et eadem euentilata mundata sint, lapillisq́ue careant & glebulis, quas per trituram terrena remittit area. Sed nos contenti terra bene subacta ac rasa, quæ confossa sit ad trituram habilis, permistisq́ue paleis cum amurca, si adsit, extersa. Nam ea res à populatione murium formicarumq́ue frumenta tuetur,

æquatam autem paniculis cōdensatamq́; sicut & solum horrei, & rursum subiectis paleis inculcatam, siccandam relinquimus. Arcenda pecora & gallinæ, quę solum vel calcando vel scalpendo inæquale reddant. Vbi exiccata area induruerit, impositæ segetes flagellis excutiuntur, ac vannis repurgantur, etsi alicubi bestiarum calcatu triturare malunt & iactu ad ventum veteri more repurgare. RIGO. Iam verò vbi excussum frumentum, quo pacto conditur vt à curculionibus sit tutum? CONO. Granaria, quibus frumenta iam excussa & repurgata condi debent, sublimia esse conuenit, vt perflentur vento ab exortu & Septentrionis regione, ad quæ nulla aura humida è propinquis locis aspiret: Nam positio cæli maximè frigida & minimè humida vtraque conditis frumentis perennitatem afferre creditur. In Hispania & Apulia calidioribusque regionibus non à lateribus per fenestras solùm, sed etiam subtus à solo, vento respiranti datur aditus. Quidam granaria habent sub terris vti speluncas, exhaustaque humus æditos à se fructus recipit, Syros vocant.

Granariorum cura.

Horum

Horum vſum in Hiſpania & Carthagine eſſe prodit Varro. Noſtris quoque regionibus & vini & frumenti apothecas ſubterraneas reperire licet. In regionibus quæ abundant vligine, magis conueniunt granaria penſilia, & ſuperioribus ædium contignationibus, adhibita cura pauimentorum ac parietum. Porro cũ curculionibus & ſimilibus beſtijs obnoxia ſint frumenta, niſi diligenter reponantur, celeriter abſumuntur, Quare conuenit parietes luto, cui pro paleis pili ſint admixti, deinde argilla alba intus & foris obducere: poſtremo cucumeris ſylueſtris radices & folia ad biduum aqua macerata & cum aqua calcem arenariam ſubegeris inde internas granarij partes oblinere licet. Etſi Plinius calcem frumentis inimiciſsimam eſſe tradit. Quidam calci pecorum vrinam admiſcẽt, vt quæ hæc animalia necare putetur. Vel folij ſemperuiui, vel abſinthij, vel lupuli, maximè ſi adſit, amurca ad omnia animalia necanda prodeſt. Sunt qui huius loco ſalſugine arengarum vtantur. Ad eum modum parietibus & pauimento adornatis & ſiccatis frumentum ſi infera-

Aduerſus curculiones remedia.

tur à curculionum aliorumque simili-
um noxiorum animalium iniuria de-
fendi arbitrantur. Sunt qui Gonyzam
semifrigidã substernant frumento. Stra
bo frumentum chalcidica immixta ser-
uari scribit. Alij certissimum esse reme-
dium: si subinde ventilentur fruges in
area, & quasi refrigerentur, Cæterum id
falsum esse affirmat Columella: neque
enim hoc pacto expelli animalia sed mi
sceri totis aceruis, Qui si maneãt immo-
ti summis tantũ partibus infestant: quo-
niam infra mensuram palmi non nasci
curculionem, longeq; præstare id solũ
quod vitiatum est q̃ totum periculo sub
ijcere, nã cum exigat vsus, facilè eo sub
lato quod vitiosum erit, integro inferio
re vti. Experientia tamen nos docemur
curculionem nullo magis remedio ex-
pelli quàm frequenti agitatione ac ven-
tilatione, p̃sertim æstiuo tẽpore. Post bi
ennium negant infestare frumenta. Sed
fatigo te lõgius circũducẽdo. Si libet re-
uertimur domum. RIGO. Si tibi sic vi-
detur. Alioqui mihi voluptati est obam
bulantes nos de agrorum disciplina te
audire differentẽ. HER. Hiccine pascuos agros
video? atq; in ijs nitẽtes boues atq; equas
cum

cum pullis exultãtibus? CONO, Sic est pascuum agrum sepimentis veluti classibus distinctum suo cuiq; pecudum generi tribuimus. In proximis pascuis boues pascuntur ad saginã, Deinde equi cũ matrib. ac pullis. Reliqua anniculis binisque iuuencis atque equuleis destinata. Quæ in Valle conspicis prata, ea fœnisecijs seruantur. At proxima villæ hic aluntur lactantes quæ quotidie ter veniunt ad mulctraria vaccę, atq; ideo in propinquo eas pasci conuenit. Quanquam & eorum animalium quæ longius pascuntur, quotidie curam habere, & semel ac iterum inuisere necesse est, vt si quod fortè ęgrotare incipiat curetur. RIGO. Vbi semel tibi molestus esse cępi, non acquiesco quin omnem agri tui philosophiam cognoscam. CONO. Nihil prorsus mihi molestiæ hoc est, immo, vt ante quoque professus, recreat me harum rerum cõmemoratio, hic enim in mea videor esse arena. RIGO. Ne igit̃ pigeat pascuorum patorumque & fœni tractãdi rationem declarare, cùm harum rerum cura maximè videatur cum agro frumentario habere communitatem, & quia interdũ quoq; inarari solẽt, videt̃

De pascuis agris, & pratis.

hæc

hæc pars culturæ adhuc explicanda. CONO. Equidem lubens hac quoque in re tibi quantum in me erit, parebo. Ac verò quia de frumentario agro sermo habitus est, non incongruè subijcit pratorũ disciplina. Et quanquam Cato alicubi primas tribuit viti, Veteres tamen alij in agricolatione primas ferè concedunt pratis, nimirũ quorũ cura facilima quasi protin' parata nomen retinét, authoritate Varronis, & neq; laborem neq; impensas desiderant nec denique tempestatibus affliguntur, sicut aliæ partes ruris nisi quod ea quæ in insulis & ripis fluuiorum sita inundentur aliquoties. Id incommodi compensat limus ex illuuie ingestus ipsa prata exhilarans, certissimos redditus singulis annis præbẽs vel pascendo vel fœno euehendo. Pratorum apud nos & alijs quibusdam locis promiscuus est vsus, vt tam pascendis pecudibus quàm fœnisecio destinentur, Et vicissim modo pascunt, modo fœno secando seruantur, maximè ijs locis vbi solum durius ac sua sponte lætum & sic canęum est, neque nimio humore madens. Id pascuis malunt attribuere vt iumentorum stercoratione lætifice-

Prata quasi parata.

Pratorum ratio.

quod

tur quod fœnisecio crebriore musco obductum at exoletum. Humidiora autem prata & rigua fœno sunt accommodatiora. Columella pratorũ duo genera commemorat. quorum alterum siccaneum alterum riguum. Læto pinguique campo non desiderari influentem riuum, meliusq́ue haberi fœnum quod suapte natura succoso gignatur solo, quam quod irrigatum aquis eliciatur. Quæ tamen sunt necessariæ, si macies terræ postulat: nam & in densa & resoluta humo quamuis exli, pratum fieri potest, si facultas adsit irrigandi. At nec campus concauæ positionis, nec collis prærupte esse debet, ille, ne collectã diutius contineat aquam, hic ne statim præcipitem profundat. Proinde mediocriter, accliuis præstat si pinguis, aut mediocriter riguus sit: Maximè probatur planities, quæ exiguè prona non patitur diutius imbres aut influentem aquã residere, aut si qua superueniat aqua, lentè prorepat. Quod si palus in aliqua parte subsidens restagnet, sulcis deriuanda est. Quippe & abundantia & penuria aquarum æquè obest pratis. Optimè conuenit si prata siccanea & exili loco è pro
pin-

pinquo vel riuo vel ſtagno ductis incilibus irrigari quoties libet poſsint. Breuiter, cultus pratorum maiorem curam quam laborem requirit. Primum, ne ſtirpes aut ſpinas maioriſq́ue incrementi herbas innaſci patiamur atq; alias veluti rubos, virgulta, iuncos ꝑ autumnũ ante hyemẽ, alias per ver euellamus, vt intyba ac ſolſtitiales ſpinas atq; carduos. Suẽ quoq; non immittendam in prata quoniã roſtro ſuffodiat, et ceſpites excitet: Neque pecora maiora, niſi cum ſiccũ ſolum eſt, Quod vngulis conculcãt & demergunt gramina, atq; herbarum radices atterunt, nec ſinunt ſerpere ac condẽſari. Macriora & pendula loca hybernis menſib. maximè Februario luna creſcente fimo iuuanda ſunt, omneſq́ue lapides, & ſi qua obiacẽt falſibus obnoxia colligi debent, ac lõgius exportari, ſummittiq́; pro natura locorum aut tempo rius aut ſerius. Sunt etiã quædam prata ſitu vetuſtatis obducta veteri vel craſſo muſco, quib. mederi ſolent agricolæ ſeminibus de tabulato ſuperiectis. Vel ingeſto ſtercore maxime columbino: Nihil tamen æquè proderit, quàm ſi cinerem ſæpius ingeras, ea enim res muſcum enecat,

Muſcus qua arte necatur.

enecat, Attamen segniora sunt ista remedia, certiora autem solum de integro exarare: siquidem ager post longã desidiã lætas affert segetes. Verùm vbi exaratus fuerit serius, vel pascuis vel fœnisecio vtilis: Vix eñ intra trienniũ aut quadrienniũ ad pristinã graminis fœcunditatem redit. Proscissum aũt si rursum pascere velis, auenã serito, solumq́; crate inducta bene coęquato, grumos dissipato, sunt etiã ex pratis lapides eijciẽdi necubi fœnisecę ferramentũ possit offendi, auena eñ herbarum plurimum creat. Ali qui fœnisemen vel florem è fœnilibus atque ex præsepib. dilapsum spargunt prius quam cratiantur. Sunt qui senescentibus pratis fabam serant, vel rapum, vel milium. Et sequenti anno frumentum, ac tertio anno rursum in prata relinquant. Cauere oportet ne resolutæ humo riuos inducas, ante quàm conspissatum solum sit, quoniam impetus aquarum proluit terram nudatisq́; radicibus non patitur herbas coalescere, propter ꝙ nec pecora immittẽda: altero tñ anno minora pecora tolerari poterunt post fœnisecia, si modò siccitas & cõditio loci patiaẽ. Tertio aũt anno poterit & maiora

iora pecora recipere. Quod si cliuosus lo cus sit macrior & poterit superior ster corari mense, vt dixi, Februario immissis seminibus fœni, editior enim cliuus præbet etiam subiectis alimentum, vel imbre vel manu deductis riuulis deducentibus ad inferiora, vt suprà de sterco ratione frumentariorum agrorum admonuimus. Porro si nouella instituere libeat, & loci deligēdi est facultas, eum obseruabimus qui pinguis, roscidus, planus vel leniter inclinatus, vel huiusmodi vallem designemus, vbi humor nec statim præcipitari cogitur, nec diutius immorari, Nec luxuriosa pabula semper sunt pinguis soli indicia. Nam quid, inquit Plinius, laudatius Germaniæ pabulis, & tamen statim subest arena tenui cespitum corio. Nec semper aquosa est terra cui proceritas herbarum, Nam & Heluetiarum alpes fœcunda præbent iumētis pabula: Eximia pascua Danubij ripæ præbent in Pannonia. Et Rheni maximè circa ostia in Batauis, item Frisiæ ac Flādriæ. Cæsar Vospicus campos Roscię dixit sumem Italiæ in quibus particas pridie relictas gramen operiret. Poterit & soluto & gracili loco pratum institui

Prata nouella quomodo faciēda.

si riga-

ſi rigari queat. Extirpandus igitur ager à Septembri aut Octobri, liberanduſque impedimentis omnibus atque herbis lætiorib. ac virgultis. Deinde cùm frequenter excitatꝰ & multa aratione reſolutus, ſubmotis lapidibus & glebis vbiq; confractis ſtercoretur luna creſcente recenti letamine. Ab vngulis pecudum ſeruetur intactus, & cætera obſeruentur quæ ſupra commemorata. Repurgetur & à ſtirpibus inutilibus & noxijs, ac ſi quid aliud ſit quod paſcuas herbas impediat. Tumuli quoque terræ talparum cuniculis egeſtę, excrementorúmue aut equinorum aut bouinorum, ligone diſijciãtur, quæ ſi relinquantur, formicis alijsq; noxijs animalib. latebras pariunt, vel inutilium herbarum ceſpites gignunt. Prata per brumam maximè autem iam Martio appropinquante locis temperatis cuſtodienda, & à pecore vindicanda, purgandaque: ſi macra ſparſo letamine ſaturentur, quod eijciendũ eſt luna creſcente, nam quanto recentius, tanto plus nutriendis herbis valebit. Quod à ſuperiori parte fundetur, vt ſuccus eius per totum elabi poſſit. Herbam optimam vel paſcuis vel fæno producendo, trifolij, *Herba optima.*

L proxi-

proximam graminis, pefsimam minmu li, vt Plinius exiſtimat, & equiſetis atque fruticum craſsiorum. RIGO. Quonam indicio exploratur fænum maturum, & quando ſecandum? CONO. Secandi tẽpus cùm ſpica deflorefcere cœperit atq; roborari, ſecãdumq; antequã exareſcat. Cato fænum, inquit, ne ſerò ſeces, priusq̃ ſemen maturũ eſt, ſecato: demetitur optimè antequam inareſcat, nam & largius percipitur, & meliorem cibum pecudib. præbet. Quidam pridie rigant, vbi ſunt rigua, Noctibus roſcidis melius ſecari.

Secandi fæni tempora

RIGO. Secãdíne fæni eadem ratio quæ ſegetis? CONO. Magna ex parte eadem: Alij falcibus breuibus dextra & vna manu ſecant, nos verò maiorib. falcibus vti mur vtraq; manu ſecantes, quemadmodum & ſuperius diximus auenam & ſegetes quaſdam rariori culmo reſecari, falcis aciem vel cotibus vel aſſulis arena imbutis excitant. Reciſum fœnum ad ſolem vertere diligenter oportet, & non niſi ſiccum in aceruos componi. Quod ſi pluuia infuſum fuerit fænum, conuer ti non debet ante quàm pars eorum ſum ma ſiccata ſit. Eſt autem modus in ſiccando, vt neque peraridum, neque rurſus

Fœni præparandi ratio

ſus

ſus viride colligatur, alterum quod om nem ſuccum ſi amiſit, ſtramenti vice ſit, alterum, ſi nimis viride neque ſatis exiccatum in metas aut in fœnile mittatur, putreſcit, atque ſæpe incaleſcens vapor flammam creat & incendium. Quod ſi iam recens reſectum fœnum imber occu pat, id ſi non moueatur, non tam citò pe rit, ſemel autem euerſum ſubinde oportebit mouere, alioqui corrumpitur. Pro inde ſuperiorem partem patiemur ſole aut vẽto bene perflari atq; exiccari ante quàm conuertatur, ſiccatum autem coartabimus in ſtriam, & ita in manipulos colligatur. Certè quod ſiccatum in metas extrui conueniet, easq; ipſas in anguſtiſsimos vertices exacui: ſic enim commodiſsimè fænum defenditur à pluuijs, Quæ etiam ſi nõ ſint, nõ alienũ tamẽ eſt prędictas metas facere, vt ſi quis humor herbis ineſt, exudet atque excoquatur in aceruis. Quapropter prudentes agricolæ, quãuis iã illatũ tecto nõ ante componũt quã per paucos dies tenuere congeſtum, vt in ſe concoqui & deferueſcere patiantur. Metitur autem plurimnm bis fœnum quotannis, Maio vel Iunio & Autũ no, Vernum fœnum pręſtãtius ducitur.

Defectum vere rursum rigari prata debent, si detur humoris facultas, vt rursum metatur autumnale fænum quod

Cordum. Cordum appellatur. In Vmbria quater secari proditum, etiam non rigua prata. Plærisque alijs locis ter, Medicam sexies per annum metere licebit probè curatã: A fænisecis hæc secatur melius cùm incipit florere, nã in semen maturescere prohibendum, siccatáq; digeritur in fasces, qui ad trimatum seruãtur magno rei pecuariæ compendio. Sed quia de medica superius disseruimus, nihil attinet semel dicta repetere. RIGO: Amplissimam disciplinam commemoras agriculturæ, quæ profectò sedulitatem assiduamque diligentiam postulat. CONO. Diligen-

Diligentiæ rusticæ exemplum. tiam & labores postulat, interim operã & impensam non sine fœnore compensat, cuius rei exemplum Plinius refert.

Cresini Furij agricolæ diligentia. C. Cresinum, cùm in paruo admodũ agello largiores multo fructus perciperet, quàm vicini ex amplissimis, in inuidia magna erat, ceu fruges alienas pelliceret veneficijs. Quare à Curuli Sp. Albino in ius vocatus metuens damnationem cùm in suffragium iri oporteret, Instrumentum rusticum omne in forum

attu-

attulit: adduxit quoq; filiam validam & ferramēta egregiè facta, graues ligones, vomeres ponderosos, boues saturos, dicens: Veneficia mea hæc sunt, Nec possum ostendere aut in forum adducere labores & vigilias ac sudores, Omnium sententijs est absolutus: Sed nimis te longa narratione contineo circa rem meam rusticam, domum repetere tempus nos iubet. RIGO: Placet, si vnum impetrauero, quod vbi veluti coronidē adieceris, amplius molestus nō ero. CONO. Quid istuc quæso? RIG. Agrum aut villam si quis mercari aut locare velit, quid huic obseruandum maximè sit: nam te existimo haud dubiè eius rei obseruationes tenere. CON. Ischomachus apud Xenophontem refert à patre se edoctum, ne vsquam agrum emeret splendidè & benè cultum, sed qui ob domini vel inertiam vel inopiam incultus neglectusq; esset, & tamen melius coli posse videretur. Sicut equum macilentum potius quàm nitidum emere conuenit, si modò senecta non sit grauis, & cętera adsint boni equi signa. Benè cultus ager magno vænit & exigui fructus est. Quare similem voluptatem non afferet, nec vtilitatem atque

Agri mercandi cautio.

ille in quos pes est vt cultus melior reddatur. Cato in agro mercando duo præcipua inspiciéda suadet, alterum loci vbertatem, alterũ salubritatem cæli, quorum alterum si desit ac nihilo minus emere quis aut incolere velit, hunc insani re ille iudicat, atq; ad agnatos & gentiles deducendum, de vtroque nonnihil ante attigimus: Neminem enim sanę mentis sumptum facere debere in cultura sterilis agri, nec rursus in pestilenti quãtumuis feracissimo agro ad fructus perueni-

Cum orco rationem non ponendam.

re dominum: Vbi enim cum orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed & vitam esse dubiam, vel potius mortem quæstu certiorem. Post hæc duo principalia, vt testatũ Columella, subiungebat. Cato non minus hęc tria quæ sequuntur intuenda, viam, aquam, & vicinitatem. Multum agris conferre iter commodum, primum quod aduenturum subinde dominum nõ deterreat, deinde ad vehenda & exportanda vtensilia non impeditum, quæ res frugibus perceptis auget precium, & minuit impẽ

Aquæ ratio

sas. De aqua quis dubitet? sine qua nemo nostrûm vel prosperæ vel aduersæ valetudinis vitã proroget. Vicini rationem maxi-

maximam haberi voluit, Hesiodus inquit, *Vicini ratio.* κακὸς γείτων. Quapropter plerosque scio vicini tædio optima prędia atq; adeo χρύσεια χαλκείων permutasse, quod vel furaces vel abigeos & contentiosos nacti vicinos & qui pecora iumentaq; negligentius pasci, segetes & vicina pascua violari, vineas vastari sinerent, syluas vicinas succiderent, diriperent & furarentur vicini facultates, vel de finibus rixantes, vt nusquam ab illorum iniuria tuti esse possent: Aut Cacum, Pyrgopolynicen, aut Centaurum sortiti, qui nullum non iniurię genus inferre prætermitteret impunè: Certè M. Portius huiusmodi pestes in vicinitate vitandas censuit. Ego certè in hoc fortunatus quod bonos vicinos habeam, à quibus nihil metuam. RIGO. Tu ea es auctoritate vt necaudeant, CONO. Hos tamen quoniam sæpe vel mors vel alij casus mutant, non adeo est hac in parte ager, si cætera adsint, vitandus, nisi vel situs sit in diuersarum ditionum confinibus, aut hostium incursibus obnoxius. Sunt etiam qui viarum rationem vel fluminis vel magni alicuius oppidi propinquitate agrum commendent quibus *Via villæ.*

fructus agri minimis impẽsis ad forum deportari ac distrahi queant. Quare Veteres etiam ad militarem viam villã poni noluerunt, ne prætereuntium populationibus, & diuertentium hospitum incommodo res familiaris infestaretur, vt supra de villæ positione dictum. In locando verò animaduertenda, quæ superius de villico & operis diximus, vt in vniuersum ijs agrum committat, de quorum industria, labore & probitate constet: Deinde vt auarius opus exigat quã pensionem, Quoniam & minus id offendit, & tamen omnino plus ꝓderit: Nam vbi sedulò colitur ager, plærunq; cõpendium, nunquam verò detrimentum percipitur, nisi cæli maior vis, quã Iuriscõs. negat colono damnosam esse debere, aut prædonum hostiumq; incursus incesit, eoq; remisionem petere colonus nõ audeat. Sed nec dominus in vnaquaque re cui colonum obligauerit tenax esse iuris sui debet, sicut in diebus pecuniarum aut lignis & cæteris paruis accesionibus exigendis, quarum cura maiorem molestiam quàm impensam rusticis affert, vt Columella docet. Nec sanè est vindicandum nobis quidquid licet: nam summũ ius

Locandi ratio.

Opus auarius quàm pensionem exigendũ à colono.

Colonorum ratio.

ius summa sæpe iniuria. Nec rursus in totum remittendum, quoniam vel optima nomina non appellando fiunt deteriora. Atqui pensionem annuam semper si colonus negligat sua sponte persoluere, proderit exigere, neque in summã excrescere: ea enim res & colonos negligentiores reddit, & sæpe perdit. Non etiam facilè mutandos veteres colonos, cũ quod fundi naturam teneant melus quã noui, tum propter merita. L. Volusium dixisse ferunt, eum felicissimum fundum patrisfamilias esse, qui colonos indigenas haberet, & tanquam in paterna possessione natos, eosque iam inde ab incunabulis longa familiaritate retinendos. Ita res sanè est noxia frequens colonorum mutatio. Quapropter eam consuetudinem non improbo, quod ad vitam coloni eiusque vxoris, aut etiam alicuius hæredis elocetur prædium certa pensione annua persoluenda, ita vt ipse colonus quandiu pensionem præscriptã persoluerit, ac fundum cum ædificijs sartum tectum præstiterit, amoueri non possit: siquidem hac ratione coloni inuitantur ad fundum diligentius colendũ & ædificia instauranda, ac denique præ-

Optima nomina nõ appellando deteriora fieri.

Colonorũ mutatio noxia.

L. Volusij dictum.

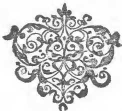
L 5 dia

dia nō aliter ac propria curanda, ſæpe etiam ſua patrimonia in ea impendentes. Maximè autem hæc ratio conuenit elocandi. Vbi fundus eluuioni fluminis maris, aut alterius periculo expoſitus, vt colonus omne periculum ſuſtinere cogatur. Præſtat hic quoque vt elocetur opulentiori alicui quàm inopi, qui iacturam ac periculum tolerare non queat, nec prædium ſartum tectum pręſtans pē ſione non ſoluta ſolum vertat. In ijs autem locis, ad quæ eſt facilis domini excurſus, poterit per ſuos miniſtros aut colonum partiarium colere. Vbi verò longius diſsita prædia hic præſtiterit certa penſione locare conceſsionibus ante dictis: nam ſi procul diſſita per proprios ſeruos colas, ij negligentius pecora paſcunt, nec induſtriè terram vertunt, neq; à furib. cuſtodiunt, ſed ipſi potius diripiunt longeq́ue plus ſeminis & impenſarum imputant, quā opus ſit, Nec denique cætera rectè diligenter que ſatis curant. In locando ſtipulari ſolet, ne materiam ſine domini conſenſu cædat colonus: Neue paſcuum agrum in ſeminarium vertat, quantum agri hybernis, quantum æſtiuis frumētis, quantum

Stipulationes in locā do fundo.

tum pabulo, quantum denique intermittendum & ſtercorandum. Habes iã omnia prope noſtræ diſciplinæ & præcepta & obſeruationes. RIGO. Magna me certè voluptate affeciſti agri tui ſeminarij ſimul & paſcui explicatione.

Finis libri primi.

LIBER

LIBER II. DE HORTIS ATQVE PLANTIS.

Thrasibul⁹ Marius. Iulia.

Ropter affinitatem plãtarum cum frugibus,& quia eadem propè cura, appositè post primum librum de frugibus,sequens hic hortensibus plantisque curandis destinatur liber. Virgilius hanc partem de hortorum cultura prætermisit, Alij tamen aliquot &veterum & recentiorum non indiligenter,sed sparsim tamen & confusè hocargumentum tractarunt.Quorum sententias simul & nostras obserua tiones huic libro inserere placuit.Porro cum sit plurimus & antiquissimus hortorum colendorum vsus, & Homerus Laërtem senem scribat horti sui cura ab sentis filij tædium fallere solitum.Xeno phon Cyrum tantum regem sua manu arbores cõseuisse,atque in quincuncem redegisse,paradisosq́; celebratos tradit. Q.Curtius Abdolominum commemorat

Hortorum cultura vetustißima.

rat ex hortulano ob egregiam virtutē in regem Sidoniorum prouectum. Neq; absre huius disciplinę cura habita, quod non ad voluptatem solùm spectet, Verum etiam ad vtilitatem rei familiaris augendæ, & quo victus quotidiani sumptus lenire liceat, aduenientique domino inemptas dapes ruris ministret. Ac verò cum parcior esset apud priscos frugalitas Columella teste, largior tñ pauperibus fuit epularum vsus, lactis copia & domesticorum pecorum carne velut aqua frumentoque summis ac humilimis victum tolerantibus. Mox cùm posteritas splendidioribus atque longè petitis dapibus pretia constitueret, cænæque non naturalibus desiderijs sed quod magno constarent, æstimari cœpissent, plebeia paupertas summota à preciosioribus cibis ad vulgares compellitur: Hinc horti coli cæpti, quibus pauperrimus quisque culinam instruere & quasi alteram succidiam promptam habere posset, Ex horto plebei macellū, quanto innocentiore victu? Diligentes hinc æstimabantur agricolæ prisci, & sic statim faciebant iudicium nequā esse in domo matremfamilias, etenim hæc

Hortus altera succidia.

hæc cura fœminæ dicebatur, vbi indiligens esset hortus, Quippe è carnario aut macello viuendũ eſt, nec caules, vt nunc probabant; damnãtes pulmentaria quę alio egerent pulmentario. Id erat oleo parcere: Nam carnis deſideria etiam erant in exprobratione. Horti maximè placebant, quia non egerent igni, parcerentq́; ligno expetita res & parata ſemper, vnde & acetaria appellabantur, facilia concoqui, nec oneratura ſenſumcibo & minimè accẽderent ad deſiderium panis, pars eorum ad condimenta pertinẽs fatetur domi, vt eleganter tradit Plinius verſuam fieri ſolitam, atque non Indicum piper quæſitum, quæq; trans maria petimus. Non me Lucrina iuuerint Cõchilia, vt argutè Lyric⁹ poëta canit. Quare vt honos his adderetur, neque vtilitas rebus auctoritatẽ adimeret, cognomina procerum inde nata, Lactucinosq́; in valeria familia non puduit appellari. Antiquitas plurimum admirata eſt hortos Heſperidum & regum Adonis & Alcinoi, quos pręcipuè Homerus celebrat, Item penſiles hortos, ſiue illos Semiramis, ſiue Aſsyriæ rex Cyrus fecerit. Primus Epicurus traditur hor-

Hortus neglectus nequam matrisfamilias inditiũ

Acetaria.

Lactucinorum familia.

hortos in vrbe Athenis instituisse: vsque ad eum, moris non fuerat in oppidis rura haberi. Porro cùm fortè Thrasybulus in negotijs principis sui ad Marium diuertisset atque abeo in hortum quem elegantissimè instructum habebat, inter spirantium atque arridentium vndique herbarum areas pergulasque ductus. Quàm, inquit Thrasybulus, omnia blandiuntur hic, quàm eleganter hunc tuum paradisum vndecunque omnibus voluptatum architecturis exornasti: Exedræ quoque cum vniuersa domo an peristitijs intus ac foris elegantissimorum florum arborumque picturis exornatę, vt non solum ęstate oculos in viuis floribus, verum etiam media bruma oculos pascere, & in altero depictum florē cum viuo certantem in altero artificiū naturæ, in vtroq; Dei immensam benignitatē contemplari liceat: Adde ꝙ ambulacra frōdibus cōcamerata inābulantibus vmbrā ꝓbeant, & quoties pluuia supuenit ad peristitiorū tecta cōfugere possis. Imprimis aūt limpidissim⁹ riuul⁹ hortū cingēs gratiā amenitatemq; ꝓcipuam affert: Cui accedūt sepes illæ viuæ simul & virore iucundæ & mu-

& munitionis ratione non magna opera ab incursu hominum pecudumq; defendentes. Taceo quàm artificiosè herbæ in suas classes distinctæ vt holera & culinaria à voluptuarijs & medicis herbis, suis quæque areis ac resupinis puluinorum foris singulis tramitũ sulcis ambiantur, vt pomarium ab his omnibus cũ seminario in quadrum redactum atq; seiunctum, arbores scitissimè in quincunces ordines redactę. In hac tanta amæni tate Amabo mi Mari nunc tempus flagi tare videtur, vt nuperæ stipulationis memor pensum de hortensium philoso phia persoluas, Cũ tu hac cõditione me de seminarij agri disciplina differere vel obtũdere veri⁹ te volueris. MAR. Heus tu nimis es memor. Sed quid faciã, Spõde, noxa præsto. Quãdo igitur sic iubes me quoque de mei horti disciplina garrientem audies, sed non tanta voluptate quanta ego tibi de villa agroq́ue tuo administrando auscultaui. TRAS. Immo cum maxima expectatione simul & voluptate. MAR. Age igitur considea mus paulisper in hoc topiario, mox iterum inambulabimus, quieturi quoties libet. Interim Iulia cœnam adornabit.

Distinctio horti.

adornabit. Principiò ſicut tu villæ loco deligendo diſſeruiſti, ita de horti ſede nobis erit auſpicandum. Eſt autem hortorum varia ratio: nam alij ad villã collocãtur, alij in ſuburbijs aut ſeorſum aut in vrbibus deliguntur, omnes conuenit domui eſſe propinquos ſi locus per mittit, ita tamen vt in villa areæ non ſubiaceant, quæ per trituram paleas aut puluerem venti in eum perferant. Et vel ſterquilinio ſubiecti, vt eius ſucco ſponte fæcundentur, vel loco præcipuè pingui, quique adueniente riuo, vel ſi non ſit aqua fluens, fonte puteali poſſit irrigari. Felix poſitio cui leniter inclinata planities curſus aquæ fluentis per ſpacia diſcreta deriuat: Riguos enim imprimis oportet eſſe hortos, ſi minus profluo riuo, imprimendus eſt puteus, atque indidem pertica organiſque pneumatici vel tellenonum hauſtu rigandi, vt certam perennitatis puteus habeat fidem, Columella tum demum effodiendum ſuadet, cùm ſol vltimas partes Virginis obtinebit, hoc eſt, menſe Septembri ante æquinoctium autumnale, ſiquidem tum maximè explorantur vires fontium, cùm ex longa ſiccitate

Horti locus

Hortus riguus ſit.

Putei fodiendi ratio.

æstatis terra caret humore pluuiali. Aut si hoc nequeas, piscina superius construenda, vt illinc aquas pluuia conferente, hortus per æstiuos rigetur ardores. Vbi neque natura loci neque manu illatam, neque suæ spontis aquam ministrari patitur, nullum quidem aliud remedium, quàm hyemales pluuiæ: Si hac quoque facultate destituaris, semper altius tribus aut quatuor pedibus ad pastini similitudinem fodies hortulum, qui sic cultus negligat siccitates. Vbi copia rigandi, satis erit non alto bipalio, id est, minus quã duos pedes ferramento nouale conuerti. Illud obseruãdum in hortis quos humoris natura nõ adiuuat, vt diuidas per partes, & hyeme ad meridiem, æstate ad Septentrionem spacia colenda conuertantur. In loco horti sicut & in agro deligendo animaduertendum, ne bonum naturalis fæcunditatis colentium inertia deprauarit. Aquarum discrimen habendũ. Vtilissimas frigidissimas Plinius censet, quæque potu suauissimæ. Minus vtiles è stagno & quas elices inducunt, quoniam herbarum semina inuehũt. Pręcipuè tamen imbres alere, nam & bestiolas innascẽtes necari Plin. tradit. At quibusdam

Hortus aqua destitutus quo pacto fodiendus.

salsæ

salsæ aquę cõueniunt, veluti raphano, betæ, rutæ, cunilæ, quibus salsã perhibent peculiarem esse medicinã, quę & alioqui plurimum suauitati & fęcunditati conferant. Cęteris dulciũ aquarũ rigua prosunt. Ac quoniã de rigando dicere cœpimus, hoc loco adijciemus, nó iã ardente sole, sed horas rigãdi esse matutinam & & vesperã, ne inferuescat aqua sole. Ocymo tantum meridianã etiam conuenire rigationẽ. Satũ celerrimè erũpere putãt initiò feruẽti aqua aspersum. Audiuisti ꝑcipuè horto instruendo aquã requirendam qua irrigetur. Secundũ vt muniat ab iniuria vel hominum petulãtium ac furacium, vel bestiarũ, ne & herbis & plãtis, atq; adeo fructib. insidiantes & voluptatem & laborẽ interturbent ac frustrẽtur: Siue enim pecora ꝓdãt, siue hominum manu cõtrectẽtur sępius, seminum & plantarum incrementum remoratur. Conuenit igitur hortum habere clausum. Munitionis varia sunt genera, alij luto inter formas clauso parietes figuratos ex lateribus imitantur: alij macerias ex luto & lapide excitant: nonnulli saxis in ordinem congestis aut ordine dispositis sepiunt: Quibus aquæ copia,

Hortuli quando rigandi.

Sepimenta hortorum.

fossis præcingunt, Id genus vitandum Palladius putat, quod horto humorem subducere credatur, nisi palustris locus colatur: Alij spinarum plantas & semina in munitionem disponunt: Sunt qui delutatis parietib. hortos cingant, eorumq; fastigia stramentis vel myrica contegant. Varro quatuor recenset sepimentorum genera, vnum naturale, alterum agreste, tertium militare, quartum fabrile, quorum vnumquodque species habet complures. Primum naturale, quod obseri solet virgultis aut spinis, quod habet radices viuæ sepis, ac viatoris lasciui prætereuntis, nō metuit facem ardentē: secunda ex agresti ligno, sed non viuo, fit aut palis statutis crebris ac virgultis implicatis aut latis perforatis, & per ea foramina traiectis lōgurijs ferè binis aut ternis, q̄ structilis & agrestis sepes à quibusdā vocatur & agreste sepimētum: aut ex arboribus truncis demissis & in terrā deinceps constitutis. Tertium militare sepimentum, est fossa & terreus ager, sed fossa ita idonea fiat, vt omnem aquam q̄ de cælo venit recipere possit, aut fastigium habeat, vt exeat è fundo. Agger isq; intrinsecus sit iunctus fossæ, ita arduus

Structilis sepes.

ſit, vt eũ tranſcendere nõ ſit facilè. Hoc genus ſepis ſecundum vias publicas fieri & ſecundum amnes, ne flumina agris noceant. De his aliâs dabitur copioſius dicendi locus. Quartum fabrile notiſsimũ eſt maceria. Huius quatuor genera eſſe, aut enim ex lapidibus, aut lateribus coctilibus, aut lateribus crudis fit, aut denique è terra & lapillis compoſitis in formis. Columella vetuſtiſsimos ſecutus auctores viuam ſepem ſtructili prætulit, quia non ſolùm minorem impenſam deſideraret, verùm etiam diuturnior immenſis temporibus permaneret. Eam ad hanc rationem ſpinis conſitis conficere docet. Locus quem ſepire deſtinaueris ab æquinoctio autumnali ſimul atq; terra maduerit imbribus, circumuallandus duobus ſulcis tripedaneo ſpacio diſtantib. altitudine ac latitudine bipedanea, eos vacuos per hyemare patiemur præparatis ſeminibus quibus obſerãtur, ea ſint vaſtiſsimarum ſpinarum, maximè rubi et paliuri, et eius quam Græci κυνόσβατον, nos ſentes caninas appellamus. Horum ſemina quàm maturiſsima eligere oportet, & erui molliti farinæ immiſcere, Quæ cùm eſt aqua cõſperſa, illinitur vel

Viua ſepes ſtructili præfertur.

nauticis veteribus funibus,vel quibuslibet alijs restibus, siccati deinde funiculi reponũtur in tabulato. Mox vbi bruma confecta,intermissis quadraginta dieb. circa hyrundinis aduẽtum,si qua in sulcis per hyemem constitit aqua exhaurit, resolutaq; humus,quę erat autumno regesta vsq; ad mediam sulcorũ altitudinẽ reponitur, prædicti deinde funes de tabulato prompti explicantur,& in longitudinẽ per vtrunq; sulcũ porrecti obruuntur, sed ita vt nõ nimium supergesta terra semina spinarum quę inhęrent foris funiculorũ enasci posśint. Ea circa trigesimum ferè diem prorepunt, atque vbi cœperunt incremẽtum habere,sic insuesci debent, vt in id spacium, ꝙ sulcis interiacet,inclinetur. Oportet virgeam sepem interponere, quam superscendãt sentes vtriusq; sulci,& sit quo interdum quasi adminiculo, priusquã corroborentur,acquiescant. Atqui nos alia ratione magisque expedita vtimur, qua tu inter primos in hisce regionib.vsus,plurimiq; imitati sunt.Siquidem fossam quandam &ipsi facimus,spinarumq; plantas nouellas in syluis collectas putatasq; capitibus in marginẽ fossę defigimus, ita vt semipede

Alia ratio viua sepis faciendæ re certior & expeditior.

pede terra extent, euulsis circumquaque herbis ac priori maximè æstate ab omni herbarum stirpiumq; ppagine succum ipsis spinis suffurante liberamus, terramq; circa radices sic repurgatam stramine vndique contegimus, quo simul & ros nocturnus in radices demittatur, & ab æstu solis ipsæ plantæ vindicentur. Postero anno fulcimenta cum virgulis veluti longurijs ad palos defixis adhibemus, quibus spinarum virgæ & sursum & in transuersum, vti eas adolescere velis, lentis viminibus alligentur, ac veluti iugis quotannis sublatis altius, spinæ in eam quam velis sepis proceritatem erigantur. Octonum aut ad summum nouenum pedũ altitudo sufficiet, & quidquid supra erumpit, in dextram & sinistram sepis deflectatur planiciem, quo difficilius trãscendi queat. Cùm ad eum modum absoluerimus, quotannis vincienda, omnisq; raritas maximè ab inferiori parte ductis ex transuerso brachijs cõplenda. Ita contexta annuis vinculis, sic densescet, vt ne auicula transire, aut perspicere quis possit. Vbi satis fruticosa & densa, superflua quotannis resecanda sunt. Hanc sepem interimi

non poſſe compertum, niſi radicitus effodiatur, ac ne ignis iniuriam reformidare, quin etiam melius renaſci nemini dubium. Atq; hæc ratio hortos clauden di & iucundiſsima & vtiliſsima, minimique ſumptus. THRASY. Eſt & alia, qua ruſtici noſtri vtuntur ſepis viuæ inſtruendæ ratio, quæ paulò eſt robuſtior, Nempe vt conſitis nouellis ſpinis, vti dictum, & vbi robuſtiores factę, caudex ad terram vulneratur, ſuiq; ſurculi vulnerati ac ſemifracti ſecunda ſepe atq; in lõgitudinem ad terram deprimuntur. Ex his vulneribus alij ſurculi erumpũt, qui vbi ad iuſtum robur excreuerũt, ad eundem modum flectuntur, idq; deinceps tantiſper, dum ſepes ad neceſſariam altitudinem eleuetur. Hic modus robuſtiſsimam ſepem reddit, vt neque ſus aut alia beſtia perrumpere poſsit, etſi prior eſt elegantior: At ſi ſpinæ non ſuppetant, nũ & ſeminaria procurari poſsint? MAR. Maximè. Seminarium ſic facito. Semina terræ admixta primo anno in ſcrobibus vel vaſe conſeruato, eaq; ſequenti anno ſerito non rarè ſed denſius, & mox erumpet plantarum copioſa ſylua. THRAS. Sed de aqua & ſepimento duabus rebus præci-

Sepimenti altius modus

præcipuis ad hortum instituendum pulchrè dixisti, iam restat de terra horto accommoda, deque ea colenda differas.
MAR. De terræ generibus ijsque agnoscendis, quia tu superiori narratione, vbi de terra frumento serendo idonea abunde dictum, nō arbitror operæpretium eā hic repetere, Satis fuerit hic addere terram neque nimis pinguem neque macrā nimis, sed pinguem & resolutam, & quę graciles herbas generat pilorum instar, hæc laboris minimum poscit, spissa atque pinguis laborem flagitat maiorem, sed tamen hunc cōpensat vbertate: Spissa autem & macra atque frigida imprimis fugienda. Id canit Columella hortis agrum tribuens pinguem. *Terra hortis idonea.*

Putres glebas resolutáque terga,
Qui gerit, & fossus graciles imitatur arenas,
Atque habilis natura soli, quæ gramine læto,
Parturit, ac rutilas ebuli creat vuida baccas.
Nā neq; sicca placet, nec quæ stagnata palude
Perpetitur querulæ semper conuitia ranæ.
Tum quæ sponte sua frondosas educat vlmos
Palmitibusq; feris lætatur, & aspera syluis,
Achrados aut pruni lapidosis obruta pomis,
Gaudet, & iniussi consternitur vbere mali,
Sed negat helleboros, & noxia galbana succo,

Nec patitur taxos, nec strennua toxica sudat.
Atq; hęc de terra horti quòd vt dixi mus
irrigu' sit, aut irrigari possit ager horti.
In hortorũ locis deligẽdis conside randa. Et vel macerie vel sepe viua vel alio sepimẽto tutus atq; clausus. Deinde aeris cœliq; benignitatem & soli atq; loci temporem postulat, nam in solo nimium frigido
Cœlũ horti cœli clementia parũ proficiet, Et cõtra si solum sabulo nimis adustum, cœlũ
Ventorũ in hortu ratio quoq; minimum proderit. A ventis noxijs auertendi horti, veluti aridi & ardẽtes venti, pruinæ, nebulæ. Iã age cultus hortorum aggrediamur. Ac primum curandum, vt ager quẽ vere conseri velis,
Cultura hortorum. autumno circa Cal. Octobris pastinetur: Et quem velimus autumno instituere mense Maio cõuertemus, vt aut hyemis frigoribus, aut æstiuis solib. & gleba soluatur, & radices herbarum necẽtur. Nec multo ante stercorare debemus. Et cum sationis tempus appropinquat ante quintum diẽ exherbandus erit locus, stercorandusq́;, & ita diligenter fossione iterãdus, vt fimo terra commisceatur. Quare partes horti sic diuidendæ, vt eæ, in quibus autumno seminabitur, verno tempore pastinentur, quas seminibus vere complebimus, autumni tẽpore fodiemus. Ita vtraque

traque pastinatio decoquitur beneficio algoris aut solis. Areæ faciendæ sunt angustiores, & longæ, nempe duodecim pedum lõgitudine, & sex latitudine, vt sint propter spacia vtrinq; purganda diuisę. Margines verò earum locis humidis & & irriguis duobus pedibus erigant̃, siccis vno extulisse sufficiet. Inter areas si humor consueuit effluere, spacia altiora ipsis areis esse debebunt, vt facilius ingrediatur areá humor admissus, & vbi sitiẽtẽ saturauerit in alias possit reclusus auerti. De stercorũ simiq; generibus à te quoq; cõmemoratis dicere supsedeo. Addens ad hunc vsum stercus asininũ cum primis idoneum, quia minimum herbarũ creat. Proximum armenti vel ouium si sit anno maceratum. Solum igitur, quod conserere vere decretum, vt diximus, post autumnum patiemur iacere effossum, frigoribus & pruinis inurẽdum: Quippe è contrario sicut calor æstatis, ita vis frigoris excoquit terram, fermentatamque soluit. Quare peracta bruma tum demum stercus inijcitur, & circa Idus Ianuarij humus refossa in areas diuidetur, primũ aũt euellendæ inutiles herbæ, deinde macris cespitibus cingendæ areæ

Area.

De stercorãdo pastinãdoq; horto.

areæ, malleisque retundendæ, & gramina calcanda, vt vix appareant, sic tenuiter erumpent instar pilorum, vt ante diximus, & grata erunt aspectui, Quodq; horti vt hic vides, sic distingui speciose viderim si odoratas coronales, medicas herbis omnibus olera suis quibusq; sedibus ac puluinis seiungas quæ tamen sic informandæ sunt, vt facilè runcantium manus ad dimidiam partem latitudinis earum proueniant, ne qui persequuntur herbas fœmina proculcare cogantur, sed potius per semitas ingrediantur, & alterna vice dimidias areas eruncent. Hæc quæ ante sationem veluti præparatoria facienda dixisse sat est. Nunc de satione & quid quoque tempore serendum vel colendum dicetur. De singulis herbis atque plantis infinitum fuerit differere solùm de pręcipuis hortensium plantis, magis que necessarijs dicetur. Ac primũ quidẽ vt dixim⁹ hortensium alia inter olera referenda & gulæ, alia voluptati aspect⁹, alia odoris ac spiramentis gratia alia medico vsui destinantur: Et rursus alia hyberna alia æstiua, alia media, inter ęstiuas & hybernas relata. Prima igitͬ sementis post brumã fit mensib. Martio Apri-

De satione hortensiũ.

Plãtarum distinctio.

Sementes tres.

Aprili Maio quo braſsicã radiculã,rapũ &poſtea betã,lactucã, runicem, ſinapi, coriandrum,anethũ,naſturtium cõſere recõſueuimus.Secundã ſementem poſt æſtiuum ſolſtitiũ ineunte Octobre,quo porrum defigit,apium,githiũ,atriplex. Tertiam, quam ęſtiuã vocant ab Ianuario quibuſdam locis Olitores auſpicantur,qua cucumis cucurbita,blitum, ocymum,portulaca,ſacureia pangunt. Multa tñ inter has ſemẽtes rectè poſſunt terræ mandari,& nihilominus comprehendent.Hortenſia omnia ante ſolſtitium ferè ſemina ferunt.Quare q̃ ſemina ferre nolis poſt ſolſtitium ſerenda.Et quędam ſeruntur duobus temporibus, autumno & vere:quædam etiam ſæpius,vt ſunt lactuca braſsica,eruca,radices,naſturtium,coriãdri,cerephyllum, anethum. Hęc enim vel circa Martium,vel circa Septembrem ſeruntur, & vt Columella teſtatur,Proueniunt vel ſemine vel auulſione,alia bulbo, alia caule,alia folio, alia radice,alia capite, alia vtriſque, alia cortice,nonnulla cartilagine. Sunt quæ carne,quæ tunicis carnoſis:Quædã ſemine & ſurculo, vt ruta, origanum, ocymum.ꝓcidunt eñ hoc cùm peruenit ad pal-

Semina q̃ ferant herba.

Varietas prouenientarum plãtarũ.

palmæ altitudinem: Quædā radice & semine vt cepa, alliū, bulbi & capitata. Et quanquam omnia fere semina proueni- *Omnia semina præter rutā.* ent, id tamen in ruta negant quidam, nā tardissimè coalescit, quare surculus potius pangitur. Eorum quæ radice nascū- *Quæ radice* tur, radix diutura & fruticosa est, quare lateribus suis germina citat, & in plures sæpe digereř, vt bulbi gethyi, scillæ. Fru- *Fruticāda.* ticant & alia non capite, vt apium & beta, siquidem radices fundunt, quibus folia caulesq; prosiliant. Caule reciso om- *Secaulia.* nia fere regerminant, exceptis quæ caulē seorsum habēt ἀπόκαυλα Theophrasto vocata, hoc est quæ caule reciso non regermināt, secaulia Gaza vertit. Raphanus & rapa detractis folijs cooperta terra crescunt, durantq; in æstatem. Aliorum fructus in terra est, aliorum extra, aliorum vtrobiq;. Quædam iacent, crescuntq; vt cucurbitæ & cucumis, Eadem & pendent, quanquam grauiora multo etiā ijs quæ arboribus gignuntur. Quædam sustentaculis ac fulcimentis indigent, vt altius tollātur, vt lupini, pisum, lupus salictarius. Seminum quædam recentiora maturius gignuntur, vt in porro, gethio, cucumere, cucurbita, Quamobrem

obrem quidam cucumis semen lacte aut aqua macerant, quo citius erumpat. Contra ex vetere celerius proueniunt apium, beta, nasturtium, curila, origanũ, coriandrum. Peculiare in beta traditur quod non tota vno anno gignitur. sed aliquid sequente, & aliquid tertio, itaq; ex copia seminis exigua pullulat. Plurimum affert apricitas soli. In seminum ratione & hoc obseruandum, ne vetustate sit exucca, aut ne sint admista, au ne sint adulterina propter similitudinẽ, Semen vetus in quibusdam tantũ valet, vt naturã commutet. Nã è semine brassicæ vetere nascit rapa, & cõtra è raporum brassica. Item ne semina vel citius vel tardius tollas, tempus nempe vere, autumno, & caniculæ exortu idoneũ vt Theoph. scribit, neq; omnibus locis tñ ac generib. idẽ. In horto satorũ celerrimè erũpunt ocymũ, blitũ, nap⁹, eruca, tertio em̃ die, ꝓdit, lactuca quarto, cucumis & cucurbita quinto, portulaca serior exit, anethũ quarto, nasturtium & sinapi quinto, beta ęstate sexto, hyeme decimo aut duodecimo, porrũ decimo nono nõ nunq̃ vicesimo, cõtumacius coriandrũ, ꝙ si nouum sit omnino nasci recusat, nisi conuo

Seminum ratio.

Quæ celerius tardiúsue erumpunt.

conuoluatur, cunila & origanũ post trigesimum diem exiliunt: omnium difficilimè apium, quadragesimo enim die, vel quàm celerrimè quinquagesimo maiore ex parte solet emergere. Est tamen aduertendum, quod magni refert, Si sementi serenitas aut temporis inclementia succedat: nam maturius fauente cælo proueniunt, vt tepentibus locis & apricis aut illustratis sole. Quędam annotãtùm suo pariunt, quædam sæpius, & in bimatu, sicut apium, porrum, gethiũ, quæ semel sata pluribus annis restibili fertilitate proueniunt. Quæ annua solùm vita contentæ sunt herbę, statim vt semẽ perfectum est, exarescunt. A misso caule fruticant porrum, gethium, cepe, allium, & in vniuersum omnes, quæ in laterib. surculos creant, atque hæ omnes fimum aquamq; desiderant. In seminib. mittendis etiam lunę rationem habendam putant quidam, & augescẽte non decrescente luna serendum plantandumq;: Alij à quarta ipsius die vsque ad decimam octauam plantationi idoneum tempus existimant: Alij à tertia luna, alij à decima vsque vigesimam. Certissimum autem arbitrantur si luna super terram existat.

Cæli status considerandus.

Annua.

Regerminãtia.

Lunæ ratio

THRAS.

THRAS. Sed age iam edifferas nobis de celebriorum herbarum & hortenſiũ cultura aliquid. MAR. Sunt qui per menſes operas hortenſes partiantur, ſicut alias res ruſticas. THRAS. Perinde eſt, ſiue per menſes ſeu vtcunque ordine videmus diſpoſitas in hoc tuo horto cultus rationem explices. Nam in regionib. tepidioribus etiam per hyemem culturas non intermittunt, hîc nobis noſtræ regionis obſeruanda culturę ratio. MAR. In hiſce regionibus ad finem Februarij cælo clementiore hortenſiũ cura inchoatur. Iam igitur horti ſtercoratione, foſſione, ſarritione, atque purgatione præparandi, Aſparagus & ruta panguntur. THRAS. Cedò de Aſparago, deq; communioribus oleribus ſingulatim quædã nobis, poſt de voluptuarijs ac medicis cõmemorato. MAR. Aſparagus olim ſylueſtris, iam altilis celebratur, Græcis ἀσπάραγος, Italica, Gallica lingua ferè nomen retinet, illi enim aſparago, hi aſperge vocant, Germani ſparages ac ſpiritus alicubi appellant, ſic dictus quod ſponte proſiliat, nam illi ſatiuos aſparagos ignorabant. Alij dictum putant, quod in virgultis aſperis naſcatur, atque ipſi

Tẽpus culturæ inchoandæ.

De olerib.

Aſparagus.

ſcapi aſperi non leues, quibus aculei pro folijs. Quinetiam omnia olera cùm primùm erumpunt aſparagos dixere: Sunt *Corruda.* qui Corrudam appellant, quòd facilè corruat ac decidat. Bifariam ſeritur, ſemine videlicet & ſpongia. Semine ita vt quantum tres digiti comprehendunt ſingulis foſſulis deponas, vt bina ternáue grana ſemipedis ſpacio mergantur ſolo pingui ſubactoque menſe Februario, locus ſtercore contegetur. Herbæ internaſcentes ſubinde vellantur, poſt quadrageſimum diem ferè inter ſe implicãtur, & quaſi in vnum coëunt: Radix cõnexa capillamentis coaleſcit, quę ſpongia vocatur. In locis ferè ſiccis ſulcorum imis partib. ponenda ſunt ſemina fimo macerata. In vliginoſis cõtrà in ſummo porcæ dorſo collocanda, ne humore nimio lędanť. Primo deinde anno cùm ita cõſita ſunt, aſparagum quem emiſerint, infringi oportet: Nam ſi ab imo vellas, adhuc teneriuſculis radicibus, tota ſpongioſa ſequitur, quæ per biennium in ſeminario ſuo eſt ſtercore & aſsidua runcatione fouenda. Reliquis annis nõ eſt decerpẽdus, ſed radicitus vellendus, vt oculos ſuę germinationis aperiat, quod niſi fiat, ſtirpes

præ-

præfractæ oculos ſpongiarum excæcant, nec patiuntur aſparagum emittere. Reſeruabis eum, de quo ſumpturus es ſemina. Poſteà ſcopas & ſcorpiones incendio conſumes, circa hyemem ſpongijs adijcies ſtercus & cinerem. Seruntur & ſpongijs, quas poſt biennium in locum apricum & benè ſtercoratum transferri conuenit. Sulci inter ſe pedali diſtantes menſura fiunt, non amplius dodrantalis altitudinis, hoc eſt, duodecim digitorum, in quam ita ſpongiolæ deprimuntur, vt facilè ſuperpoſita terra germinent: Sed Vere priuſquam emergere cœperint, bicorni ferramēto terra commouenda, vt & facilius emicet, & relaxata humo plenioris craſsitudinis fiat radix. Sarriri iubet Cato, ſed ita ne radices lædantur aut conculcentur, ex eo velli aſparagum à radice: nam ſi defringatur, ſtirpeſcit, & intermoritur, ſed vſque licebit, dum in ſemen videris ire. Quo anno teneris ſubſtramentis per hyemem operito, ne rigore peruratur, & nouo Vere aperito, ſtercore ſaturato, Catonis præcepto. Sunt qui putent primo anno nullo cultu vexanda ſemina, ſola runcatione contenta. E radi-

culis quas spongias vocãt primùm thyrsus exilit, cacumine in torulos turbinato, gulæ idoneus si decerpatur: Sin patiaris crescere, mox in ramos latiores explicatur, quibus insunt folia capillamenti in morem fœniculi tenuata, ac vetustate in spinulas coalescunt, Post florem baccas fert primùm virides, post maturitatem rubescentes. Si toto anno edules asparagos habere libeat, vbi fructum legeris, radices quæ summo cespite vagantur circumfodiendo aperies, hoc cultus mangonio frutex nouos dabit cauliculos. Aiunt si arietum cornua contusa sulcatim defodiantur, rigenturque, asparagos producere. Hoc olus siccitate gaudet, quare rigationem potius respuit, appetente autumno si rigentur, forosiores prosilient. Vere caules cibo idonei, qui aqua vel iure pingui leuiusculè decocti, nam diutius percocti in tabem fatiscunt, ac cocti sale oleoque conspersi eduntur nõ insuauiter. THRAS. Asparagi serendi rationem pulchrè depinxisti, perge obsecro de ruta. MAR. Ruta quæ Græcè πήγανον, Italis rutache, Germanis wyn rute/ Gallis rue de gardyn, ad finem Februarij vel Martio mense

Baccæ asparagi.

Ruta.

menſe ſeritur, ac plantatur locis apricis & ſiccaneis, humorem ac fimum auerſatur, cùm cæteræ herbæ requirant, maximè cinere nutritur. Cùm omnia ſemine aiant prouenire, id tamen in ruta negari. Ramuli cum aliqua corticis parte conuulſi verno tempore pro plantis conualeſcunt, ſed tota translata morietur, ſemina folliculis clauſa ſingilatim manu defiguntur, ſi ſuis inuolucris exuta ſint ſparſa iactantur, raſtroque obducta cooperiuntur. Gaudet vmbra fici. Furtiua, vt aſſerunt, melius prouenit. Seritur maledictis, ſicut & cuminum & alia quædam. Optat euelli, non effodi. Immundæ mulieris acceſſum reformidat. THRASYB. Elegantes video lactucas, quibus obſecro modis eas nutris? MAR. Lactuca, Germanis Lattich, Gallis laictue, Græcis θρίδαξ. Italis lactuca, Præter ſylueſtrem tria ſunt genera, Criſpa, quam Columella Cæcilianam & Beticam vocat, è locis vbi feliciſsimè prouenit, eaque maximè expetitur, Germanicè kraußer lattich, Gallicè creſpue. Alia capitata, Cnoplattich Germanicè, Gallis laictue teſtue, Plinio Laconica & Seſsilis quod inſtar braſsicæ capitatæ, in capitis aut

Furtiꝰ gaudent plantæ.

Maledicta ſata melius prouenientia.

Lactuca.

mali formam extuberet, Gallicè lactuos empommes & blanches. Tertij generis est rotunda, à foliorum rotunditate & latitudine. THRASYB. Sed qua ratione tam lætas paras lactucas, & quando seris? MAR. Ad finem Februarij, aut initio Martij seritur, vt posit Aprili vel Maio transferri. Calidiorib. regionibus, vt Palladius tradit, etiam Ianuario seritur, vel Decembri, vt planta Februario transferatur. Certum autem, toto anno eam bene seri, si locus sit lætus, stercoratus & irriguus. Antequam pangatur, radices eius resecandæ æqualiter & liquido fimo liniendæ, vel quæ iam pactę sunt nudatæ letamen accipiant. Amant solum subactum, pingue, humidum, stercoratū. Inter has herba nata manu euellenda, non sarculo. Latior fit, si rapa ponatur, vel cū producere incipiét caulem, eo leniter inciso gleba prematur, aut testa. Candidam fieri, si fluminis arena vel littoris frequéter spargatur in medias, & collectis ipsæ folijs alligentur: Teneram & candidam, si biduum antè quàm vellatur eius comæ colligentur: Sessilem verò fieri, nec caulem promere, sed conuolutis vnà folijs, in globum extuberare, vel in orbem circumagi,

cumagi, ſi translatæ radix, vbi in palmi altitudinem adoleuerit, ablaqueata bubulo fimo recenti oblinatur, & aggere congeſto rigetur, dumque ad incrementum peruenit, erumpens germen acie ferri præſcindatur, demum teſta fictilis nō picata imponatur, ne in longitudinem, ſed latitudinem augmentum capeſſat. Suauiores, quę coërcitis caulibus reſtibili pullulatu prodierint, quæ, quò minus in caulem proſiliant, cùm incrementum aliquod acceperint, teſtula alióue ponduſculo deprimantur, vt in latitudinem ſe diffundant. Si vitio loci vel temporis vel ſeminis lactuca dureſcit, planta eius auulſa & denuò poſita teneritudinem conſequitur. Multis ſeminibus condita naſcetur, ſi caprini vel ouini ſtercoris baccam ſubula ſubtiliter excauaueris, & in ea ſemen lactucæ, naſturtij, ocymi, erucæ, apij, raphani immiſeris, & tunc inuolutam fimo baccam terra optimè culta breui ſcrobe demerſeris, ſubſtratoque molli letamine leniter aqua rigaueris. Apium nititur in radicem, cætera ſemina in ſnmmo, lactuca pariter mergente proſiliunt, ſingulorum ſapore ſeruato.

Cóſtantinus tradit lactucam humidum & frigidum eſſe holus, & ſitim extinguens ac ſomnificum, coctam magis alere, coitum comprimere, quare Pythagorici Eunuchion appellant, ſemper lactucę meliorem ſuccum præbent, & plus alunt, autumnales quia ſucco carēt min⁹ nutriunt. Intubum vel intubus, quod in propinquo, non multum figura diſtat à lactuca, vulgo cichorium hortenſe, Germani & vulgus Endiuiam, Itali & Galli Cicoriam appellant. Seritur ſicut & alia hortenſia Martio, amat humores & ſolutam terram, ſed planior area huic appa-retur, ne radices terra fugiente nudenē. Quatuor foliorum transferatur ad locum ſtercoratum, quæ autem Kal. Iulijs ſeruntur ſemen ferunt, poſt non producunt ſemen. Quæ hyemi ſeruiet, ſeritur menſe Octobri in locis apricis. Nunc vt ad hyberna ſeruetur acetaria cùm folia ſua fuderit, ea velut in orbem circumacta, ſummatim tenui ligamento vinciuntur, & fictili vaſculo hærente ſemper quo alimentum ſugant radice, conduntur: Ita & candorem & teneritudinem ſummam contrahunt, & magnam amaritudinis partem exuunt.

Eunuchiō. *Intubum.* *Endiuia.* *Cicorium.*

Aiunt

Aiunt album fieri,si consperſum prius per dies aliquot fuerit, & imbribus ſuper arena irrigatum. Sic ergo & incremento proficientes intybi hybernant, donec ad vſum promantur. Alij leuiori ſumptu contenti,terra duntaxat obruunt:alij ſtramentis tantùm tegunt.Iã verò nuſquam non inualuit hæc hięmã diratio.TRAS.Et braſsicam nobis ruſticis notam in hoc tam nitido horto video.MAR. Eamne habebit hortus,quã omnibus oleribus noſti à Catone præferri? eiuſque miras vires & vſurpationes deſcribente. Atqui vulgaribus illis hunc locum peculiarem tribuimus, veluti braſsicæ,betę,intybo,cepis,rapis,napis,porris,daucis,& radicibus,allio,paſtinacæ.Nobiliores in ſuam claſſem diſtinximus, & prout cuiusq; natura fert ſolum.Braſsica vulgo caulis dicit.Græcè κράμβη, Gallice choux, Italicè caule Ger. Koil. Veteres plura genera fecerũt & hodie ſunt: Vnum grandibus & latis folijs,caule magno,tonſili cymarum luxuria.Hæc vulgaris eſt noticiæ,quę gratior hybernis temporibus gelu indurata iuſculis aut lardo incoquitur. Cymoſum etiam cacumen ſubueruefactũ *Braſsica.*

Selinoĕs. acetarijs subministratur, oleo, saleque
Crispus suffusum. Secundũ genus crispo folio, à
caulis. similitudine apij selinoeidẽ atq; apiariã
Crambe. vulgò crispũ caulẽ vocant. Tertium ge
Seßilis cau nus propriè Crãbe minutis caulib. tenui
lis. oribus folijs, leuis, tenera, tenui succo.
Cabuti cau Quartũ genus addit sessile, folio & capi-
les. te patulo, vulg' Cabutos caules, quasi ca
pitatos, Ger. Kappes, Gallis choux ca-
buz, veteres Tritianã brassicã vocasse vi
dent, cũ in capitis figurã extuberantur.
**Folia horũ* *Hæc in Germania potissimũ abundan
in orbẽ glo tia nobilis. Est q̃ Allobrogicã appellãt
merantur vel Sabaudicã, alijs dulcior, frigoris im
exteri⁹ cal patiens, Gal, choux de sauoie. Itẽ patula
losa & per quędã, crispa, rugosoq; folio, sed nigrio
ambitũ ru re, Itali negre caules vocãt, Latinè nigra
gata, mul- braisica, ex genere quẽ vulgo rubrũ cau
tis intus ca lẽ nominant, veterib. Marucina brassi-
uinarũ vo- ca. Sunt & alia genera à locis nomina
luminibus, mutuãtia vtpote Aricina, Cumana. Braf
externis sicæ positionẽ optimã esse post Idus A-
semper in- priles frigidis & pluuijs regionibus, sæ-
teriora cõ- pius sarrita & stercorata melius conua-
plectentib. lescit, plenioris q; incrementi, & collicu
lũ facit & cymã. Nonnulli à Cal. Marti-
is deponũt, sed maior pars eius in cymã
prosilit, nec postea hybernũ caulẽ am-
plum

plum facit eum est semel desecta. Possis tñ & maximos caules bis transferre, ꝙ si facias, plus & seminis & incrementi reddit: Nã sic exuberat semine, vt nõ minore prouentu feratur q̃ raparum ad oleũ exprimendũ. Brassica toto anno potest solo credi, plurimum tñ circa Martium serit̃ pro regionis cœliq́; temperatura, à satu intra dies decẽ se demõstrat, nisi semina, q̃ solo mandantur, sint exucca: vetus eñ eius semen degenerat in rapã, & contrà ex raporum brassica. Loco salso seri feliciter traditur: Quare nitrum vel cinerem aspergere conuenit, idq́ue etiam erucas necat. Transfertur in Iunio maximè vbi sex foliorum erit, & cœlum pluuium fuerit, ita vt radix eius liquido fimo prius illita & inuoluta trib. algæ teniolis pangatur. Capitati diligentior cura. Serenda in Martio plenilunio, vt sit duabus Lunis in terra, & in Maio replantanda duorum pedum distantia. Si in repastinato seres, ac terram fugientes colliculos seces à terraq́ue proceritate luxuriosa attollentes se exaggerando aliam accumules, ita, ne plus quàm cacumen emineat. Nam vt conuolutis folijs, extuberet

in

in globum,translata brassica terra aggeranda,vt folia tantum emineant, idque iterum faciendum. Omni eius generi pruinæ plurimum suauitatis afferunt. Vineæ, quibus brassicæ nascuntur, languidius vinum creare tradunt,& brassica vinum corrumpi. THRAS. Perge amabo reliquam hanc olerum culturam explicare. MAR. In proximo vides Spinatiam à spiculis (vt nosti) seminis dictam,Itali,Galli & Germani appellationem eandem retinent: veteribus alijs Seutlomalachus, alijs atriplex putatur appellata,licet sint qui existiment recẽtiorem,illis tamen non dissimilem & &cultu &natura.Seritur sicut superiora Martio,Aprili & deinceps vsque ad Septembrem,si rigari possit, exit septem diebus à satu.Transferri eam non est necessarium.Semen statim cum seritur obruendum,herbæ vellendæ. Nullum solum respuit,quocunque prouenit lætissimè.Subinde resecatur, quia pullulare non cessat. Coquitur citra aquam, cum magnam vim aquæ inter coquendum emittat,ac veluti proprio contenta iure alienum respuit. Ligula subinde percussum abacto lentore versatur, dein-

Spinacia. *Seutlomalachus.* *Atriplex.*

deinde in manuales globos expressa penitus sanie redactum, patinis in oleo vel butyro frigitur, addito quo magis palatum titillet omphacio vel acerbarum vuarum melligine. Pergo culinarias herbas ordine, vt vides explicare. Sequitur acetosa, quæ Italicè nomen latinum retinet, alibi rombice. & Lapatio, Gallis Oxella quasi Oxalis Germanis Su⸗rick ab acore dicitur veteres videtur Rumicem ac Lapathium vocasse, tametsi genera plura, Romanū quod vocant nobilius colore & forma ab alio differens, nos & satiuo & syluestri vtimur, inditū iuribus & acetarijs magnam habet gratiam, atq; è syluestribus hoc solum melius, cum omnia syluestria ferè & folijs minora & caulibus succoque acriora. Seritur sicut alia olera & sponte etiam in lætioribus pratis & hortis prouenit. *Acetosa.* *Rumex.* *Lapathur.*

Cuminum, Coriandrum terram postulant bene subactam cui letamen admisceatur, seruntur verna satione, sata herbis purgentur. Cuminum κύμινον et Græcis alijsque linguis plerisque vocatum. Maledictis seri creditum vt copiosius exeat, & qui serunt precentur vt exeat. Coriandrum κόριον ἢ κορίαννον Græcis, re- *Cuminum.* *Coriandrū*

cis, reliquis ferè eadem nomenclatura, quæ Latinis, à veteri ſemine facilius exiſſe proditum. Apium, quod vulgo Petroſelinum & Apium hortenſe, σέλινον κηπαῖον atque etiam πετροσέλινον Græcis dicitur. Itali apio domeſtico & Petroſello vocant. Galli. Perſil du gardin. Germani Peterſillie vel Peterlin: ab æquinoctio verno ſeritur ſemine paululum in pila pulſato. A Equinoctium autem eſt, quãdo Sol in vniuerſo terrarum orbe diem noctibus adæquat, eo, ſcilicet tempore, quo Sol dux & auctor cęterorum luminum, mẽs mundi & temperatio Arietẽ ac Librã ingreditur. E veteri ſemine celerius exire putatur quinquageſimo à ſatu, & cùm ocyſſimè quadrageſimo die emergit, omniumque difficilimùm naſcitur. Satũ calcetur pedibus. Semel ſatum pluribus annis durat, aqua lætatur. Fœniculum quod Græci μάραθον: Itali Fenochio Germã. Fennikell: Galli Fenoil vel fornuil lon, Seritur primo vere, loco aprico modicè ſaxoſo, vel etiam qualicunque: ſemel ſatum reſtibuli fertilitate prouenit. Aniſum ἄνισον pluribus linguis

Apiũ vel Silinum.

Petroſelinum.

Fœniculũ.

Aniſum.

Anethum.

guis notum: sicut Cuminum & Coriandrum terram benè subactam postulat, cui letamen admisceatur: Anethum ἄνηθον, Gallis et Italis ferè nomen retinet, Germanis Dil, omnem cœli statum patitur, sed tepidiore gaudet: si imbre non irrigetur, rarius serendum. Sunt qui semen non obruant existimantes aues non attingere: prouenit etiam sponte fœniculi more. Cerofolium vt alij Chære folia nonnulli χαιρόφυλλον, alii rursus γιγγίδιον: Germani Keruel: Itali Gingidia, Galli Cerfueil vocant. Agrum lætum, humidum, & stercoratum desyderat, iisdem temporibus seritur locis frigidis. Eodem mense Beta seminatur, & si posit per totam æstatem seri sicut & spinacia, vernaculum holus. Græci τεῦλον: Italice bietola, Germanice Beit, alias Mangelt. Nulli hortensium folia maiora, adeò, vt cultus ratione arboris incrementum capessat. Beta dicta quod litteræ β Græcę figuram referat dum semine turget, vt Columella testatur. Duo eius genera cã dida

Cerofoliũ.

Beta.

dida & nigra, cultus ferè eadem ratio. Seritur ſicut braſsica, rumex, radicula, menſe Martio atque Aprili aut Maio prima ſatione, Sunt qui optimè ſemen betæ ſeri exiſtiment, dum punicum malum floret, poteſt tamen ſeri tota æſtate, ſicut lactuca braſsica & plæraque alia. Semen betæ vetus melius prouenire, ſicut & apij, naſturtij, cunilæ, origani, coriandri: etſi in alijs noua præſtent. Sexto die naſcitur æſtate, hyeme decima. Agrum amat putrem, lætum, humidum. Transfertur cum quinque folia fecerit, æſtate, ſi riguus hortus. Si ſiccaneus autumno, cum pluuiæ receſſerint, diſponi debet vt & de braſsica dictum quamuis alijs quoque temporibus ſata proueniat. Cum transfertur radicem recenti fimo perlinendam tradunt. Peculiare in Beta quod non tota vno anno gignitur, ſed aliquid ſequente, aliquid tertio anno: Itaque è copia ſeminis exigua pullulat. Latitudo acquiritur & candor ſi cum cęperit colorem trahere, priuſquam in caulem exit lapis latior vel teſta, vel ponduſculum imponatur, vt ſuperius de La-

Veteri ſemine q̃ ſerantur.

de Lactuca, dictum, eo quasi onere coercita, in foliorum amplitudinē se diffundit. Nasturtium, Græcis κάρδαμον Italis Nasturtio & agretto, Gallis Cresson de gardin, Germanis, Kerss, seritur & vere & autumno, quinto die nascitur cæteris herbis succum adimit, mista satis frigora contemnit, quare tam hyeme quam æstate prouenit. Cum lactuca si feratur, egregiè prouenit. Humorem amat, si tamen desit non curat. Aquatilibus locis sponte prouenit, vt apud Padelbornam oppido Westphaliæ in ipso fluuio copiosè nascit, quare sunt qui Nasturtium aquaticum hoc appellēt: Olim Sisimbriū vocatum. Rami in aquis cùm consenuerint etiam candicantibus capillamentis articulatim consibrantur. Papauer satiuum, μήκων ἥμερος fertur melius erumpere, vbi Sarmenta combusta fuerint, siccis locis & calidis cum alijs oleribus seritur. Sinapi τὸ νάπυ καὶ σίναπις etsi Athenæus neget Atticorum aliquem σίναπι dixisse. Germanicè seneff/Italicè senare, Gal. seneue: aliud album, aliud nigrum, autumno melius seritur etiam Martio. Quo semel consita, vix licet liberare locū, quia semen caducum protinus viret. Terram

Nasturtiu.

Sisimbriū.

Sisimbriū aquaticū.

Papauer.

Sinapi.

Raphanus & radix. amat congestitiam. THRAS. Raphanos elegâtes habere te video. MAR. Non ita feliciter hoc tempore, vt solent proueni re, nam cùm solem & locum apricum po stulent, huc in loca vmbrosiora conserue rũt hortularij mei. Cura eius est, vt terra stercorata & subacta, folijs; exposita obruatur, si mũ aiunt quidam radicẽ odisse, atq; palea contentũ. Post vbi aliquod incrementum ceperit, aggeritur. Nam si su per terrá emerserit, dura & fungosa fiet. Radix per excellentiá dicitur, quod cęte ras magnitudine superet. Nam Plin. ad Erfordiam Germaniæ se vidisse compro bat, ad puerorum infantium magnitudi nem prouenire. *Raphani magnitudo.* Seritur bis anno, Februa rio aut Martio luna decrescẽte, ne nimiũ folijs luxuriet, cùm vernum fructum expectamus, digitorum quatuor distantia: & Augusto cùm maturius, & hæc satio melior habetur. Quæ à solstitio seruntur, semen non ferunt, sicut & alia hortensia. Tertio die à satu prosilire solet, & ex hybernis celerrimè exit, latere potius fructum parit. Calidis locis austrinis atque serenis temporibus celerius in caulem attollitur, semenque promit. Folia eius subinde calcanda,

sic

ſic radix ipſa augeſcit, alioqui in folia luxuriat, & augmentum non in radicem, ſed in folia vertit, quæ etiam liqueſcere Theophraſtus ſcribit, folium quò leuius, hoc mitior & ſuauior raphanus, frigus etiam adiuuare traditur. Radice terreno operta, ſequenti anno germinat tellure abiecta: nam & creſcere & durare ad æſtatem vſque valet. Semen habet in ſiliquis. Tradũt dulces naſci ſi ſemina mulſo vel paſſarum ſucco macerentur. Dulceſcit & frigore, vt rapum. Salſugine amaritudo tollitur. Quare ſalſis aquis ali & irrigandos volunt raphanos. Cocti dulceſcunt, & in raporum vicem tranſeunt, Ieiunis vomitum cient. Viti inimicus & dentibus. Venenis præſumptus reſiſtit raphanus. Summo cibo ſpiritum elidit, ructus laxat, vrinas eijcit. Poſtremo cibo deiectionem alui molitur, ſummoque cibo ſuſpendunt illata ne ſidant. Græcis ῥηφανὶς et ῥάφανος, Italis raphano ex radice, Gallis peſort, raue, raneuel. Germanicè retich. THRASYB. Eſt & aliud genus, vulgus Merdich vocat, exiſtimo eſſe eam, quam Romani Armaraciam appellant, auctore Dioſcoride, & hæc vulgò apud

Merredich.

Armaracia.

Romanos Ramaracia appellatur priore litera transposita. MAR. Rectè quidem, sed hęc fronde copiosior, quàm corpore, folia superiori raphano non dissimilia, nisi quod acuta magis & longiora, radice graciliora, quare non desunt qui negant esse Armaraciam, Sed id disputent Medici. Theophrastus plura genera raphani commemorat. Summũ hoc raphani genus habet acrimoniam, etiam Sinapium superans, & lacrymas edentib. excitare solet. Seritur & plantatur, radice in plura frusta concisa, pulchrè pullulat ac renascitur: Nam si hoc raphani genus vnà cum herba reuellatur, radicisq; extremum resecetur, & per minutas particulas terræ conseratur, reliquum cum herba impunè in terrã reponit. THRA.

Rapa. Etiámne rapa hìc seris? nostræ arbitrabar hoc esse curæ. Ea nos à solstitio & plerunque resectis segetibus serere solemus, & hominibus & pecudib. cibum. MAR. Rectè quidem, & nos iam Maio serimus, riguis locis alibi citius, alicubi à solstitio in Iulio serit. Varij sunt generis, quædã rotundæ radicis, nonnullarum radix in longitudinem procurrit, quales Bingij & in Bauaria gratissimi saporis ꝓueniũt,

quædam

quædam in humani capitis magnitudinem & centum librarum pondus augescunt, minora tamen gratiora, fructum è latere parit, calidis locis celerius prodit. Solum putre ac solutum desiderant. Est & rapum satiuum alterius generis, quod in siliquis semen fert, oleo extundendo vsurpatum Germanis, de quo tu nobis superiori disputatione disseruisti, Græcè γογγύλη et γογγυλίς, Gallicè raue, Italicè rapo, Germanicè **ruben**. Et aliud insuper syluestre genus Rapunculum vocant cubitali altitudine, fruticosum, cacuminibus lene, hoc verno tempore priusquã in scapum attollitur acetarijs miscetur, eruta radice cũ suis folijs, atq; hanc syluestrẽ esse rapam existimant. Napus quoque *Rapunculus.* βουνιάς Græcè, Gallicè nauet, Germanicè **stockruben**/ Italicè uapo, inter rapa numerari poterit: nã rapa mutãtur in napos in alio solo per biennium sata, alio verò napus trãsit in rapum, vt Palladius scribit. *Napi.* Varro tradit è semine brasicę vetere sato nasci rapa, & cõtra è raporum brasicã. Qui & ipsi riguo, putri, solutoq; solo protuberant, quamuis deuexo & sabuloso gratiores cibo nascantur, eiusdem prope culturæ. Seruntur in Martio, alibi ante,

atque etiam Augusto, siccam, tenuem, sabulosamque humum amat, etsi pro loci ꝓprietate commutatur, vt iam dictum: Nam alio solo rapa biennio sata conuertuntur in napos. Pastinaca, σαφυλῖνος Grecè, in alijs linguis ferè Latinū retinet nomen, cartilaginei generis, satiua in cibum vtilis, loco pingui & soluto, altiusq; effosso atque pastinato lętatur, vt robur & augmentum angustia nō interpelletur. Seritur semine & radice vere atque autumno. Radix pastinacæ pollice crassior dodrantalis extenditur. THRAS. Et Carotas habet hic hortus radice rubentes? MAR. Habet? Siser σίσαρον, Galli cheruille, Germani Gierlin/ Itali sisero vocant, nosse te puto. Plinius scribit Tiberiū allectum huius cibi præstantia, quotannis sisera ex Germania deportanda curasse, nempe ex Gelduba castello in Rheni ripa sito. Frigidis locis delectatur. Seritur ante Kal. Martias, alijs Septembre: Tertiam & optimam sationem esse in Augusto contendunt quidam. Est & daucus δαῦκος pastinacæ species, Itali dauco, Galli carotę sanage, Germani Wurtzel, Sunt qui putent buxini coloris radices, Germaniæ frequētes. Seruntur Martio. Commune

Pastinaca.

Carota.

Siser.

Daucus.

muneest rapis, radicib. pastinacis, ac dau cis, cepis, porro, vt calcatis herbis preman tur aut præcidantur, vt capita generent ampliora. Porri duo genera, Capitatum πράτον, et sectiuum, cui frondentem comam solo tenus amputant. Capitatum, Græcè κεφαλωτόν, Itali porro capitato, Germani Lauch/Galli pourreau vocant, Sectile πρισόν Græcis, Germanis Schnitlauch appellatum: præter asiduam sarritionem & stercorationem id irrigari debet quoties demetitur. Semen calidis locis Ianuario vel Februario seritur, frigidioribus Martio, cuius incrementum vt maius fiat, raris linteolis grana cõplura colligantur, atq; ita obruũtur. Sed vt magis in caput extuberet, cũ radices agit sur culo leuiter comprehensum subleuet, vt à terra modo quodam suspensum, quod spacij vacuũ subter inuenerit capitis vastitate cogatur implere, excisis folijs & radicibus transplantatur supposita tegula, dum in vnum descẽdere nequeunt, in latum crescunt. Porrũ læto solo gaudet, odit rigua, verno tempore satum autũno trãsferri debet, vt capite grãdescat, sarcu lis circum fodiatã asiduè & cõprehensum alleuetur. Si dum trãsfertur capiti stylo Porrum.

 vel

vel arundine citra ferrum puncto cucumeris semen in medium inferas, mirũ in modum fertur grandescere. Sunt qui rapi semen inserant pro cucumere. Vt porrum, apium maximũ nascatur in stercore caprino excauato, atq; ita plantato: Nã tenera germina semel cõpressa ita nascũt vt vnius plantæ vicem referãt, idq́; compertum Hieronymus Cordanus scribit. Nõ olebunt porros qui cuminum prægustauerint. Decimooctauo à satu die prorumpit, bimatum perfert. Anniculũ solo foliatu cõtentum magis in frondẽ luxuriat, bimum ꝓsilit in caulem longum intus cauum multis in vertice florib. in orbem conglomeratis. Cepa fęminini & cepe neutri generis dicitur, Græcis κρόμμυον, Italis cipella, Gallicè oignon, vicina porrò. Et huius genera duo, capitatum, ꝙ in caput extuberat, Et fissile, ꝙ citra caput totum in frondem luxuriat, sæpiusq́; recõditur vt porrum, qua de causa semine seritur, non deponitur. Februario vel Martio seritur sereno & placido cælo, luna decrescente. Terram pinguem postulat, benè subactam, irriguam, itaque proscindi solum iubet Columel. vt hyemis gelicidijs putrescat, deinde stercorari,

mox

mox bidentibus perfossum in areas disponi, vulsis herbis, omnibusque deletis radicibus seri. Fissilis dicitur quod inferiore parte findatur: Nam hyeme relinquitur cum sua coma iners, vere folia detrahuntur, & alia subnascuntur iisdem diuisuris. Capita autem ponuntur & si caudas ipsorum & extremitates auferas, magnæ euadent. Diebus viginti ante plantationem terram fodito & siccato, vt omni humiditate priuetur, & sic plantato, & multo maiores erunt. Capitula autumno seruntur, & semine & radice coalescunt sicut cætera capitata. Si semina velis colligere, cum virentia caulem ceperint excitare, tum humilibus canteriolis rigor conseruandus pilorum, scapique leuibus adminiculis veluti iugatæ vites fulciantur, alioqui thalli ventis agitati prosternuntur, semenque excutiunt. Quod legendum est antequam nigrum colorem præ se ferat, siquidem & colore integritatem fatetur, nigritiaque maturitatis index. Si vero non in semen sed in caput colligi velis folia radice tenus vellantur, sic succus ad inferiora cogetur. Cepe enim omnium olerum lunæ dam-

Fissile cepe.

na nō sentit, viresque contrarias habet. Reuirescit luna decedente, contrà inarescit adolescente. Sunt, qui tradunt, si minuente luna serantur tenues & acriores fieri, si crescente robustas, saporis humecti. Cepa rubra acriora albis. Seruantur optime in paleis hordeaceis incorrupta, si prius n calidam aquam demersa, mox insolata, donec penitus siccescant. Fumo quoque suspensa durare creduntur vulgo. Propter vicinitatem cum cepis de Allio dicere pergo Græcè σκόροδον, Italicè aglio, Germanis Knoblοch, Gallicè ait vel autx. Id fronde viret cepitia sed non caua, tereti caule, in cacumine flores in globum circumaguntur, in quo semen emicat. Allium & semine & radice coalescit, sicut & cepe, ac cætera capitata. Seritur vulgare Alliū mense Februario aut Martio, pro cœli locique temperatura, sicut cepe, appetit liratim seri sulcis semipedali spatio separatis & nucleis non alto dorso lirarum impreßis, interuacante quatuor digitorum mensura. Deinde cum ternas fibras emiserint spicæ siue cum tria folia iam eruperint, sarriri debent, grandescunt quo sæpius id factum fuerit.

Allium.

rit. Sed quò vaſtiora capita fiant, antequam caulem faciant viridem comam omnem in torquere & humi proſternere conuenit. Vt grandeſcant bulbi crebo calcandum. Octobri menſe fiunt cohærentium ſpicarum diuortia, eæque liratim ſeri debent arearum puluino impacto, quo minus infeſtentur hyemis aquis. Aiunt odorem extingui, ſi betæ radix in prunis toſta ſuperedatur, vt ex Menandro teſtatur Plinius. THRASYB. Quæ iſthæc herba, quæ ita in altum aſſurgit, vt baculi vice ſcapus eſſe poſſit, & folijs tam amplis ac circinatæ rotunditatis, floribus cum roſa certantibus. MAR. Malua hortenſis hæc eſt. *Malua.* Μαλάχη Græcè dicta, Germanicè Pepпel. Italicè & Gallice ferè nomen retimet Latinum. THRASYB. Illáne, quam Horatius canit ſalubrem corpori, Heſiodo etiam & Martiali celebrata? MAR. Illa ipſa. Mirum *Solaria herba.* etiam hóc habet, quòd folia cum ſole circumagantur, ita, vt ſolarij vice eſſe poſſit, ſole etiam non aperto horas indicans foliorum conuerſione, id ꝙ humoris detractioni acceptũ ferunt Phyſi-

physici. In Aphrica septimo mense arborescere ac baculorum præbere vsum scribit Plinius. Seritur cum alias tum Octobri mense aut in autumno maximè vt occursu hyemis ab incremento altitudinis reprimatur. Delectatur loco pingui & humido letamine. Transferuntur plantæ eius cum ceperint folia habere quatuor aut quinque. Melius comprehendit quæ tenera est, maior e-r im translata languet. Vtimur & holerum vice & in acetarijs. Sapor melior si non transferatur. Rara ponenda est, ne cito in caulem erigatur, in medio glebulas constituere oportet, aut lapillos. Sarculo delectatur assiduo, Solum vbi seritur pingue facit. Grandiorem malopē Columella vocat ab emolliendo malachem.

Malope.

Est & syluestris. THRAS. Portulacam miror an seras cum sponte passim nascatur. MAR. Hanc Græci ἀνδράχνην, Latini portulacam, apud Italos nomen retinet propriè Latinum, Gallis & Germanis porchelle. Seritur in hortis culta que latius vagatur, & in vitibus sponte prouenit. Semen nigrum in herbaceis calycib. colligitur. THRAS. Buglossum βούγλωσσον quasi lingua bubula Germ.

Portulaca.

Ochsentzung vel borretb Gal, boraſche Ital.boragne,hęccine quam video flore ceruleo ſpecioſoq́ue caule pedali ac ramoſo. MAR. Bugloſſum hodie officinis borago dicitur,tametſi floris ſimilitudine nonnihil differunt,& reuerą diuerſa ſunt bugloſſum & borago. Nam boraginem vulgarem quidā bugloſſum minus vocant, maius vero bugloſſum quod circium Dioſcorides appellaſſe putatur,verum bugloſſum vtriuſq; flores acetarijs inſperguntur ac vino, quòd animi voluptates augeat, quare ἐυφρόσυνη dicitur & folia quotidianis obſoniorū viribus innatant. Seritur circa Martiū ſemelque ſata ſponte prouenit. Quamquàm etiamſylueſtris ſit. THRAS, Perge de fragis diſſerere quæ hic mira fœcunditate aſpectuq́ue gratiſsimo prouenire cultu vt apparet adiuta. MAR. Maximè. nam tranſplantatione ſylueſtris fragrariæ & in hortum areasq́ue tranſpoſita fœliciter fructum fert duobus aut tribus annis,eam tum demum quaſi effœtam trāſferimus aut ſylueſtrem ſub ſtituimus atque ita bifera fit & vere & autumno frugifera. Quanquam autem opacis locis ſponte proueniat quaſi aliarum

Bugloſſum *Borago.* *Fraga.*

rum plantarum vmbra gaudere videatur, tamen in hortorum coloniam ascita aprico solo & cultura lætatur fructumque ministrat vberiorem. Humi spargitur sine caule multis à radice pediculis, quorum alij flore cãdido, alij trigemino comantur folio per ambitum serrato, fraga, hoc est, fructum gerunt rubẽtem & colore & sapore gratissimo. Germ. Erdbern, Gal. freses vocãt. Est & frutex altius surgens quasi flagellis lasciuiens, qui fructũ fragis similẽ fert. Di-
Rubus Idæus. oscorides rubum Idæũ appellare videtur, ꝙ in Ida monte copiose proueniat sic dicta. Non, vti alius rubus, spinis horrẽs, sed tener ac surculosus folijs colore subcinericijs. Mora fert rubra sed pallidiora fragris dulcis gustus. Græcè βάτον ἰδαῖον et κόμαρον vocant, Germa. Imberen Gall. frãbosas. THRAS. Quisnam frutex ille binũm cubitorũ. MAR. Vulgo liquiricia dicit, Plin. glicerrhyzõ appellat Græcis, γλυκύῤῥιζα dicitur. Italicè Regolitia, Gallis recliffe, Germa-
Glyceriza. nice Claritz oder Sußholtz, Vocatur & dulcis radix. THRASYB. Eam non arbitror hisce regionibus prouenire, ad Mœnum frequentem esse audio,

dio, quonam pacto colatur audire gestio? nam radicem habet dulcore, à quo nomen habet, commendabiliorem. MAR. Plantatur sarmentis vt lupulus, gaudet solo non crasso, sed leuiore & aprico. Carpitur Septembri. THRASYBVL. Ecquid de Ribis, putásne veteribus notam fuisse hanc stirpem? MAR. Quam ribis nostra ætas vocat, Germani Sant Johans Perle quòd circa solstitium rubicundis & maturis baccis ornetur, quæ sapore acidulo æstuantem stomachum refrigerant, sitim restinguunt, maximè que febricitantes excruciare soles. Salgamarij saccaro vel melle condiunt ad totius anni vsum. Veteribus putatur ignota fuisse, vulgaris nunc planta sepiendis hortorum puluinis camerisque tegendis idonea, facilis cultura, nisi quòd pergulis & topiarijs operosis flexibilis. THRASYB. Cum lupuli mētionem feceris, num & vos vrbanis hortis colitis eum fruticem, qui rusticis prędijs familiaris. Nā apud nos sunt, qui non vulgarem ex eo quæstū faciant. MAR. Tu igitur edissere nobis qua arte cola-

Ribes.

Lupulus satiuus & reptitius.

Hopp.

colatur. THRAS. Plantatur ſtramentis vti vitis quod & tu de Glyceriza paulo ante dixiſti, idque in autumno, vel ſi glacies hyberna metuatur, in Martio: Sarmenta reciduntur à radicibus etiam afflictis, & in terram merguntur, ac pingui fimo terraque obruuntur, quaſi cũ mulis aggeſtis atque ſic cõdita per hyemem relinquuntur. Vere terra foditur ſarculo non ligone atque aggeratur purgaturque inutilibus herbis ac ac ſtirpibus. Circa Maium pali defigunt, quibus ſcandendo circumuoluitur, vnde repti tius lupus dicitur. Quicquid ſupra florẽ ſarmenti emicat, id reſecari ſolet. Circa Septembrem aut ad finem Auguſti flores decerpuntur ad ceruiſiæ temperaturam. A meſſe lupuli ſtramenta ad terram reciduntur, terraque rurſum in tumulos aggerata fimo operitur. Vere ſtramenta è fimo collecta auferuntur, terra runcatur, coliturque vt diximus. Cacumina & ſurculi qui primum è terra circa Aprilem erumpunt decerpi ſolent grati acetarijs, & prodeſt ne nimium luxurietur. At age tu ad explicationem horti tui reuertere. Heus quam elegantes Melones, Pepones, Cucumeres at-

res atque cucurbitæ, horum culturam nobis aperias. MAR. Melones à malorum figura quasi pomeos appellarunt quidam. *Melones.* Sunt è genere cucumerum, è quo & Pepones, qui Pompons Gallicè dicuntur. Cucumis satiuus σίκυς ἥμερος, Italicè Cucumero & cedruolo, Germanicè & Gallicè Cocumbre. *Cucumer. vel Cucumis.* In pepones & melopepones degenerat figura & magnitudine tãtùm dissidens, cum magnitudine excessere pepones, cùm verò rotundi ex malo & pepone melopepones vocantur. *Pepones. Pompons. Melopepones.* Totum genus hoc Melones appellarunt scriptores aliquot. Græci omnia tam cucumerum, quàm Melopeponum genera pepones nominant ac Melones. Etsi sunt, qui Melones à Peponibus distinguant, neque inter eruditos de his nominib. satis conuenit, neq; quid veteres per pepones & melopepones intellexerint, certò affirmari potest. Pepones serpunt longius flagellis reptantibus, frondibus scabris, flore luteo, Estur cùm maturuit cum voluptate. Genus quod dulcedinem repræsentat Sucrinos appellãt. *Sucrini.* Melopepones in Campania primùm geniti putantur, mali cotonei effigie. Non pendent hi, sed humi rotundantur. Maturi à pediculo recedunt. *Melopepones.* Cu-

cumeres alij Citrini à colore flauo cùm maturuerint vocantur & Citruli, vel Citreoli, in longum crescunt, maculisque citreorum instar distinguuntur. Alij marini, rotundi, Cucussæ marinæ Italicè. Semen eius vescum antequàm maturuerit. Conciditur in iuscula, non multum forma distans à melone. Est & cucumer rotunditate immensa, modij instar, Messores Itali frusta secum ferunt siti sedandæ. Seritur totum hoc genus mense Martio, rarius distent inter se semina pedibus duobus, locis riguis & fimo subactis vel pastinatis maximè arenis. Mulso vel lacte per triduum maceranda semina, & tum iam siccata ponenda. Hinc suaues efficiuntur. Odorati fiunt Melones, si eorum semina multis diebus rosarum folijs immergantur. Cucumeres longos & teneros fieri, si aquam in patente vasculo sub eis ponas, duobus palmis inferiorem, ad quam festinando tales fient. Aquam amant, adeò, vt dissecti ad eas adrepant: Si pendeant, aut si quid obstet, curuantur, veluti si oleum apponatur, quod vehementer odêre. In fistula flore demisso, in longitudinem immensam crescũt.

Cucumeres grandiores.

Hyemem

Hyemem oderunt, sicut & Cucurbitæ, *Cucurbita.*
cui similis propè natura, nam & floribus, folijs, reptantibusque flagellis conuenit. Sed hæc in scandendo procacior, incremento pernici pergulas opacans, & parietum aspera in tectum vsque conscendens sublimitatis natura auida, dependente à tenui pediculo enormi ponderis fructu, coloris herbacei, pyri figura turbinato. Quamuis vbi defloruit, ea quoque prouenit effigie qua cogitur, siue in caput, siue in lagenam, aut aliam formam. Tradunt nouem pedum longitudine nasci, rotundæ etiam in vsum vasorum excrescunt. Cortex musteo tener, inueterato durus, qua carne prius exinnanita peregrè proficiscentes vrceorum vice frequentius vtuntur, in eo potum condentes, quo in itinere sitim leuent. Cucurbitæ, quæ æstate in cibo vsurpantur, diuersæ sunt formæ, alia enim rotunda, alia longa, alia sessilis, & quanquam forma diuersa, vis tamen eadē, siquidem forma fingit arte, crescit qua cogitur forma plerunque Draconis intorti forma. Et alia reptantibus flagellis scandit in altum, vires sine adminiculo non sunt,

 veloci-

velocitas pernix leui vmbra pergulas atque vmbracula operiés, vt diximus. Græcis dicta κολοκυνθα, Italis Zucca, Germanis Kurbisch oder fleschen/ Gallis vng courge. Semina quæ collo propinquiora proceriores pariút cucurbitas, quæ in medio rotundas, quæ laterib. crassas breuioresque ac sessiles, vt Palladius testatur. Tam cucurbitæ quàm cucumeres grandiores pariunt, si semina inuersa ponas capitib. Columella auctore. Solum amat humidum, pingue, stercoratū, solutúm, fimo iuuatur plurimum & rigatione. Quæ tamen sine multa rigatione conualuit, fructum iucūdioris saporis præbet. Copiam aquæ nacta minorem curam desiderat. Sesquipedali altitudine sulci fodiendi sunt, & tertia pars stramentis inditis tegenda, mox stercorata terra vsque in dimidium sulcum aggeranda, positisque semibus tam diu aqua præbenda, donec enascantur, vbi conualescere ceperit, adiecta humo incrementa eorum prosequenda, donec sulcus coæquetur. Rarius serūtur, vti distent inter se semina pedib. duobus. Erumpit post sextum aut septimum diem. Quę sicco solo ponuntur, diligēter riganda, quare in fictilibus aquam apponunt

Cucusa
Zucca.

nunt

nunt inditis fascijs,quæ humorem ministrent. Vbi adoleuerint adminiculis fulciendæ.Cibis gratiores:quę longiores.Cauendum ne mulier admittatur,vbi cucurbitæ consitæ, nam eius contactu languescunt. Quæ seruantur ad semina, vsq; ad hyemem in sua vite dependeant, deinde sublatæ in solem ponantur, aut fumo: alioqui semina putrefacta pereunt. Recentes durabunt,si in sinceram albi vini fecē picatis dolijs demergantur, aut suspendantur in cado acetum continente, ita tamen ne contingat acetum. Colecynthis syluestris etiā cucurbita dicit. THRA. Quid sibi vult carduus pubescēs? MAR. Nuncubi in Columella tuo Cinarę mentionem fieri legisti, præsertim in carminibus de hortorum cultu,cùm inquit:

Colecynthis.

Carduus satiuus.

Hispida ponatur Cinara quæ dulcis Iaccho
Potanti veniat. &c.

Athenæus ad finem secundi libri dipnosophi è Sophocle:

Κυώαρος ἄκανθα πάντα πληθύει γαῖαν.

Carduus est olitorum mangonio altilis, heroum mensis in delitijs habitus,qui,vt vides,compactilibus spicis squammatim coagmentatis constat,in quibus orbiculata&pyramidalis facies exterior virescit.

Græci σκόλιμον et κίναραν vocant. Latini Strobilus. ſtrobilũ, ꝙ ſit ipſe echin⁹ vel capitulum nuci pineæ ſimile. Gal. alticocalũ appellant ab articulo Arabum al &cocalos qui nucleus eſt pineæ nucis, deinde corrupto articulo artichault vulgò appellatur, Italicè cardo & cardioſſe, Germa. partim gallico vocabulo partim ſtrobirn. A Columella cinara appellata planta, ꝙ dum colitur cineribus maximè gaudeat. Semẽ cõmodius circa Martium ſeritur, eiusq; planta circa Nouemb. deprimitur, vt vere ſuos fœtus largiatur multo cinere ſtercorando, vere ſata vix eodem anno fructum dabit. Cauẽdum ne ſemina inuerſa pangantur, nã ſic incuruæ pumileq; fiẽt cinaræ. Terram ſtercoratam & ſolutam diligit, & in pingui melius prouenit. Palladius quoque addit creſcente luna ſemina in paratis areis ſpacio ſemipedis diſcreta non altè imprimi, ſed tribus digitis comprehenſa, donec ad primos articulos terra procedat, demergi ac leuiter obrui rigarique frequenter, ſi æſtas interueniat, nam ita fructum pleniorem educabunt. Cùm adoleuerint herbis aſsiduè liberentur & cinere, vt diximus, ſtercorabuntur. Tradunt ſpinis carituram, ſi ſemi-

si seminum capita prius lapidis attrita retundantur. Dulces prouenient, si in lacte semina macerentur. A talpis & muribus defendere plantam oportet, vel catorum vel mustelarum domitarum præsidio, vt Ruell. docet. Athenæus Cinaræ caulem cactum κάκτον, qui humi procumbit, qui verò in rectum subuehitur, pernica vocari tradit. THRAS. Age, quæ isthæc est herba, quæ veluti capillamentis erumpit, flore suppurpurea ac pallescente, ceruleique calycis, in quo flammea croci stamina. MAR. Crocus est, Græcè κρόκος, quod nomen et Italicè ac Gallicè retinet. THRA. Valeat igitur Corycum atq; Sicilia, Cyrenaq;: vnde ad nos tanto pretio adportat. MAR. Imò & in Germania prima apud Vangiones Nemetumque Spiram, & aliquot alijs regionibus feliciter prouenit: & odore ac temperamēto cum quolibet certās externo. Seritur in Martio, radicis bulbo. Nam radicem habet bulbulosam ac capitatam instar lilij, porri, aut scillæ. Constantinus tradit viuiradicibus plantari, cùm florem abiecerit: Florem autem prius remittit, quàm folia. Bulbi autem, vel radices croci sic crescunt sub terra,

Cactus. κάκτος *Pernica.* πέρνικα. *Crocus.*

vt ad nonam quotannis ſobolem decerpi aliqua portio poſsit. Quibuſdam locis ſeptimo aut octauo anno transfertur in locum bene ſubactum atq; ita degenerãs reuocatur. Regionibus Rhenenſibus tertio anno vellitur & exiccatur vſq; ad Auguſtum, poſtea extrema membrana ablata in terrã reponitur, ad ſemiſſem pedis diſpoſitis ſingulis capitibus. Optimũ quod pinguiſsimum, & breuibus capillis: peſſimum ſqualidum, & quod ſitum & cariem redolet, odore ſubacuto: Iuxta ſemitas & fontes exire lætiſsimum, quando calcari gaudet & atteri pedibus, pereundoq́; prouenire creditur. Viret bruma. Colligitur autumno, vbi bonum colorem nactus, detractis à medio flore capillis cuſpide, & triduo quatriduóue reſiccatis, sũma pars purgatur, & ſi quid adhæſerit albi, detrahitur, cõditurq́; vaſis benè obturatis. Sũt qui putent in vmbra ſiccãdum. Seplaſiorum impoſturis adulteratur, recremento intrito aut ſapa, quam ſublinũt addentes argenti ſpumam aut plumbaginẽ ponderis augendi cauſa. Vitium proditur, ꝙ in eo pulueres intercurrunt & defrutum vel ſapa ſubolet. Probatio ſinceri, vt impoſita manu crepet, veluti fragile: Dilutũ

autem

autem cedit: Vel, si manu ad os prolata le niter faciem oculosq; mordeat. Quapropter optimum fuerit recens, fragranti odore, colore aureo, manus fricātis inficiens, in reuolutione oblōgum, in frangen dolentum. In Martio purgandum solū, & siue vellatur, siue non vellatur, nihilominus aliæ herbæ seri poterunt vsque ad Augustum. Optimè interim portulaca, petroselinum, ac similes herbæ eodem loco producuntur. Atque tum solum cùm florere incipit, alijs herbis repurgādum: nam autumno circa Septembrē aut Octobrem floret. THRA. Rosmarini magna hîc copia, præcipuum horti ornamētum, neque cibis negligenda herba. MAR. De Rosmarini cura, quia sic iubes, pauca adijciam. Sunt qui putent esse, quem Græci λιβανότιδα dicunt, quòd thuris propè odorem spiret, alijs ferè linguis nomē retinet Latinum. Vsum præbet & voluptatis, & culinæ. Theophrastus & fertilem & sterilem describit. Plantatur ferè è surculis è cacumine decerptis in Aprili cùm exponi solent: Mulierum parergis variæ formæ surculis ducūtur, modò currum, modò pauones, & alias effigies fingētes. Asperioribus locis delectatur. In capitibus vmbellæ *Rosmarinus.*

bellę gestātur plenæ seminis cādidi & rotundi, Cachrym dicunt. Floret bis anno vere & autumno. Carpitur flos à Maio ad Septembrem, & prodest subinde decerpere, ne nimium luxuriet. In Narrabonensi Gallia spōte prouenit adeò copiosè, vt ad focū vix alio ligno vtātur. Hyeme reponitur in hypogeis, & sub vernū tempus reddiť hortis: atq; hic cùm primū promūtur vitare oportet solē Martium, & paulatim cœlo primum vmbroso cōmittere. Sunt, qui stipulis fimoque equino veluti tugurijs cingāt, atq; in hortis relinquāt. Saliua Græcis ἐλελίσφακ☉, aliis nationib. ferè Latinum nomē vsurpatur, herba cuius natura nullis hortis ignota, seritur semine & surculis circa Martiū locis asperis & quibuslibet: olitores lixiuij cinere munire solent fruticē vt lętius ꝓueniat, semel sata diu durat. Proxima huic Menta Græcè ἡδύοσμ☉ Ger. Myntz Ital. Gallisq; retinet Latinum nomen, seritur coliturque eadem disciplina, quo saluia tā apricis q̃ humidis locis gaudet, quare iuxta fontes commodè ponitur. Si semina defecerint, licet de noualibus syluestre mentastrum colligere atq; inuersis cacuminibus ponere: q̃ res feritatem detrahit, & se

Cachrys. *Saluia.* *Menta.*

& semel sata plurib. annis restibuli fertilitate durat. Pimpinella quæ vulgo dicitur, eam Græci τραγὶ vocant quod nomen & Latini retinuerunt, acetarijs vsurpata & remedijs varijs. Et hæc semel sata durabilis est locis apricis simul & opacis, pluribus locis citra culturam erumpit: Sunt qui elatinē pampinariā putent, an recte viderint illi. Hyssopus, Græcè ὕσσωπος, idemq; nomē pluribus linguis Europæ retinet, herba & ipsa olitorijs hortis nota, locum postulat apricū nō ad modum tamen pinguem, & stercoratum Seritur semine & plantis, vbi semel prehenderit viuacior esse solet quàm vt hyemem reformidet. Satureia quæ & cunila Columellæ dicitur thymo non multum dissimilis θύμβρα Aeginethæ, Italicè Coniella, Sauoreggia & Thymbre Gallice Sauoreie, sarietra. Ger, Kunel zwibel hi son locis asperis gracilibusq; nascitur, sériturq; vt præcedentes plantæ. In proximo est, quæ vulgo Basilica & Italis & Germanis atque Gallis vocatur, Græcis ὤκιμον, quo nomine et Latinis ocymum dicitur, herba passim in viridarijs ædiumque fenestris odoris gratia exposita etiam in cibis vsum præbet.

Pimpinella *Elatine.* *Hyssopus.* *Satureia.* *Cunila.* *Thymbra.* *Basilica.*

Seri-

Seritur semine, Martio & Aprili, gaudet apricis: duo grana simul ponuntur. Basilica meridiana rigatur aqua, reliquę herbæ & matutina & vespertina: transplantaturque Maio. Theophrastus tradit ocymum maledictis satum læti⁹ prouenire. Amaracus eiusdem propè vsus aliâs maiorana & Germanis & Italis vocata, Gallis mariolaine & Thyn vocatur, Græcis σάμψυχ Dioscoridi et Paulo Aeginethæ: Et hæc ob odoris suauitatē fictilibus atque hortis seruatur. Seritur semine in Martio tribus aut 4. granis dimidij pedis distantia, Maio transplantatur quando incipit esse grandior vt & Basilica. Thymus his affinis Græcisque θύμος quod nomen aliis Europę linguis prope commune, petrosis tenuibusque & apricis lætatur non etiam pinguibus & stercoratis, & semine & planta prosilit, imò & flore, vt Theoph. testatur. Hæ iā dictæ tres herbæ semine producuntur seruntúrque curiosius vel fictilibus vel hortorum areis. Hactenus ferè edules descripsimus, quæ in maiore vsu: & quia posteriores etiam spiramentorum gratia coluntur, subijciemus & reliquas plantas, quæ odore & visu volupta

Maiorana

Thymus.

Voluptaria herba & coronaria.

luptatem præbent ſuis, vt iubes, areolis diſtinctæ hortumque ornant, & pleriſque alijs vſibus accommodantur. De Roſmarini cultura ſuperius facta mentio. Verum ab ijs, quæ ante pedes poſitę, ordiar. Lauendula hæc & lauanda di- *Lauēdula.*
cta, quæ areas cingit, Græcis ψευδονάρδι vo *lauanda.*
cari putant, vulgo paſsim nomē retinet. Naſcitur locis aſperis & apricis, ſeritur ſurculis, transferturque. Spicatur in Iunio & deinceps Iulio in ſcopas componitur odoris gratia, flores percolátur odoratarum aquarum gratia. Amaranthus qnem aliqui Helichryſon ἑλίχρυσον alii *Amaran-*
χρυσάνθεμον exiſtimant etſi odore careat, *thus.*
aſpectu tamen gratiſsimo commendatur hortis. Galli ob coloris gratiam vel coccum quoduis ſiue ſaturatum ſiue dilutum nitore vincentem paſſeuolutum vocāt, Hetruſci fioruoluto, quia cum holoſerico coccineo, quod Carmeſinum vocant, coloris præſtantia certat. Gaudet decerpi atq; hoc lætius prouenit, floresque madefacti reuiuiſcunt: fictilibus ſeruari ſolet. Amaranthus dicitur quod non marceſcat. THRAS. Sequitur Cy- *Cypreſsus.*
pariſſus. MAR. Cypreſsū vulgo vocant: Plinius putatur χαμαικυπάρισσον quaſi pumilam

milam cypressum,alij Santoniam atque abrotanum fœminam esse existimant. Germanis Cypressen.Gallis Cyprez vocatur vernaculis,Colitur in hortis passim annua regerminatione fruticans. Myrtus Græcè λυρσίνη, Italis myrto, Germanis welsche heydelbeer, Galllis meurte, Oleæ folijs non multum dissimilibus sed minoribus,angusta fronde perpetua seriatim disposita,vt vides,baccis nigris perpetua coma viret, folijs punicæ æmulis. Seritur ligno, ramis & semine,sed terra iugiter accumulanda dum germinantes ramuli roborentur,alij baccis seminaria ponunt quas leuiter tunsas inuolutasque fossulis obruuut: melius fruticabunt,si in caput figantur, gaudet iugi repurgatu, ita inproceritatem adolescit ad textile masculorum opus vtilis. Rigari humana vel ouilla vrina desiderat. Succi natura præcipuam habet admirationem in myrto quando ex vna omium vini oleique genera fiunt. Cato docuit vinum fieri è myrto siccata vsque in ariditatem atque ita mulso indita, si non sic centur baccæ, oleum gigni. Myrtides ipsæ myrti baccæ,mirtitæque & myrsynites

Myrtus.

Myrtides.

nites vinum à Dioscoride traditur qua arte fiat. Tria genera tradidisse Catonem Plinius author: candidam, nigram & coniugalem. Gaudet littoribus Seruij testimonio: In Italia præsertim maritimis locis frequens etiam sponte prouenientis THRASY. Heusquã speciosi Cariophyli atque odoratu suauissimo. Verè dixeris, neque Solomonem in suo magnificentiæ splendore ad huius floris nitorẽ aspirare potuisse, alius cocco rutilat, alius saturata nitet purpura, alius niueo blanditur candore, alius verniculato & vario arridet aspectu, miror veterib. harũ nullã mentionem fecisse. MAR. Non desunt qui Vettonicã aut Betonicam altilem existiment, herbarios aũt radicib. Betonicæ cariophylum adegisse vel factis stylo foraminibus inseruisse, quo iucundum odorem flores alliciant, atque sic ex betonica syluestri mãsuetã & ex minus odora odoratissimã redditam. Vettonicam aliqui nominant ab Hispanis Vetonibus populis (vt ferunt inuentam. Sunt qui œnanthem existimant, nã floret cum vite, alii graminis ἀγρώστεως speciem esse. Solum amat apricum & tepidum & solis illustratu lætatur.

Cariophili

Vettonica.
Betonica.

Oenanthe.

Semi-

Semine rarius feritur crebrius surculis vtide Rosmarino diximus. Sed herbarij ineũte autumno sobolem à radice copiosam eruũt & patulis fictilibus, aut cophinis, aut cadorum turbinibus pangũt in terra fimo putri saturata, & cùm hyemis gelicidia premunt, recondunt sub tecta locis à frigoribus tutis. Cumque serenat cœlum, solque feruidus illuxerit, reuocant in apertum. Et cum inceſſerit pluuia aliquantisper madescere sinũt. Sæpè in hypogeis & cellis totam fruticare visum hyeme, loci tepore fauente. Nõnulli in areis ramulos radice vulsos figũt: & p hyemis frigora letamine muniũt, quò possint ab iniuria frigoris vindicari. Contingit eandem herbam vno anno candidum & alio purpureum parere, & tertio colorum varietate promiscuum. THRAS. En rosarum

Rosa. varia genera labyrintho distincta & topiarijs num & semine aluntur an surculo & transplantatione? MAR. Rosæ, quę Græcè ῥόδα τά dicuntur, cæteris ferè linguis patria vox retinetur: Hæ variè plátantur, Alij viuiradice integras transferunt: alij euulsas vnà cum radicibus palmari altitudine, conciduntq; tum ipsas radi-

radices,tum quicquid exijs enatum,omniaque fegmenta plantant cubiti diftantia. Quidam coronas odoris gratia plicatas plãtant. Semine defitum eft feri, cùm alioqui poffet. Serius enim ita prouenit, fruticibus igitur per furculos pedales difponitur. Sed ante Cal. Martias, & inter putari oportet,hoc modo culta multis annis durat. Seri nec pingui,nec argillofo folo,nec riguo poftulat,contenta ruderibus, proprieq; ruderatum agrum amat. Foditur altius quàm fruges,leuius quàm vites. Rofa nafcitur fpina veriùs quã frutice, in rubo quoque veniens. Germinat prima inclufa granato cortice, quò mox intumefcente, & in virides alabaftros faftigiato paulatim dehifcens rubefcit, & fefe pandit in calycis medio complexa luteos apices. Plinius varia genera commemorat, Milefia ardentifsimo colore, Alabandica albicantibus folijs, Spermonia vilifsima, Damafcenæ albæ diftillandis aquis vfurpantur. Differũt foliorum multitudine, afperitate, lenore, colore, odore. Sunt, quæ quina tantùm folia, aliæ centifolia, neque odore, neq; fpecie probabiles. Odoris indicium fcabricia corticis, vt Plinius tradit. Sunt pallidulę, quas

Q incar-

Prouinciales & incarnatæ rosæ. incarnatas & prouinciales appellant. Hę latissimè fruticant semel plantatæ, gratissimi odoris. Rosaria Februario mense conseruntur, quę sulco breuissimo aut scrobib. ponenda sunt, vel virgultis, vel etiam semine. Semina rosarũ, vt scribit *Semina Rosarum.* Palladius, non sunt medij flosculi aurei coloris, quos rosæ ferunt, sed baccas nutriunt, quas in breuissimi pyri formam turbinatas ac semine turgentes post vindemiam reddunt maturas. Quarum maturitas ex colore fusco, & mollitie æstimatur. Semel plantatæ, diu durant, atque emortuæ etiam veteres nouellas emittunt. Si plantarum indigus voluerit quis ex paucis habere copiosa, quaternũ digitorum vel circiter gemmantes surculos cum suis sarmentulis excidere, & in modum propaginis sternere, stercoratu rigationibusque tueri debet. Vbi anniculi sunt pedis spatio inter se distinctos transferre, luxuriantemque materiam omnem adimere, & crebris defossionibus exhilarare. Rosaria putari volũt, nam resecatione fieri crispiores, quæ alioqui simplices futuræ. Vstione quoque proficere. Translatione, vt vitis optimè ocissimeque prouenit, surculis

quater-

quaternûm digitorum longitudine aut ampliore post Vergiliarum occasum sata, dein per Fauonium translata, pedalib. interuallis crebrò circumfossa. Antiqua rosaria in Februario circũfodiuntur sar culis, & ariditas recidit, & quæ rara sunt ducta virgarum propagine reparantur. Vt quinque diuersos colores habeas rosa rum vno stipite, eo tempore, quò gemmæ turgere incipiunt, suilla subter genicula deorsum terebrato, stipitem aut ramum, et mox excoctum bersilino ligno colorem panno indito foramini, & ad eundem modum alia stipitis par te viridem colorem, atq; alio flauum, & sic deinceps alios, quos velis colores, postea foramina fimo bubulo & limo terráue pingui obducito. Si rosam temperi habere voles, duobus palmis ab ea in gyrum fodies, & aqua calida bis rigabis in die, atque sic etiam Ianuario rosas habere posse Democritus ꝓmisit. Rosas nondum patefactas seruabis, si in canna viridi stante fissa recludas, vt fissuram coire patiaris, eoque tempore recidas cannam, quò rosas virides habere velis. Aliqui olla rudi conditas ac benè munitas sub dio obruunt, ac ita reseruant.

vita vigorque rosis manet, quæ amurca sic merguntur, vt humor extet. Si indesinenter habere velis, singulis mensibus plantato ac stercorato, & semper habebis, vt Didym⁹ tradit. Vt duplicem florem ferant rosę atq; similes plures, è granis seminis duo aut tria in culmum indas, atq; sic terra obruas. Si allium iuxta rosas plãtaueris, odoratiores erunt. Maximè autẽ sicco loco plantatę odoratiores fiunt. Refert cęli tẽperies. Quibusdam annis minus odorata prouenit. Rosam candorem contrahere, quę sulphuris nidore suffiatur, cùm dehiscens in folia cepit euolui.

Incarnatæ rosæ.

Inter omnia rosarum genera maximè cõmendantur odore & gratia, quæ vocãtur incarnatæ & prouinciales. Rosaceum oleum etiam Homero Troianis temporibus vsurpatum. Et aceto rosaceo hodie plurimus vsus.

Lilium.

Liliũ rosæ nobilitate proximum propter odorem & cãdorem eximium. Graii vocãt κρίνον et λείριον. Itali giglio. Gallis flein de lis, Germanis Lilien. Græci perhibent è Iunonis lacte natum, respersa terra. Februario mense liliorum bulbi ponuntur, vel lilia iam ante habita sarrimus summa diligentia, ne oculos circa radicem nascentes, & minores bulbulos

los fauciemus: qui à matre distracti, atq; in alios ordines digesti noua lilieta formabunt. Sicut & rosæ, ita & lilia odoratiora sunt locis siccis cõsita. Lilia, vt & rosæ semel satæ diu durant. Est & rubens lilium, alibi hominum ingenijs factũ. Nã si liliorum scapi arescentes in fumo suspẽdantur, & nudantibus se nodulis deinde in fece vini nigri mẽse Martio macerẽt, ita, vt colorem accipiãt, moxque in scrobiculis ferantur vini fece circumfusa, purpurea nasci. Viola Græca nomenclatura est ἴον: Viola nigra et purpurea, ἴον μέλαν καὶ ἴον πορφυροῦν, Italis viola purpurea, et viola mãmola, Gallis violetes, violets de martz & caresme, Germ. Violen. Hęc etsi vulgo syluestris circa sepes et muros ꝓueniat: est tamẽ altilis etiã sicut cętera olera, seriturq; plantis sicut holus. Sunt varia violarum genera & colore etiã distincta. Sed eadem ferè disciplina. THRAS. De oleribus, voluptuarijsq́; plantis iam abundè mihi satisfactum. De tertia, nempè medicarum, quas hîc quasdam video, aliquid edisseras: nam & medicas tibi hortus tuus prębere videtur. MAR. Naturæ placuit remedia quibuslibet malis vulgo exposita esse, sed fraudes homi-

Viola.

Medicæ Plantæ.

Officinæ remedia. num ingeniorũq; capturę officinas inuenere, in quibus venalis hominum vita, vl cerique paruo medicina à rubro mari atque ex India petitur, cùm vera remedia *Medicina ex hortis.* pauperrimus quisque quotidie cœnitet. Nam si ex hortis petatur medicina, nulla artium vilior erit. Nosti quid Cato tuus, & quot remedia Brassicę quotidiano oleri tribuat. THRASYB. Memini, nam & se familiamque ex horto curare cõsueuisse traditum. Sed quænam isthęc herba caule longiusculo folijs in cacumine subnigris, oblongis atq; serratis? ni me fallit iudicium, consiliginem esse dixero, cuius radicula pecoribus mederi solemus. MAR. Maximè. *Veratrum.* Veratrum ais, Gręcis ἑλλέβορος, etsi duplex est, aliud album, quod Germani Nyßwurtz/wranckraut vocant: aliud nigrum, Christwurts, quod circa Natalem Christi floreat. Itali, Galli, & Hispani ferè Græcum retinent nomé. Radicem huius plantæ pecoribus & iumentis vel in auriculam, vel pectori inserunt, quoties pulmaria & alijs quibusdam morbis laborant. Columella *Consiligo.* consiliginem appellasse creditur. Hortensis non nisi sata prouenit, duratque diu, amat loca frigida & aspera. Non procul est

Angelica. est & alia herba remedijs ac medicina nobilis Angelica, Græcis μύῤῥις creditur appellata: & Latinis myrrhis sit nec ne herbarijs iudicandum relinquo. Italis, Germanis & Gallis Angelica dicitur, eius radix, quia pestilentiæ resistit, & alijs pluribus facultatibus prædita in hortis colitur, semelque sata restibilis durat, prouenit & montanis locis syluestris, floret Iulio & Augusto. *Helenium. Enula.* Huc pertinet & Helenium ἑλένιον. Italis Enula, alias Enela, Germanis Alant/ Gallis Aalne. Hęc quoque valetudinis conseruandæ gratia certis remedijs colitur in hortis, ac propagine pangitur radicis gratia, prouenit & montanis, vmbrosis & siccis locis. Aestate radix eruitur, & concisa siccatur: hodie enula campana dicitur, flore est luteo, folio verbasci, sed albicante & altera parte lanuginoso. *Enula campana. Absinthiũ.* Absinthiũ etsi passim sponte prosiliat, tamẽ hoc quod vides, Sariphium dicitur: vel, vt alij, ponticũ, nostri Romanum vocant Romsche wermut/ Italis afsenso, Galli aluine & absince, id hortis colitur apud nos, crediturq; efficacius. *Sabina.* Sabinam siue Sauinam, quã colimus in hortis, ad varios vsus etiam iumẽtorum laborantium remediis, Græcè βραθὺς

dicitur. Germanicè Sevenbaum. Italicè nomen retinet Latinum. Gallicè Sauiniera vel Sauinier, folijs cupreßi ac Iuniperi, perpetuò virentibus. Eſt duorum generum, altera tamaricæ ſimilis, altera cupreſſo. Arbor in latum magis diffuſa quàm procera, baccas fert, Autumno colligi poſſunt fructus, vel alio quouis tempore. THRASYB. At videmus hortos varijs vitijs, & beſtijs vaſtari, aduerſus hęc quónam remedio vteris? MAR. De vitijs ſoli curandis & ariditate nimia, atque humiditate ſarcienda initio diximus. Quod ad beſtiolas attinet, quæ herbis nocere ſolent, inter eas præcipuè ſunt erucæ, limaces, talpæ, ſorices, culices, atq; formicæ. Sunt, qui tradant; ſi fuligine ſemina miſceantur, aut ante ſationem ſucco herbæ ſecli, vel ſemper viui macerentur, nihil ſic medicatis nocere erucas. Item erucæ arboribus aut oleribus non hærebunt, ſi rore aquæ perfuderis, in qua vitigineus cinis maduerit. Adde faſciculis allij, ſine capitibus per horti ſpacia combuſtis, eo nidore vinci erucas. Naſci prohibentur, ſi circa arborū olerúmue crura bitumē & ſulphur ignē non expertū accendas. Idē de Lixiuio,

Aduerſus erucas remedium.

lixiuio è ficulneo cinere traditum. Formicas frugum aceruos non attingere nec etiam plantas, si creta circumscribantur, vel cinerem cochlearum crematuram in foramen mittas. Atque etiam si aliquæ captæ crementur, odore fugantur. Si oleo Cyrenaico lasere perfusum cunicu lis aspergitur prorsus extingui tradunt. Arbores non attingere, si caudices lupinis amaris, vel bitumine ex olea aspergas. Erucas conuenit excutere ab herbis vel vesperi vel mane, cùm adhuc torpent. Item aqua cum anetho per horti spatia cum infrixit diffun denda, & erucæ necabuntur. Proditum est, si cicer circumferatur erucas non nasci, quod si iam natæ, succum absinthij decoctum fundendum. Bubulum stercus suffitum culices persequitur, etiam sulphure abiguntur: spongia quoque aceto imbuta conuolutaque culicum agmina, cùm appenditur, ad se trahit, Item ventriculum ouis recenter occisi non elotum, sed cum suis sordibus spatio quo blattæ aliæue bestiolæ abundant non altè sed superficie tenues operire oportet, post biduum inuenies omnia animalia ipsa ventrem compleuisse, id iterum atq;

Contra erucas.

Culices.

tertio faciendum, vt extinguantur. De talpis fugandis vel necandis tradit Græcus Sotion, Nucem vel aliud pomi genus eiusdem soliditatis perforandum, atque ibi paleas & cedriam cum sulphure sufficienter includenda & omnes aditus paruulos ac reliqua spiramenta talparum, ne fumus exeat, obstruenda reseruato vno tantum foramine, in cuius aditu nux recisa sic ponẽda, vt ab vna parte possit flatus accipi, quo cedriæ ac sulphuris odorem diffundat, sic impletis fumo cuniculis talpas perimi. Talpis quoq; capiendis decipula paratã, Tumulo recẽti furcula imponitur quæ liguriosso commissa atque sic fisso vt tanquàm vagina aliud lignum instar cultri excipere posit, huic iungitur in cuniculis lignum quasi lingula quę foris clauicula tenditur, vbi talpa lingulam calcauerit quasi forcipe excipitur. Mures capiũtur si amurca spissa patinę infundatur, & in domo nocte posita huic appropinquantes adhærebũt. Itẽ helleboro nigro caseus mistus vel panis vel polenta, vel adeps mures necat. Acro acetũ succo iusquiani mistum fertur olerum pulices pdere si spargas. Bestias nullas nocere si fluuiales cancros, plurimos vel

Talpa.

Mures.

Pulices olerum.

vel mortuos in fictili aqua mergas & sub dio ponas, vt decẽ diebus sub sole vaporẽtur, postea herbas perfundas. Sed nimis diu te remoror in hoc malè culto horto holerario: si libet pomarium ingrediemur vicinum. THRAS. Nõ detrectabo, etiamsi hîc me florum herbarumq; & color & odor & sepimentum denique ipsum suis veluti auleis viridantibus cinctum, me non inuitum retinet. MAR. Singuli horti suas habent & sepes & fossas, nimirum vt & à pecoribus & hominibus nocituris tuti, id quod initio indicauimus, vbi de sepiendis hortis ageremus. THRASYBVL. Omnia bellè vndecunque arrident. Papæ quàm nitidus, quamq; eleganter consitus locus. Alcinoi pomarium me intueri videor arboribusq; ipsis partim alueolato scacatoq; ordine, partim in quincuncem directis, qui in quemcunque ordinem spectaueris rectus est, Cyri te solertiam superasse apparet: Lysander si in hunc venisset hortum longè maiori admiratione adduci potuisset, quàm in Cyri hortis. MARIVS: Certe splendorem regium neque ambio neque conatus sum exprimere

De pomario.

Scacat⁹ & alueolatus ordo.

Quincuncialis ordo.

mere,sed qualemcunque industriam diligentis hortulani æmulatus pro nostris opibus(vt dicitur) mœnia condimus.Ipse magna exparte metitus sum eos ordines,plurimæ quoque arbores mea manu vel insitæ,vel plantatæ: Veteres æmulatus,quos pomariorum hortorumque colendorum Philosophiam religiosè exercuisse constat,adeò,vt existimem arbores syluasque tanquam summum homini munus datum.Siquidem præter honestam voluptatem,quam illæ nobis præbent,etiam alias innumeras vtilitates ex ijs à bonorum omnium largitore concessas fateri oportet.Ac primùm homini alimentum & cibi ac potus, deinde harũ fronde mollior specus,libro vestis,vt Plinij verbis vtar,atque hæ vtilitates etiam Ethnicis celebratæ, nobis autem verum Deum agnoscentibus,cui omnes creaturas homini in dominium datas acceptas referre cõuenit,altiorem & reconditam magis contemplationem sacra Pphilosophia subministrat. Nam antequam hominem crearet Deus de victu & vestitu prouidere volens, produxerat de humo lignum pulchrum visu & suaue ad edendum ,lignumque vitæ in medio pomarij.

Arborum donum.

rij. Deinde arborem condidit ad scien- *Lignũ vitæ*
dum bonum & malum, nimirum, vt A- *Arbor bo-*
dam haberet signum certum cultus & *ni & mali*
reuerentiæ erga Deum, vbi tanquam in *suæ.*
templo Dominus Adæ concionatus fuit, atque ipse, si in innocentia perstitisset, Adam post refectionem ex arbore vitæ prædicasset Deũ cum suis posteris & gratias egisset pro tradito creaturarum dominio super terram, vt canit propheticus psaltes. Id autem, quod nobis ad tantum bonum diuina benignitate concessum posteritas impia in idololatriã vertit, arbores & lucos gentilium dijs consecrans. THRASY. Theologizare mihi videris. MAR. Certe id hic maxime conuenit, nimirum creatorem in creaturis agnoscere, & per visibilia æternam beneficentissimam largitoris potentiam, bonitatem, ac diuinitatem cõtemplari, ac prędicare decet. Verùm de his aliâs. Arborum autem vsus, vt dixi, haud dubie & voluptatem & vtilitatem nobis præbet. Quare hæc rei rusticæ pars nequaquàm negligenda: siquidem Columella virgultarum arborumq; curam inter præcipuas rei Rusticæ functiones esse tradidit: cui sententiæ Poeta succinit.

Hacte-

Hactenus aruorum cultus & sidera cœli:
Nunc te Bacche canam.

THRAS. Amabò igitur te, edisseras nobis arborum plantandarum conseruandarumque rationem. MAR. Consideamus igitur sub opaca hac vite, quæ & vinum & vmbram præbet iucundissimè. THRAS. Placet. MAR: Arborum species diuersę & multiformes. Aut enim spõte, aut semine, aut ab radice proueniunt, quod subdit idem Poeta.

Arborum species.

Pars etenim posito surgunt de semine:
Pullulat ab radice alijs densissima sylua.

Aliæ sponte sua proueniunt, plurimæ satæ nascuntur. At eæ quæ non ope humana, sed syluestres & ferę gignuntur, sui cuiusque ingenij semina gerunt, Verùm quibus labor adhibetur, magis sunt aptæ frugibus. Rursus quædam sunt quę semper virent, neque hyeme etiam folia deflua habentes, à Constantino enumerantur palma, citrium, lentiscus, laurus, olea, cupressus, siliqua, pinus, ilex, buxus, mirtus, cedrus, iuniperus. Externas arbores indocilesque nasci alibi quàm vbi cepere, nostroque cœlo incognitas relinquimus. De eo genere primum dicemus, quod nobis alimenta

Arbores semper virentes.

præ-

præbet. Idq́ue tripartito diuiditur. Nam vel arbor è surculo nascitur vt olea, vel frutex vt palma campestris: vel tertium, quod nec arborem nec fruticem dixeris, vt est vitis. THRASYBVL. De singulorum disciplina audire gestio. Nam artis non vulgaris existimo & herbarios hortos pomiferasque arbores, ac vineas tam scitè conserere. Mira industria vsus mihi videris, quòd vitibus oleas, ficus, amygdalas, precocia interserueris, pomarium quoque sepimento fossaque à vinea, & vtrunque ab horto herbario fossis ac sepimentis secluseris. MAR. Sic exposcere videbatur vsus, ne familia in vno occupata in alium irrumperet nobis inuitis. Primum si libet de earum cultura disseremus, quæ alimenta nobis præbent: post etiam syluestrium syluarumq́ue conserendarum disciplinam meam explicabo. Principio, vt Columella noster testatur, idem locus & vineæ & pomario conuenit, vti etiam hic coniuncta vides, & si accliuis & montosus atque inæqualis vineis magis cōgruat q̃ pomario. Locus igit̃ pomariū constituere volenti idoneus deligendus

Arborū fructiferarū partitio.

De arboribus generatim.

Pomarium quomodo constituendum.

solum-

ſolumq́ue fœcundum,& æquale atque apricum. Eo autem delecto, eundem munire oportet, vti ſupra de hortorum ſepimentis dictum, vt à pecorum hominumq́ue iniuria tutus ſit. Nam & ſi calcatio & fimus pecorum non inutilis eſſet arboribus, tamen, ſi vel à pecoribus prærodantur, vel atterantur, vel præfringantur antequam adoleuerint, facilè corrumpuntur, Locum igitur munitum conſerere volens in pomarij vſum, ſcrobes ante annum fodiat, ita ſole & pluuia macerabuntur, &, quod pòſt poſueris citò comprehendet. Sed, ſi quo anno ſcrobes feceris, etiam ſemina ponere velis, minimum ante duos méſes ſcrobes fodito, poſtea ſtramentis eas completo & incendito. Quo latiores patentioresq́ue ſcrobes feceris, eò lætiores vberioresq́ue erunt fructus. Scrobs clibano ſimilis erit, imus quàm ſummus patentior, vt laxius radices euagentur, ac minus frigoris hyeme, minusq́ue æſtate vaporis per anguſtum os terrę admittant. Tum etiam cliuoſis locis terra, quæ in eum congeſta, non abluitur. In diſponendis arboribus arbuſtisq́ue, ac vineis quincuncialis ſiue reticulata alueolataq́ue, & ſcacaria ſymmetria ordinumq́ue ra-

que ratio vulgata necessaria, non perflatu modò vtilis, Verùm & aspectu grata quocunque modo intueare in ordinē se porrigente versa quod huc quoque prodest, vt terræ succum æqualiter trahant arbores. THRASYB. Id iam passim video arboratores obseruare, vt è seminarijs plantas transferētes, ita stellatim decussare norint ordines, vt in quamcunq; te verses partem, rectam semper seriē videas, nusquàm obliquante prospectu. MAR. Quincuncialis ordinis duplicem rationem obseruaui, alteram quadram, quasi alueolatam & scacariam, ab alueorum lusoriorum pictura formam mutuantem: alteram reticulatam, non in quadras vt prior, sed in rhombos disposita vi treis fenestris similes, & retibus. Vnumquenque ordinem suo generi relinquere conuenit, ne à valentioribus infirmæ opprimantur. Arbores paribus interuallis serendæ, vt cùm creuerint, spacium habeant, quò ramos extendant. Nam si spisse nimis posueris, neque infrà quicquam serere poteris, nec sic ipsę fructuosę erūt, nisi eas interraseris. Itaq; placet Palladio minimùm tricenos pedes relinqui. Generatim disponere arbores vtilius, vt inter

maiores minores interponantur, ne aliæ
Stillicidia arborum. alijs veluti luminibus & stillicidio offici
ant, ita tamen ne imbecillæ à valentiori-
bus premantur, vtpote quæ nec magnitu
dine, nec viribus sint pares, neq; pariter
crescant. Punicas & myrtos densius seri
in pedib. tantum nouenis: Malos amplius
paulò, magis etiam pyros: Sed sunt varia
genera, magis etiam amygdalas & ficus.
Et quoniam plerisque arboribus natura,
Sympathia arborum. familiaritas, & amicitia atque Sympathia
intercedit, vt illæ vicinæ iungãtur, vt vi
tis cum olea, punicę cum myrto: E diuer-
sò disiungendas, quibus natura mutuum
odiũ, quale est viti cum corylo & lauro.
Sunt quædam quæ veluti coniugio binæ
amãt seri, qualis est castaneus. Plurimum
etiam stillicidia, quæ quibusdam grauia
sunt, nocent, pini enim, quercus & ilicis
Vmbræ arborum. põderosissima: Adde vmbrã officere qua
rundam arborum, veluti iuglandis gra-
uis & noxia etiã humano capiti, & pini ne
cat germina, ventis tamen vtraq; resistit.
Melius igitur in margine pomarij consti
tuentur, vt inferiùs vberius dicetur. De
loco atq; ordine fortè satis: Plantandi se
rendiq; rationé expectas vt pergam ex-
plicare. THRA. Quodnam tẽpus existi-
matur

matur magis plantãdis & inserẽdis arbo- rib. idoneum? MAR. Plantationis tem- pus cùm primis idoneum autumnale tra- dit Florentinus: Natura igitur tum circa inferiora magis operatur, sicut verno tem- pore circa superiora: Quare insitio verno conuenit, plantatio autumnali tempori atq; hyemali: Siquidem per totã hyemẽ plãtæ rigant, atq; ideo statim post Pleia- dum occasum plantandum, vsq; ad solsti- tiũ hyemale. Vere plantanda, q̃ autumno pretermissa. Quocunq; tẽpore fiat, curan- dum vt post meridiẽ ab occasu æquino- ctiali flante vẽto fiat, luna decrescente ac sicca. Mirũ in modum augeri vbertatẽ: ef- fectusq; eius obseruatiõe tali Plin. tradit: Si enim augescente luna arbor plãtetur, vehementer augescit: Si decrescẽte, humi- lis quidẽ, verũ robustior erit arbor. TH. Sed sunt ne varia genera plantandi seren- diq;? MAR. Maximè: aut enim insitiõe, aut semine proueniunt, aut plãtis radicis, aut propagine, aut auulsione, stolonibus, & talea, emplastratione, & inoculatiõe: quę- dam pluribus generib. feruntur, quędam omnib. Apud Babylonios folia arborũ seri, atq; ita arborem prouenire traditur. De insitiõe primũ, pòst de reliquis dicẽ

Plantandi tempus.

Insitionis tempus.

Temporis in plantando ratio.

Lunæ ratio

Genera plãtandarum arborum & insitionum

Insitionum genera. generibus. Sunt qui tribus generibus insitionem complecti putant, aut enim sub cortice, aut in trunco conscisso, aut emplastro. Primum encentrismon, hoc est, insitionem, secundum emphyllismon, quasi infoliationé, tertium enophthalmismum vocant, nostri inoculationem. *Quæ inter corticem & lignum.* Quæ densiori sunt cortice, atq; è terra copiosum sugũt humorem, sub cortice melius inserũtur, quales sunt ficus, cerasus, olea: Quæ autem tenui cortice, cinguntur, pauciore humore contentæ, & foris exuccæ, tanquam humor relicto cortice in interiorem medullam se recipiat, quales citrea, malus, vitis & aliæ complures, *Quæ fisso ligno inserãtur.* fisso ligni medio surculi insiguntur. Inseruntur autem aliæ alijs arboribus felicius: nam ficus rectiùs moro inseritur & *Quæ quib. inserantur* platano, morus castaneę & fago, malo, pyro sylvestri, terebintho, vlmo, albę populo, quo coniugio candida nasci mora proditum: Eidem trunco inseruntur pyra, cydonia, mespila, sorba: pyrus inseritur punicæ, malo, cotoneo, moro, amygdalæ: *Pyra, vt rubra proueniant & poma.* Si pyri surculi moro figantur, rubra pyra creabuntur: malus inseritur omni pyrastri generi, salici, populo: Eadem cotonei coitu fęcundata poma dabit quę Grę ci meli-

ci melimela vocant: Similiter & pruno adigitur, sed inito platani consortio rubra mala producit. Mespilus si spinis inseratur, plāta augescit, trunco exiguo manente: pino si inseratur mespilus, fructū edet dulcem, at non durabilem. Persica in spina insita grandiores, pfert fructus, atq; etiam fago: Amygdali & Persici sur culi si cum gemmis coniuncti inserantur in pruno, fructus carnē Persici & nucleos amygdali proferet. Nux in arbutum solam inseri vult, cæterarū ferè societatem horret. Punica varijs arborum adulterijs gaudet, vt salicis, lauri, fraxini, damascenæ, pruni & amygdalæ, quibus omnibus misceri lætatur: Damascena syluestri pyro cuiuscunque generis, cotoneę, malo, & pomo impacta coalescit, Castanea iuglādi, fago infixa cōprehendit, Cerasus nec persici nec terebinthi respuit hospitium, nec contrà cerasi terebinthus & persicus, Cotonea oxyacanthæ consortium non aspernat, Myrtus salici inferitur, & prunus damascene & thasiæ nuci, hoc est, amygdalæ, Citria malus cùm vestiatur tenui libro, vix subter cutem recipit aduenam surculum, ideò in nutritione parentis sinu potius alitur. Insitam ceraso vi-

Persici caro in amygdali nucleo

tem vuas vere ferre ꝓmittit Florẽtinus, eandemq́; oleę impactam fructum ꝓducere, qui vtriusq; parentis adoptiõe elęostaphylos dicit. In summa, inserũtur nouellę arbores, quib. succ⁹ in cortice, si maior est circa radicẽ melius inseret, vbi cortex & lignum beneficio soli adhærentis humescit. Inserere igit volens siue in trũco siue inter corticem & lignũ, surculos querat ex arbore feraci, tenera, nodisque crebra, eq́; nouello germine, nisi vetustæ arbori inserendũ sit, huic enim robustiores cõueniunt, aliâs nouelli meliores, qui iã semel atq; iterum fructũ feliciter reddiderunt. Sumẽdi aũt ab ea arboris parte, quæ Aquilonem, alijs placet q̃ orientem ęstiuum spectat, potiùs q̃ quę vmbris tegatur, Virgil.è cacumine seri vetat, meliusq́; ex humeris arborũ peti, breuiter, surculi seu calami sint ꝑgnantes, hoc est, germinatiõe turgentes, de nouo nati, leues, integro libro, benè & celeriter cõprehendentes. Nouelli, nẽpe anniculi, ꝙ indicat inernodium seu geniculũ, singulorum annorũ incremẽtum distinguens. Porrò surculi nõ omnium stirpium ijsdem partib. petũtur: nam vitib. ficisq; media sicciora, & summa parte conceptus, ideò illinc

Elæostaphyli.

Surculi, quales deligendi ad inserendum.

Internodia

linc ſurculi petunt,oleis circa medias ſuccus,inde & ſurculi cacumina ſitiunt:faci limè coaleſcunt,quib.eadem corticis natura, quæq; pariter florentia eiuſdem horæ germinationem ſuccorúq; ſocietatem habent. Surculos finiente luna decé dies ante inſitionem legendos volút. Cauſam addit Cóſtantinus, quod neceſſe ſit ſurculũ emarceſcere modicè, vt meli⁹ ab hoſpite recipiat. Verno tempore inſitio facienda nempè à Martio, cùm iá gemmæ turgere incipiunt, nõdum tamen florentes,licet pyrum vel florentem inſerere liceat,atq; in Maium ꝓtendere inſitionem. Inſitiõi imber vtilis,infoliatiõi inutilis. Olea,cuius diutiſsimè oculi parturiunt, minimumq; ſucci habent ſub cortice, qui nimius inſitis nocet, quare in Maio vſq; Iunium Florentinus inſerendas docet. Columella circa ęquinoctium vernum vſq; in Idus Apriles oleam inſerendam tradit. Eſtque inſitio facienda luna creſcente, poſt meridiem ac ſine vento auſtro. Quęſito inuentoque idoneo ſurculo, parataq; acuta falce, aut cultello bona acie, ſurculus infrà eius anni iuternodium tribus aut quatuor digitis,hoc eſt,tanto interuallo præcidendus,vt cuſpidem inſerendam

Tempus inſerendi.

De modo inſerendi.

rendam prębere queat, vtq́ue extremum
Geniculũ. siue id verticillum seu geniculum voces,
Verticillũ. quod proximi anni incrementum indicat. Eam surculi partem, quæ infra inter nodiũ, vt diximus, salua medulla instar calami scriptorij ab vtraq; parte in cuspidem exacuatur, ita vt lignum ligno, cortex cortici committi possit. Quo facto, si trunco inserere velis, eundem prius mediũ acuto ferro findito, ita vt fissura trium sit digitorũ aut circiter, atque vt huc cuspidem derasam in commissuram mittere commodè queas, cuneum præparatum habeas vel ferreum, vel è ligno duriusculo, osseum Plinius mauult. Cune° ab vna parte planus, ab altera conuexus erit, cùm inter corticem inserere velis, & surculum ab ea parte, qua truncum contingit, abrasum esse cõuenit, vt diximus, ne tamen medulla lædatur, altera parte exteriore solo libro ablato, quem prius in fissuram vel trunci, vel inter corticem & lignum imprimas tantisper, dum surculus cortice tenus cum cortice trunci cõmittatur. Sunt qui trianguli modo cuspidem exacuant, ita vt duæ partes nudatæ cortice, tertia tecta maneat: Eo modo bini surculi mittuntur in eundem trũcum

è regio-

è regione ab vtraque fissuræ parte, atqui vnum tantùm inserere surculum præstare putatur. Vbi surculum in foramen quod cuneo factum demiseris, cuneum vellito. Sed hîc opus diligenti libramento. Quare vtraque manu deprimendum calamum vel surculum putát periti hortulani, ne vel fascia corticis rũpatur, vel calamus lædatur, aut inæqualiter subducto cuneo mergatur. Quare aliqui ꝑligare solent marginẽ, & postea cuneũ figunt, cõtinẽte vinculo libertatẽ dehiscendi. Validius demissos tardius ferre, fortius durare: cõtrarium ediuerso, ne dehiscat nimium rima, laxeq́ue capiat, aut ne parum exprimat, aut cõpressum necet. Cerasos libro dempto findi ad inserendum, hæ solæ etiam post brumam inseruntur. Demisis surculis vimine arborem astringito, postea paleato luto bene subacto plagam oblinito, & spacium quod est inter surculos vsque eo, vt duobus digitis insita extent, supra lutum muscum imponito, & ita alligato ne pluuia dilabatur, aut Vento & calore lædatur, is modus & veteribus & nostris temporibus obseruatus: Licet Columellæ ætate, vt è scriptis eius apparet, nõ nisi

inter lignum & corticem inseri solitum quòd prisci truncum findere metuerent, vt Plinius testatur, mox inforare arborē atque ipsi medullæ inserere calamum au si, tandem etiam findere cepisse. Cato argillæ vel cretæ arenam fimumque bubulum admisceri, atque ita ad lentorem subigi iubet, idque interponi & circumlini plagæ. Inseruntur, & inuersi surculi, cùm id agitur vt minor altitudo in latitudinem se fundat. Inserere optimū proximum terra, si patiatᷣ trunci nodorumq; ratio, & eminere calamos non amplius sex digitis Plinius vult. Si pusillam arborem inserere voles, iuxta terrā abscindito, ita vt sesquipedem à terra extet. Cū abscideris, plagam diligenter leuato. Calami vel surculi si longius perferendi, rapo infixos optimè custodire succum credduntur, seruarique inter duos imbrices iuxta riuos vel piscinas vtrinque terra obstructos. THRAS. De Emplastratione & inoculatione, hoc est, enophthalmismo atque infoliatione, quam ἐμφυλλεισμὸν vocatis, audire gestio, quo genere iambos, qui nouis moribus fauent, vti video. MAR. Hoc genus nō pridem repertum, sed & apud veteres tam Græcos, quā Lati-

Veteres truncū findere metuebant.

Inuersi surculi insitio

Calami quomodo seruētur diutius.

De Emplastratione, & inoculatione.

Latinos vſurpatum reperimus, cùm gẽma exiguo cortice exẽpta in aliã arborẽ pari ſpatio delibratã inſerimus, quod genus Colu. ait agricolas vocare emplaſtrationem vel inoculationẽ. Et ante Colu. Theoph. in ſuis libris de cauſis plantarũ inoculandi rationem prodidit. Plinius monedulam, inquit, condentem ſemina in theſauros cauernarum eiuſdem rei ꝓbere cauſam, atq; hinc nata inoculatio ſutorię ſimili fiſtula aperiẽdi in arbore oculum cortice exciſo, ſemenq́; includendi eadẽ fiſtula ſublatum ex alia. Hoc autem inſitionis genus æſtiuo tempore circa ſolſtitiũ optimè vſurpari Colu. teſtatur, & noſtri hortulani idem fatenť. Didymus tamen ſe feliciter idem genus vſurpaſſe circa æquinoctium vernum proditur. Et cùm ſit ſubtiliſsimum non omni arborum generi idoneum eſt, ſed quæ humidum ſuccoſumq́ue & validum librum habent, quales ſunt olea, perſicus, ficus: hæc enim lactis plurimum mittit, & corticem robuſtum habet. Ex arbore de qua inſerere velis, nouellos & nitidos ramos eligito, in iiſdemq́; obſeruabis gemmã, q̃ germinis certam ſpem prębere videať, eã duob. digitis quadratis circũſignato, vt gem-

gẽma media ſit,& ita acuto ſcalpello cir cũdato,delibratoq; diligẽter ne gemmã lędas,ſcutulamque eximito.Poſtea item alterius,arboris, q̃ emplaſtatur⁹ es,&niti diſsimum ramum eligito,& cuiuſdã ſpatij corticem circumcidito, materiamq; delibrato, deinde in eam partem quam nudaueris,præparatum emplaſtrum aptato,ita vt alteri delibratę parti conueniat, ſic compage denſata,vt cicatrici locus non detur,& ſtatim vnitas fiat, non humorem,non afflatum recipiens. Curandum vt lignum integrum inuiolatũque ſeruetur , et vt cortices craſsitudine pares ſint. Vbi ita hæc feceris,circa gemmam benè alligato, cauetoque ne lædas ipſum germen: Deinde commiſſuras & vincula luto oblinito, ſpatio relicto, vt gemma libera vinculo non vrgeatur. Arboris autem inſitæ ſobolem & ramos ſuperiores præcidito,ne quid ſit,quo poſsit ſuccus auocari,aut ne cui magis,quàm inſito,ſeruiat. Poſt vnum & viginti dies ſoluito emplaſtrum, & reperies externi ſeminis gemmam mirè in arboris alienæ membrum tranſiſſe. Licere etiam inſoliationem citra oculum in alteram trũci partem facere docet Didymus. Aliud ge-

genus insitionis Columella refert: Gallica terebra medullatenus aut ad corticē alterum vsque arborem perforandā, plaga interius leniter inclinata, educto autē omni scobe, vitem, vel ramum præstantioris vitis non ab antiqua matre decisum ad modum foraminis impresi extremū corticem delibratum, succidum tamen & humentem strictè imprimendum vna aut duabus gemmis solis relictis, pòst argilla & musco locum diligenter operiendum terręque committendum: Ita & vites in vlmo inseri posse cōmissas. Sic sarmentum viuet tum è veteri parente nutritum, tum viti, quæ ipsum suscipit, coalitum. Intra annos duos sarmentum immissum coalitum post cicatricem inductam deciditur, & truncus vitis, in quo insitio facta, quantum supra terebrationem extat serra desecatur, atque sarmentum insitū deinceps præcipua vitis pars erit. Id nostrates aliqui in fago nouella hominis crassitudine præstanti ligno, eaque resecta, terebrataq; experti, pyri ac mali ramos inseruerunt humidæ telluri cōmittentes in Martio, atque sequentis anni eodem mense exempto fagino trunco, eundem inter foramina & surculos ser

Gallica terebra insitionis genus.

ſerra diuidunt, atq; ſingulos ſurculos cũ ſuo trunco in ſolũ pingue ac frugiferum mittunt. Sunt, q inſitionis genus nouum aliud nõ multum ſuperiori diſsimile iactant, cuius tñ Africanus meminit apud Cõſtãtinum, quod in perſico cõpertum, nempe ſalicis ramum brachij craſsitudine ſolidum, longum cubitis duobus aut amplius terebrari iubent in medio, & plã tam perſici in eodẽ loco in quo cõſiſtit ſpoliatã ramis ſolo capite relicto per ipſum ſaligni manubrij foramen induci, tunc eundem ſalicis ramum terræ capite vtroque demerſo in arcus ſimilitudinem debere curuari, foramen luto, muſco, vinculis ſtringi: Anno deinde exacto vbi infra medullam ſalicis caput plantæ cohæſerit, vt vnitas ſit ex duobus miſta corporibus, plantam ſubtercidi atque transferri, & terram aggerare, quæ arcum ſalicis cum perſici cacumine poſsit operire: hinc perſici poma ſine oſsibus naſci. Hoc genus locis humidis cõuenit: & ſalices aquationibus adiuuandæ, vt natura ligni vigeat. Propagationnm genera Plinius commonſtrat duo: prius, ramo ab arbore depreſſo, in ſcrobem qnatuor pedum quoquò, & poſt biennium amputato

Alius inſitionis modus

Propagationũ genera

tato flexu,plantaq́ue tranſlata poſt trimatum.Quas ſi lōgius ſerre libeat,in qualis ſtatim aut fictilibus deſodere propagines aptiſsimum, vt in ijs transferantur. Alterum genus luxurioſius radices in ipſa arbore ſollicitando,traiectis ꝑ vaſa fictilia vel qualos ramis terraq́; cōpactis,atque hoc blādimento impetratis radicib. inter poma ipſa & cacumina (in ſumma em̄ cacumina hoc modo petunt audaci ingenio) arborē aliā longe à tellure faciēdi eodē quo ſupra bienni) ſpatio abſciſſa ꝓpagine & cum qualis illis ſata: ſic ſeri ſabinā herbā,& Roſmarinū propagine & auulſione. Colu. tradit rationē, qua ſurculos omnis generis in quaſlibet arbores inſerere queas. THRAS. Et auulſione ſeruntur quædam. Ipſe ramum mori ex arbore auulſum,& extremum paululum malleo contuſum in terram defodi, & in arborem excreuit : idem in pomis & pyris obſeruatum aiunt. MAR. Benè mones,idq́ue natura commonſtrauit, vt auulſi ex arbore ſtolones viuant. Quo in genere & cum parui ſunt auelluntur,partemq́; aliquam è matris quoq; corpore auferūt.ſecū fimbriato corpore. Hoc modo plātant punicę,coryli,mali,ſorbi meſpili pru-

Auulſione qua ſerantur.

Stolonum plantatio.

pruni, fici, imprimisque vites, nonnunquam & cerasi, zizyphon, myrtus. Plantantur & ramis ac talea, amygdalus, pyrus morus, citoreum, olea, cotonea, hedera, zizyphum: Et hæc transplantata meliora redduntur. Plinius ait, surculos abscissos primum sepis causa fieri consueuisse, sambucis, cotoneo & rubis depactis: mox & culturæ, vt populis, almis salici, quæ & inuerso surculo seritur. Iam eæ ibi disponuntur, vbi libeat eas esse. Obseruandum, vt taleæ è feracibus fiant arboribus, ne curuæ, ne scabræ, aut bifurcæ néue tenuiores quàm vt manum impleant, ne minores pedalibus, vt illibato cortice, atque vt sectura inferior ponatur semper eo, quod erit ab radice, accumuleturq; germinatio terra, donec robur plãta capiat, vt Plin. tradit. THRAS. Restat è semine serendi disciplina. MAR. E semine natura, vt idem Plinius tradit, conserere docuit, raptim auium fame deuorato semine, & alui tepore madido abiectoque in arborum lecticis, sepeq; translato in corticum rimas: Vnde videmus platanum in lauro, laurum in ceraso nasci, & cerasum in salice. E semine plurimę seruntur arbores, quæque sua spon-

Talearum plãtatio.

Ssmine plantata.

ſponte è decidente ſemine, & non aliter proueniunt, vt caſtaneæ, nuces, iuglãdes. Columella feraciores tradit eſſe, quæ ſeminibus, quàm quæ plãtis ponuntur, aut ramis. Quædam in arboribus ſeri poſtulant, terram recuſant, cùm ſuam ſedem non habeãt, in aliena viuunt. Semine plurimum plantantur nuces, amygdalæ, piſtaceon, caſtaneæ, damaſcenum, prunus, ſtrobylus, palma, cupreſſus, laurus, mal9, pyrus, acer, abies, ceraſus, pinus, chryſomela, præcocia: plantatæ tamen meliores redduntur. Quædam ex his & inſitione, & alijs modis propagantur. Nam experientia compertum nuces, & terebinthum inſeri, quod & Demageron tradit: neque vno modo ſemina feruntur, vt ſuis locis dicetur. Alia macerantur antè, alia idem non poſtulant, quædam macerantur triduo aqua mulſa, inde autumno terra obruuntur vſque in Martium, atque tum ſeruntur. Nuces ſolùm liquido fimo pridie macerant, alij aqua mulſa madefaciunt, in eaque noctem ſolùm patiuntur, ne germen extinguat mellis mordacitas. Alia inuerſis cacuminibus ſurſum ſpectantib. feruntur, vt caſtanea: alia deorſum, vt amygdalę: quanq̃ hæc non ſemper obſeruentur,

Plantationis, & terrena di varij modi diuerſorum ſeminum.

Maceratio plantandorum.

Cacuminũ ratio in plãtando.

uentur, cùm & decidua, & quæ ab auib. temerè mittuntur, omniũ felicissimè proueniant. THRA. Mihi vehementer placent seminaria, quæ hisce regionib. vsurpantur: horum curandorum modum cõ monstres. MAR. Seminarij cura nequaquàm prætermittenda, in quo, veluti viuario, nouellæ educantur arborũ fœtus. Et, quia nutricem sæpe indulgentiorem esse conuenit, quàm matrem, solum idoneum eligendum, nempe siccum succosumq;, bipalio subactũ, aduenis hospitale, & quàm simillimum terrę, in quã trãsferendum. Semina non prorsus nuda, sed parte carnis suæ contecta seri solent, atq; ita etiam diutius seruãtur humore naturali seruato. Serũtur spacio pedis, aut circiter, distãtia. Post biẽnium transferunt. Et quia radices semina alti⁹ agunt, flecti eas cõuenit, vt latius magis, quàm altius, expandantur. Vbi adoleuerint, inferuntur surculis: sic enim præstat, quàm q̃ rubis, aut syluestrib. Ante omnia elapidatum, munitumq; ad incursum etiã gallinacei generis, quã minimè rimosum, ne penetrãs sol exurat fibras. Interuallo sesquipedum seri, ne se inter contingant & noceant. Pręter alia vitia etiã verminosa fiunt,

De seminario arborũ.

Caudices è seminibus præstare syluestrib. & rubis.

funt,ideo farriri cõuenit ſępiˢ, herbasq́; velli: Pręterea ſemina ipſa fruticãtia ſupputare ac falcem pati cõſueſcere. Cato & furcis crates imponi iubet altitudine hominis ad ſolem recipiendum, atq; integi culmo ad frigora arcenda: Sic pyrorum malorumq́; ſemina nutriri, ſic pineas, nuces, ſic cupreſſos ſemine ſatas & ipſas, minimis id granis conſtat, vt vix pſpici quędam poſſint. Leniter rigatur à ſoliso caſu in trinis diebus, vt æqualiter bibat, donec erumpat. Et Zizypha grano ſerun tur, & nuces, & amygdalæ, atq; caſtaneæ, laurus, ceraſus, piſtacia, malus, palma, pyrus, acer, abies, pruni, & alia pleraque. In transferendo obſeruãdum ante oïa, vt in ſimilem terrã mittantur, aut meliorem, nec è tepidis & præcocib. in frigidos, aut ſerotinos ſitus, vt neq; contrà ex his in illos. Præfodere ſcrobes antè, ſi fieri poſſit tantò, donec pingui ceſpite obducantur. Mago ante annum fieri iubet, vt ſolẽ pluuiasq́; combibant, aut ſi conditio largita nõ ſit, ignes in medio fieri ante mẽſes duos, nec niſi poſt imbres in his ſeri. Altitudinẽ eorũ in argilloſo, aut duro ſolo triũ cubitorũ in quãq; partẽ in prunis palmo amplius, vt imprimis caminata foſſura

De tranſlatione ſeminariorum.

S 2 ore

ore compressiore sint. Nigra verò terra duo cubitã & palmum quadratis angulis, non altiores quino semipede esse debere, nec latiores duobus pedibus, nusquam verò sesquipede minus alto: quoniam in humido solo ad vicina aquæ perueniat: Altius demittendæ eæ, quæ summa tellure gaudent, vt fraxinus, & olea. Hęc & similia quaternos oportet pedes demitti, cęteras sat est si ternos altitudinis effecerint. Aliqui lapides rotũdos subijciunt, propter humorẽ & continendum & trãsmittendum, alij glaream substernunt. Maiores arbores ad septentrionem atq; occidentem, minores ad Orientem atq; Austrum ponendæ. Arborem nec minorem bima, nec maiorem trima transferri quidam præcipiunt, alij cùm annum impleat: Cato crassiorem quinque digitis non omisit. Idem ait, quod & Virgilius monuit, attinere, meridianam cæli partem signare in cortice, vt translata in ijsdem, & assuetis statueretur oris atq; cardinibus, neq; Aquilonię meridianis appositæ solib. finderentur, & algerent meridianæ Aquilonib. Quod è diuerso affectant quidam in vite, ficoq; permutantes in contrarium: Densiora enim ita fieri folia

Meridiana pars in arbore, quæ transferetur, notãda

folia, magisq; protegere fructum, & minus amittere, ficumq; sic etiam scãsilem fieri. Non negligendum ęquè, ne radices mora inarescant, néue à Septentrionibus aut ab ea cæli parte vsq; ad exortum brumalem vento flante effodiantur arbores, aut certè non aduersæ ijs ventis radices præbeantur, propter quod emoriuntur ignaris causæ agricolis. Cato omnes ventos & imbres in tota translatione damnauit. Quare plurimum proderit terræ, in qua vixerit, radicibus cohærere, ac totas cespite circumligari: cùm ob id Cato corbibus transferri iubeat: vtilissimum summam terram subdi. Arborem sic collocandam, vt media sit totius scrobis. Radicum magna cura, vt exemptæ appareant, non auulsæ. THRAS. Iam ad singulas arbores progrediendũ. MAR. Inter omnes stirpes, arboresq; primum locum sibi vitis vendicare iure optimo debet, cũ nullum genus agriculturæ fructuosius vite: Idq; non solùm fructus gratia ac generositate, sed etiam facilitate, per quam omni penè regione, & omni declinatione mundi, nisi tamen glaciali vel præferuida, curæ mortalium respondet, tamq; felix campis, quàm collibus prouenit, & Vitis.

In densa nō minus, quàm resoluta, sępe etiā in gracili atq; pingui terra, siccaq; & vliginosa: alibi in petris ipsis felicissimè fæcunda, ꝙ testatur Rhenus, & Mosella. Tum sola maximè vtrãq; patitur intemperiem cæli, vel sub axe frigido, æstiuo, ꝓcellosoq;. THR. Excellens haud dubiè munus vitis. Sed quem existimas primū vineę colendę auctorem? Vulgus in Liberum patrem originem huius culturę reijcit. MAR. Nos sacris oraculis edocti vineam primùm à Noê Patriarcha mox à diluuio coli cœptā credim⁹, fortè etiam ante ea tempora vitis fuerit, licet cultam fuisse nō constet. Baccho aūt falsò Ethnici hanc inuentionem, sicut alia pleraque, tribuunt. Noê aūt nō modò Liberum, sed etiam Saturnum atq; Vranum multis seculis antecessit. THR. Idq; veri simili⁹. Sed cognoscere vellē, an cult⁹ vinearū locupletet patréfamiliâs magis, q̄ aliarum frugum. MAR. De hac re sanè nō exigua apud auctores pugna. Et sunt q pratorū, seminarijq; agri, ac syluarum possessionem pferre videantur vineis: attamen interim non desunt è grauissimis veterum auctorib. qui affirmēt, vinearum reditū esse vberrimum, idq; declarare veterem illam

Inuentio vitu.

Vineæ prouētus vberrimus.

illam vinearum felicitatem, cuius memi nerunt M. Cato, & Terentius Varro, ac Colum. nempe, singula iugera vinearũ sexcentas vrnas vini præbuisse, & Senecæ ager, in quo singula iugera culleos octonos reddidisse cõpertum, alibi iugeratĩ cẽtenas amphoras: cùm frumentarius ager aut pascuus, ac sylua, si cẽtenos sester tios in singula iugera efficiãt, optimè domino consulere videantur. THR. Atqui impensam & curam magnam vitis postulat, multaq; incidunt, q̃ fertilitatem impediãt, modò pruina, modò carbunculatio & gelicidia. A prima aũt germinatione vsq; ad quintum Non. Maias, qui dies vltimus est decretorius vitibus, gelicidium metuitur, atq; huic periculo exẽptis, iterum vis maior impendet, q̃ nullo non anno stragem infert, ac simul vredine ab æstu Caniculæ, aut aquæ cælestis inopia vuæ sæpe retorrescunt, aut nimia pluuia crudescunt, alijsq; innumeris incommodis obnoxiæ vites, ꝓuentum reddunt deteriorem. MAR. Sic est: Sed eadem etiam in agro frumentario accidere poterunt. Siquidem & hîc impẽsæ requirunt, & calamitas sæpe colonum perdit. Nam, cùm omne gen᷒ ruris, nisi diligenti cura

Frumentarius ager cum vinea collatus.

Dies decretorius vitibus.

sciteque exerceatur, fructuosum esse non possit, tum maximè vineæ culturam requirunt diligentem: res enim est infirma & iniuriæ impatiens. In vinea igitur deligenda iudicio opus est, & loci regionisque natura, & cæli clementia consideranda. Plerique vineta conserunt nulla diligentia: deinde non ita enutriunt, vt antè conualescant, quàm retorrescant, & si fortè adolescant, negligenter colunt: Alij non referre putant, quem locum conserant, & nonnunquã deterrimam agri partem tribuunt vineis, quasi huic tribuẽda stirpi, quæ nihil aliud ferre posset: Nonnulli fructum solum præsentem vberrimum consectantur, nec prouident de futuro, Atq; sic fit, vt querantur, non respõdere vineta labori & impensis, cùm per inscitiam, vel negligẽtiam perdiderint. Quod si diligenter colatur, nihil vtilius conuenire rustico, quàm vitem colere, Columella multis argumentis cõtendit.

Vineæ cultura expedita.

THRA. Non repugno vitem fructuosam esse, vbi loca sunt vineis, & nõ ita frumentis idonea: alioqui existimarem frumenti culturam & expeditiorem, simpliciorem, & magis colonum locupletare. MAR. Certè, quod ad expeditã attinet cultu-

culturam & quæstus vbertatem, vineam veteres frumentario agro prætulerunt. Siquidem Columella auctor est, Sisernã scribere, satis ad iugera octo vnum hominem, &, vt maximæ impensæ, tantùm septem iugera non excedere vnius vinitoris operam. De prouentu antè dictum. THRA. Immo hodiè vnus vinitor vix tribus iugeribus sufficere poterit. Sed ne ordinem susceptæ narrationis interrumpam, perge de vitium ἀμπελώνων viniferarum cultura differere. MAR. Vinearum ἀμπελώνων οἰνοφόρων cultura, vti et vitiũ genera diuersa, neq; certo numero complecti queãt, quippe, totidem penè genera quot agri. Ab Homero Maroneum, & Pramnium celebratur vinum: Virgilius Rheticis, alij Amineis, Nomentanis, Creticis, Corsicis laudẽ præbẽt. Nos de vulgaribus & vernaculis pauca indicabimus. In Italia iam celebrãtur Corsicę, Romanæ, Mamertinę, & Lauremitanę circa Messanã in Sicilia. In Gallia Belléses, & Aurelianẽses vineę. Germania serò vineas colere cœpit: nã Varro suo tempore Gallos & Germanos oleas & vites nõdum habuisse tradit. Sed hoc tempore Rhenus, Necarus, Mœnus, Mosella, & Danubius cum

Vinifera vitis.

Vitium genera.

Germania serò vineas colere cœpit.

 quibus-

quibuslibet alijs regionibus vinearum celebritate certant. THRAS. Video varijs modis disponi vineas: aliter in Italia, aliter in Germania, aliter in Gallia, & apud singulas nationes non vbique eodē modo. MAR. Maximè. Nā vitē quinque modis disponi post Colu. docuit Plinius. Aut enim sparsis per terram palmitibus impunè serpunt vites, aut per se nullius ope fultæ stant erectæ, aut adminiculo annituntur, quod alij pedamentum, alij ridicam, alii χάρακα vocant, vnde Characatę vites: aut pedatæ, id est, pedamento affixæ simplici iugo, quod canterium appellant, porriguntur, cùm, scilicet, duobus palis trāsuersæ incumbunt, quod iugum & Liuius appellat: aut quadruplici iugo sustinenur, quæ à cauis ædium compluuiis compluuiatæ dicuntur: alij cameratas faciunt, & sic ducunt, vt vmbras præbeāt topiario opere & pergularum instar, quę & topiariæ vites vocantur: alij ad parietes in fastigium subducunt: itē iugatæ vites ἐπιζυγμέναι, cū perticis duab. aut plurib. fixis aliæ sup alias alligātur, in quib. vites coniungunt, & quasi iugum facientes: nonnulli arboribus iungunt, quod in Lombardia vulgare, vt vlmis, salicibus, atq;

Characatæ vites. *Pedatæ vites.* *Canteriū* *Compluuiatæ vites.* *Cameratæ vites.* *Topiariæ vites.* *Iugatæ vites.*

atque fraxinis maritentur vites, & felicissimè proueninut: non tamen omnes arbores amat vitis, nam corylum odit, item laurum, raphanum & brassicam: at populum, vlmum, salicem, ficum, oleam admittit. Iugatæ plus aeris recipiunt, & altius fructum ferunt, æqualiusque concoquunt, sed difficilior cultus, atque hæc ita constituuntur, vt arari possint, eoq; vbertatem maiorem consequntur, quod sæpius & minore impensa colantur. Quæ in terram proiectæ, multum, sed non bonæ notæ, vinum faciunt, vt scribit Columella. THRASYBVL. Agè iam de cultura pauca? MAR. Primùm de solo & pastinatione, pòst de serenda, deque putanda vite dicam. Principio aduertendum præcipuè, non omnem vitem omni loco conuenire, neque idem vinum producere adeò aeris qualitas ad vitem confert: deinde, non omne solum, siquidem viti ponendæ rudem agrum eligendum Columella censet potius, si sit facultas, quàm vbi fuerit seges vel arbustum: nam de vinetis, quæ longo situ exoleuerunt, inter omnes constat pessima esse, si referere velimus, quod solum id radicibus sit impeditum, neque dum virus ami

Arbores amicæ & inimicæ viti.

Cultura vitis.

Ager & solũ viti colẽdæ idoneũ.

amiserit &cariem illā vetustatis, quibus hebetata veluti venenis humus torpeat. Quapropter syluestris ager pręcipuè eligendus, qui, etiam si frutetis atque arboribus, sit obsessus, facilè extricatur. Si rudis terra desit, proximum est vacuum arboribus aruum. Si nec hoc sit, rarissimū arbustum, vel oliuetum. Vltima conditio restibilis vineæ, vt dixi, vnde si necessitas cogat, prius, quidquid est residuę vitis, extirpari debet: deinde totum solum sicco fimo, aut alterius generis recentissimo stercorari atque ita conuerti, & diligentissimè refossas omnes radices in summum regeri &comburi. Inde humus cōsideranda, si sit facilis & resoluta modicè: probatur etiam soluta glarea calculosusque ager, & mobili lapide, si tamē hæc pingui glebæ permista: nam eadem ieiuna maximè culpantur. Densa magis Cereri, rarissima quæque Lyæo. Densam deprehendas, si effossam in eundem locum regesta superet: si minus implet fossam, rara. Silicem viti amicum agricularum tradit cōsensus, maximè, cui superimpositum est modicū terreni: quia frigidus & tenax humoris non patitur æstiuis feruoribus sitire radices. Quinetiam lapides dis-

Terra quæ densa quæque rara.

disponendos Columella præcipit iuxta diuersa latera fossarum, qui tamen quinque librarum pondus non excedant: hos & aquas hyemis, & vapores æstatis propulsare radicibus Virgilius notauit: Aut lapidem bibulum, aut squallentes in fode cōchas. Sic videmus felicissimè vitem alere colles Rhenēses fissilium lapidum, ac nobilissima vina proferre. Atqui lapides in superficie terræ abijciendi: nam æstate adurunt à sole calefacti, & hyeme refrigerant, contrarium ijs, quæ in fundo sunt. Præcipuè montium ima, quæ à verticibus defluentem humum receperunt, vel etiam valles, quæ fluuiorum illuuie & inundationibus concreuerunt aptas vineis existimant. Neque respuenda cretosa terra, etsi per se ipsa creta, qua vtuntur figuli, inimica sit. Ieiunus autem sabulo ager, salsus, atque amarus, siticulosusq́ue viti non conuenit: nigrum tamen & rutilum sabuloné, qui sit humidæ terræ permistus, non improbant quidam. Adde neq; nimis calidum solum nimisq́ue frigidum, neque siccum nimis vel hnmidum, neque rarum supra modum aut densum, quod cœlestes aquas nō sorbeat, conuenire, nam id facilimè perrumpitur

Lapidum in vinea ratio.

pitur, rimasque præbet, quibus sol ad radices penetret: raram supra modum, velut per infundibulum transmittentē imbres, & sole ac vento penitus siccari: Grauem terram vix vlla cultura vincibilem: leuem vix vlla sustineri: pinguissimam luxuria, tenuem ieiunio laborare. Quare opus temperamento inter has inæqualitates, quod in corporibus quoque nostris desideratur, quorum bona valetudo calidi & frigidi, humidi & sicci, densi & rari certo modo continetur. Nec tamen hoc temperamentum in terra, quæ vineis destinatur, pari momento libratum esse debere existimatur, sed in alteram partem tantum propensius, vt calidior sit terra quā frigidior, siccior quā humidior, rarior quàm densior, maximè si suffragetur cœli status. Quā regionem vineæ spectare debeant, vetus est dissensio: alij solis ortum, alij occasum, alij septentrionem probāt, Vergili⁹ occasum improbat: Sunt qui præcipuā positionem meridianā malint. In vniuersum videtur optimum, vt frigidis regionibus meridiano subijciātur vineta, tepidis Orienti obuertant, feruentibus locis, vt Aegypto & Numidia, vni septentrioni rectius opponentur. Plinius

Tēperatura qualitatum.

Quā cœli regionē spectare debeant vites.

nius vites Aquilonem, palmites meridiem spectare vult. Solo idoneo, & ad cœli spatium conueniente parato, terra diligenter todienda, stercoranda, herbæ & inutiles stirpes euellendæ, amouendæq; ne reuiuiscant, & vitium semina corrumpant, aut fossorem remorent. THRAS. Antequã ad pastinationem pergas, cuperem audire quo pacto vitis conseratur, & quo potisimum tempore id conueniat, MAR. Prius de tempore, pòst modum conserendi indicabo. Vitis conserit vel autumno, è Virgilij præcepto. Vere melius, si aut pluuius aut frigidus cœli status est, aut ager pinguis atque campestris & vliginosa planicies: Autumno si sicca, si calida est aeris qualitas, si exilis atque aridus campus, si macer præruptúsue collis : Vernæque positionis dies ferè quadraginta ab Idibus Februarijs vsque in æquinoctium tradit Columella: Et rursus autumnali ab Idib. Octobris in Cal. Decembres. Casianus apud Constantinum consulit experientia edoctus in locis irriguis autumno potius plantationem faciendam cùm folia defluxerint, & sarmenta post vindemiã ab onere & racemorum grauitate liberata, firmataque nec

De tẽpore conserendæ vitis.

nec dum à glacie læsa sint: nam tum citius terræ coalescat, natura, videlicet, tunc radices magis enutriente. Inserendi tempus ex Cal. Nouembris in Cal. Iunias Columella traditur extendisse quosdã, quo ad posse custodiri gemmam siue surculũ affirmat, Sed id illi non probari quin magis tepentibus iam diebus post hyemem cùm & gemmam & corticem naturaliter mouent, nec frigus ingruit, quod posit aut surculum insitum, aut fissuræ plagã inurere: Permittit tamen festinantibus autumno vitem inserere, quia non dissimilis est eius aeris qualitas vernæ. Deligenda dies tepida, silensque à ventis. Surculus teres, solidi corporis, nec fungosæ medullæ, crebris gemmis, & breuibus internodijs, calamus non amplius tribus digitis alleuetur æqualiter ex ea parte, qua raditur. Fissura subacto luto linit, muscoque inducto ligatur. Notandos surculos, qui ad meridiem steterint, idq; Virgilius notans inquit:

Inserendi ratio.

Surculi quales requirendi.

Quin etiam cœli regionem in cortice signant,
Vt quæ quoq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit.

[Re]gio sur[c]ulorum no[t]anda.

Quod & de alijs arboribus dictum, Sationis autem duo genera, nempe viuiradicis,

dicis, hoc est, in surculo radicem haben-tis:aut malleoli,id est,sarmēti (sic quidquid est inutile à vite deputatum appellant) qui quoniam vtrinq; capitulatus à duro,hoc est, adulto vitis ramo, à mallei similitudine malleoli nomē accepit, resecem aliqui appellant, & à numero gēmarum modò bigemmem, modò trigemmem:Qui si intortus & sine calce (sic crassiorem extremitatis partem appellant) arriperetur, sagitta dicebatur, hoc est, extrema surculi pars, quod serendi genus expeditius putatur. Cùm propagandæ vitis tria genera tradat Columel. vnum, quo virga edita à matre solo committatur, alterum, quo ipsa mater prosternitur, atq; in plures palos per suas virgas diuiditur, tertium, quo vitis scinditur in duas partes vel tres, si diuersis ordinib. adducenda est, laudatur & propaginis ratio, cùm in terram vitis caput immergebatur, ex quo mergus dicitur, nec prius à matrice abscindebatur, quàm radices egisset, licet hoc interdum procul à terra tentarent fictilibus vasculis terra refertis vitis apicem intercludentes, vt prorsus mirum videretur tam procul à solo radices agere, quemadmodum Plinius perquàm se-

Sationis vitu genera. *Viuiradix.* *Malleolus.* *Resex.* *Mergus.*

Arbustum. curum putat. Cùm verò in arbusto (ita vites arboribus maritatas vocāt vinitores) ad proximas arbores trahuntur, traduces nuncupantur: at si breuiores palmites sarmento iungerentur inter se, à funium similitudine funeta dicta sunt. Duo quoque palmitum genera Veteres annotarunt, pampinarium, qui è duro exiens in proximum annum materiam promittit. Quod si supra cicatricem sit, fructuariū vocant, custos verò est nouellus palmes non longior tribus gemmis, si vitis luxuriarit, proximo anno materiam, hoc est, inutile sarmentū præbiturus. Vt aūt ad viuiradices reuertamur, has præstare ijs, quę à sarmento: ꝙ confestim augmētum habeant, vtpote, quæ semel radices egerūt. Viuiradices solo spisso & repastinato seruntur scrobe ternorū pedum: malleolus tenero & soluto solo. In arido solo neque viuiradix, neq; malleolus iustò serit. Siccus tractus & calidus autumno seri postulat, frigidus & humidus veris exitu, pluuio tractu rariores, sicco densiores poni. Seminariū vitis quomodo faciēdum, docet Palladius. Sarmenta verò radicationē expectant: sed & transplātatio meliorē fructum facit. Et viuiradices quidē secundo

Maritatæ vites. *Traduces.* *Funeta.* *Palmitum genera.* *Fructuari⁹* *Seminariū vitis.*

secundo anno aut citius fructū reddunt. Plantę verò, q̄ sarméto seruntur, vix ter tio quartóue anno, quanquàm aliquoties etiā citius. Didymus apud Cōstātinum docet, quo pacto facilè ac citò viuiradices transplantent, nempe, à vigorosa vite hoc est, decennali & deinceps, sarmētum quàm longissimum & generosissimū eligendum ex inferiorib. partibus, hoc est, ad pedalem vsq; altitudinē à terra, idque prostratum in scrobem pedali altitudine effossam defodiendū longitudine tanta, vt quatuor oculos suscipere possit, tot enim terra obruere conuenit, sic tamen, vt post obrutos quatuor oculos, qui adhuc in sūmo supersunt, nō plures sint q̄ duo, aut tres ad summū. Quod si longius sit sarmentum, vt ad secundam defossionem sufficiat, duas viuiradices ex vna faciendas, atq; eodem modo defodiendas ac obruendas: viuiradicis vnius nō oportere duos palos vestire, sed singula semina singulis adminiculis esse cōtribuēda. Sarmenta aūt pangenda sumere oportet à vitib. quando perfectum fructum reddunt, & quæ frugiferæ multisque oculis præditæ, ac nulla clade affectæ, easq; notare cōuenit, atq; ex his plantas deligere, non

De sarmentis & viuiradicibus plantandis

Sarmenta quæ & vnde sumēda.

non quidem è nouellis vitibus, quæ sunt infirmæ, sed quæ in summo vigore existunt. Sarmenta non è summis, neque ex imis partibus sumenda, sed è media vite, sarmentum rotundum, leue, solidum, oculis densum, nouasq; gemmas plurimas habens. Statim vt ablata plantentur: coalescit enim citius terræ recens sectum. Si dilatione indigeat, statim & sublata sarmenta in terram defodito, aut soluta aut laxè reuincta. Quod si diutius seruare oportet, in dolio humorem non habente deponantur, terra substrata & rursus iniecta, vt vndiquaq; terra fruantur, doliũ diligenter luto obliniendum, vt neque vento neq; aëre inspiretur: hoc enim modo ad duos menses illæsa manere poterunt. Quę aridiora facta, in aquam per diem & noctem coniecta plantato. Duo sarmenta simul pangenda, vt si vnum defecerit, aliud superſit: quod si vtrunq; adoleuerit, quod debilius tollendum. Non esse mixtas aut diuersæ stirpis vites plantandas simul, maximè albas nigris non iungendas, sed separari præcipit Columella. Cauendum, ne sarmenta ante plãtationem germen emittãt: nec retorsum malleolum ponendum, multis argumentis

Sarmenta quomodo seruentur.

Vites mixtas non esse plantãdas.

tis

tis idem contendit: Constantinus obliquum plantandum, quòd citius obliquum radices agat. Apponendi tres aut quatuor lapides, & mox aggere obruendi, ita vt cum stercore æqualiter concalcentur: nam lapides prohibent, ne terræ nimia amplitudo illabatur, & radices refrigerant, vt suprà dictum. Summæ sarmentorum partes stercore bubulo preliniendę propter vermiculos. Quod ad lõgitudinem pertinet, si crebras gemmas habeat malleolus, breuior faciendus: si raras, lõgior: attamen nec maior pede, nec minor dodrante, et hic, ne per summa terræ sitiat æstatibus, ille, ne depressus altius cùm adoleuerit, exemptionem difficilem prębeat. Sed hæc in plano: nam in cliuosis, vbi terra decurrit, potest palmipedalis deponi, vt Columellæ verbis vtar. Scrobes vitis plantandæ non minus quatuor pedum fodiendos Florentinus censet: nã in superficie plantatæ, citius senescunt, cùm propter alimẽti inopiã, tum propter solis feruorem: nam in tantum, hoc est, quatuor pedes, Sol penetrare putat: licet sint, qui trium pedum fossionem sufficere existiment. Scrobes vitium non admodum profundas: arborum profundiores *Sarmenti longitudo.*

faciendas Virgilius canit. Quæ autem arboribus maritandę, spatio trium cubitorum ab arbore plãtandæ: deinde vbi probè coaluerint, vt iam idonea sit arbori vniendæ, id quod è crassitudine iudicatur, totam prostratã & defossam arbori adiungito pedis spatio ab arboris radice, reliquo palmite libero relicto, & oculos relictos vngue adéptos excæcato, relicto vno tãtùm aut altero, vt id liberius augescat. Quod vbi auctum fuerit, sensim arbori adiungere oportet, vt in ea conquiescat. Arboris autẽ ea pars diligenter putetur, &, quidquid circa radicem, auferatur, vt Florentinus testatur. Arbores quantum fieri potest, in Orientem, & Occidentem extendantur. Arbores ipsas perinde atq; vites circumfodere, ac stercorare medio criter oportet. In bona terra permittendum, vt arbores in sublime crescant: in exili verò minimè, sed excindendæ pedibus octonis, ne omnis terræ vis in ipsas arbores insumatur. A consitione omnibus mensibus fodiendum, curandumque, ne herba nascatur. Præcipuè autem à Calendis Martijs vsque Octobris, trigesimo quoque die fodere nouellas oportet, herbamq; extirpare, maximè autẽ gramina, quæ,

Cura à consitione vitis.
De fodiẽdo, pastinãdo, & stercorando.

quæ, nisi manu eligantur, & in summum reijciantur, quantulacunq; parte obruta sunt, reuiuiscunt, & vitiũ semina ita perurunt, vt scabra atq; retorrida efficiant: fossionem autem quò crebrior, hoc plus prodesse. Vbi variari vua cœperit, tertia fossura facienda: & cùm iam maturescit, ante meridiem priusquàm calere incipit, & cùm desierit post meridiem fodito, puluereḿq; excitato: ea res & à sole & nebula vuam defendet. E Virgilij sententia singulis mensibus fodiendæ, herbæq; extirpandæ. Pleriq; totam æstatem fodiẽdam vitem post singulos rores: alij vetant gemmantem fodiendam, decuti enim oculos, satisq; esse vineam ter anno confodi ab Aequinoctio verno ad Vergiliarum & Canis exortum: Quidam à vindemia ante brumam, & ab Idib. Aprilib. antequàm concipiat: deinde priusquã florere incipiat: itẽ ante feruentes horas diei fodiendas. Alicubi vbi vites pastinarunt non statim obruunt, sed fossas per totam hyemem sinunt: in pluuiosis verò regionibus citius obruunt, occlusis per terram radicibus, & obstructis influxiõis vijs: Et alij quidem profundiorẽ fossam, alij altitudine pedali, perfectas verò

Stercus vitib. idoneũ supra fossuram stercorant bubulo, aut ouillo, aut suillo stercore, aut aliorum pecorum. Columbinum calidissimum est, & ad celerem germinationem vitium idoneum, verùm ad vini bonitatem incõmodum. *Stercus nõ ad truncũ.* Stercus non ipsi trunco vitis inijciendum, sed paulò longius ab eo, quò etiã radices longius excurrentes participes fiant, & ne stercus nudis radicibus aceruatim inuectum ipsas adurat. *Fabacearũ palearum vsus.* Si stercus desit, paleæ fabaceæ aliorumq; leguminum id farcire possunt, quæ vitibus etiam contra glaciem prosunt, & reptilib. aduersantur. Vinacea etiam stercus faciunt, eiusque vsum præbent: *Vrinæ efficaces.* Præstantissima est vrina vetus. Anniculas & biennes, atq; deinceps ad quinquennium, mediocriter fodere, & stercorare oportet iuxta proportionem, in terra arenosa præstantior stercoratio ex ouillo & caprino stercore, terramque hoc modo fodere oportet, vt terra, quæ est supernè in profuudum mittatur, & quæ infernè, seorsim feratur: sic enim quæ sicca est, superna humiditate lætatur, humida & densata superna caliditate laxatur. Cauendum ne in vineis sint cauitates, sed vt æquetur solum. Vbi circumfoderis, & vites primo anno

anno comprehẽderint, radices in superficie falce acuta resecandæ: siquidem vitis vndiquaque radices agere solita radicationem in profundum impedit. Vites iam duorum annorum pastinabimus, & circumfodiemus altitudine duorum pedum, latudine trinûm è Socionis sententia. In arboraceis vitibus etiam radices arbores ingredientes excindemus, ne à robustioribus infirmiores opprimãtur. Quapropter spacium inter vitis & arboris plantas relinquendum. Multa fosio vbertatis causam prębet. Cauendum ne stirpes fosione lędantur. Item fodere oportet antequàm germen producatur, cùm enim simul cum racemorum generatione & germẽ nascatur, qui post effusum germen foderit, multũ fructus decutit & perdit per motum, quare citius fodere præstat. Ablaqueatio ab Idibus Octobris inchoanda, vt ante brumam ablaqueatam habeas. Post brumam ablaqueationem circumfodito: ante æquinoctium vernum ablaqueationem adæquato: post Id. Apriles terrã ad vitem aggerato. Aestate sæpisimè occato. Post Id. Octobris, vti dictum, priusquam frigus inuadat, vitis ablaqueãda, quod opus *Ablaqueatio.*

adopertas ostendit æstiuas radiculas,easque prudés agricola ferro recidit: quas si patiaris conualescere, inferiores deficiunt, atque euenit, vt vinea summa parte terreni radices agat, quæ & frigore infestentur & caloribus. Quare quidquid intra sesquipedé, est recidendum ita ne matrem lædas. Ablaqueare oportet, omnibus autumnis primo quinquennio, dum vitis adolescat, vbi trunculi adoleuerint ferè triennio intermittédus est operis labor. Arbusto nihil eiusmodi potest aptè finiri, quoniam inæqualitas arborum non patitur operis iusta comprehendi. Vites arboresque quò citius ablaqueaueris, erunt valentiores: sed quæcunque in cliuis positæ, ita ablaqueandæ sunt, vt à superiore secundum codicem latiusculi fiant, ab inferiore puluinuli altiores excitentur, quò plus aquæ limique contineant. Vinea vetus neq; ablaqueanda est, ne radices, quas in summo habet, inarescát neque aranda, ne radices abrumpantur. Bidentibus sæpe & altè fodito æqualiter & palea & stercore, vel palea conspergito solum ante brumam, vel, cùm circum vitem istam ablaqueaueris, stercorato. Ablaqueationem sequitur putatio, vt vitis

tis ad virgulam vnam reuocetur, eaque recidatur, duabus gemmis iuxta terram relictis: quæ putatio non debet fieri iuxta articulum, ne reformidet oculus, sed medio ferè internodio ea plaga obliqua falce fit, ne, si transuersa fuerit, cicatrix superincidentem cœlestem aquam contineat: sed nec ad eam partem, qua est gemma, verùm ad posteriorem declinatur, vt in terram potius deuexa quàm in germẽ delachrymet: nam defluens humor cæcat oculum, nec patitur frondescere. Putandi Columella duo tempora tradit, veris, & autumni: & frigidis locis vernam cõuenire putationem: apricis, vbi molles hyemes, optimam & maximè naturalem autumnalem putationem, quo tempore diuina quadam lege & æterna fructum cum fronde stirpes deponant. Neque tamen angusta putatione coercenda semina, nisi admodum inualida sint, neq; vtique recidenda, sed primo anno, quo posita, frequentibus fossionibus, omnibusque mensibus, dum frondent, pampinationibus adiuuanda vt robur accipiãt. Putandi tempus Pãphilus apud Constantinum definit à mense Februario aut Martio inchoandum, nempe à 15. Februarij

Putatio.

arij vſque ad vigeſimum Martij: Quoſdã tradit à vindemia vitem à ſarmenti onere alleuandam cenſere, ne velut vere lachrymans alimentum amittat: quanquã autumno putata vere citius germinet, & ſi frigus & pruina incidat aduratur. Qua propter præſtaret frigidis regionibus præſecare & non perfectè putare, hoc eſt conſpicuos oculos & ſarmenta permittere: rurſum autem vere putare neceſſariũ. Plaga fiat ferramentis acutiſſimis vt leuis ſit, ne aqua in vite conſiſtere poſſit, vitem corrumpens, vermesque generans, qui materiam exedant. Plagæ rotundæ fiant: nam ſic celerius cicatricem ducũt. Plinius obliquas vult fieri, vt facilè decidant imbres. Sarmenta lata, vetera, malè nata, contorta præſcindito: nouella & fructuaria, & interdum ſobolem idoneam, ſi ſuperficies parum valebit, ſubmittito, brachiaque conſeruato. Putationem quàm celerrimè perficere oportet. Ab Idibus Decembris ad Idus Ianuarij vitem non tangendam ferro, ſiquidem Columella teſtatur bruma non putandam vineam. Cùm vitis putatur, inter duas gemmas ſecanda: nam ſi iuxta gemmas ſecueris, laborabit. Cicatrix ſemper deor-

deorſum ſpectabit, ita neque aqua, neque ſole lædetur. In agro craſſo plures gemmas, in exili pauciores. Brachium quotannis longum, non tamen totum tollendum. Inchoanda putatio non manè, ſed quando & pruina à ſole diſſoluta eſt, & ſarmenta tepefacta. Malleolorum primi anni incrementa, ne nimium luxurient, neque nimium coerceantur, media ratio tenenda, vt neque ſolotenus malleolum recidamus, nec rurſus in longiorem materiam prouocemus, ſed, annotato ſuperioris anni pollice, ſuper ipſam commiſſuram veteris ſarmenti vnã vel duas gẽmas relinquere oportet, ex quibus germinet. Putationem rurſus ſequitur cura pedandæ vineæ. Et conuenit, teneram vineã non tam vehementi palo aut ridica, ſed modico potius adminiculo quieſcere. Dum nouella eſt vinea, quàm molliſſimè liganda eſt vel vimine ſalicis, vlmi, geniſtæ, iunci, aut vluæ, aut denique ſtraminis. Poſteriora vincula pſtare putant: nam vimen cum inaruit, penetrat, & corticem lædit. Eſt & herba quàm Siculi à vinciendis vitibus ἀμπελοδεσμόν appellant. Pedamenta, & pali, ac ridicæ, vocantur ſuſtentacula vitium: Plinius optima

De pedãda vinea.

De palis, p-ticis, & vinculis.

Pedamẽta

tima commemorat salicis, roboris, oleæ, arundinis, iuniperi, cupressi, sambuci. Alibi idem Castanea, inquit, omnibus pedamétis præfertur, cùm ob facilitaté tractatus, tú perdurandi peruicaciam, regerminatione cædua vel salice lentior: reliquorú generum sudes omnibus annis reciduntur. Saluberrima in iugo arundo durat annis quinis. Cùm breues palmites sarmento iunguntur inter se funium modo, funeta dicuntur. Pãpinatio & putatio eiusdem experientiæ est. Pãpinationem bis anno vsurpandã, nimirum, vt extrema superfluorum surculorum cum pãpinis resecentur. Verna Plinio in confesso est ab Idib. Maij intra dies decem vtique antequam florere incipiat (nam circa solstitium & vitis, & triticum duo nobilissimi frutices, florent) & eam infra iugum, fieri: de sequenti variæ sententiæ. Cùm deflorverit aliqui pampinãdum putát, alij sub ipsa maturitate. Superflua germina adhuc tenera auferéda, vt viti respiratio detur. Pampinare autem per medium oportet citra molestiam, id notat Virg.

Funeta.

Pãpinatio.

Vitis quãdo floreat.

Ac, dum prima nouis adolescit frõdibus ætas,
Parcendum teneris, &, dum se lætus ad auras
Palmus agit laxis per purũ immissus habenis,

Ipsa

Ipsa acies falcis nondum tentanda, sed vncis
Carpendæ manibus frondes.

Vineam autem quàm benè putare, tam diligenter pampinare vtile est: nã & materiæ, quæ fructum habent, melius conualescunt, & putatio sequentis anni expeditius, tum etiam vitis minus cicatricosa sit: quoniam, quod viride & tenerum decerpitur, protinus cõualescit. Sup hæc quoq; melius vuæ maturescunt. Ante dies decem, quàm vinea florere incipit, pãpinatam habeto, quicquid superuacuum, tollito, quod in cacumine aut brachijs enatum: decerpito duntaxat, quæ vuam non habent: cacumina virgarum, ne luxurientur, demutilato. Vuas, quę meridiẽ aut occidentem spectant, ne perurantur, suo pampino tegito. A recenti vite plus germinum auferendum, vt ne grauetur. Postquã verò feruor solis hebescere incipit, folia auferre oportet, quo omnes racemi à sole concalescant, & percocti maturescant: cùm verò adhuc floret vitis fodi debet. In vitibus recẽs plantatis simul vt germen emiserint, postquam defloruerint superfluum circa germen auferendum leniter & citra violentiã, vt dixmꝰ. Vites, quę fructũ putrefaciũt ob foliorũ densi-

densitatem, triginta diebus antè vindemiam purgare oportet, folijs ex obliquo & à lateribus detractis, quo inspirantes venti vitem refrigerent. Verùm folia in summitate relinquenda sunt, quæ aduersus vehementem æstus feruorem defendant, solique vitibus in summo incumbenti vmbram obijciant: si tamen crebriores imbres in autumno & intumescentes valde augescant, etiam circa verticẽ folia tollenda sunt. THRA. Magnã curam vitium narras. MAR. Diligenter vinitorẽ crebrò vineã circumire, perticas erigere, iuga æquare oportet. THRAS. Vnum addas, maturitatis indicium: nã audio, neque festinandum intempestiuè, neq; maturitatem prorogari sine iactura. MAR. Rectè mones. Nam ante maturitatem legentes tenue parumq; durabile vinum reddunt. Et tardantes vitem non solùm lædunt vltra tempus gestantem onus, sed etiam, si grando & glacies oboriatur, iniuriæ expositum vinum habẽt. Democritus tradit sex tantùm dies & non amplius vuam maturam permanere. Maturitatis igitur signa in vuis non è visu solùm, sed etiam è gustu: etsi gustum fallere Columella censet. At

Vindemia.

Maturitatis indicia.

si

si vinacia, quæ acinis colãtur, iam refusca ta, vt non amplius viridia pelluceant, sed propemodum nigrescant, siquidem colo rem vinaceis nulla res afferre potest, vuã maturam significat: alij acinos premunt, & siquidem vinaceus exilierit nudus citra omnem carunculæ complexum, maturas ad vindemiam indicant, si verò ꝓsilierit carnem secum trahens, immaturas esse. Alij sic experiuntur: E denso racemo vnum acinum eximunt, & pòst racemum contemplantur, qui si non mutetur, maturitatis indicium esse. Vindemiare oportet Luna in Cãcro existente, aut in Leone, aut in Libra, aut Scorpiõe, aut Capricorno, aut Aquario, & eadem sub terra. THR. Num arte aliqua citius maturescunt vuæ? MAR. Plinius tradit aceto acri & vrina vetusta radices madefaciendas, atque eo luto obruendas, ac sæpe fodiendas, si fructum non maturent. THRA. Vuæ quo pacto seruari traduntur? MAR. Vuæ durant aliæ pensili con camerata nodo, aliæ sua tantùm cõtinentur anima ollis fictilib. & insuper dolijs inclusæ stipatæ vinaceis circumfudantibus. Palladius rationem ostendit, qua seruentur etiam in vite vsq; ad ver. THR.

Vuas seruãdi ratio.

Sed amabò, de frugiferarum pomarij tui arborum disciplina sigillatim differere nó graueris. MAR. Inter arbores frugiferas à vite primum omnium locum sibi uendicat Olea, vt Columella testatur, ἐλαῖα ἥμερος Græcè dicta, ex omnib. stirpibus minimā impensam desiderat, cùm vitis cōtrà maximam accuratissimamq; postulet. Et quanquam non cōtinuis annis fructum afferat, sed ferè altero tantū, eximia tamen eius ratio, quòd leui cultura sustinetur, & cùm se non induit, vix illam impensam flagitat, &, si quam flagitet, eam copia fructuum cōpensat. Cùm autem oleæ magnus & securus sit prouentus, & in magnum tempus conseruetur, vitęq; plurimis necessitatibus congruat, plurimum huic arbori diligentiæ adhibēdum. Amat locum neq; depressum neque arduū, sed cliuos potius, qualis in Italia Sabinorum, & Betica ferè tota, vt Col. scribit, in ijs enim excellēs solis ardor vētorum flatu refrigerat, & optimum oleū pducit, planis locis contrà. nā in oleis cælum, solumq; plurimum referre, Plinius tradit. Aerem calidum & siccum postulat: quare in Lybia, ac Sicilia, & Betica, & Italię quibusdā locis, pſertim Campania felici-

Olea.

feliciter prouenit. Cæli ſtatum neq; perferuidum, atque gelidum patitur: quare Septentrionali colle æſtuoſis locis, frigidis meridiano gaudet. Exiſtimant vltra miliarium ſexageſimum à mari aut non viuere, aut nõ eſſe feracem. Solum aptiſſimũ, cui glarea ſubeſt, ſi ſuperpoſita creta ſabulo admiſta eſt: nec minus probabile, vbi pinguis ſabulo eſt. Sed & denſior terra, ſi viuida & lęta eſt, commodè arborem hanc recipit. Creta ex toto repudianda, magis etiam ſcaturiginoſum ſolum, & in quo ſemper vligo conſiſtit, ſicut & ager ſabulo macer, & nuda glarea. Poſſunt tamen in agro frumentario ſeri, vbi vel arbutus ſteterat, aut ilex. Quercui vehementer inimica: nam ſi quercetum in vicino ſit, non ſolùm non feret, ſed fugiet, introrſumque ſe in fundum abijciet: vel exciſa radices noxias olíueto relinquit, quarum virus enecat oleam. Idem de cerro, & eſculo quidam tradunt: nam vbi illæ effoſſæ, oleam, ſi feratur, emori. Ad eundem modum ſi lambendo capra contigerit interire Plinius teſtatur. Contrà Oleæ & vitis magna cõcordia, proditumq́;, oleam, ſi viti inſerat̃, vuas ſimul & oliuas ꝓferre,
V 2 fru-

fructusq́; vuolea, id est, ἐλαιοσάφυλ☉ vocatur. Serendarum olearum varia ratio.

Plantariū olearum.

Nonnulli crassiores ramos arboribus adimunt, & ex ijs quàm recentissimas taleas serra præcidunt, quæ binûm cubitorum proceritatem impleant, de his in rectum constitutas obruunt: Alij soboles cum caudice serunt: Alij residam caudici plantulam decisis falce capitibus & brachijs in truncum redigunt & terræ fossæ circa Arcturi ortum defigunt: culturę seminarium faciunt pleriq;, vel plantariū, idq́; libero cælo terreno modicè valido, sed succoso, solo resoluto, quale est ferè nigræ terræ. Huc ramos nouellos, proceros, nitidos, manubrij crassitudine, feraces, non è trunco sed è brachijs nouisq́; ramis enatos arborib. ademptos, in taleas recisos ita, vt corticem non lædant, mittunt. Taleæ sesquipedales serra pręcidun tur, atque earum plagæ vtraq; parte falce leuantur, & rubrica notantur, vt sit quēadmodū in arbore steterat ramus, & ita parte ima terram & cacumine cælum spectans deponatur: sic celeriore proficiunt incremento, celerioremq́; fructum largi untur. Nam si inuersa ponatur, difficulter comprehēdet, aut sterilis erit. Quare

in

in rectum constitutas adobruunt. Oportet enim talearum capita & imas partes misto fimo cum cinere oblinire, & ita totas eas im mergere, vt putris terra quatuor digitis superueniat. Siquidē aut totam immergi oportebit, aut partem alteram humari, & partem alteram solo supereminere: Non enim quæ prorsus obruuntur, sed quæ duntaxat altera parte extant, rubrica notari desiderant. Didymus depāgendam in terram, vt quatuor digitorum altitudine emineat, deinde scrobem excauandam ad cōmodam imbrium susceptionem. Atque hæc ratio plantandi per ramos Didymo magis probatur. Cùm plantatio fit, locum repurgare oportet ab omni alterius generis frutice, & scrobes sic effodiantur, vt à ventis, sole, ac imbribus terra friabilior reddatur, & plantæ radicem facilius agere queant. Si festinetur, duobus mensibus antè, aut vno saltem, sarmenta & arundinem, &, quæ facilè comburuntur, in scrobibus ad multos dies exuremus. Sint scrobes altitudine trium cubitorum aut circiter: distēt scrobes cubitis quadraginta, quò trunci perflari poßint. Primo anno maximè sarriri, postero, & sequentib. an-

 nis,

his, cùm iam radiculæ ſeminum conua-
luerint, raſtris excoli debent. Biennio à
putatione abſtinendum. Tertio anno ſin
gulis binos ramulos relinqui, & frequen
ter ſarriri conuenit ſeminarium. Quar-
to anno è duobus ramis infirmior ampu
tandus. Sic excultæ quinquennio habiles
ſunt arbuſculæ translationi. Translatio-
ni aptior truncus, qui brachij craſſitudi-
nem habet, exiguus ſupra ſcrobem emi-
neat, lætius enim frondet. Antequàm
transferatur, rubrica aut alio ſigno note
tur ea pars, quæ meridiem ſpectat, vt eo-
dem modo deponatur. Oportet ſolū ſcro
bis prius ſodere bidentibus, ac deinde ter
ram aratro ſubactā immittere, hordeiq;
ſemina ſubſternere. Si in ſcrobibus aqua,
ea exhaurienda, deinde ingerēdi minuti
lapides, depoſitisq; ſeminib. latera ſcro-
bis circumcidēda, & aliquid ſtercoris in-
terponēdum. Poſt ſolſtitium, cùm terra
æſtatib. hiat, curandum, ne ſol per rimas
ad radices penetret. Ab ęquinoctio autū-
nali arbores ablaqueādæ, ita vt ſi in cliuo
ſit olea, incilia excitentur, quæ limoſam
aquam à codice deducāt. Omnis ſoboles,
quæ ex vna ſtirpe nata, quotannis extir-
panda. Stercus autumno inijciendum, vt
permi-

permistú hyeme radices oleæ calefaciat. Amurca valentib. infundenda. Muscus ferramento resecandus, alioqui fructum non feret. Quinetiã plurimis annis inter positis putandum oliuetum. Vetus enim prouerb. Qui arat oliuetum, rogare fructum, qui stercorat exorare, qui cædat cogere. Putatio autem facienda autumno fructu ablato. In olea interdum vnus ramus reliquis lætior, quem nĩ resciderís, tota arbor tristabitur. Inseritur etiam olea oleastro maximè inter corticem & emplastratione, alij in radicibus inserunt, & vbi comprehenderint, cùm aliqua radice euellunt & transferunt more plantarũ. Ex oleis quę crasso cortice sunt iuxta corticé inseruntur. Tempus serendi ab ęquinoctio verno, alij vigesimo secũdo Maij, vsq; Cal. Iunij. Maturitatis & legẽdę oleę indiciũ, quãdo maior pars di midij fruct⁹ nigrescere incipit, idq; cælo sereno, quãtò maturior bacca, tantò pinguior succ⁹. Ex olea duplex fructus, oleũ & Amurca. Oleæ minores ad oleũ, maio res ad escam paranĩ. Olearum vindemia, ars maior oleum quàm musta temperandi. Ex eadem oliua differunt succi. Primũ omniũ cruda gratissimo sapore.

Prouerbiũ de Olea.

Olea inserẽda, & maturitatis tempus.

Prima vnda prælit laudatiſsima, ac deinde per deminutionem. Quātò maturior bacca, tātò pinguior ſuccus, minusq; gratus. Vetuſtas oleo tędium affert, nō item vt vino, plurimūq; ętatis annuę eſt. Oleū optimum Venafrinum & Licinianum. Inter Iſtriæ & Betię certamen par. Vicina bonitas prouincijs, excepto Africæ ſolo frugifero. Oleam, quā manu tangere poſ ſis, è terra aut ſcalis legere oportet poti', quā decutere, auctore Varrone, q̄ ea, quę vapulauit, inareſcit, nec dat tantum olei quàm manu ſtricta, melior ea, quæ digitis nudis legitur, quàm illa, quæ cum digitalibus. Vnde oliuantium lex antiquiſ ſima, Oleam ne ſtringito, néue verberato. Quæ manu tangi non poterunt, ita quati debent, vt arundine potius quàm pertica feriantur. Augetur oleum ab Arcturi exortu ad decimumſextū Calend. Octob. pòſt nuclei creſcunt & caro. Olea alia ad cibum eligitur, alia vt eliqueſcat, & corpus nō ſolū intus, ſed etiā extrinſecus, vngat. Itaq; dominū nō ſolùm ad balneas, ſed & ad gymnaſiū, & quocunq; ſequit̃, vt ſcribit Varro. De qua fit oleum è terra legēda, & ſi inquinata, lauāda: Siccari triduo ſatis. Si gelēt frigora, 4. die premenda.

Oleiætas.

Lex oliuantium.

mēda. Primus quisq; aceruꝰ demittatᷣ per ferias & vasa olearia ad trapetam, in qua eam terant molæ oleariæ è duro & aspero lapide. Olea lecta si nimis diu fuerit in aceruo, caldore frascescit, & oleum fœtidum fit. Oleo conficiundo molæ vtiliores q̃ canalis & solea. Molæ quàm facilimam patiuntur administrationem: quoniam pro magnitudine baccarū vel submitti, vel leuari possunt, ne nucleus, qui saporem olei vitiat, confringatur. Torcularia præcipuè cellęque oleariæ calidę esse debent, quia commodius omnis liquor soluitur: Vapore & frigore magis constringitur. Cumq́ue calore sit opus, positione cœli & declinatione id procurandum, ita non opus est ignibus aut flāmis, quòd fumo & fuligine sapor olei corrumpitur. Propterea torcular debet, à meridiana parte illustrari, ne opus sit lucernam adhibere prementibus. De legibus oleæ legendæ locandæq́; Cato præcipit: de Condituris Oliuarum Columella. Sed longius esset hæc omnia commemorare hoc tempore. THRAS. Agè verò, nunc de arboribus pomiferis serendis curandisq́ue aliquid memora: nam earū arborū vulgatior apud nos vsus. MAR.

De malo ac pomo. Pomum μῆλον: Varro dictum putat pomũ quasi ποτικὸν, quia potu ac siccitatibus indigeat. Sunt, qui poma & nuces sic distinguant, vt pomum sit quidquid foris esculentum & intus durum, nuces contrà. Pomum quidé generali significatione quęcunque Græcis ὀπώρα dicta complectitur, velut persica, cotanea, pyra, quod & Iureconsulto placet: hoc tamen loco de pomis & malis vulgari modo loquimur. De malis cotoneis, malisque granatis, de tuberibus, & Zizyphis suo loco dicetur. Sunt autem malorum genera varia

Malorum genera. specie figuraúe, ne dicam saporibus succisque toties permista, vt enumerari vix queant. Olim in precio erant Septiana rotunditate insignia, item Martiana, Claudiana, Mantiana, Appiaria, ab inuentoribus: Quędam à patria, vt Camerina, & Græcula: Quædam à colore, rubella, sanguinea, serica, aurea: Ex figura orbiculata, septiana: A sapore, melimela, & mellea: A celeritate mitescendi, mustea: Gemella, quòd nunquam singula in fœtu: A mammarum similitudine, orthomastica: à conditione castrati seminis, spadonia: A folijs Belgemela: Pannucea, quæ rugis

rugis celeriter marcescunt : pulmonea stolidè tumescentia: Cato addit Quiriana,& conditiua,scantiana: item pusilla, quæ petilia. Alia alijs causis appellata, & suæ quoque regioni quasi peculiaria : Malus Assyria, quæ sola apud Assyrios nascitur, omnibus horis pomifera, alis cadentibus, alijs maturescentibus. In Gallia Capendua princicipatum tenent gratissimi saporis,& in tanta suauitate minimè fugacia, colore cùm maturuerint luteo. Sunt & passipoma Gal is,&, quæ Rabaudica vocant, nobilitate præcipua in Belgica. Germanis præter exotica celebrantur Distelina & Paradisiaca: Imprimis & colore aureo parteque rubente, ac magnitudine,parique saporis gratia commendantur Postellana apud Vbios. Sed de generibus satis. Omnia ferè eandem serendi habent rationem, nisi quòd Persica, limonia, præcocia, cotonea, citria, quæ Dioscoride in malorum genere referuntur,diligentiorem disciplinam, requirunt. Nam & semi vti pòst dicetur, ne proueniunt, & insitione. Seminarij modum Cato describit. Seruntur autem mala Februario vel Martio: si calida & sic-

Malus Assyria. *Carpēdua.* *Passipoma.* *Rabaudica* *Distelina.* *Paradisiaca.* *Postellana.* *De serendis malis.* *Seminariū pomorum.*

& ſicca regio, Octobri ac Nouembri. Feliciusproueniunt ferè omnium malorum genera inſitione nouellarum arborum & inoculatione, modo quo ſupra diximꝰ circa Martiũ vel Aprilẽ, vel eo tempore cũ ſuccꝰ eſt in cortice: Et emplaſtratione inſeri circa ſolſtitium æſtiuum, tametſi ſint, qui poſt æquinoctium vernum non infeliciter vſurpatam tradant, vt ſupra diximus, vbi de emplaſtratione & inſitione locuti. Malus vulgo inſeritur ſylueſtri malo aut rubo prius trãſlato in ſeminarium, ac poſtero anno præciſo, vt circiter pedali menſura ſupra terram extet, ei ſurculum quem voles è malo nouellum, vti ſupra de ſurculis retulimus, inſeras. Palladius in pyro, in ſpino, pruno, ſorbo, perſico, platano, populo, ſalice, ac denique in omni genere quo pyrus inſeri poſſe aſſeuerat: verùm in tantis locorum diuerſitatibus certus omnib. modus præſcribi non poteſt. Quare nos, quę vulgari obſeruatione, & ex aliorum ſcriptis hauſimus, commemoramus. Sunt, qui malum veterum more in pyrum ſylueſtrem, vel malum cotoneum ſerant, gigniq́ue ex malo pulcherrima quæ vocantur melimela, In platanum ſi ſeratur, rubicun-

bicunda fieri mala, item in damascena ritè inseruntur mali, quod si inserantur in citrum fere semper fructum ferre Diophanes tradit. Solum amat hæc arbor pingue & lætum, cui humorem non tam rigatio quàm natura suppeditat. Montanis locis debet ad meridiem versa constitui. Et frigido solo prouenit si cœli tepor adiuuerit, nec in asperis & humectis sedem recusat. Macrum & aridum solum poma vermiculosa efficit & caduca, vermes ci⁹ suillo stercore misto humanę vrinæ & radicibus affuso extinguuntur: lotio enim mirum in modum recreatur hæc arbor. Etsi plures sint vermes circa arborem, æneo scalpro semel rasi non vltra nascentur, si loca vnde rasi sunt bubulo stercore oblinas. Quidam etiam stercus caprinum addunt vrinæ, & vini veteris fecem radicibus affundunt, dulciorē fructum efficientes. Aegrotans malus curatur stercore asinino aqua diluta rigata ad dies sex. Rigandæ sole occidente frequentius donec germen erumpat. Plinius tradit aquam lupini decocti circum fusam pomis prodesse. Aiunt arborem, si vrina rigetur, rubescere fructus. Sunt qui sub arbore rosas plantent, sicque rubra

Solū quod postulet malus arbor.

Aduersus vermes malorum.

Aegrotantis mali cura.

Quomodo conserenda mali. bra poma promittentia. Pomiferas arbores, supra dixi, per genera serere conuenit, Columella præcipiente, ne imbecillæ à valentioribus premantur: quia nō omnes magnitudine vel viribus pares, impariq́ue temporis spacio adolescunt. Adde raras disponendas, vt spacium habeant ramos diffundendi: nam si spisse posueris, nec fructuosæ erunt nisi interuulseris: Quare quadraginta aut triginta saltem pedes inter ordines relinquendos. *Poma quã do matura iudicẽtur.* Poma seminis nigrore maturitatem fatentur. Colliguntur post æquinoctium autumnale, vel circiter, pro ut cuiusque generis natura fert, necante decimam sextam lunam cœlo sereno & pomeridiano. Caduca separanda. Melius decerpuntur quàm decutiantur, ne lædantur casu altiore. *Quo pacto seruentur poma.* Seruantur tabulatis vel cellarijs, loco frigido, fenestris septẽtrionalibus, quæ sereno die lucem accipiant patentes. *Oporothecarũ institutio.* Quare Varro oporothecas ad Aquilonem fenestras habere voluit, vt eo aere perflentur. Austri speculari bus arcendi, Aquilonis afflatu deturpantur rugis. Stramentis, storeis, paleisue substratis, rara componuntur, vt limites parui spiritum æqualem recipiant.

ant. Nobis pomum à Batauis allatũ, quod in tertium annum durauit, estque eius generis in hoc pomario pomum grande à virore nomen retinens. Singulis generibus singula loca designanda, ne vno clausa loco diuersa genera discordent & celerius vitientur. Sunt, qui folia nucum substernant, quibus & odori & colori consulitur. Seruantur & à putrilagine, si hordeo aut frumenti aceruis obruantur. Palladius in vasis fictilibus diligenter clausis, vel in cisternam, vel in puteum demitti scribit. Apuleius apud Constantinum singula poma in folia nucis inuolui, reponique iubet. Plures modos licet reperire apud auctores seruandorum pomorum. Sunt, qui, vt gelu arceant, madido linteo operiant, quo congelato poma tecta à frigore defendantur. Mala sic constituenda, vt pediculorum pedes deorsum, neque antea, quàm vsui necessaria, contingantur. Poma ferunt dorsuarijs iumentis grauia, quia odore offensa fatiscunt, vt Lucianus in Asino testatur. Idem de pyris traditur. Remedium aiunt, si prius dentur degustanda. E pomis vinum factitari prelo & trusatilibus molis ius tortinum exprimen-

mentibus. Deinde secundarium fracibus ac retrimentis in aqua maceratis, ita vt pomea lora dici posſit, non parui ad restinguendam ſitim rusticorum iuuamēti. Acetum quoque è pomis fit acerbis ac ſylueſtribus, quæ in cumulo per triduum reſeruantur, ac deinde mittuntur in cadum, cui fontana aut pluuialis aqua miſcetur, & opertum vas per triginta dies ſinitur, ac ſubinde quātum fuerit aceti ſublatum ad vſus, tantundem redditur aquę ad reparationem. Pyrus ἄπιος et ὄχνη proximum locum ſibi vendicat, pomariaq; imprimis ornat. Malus diffundit latera, pyrus magis in ſubrectum cacumine & lateribus germinat. Solo læto ac humido pyrus gaudet. Naſcitur & ſemine originem ſuam natura reſouente, ſed cuius æternitati nulla tarditas poteſt adferre faſtidium, ſed homini longa eſt expectatio, cùm ſerò admodum proueniant, & à generis nobilitate deſciſcant. Melius igitur radicatæ ſylueſtrium plantæ ſcrobibus benè ſubactis ſeruntur Nouembri menſe, vt cùm prehenderint, inſerant. Seritur & plantis bimis trimiſue radicatis, ac ſcrobibus deponitur. Traditur, crebris foſsionibus & frequenti humore proficere

Vinum è pomis & acetum.

Ius tortinū ſicut vinū tortinū Catoni.

Pomea lora

De Pyro.

Pyri ſerēdæ plātatādæque ratio.

ficere, vt nulla floris iactura fiat. Multum proderit, si interiecto anno qualelibet adiungatur letamen. Bubulum spissa & grauia poma creare fertur: Aliqui cinerem miscent, cōmendandi saporis gratia. Plantantur & viuiradicibus non solùm, sed & stolonibus illarum auulsis. Si viuiradices plantaturus, hæ sint triēnes, aut ad minus biennes. Quidam etiā trunci generosissimas scytalas faciunt, easq; plantant sicut oleas. Tēpus inserendi maximè Martius & Aprilis, Plinius etiam florentem inseri tradit, quod & ipsi experti sumus. Inseritur autem cotoneo, amygdalæ, terebintho, punicę, malo, moro. Si moro inseratur, rubra pyra creabit, Virgilius fraxino inseri docet. Immo omni generi inseritur. Surculus, cui inseritur, anniculus sit, & prius, quàm figatur, folijs & omni tenera parte priuatis. Quod si dulcem facere velis, & vberiorē fructum ferre, truncum ad ipsam terrā perforabis, & cuneum ex quercu aut fago adiges, atque ita obrues. Si verò ægrotet dum floret, curabis vini veteris fecē radicibus affundere atque rigare ad dies quindecim, atque hac opera, etiam si non ægrotet, dulciorem fructum feret. A ver-

mibus non læditur, si dum plantatur felle bubulo illinatur. Languentis pyri ablaqueatæ radicem terebrandam, & ex quercu vel prunis cuneum infigiendum monstrat Palladius. Si lapidosa sint pyra à radicibus terram leuabis, ac lapides secernes, atque nouam terram cribratam infundas. Spatia inter pyros triginta pedes aut paulò pauciora relinquẽda, inter pomos plura, vt dictum. Pyrorum genera exequi superuacuum, cùm in excolendis nulla discrepantia. Crustumia ex parte rubentia celebrantur Columellæ generosissima, ac sapore gratissimo: Falerna his proxima, largo succo abundantia, ocyssima & odoratissima superba Plinio laudata: Lactea vocantur quædam. Auctores suos nobilitauere Decuminiana, & ex his tracta origine Pseudodecuminiana, Dolobellana longissimi pediculi, Pomponiana cognomine mammosa, Liceriana, Siueriana, &, quæ ex ijs nata sunt, Tyranniana petioli longitudine distantia, Fauoniana rubra paulò superbis maiora, Lateriana, Anitiana, autumnalia acidulo sapore iucunda, et quæ Tiberio maximè placuere, Tiberiana: Sunt &, quæ hodie Augusta vocantur, quòd

Pyrorum genera.

eo

eo mense maturescant etiam Plinio non neglecta, gratissimi saporis atq; coloris. Patrię nomen habent serissima omnium Amerina, Picentina, Numãtina, Alexandrina, Numidiana, Græcula, & in ijs Tarentina, Signina, quæ alij à colore testacea appellant, sicut onychina, purpurea: Ab odore myrapia, nardina, laurea: A tẽpore Augusta, Brumalia, hordearia, siliginea à comitatu frugis: à collo ampulacea & Coriolana, & brutę gentilitatis Cucurbitana acidula succo: à melle mulsa: Item Regia, quę quasi sessilia sunt: Volema à Catone prædicata & Virgilio. Macrobius recenset Bolemia, Cerilia, calculosa, loliana, lauinia, Milesia, myrtea, orbiculana, preciana, rubilia, Tulliana, Titianaq;. Serotina ad hyemem vsq; in parente pendent. Gelu maturescentia pyra sunt quę vocantur Libralia. Quotidie nouis insitionum cõiugijs sic variantur, vt singula persequi difficile. Hodie Gallis celebrantur Bonchristiana, non sapore solùm, sed & perennitate commendabilia è Campania allata: proxima Mariana, vel Diuæ Mariæ pyra: adde muscata, Martiniana, hybernalia. Seruari varijs modis tradunt, alij pice illitis surculis *Seruandorum pyrorum ratio.*

X 2 suspen-

ſuſpenſa ſeruant: alij in ſapo & paſſo, vel dulci vino merſa, vel operculato vaſe: alij in arena, alij in floccis, alij inter frumẽta obruta, aut in paleis ſeruant: Quidam aſſerunt nullum pomi genus, quod non poſsit melle ſeruari. E pyris, ſicut & è pomis, vinum atq; acetum fieri oſtẽdit Palladius, prælo aut pondere expreſſo ſucco: & liquamentum è pyris ad ieiunia fæminarum, quod Caſtimoniale dicitur. Pomis pyrisq; ſuccedunt Cotonea vel Cydonia vtriq; generi communia. Hoc pomum primus Cato nominauit Cotoneum, Græci Cydonium κυδώνιον, à Cydone oppido, vnde primùm aduecta, nomẽ duxerunt, Itali mele cotogne, Germani Quveden/Galli vn coignier: à colore Græcis χρυσόμηλα, Maroni aurea mala dicta: Item ſtruthia, quæ, etſi paululum differant, tamen in eo genere comprehendun tur: Nam Columella tria genera commemorat Cydoniorum, ſtruthia, Chryſomela, & muſtea, quæ omnia tam ad ſalubritatem, quàm ad voluptatẽ conferant. Plantantur ad eum modum, quo pyra, & cerasus: aliqui Martio, alij Februario plãtas radicatas in paſtinato ſolo ſic tenuiſſe affirmãtur, vt ſequentis anni fruge potiti

Vinum, acetum, & liquamenta è pyris.
Caſtimoniale.
Cotonea malus.
Cydonia.
Chryſomela.

titi ſint. Locis frigidis etiam & humidis planis & decliuibus gaudent: Siccis & calidis Octobri ponantur. Si in tepido ſtatuantur, rigatione illis ſuccurendum. Se runt nonnulli cacuminibus & talea, ſed rarior in vtroque prouentus: Stolone ſtatim degenerat. Inſeruntur melius in trũco quã cortice menſe Februario aut Martio. Recipiunt in ſurculos propè omnis generis, punici, ſorbi, omnium malorum & meliora producunt. Ita ponendæ ſunt largæ arbores cotonei, ne alteram quatiente vento ſtillicidium tangat alterius. Dum minor, vel quando ponitur, iuuetur ſtercore, maior cinere. Rigandæ ſunt quoties cæleſtis negat̃ infuſio, & circumfodiendę locis calidis Octobri mẽſe, aut Nouembri: frigidis verò Februario aut Martio. Niſi enim circumfodiantur aſsiduè, aut ſteriles fiunt, aut eorum poma degenerant: Collucandæ quoque, & à vitioſis omnibus liberandæ. Si arbor eſt ægra, amurca aquæ æqualiter miſta radicibus debet affundi, vt Didymus apud Cõſtantinum docet: aut calx viua cum creta temperata, vel reſina locularis pici liquidę miſta trunco arboris allini. Legantur ſereno cælo ſine macula integraq́;, &

Cotonea quomodo legenda, & seruanda. quàm maturíſsima decreſcente luna. Seruantur inter binas tegulas, ſi luto omni ex parte claudantur: Alij ſiccis locis reponunt excluſo vento, alij paleis & frumento, nõnulli melle, item vino, vinũq; odoratius redditur. Palladius plures modos refert. Democritus negat ſeruãda cydonia, vbi alij pomacei fructus reconditi ſunt, quòd odore vicinos corrũpant. Fit vinum è cotoneis contuſis & expreſſis, addito paululum mellis, & oleum quoque: Noſtrates precioſum ex his liquamẽtum faciunt, & quam carnem vocant cydoniorum diuturna coctione denſata, & saccaro, vino, atq; aromatib. condita. Pergam

Meſpilus. de Meſpilo tibi referre, quam μέσπιλον, Itali neſpilo, Germani Meſpelen/ Galli meſfier on neſſlier vocant: Hæc arbor inter pyrorum & pomorum quoque genera refertur. Seritur eo modo, quo Cotonea. Locis calidis gaudet, ſed irriguis, tametſi frigidis etiam prouenit. Non infeliciter in quercetis & ſyluis prouenire comperimus: Nam querceta vidimus, in quibus denſiſsima meſpilorum ſylua annuam pecuniæ penſionem non pœnitendam reddere dicebatur. Serendam tradunt taleis mẽſe Martio, vel Nouembri,

ſolo ſtercorato & ſubacto, ita vt vtrunq; caput taleæ ſtercus obducat. Seritur etiã ſemine, ſed in longæuiorem ſperatur æta tem. Adhæc ſeritur & in rubo optimè, atq; in pyro, ac malo. Leguntur meſpila nondum mitia, quæ ſeruare velis. Et in ipſa arbore diu in multam hyemẽ durãt. Et poſca & ſapa cõduntur. Catonis ætate nondum Italiæ nota. Plinius & alij quidam meminerunt, incertumq; an meſpi *Meſpilum* lum cũ ſorbo confuderint Veteres. Tria *cum ſorbo* genera Plin. tradit, primum ternis intus *quidam cõ* oſsiculis, vnde tricoccum quidam appel- *fundunt.* lant. Noſtrates duo genera obſeruant, vnum, quod rarioribus horret ſpinis, in nemoribus & dumetis paſsim naſcens, acerbum prius quàm per hyemem & frigora molliatur: alterum ſine ſpinis grandi pomo, quod videtur cultu & inſitione manſuefactum. Sylueſtrium ligno & ad trochlearum radios, & ad venabula vtimur. Surculi flagellis aurigarum vſurpantur. Meſpilo propter vicinitatẽ fructꝰ ſorbus *Sorbus.* cõiungenda, arbor procera, fructu vel orbiculato, vel ouato, vnde Græcis ὄυα, ἡ, vt Theophraſt. teſtatur: et ὄη et ὄα, fructꝰ ὄον, Itali Latinũ retinent nomen, Germanis ſporeſſelbaum/Gallis cormie & cormier.

Fructus vuæ modò aceruatus producitur, ita vt fani speciem gerat. Syluaticę quàm vrbanæ fructus præstantior: frigidos quærit tractus, etsi in feruentia loca inciderit, sterilescere aiunt. Aculeos non habet, vt mespilus. Nascitur semine, radice, & auulsione, solo frigido & humido, mõtibus viuax. Seritur in Februario, & Martio frigidis locis, calidis Octobri, aut Nouembri. Inseritur in se, & in cotoneo, & spina alba, vel trunco, vel cortice. THR. Punicas miror te hîc alere posse: de huius cultura nobis edisseras quæso. MAR. Inter exoticas punica præcipua, hinc dicta opinor, quòd Carthagine, atque in Africa laudatissima arbor, vt vides, non procera, folio angusto nitidique viroris, flore puniceo oblõgo, calathi effigie, pomo, qnod corio & membrana tegitur, numerosis intus acinorum granis, vnde Granatũ dicitur, Græcè ῥοὰ vel ῥοιὰ tã arbor quã fructus, ῥοὰ γλυκεῖα καὶ οἰνώδης, malum punicum dulce & vinosum, Italis melegrano, Gal. pomnes de granade & mygrenes, Germa. Granataffel/ Hispanis granados. Sola hæc arbor, vt ficus & vitis, caudice fisso non emoritur. Aculeos gerit in ramis, vt paliurus. Locum, cælumque

Punica.

Granatum pomũ quare dicatur.

amat

amat calidum,ac minimè aquosum:Quibusdam locis apricis in dumetis spõte nascitur. Seritur vere, stercore suillo & humana vrina radices rigantur. In se seritur & alijs arboribus, item plantis de matris radice diuulsis. Et licet multis generibus pangatur, melius tamen eius ramus cubitalis incisus manubrij crassitudine in capite vtroq; acuta falce leuigat⁹ scrobi veluti obliquus immergitur, prius suillo stercore oblinatur & summum & imum. Seritur & alio modo, Nempe truncus eligitur fructuosus, qui in terrã vsque deduci queat, & ipsum, vt reliquas arbores, per infoliationem sub corticem inserunt, & similiter vinculis muniũt: deinde in terrã depangunt nõ attingẽtes insitam partem, sed inferiorem, & amurca perfundunt atque oblinunt, vinculisque constringunt, ne recurrat, donec enascatur surculus. Myrto delectari Democritus tradit, & radices etiam si aliquanto distent interuallo, tamen mutuo complexu exhilarari. Sine nucleis nasci, si, vt in vite, medulla dempta surculus obruatur, & dum comprehendit amputetur, quod emergit. Acinos granatis totidem numero Africanus prodit singulos, *Granatis omnib. idẽ numerus acinorum.*

Granatis omnibus idē munera acinorum. etiamsi variet magnitudo. Basilius in Hexam. scribit ex amaris dulces reddi si ad radicem truncus perforetur impacto piceo cuneo pingui, hac enim ratione transmutari succi malignitatē. *Seruandi ratio.* Longo tempore custodiuntur, si in feruentem aquam intingantur, & protinus erepta in arena sicca componantur, aut tritrci cumulo in vmbra, dum rugas cōtraxerint, recōdantur, aut paleis tactu inuicem separata. Alij tradunt seruari vt cotonea, gypso illita aut creta: Nam loco frigido seruātur incorrupta. *Malicoriū.* Malicorium, putamen mali punici dicitur. Florem punici mali satiuum Dioscorides κύτινον appellat, syluestrem verò βαλαύστιον. THRAS. Audio et peregrina in Cytream miris artibus hisce regionibus coli. MAR. *Citrea. Medica. Persica.* Citrea, quæ & medica, & Persica, & Assyria dicitur, quòd primùm è Perside, & Medis translata: alij ab Hercule de Lybia in Græciam aduectam, vnde Varro *Lybica citrus.* Lybicam citrum vocat Eius poma Græcis μηδικὰ μῆλα, ἢ κεδρόμηλα, Medica mala et Cedromela, Italis citroni, Germanis Citrenaffel/ Pomerancen, Gallis citron. Eius pomum citreum, & Hipericum atque aureum malum, item nuptiale Iouis & Iunonis pomū appella-

pellatur. Quæ auri colore relucent, Arãgia vulgo vocantur. Quæ è viridi in lute um languescũt citreola, vel citrula. Quæ denique ouata specie turbinãtur, si luteo colore virent citrãgula, priuatim citrea vocantur : Si herbaceo colore virent Limones, Si prægrandia more melonũ orbiculata turgẽt, ponceria vulgò appellant, quasi cerea vel citrea poma. Omnia ferè vernacula specierũ nomina à citro deflexa reperiunt, vt notat Ruel. Arbor hęc omnib. horis pomifera, alijs cadentib. alijs maturascentib. alijs subnascẽtib. malis orbẽ quendã fęcunditatis subministrãte natura: quales arbores in Alcinoi horto depingit Hom. Odis. η. Folio est lauri inter cursantib. spinis, pomi effigies caperata rugis aure⁹ color, grat⁹ odor, amara intus pyri grana. Pomũ inimicũ venenis. Seri hãc arborẽ Pallad. tradit 4. modis, semine, talea, ramo, claua. Si granis serat, terrã in duos pedes fodies, cinerẽ miscebis, breues areas facies, vt vtrinque per canales aqua discurrat. In his areis palmarem scrobem manibus aperies, & tria grana deorsum verso cacumine iuncta constitues, & obruta quotidie rigabis: Natis seminibus semꝑ proxima herba runceẽ. Citi⁹ ꝓcedit si be-

Arangia. *Citreola* *Citrula.* *Citrãgula* *Citrea.* *Limones.* *Poncera.* *Cytrea mæ lisferenda ratio.*

ſi beneficio aquæ tepentis vtaris: Alij affirmant ſemen extractum tempore verno in ſulcis diligenter ſubactis rigãdum quarto aut quinto die, cumq́ue vegeta fuerit transferri iterum verno tempore ad molle, vdumq́ue ſolum. Gaudet abundanti humori. Si ramum velis ponere, nõ amplius ſeſquipede debes immergere, ne putreſcat. Talea, & claua ſeri commodius Palladius exiſtimat, modumq́ue deſcribit. Si quis nutrire velit hanc arborem, loca contra Aquilonem muniat & Auſtro atque ſoli exponat: hybernis menſibus tegetibus aut ſportulis. Quare quidam huius culturę aut genio indulgentiores, fornices ad ſolem ſpectantes concameratos diſponunt, atque inibi prope parietem conſerunt, fornicesq́ue æſtate apertos ſole ſinunt illuſtrari eiuſque tepore foueri: Appetente hyeme ſtramine tegunt, aut ſtorijs maximè cucurbitarũ ſarmentis. Gaudent hæ arbores aſsidua foſsione. Inſeruntur menſe Aprili calidis locis, frigidis Maio, non ſub cortice ſed fiſſo trunco circa ipſas radices. Inſeruntur & pyro ac moro: Sed inſiti ſurculi qualo muniendi aut fictili vaſculo. Dulces gigni, ſi ſemina per triduũ aqua
mul

mulſa macerentur, vel ouillo lacte, quod præſtat. Liganda ſunt, quæ ſeruantur nocte luna latente, cumque ramis foliatis carpenda. Vbi fructus prægrauat, detrahere poma conuenit, & pauca relinquere, quæ altilia, vegetioraque reddentur. Nunc etiam in Gallia, & Germania, alitur, & cadis terra plenis mergitur, apricisq; locis exponitur ſoli, frigoribus ſub tecta refertur. Vidimus in Germania qui vaporaria huic culturæ adornarant abiegnis tabulatis ſic conſtructa, quę hyberno tempore hortum cingerent atque fornaculis calefacientes, ęſtate tabulatis ſubmotis ſolis tepore fouerent. Si prius, quã augeſcunt, in vas fictile aut nitrum imponantur, augeſcunt ad vaſis formam, vt in vuis fieri videmus. Quinetiam figuram hominis & animantium induendi Africano auctore. Opus eſt autem vaſis reſpirationẽ relinquere. Sed, ne exoticis te diutius detineam, Vernaculæ potius nobis conſiderandæ arbores : Inter quas eſt Morus Latinis dicta arbor, *Morus.* Græcis μορέα, ἡ, συκόμορος fructus συκάμινον, Latinis morum, Italis moro. Arbor fructus more Germanis Mulbern, Gallis meure, ſapientiſsima hæc arbor appellata, quòd

Sapientiss. arbor. ta,quòd in nouissimis germinet, & nisi exacto frigore,ita,vt cùm videas morum germinare,iniuriam postea frigoris nõ metuendam certò constet. Inter primas maturescit in tantùm germinatione erũpens,vt vna nocte cum strepitu peragat. Tingunt manus succo maturo,eluunt acerbo,vt inquit Plin: Trini eius colores, candidus primò,mox rubens, maturis niger. Loca amat calida, sabulosa, fossionibus lætatur & fimo, humoribus non itẽ. Aablaqueanda est circa Octobrem,& vini feces circum fundendę.Seritur & semine,sed plerunque degenerat,melius taleis & cacuminibus sesquipedalibus vtraq; parte leuigatis fimoq; oblitis.Locum, in quem palum demiseris, cinere terris ad misto tegunt,sed nõ amplius quatuor digitis operiũt.Serendã docet Pallad. Martio,plantã transferri Octobri vel Nouẽbri. Deritius auctor est, morum autumno seri ramulis ficulnorum modo in terrã deflexis,idq; ipse experientia cõperi, maximè si recisa pars cõtusa sit,quò facilius radices agat,atq; sic,vbi palo locum feceris,immittas. Inseri tradunt fago,& populo albę,vel insitione vel inoculatione,& cãdida nasci mora.Inserit & fico & vlmo,

vlmo,sed hoc religio fulguris prohibere dicebãt. Amica viti. Aeschylus de Hectore loquẽs, vir,inqt,ille moris erat maturior. Fit è moris nobile medicamẽtum stomaticũ aut arteticum. Mora in vitreo vase diutissimè seruari aiunt. Folijs bõbyces aluntur vnde plurib. vberrimns q̃stus vtq; propter foliorum magis, q̃ fructuum vsum plerisq; locis in precio habeat arbor. THRA. Quænã illa arbor sanguineo fructu instar cerasi? MAR. Cornus, Græcè Crania κρανία, Itali carneolos vocant, Germanis Cornelbaũ/ fructus Welsche kirsen, Gallis cornier, arbor nõ vltra cubitorum. 12. altitudinem crescere creditur caudice non quidem crasso ita sed solido vt cornibus spisitate non dissimilis, folio Amygdalæ sed pinguiore, flore & fructu oleæ, dulci, pluribus cornis vno pediculo dependentibus, primò candidulis pòst rubicundis & esculentis. Maturis succus est cruentus. Montes & valles diligit tamque humidis quã siccis delectatur. Auulsione prouenit & semine: Ad aluearia seri nõ conuenit: nã flore eius degustato aluo concitæ apes moriuntur. THRASYBVL. Quænam in ꝓpinquo sita arbor. MAR. Zizyphus est, *Cornus.* *Zizyphus.*

est Nomenclatura Græcis ζίζυφα, καὶ ζίνζυφα, & σηρίκα, Vulgo officinis iuiubæ, Italis Giuggiole, Gallis Iuiubæ, Germanis Burstbyrle. Et ipsa baccis corni similia poma gignit, flore oleæ sed magis odorato: Columella duplex eius arboris genus commemorat, rutila Zizypha, & candida. Zizypha grano seruntur, Locis calidis Aprili, frigidis verò Maio, vel Iunio panguntur ossibus & stipite, planta crescit tardè. Si plantam ponis Martio in terra molli: Sin ossibus in scrobe palmari ita vt terna grana cacuminibus inuersis constituantur. Terram amat non minus lætam sed proximam tenui, loca calida. Hyeme prodest lapidum cumulum circa codicem aggerari vt Pallad. testatur. In proximo pistacea sunt, Græce πιστάκια, Italicè Pastinachi Germanicè Welsche pimpernus, Gallis Pistaches, folio angusto comantur & subruffo, è surculis dependent pistacea pineæ nucis similitudine. Creditur, vtriusque sexus esse hoc genus, atque ob id geminas velut matrimonio coniungi: Et marem, cui sub corio velut osseo longiores videntur latere testiculi. Inseritur Calend. Aprilibus, & sui generis arboribus, &

Pistacea.

bus,& terebinthi, atq; etiam amygdalæ. Serunt & pistacea autumno mense Octobri sobole,& nucibus suis, vt Palladius testatur. Amat locum calidum & humidum, gaudetque rigatione. THRASY. Quia superius memini te dixisse, è plantis & arboribus quędam semine, quędam insitione produci: & quoniam insitione iam pleraque seri audiuimus, cuperem de reliquarum arborum colendarum ratione, quæ vt plurimum semine proueniunt, tibi differenti auscultare. MAR. Rectè quidem meministi. Etsi enim insitione proueniant melius, tamen sunt quædam, quæ semine felicius, & frequentius, & vix aliter proueniant. Et licet è supradictis aliqua semine coalescant, vt mespilus, cornus, & aliæ quædam, tamen aliquoties degenerant, aut serius proueniunt: Id quod Virgilius monuit:

Qua semine plurimũ

Semine quadã non feliciter ac tardius proueniunt.

Nam quæ seminibus iactis se sustulit arbos,
Tarda venit seram factura nepotib. vmbram,
Pomaq; degenerant succos oblita priores.

Insita autem restituuntur. Nonnulla quoquo modo seruntur non degenerant, vt Laurus, palmus, cupressus, Persica, Armeniaca, pruna, damascena, Pistacea, Palma, Abies, Cerasus. Et quia non

omnes eandem curam admittunt, de pręcipuis sigillatim dicem'. E semine enim natura docuit, vt diximus suprà, raptim eo deuorato auium & alui tepore madido atque in arborum rimis abiecto. Laurus Græcè δαφνίς, reliquis plerisq; linguis nomenclaturam retinet Latinã, fructus δαφνίδες, Latinè Lauri baccæ, Ital. bacche de lauro, Germanicè Lorberen/ arbor gratissima domibus, ianitrix Cæsarum, Pōtificumq;, quę sola & domos exornat, & ante limina excubat. Duo eius genera Cato tradit Delphicam, & Cypriam. Delphica æquali colore viridior maximis baccis atque è viridi rubentibus: hac victores Delphicos coronari. Cypria folio breuiori nigro per margines imbricato, hanc aliqui syluestrē volunt, vt Plin. scribit: perpetua frōdet coma, fert vuam tam fæcunda quàm sterilis, latere germē citat, quapropter citò senescit, & cariem sentit, frigidos tractus, vt quæ calida sit, aspernatur, pluribus modis seritur: nam & baccæ Aquilōe siccatæ expansæq; raræ leguntur, ne aceruo coalescant: Posteà vrina madefactę in sulco repastinato palmi altitudine vicinæ ferè aceruatim ponuntur mense Martio. Seruntur & auulsione

Laurus.

sione,atq; propagine,si quis sublatis surculis serat. Crebras deponere lauros non plus nouenis pedib. distantes præcipiũt: sed facilè degenerant. Sunt, qui putẽt inseri posse mutuo, itẽq; sorbo, & fraxino. Baccas legendas circa Calendas Decembres: Serendas Idibus Martijs tradunt, Viuiradices transferendas Octobri. E semine seruntur maximè nuces, &, quæ duro ambitu lignosum putamen habent: Græcè ἀκρόδρυα vocantur, Etsi Caius Iureconsultus ἀκρόδρυα pro omni arborum fructu vsurpari respondit. Inter nuces primam dignitatem obtinent, quę Thasiæ vocantur & amygdalæ, Græcis quoque ἀμύγδαλαι, Italis mandorle, Germanis Mandelen/ Gallis amandes. Seruntur Februario. Gaudent puro calidoque solo: In pingui & humido sterilescunt. Serendas maximè falcatas & è nouellis. Panguntur & auulso ramo, viuiradice, & semine. Nuces, quæ seri debent, pridie liquido fimo macerentur, alij aqua mulsa madefaciunt, in eaque noctem solùm permittunt, ne germẽ extinguat mellis mordacitas: sic meliores fieri succi, & celerius nasci tradit Columella. Cacumina & partem acutiorem in ter-

Nuces.

ἀκρόδρυα

Thasiæ.

Amygdalæ.

rā verti, quia inde radices agit, figuntur, sic vt lignosior pars sursum, acies lateris Aquilonem spectet. Ternas semine seren das trianguli ratione inter se palmo distantes denis diebus adaquandas, donec grādescant. Seruntur & surculo è medio arbore desumpto. Inseritur amygdalus non iuxta summitatem ipsius trunci, sed iuxta medium ex ramis excurrentib. autumno finito. Hæc arbor præcoci partu germinat & prima omnium florem, nempe Ianuario, aut Februario, profert. Virgilius fertilitatis frumenti præsagiū esse canit:

Cùm se nux plurima syluis
Induit in florem, & ramos curuabit olentes,
Si superant fœtus, pariter frumēta sequentur.

Ex amaris, quę tamen salubriores, dulces fient, si circumfosso stipite 4. digitis à radice cauernula imprimatur, per quā noxium desudet humorem, vel si circum radices apertas vrina vel suillū stercus diffundatur: Aut si ad radicem trunci cuneus piceus pinguis immittatur, hac ratiōe succi amaritudinem dulcescere Basilius tradit Hexam. Cæterùm nihil æquè degenerat. Ideoq; aut plātam sæpius trans-
Iuglandes. ferri, aut adultam inseri iubent. Iuglan-
des

des Græcè κάρυα βασιλικά, Italis nocy, Gallis noix, Germa. Groiße nuß: serũtur por rectæ cum missuris iacentibus, vt Plinius tradit, Calendis Martijs vel circiter. Existimant quidam, eo modo, quo amygdalæ & auulsione, & viuiradice prouenire. Citò adolescit: amat loca sicca & frigida potius quàm calida. Nux, quam positur⁹ melius adolescet, si vrina pueri impubis quinq; diebus maceraueris: Lætius, si sæpius transferatur. Optimè prouenire creditur nux à cornice, vel auibus posita. Si terebra arborem traijcias, & foramini parem vlmeum adigas cuneũ, nodosam duritiam exuet nux. Fructum nõ amittere, si verbascum, vel coccinium è sterquilinio pannũ amuleti vice suspendas. TH. Quî fit, vt foras & in ambitu extra pomarium, & non inter alias pomarij arbores collocaueris iuglandes? MAR. Quia & vmbra eius arboris patula & insalubris, ac stillicidio nocens, pinguedinemq; ad se trahit. Cùm enim crassæ sint & amplæ arbores, vt vides, adeò vt binis ternísue vlmis vix complecti queant aliquæ, plurimum spatij occupant, alijsq; arborib. succum detrahunt, quibusdam etiam pertinax cum ea dissidium. Ideò ad pomarij

latera veluti columnas applantauimus, vtque reliquas arbores à vento tẽpestuoso obiectu suo defendant. Nucum generi & corylus annumeratur, è qua auellana, quæ Græcè λεπτοκάρυ et κάρυον ponticum dicitur, Italicè nociuole & nocelle, German. Haselnuß/Gallis noysette. quo amygdalus modo, & tẽpore deponitur. Gaudet argillosis & vliginosis locis ac montib. hyemis patiens. Has in Asiam, Græciamq; à Ponto venisse: vnde Põticæ & Heracleoticæ ac Leptocarya dicũtur à Grecis, nostris Prenestinæ. In nucum genere Castanea quoq; refertur, etsi glandium generi accommodatior, vnde Iouis glans, et nux vocatur, Græcis κάστανα, σαρδιάναι βάλανα, διὸς βάλανοι, ἤλοπινα, Italis Castagne, Germanis Castanien/Gal. Castagnes. Mõtium & frigoris amica, aquas odit, puram & resolutam terram desiderat. Sabulonem humidum nõ respuit: In opaco & Septẽtrionali cliuo lętatur, spissum & rubricosum solum odit. Seritur & semine, & viuiradice. Syluæ melius nucibus, quàm viuiradicibus instituuntur: Alioqui posterior modus tutior, quòd bima fructum reddat. Pangitur ab ęquinoctio non solùm stolone & surculis, sed

Corylus.

Castanea.

aaul-

auulſione etiam ac viuiradice,ſicut olea. Caſtaneæ,quę ſulcis deſtinantur,eligendæ grandes & maturæ: q̃,ſi recentes ſint, ſatę melius reſpondent. Seruntur,non vt amygdalæ & nuces, ſed acuminata parte ſurſum ſpectãte,interuallo pedali: Seminatur ſulco dodrantali. Nucibus, vt dictum, potius quàm radicibus plantaria cędua complentur, ceditur que in pedamenta intra ſeptennium. Columella ſcribit Caſtaneam ſtabiliendis vineis habilem in repaſtinato poſitam celeriter emicare, & poſt quinquennium cæſam more ſalicti recreari, atque in palum formatam in alteram cæſionem perennare, vt infrà de ſyluis dicetur. Inſigi quoque caſtaneã iuglandi,ſago& robori volunt. Felicius creſcere binas quaſi coniugatas compertũ. Pin⁹, πίτυς,Italis pino,Germanis Hartzbaum/ Gallis pin: Eius plantatio non diſsimilis amygdali: Nã & ſtrobyli,id eſt,pineæ nuces,ſicut amygdalæ plantantur. Leguntur autem Iunio,antè quàm Eteſiæ ſpirent, & grana excidant calyce ſiue tegmine rupto. Tempus ſationis Octobrem & Nouembrem Palladius tradit. Hęc arbor prodeſſe credit̃ omnib. quæ ſub ea ſeruntur. Quæ autem picea

Pinus.

Strobylus.

Picea.

Latinè, ea Græcis πεύκη, Italicè pezzo, Germanicè Rotdannenbaum/ Gallicè nugarbor du genere du pin. Ad Cerasos venio.
Cerasus. Cerasus, Græcè κέρασος, fructus κεράσιατα Cerasa & cerasia, Italis arbor ceraso, fructus cerase & ciregie, Germa. Kirschbaum/ kirsen/ Gallis cerisier & fructus cerise. Facilis plantatio si spargentur poma, quæ summa fertilitate nascentur, sic explorata crescendi petulantia, vt virgulta è ceraso pro vitium adminiculis posita in arborem facilè prosiliant. Inserunt in pruno, in seipsa, in platano & rubo, optimè in syluestri ceraso: insitione enim lætatur, & meliorem fructum fert. Si viti inseras, aiunt vere vuas producere. In cerasis tamen sicut omnibus gemmiferis insitionis tēpus est, quando in ijs vel non adest, vel gummi desinit defluere. Plantam syluestrē transferunt Octobri vel Nouembri, vt primo Ianuario vel Februario cū cōprehendit inseratur. Martialis trunco inseri suadet: sed inter corticem & lignū felicius coalescit. Amat scrobes altas, spatia largiora, assiduas fossiones. Putari in ea ramos marcescentes desiderat. Gaudet locis frigidis: fimū adeò odit & horret, vt admoto eo degeneret. Serit etiā a uulsiōe.
Sine

Sine osſibus naſci tradũt,ſi ſurculum inſerendum inuertas. Alij iubent tenerã arborem ad binos pedes reſciſſam vſque ad radicem findi,abraſaque ferro vtriuſque partis medulla, ſtatimque partes ſeiunctas vinculo aſtringi,& ſummam partem ac diuiſuras laterum fimo oblinire. Sed poſt annum ducta cicatrice diuortia coaleſcere,deinde ſurculis,qui fructũ adhuc non tulerunt,ſi inſeras, ſine oſsibus ceraſa naſci, Martiale auctore. Ceraſorum varia genera etiam à Plinio enumerata,veluti Aproniana, quæ maximè rubent,Actia nigerrima,quæ Germania etiamnum appellat Acklische Kirsen, Ceciliana rotunda. Plinius genera commemorans Ceraſorum,Principatus,inquit, duracinis,quæ Campania Pliniana vocat. Et mox:In ripis etiam Rheni Kerſis,ijs color è nigro ac rubenti viridique ſimilis matureſcentibus iuniperinis ſcilicet baccis.Quo loco corruptè vulgata exemplaria legũt Tertius pro Kerſis Germanico vocabulo,quo ceraſa ſignificantur Latina lingua peruerſa. Plinius autem cum pluribus locis Germanicas vſurpet voces,cùm aliâs, tum libro 9. 10. 17. 18.Quæ à Latinis non intellecta, corru-

Vt ſine oſſibus ceraſa.

Ceraſorum genera

Actia ceraſa Acklische Kirsen

Plin. lo. [illegible]

ptè posteritati sunt tradita. Sunt & laurea lauro insita primum non ingratæ amaritudinis. Iam chamæcerasi in maximo precio arbore pumila & pediculo breui, pomo rotundo, rubente, carne multa, molli, succosa. Aiũt præcoces fieri, si calx admoueatur. Proditum est, poma interuelli melius, vt, quæ relicta, grandescant. De cerasis seminandis licebit in Constantini collectaneis videre plura. Reperiuntur cerasi quoq; arbores sponte in syluis & dumetis nascentes, baccis paruis, partim sanguineis, partim in totũ nigricantibus. Eius generis passim in rusticis prædijs cõseruntur pascẽdis porcis. Prunus κοκκύμηλος, fructus κοκκύμηλα, Latinè pruna, Italis prune & succine, Germanis Prümen/ Gallis prune: Seritur post mediam hyemem, vsq; in Idus Februarias: Si tamen ossibus seratur autumno, mẽse Nouembri solo putri & subacto, duobus palmis obruuntur ossa. Eadem ponuntur mense Februario, sed tũc lixiuio maceranda per triduũ, vt citius germinent. Ponitur & plantis, quas è caudice sumemus siue mense Ianuario, seu initio Februarij, radicibus fimo oblitis. Gaudet solo læto & humido, cęlo frigido melius ado-

Prunus

adoleſcunt,frigidum tamen poſſunt ſuſtinere.Inſeritur menſe Martio extremo melius trunco ſiſſo quã cortice,vel menſe Ianuario,antequã incipiat gummi col lachrymare. Inſeritur in ſe,& in,perſicum,& amygdalum. Sunt varia genera, Damaſcena,quib.inter pruna prima laus, *Damaſcena.* ſicca terra & cœlo calido gaudet.Inſerit̃ ſicut &aliæ pruni. Sunt & verſicoloria, *Prunorum genera.* nigra,cãdidula,hordearia,aſinina, purpurea,onychina, malina malis inſita,Ce reola à cerę colore è cãdido in luteumvergente,Purpurea maiuſcula,quibus ſues ſaginantur.Commendantur maximè pruni dactyla,à longitudine digiti, qualia è Bohemia & Pãnonia afferuntur,& Iuliana vel Noberdiana cærulei coloris, ſeriora.Damaſcena ſiccantur ſole per crates loco ſicciore diſpoſita,aut etiam furno tepido. Nonnulli antè aqua marina vel muria demergunt , atque inde ſiccant. Prunis vicina Myxa , et myxaria , μύξα *Myxa.* καὶ μυξάρια,vulgo Sebeſtẽ vocantur. Per- *Sebeſten.* ſica περσικὰ μῆλα,arbor περσέα,Italis pſeo *Perſica.* Græcæ vocis æmulatione,ex Perſide aduecta nomẽ indicat.Vocant̃ & Rhodocina,ac Doracina vel Duracina. Quatuor *Rhodocina* genera tradunt̃:Duracinis palma tribui- *Doracina.* tur,

tur, & Armeniacis, ac præcoquis. Nouembri mense calidis locis, cæteris Ianuario, Persici ossa in pastinatis areis sunt ponenda binis à se pedibus separata, vt cũ inibi plantæ excreuerint, transferantur: Sed ossa obruantur cacumine deorsum verso, vt non altius duobus tribúsue digitis humentur. Qualibuscunq; proueniunt locis, attamen aquosis gaudet magis aut si talem non sortiatur, inebriatur assiduo potu: Sic plura poma creabit. Sunt, qui velint cœlum calidum postulare, ac solo arenoso gaudere, atque sic poma durabiliora gignere: Habiliores fieri plantas si simul vt ederimus ossa feramus, parte aliqua carnis circa ossa relicta. Inseritur in se, vel in amygdalo, vel pruno. Armeniaca, vel præcoqua et bericoca, πραικόκιά τε καὶ δοράκια καὶ ἀρμένια ab Aeginetha vocantur, qui, eadem persicis præstantiora esse, affirmat, precium his magnum, & magnatibus in delicijs habentur, expetũturque ab ægrotis. Poma innocua prunis rectè inseruntur, duracina amygdalis melius adhærescunt. Inferantur surculis plenioribus prope arborem natis Ianuario, vel Februario frigidis, Nouembri calidis: aliâs cacumina vel non tenebunt, vel

Armenica. Præcoqua Bericoca.

vel non durabunt. Inoculatur mése Maio vel Aprili præciso superius trunco, ex emplastratis plurimis gemmis. Non longè à se statuendæ, vt inuicem se à calore solis excusent. Galli, & nostrates hortulani Italico more inserunt armenica, ac præcocia, surculo nondum digitali vel oculo largius erumpente vna cum corticeexciso, & facta crucis in modum fissura in recenti arbore pruno circumligataque cannabea stuppa, idque ad finem mensis Iunij, aut Iulio etiam atque Augusto. Persica tradunt rubra nasci, si vel platano inserantur, vel rosis sub arbore consitis: Inscripta reddi, si ossa vel nucleos obruas, & post dies septem vbi patefieri cœperint, apertis his nucleum tollas cinabari aut qua libuerit effigie descriptis, moxque cum suis ossibus luto vel suillo stercore inuolutis humo reddas. Sine ossibus prouenire proditum, si in perforatum truncum extusa medulla salicis, vel corni palum adegeris. Ablaqueandæ arbores autumno, & suis stercorandæ folijs. Collucandæ quoque per idem tempus, vt arida tantum & putria tollantur. Arbori laboranti veteris vini feces aqua mistæ suffundantur. Si ardore solis sicca- *Arborum cura.*
ta, fre-

ta frequenti aggeſtione cumuletur, veſpertino iuuetur humore,& obiectis defendatur vmbraculis. Cōtra pruinas ſtercus ingeratur, vel vini feces cum aqua permiſtæ,vel aqua in qua faba cocta. Si vermes infeſtent,bouis vrina cum aceto tertia parte confuſa. Palma à Græcis phænix φοίνιξ, Germanis Dactelenbaum, Italis palma, Gallis arbor de dattes: fructus δάκτυλοι καὶ φοίνικες, Latinis palmulæ & dactyli, Italis dattoli, Gallis dactes, Germanis Dactelen: prouenit leni ſabuloſoque ſolo, gaudet aquoſis: & cùm toto anno bibere amet, tamen ſitiente anno lætior. Quapropter & à fimo lædi putant. Ad Nilum & in orientalibus regionibus frequens, vbi etiam vina & panes ex ea conficiunt. Hæc in Europa ferè ſterilis eſt, & ſi feratur à quibuſdam nouitatis cauſa. Seruntur oſſa ſeu nuclei palmarum, factis ſcrobib. binûm cubitorum ac totidem latitudine, & aggere fimo quolibet præter caprinum ſaginato. Deinde in aggere medio nuclei palmarum plantentur, ita vt acies ſurſum ſpectet, alij orientem ſpectare volunt, ac deinde terra ſtercore ſatiata poſt aſperſum ſalem obruunt. Quotidie dum

Palma.

dum germinant, imbre rigentur. Sunt, qui plantam transferant anniculam, alij inolescere sinunt. Ceterum cùm salsa humo gaudeant, quotannis ablaqueare conuenit & salem inijcere, sic celeriter in proceritatem magnam exit. Semina non statim terræ mandanda, sed fictilium fundo committi, & vbi comprehenderint transferri. Palmas se vehementi prosequi amore, & altera alteram sic deperit vt prona altera ad alterius inclinet complexum, & quasi viduã sterilescere. Seruntur autẽ Plin. teste palmæ trunco duorum cubitorum longitudine à cerebro ipso arboris viridi fissuris diuiso atq; defosso, est ab radice auulsæ vitalis satus & ramorum tenerrimis: Quin & folia apud Babyl. seri tradit idem Plinius. THRAS. Et stolonibus quædã plantari aliquoties iã dixisse te memini. MAR. Superius dixi, ex ijs, quæ commemorauimus, non pauca esse, quæ & stolonibus siue auulsionib. plantentur cum perspicua radicis parte: Sic quoq; cerasum plãtari, nucem paruã, chamedaphnem, myrtum, mespilum. Itẽ ramis lætioribus auulsis vel abscissa parte paululum contusa, & in terrã missa plerunq; in arborẽ excrescere ipse

Sympathia arborũ.

Auulsione & stolonib. quæ plãtentur.

ipse comperi in moro, pyro, & malo. Vnum adijciam. Vt in animantibus ante iustam ætatem fœtis debiliores partes eduntur, ita & plantæ præpropere fructificantes aut ad iustam magnitudinem nō perueniunt, aut fructum non diu durabilem ferunt. Vnde arbitror lex illa Mosaica, vt arbores fructiferę tribus annis pro incircuncisis haberentur, & præputia eorum vnà cum fructu circumciderentur, hoc est, turgidæ gemmæ aut flores decerperentur, ne vel fructum ante tempus ferant, vel eundem præmaturum abijciāt. Sed diutius te remoror commemoratione culturæ pomarij. THRASYB. Nequaquam. Quin auscultando videor me quasi inambulare, ac singulis vacare arborum plantationibus, fructusque ipsos contemplari. Atqui superest, vt coronidem adijcias recitationi, nempe generales illas arborum conseruandarum cautiones: Maximè autem ne remedia intempestiua, præpostera nimiaque cura adhibita vitia fiant, & lædāt magis quàm seruent. MAR. Rectè quidem mones. Et primùm quidem ac generatim stercoratio arboribus fructiferis conducit, & rigatio, exceptis admodum paucis. Ac cauen-

Arbores p̄propera fer re nō putā tur fructū durabilem.

Generales circa arbores obseruationes.

Stercoratio.

uẽdum, ne id in feruore solis fiat, nec im maturius ac validius quàm opus sit, & nõ ad ipsum truncum, sed paulò longius à trunco, vt radicib. imbibatur pingue ster coris. Columbino ac suillo plagis etiam arborum medentur. Aqua, qua rigamus non putealis, si alia haberi possit, sed è lacunis & turbidis hauriatur. Deinbe obseruandum, quod initio quoque admonitum, vbi de pomario conserendo dicere cœpimus, vt arbores suis interuallis plantentur, vt dum creuerint, spacium habeant, quo ramos extendant, nèue imbecillæ à valentioribus opprimantur, aut luminibus, ac stillicidio, atque vmbra officiant. Quidam punicas, myrtos, & lauros densiores seri iusserunt, in pedibus tantũ nouenis: ad eũdem ferè modum cerasos, prunos, cotoneos, malos, pyros amplius tricenis pedibus. Quodque genus suo ordini relinquendum, ne infirmæ à maioribus, vt dixi, opprimãtur. Plurimumq; refert terræ natura, in quantum arbores quasque alat: Nam per se colles minora quærunt interualla, vẽtosis locis crebriores seri conducit. Oleam vt minimum viginti quinque pedes requirere, Catonis sententia. Plantas radicatas sic statues, ne

Interualla arborum.

Vmbræ.
Stillicidia.

Z cacu-

cacumina lædantur, aut erosa non crescant. Corticem quoque deglubere non patieris: siquidem omnibus arboribus mors est cortex in orbem detractus. Est & vmbrarum ratio non aspernãda, quando quibusque satis vmbra aut nutrix est, aut nouerca. Iuglandium quidem, pinorum, picearum, abietis, quęcunq; attingit vmbra, venenum est. Iuglandium enim granis & quercus officit, iuglandis noxia etiam humano capiti, omnibusq; iuxta satis. Necat germina & pinus, sed vtraque ventis resistit, quoniam & protecta vinearum ratione egent. Cupressi vmbra minima & in se conuoluta, ficorũ leuis quãuis sparsa, ideoque inter vineas seri nõ vetantur. Vlmorum leuis etiam nutriens quæcunq; opacat, Iucunda Platani quam quam crassa. Populi nulla, ludentibus folijs, pinguis alno sed pascẽs sata. Vitis sibi sufficit mobili folio iactatuq; crebro solem vmbra temperãs, eodem graui protegens in imbre. Omnium ferè leuis vmbra, quorum pediculi longi. Stillicidia plurimum lædere, maximè omnium, q̃ proiectu frondis ita diffundũtur, vt per ipsas nõ defluant imbres: nam pini, quercus, ilicis põderosissima, adde quoq; iuglandis:

Vmbrarum ratio.

Stillicidiorum noxa.

glandis: Cupresi nullum, vt Pli. tradit. Adhæc interlucatio arboribus prodest, nempe vt arida virgulta putrida tollant, rami & germina inutiliter pullulantia cum interuallo resecentur: sed omnium annorum trucidatio inutilissima. Etsi vitis tonsuram annuam postulat, & alternam myrtus, punicæ, oleæ, quia celeriter fruticescunt, cæteræ rarius tondentur, nulla autumno, ac ne raduntur quidem nisi vere putatione. Purgandas arbores autumno post Pleiadum occasum, & prius stercorandas aduersus nocumenta ex plagis percepta. Depurgare arida, quæ sunt in medio, & ramos sibi inuicem incumbentes, recidendiq; surculi inutiles, plurimæ amputari volunt velut onerosa & superuacua, sicut nos vngues & pilos. Reciduntur veteres totæ, ac rursus à solone aliquo resurgũt. Scarificatio vtilis, cùm macie corticis ex ægritudine astringente, & iusto plus vitalia arborum comprimente exactam falcis aciem vtraque manu comprimente perpetuis incisuris deducunt, ac veluti cutem laxant: Salutare id esse, argumento sunt dilatatæ cicatrices, & internato corpore expletæ.

Interlucatio.

Purganda arbores quando.

Scarificatio.

Ablaquea-tio. Ablaqueandæ etiam arbores, nempe terra circum radices aperienda, vt solis temporibus & imbribus prouocentur, radicibus superioribus recisis. *Transplantandi ratio* *Arbores notandæ in cortice.* Arbores cùm transferuntur notandæ, quibus ventis & qua regione steterint. Sic enim docuit Virgilius:

Quin etiam cæli regionem in cortice signant,
Vt quo quæq; modo steterit, qua parte calores
Austrinos tulerit, quæ terra obuerterit axi.

Cõsideranda etiam notandaq; soli natura, vt de sicco in humidum transferas potius, & de cliuo sicco exili in humidum, planum, & pinguem potius quàm cõtrà. *Putandarũ nouellarũ ratio.* Transpositæ nouellę arbores secundo anno aut tertio putentur, relictis tamen tribus aut circiter ramorum cornibus, & feliciùs crescent, idque semel atq; iterum alternis annis veluti coronis factis. Maioris ætatis arbores transferimus truncatis ramis, illæsis radicibus: & sunt multo stercore ac rigationib. hæ adiuuãdæ. *Infructiferis, & caduca ferentibus quo pacto consulatur arboribus.* Pomiferis, quę germinãt nec ferunt fructũ, aut si caduca ferant, fissa radice inditur lapis, aut cuneus infigitur & veluti initæ fæcundantur. Vrina quoque hominis veteri rigandas radices, &, fœcunditatem & gratiam addere fructibus, proditum.

Si

Si arbor solis ardore siccata contabescit, frequenti aggestione cumuletur, vespertinoque iuuetur humore, atque obiectis defendatur vmbraculis. Vt fructus arborum citius maturent, sunt, qui prius in arescentem præcisarum ad radices plagam, fibrasque aceto & vrina veteri madefacere, atque ea luto obruere, sæpeque fodere præcipiunt: ea enim fœcunditatem & gratiam fructib. addere, vt suprà etiam admonitũ. Vrina hominis aliquot mensibus veterata surculis vtilis est, quá si vitibus aut pomorum arboribus adhibeas, nullo alio magis fructus exuberat, nec solùm facit maiorem prouentum, verùm etiam saporem & odorem vini pomorumque reddit meliorem. Poteris & amurca, quæ salem non habet frugiferas arbores rigare. Vsus vtriusque maximè per hyemem. THRASYB. Pruinas & nebulas videmus sæpe lædere arbores: Ecquid remedij? MAR. Aduersus pruinas & nebulas conuenit habere dispositos per pomarium sarmentorum purgamentorumque aut stipularum aceruos, qui, cùm pruinæ aut nebulæ oriantur, incendi possint: Nam fumo discutitur noxa. Stercora etiam arida per vineas,

Vt fructus citius maturent.

Vrinæ vsus.

Aduersus nebulas.

quas vbi pruinam videris succendere liceat, eoq; fumo excitato dispergit pruina. THR. Quid si ęgrotent arbores? MAR. Aegris arborib. fecem vini aqua mistam affundere, & lupinum circa radices earũ serere consuetum: Aquam etiã lupini decocti circumfusam pomis prodesse, Plin. tradit. THR. Et vermes sępe arbores lędunt. MAR. Vermib. si infestentur arbores varia produntur remedia: Nã erucis absynthij succus aduersatur. Item semina sedi vel aizoi succo macerata, tuta pręstant: & si rore aquę perfuderis in quo vitigineus succus. Item cinis amurcæ mist', vel bouis vrina cum tertia parte aceti cõfusa. Aiunt sulphure viuo aut bitumine suffumigatas arbores aut olera conseruari à noxijs bestiolis, Galbano quoq; accẽso fugari. Itẽ allij lignis exẽptis capitibus suffitis, vt vapor per hortum aut pomarium dispergatur, erucas necare proditũ. Seminib. tradunt fuliginem miscendam & aqua conspersa. Democrito auctore traditum, Si mulier, q̃ in menstruis est, nusquam cincta, solutis crinibus & nudo pede aream circumeat, decidere erucas. Sed molestior tibi fortè videbor stirpiũ, plantarũq; ac pomariorũ disciplina prolixiore com-

Aegrotantiũ arborum remedia.

Aduersus vermes.

cómemorata:& licet plura essent addenda,ne tamen molesta sit ꝓlixitas,finẽ faciam. TH. Immo gratissima mihi fuit cómemoratio,qua visus es hortorũ, vinearum,ac pomariorũ, q̃ ab alijs diffusè neq; ita certè traduntur,compendio cóplex⁹, nostrisq; vsibus accómodasse. At,quia de vrbanis,mansuetisq; arborib.copiose disseruisti,vna restare videtur syluarum disciplina. Heri nemus transij & glãdiferis & cęduis arborib.scitè consitum, mox salicetũ ad fluuij ripam amplissimũ,& eleganter plãtatum , postremò agros vlmis vndiq; eleganter cinctos, quę oia sanè villam hanc non mediocriter ornant,&, vectigal non aspernandum haud dubiè reddunt:proinde huius quoq; partis rusticæ disciplinæ rationem cognoscere gestio. MN. Hęc etsi extra obligationẽ,& quasi plus petere videaris,tamen quãdo sic vrges,non grauabor & hanc partem cofrolarij loco absoluere , ne quà vsquam tibi defuisse videar. Quod ad Syluas attinet, eas Ancus Martius primus apud Romanos publicauit , vt Petrus Crinitus tradit: Et magna semper syluarum veterib. cura,vndè Poëta: *De syluis instituendis.*

Si canimus syluas , syluæ sunt Consule dignæ.

Sylvarum cura. Cautum apud Romanos vt Coss. curam collium & syluarum haberent, vt hac ratione nõ deesset materia, qua & ædificia & nauigia, & reliqua lignea opera tá publica q̃ priuata confici possent. In Repub. Venetorum etiamnũ accuratè obseruat, vt syluarum cura peculiari Magistratui demandetur, & quotannis supplantétur publico decreto, ne desit materia copiosa in vsus ędificiorũ, nauigiorũq;. Sylua, q̃ transijsti, è quercub. & fagis, alijsq; glãdiferis, & partim materia, partim etiã cędu is ac foco seruientib. consita arborib. De his igit̃ primũ, inde oliuarij, ac salicti disciplinã explicabimus. Quędã syluestres ac feræ, quib. nulla disciplina op⁹, sed sua cuiusq; ingenij semina ferũt. Peiora fiũt syluestria satiuis euidẽtius quã vt demõstratione egeat, cùm eorum permulta domita cultu, domita feritate mansuescant in hortis, in permultis & syluestre & satiuum inueniri: Inculta syluestrib. horrẽt, sata sibi mãsuetos situs vsurpẽt. Nemora & syluę vestiunt ferè quercu, fago, abiete, betulla, pinu, picea, ilice, subure, cerro oleastro, mespilo, pomiferis syluestrib. vt sũt Grecę siliquę, lotus, iuniper⁹, cornus, achrades pyri. Alię syluæ alijs arborib. ꝑ

Syluæ aliæ alijs arboribus gaudẽt

locorum

locorũ natura abundãt. Hercinia qa latiꝰ per diuersas regiões diffundit, alibi solã quercum, alibi fagum, alibi abietem, Arduẽna plurimam, quercum fert. Apennínus larice, abiete, corno, tamarice. Alpes lepontiæ castanea abundant. Syluestres omnes & si spõte proueniunt interim tamen omnes semine procreari poterunt si locum cultumq; idoneum nacte. Aliæ alio situ gaudent, vt primum Theophra. & post eum Plinius prodidit. Montes amãt abies, cedrus, larix, picea, & quibus resina gignitur, item aquifolia, terebinthus, castaneus, ilex, quercus, fagus, iuniperus, cornus, carpinus. Etsi pleræque ex his etiam in plana descendunt. Montes simul & valles tolerat abies, robur, castaneus, tilia, ilex, cornus. Plana petunt tamarix, vlmus, populus, salix, corylus, iuglans, ornus, acer, fraxinus, fagus. Non temerè in montibus visuntur prunus, malus, oleaster, iuglans. Omnia, quę mõtibus planisque communia habentur, ampliora visuque pulchriora in planis proueniũt, sed vsu meliora in montibus materiæ & fructibus, piris malisque exceptis, Theophrasto authore. Montibus enim nodosæ spinosæque assurgunt.

Arborũ natura per situm.

Aquo-

Aquosis delectantur, salix, alnus, populus, siler, ligustra. Oderunt aquas iuglãs, cupressus, Iouis barba. Et quanquã pleræque syluæ natura & sponte proueniunt: tamen cultura & artis diligentia reddũtur nitidiores fructuosioresq;. Nã vti superiori commemoratione traditum, hortenses arbores & frugiferas seminarijs coli, ita & syluestres atque infrugiferæ ad materiam & ignibus fouendis alijsque vsibus conserunt. Qui syluã instituere vult, is pro loci ratione plãtas deligat, & si spõte prouenietib. destituat, seminario farciat, locumq; sic vel aggere, vel fossis, vel deniq; sepimentis muniat, ne qua ouinæ caprinæúe aut aliæ pecudes irrũpere possint, q̃ stirpes arrodant: Nam quidq́d semel arroserint, quasi veneno infectum lethali perditur. Proinde qui velit syluã consitã vel ad cędendũ, vel ad materiam, ac glandiferã cõseruare, hunc necesse est hos arcere hostes. Leges Colonicæ videntur ob id cauisse, ne in agro surculario capræ pascantur. Porò inter glandiferas & ad materiam vtiles primum sibi locum vendicat Quercus, Græcè δρῦς, etsi δρυὸς nomine Dioscorides videtur omnes glãdiferas complecti, Italis Quercia, Gallis Chesne,

Seminaria syluestrium arborum.

LL. Colonicæ de syluis.

Glandiferæ Syluæ.

Quercus.

δρῦς Græcis quid.

Chesne, Germanis Eichenbaum. Quercetum igitur plantare volens glandes maturas & insolatas, nulloque vitio obnoxias in terra seminarij benè pastinata cultaque disponat, ea diligentia, quà & hortenses, cingatque sepimento, ne à pecore abrodantur: Quæ vbi adoleuerint, transferuntur in syluam circa Februarium. Putata existimantur felicius augescere, presertim si ad glandem ferendam instituantur: Sin ad materiam, præstat cacumina relinquere, quo in subrectum ædificiis apta materia adolescat. In transferẽdo factis scrobibus sesquipedalibus ac circiter & terra aggerata radices operiantur, curandumq́;, ne radices aut surculi lædãtur, quos p̄stat præcidere. Terra quercubus cõuenit ferè q̄libet, paludinosã tñ & vliginosa magis lætanť querceta, tametsi in omni propè solo adolescat, etiam sabuloso, nisi prorsus sicco, rari⁹ p̄pingui, mõtosum etiã non respuit. Nostra ætate in Vuestphalia non procul ab arce Altenana quercus extat 130. pedũ caudice vsq; ad priores ramos, crassitudine triũ vlnarum. Alia alio loco, quæ 100. vehes aut plaustra impleuit dissecta: Nõ procul ab hac alia 10. vlnarũ crassitudine, at nõ ita pro-

Querceti Plantatio.

Quercus miræ magnitudinis

procera. Germaniæ prædones arboribus cauatis nauigasse, quarum quædam triginta homines ferrent Plinio authore. Inter glandiferas secundus locus tribuitur fago φηγός, Italicè Faggio, Gallicè Faus, Germanicè Buchen, eiusdem ferè culturæ cum quercu. Esculus Græcis πλατύφιλλος. In quacunque terra Esculetum facere licet teste Plinio: nascitur è balano sed non nisi esculi scrobe dodrantali duorum pedum interuallo. Ilex Grecè πρῖνος, Italis notior Elice vocatur, Gall. houssen, in altum prosilit si solum nanciscitur idoneum: in montibus locatur, in planis nasci recusat, glandes fert quernis minores, folio laurino ac perpetuò virente. Quemadmodum & suber φέλλος Græcè, Gallis liege, inter glandiferas numeratur: eius cortice vtimur piscantium tragulis & calciatu hyberno aduersus frigoris iniuriam. Arbores omnes detracto cortice intermori præter suberem, constat. Est & Robur glandifera δρῦς ἄγρια Græcis dicta quasi syluestris quercus, Gallis Chesne, Italis Rouore. Huius speciem existimant quidam esse Cerrum, αἴγιλωψ Græcè, incultis locis gaudet, sola è glandiferis panos fert arentes,

Faginetũ.

Esculetum

Ilicetum.

Suberetũ.

Roburetũ.

Cerretum.

tes,muſcoſo villo, Galli du Heſtre vocant,quaſi Herrum,c.in h.mutata. Has arbores Pliniusglandiferas vocat, negãs vnà voce, Latinè complecti poſſe, quæ Græco nomine δρῦς appellantur.Non de ſunt,qui Caſtaneam inter glandes referant quoque : Sed de hac ſuperius dictum. Glandes optimæ quercinæ, proxima fagina & caſtaneæ,inde eſculo,roboris parua, cerro triſtis,horrida echinato calyce ceu caſtaneæ & faginæ, omnes ſaginandis pecudibus imprimis porcis idoneæ.Querna glans ſpiſſas ſuccidias ſolidamque carnem, & æuo durabilem facit,ſi ritè ſalſatura & fumo curetur,contrà,faginæ & caſtaneæ,quoniam dulces ſunt, hilarem faciunt & vtilem ſtomacho carnem,at nõ ita duram gignunt & diuturnitati idoneã. Proxima cerro,nec alia ſolidiorem carnẽ gignere creditur. Iligna ſuem auguſtám,nitidam, ponderoſam: Eſculi fungoſam carnem creat. Plinius tradit legibus 12. Tab. cautum, vt glandem ex arbore tua in alienum fundum procidentem legere liceat. Id quod Prætorium edictum ſic interpretatur,vt id tertio quoquo die poſsis modò exponas cautionem damni infecti, quòd legen-

δρῦς Græcis quid.

Glandiũ diſcrimina.

legendo glandē nullum damnum sis vicino allaturus, vt Vlpian. testatur. Glandis appellatione omnes arboris fructus intelligi Caius respondit, sicut et ἀκρόδρυα omnes arborum fructus Græcis significant: tametsi propriè ἀκρόδρυα vocentur quæ in ambitu lignosum putamen habent, quemadmodum nuces Latinè. Adnascitur & glandiferis Galla κηκὶς Græcè dicta, Gallis noix de Galle, Italis & Germanis nomen retinet, pilula inæquali superficie, salebrosa, estque alia solida, alia perforata, hæc nigra, illa candida, alia maior, alia minor. Nascitur, vt Plinius scribit, sole de Geminis exoriente, erumpens noctu semper vniuersa, crescit vno die cādidior, quę si ęstu feruētiore excipiatur, arescit. Nigra diutius viret, crescitque interdum ad mali magnitudinem. Hæc corijs tingendis vtilior, illa perficiendis aptissima, deterrima ex robore. Atque hæc de glandiferis. Aliarum quoq; arborum quarundā veluti pcipuarum ac magis necessariarū disciplinam attexemus, inter quas vlmus et salix. Vlmus Græcè πτέλεα, Italis olmo, Gallis orme, Germanis Vlmbaum & yffenholtz: eius quia plurimus est vsus & faci-

Glandis appellatio. *Acrodrya.* *Nuces.* *Galla.* *Sylua aliarum arborum.* *Vlmaria.*

& faciliter prouenit, nequaquam cultura nobis negligenda. Primùm vitem commodissimè patitur iucundumque fert pecoribus pabulũ. Deinde cùm tota cor sit, materiem præbet robustam. Theophrastus & Plinius vlmo sterilitaté tribuunt: fortè quòd semen (Samaram vocant) inter frondem, quá prima germinatione edit, latere videatur, atque ita non è semine sed è fronde seri putetur, vt Columella tradit. Vlmaria autem qui conserere velit, Samaram, hoc est semen, circa Calend. Martias colligat cùm flauescere incipit, deinde biduo in vmbra siccata serenda densa in refracto, terra supra minutatim cribrata, &, pluuiæ si non adiuuent, riganda. Post annum transferendæ in vlmaria, interuallo pedali in vnamquamq; partem, ac ne radices altius agant & eximi possint, scrobiculi inter se sesquipede distantes fodiendi, radicesq; in nodum, vel si longiores in modum coronæ flectendæ, & oblitę fimo bubalo ponant ac circumculcentur. Maritas vlmos autumno serere vtilius, quia carent semine & à plantis seruntur. In arbustũ quinquennes transferunt. Nostra ætate plurib. locis taleę ex vlmis lætioribus pcisæ in scro- *Samara.*

in scrobes collocantur, è quibus enatis aliæ subinde taleę præciduntur, atque hac ratione magnum quæstum faciunt huius mangonij artifices. Instituuntur ad eundem modum fraxineta: Fraxinus, Græcis μελία, Italice Fraxino, Germanice Eschen, Gallice Fraisne. Gaudet fraxinus pinguibus & humidis ac planis locis, & si siccis locis quoq; proueniat. Radices latius spargit, qua ꝑpter à frumētarijs agris remouetur: Sylua tertio aut 4. quoquo anno cæditur ad vinearum perticas. Auctu facillima fraxinus, & quæ festinātius germinant disponuntur Februario mense plantis & ipsæ nascentes, sed maritatæ intercedēte quincūciali ordinū spatio in rectū se porrigente versu: Alij fraxinū, q̄ velint in arbustiuā vitem fulcire eam in anniculos scrobes circa Cal. Martias deponunt, & ante trigesimum sextū mensem falce non attingitur, vt seruentur brachia, deinde alternis putatur, sexto anno q̄ optimè maritat̄. Si ramos succideris in proceritatem elegantē extollit̄, caudice tereti, leui, enodi atque neruoso. Plin. scribit se experta prodere, adeò serpentē fugere fraxinum, vt si fronde ea gyro claudatur ignis & serpens, in ignem

Fraxineta.

poti-

potius quàm in fraxinum fugere ſerpentem. Betula Græcis σημύδα. Theoph. libro 4. ſyluis quoque inſtituendis accommoda. Gaudet frigido tractu, niuoſo ac ſabuloſo & quibuslibet ſterilib. locis idonea, quare ſterilibus alioqui locis virgis betulaceis ad ſeminarium conſeritur, Italis Bedolla, Germanis Byrken/ Gallis beula. Abietum, pinorum, picearum, laricumq́; ſyluæ Italiæ & Tridentinis Alpibus familiares. Pinus πεύκη, Theod. in Theoph: etſi πεύκη et πίτυς ſæpe confundantur, Italis pino, German. Hartzbaum/ è ſemine vel nucleis ſeritur ſuis ab Octobri menſe vſque Ianuarium calidis & ſiccis regionibus, frigidis & humectis Februario vel Martio. Leguntur nuclei menſe Iunio, prius quàm dehiſcente tegumento procidant. Vbi conſerere velis ſiue montes, ſeu alia quæuis loca, ea prius exaranda & frumenti more ſemen inijciẽdum, leuiq́; ſarculo operiendum, nec plus quàm palmo abſcondi debet, ꝓfuerit nucleos triduo antè aqua macerare: Nux pinea, στρόβιλος et κῶνος. Abies, ἐλάτη, Germa. Dennen/ Ital. abete, cultum aſpernari hominumq́; diligentia degenerare dicitur. E ſemine tantùm, ſicut omnes coniferæ,

Abietum, pinorum, picearũ ac laricum ſyluæ.

Pinus.

Abies.

 naſci-

nascitur: loca montosa & plana & quælibet recipit. Picea πίτυς, Germa. Rodedennen/ Ital. pezzo, arbor è genere pini, eique adsimilis, resinam ea ipsa fundens, constat sex genera esse, quæ resinam sudant, pinus, picea, pinaster, abies, larix, teda, eiusdem ferè culturæ. Alnus syluosa quoque arbor κλήθρα Theophrasto dicta, Gallis aulne, Italis auno, Germanis Elsen/ planis, aquosisq; ac palustribus locis gaudet. Theophrastus fœcundum semen Autumno reddere scribit. Populis loca pleraq; vtiliter conferuntur. Ea duplex est, nempe, Alba λεύκα, et Nigra αἴγειρος, Italis prior Populo bianco, altera Populo negro, Germa. Peppelen/ Gal. Peuplier appellatur. Plantatur taleis ac perticis suis, loca amat paludinosa, & humida vti salix, attamen non adeò, vt alia prorsus nō auersetur. Auctu perquam facilis. Nigra, cortice est scabriosiore, folijs circinatis & rotundis in iuuenta, vetustiora in angulos exeunt, infernè herbacea albicant, superna virent. Huius materiā ædificijs quoque vsui tradunt maximè internis: lignum enim albicās intus, cortice nigriore, vnde & nomen. Theophrast. tertium genus addit κερκίς, quam quidam Libycā, alij

Picea. *Resinam sudantes.* *Alnus.* *Populetum* *Populus, alba & nigra* *κερκίς.*

alij Alpinam vertunt,cortice scabro, instar pyri sylvestris, folio hederę, nigro virore, parte vna hebete, altera angulosa. Nigra populus crebra ad Rheni ripas inferiores. Salicem, etsi Homerus *Salicta.* frugiperdam ὠλεσίκαρπον appellet, quòd fructum ferat abeuntem in araneam antequàm percoquatur, tamen principatus ei inter cæduas tribuitur. Certè Cato tertium locum tribuit salicto in æstimatione prædiorum, priorem quàm oliuetis, quamque frumentis aut pratis. Nam cędua salici fertilitas densiorque tonsura. Nullius tutior reditus minorísue impendij. Locis gaudet aquosis, vietis, vmbrosis, propterque amnes & ripas serenda. Alit tamen Planus etiam & pinguis, Cato bipalio conuertendum solum præcipit ac taleis cacuminibus serendam, perticas cacuminum modicæ plenitudinis, quæ tamen dipondiarij orbiculi crassitudinem non excedant optimè pangi eò vsque dum ad solidum demittantur. Taleæ sesquipedales terreno immersæ paululum obruuntur. Riguus locus latiora spacia desiderat, eaq; quinũ pedum per quincũcem rectè faciunt, siccaneus spissiora, & vt sit facilis accessus,

quinum pedum interordinia relinquenda Columella auctore. Sunt autem Salicum duo genera, Aliæ perennes viminibus texendis spectabili subtilitate & viminales dicuntur, corbibus, canistris, cistellis & suppellectili villicę ac etiam cortice detracto vasis inde molliorib, quàm è corio & cathedrarum delicijs aptantur: Aliæ in proceritatem emittunt perticas vel vineis iugandis, vel alij soboli plantandę, vel deniq; sepimētis vsum prębēt, Quæ perticalis dicitur, Seritur virga & talea sed talea melius fossura, loco humido refosso ad duos pedes & semipede, idq́ue prius quàm germinent, dumq́; silent virgæ. Eas siccas arboribus detrahere cōuenit. Nam roscidas si recideris parū prospere proueniunt. Recisis enim particisè nouellis salicibus semel aut iterum putatis non minore quàm brachij crassitudine, eas trium pedum aut duorum & semisse altitudine in terram fossa facta pāgito interuallo pedum senum, terramq́; pinguem circumponito. Muniendæ, ne pecora vel iumenta corticem abrodant, trinis aut quadrinis comam tōdito, hoc enim facilius crispatur & ramos spargit. Inde per singula quinquennia, aut etiam qua-

Salicum genera.

Viminales salices.

Perticalis salicis cultura.

quadriennio putare licebit. Atq; ex harũ propagine semel atq; iterum putata optimæ & sationi aptissimę ad propaginẽ perticæ sumuntur. Nam vetulæ nõ perinde vtiles. Putationis tẽpus ab Autumno vsque ad Aprilem, luna augescẽte, Fauonijs spirantib. vel Austris: nã Aquilonib. flantibus non ita feliciter succrescere experimentis compertum. Vitãdum ne intersecentur aut alijs putatis perticis aut surculis alij relinquantur, quòd maiores alios è succisis pullulantib. suffocare soleant. Sunt qui tradant salicem fęcundiorẽ quò terræ propiorem atq; vt citra scalas putari poßit. Viminalis semine plerunq; suo sponte creatur, atq; etiam virgis exilibus consitis in lutosis aquosisq; locis terra aggesta conseritur per sulcos. Felicissimè autem terra alluuione congesta & seritur & ꝓuenit. Et insulas hoc modo vel semine vel virgulis cõsitas mirè augescere cernimus. Ripis quoq; muniẽdis & aggeribus plurimum conferre certum: idq; præcipuè circa Martiũ mensem luna crescente. Viminalis singulis annis messem ꝓbet aut si malis biẽnio. Hęc ferè ꝑcipua, ꝗ circa syluarũ culturã, plantationẽq; rusticã nostrarũ regionũ vsurpãtur: Nã de *Viminalis salicis satio*

ſyluis cedrorū, cypreſsorumq́; & aliarū exoticarum arborū noſtros agricolas ſolicitos eſſe nihil attinet. Loca ſiue vliginoſa, ſeu pinguia, ſeu alioqui frumentis idonea, ea plantis quercinis, vel glandiū quernarum faginarumq́; & alnorū, ſalicumq́; ac populorum ſeminarijs ſunt idonea, et ſi quercus & fagus etiā mōtes & leuius ſolum nō recuſent. Sabuloſis ac ſteril. locis Betula, ſentes atq; geniſtæ, miriceq́; recipiūtur, vt iam antè ſatis declaratū. Iam ad cęduas ſyluas fortaſsè me progredi vis? TH. Volo equidē, ſi nō pigeat. MA. Tōſilia nemora inueniſſe primum Cn. Martium tradit Plin. prouenire aūt in locis ſyluoſis ac paludinoſis plerunq; ſponte tonſilem ſyluā. At non omnia ligna cęſurę & ad tondēdum idonea, nam quædā arbores, ſi crebrò putētur, areſcēt, vt fraxinus, iuniperus, ceraſus, abies, malus, pyrus: Rurſus aliæ niſi tondeantur, pereunt. Vitis anniuerſariam tonſuram poſtulat, alternam olea, myrtus, punica, quia celeriter fruticeſcunt, vt tradit Plinius. In cædendo autem aliæ alijs rationes congruunt. Nam quercus quia ſerius ſuccreſcit, ante ſeptimum aut octauū annum tonſuræ non eſt idonea, & quo propius terram ſucciditur hoc felicius redit

Sylua cædua.

Tondi quæ arbores ſuſtineant.

Tondendi ratio.

tonsura, etiamsi putari non recuset, caudice supra terram ad septem vel octo pedes eminente: fagi eadem est ratio, nisi q̃ citius tonsuram prębet. Salicis perticalis & Populi eadem tondendi disciplina, q̃ tradidimus paulò antè, cùm de salice sermo esset, licet viminalis biénio cędatur, vel etiam annuam messem præbeat. Castanea cæditur intra septimum annum foco & paleis in pedamenta. Tondentur autem ac cæduntur, diuersis modis aut enim iuxta terrã cędunt, aut tõdetur trũcus, cùm iam ad brachij aut ampliorem crassitudinem adoleuerit, eo modo quo salix tondetur, Proinde syluam cæduam in totidem partes distinguere solent, quot suppullulanti syluæ anni necessarij, vtque singulis annis vna pars cædatur, alijs partibus intermissis suæ cuique messi. Et cùm aliæ alijs citius repullulent, cuique generi suus locus & tempus suum tribuendum. Aliæ quarto, aliæ quinto anno cęduntur, vt salix, populus, alnus, betulla. Aliæ septimo, vt castanea: aliæ pluribus, vt quercus. In sylua cæ dua si quis maturũ q̃d interceperit, eum furti, & arborum furtim cęsarũ teneri ex L. Aquilia & L. 12. Tab. Si salictũ maturũ

Syluæ cæduæ distinctio.

Arborum furtim cæsarum lex.

ita ne ſtirpes lęderes, tuleris, ceſſare Aquiliam Iuriſc. tradunt. Supereſt materiæ cędendæ, & quæ materia cui operi congruat explicatio. THR. Quod ad materiam attinet, primùm audire cuperé, quo tempore materiæ deſtinatas cędere conueniat: nam hoc referre plurimũ ad ꝑpetuitatẽ audio. Deinde q̃ cuiq; operi cõueniat materia. MAR. Plurimũ ꝑfectò refert quo tẽpore arbores vel ad foci vſum vel ad materiam cedantur. Siquidem vere ac æſtate cæſa, quia ſucci plena, etiamſi foris areſcant, intus tamen humore madent, igniq; admota humor exudans ignem præbet ignauum. Quare ſyluas cæduas & ligna ad vrendum bruma cædi conuenit. Et ad ędificia ſuccidere arborẽ in Decemb. ac Ianuar. vtilius luna decreſcente à vigeſima ad triceſimã maximè: Tametſi nõ deſint, q contendant experientia ſe didiciſſe, in Ianuar. cęſam humore repleri & fruteſcere, quin potius ante vel poſt Ianuar. cõmodius cædi materiã. Cato tempeſtiuam materiam tradit ad brumę ſolſtitium: Nã materia quę ſemẽ fert, cùm id maturum habet, tum eam tempeſtiuam eſſe: quæ verò ſemen nõ habet, eam tempeſtiuam eſſe cùm glubet.

De tempore ſyluæ, materiæq; cædendæ.

Cædi

Cædi tempestiuum quæ decorticentur, vt teretes ad templa cæteraque vsus rotundi cum germinant, aliâs cortice inextricabili & carie subnascente ei, materiaque nigrescente: Tigna, & quibus aufert securis corticem à bruma ad Fauonium cędenda. Plinius asserit, arborem ad materiem optimè sterni in coitu lunæ, quã diem alij interlunium, alij silentis lunæ vocant. Vitruuius architectus celeberrimus materiam cædendam tradit à primo autumno ad id tempus, quod erit, antequam flare incipiant Fauonij: Incipiunt autem Fauonij flare 6. Idus Februario vt Plin. testatur: Vere enim omnes arbores fieri prægnantes omnesque suæ virtutis proprietates efferunt in frondes anniuersariosq; fructus. Cum igitur inanes & humidæ temporum necessitate fuerint, vanæ fiunt & raritatibus imbecillę. Vti etiam corpora muliebria cum conceperint à fœtu ad partum nõ iudicant integra. Eadem ratione autumnali tempore maturitate fructuum flaccescẽte frõde, ex terra recipientes radices arborum in se succos, restituuntur in antiquam soliditatem. At verò aeris hyberni vis comprimit & consolidat eas per id tem-

Interluniũ & silens Luna.

Fauonij spirantis tempus.

pus,quare eo tempore cæsa materies tempestiua censetur. Cędi autem ita opus, vt incidatur arboris craſsitudo ad mediã medullam & relinquatur vt per eam exſiccescat ſtillãdo ſuccus, ita qui ineſt inutilis loquor effluens per torulum non patitur emori in eo ſaniem, nec corrumpi materiæ qualitatem: Tum cum ſicca fuerit & ſine ſtillis arbos deijciatꝰ & erit optima in vſu. Sunt architecti qui doceant, cæſam materiã in aſſes ſectilesq́ue tabulas triduo vel quatriduo aqua mergendam: in fagineas vero aſſes cæſam, paulò diutius, nẽpe octo aut circiter dierũ ſpacio macerandam aquam ox vt ſecta: Ea enim cura habita negant materiã carie infeſtari aut vermibus TH. Age quæ arbores maximè cõmendantur ad materiem accomodæ? MAR. Lignorum materies alia aliorum vſibus vſurpatur. Infæcunda firniora fertilibus, niſi quo in genere mares ferunt, ſicut cupreſſus & cornus. In ipſis arborib. robuſtiores Aquiloniæ partes eaſq́ue muſco obduci, velut aduerſus frigus veſtimento, & in totum deteriores ex humidis opacisq́ue, ſpiſsiores ex apricis & diuturnæ, Quare Theophraſt. diſtinguit ad materiam ligna, alia quidẽ fiſsi-

Arbores quo pacto ad materiam cædendæ.

Ligna quæ quæ ad quã materiã idonea.

Muſco obduci Aquilonares partes arborũ.

Fiſsilia.

Dolabilia.

Durabilia.

fiſsilia, alia dolabilia, alia rotunda q̃ integra relinquuntur. Ex his fiſsilia nullã penitus rimam patiuntur, quoniam enudata medulla exiccatur atque emoritur: Durabilia & ſectilia quæ modicè humida: Dolabilia & rotunda rimas admittere, lõgeq; magis rotunda quæ medulla in his laterib. plenioribus circumdatur. Nihil eñ horum fiſſura immune. Itaq; loteis reliquisq; quib. ad cardines vſus, ne findantur fimo illinunt bubulo vt ſiccetur ſenſimq́ę diffletur atq; euaporetur humor medullæ. Secari findiq; facili⁹ q̃ humidiora q̃ quæ ſicciora, & ſerris cedũt latius arida quã virida, præter robur & buxum, quæ pertinacius reſiſtunt, ſerrarum q́ue dentes replent æqualitate inerti, qua de cauſa alterna inclinatione egerunt ſcobem. Quædam glutina prorſus abdicant inter ſe & cum alijs, vt robur, non minus quàm ſi cum lapide glutinare tentes: nec cohærent niſi ſimilis natura conciliet. Terebratu difficilora quæ viridia. Leuia & ſicca difficilius ſecantur. Flexibilia & vinculis idonea ſalix, geniſta, tyliæ, cortex, betula, vlmus, populus, vitis, arundo fiſſa, verſisque aculeis rubi. Alligant & intorta corylus, ſed ſalici præ-

Serrũ q̃ ido nea. Secari facilia. Findi quæ facilia.

Glutinũ nõ ferentia.

Terrebratu, ſerris, fiſſuræque idonea.

Flexibilia.

præcipua dos, Habent & rigorẽ candorẽ-que & insculpturis facilitatẽ. Inter eas, quæ materiã p̃bent, magis vsurpatæ sunt abies, quercus, pinus, larix, esculus, vlm⁹, salix, cedrus, cypressus, buxus, betulla, tilia, platanus, aln⁹, fraxin⁹ robur, palma, fagus, oleaster, ilex, iuglans, acer, aquifolium, ac pleræque aliæ pro varietate naturæ locorumque varium præbent materię vsum. Abies, cuius supra quoq; mẽtio facta, resinam sudat eiusque materia pluribus vsibus idonea, probataque quòd proceritate & amplitudine polleat: quare nauium malis & ædificijs expetitur, põdus sustinere valida, & valuarum repagulis, & ad quæque maximè intestina opera aptissima, subdiualibus non perinde durabilis, & citò accenditur. Triremes & lõga nauigia ex abiete Theophrastus tradit leuitatis causa fieri: Atqui onerarias è pinu & quercu. De quercu paulò antè diximus. Eius materia firmissima tã subdiualibus quàm intestinis, in ipsa etiam aqua durabilis. Hesiodi à quercu temonem δρῦς ἔλυμα fieri scribit. Quemadmodum et robur ἄγρια δρῦς defossum aquisque obrutum perdurat, in marinis non perinde propter salsedinem. Robori tanta

Materiæ magis idoneæ arbores.

Abies.

Naues è qbus arbores

Quercus.

Robur.

tanta duritia est vt terebrari nisi madefactum non queat, ac ne sic quidem ad actum auelli clauũ, vt Plin. scribit. Ilex πρῖνος arbor Italis nota, materies eius admodum densa ac robusta in atrum rubescens conuenit dentalibus πρίνου γύην, Hesiodus inquit. Secatur & in laminas. Larix Græce quoque dicta λάριξ, Italice Larice, Germanicè Lerchēbaũ olim nota ad Padum & Adriatici maris littora celeberrima, quam non solum ob succi amaritudinem à carie & tineis liberam, sed etiam flammam ex igne non recipere Vitruuius testatur, tametsi argumentis id confutet Matthiolus. Ponderibus sustinēdis idonea & aduersus tempestates firmissima: à quibusdam tamen traditur aquis marinis teredinem contrahere. Esculus δρυὸς genus πλατύφυλλος dicta vtilitates plurimas præbet, sub tectis non ita tuta ab humore, quo facile vitiatur. Vlmus, salix & populus, quarum supra meminimus, materia teredini & corruptioni obnoxia, & quia lentæ atque flexibiles intestinis operibus vsurpantur solùm & sepimentis texendis. Rigorem seruat vlmus fortissimè, ob id cardinibus assamētisq́ue portarum vtilissima: quoniam nō tor-

Ilex. *Larix.* *Esculus.* *Vlmus salix populus.* *Vlmi vsus.*

torquetur, permutanda tantum sic, vt cacumen ab inferiore sit cardine, radix superior: stiuis idonea Hesiod. πτελέος ἀκιότατος ἰσοβοεῦς.

Fraxinus. Fraxinus Græcè μελία, Italicè frassino, Germanice Eschen, Gallicè Frosne. Theophrastus duo genera tradit, alterum excelsum procerum materiam habens candidam, neruatam, enodem: Alterum humidius, scabrius ac durius. Folium lauri, Plinius tradit iumentis mortiferũ, sed deceptũ nominũ

Plin. locus notatus. vicinitate, nã μίλος vel σμίλαξ taxus est, eius enim folia cõpertum est animalia nõ ruminantia necare. Huius materia cum ad alia plurima vtilis, tum hastas elegantes præbet, vnde Homeri præconio Achillis hasta nobilitata, sectilibus etiam laminis vsurpata. Fagus cuius superius

Fagus. mentio facta φηγὸς Græcè, Italicè Faggo, Gallicè Faus, Germanicè Bochen ea quãquam fragilis & tenera ac fissilis eadem sectilib. laminis in tenui flexibilis, capsisque ac scrinijs sola vtilis, colore non ingrato, maximè fida ijs quæ teruntur, vt rotarum axibus: Fagi cortex magnum veteribus vsum præbere solita: Ea enim vasa vindemiatoria & corbes messoriæ fiebant, nec non gutti & vasa quibus in

sacris

sacris prolibabant fagino cortice religi
o nis ergò fiebant: Vnde Curius ille iura
bat se nihil è præda attigisse præter gut
tũ faginum quo litaret dijs. Alnus κλή- *Alnus.*
θρα Theophr. et Græcis, vt diximꝰ, Germa
Elsen, Italis auno Hetrusci onio arbor est
caudice recto, ligno medullaq; molli, ru
bente materia, in aquosis ferè, ꝓueniés, ꝓ-
fertur lignũ ad ædi ficiorum fundaméta
q̃in fluminib. lacubus, paludibusq; fiunt
quòd in aqua nunq̃ putrescat. Ob id expe
tit̃ maximè Venetis ad iacienda Palatio
rum ædiumque fundamenta. Quod cre-
bro fixa æterna sit & ingentes moles susti
neat. Vere cortex tinctorijs vsibus detra
hitur: Dat & alnus tuber sectile sicut ce-
drus. Platanus Græcis & Latinis vocata,
Italis Platano, arbor aduena Italiæ, vm- *Platanus.*
bræ tantum gratia ex alieno orbe petita,
æstate solem arcens hyeme admittens, vt
Plin. testat̃. Athenis celebrata triginta
sex cubitorum ramis, in Lycia domicilij
modo caua 80. atque vnius pedum spe-
cu. Materia lentitia vsum præbet, sed
madida sicut alno-at siccior vlmo, fraxi
no, moro, ceraso. Tilia Græcis φιλλυρία *Tilia.*
idque nomen Itali retinent, Germanis
Linden. Hanc Theophrast. inter ceteras
operi-

operibus facilem præ ſua mollitia tradit teredinem non ſentire, atque inter corticem & lignum tenues tunicas ſed multiplici membrana, è quibus vincula Plinius ſcribit tilia vocari, & faſces funeſque tiliacei. *Betulla.* Betulla quæ Theophraſto σημύδα Germanis Birken, Gallis Beula, vt ſuperius quoq; dictum, mirabili cãdore & tenuitate, libro eius, hoc eſt, cortice interiore olim ſcribentibus vſum, vt nunc charta præbebat, & in volumina compaginabatur, Vnde libris nomina, ſurculis flexibilibus, olim magiſtratuum virgis, nunc pueris terribilis, ob flexibilitatem vinculis corbiumque ſportis accõmoda. *Librinomēclatura* *Sambucus.* Sambucus ἀκτῆ Dioſcoridi, Germanis holſenter, Italis Sambuco, Gallis Suſeau: hæc arbor omnium facilimè creſcit, vt præter Theophraſt. vaſi ſententiã etiam experientia docet, Et quanquam medullã habeat copioſam, lignum tamen ipſum firmum. Excauatur ad varios vſus & baculi ex ea fiunt perleues, Siccata valida eſt & inoffenſa aquis etiam diſquamatur ſponte cum exaruerit, Sambuci interiora mirè firma traduntur. Namqui venabula ex ea faciunt, preferunt omnibus, Plin. auctore Radix, laminis idonea. Fi- *Ficus.*
cus

cus ἡ συκῆ arbor nota, fruticosa, nec excelsa, sed crassa, vt vel cubitali sit ambitu, Theophrasto teste, ligno contorto, lento, materies solida, robusta, ad multa commoda existit, lenta cùm sit & plaga se facillimè contrahit, scutis idonea. *Ficus.*

Buxus, Græcè πύξος, Italis Bosso, Germanis Boßboum/ Gallis bouys, materia hęc arboris maximè æterna & imprimis honorata, raró crispans, nec nisi radice, cætera leuis, quin & materia siléti & quadam duritia ac pallore commendabilis. Torno rasile buxum, inquit Vergi. In ipsa verò arbore topiario opere. In igne quoque duritia, quæ ferro nec flāmma nec carbone vtilis. *Buxus.*

Iuniperus Græcè ἀρκευθὶς à Theophrasto et Diosc. vocatur, παρά τό τὴν ἄραρ κέυθειν, quod noxia pellat, siquidē eius odore reptilia fugantur, Italis Gunpro, Germanis wacholter/ Gallis Geneure. Cum cedro plurimum conuenit, nisi quòd magnitudine inferior, etiamsi plerisque locis in proceras arbores assurgat, Materia eius centum annis durare, proinde templum Dianæ Ephesinæ iuniperinis trabibus extrui voluit Annibal, pluribus ætatibus duraturum. Ignem quoque diutissimè seruat, accensis hoc ligno *Iuniperus.*

carbonib. quos integro anno durasse proditum. Eius gummi Vernicem esse, vulgo Vernys. *Cedrus.* Cedrus, ἡ κέδρος Theoph. et Dioscoridi, Italis & alijs plerisq; nomen retinet. Huius arboris durities vnicè laudata, & nec cariem nec vetustatem sentire sed æternã esse, vnde & libri cedrini. Solomon Dei nobile Hierosolymorum templum è cedri materia extruxit. Arcium & Palatiorum fabricis conueniens. *Statuæ sudantes.* Rimam fissuramque non sentit cedrus, ebenus, olea. Statuæ quoq; Deorum ex ea factæ, quia materia humorem remittit, sudare visæ. Theoph. scribit in Syria cedros quatuor vlnarum & amplius crassas. *Cedria.* Cedria resina & pix cedri Græcè κέδρια. *Cupressus.* *Pinus.* Cupressus κυπάρισσος et Pinus in vetustatem sine vitijs seruantur, neque carie neque vermibus obnoxiæ. Valuas è cupresso 400. annorum Plinius commendat. Pinus, inquit Theophrastus, viribus valet, & ad vsum ædificatorium spectabilis laxitatis & rectitudinis meatuum causa. *Iuglans.* Iuglans arbor notissima & ingens, cuius materia ampla vsusque ad opus tectorium & mensas. *Frangi se denũcians arbor.* Theophrast. scribit iuglandem frangi se sonitu prænunciare, idque in Antandro accidisse,

omnesq;

omnesq; è balneo profugisse terrefactos. Olea ἐλαία, Oliua Italis, Oliue Gallis, in- ὀλεα. curuatur ceditque ponderi, capulis quoque vsurpatur. Oleaster ἀγριελαία, Italis *Oleaster.* Oliuo Saluatico, Germanis wylder Olybaum/Gallis Oliue sauuage, eius materia fiunt manubria & vaginæ terebrarum. A- *Aquifoliũ* quifolium quam Theophrastus Crateogona vocat mespilo similis arbor. Illa verò quæ Agrifolium vocatur folijs con- *Agrifoliũ.* stat per ambitum aculeatis, perpetuò virentibus ac cortice quoque viridi, baccis cedrum æmulans. E radicum cortice viscum parãt. Sunt qui velint eam esse stirpem, quam Theoph. Agriam vel Ariam appellat, lignũ duritia insigne, rami flexibiles, vnde & sæpi viuæ vsum præbet elegantia cõmendabilem, Germ. Hulsen vocant. Acer à Theoph. σφένδαμνος, Germa. *Acer.* Massolter baum/operum elegantia cedro proxima, crispam macularũ discursu materiam præbens, atq; similitudine pauonum caudę nomẽ accepit. Ex hac mensæ fiunt acernę elegãtissimæ & topiaria ope- *Acerna mẽ* ra, sicut & è brusco & mollusco, auctore *sa.* Plin. pulcherrima opera & mẽsę nigrescẽ- *Bruscum.* tes. Tuber vtrũq; arboris eius sed bruscũ *Molluscũ.* intorti' crispũ, molluscũ simplici' sparsũ. *Tuber.*

Et si magnitudinẽ mensarum caperet, præferretur cedro. Nunc intra pugillares, lectorumq; filiceos aut laminas raro vsu spectatur. Reperitur & in alno tuber, sed acere deterius. Palma φοίνιξ, cuius suprà meminimus, eius lignum molle, Suberis spissa materia. Porrò quæ materia quibusque operibus vsibusq; conueniat coronidis vice adiungam. Nauib. abietem, pinum, cedrum aptas: Triremes enim atque longa nauigia ex abiete fieri Theophrastus tradit leuitatis causa, & quia ampla & crassa, malorum sustentaculis appetitur. Onerarias è pinu, Virgilio teste, Nauigijs pinos. In Oceano Germanico Gallicoque plurimum querna vtuntur materia nauali. Aedificijs eadem ferè materia vsurpatr: imprimis cedri & cupressi, eodem poeta attestante: domib. cedrosq; cupressosq;. Abiegna, populea, fraxinea, vlmea, materia, atq; id genus interiorib. partibus vsui fuerit, at nõ ita cælo & tempestatibus, quibus quernea vtilior. Ad aquarum ductus tubosq; cauantur alnus, pinus, picea: Obrutæ terra plurimis annis durant, si non integantur citius senescunt. Robur etiam in aquis perdurat & fagus & iuglans. Durabiles olea, robur, quercus,

Palmæ.

Suberis materia.

Materia quæ quibusque conueniat.

Nauibus.

Aedificijs idonea.

Aquarum tubis.

Oleæ durabilitas.

quercus, ilex. Nam ducẽtis annis ſtetiſſe oleam Plinius teſtis eſt. Item cedrus, cupreſſus, vt antè quoque dictum. Ad commiſſuras & coagmẽtationes vlmus & fraxinus congruunt ab longitudine firmas recipientes catenationes. Pondus ſuſtinent abies, larix, etiã in tranſuerſum poſitæ nec rumpuntur nec curuantur, prius carie quàm viribus deficiunt. Contrà olea & robur incuruantur & quercus & populus atque ſalix, vlmus, betulla. Palma arbor valida è contrario fornicatur reniтendo in diuerſum: Contrà populus ad omnia inferiora pandatur. Vlmus & fraxinus lentè ſed facilè pandantur, flexibiles tamen ſtãteſque à circumciſura ſiccatæ fideliores. Flexibiles ſalix, betulla, vlmus, geniſtæ, quercus & aſſes quernæ. Scandulæ tabellæ & laminę quibus tecta operiuntur ex robore aptiſſimè atque è glandiferis & fago, facilimè ex omnibus, quæ reſinam ſudant, vti pinu & abiete. Picea & quercus & ſcandulis, cupiſque & ſecamentis vtiles. Quæ in laminas ſecantur, præcipua ſunt cerrus, terebinthus, aceris genera, buxus, palma, ilex, ſambuci radix, populus. Menſarum elegãtiori operi acer, fraxinus, iuglans, nõnunquam

Commiſſuris & coagmentationibus.

Põdus ſuſtinentia.

Curuantur quæ & pandantur.

Palma renititur oneri.

Flexibiles.

Laminis & ſcanſulis.

Cupis.

Menſæ.

& cerasus atque pyrus, preciosissimæ cedrinæ, atque cupressinæ. *Axibus*, rotis atque radiis quercus, robur, acer, fagus. Vergilius etiam Cedros & cupressos attribuit horum usui: Hinc radijs triuere rotis hinc tympana plaustris, Carpentisq́; Eadem ferè materia aratris, curribus, iugis ac stiuis Hesiodo auctore, nisi quod fraxinea his quoq; adhibetur materia, & cerrus, & sicut lětore fraxinus ita duritia ilex. *Trochleis*, terebrarumq́; vaginis et malleis materiam idoneam præbent oleaster, buxus, ilex, mespilus, ulmus, fraxinus, acer, aquifolia, rubus. Fiunt & è pinu & iuglā de mallei maiores, orbesq́ue ac trochleæ molaribus, haustorisq́ue māchinis usurpatæ. Cato vectes aquifolios, laureos, ulmeos fieri iubet. Hyginus manubria rusticis carpinea, iligna, cerrea, adde nostris in usu maximè buxea. Fieri quoque capulos & manubria ex olea Homerus testatur σφλεὸρ ἐλαίνορ. *Scuta* è salice ac vite fieri Theophrastus scribit: Icta enim protinus plagam contrahunt, sed salix leuior, & ob id ea magis in usu. Est & ficus scutis apta & tilia, betulla, populus, sambucus. *Hastis* præcipua fraxinus Achillis hasta celebrata materia, & myrtus validis

Axibus. *Iugis.* *Aratris.* *Trochleis.* *Terebrarū vaginæ.* *Malleis.* *Vectibus.* *Manubrijs* *Capulis.* *Scutis.* *Hastis.*

lidis hastilibus, inquit poëta Virgilius. Taxus arcubus idonea etiam eiusdē Virgilij testimonio: Ithireos taxi torquentur in arcus. Ad fores vlmo vtuntur. Ad cistas omnes, quæ flexili crate constant, Commissuris & coactionibus vlmi & fraxini congruunt ab longitudine firmissimas catenatiões recipientes. Ad asses sin duntur optimè abies, populus, fagus: æternitate autem commendabilis quercus maximè tempestatibus resistens & humori, quibus aliæ haudquaquā idoneæ, nisi faginæ aut alneæ aqua macerentur asseres. Flammis & lumini vsurpatur abies, picea, teda. Carbones optimos præbet spississima materia, vt robur, querc⁹, fagus. Pineos potius q̃ querneos quærunt excusores, quanquam firmiores, sed quia ad flatum melius respondeant, & minus marcescunt, extinguunturq́;. Cerri etsi alioqui improba materia, carbonib. tamē ærariorum officinis idonea, quòd cessante flatu statim extinguatur, parumq́; ad sumptus tardè recidit in fauillam. Eius materia ædificijs extruēdis inauspicata, ꝙ facillimè rupta fatiscat, rudis tamen & indolata intestinis operibus & vtensilibus vsurpatur. Ad ignem excipiendum aptissi-

Arcubus. *Foribus.* *Cistis.* *Flexibilia.* *Cōmissuris.* *Assenibus.* *Igni & lumini vsurpata materia.* *Carbonib.* *Cerri.* *Igni excipiendo.*

Iuniperi carbones. *Flammæ re sistentis.* *Cutis arborum.* *Corticis vsus.* *Suber.* *Adeps arborum.* *Sanguis arborum.*

aptissima ficus & olea, ficus quia lenta & rarior, olea quia spissa & pinguis. Iuniperi carbones integro anno durasse proditum. Flammę resistere laricem Vitruuius tradit, et si id Matthiolus confutare nititur, vt antè dictum: In toto arborum corpore, vt animantium, cutis, nerui, sanguis, caro, venæ, ossa, medullæ. Pro cute cortex in magno agrestium vsu: vasa corbesque patentiora messibus conuehēdis vindemijsq; faciunt è tilia, abiete, salice, fago, alno. Suberis crassissimus cortex, & quo exuta minimè arescit vt reliquæ arbores, quippe natura sic comparatum ꝙ cortice expoliendo, materiā duplici cortice muniuit: Cortex crepidis fulciendis vsum præbet, & verriculorum funiculis ac piscatorum tragulis appenditur, si cortex eximatur fidit lignum, cortex semꝑ supernatat. Cortici proximi plerisq; arboribus adipes, ij vocātur à calore Alburnum, mollis & pessima ligni pars teredini obnoxia, quare amputatur. Succus arboribus pro sanguine. Humor is non idē omnib. ficis lacteus, cui ad caseos figurandi coaguli vis, Cerasis gum mosus, vlmis salinosus, malis lentus & pinguis, aquosus pyris ac vitibus. Viuaciora quibus lentior.

tior. Mori ſuccum medicos quærere Plinius tradit. Eſt & marcor atque caries in veteribus lignis Græcis σαπρώτης ξύλων, Itali tarlaturã del ligno vocant. Vermes qui in carioſis lignis naſcunt̃, Coſsi Plin. vocãtur. Subeſt adipi caro, cui oſſa materiæ optimum ſuccedit, nec omnib. carnes adipesque largæ. Neutrum habet buxus, cornus, olea, nec medullam, minimumq́; etiã ſanguinis, ſicut oſſa nõ habent ſorba, carnem ſambuci, & plurimam ambæ medullam. Arũdines maiori ex parte carne carent. In arborum carnib. pulpę, venęq́; reſident, diſcrimen earum facile. Venæ latiores candidioresq́;: Pulpę fiſsilib. inſunt, ideò fit, vt aure ad caput trabis quãlibet prælõgę admota ictus ab altero capite ſentiat̃ penetrante rectis meatib. ſono. Vnde deprehenditur an torta ſit materia nodisq́; conciſa. Quibuſdam ſunt tubera, ſicut in carne glãdia. In ijs nec vena nec pulpa quodam callo carnis in ſe cõuoluto. Hoc p̃cioſiſsimũ in cedro, & acere. Quibuſdam pulpa ſine venis mero ſtamine ac tenui cõſtat: hæc fiſsilia maximè traduntur. Alia frangi faciliora, q̃ findi, quib. pulpa nõ eſt: Sic oleæ, vites fracturæ potius quã fiſſuræ parent. At totum cor-

Marcor.
Coſsi.
Oſsa arb.
Caro arb.
Venæ arb.
Pulpa.
Aure admota trabi ictus ſentitur.
Tortæ materiæ deprehenſio.
Tubera.
Fiſsilia.
Frangi facilia.

Oſſea materia quibus. pus è carne fico. Tota oſsea ilex, cornus, robur, morus, lotus, ebenus, cythiſus, &, *Pectines è fagis.* q̃ medulla carent, faginis pectines transuerſi in pulpa apud antiquos, vt, Plinius memorat. THR. Pręter materiam alia quoq; cōmoda ex arboribus, quę materiā pbent, ſumere licet? MAR. Maximè. Nā vt ſuprà dictū de meſpilo, quercu, caſtanea, pinu, fago, teda, quæ in ſyluis feliciter proueniunt, ſimul & materiam præ- *Reſina.* bent optimā, & fructus eſui vtiles: Ita ex *Pix.* abietibus, ac picetis, piniſque reſinam *Fructus arborum ſylueſtrium.* quoque colligimus & picem, magno rei familiaris emolumento, quemadmodum & è quercu, fago, caſtanea, meſpilo, pinu & homini cibus, & porcorum aliorumque animalium saginandorum vtilitas percipitur. Annonæ difficultatem multis leuaſſe vel noſtra ætate compertum, in farinam molitis, ſpiſſatiſque in panis vſum glandibus. Immo ſecundis *Glandium vſus.* menſis inferi Hiſpanis glandem conſueuiſſe, Plinius & alij tradiderunt. Neque eſt obſcurum quàm magnas opes pleriſque gentibus glandium, reſinæ, piciſ- *Galla.* que prouentus ſuppeditent. Galla quo- *Candelæ ex arboribus.* que glandiferis adnaſcitur, de qua ſuperius dictum. Inter ceteras arbores, quæ re

ſin am

ſinam ſudant, teda pinei generis, ſucco abundantior quàm reliqua, liquidior q̃ picea, flammis & lumini parata, eius enim aſſulis pro candelis vtimur. Sudat reſinã quoque & picem Cedrus Cedria vocata. *Cedria*
Viſcus quoque ex arborus fit: laudatiſsimum è cerro, ilice, caſtanea, præſertim in Senenſibus maritimis ſyluis, quæ in eum vſum illic magno locatur ijs, qui viſcum conficiunt. *Viſcus quomodo conficiatur.* Nam ex arboribus grana legunt, quæ in aqua decoquunt, donec diſrumpantur quæ contuſa lauant in aqua donec furfuracea excrementa eximant. Plinius in quercu tantùm naſci ſcribit & robore, ilice, prunoq́ue ſylueſtri, terebintho, pinu & abiete. In Etruria etiam in caſtanea, quod optimum eſt, item in malo & pyro, ſed inutile. Fit quoque viſcum è quarundã arborum radicibus, maximè agrifolij, atque earum corticibus, ſumptis radicum corticibus, effoſsaq; ſcrobe inter ſuarum arborum frondes, humido ſolo (alij fimo) ſepeliunt ibiq́ue relinquunt tantiſper dum putreſcat, mox eximunt & tam diu in pila contundunt donec lentorẽ cõcipiat, dein aqua calida lauant, manibusq́; cõmiſcent. Vſurpatur cũ alijs vſibus
tum

tum auibus capiēdis. Adde Gummi quoque ex arboribus exudare notissimum, veluti è ceraso, prumo, iunipero, olea, acacia, hedera, amygdala, vt Dioscorides testatur. E iunipero vernix exudat, è myrrha stacte, è populo alba succinum Græcis ἤλεκτρον. Plinius scribit succinum è quibusdam pinei generis arboribus vt gummi è cerasis exudare autumno. Hęc, quia sic postulasti, vtcunque de plantandi disciplina à me explicata boni cōsules. Audis Iuliā nos accersere ad cœnam, & vmbram vides esse decem pedem proinde illuc nos recipiamus suadeo. THRA. Magnā quidē habeo gratiā, quòd in hoc tuo horto lautissimè extructo, & tam suaui hortensium plantarumque explicatione me recrearis. IVL. Quousq; detines, Mari, hospitē tuis disputationibus? Quin ad cænā iam paratum in hoc topiariū acceditis. MAR. Age igitur accumbamus:

Vernix.

Succinum.

Finis libri II.

LIBER III. DE PASTIONE PECVARIA.

Ei Rusticæ partem & agriculturę affinem cō-iunctamque esse pecuariam villaticamque pastionem, nō solùm Virgilij vndecunque absolutissimi Poetæ, qui hāc disciplinam Georgicis suis celebrauit, verùm etiam vetustiorum grauissimorum scriptorum Xenophontis & Aristotelis testimonio iam antè declaratum, ὅτι γὰρ ἡ νομαδικὴ σωνῆπου τῇ γεωργίᾳ: atque adeò communi vsu comprobatur vtranque alteri vtiliter cohærere. Nam & si diuersa est disciplina agriculturæ & pastionis, & vota curaque interdum contraria, veluti cùm pastor solum graminosum & nouale postulet, agricola contrà purum & subactū: tamen in his discrepātibus votis magna est societas, & mutua quædam vtilitas, quàm vtraque functio ab alia percipit. Id quod Fundanius apud Varronem apposi-

Hippocom. Euphorbus Hædio. Eumæus.

Pastionis pecuariæ cū agricultura societas.

posita similitudine contendit astruere: Vt, inquiens, dextra tibia alia quàm sinistra, ita vt tamē sit quodammodo coniū cta, quòd altera eiusdem carminis incentiua & altera succentiua: Ad eundem modum licet quidem pastorum vitam dicere incentiuam, & agricolarum succentiuam, auctore Dicæarcho, qui tradit initio homines pastoritiam vitam egisse, neque dum calluisse disciplinam arandi exercendiq; agri, aut arborū plantandarum, ab his inferiori gradu susceptam agriculturam, quapropter succinat pastorali, qua est inferior, vt tibia sinistra à dextra foraminibus. Sic cùm armentis arandum, ad vehendum, ad stercorandum agrum, & alias plures commoditates agri colendi vti poterimus, & vicissim ab agricultura pabulum pecudibus subministratur, fit, vt, etiamsi disciplina diuersa sit pastionis & agriculturæ, vtraque tamen alteri sic seruit & accommodata est, vt neutra ab alia separanda videatur, præsertim si prædij ratio patiatur propter plurimas commoditates quas vtraque alteri veluti manui accommodare potest. Siquidem agrum citra equorum aut boum ministerium, & ster-

& stercorationis adminiculum exercere commodè non queamus, & paleæ, stramina, reliquaque è frumentis ad pabulum parata in fundo ipso compescere quàm vendere magis expedit, & coloni & fundi domino, domesticisque magis pecudibus quã alienis depascere ex vsu est. Stercoratione etiam, quæ contingit è gregibus, agrum hortumq; lætari, fructusque vberiores producere constat. Ac verò cũ nulla regio sit, vt inquit Columella, quæ non ad agrum colendum sicut hominũ ita iumentorum quoque ministerio vtatur, hæc non solùm terræ colendæ, verùm etiam frugibus conuehendis, oneribus deportandis, stercore in agrum gerendo, ac denique sobolis procurandæ commoditatem necessariam præbeat. Vnde etiã iumenta à re nomen accepisse, quod necessarium laborẽ vel subuectando vel arãdo iuuent. Neq; verò iumenta solùm, q̃ in consortium operum adhibẽtur, alere cõuenit, sed alia etiã minora pecora, velut oues, sues, capras: itẽ ex auibus anseres, pauones, anates, columbas, pullos gallinaceos, & quæ sunt alia villaticæ pastionis animantia, è quibus rei familiaris vsus & quæstus non pœnitendus paratur: *Iumenta.*

ratur, Et si ager sic ferat & Pales faueat aliquoties non minorem fructum ex his quàm è frugibus reportare licet, idq́; sine magnis impensis pabuli, cuius alioqui magna pars intercidit. Nam quod pastio quæstuosa esset, pecuniæ vocabulum indicat & peculij, nempe à pecore, quoniã id veteres solum possederunt, & omnis pecuniæ fundamentum pecus esset, vnde mulcta constituebatur in pecoribus, quæ maxima fuit triginta boum & duabus ouibus, æstimatusque bos centussibus, ouis decussibus. Minima mulcta oue taxabatur vna. Apud nobilissimas adhuc fortissimasque gentes obseruatur, qui præcipuas opes in pecore ducant & constituant. Cato interrogatus quã partem Rei Rusticę exercẽdo celeriter locupletare putaret respõdit, Si bene pasceret: rursusq́; interrogtiã quid deinde faciendo satis v beres fructus perceptutus esset: Si mediocriter, inquit, pasceret. Porrò originem & dignitatem huius pecuarię disciplinę antiquissimam esse, & iam inde à patriarcharum temporibus ad nostram ætatem honestissimam functionem fuisse, sacræ simul & prophanæ historiæ testãtur, atque adeò Domino hoc vitæ genus placu isso

Pecuniæ & peculij vocab.

Mulcta in pecoribus.

Catonis responsum.

Pastoritiæ antiquitas & dignitas

isse declarant primi mundi homines. Siquidem Abelem ouium pastorē Deo sacrificantem respexisse dominum, testatur scriptura. Atq; inde Seth, Noë, Abrahā, Loth, Iacob, Iob, Amos, homines sanctissimi armentorū & pecorū alendorū studijs commendantur, vnde opibus pol luisse, & se, vxores, liberos, ac familiā am plam sustentasse. Filij Iacob cùm à rege Aegypti rogarentur de vitæ genere, pastores se esse profitebantur pecorum, à quo vitæ genere Moses, Saul, Dauid ad principatū populi & sceptra vocati sunt diuinitùs. Quinetiam inter gentes vetustissimi & illustrissimi quique partim à pastoribus educati, partim pastores ipsos fuisse memoria proditum. Romulū atq; Cyrum inter pastores educatos potētissimarum monarchiarum auctores. Ad de Galerium, Maximinum, Constantinum, Probum, Aurelianum, ab armentariorum stabulis ad imperatoriam purpuram euectos. Homerus Vlysis subulcum cum magno fortitudinis elogio celebrauit. Etenim fortissimas gentes pecorariā exercuisse testantur Italorum, & Germanorum, atque Heluetiorum populi, quorum regiones iam quàm olim cultiores,

Patriarchæ pastores.

Romulus. Cyrus inter pastores educatus.

Imperatores ex armentarijs.

rerum gestarum magnitudine à multis seculis præclari his potissimum opibus gloriabantur, atque etiamnum hoc questu pollét, qui sanctissimi sunt & grauissimi. Quare tam veteres & Græci, & Latini scriptores in præcipuis opulétiæ laudibus posuerunt πολυάρνους, πολυμήλους, ac πολυβούτας, vt qui ipsas pecudes propter caritatem aureas habuisse pelles tradiderunt. Vnde pellis aureę in Colchide arietis historia, ad quam Argonautę profecti produntur, et aurea μῆλα Hesperidū. Deniq; signa cęlestia, maria, montes atq; regiones à pecudibus appellationem retinent: nimirum, aries, taurus inter sydera: taurus mons, & Bosphorum mare: Italia à vitulis nomen retinet. Accedit ad pecorarię curę dignitatem, quòd magnā similitudinem cum principatu habet, quapropter non rarò & Prophetarum oraculis, & Poëtarnm carminibus principes et reges pastores populorum, et ποιμένες λαῶν vocantur: immo dominus mundi se appellat ipsum pastorem. Cùm autem ex his colligatur, quàm magna res sit pastio rustica, & quàm agriculturæ coniuncta, nos post Georgicen & Phyteuticen hanc bucolicam disciplinam breuissimè complecti studuimus. Disciplinam au-

Velleris aurei significatio.

μῆλα aurea

Pastorum cum principibus similitudo.

ποιμένες λαῶν.

tē hanc etsi Varro trifariā partiatur, nos quartam adiecimus. Ac primā armentis maiorib. tribuimus pascēdis, quales sunt equi, asini, muli, cameli, boues, quæ ille quasi aramenta dicta putat, vel ab arando, vel ab armorum, hoc est, quorumlibet instrumentorum vsui idonea, vel ab armis, id est, scapulis maioribus, vt Seruius docet. Nam Virgilius sic ait: *Armenta.*

Hoc satis armentis, superat pars altera curæ,
Lanigeras agitare greges, hirtasq; capellas.

Et Plin. Camelos, inquit, inter armenta nutrit Oriens. Iumenta aūt siue à iungendo, seu à iuuando dicta animalia, quę vel ad sarcinas ferendas, vel ad vehicula trahenda, vel deniq; ad terram colēdam comparantur, vt superius quoque dictū. Etsi autem Pomponius Iurecōsultus negat boues iumentorum nomine intelligi, sed armentorum potius, Vlpianus & Caius quadrupedes pecudū numero censent oues, boues, capras, asinos, mulas, equos: Nos Virgilij, Cicerōis, atq; eorū, q Latinè locuti sunt, consuetudinē secuti, inter armenta & iumenta maiora animalia promiscuè referemus huius libri prima parte. Deinde pecori minori secundas partes attribuemus. Et quanquam *Iumenta.* *Pecudes.* *Libri tertij partitio*

quam pecora & pecudes de omnibus animalibus, quę sub imperio hominis, & pabulo pascantur, promiscuè intelligantur, atq; communia sint vocabula, (Sic enim ait Cicero, Multitudo pecorũ partim ad vescendum, partim ad cultus agrorum, partim ad vehendum, partim ad vestiendum) nos adiectione minorum, oues, capras, sues, ab armentis separauimus. Tertiam partem ad pecuariam rem pertinẽtem adiecimus, nõ vt ex ea fructus capiatur, sed potius ꝓpter vsum, custodiamq; ac ministerium quod præbet, qualis est cura pastorum, canum, felium. Atq; has tres partes hoc tertio libro exequemur, Reliquas pastiones quarto libro prosecuturi. Hæc de pecorariæ pastionis cum agricultura communicatione, deque eius dignitate & origine ordinisq;, ac vocabulorum ratione præfati ad singula pastoralia munia progrediemur. Introduximus singulorum armentorũ pecorumq; magistros, messis tempore die festo per ocium in gramine sub vmbra recubãtes de sua quemq; cura ac disciplina differentes ac singula veluti symbola proferẽtes: Euphorbum quidem bubulcum, Hippocomum equisonem, Hedionem opilionem,

nem, Eumęum subulcum. EVPH. Heus tu Hippocome, quò pergis vagabundus? Hodiéne feriæ indictę à Parocho, iam in taberna Symposijs iuuenũ & choreis indulgere oportuit? HIP. Ignauis semper feriæ. Ex re mea erit & crumenæ consulere, & equos visere ecquid pascantur, aut incommodi aliquid patiantur. Pascua prorsus æstatis siccitate exucca nudataq; pabulo, vt periculum sit ne inedia compulsi lætiora pascua desiderantes erumpant ac lædantur. EVP. Quin equos in hunc cãpum adducis, vbi ex recenti messe stipulæ aristæque sparsæ, & graminis quoq; copię inter dumeta carpendę suppetunt. HIP. Non absurdè mones. EVP. Agè igitur, Mastiga subsidiarium tuum iube compellere huc gregem: Tu hîc considea sub Corylo hac, quæ simul & vmbram & auellanas nuces suppeditabit. Accersemus & Eumęum atque Hedionem, si videtur, deq; rebus communibus commentabimur. HIP. Placet. Tu igitur Mastix equos vnà cum pullis atq; asinis huc cõpellito. EVPH. Et vos Eumæe & Hedio greges in vnum cogite, atque adeste, Symbolum veluti in taberna suum quisque citra pecuniam aut impensam confe-

ret de ſua quiſque pecoris diſciplina. Equi certè Hippocome tui adhuc mediocriter habiti. Vidi nuper Agrij noſtri vicini equos lõgè ſtrigoſiores, & ſqualidiores. HIP. Non eadẽ ſortè cura, cũ tamen illi paſcua non deſint, nec laboribus tantis onerantur. Noſtri contrà & operi crebro adhibentur, neque ſic lautè paſcuntur, cęteris tamen accuratius tractantur. EVPH. Quoniam & locus, & tempus cõceditur, rogamus, de cura hac nobis aliquid diſſeras, quæ huic animali adhibetur. HIPPO. Certè pecunia mihi numeranda non ſuppetit. Quare ſi vrgeas, non negabo, quod poſtulas. Inter iumenta certè & animalia, quæ in conſortium operis adhibemus, præcipuum locum tenet Equus. Nam & generoſiſsimũ, & elegantiſsimũ, & vſui humano accommodatiſs. ad de quòd & fideliſs. pecus cenſetur. Cumq; huius varius ſit vſus, de eius laudibus & vſu multa dicenda eſſent, de quib. aliâs dabitur dicendi occaſio. EV. Solùm de agnoſcendo generoſo bonoq; equo, deque eius cura habenda audire cupimus. HIPPO. Principio equorum varius vſus. Nam alij ad agriculturã vecturamque, alij curſibus & certaminibus, ac

De equis.

rei

rei militari ac prædationi, alij admissurę destinantur: quare suis quique vsibus deligendi. Equites ac milites, feroces, animosósque ac veloces quærunt, forma & colore elegantes: Agricolę tractabiles, corpore vasto, ad laborem vecturamque idoneos. Educatio tamen propè eadem: nam sic educamus, vt omnes sperem' generosos futuros. EVP. Quænam igitur potisimũ in educatione curanda? HIP. Quibus cordi est equini generis educatio, hos primùm conuenit prouidere de generosis authoribus, deinde de pabuli copia, quæ vtraque in alijs pecoribus ad mediocritatem adhiberi possunt, at equi summam sedulitatem, satietatemque largam postulant. Quare prius magna cura marem diligere oportet, quẽ admissuræ destinabimus: nam eum conuenit omnibus boni equi numeris absolutum esse, & ijs notis, quas in optimo, generosissimoque equo requirere velis: deinde non minore sollicitudine matrem. Nobilitatem quidem exigunt à loco, quales Hispani, Neapolitani, Sarmatici, Peloponesiaci, Turcici, Thessalici: Sed hi magis ad cursum, & celeritatem comparantur. Corpore vastiore, &

laboribus rusticis atque ad missuræ accõmodatiores petũtur è Frisia, Batauia, Mo-
Equus quomodo contemplãdus. rinis. Forma autem equi & corpora diligenter contemplanda. Nam ipsa sepe inspectio certas significationes præbet naturæ bonitatis. Quare ab ipsis calcib. ad verticem exactè contemplanda forma. Et primùm quidem pedum præcipua ratio. Nam vti frustrà elegantiam spectaueris superioris ædificij, si fundamentũ sit ruinosum: Ita equi neq; militi, neque agricolę, neque viatori vsui esse poterunt,
Pedes. qui pedum sanitate destituuntur. In ex-
Vngulæ. plorando igitur primùm vngula consideranda, vt non tenera ac mollis, sed dura sit & solida, rotunda ac scutellata, sic concaua vt concauitas solo nõ impingat, nec lædatur, quæque vt symbolum sonitu bonitatẽ pedum declaret, teste Xenophonte. Siquidem plenæ & carnosæ
χελιδόνες improbantur: & qui tales habent claudicant facilè. Chelidonem vocat idem Xenophon vngulæ concauitatem, carnosas
χάμηλαι. et pleniores citra cauitatẽ χάμηλας. Quare vngulam asini probant plurimi. Ossa supra vngulam neq; procera vt caprarum, quæ succussatione sessorem affligere solent, & crura huiusmodi facilè inflantur: neque

neque depressa nimis, ne salebrosis locis exulcerentur. Tibiæ atque crura cùm sint fulcimenta totius corporis, ea conuenit esse æqualia, recta, scissa, citra venarũ ac carnium obesitatem aut tumorem aliquem. Nam si carne & venis obesę sint, ea duris itineribus facilè inflantur, & claudicationi occasionem præbent. Solidi pedum crura statim iusta mẽsura nasci proditum, pòst exporigentia se verius quàm crescentia: Quapropter inde à pullo facilè metiri posse futuram equi magnitudinem. Genua teretia, flexibilia, nodosa, & parua, neque introrsum spectantia. Rigida vitanda. Fœmora sub armis crassa, pectus musculorum toris numerosum, latum, quod & ad formam, & ad gressus lõgiores commendabile. Ceruix mollis, lataque, non tanquam hirco prona, sed instar galli gallinacei ardua & ad flexibilitatem idonea. Iuba densa, per dextram, alij per sinistram malũt profusam. Caput exiguum, macilentum. Nam grande & graue caput pigri ac hebetis indicium. Breuis promuscis. Os amplum, lacerum, quodque frena glomeret mandẽdo, spumamq; eijciat. Sic canit Verg. Stat sonipes, frenaque ferox spumantia mandet,

Genua. *Fœmora.* *Pectus.* *Ceruix.* *Iuba.* *Caput.* *Os.*

dit, Sicci oris equi vitandi. Maxillæ ſint æquales & puſillæ. Nam ſi diſtent nimiũ, difficultatem frenandi ſignificat. Et inęqualitas buccarum facit, vt ſint ore contumaces, neque ceruicem inflectant, ſed caput turpiter protendant. *Oculi.* Oculi magni, ſanguinei atque igneum tuẽtes prominentesq́;, quos ἐξοφθάλμους vocant, laudantur tamquã vigilantes & alacres: cõcaui et exigui κοιλοφθάλμοι improbantur, ſicut & ſtellæ in oculis nigræ pallidæq́; vitantur. Deprehenduntur noctu ad lucernam luculentius hæc vitia. Columella nigros oculos laudat. Et heterophthalmi ab alterius oculi varietate cõmendantur, qualem ferunt fuiſſe Alexãdri Bucephalum. *Aures.* Auriculæ breues & arrectæ, micantes. Aures enim equorum animum indicare ſolent, quarę grandes & flaccidæ reijciuntur. *Nares.* Nares patulæ ſiquidem hæc ad ſpirandum quàm anguſtæ ſunt accommodatiores & ſpiritus ferocitatiſque in equo ſignificationem prębent. *Armi.* Armis grandibus & rectis, *Spina.* lateribus inflexis. Spina ſupra armos paulò elatior prębet equiti commodiorem ſeſſionem & armi reliquumq́ue corpus firmius cõſtringuntur, ſi illa duplex ſit. *Latera.* La-

tera

tera profundiora demissioraque & ad al
uum compactiora acturgiuscula sessorē
melius excipiunt,& roboris cēsentur ma
ioris. Lumbi quo fuerint latiores hoc fa- *Lumbi.*
cilius attollit priores pedes & posterio-
ribus subsequitur, iliaque minora vide-
buntur, quæ vastitate sua partim deturpant,partim etiam debilitant grauantque equos. Venter sit substrictus. Clunes *Venter.*
amplę & carnosæ ita vt pectori lateribus *Clunes.*
que respondeant. Nam coxas & fœmora
si habeat lata ita vt posterioribus paululum diuaricari videatur,gressum firmiorem prębebit. Id quod deprehendimus
sublaturi aliquid è terra diuaricatis non
compresis cruribus attollimus firmius.
Testes habeat pares & exiguos. Cauda lō *Cauda.*
ga et setosa crispaque ἱππουρις inde dicta, *ἱππουρις.*
quòd equina caude propriū maximè sit.
Longitudinem enim non ad elegantiam
solùm,verùm etiam muscis & insectis animalibus abigendis idoneam. Sunt tamen qui mutilis delectenter, præsertim
si clunibus obesis sint. Breuiter sic corpus vniuersum compositum requiritur,
vt sit grande,sublime,erectum, ab aspectu etiam agile,atque ex lōgo, quantum
figura permittit, rotundum. Tradunt
equi-

equiſones generoſum equum plurium aliorum animantium membris exquiſitis cõſtare debere, nẽpe capite & cruribus ceruinis, auribus & cauda vulpinis, ceruice olorino, pectore leonino, clunibus mulieris, pedibus aſininis. Vergilius noſter in ſuis Georgicis graphicè generoſi equi notas depinxit inquiens:

Equi forma à Verg. abſoluta.

Continuò pecoris generoſi pullus in armis
Altius ingreditur, & mollia crura reponit:
Primus & ire viam, & fluuios tranare minaces
Audet, & ignoto ſeſe cõmittere ponti:
Nec vanos horret ſtrepitus. Illi ardua ceruix,
Argutumque caput, breuis aluus, obeſaque terga,
Luxuriatque toris animoſum pectus, honeſti
Spadices, glaucique, color deterrimus albis,
Et giluo. Tũ ſi qua procul ſonum dedere
Stare loco neſcit, micat auribus & tremit artus
Collectumque premens voluit ſub naribus ignem,
Denſa iuba & dextro iactata recumbit in armo:
At duplex agitur per lumbos ſpina, cauatque
Tellurem, & ſolido grauiter ſonat vngula cornu.

Videtis quam paucis verſibus equi probati indolem virtutemque vniuerſam abſoluit Poeta. Sunt & alij mores, è quibus laudari ſolent, nempe hilares & feroculi, ex placido & concitato mitiſsimi, vt teſta-

testatur Columella, quòd hi reperiũtur ad obsequia habiliores & ad certamina laborum tolerantiores. Xenophon laudabilis equi argumentum esse scribit, post defatigationem si non recuset iterare laborem. Comperimus & quò quis acrior equus, hoc in bibendo profundius eundem nares mergere. Et pullus cum gregalibus in pascuis crebro cursu contendens, & vt Poeta notauit, si fluuium, pontem prior traijciat nõ respectans alios, aut glaciem non reformidet. EVPH. Quinam colores maxime probandi? Poeta reijcere videtur album, quẽ ego à plerisque plurimum commendari audio maximè in Britannicis tellonibus, quos in delicijs videmus habere quàm candidissimos. HIPPO. De coloribus variæ sunt sententiæ, atque in omnibus ferè coloribus, vt vulgo dicitur, & ignaui & generosi reperiuntur, nec adeò refert cuius sit coloris, si alia signa bonæ indolis respondeant. Attamen elegantiæ delectus atque etiam virtutis plerunque in colore quæritur. Præcipui colores à quibusdam numerantur puniceus, albineus, badius, russeus, mureus, ceruius, gilluus, scutulatus, albus, guttatus, cãdidus, niger, *Colores.*

niger, præſſus. Puniceum ac ſpadicē hoc tempore maximè commēdari video, qui & à Poeta præfertur alijs. Galli fidum vocant equum ſpadicem, le baiart loial. Commendabiliores, qui in fronte veluti ſtellam & ſiniſtro aut altero pede pauxillum albedinis habeant aſperſum. Superioribus annis pomacei ſcutulati atque guttati, cerulei, thalaſſei, atq; cani, quos griſeos vocant, habebātur in precio non minus quàm hodie ſpadices, et qui his proximi mucidi vel cum albedine vel rubedine vel nigredine commixti. Prorſus albos à Verg. improbatos Plato laudat. Alij nigricantes laudib. vehūt, maximè ſi, vt de ſpadice diximus, in frōte vel aſtriſcum, vel lineā albicantē, vel deniq; altero pede candoris aliquid habeant. Prorſus nigri ſine vlla macula vitari ſolent. Guttati quaſique muſcis obſitis pilis præſtantes habentur, & ſolent plerunque laboris eſſe tolerantes. Gilui & varij, quos picas vocāt, ab omnibus penè reijciūtur, attamē vtrique ſi fortunētur, ſolent nonnunquam preſtantes eſſe, præſertim ſi gilui lineam nigram à ceruice ad caudam vſque per ſpinam rectà ductam habeant. Reijciuntur & varij, maximè ſi albe-
dinis

dinis plusculum habeant. Admissarij vnius coloris, robusto corpore, membrisque confirmatis & cæteris iam dictis indicijs cóspicui requiruntur. In matribus easdé ferè notas quærere oportet, quas in maribus, in primis autem vt sint vasto corpore, forma eleganti, vnius & ipsæ coloris, ventre magno & pectore ac posterioribus quadratis amplis. EVPH. Quænam ætas ad generandum idonea? HIPPOC. Admissarius adhiberi potest cùm iam membris sit consummatis: nã præmaturi, fœtus imbecilliores reddunt. Bimo vtrinque vulgaris coitus, at à trimatu firmior, & vsque ad annos 20. admissarius idoneus: generasse enim ad annos 40 adiutum in attollenda parte priore corporis. Non enim tempus, sed ingeniú auferre libidinem, Aristoteles tradidit ante Plinium. Sunt tamen, qui ante quartum aut quintum annum non putant admittendum, sed roborandum largo cibo, vt Veneri supersit, quantoq; fortius inierit tantò firmiora semina præbet futuræ stirpi: nec minus quã sedecim, nec plures quàm viginti, implere volũt. Herodotus tradit, vicenis matribus vnum admissarium sufficere. Neque tamen æqualis numer⁹ adhibédus sed admissarij

Admissari⁹

Matres.

Aetas.

æstimandi,& submittenda coniugia vel pauca vel plurima,vt durare in plures annos posit. Iuueni firmóque corpori nõ vltra 15. aut 16. Medijs aliquibus spatiis conuenit admissariũ separari, propter noxã furoris alterni,habita interim corporis ratione. Sunt enim alij alijs imbecilliores viribus. EVPH. Fœminę qua ætate admittuntur?HIPPOC. Fœminas bimas concipere posse, sed præstare trimas, vt post tertium aut quartum annũ enixa fœtum educat: eamq́ue post decimum annum non esse admodum vtilem, nam ex annosa matre tardam & inertem prolem procerari. Vndenis mensibus ferunt duodecimo gignunt.EVPH. Aetatem vnde cognosces,si de ea hesitaueris? HIPPOC.Eam cùm alia tum præcipue dentium significatio prodit,atque ij dẽtes,qui ætatem notant,γνώμονες Græcè vocantur,qui vbi exciderint equus neque delectat spe,neque reuendibilis est. Aristoteles tradit, equorum dentes 40. esse, quorum quatuor mense tricesimo mutãtur bini vtrinque suprà dico & subter.Incipientes quartum agere annum itidem reijciunt infernè & supernè duos ab vtraque parte,perfectis 4.annis, & instante quin-

Equarum partus tempus.

Dentes γνώμονες.

Aetas è dentibus.

quinto,reliquos eijcit superiores & inferiores,eos qui nascuntur cauos habet. Sextum annum ingresso primorum cauitates explentur, septimo omnes expletos habet, neque vlla deinde cauitas restat, quare deinceps nulla è dentibus cognitio. Sunt,qui ex iuncturis caudę iudicēt, vbi ætas in dentibus agnosci desinit. Palladius prouectioribus tempora cauari, supercilia canescere, dentesq; prominere tradit. Aristoteles addit ætatem quadrupedum cognosci,si cutis prętenta maxillis detracta mox relaxata illico in suũ redeat locum,id indicium iunioris,contrà, si rugata maneat veteris. Vitæ tempus vt plurimum ad 20. annos, nõnullis ad 30. aut 40. atq; adeò ad 50. vt Aristoteles tradit, si & naturæ bonitas, & cura diligens accedat. Proditum est, vixisse equũ 75 annos. Fœminæ minore quàm mares spatio,& admissarij alijs maribus propter coitum,viuere traduntur. Crescendo finem faciunt equę quinquennio, mares sexto aut septimo. EVPH. Quænam existimas tempora magis admissuræ idonea? HIP. Ab æquinoctio per verum tẽpus cùm primis opportunum adhibere admissarium equarum desiderijs.

Vitæ tẽpus.

Admissuræ tempora.

A vere autem reliquisque anni temporibus remouendum à fœminis putant quidam, ne, aut cùm volent, aut si id facere prohibeantur, noxam ineant: siquidem vbi conceperint equæ à coitu abhorrentes mares calcitrando repellunt. Plerisq; tamen locis per totam æstatem cum matribus committitur admissarius in pascua, atque id vtilius esse, nimirum vt ad desideria equarũ adsint. Cùm interdum equæ non ante æstatem vel Augustum marem admittant, & Augustales pulli sępe feliciter adolescant. Tametsi vere editi pulli magis optandi, quòd ij per totam æstatem cum matribus educantur in lætis pascuis, & matres eodem tempore, quo conceperint, herbidis campis per annum paruo cum labore fœtum educent, nam duodecimo mense partum edunt, vt ex Aristotele paulò antè indicauimus. Eoque tempore maximè obseruandũ, vt tã fœminis quàm admissarijs coëundi fiat potestas. Quoniam hoc pręcipuè armentum, si prohibeas, libidinis excitatur furijs, vnde & veneno nomen

Hippomanes. inditum Hippomanes, quòd equinæ cupidini similem mortalibus amorem accen-

cendat. Id in fronte caricæ magnitudine colore nigro nasci, quodque statim deuorat mater edito partu, quod si præripiatur, partum aut non diligit, aut nõ admittit ad vbera. Nec dubium quin flagrent aliquot regionibus equæ tanta libidine, vt etiam si marem non habeant, nimia cupiditate figurantes ipsæ sibi venerem cohortalium more auium vento concipiant. Id quod Poëta notat: Scilicet ante omnes furor est ingens equarum. Vento enim concepisse in Hispania equas proditum, fœtumque educasse, sed triennij vitam non excedere. *Vento concipere.* Aristoteles, iuba tonsa libidinem equarum extingui scribit. EVPHOR. Quid si equa marem non patitur, num remedio aliquo excitatur? HIPPO. Sunt, qui Scylla, vel vrtica, vel erithonio herba naturalia linant vel confricent, eaque re libidinem accendant. Nonnunquam ignobilis quoque vulgaris elicit coeundi appetitum: nam vbi admotus ferè tentauit obsequium, fœmina abducitur, & iam patiẽtiori generosior equus imponitur. Sin aũt mas ad venerẽ iners, odore perfricatũ, detersis spõgia fœminę

Dd 2 locis

locis & admota naribus equi. Si marẽ ve-
Mas vt generetur. limus progenerari, sinistrum testiculum admissarij funiculo obligemus, cùm fæminam, dextrum. Idemq; in omnib. prope pecudibus obseruandum. EVP. Quoto initu implentur? HIP. Non certo numero omnes æquè implent, sed aliquando vno, aliquando duobus aut pluribus. Aiũt vltra quindecim initus vnius anni equã nõ tolerare: Sępe quatuor, aut quinque, atque etiam paucioribus contentæ. Admittẽdæ per interualla bis in die, mane & vesperi. Cùm satis sit, ipsæ matres declarant calcitrando. Aiunt cognationis sensum inesse huic bruto, & adduci difficulter posse, vt equus matrem insiliat.
Cognationis sensus in equis. Proditum est cùm quidam velato capite coëgisset matrem inire admissarium, sublato velo cùm matrem agnouisset impetu in prorigam facto illum mordicus interfecisse. A coitu mox equa ad cursum adigenda verberibus, ne genitalem vrinam profundat. Equam solam animalium à coitu ad Aquilonem, Austrúmue currere, prout masculum, aut fæminam conceperit. Colorem illico mutare rubriore pilo, vel quicunque sit pleniore, hoc argumento desinunt admitte-

mittere. Solent post dies aliquot admissionis rursum equæ adduci, quod si iam conceperint, admissarium repellunt, vt paulò antè dictum. EVPHO. Quotannis ne implendæ? HIPPO. Auaritia nostra singulis annis cupit equas fœtas esse. Verùm si præstantes velis habere pullos, solùm alternis submittas, quo perfectior firmiorque partus fiat: vulgò tamen quotannis fœtum educare, solemne. EVPHOR. Asinum quoque conscendere equas videmus. HIPPOC. Maximè: nam hinc mulum gigni duodecimo mense, vt infrà dicetur. Sunt, qui velint iubam equæ attondi, quæ asinum admittere debeat, tametsi aliâs libidinem extingui detonsa iuba tradant. Prægnantibus equis cura adhibenda, largoque pabulo firmandæ. Quod si frigore hyemis herbæ defecerint, tecto contineantur, ac neque operi, neque cursu exerceantur, neque frigori committantur, nec in angusto clausóue, ne aliæ aliarum conceptus elidant. Nam hæc incommoda omnia fœtum abigunt. Moderatis tamen laboribus exercere prægnantes nihil vetat, imò pręstat quàm ociosas alere: siquidem ocio refractariæ

An quotannis implendæ equæ.

De asino admittendo.

Prægnãtes quo pacto tractandæ.

redduntur,& fatigantur citius. Aristoteles scripsit, Scythas equitare grauidas cùm primum se mouere incipit fœtus, nimirum ad partus facilitatem id proficere arbitrantes. Cauendum tamen, ne venter allidatur repagulis, fœtu onerosis. Quod tamen si aut partu, aut abortu equa laborat, remedio erit filicula trita & aqua tepida permista dataq; per cornu. Proditum est, abortum facere ex odore extinctæ lucernæ. Quotannis delectus faciendus, & inutiles equæ,& quæ gignere desinunt, destituendæ. Nam à prima fœtura vltra decimum annum non sunt seruandæ. Tum enim adhuc viribus pollent & possunt alienari, post non item. Editi pulli manu non sunt contingendi. Læditur enim vel leuissimo contactu. Curandum, vt, si in stabulis adhuc mater, spatioso satis & calido loco versetur cum matre, ne aut frigus infirmo noceat, aut mater in angustijs eum obterat. Congrua igitur vtriq; loca deligenda, vt neque frigore, neq; calore nimio affligantur. Paulatim deinde producendus erit pullus, prouidendumq;, ne stercore vngulas adurat. Mox cùm firmior fuerit in eadem pascua, in

Delectus habendus.

Pullorum tractandorum ratio.

quibus mater eſt,dimittendus,ne deſide rio partus ſui laboret equa. Siquidem id pręcipuè genus pecudis amore natorum, niſi fiat poteſtas, noxam trahit. Orbus ſæpe à reliquis fœtis educatur. Matres læ tioribus paſcuis alendæ, quò pullis vberior lactis ſuppeditetur alimonia. Quinquemeſtribus factis, cùm in ſtabulum re ducti fuerint, obijcienda farina hordeacea mollita cum furfuribus, & quicquid aliud tenue natum libẽter edent. Anniculi vel in paſcua læta mittendi, vel furfures & paleæ atque fœnum præbenda. Varro non prius biennio factos à lacte remoueri voluit. Quanquam autem non probemus præproperè amouendos, nos tamen à quinto aut ſexto menſe remouere ſolemus, & lætis paſcuis committere, eaque conſuetudo non incommoda, receptaque eſt. Porrò quàm diu cum matribus ſunt, vtile fuerit pullos tractare nonnunquam, ne, cùm à matribus diſiun cti fuerint, exterreantur, aut homines ex horreſcant. Docendi non iraſci, & homi nes non ſolùm amare, verùm deſiderare quoq;, diſcat varios aſpectus nõ horrere, etiã ſi ſtrepit⁹ fiãt nõ terreri, ſed appropĩ quare. Xenophõ ait vti pueros pceptori-

 bus,

bus,ita pullos oportet domitoribus committere,ac præscribere,quibus exercitijs imbuendi. Sunt enim varij equorum vsus, & ad suos quosque instituendi. Sed de his aliâs, cùm de re equestri, equisque domandis vberius dicetur. Iam de ijs solùm differemus, quibus apud matres & rusticis exercitijs imbuendi. Vt autem mansuetiores fiant, frena aliaque instrumenta equestria in vicino suspendenda, vt oculis consuescant & videre eorum faciem, & è motu audire crepitus. Cùm verò ad manus iam accedere consueuerint, Varro docet, interdum imponere his puerum bis aut ter pronum in ventrem, postea iam sedentem, hoc facere cùm sit trimus, tum etiam maximè crescere & lacertosum fieri. Sunt, qui existiment post annum & sex menses equulum domari posse: Varro post trimum à quo farrago dari cœperit. Nos à secundo anno moderatis laboribus assuefacimus, primum occãdo in agro proscisso, quod & pedib. prodest, & gressui: ac deinde aratro, alijsq; paulatim quibuslibet, & frigori caloribusq; cum temperamento præparamus. In iungẽdo operi hoc curandũ, vt pares virib. iungantur, ne valentioris robur

Quando domandi, & laborib. admouendi.

bur alteri procuret exitium, hortamen clamoris & verberis metuentis. Trahendo minus læduntur quàm portando. Subinde laboribus moderatis equum exercere vtile. Sic enim assuefactus non tã facilè læditur. Sed cura vigilanti opus. EVPHO. De castratione quid sentis? plurimis enim hîc vtimur castratis. HIPPOCO. Est quidem horum vsus aliquis, sed qui bonum cantherium habere velit, hunc bonum (vt dicitur) equum castrare oportet. Castrantur anniculi atque etiam grandiores: nos aliquaodo quinquẽnem, aut sexennem castrauimus. Atqui castrati animum amittunt. Obseruandum, vt sint benè habiti corporis: nã ferè manet ea habitudine, qua est dum castratur. Castrantur & equæ, sed rarius, & maiori periculo. EVPH. Equilia qualia esse conuenit? audiui aliquoties multum referre, quo pacto stabuletur equus. HIPPO. Stabula equorum sint loco sicco, ne humore madescant vngulæ, quod facilè vitabimus, si stabula aut roboreis axibus, aut, quod Xenophon mauult, lapidibus rotundis constrata sint, ac denique subinde humo atque fimo emundata rursum stipulæ stramentaque

Trahendo minus quã portãdo læ di equos.

Castratio equorum.

Stabula equina.

insternantur, ita, vt stantibus durum, cubātibis molle sit stabulum: altius substernendum, vt molliter cubent. Stabulum ita constitutum ante oculos esse Xenophon vult, vt in conspectu sit Domini. Luminis plurimum equilia habere debent, ne tenebris assueti cùm in lucem producuntur, caligent. Sunt, qui existiment mansuetiores & minus horridos fieri, si lumen crebrius spectent, & nitidiores fieri, si ad matutinum solē pabulum capiant. Aestate in aperto tam noctibus quàm diebus libera aura præstetur. Hyeme tepere magis debent stabula quàm calescere. Quare meridianas plagas equilia respicere conuenit, vt tamen non destituantur septentrionalibus luminibus, quę per hyemem clausa non offendant, per æstatem patefacta refrigerent. EVPHOR. Idem etiá bubulo pecori conuenit. HIPPOCOM. Porrò cùm non minus corpora pecudum quàm hominum sunt defricanda,

Fricatio. sic sæpe plus prodest pressa manu subegisse terga equi quàm si largissimè cibū præbeas: Fricare atque abstergere equum tam mane quam vesperi, & quoties ab opere vel equitatione in stabulum reducitur.

tur. In distringendo ordiemur à capite ac iuba, frustra enim inferiora nitemur repurgare, si superiora immunda fuerint. Plurimum autem refert idoneis temporibus pecus ad præsepia, ad aquam, ad exercitia ducere. De exercitijs iam diximus. De pabulis restat sermo, & quia de pascuis quoque superius disseruimus, de reliquo pascendi modo dicere conuenit. Vt quisque generosiores habere velit, hoc meliore pabulo alere debet, siquidem pabulum ipsam generositatem plurimum adiuuare rustici affirmare solent. Si iuuenis sit equus, vt suprà de pullis dictum, herbis, paleis & fœno pascendus, adultior verò & ad labores perferendos aptus siccioribus pabulis vtatur, puta paleis, hordeo, auena & fœno. Paleis propter siccitatem non ita alitur, sed moderato tamen corporis habitu conseruatur. Et quia durum pabulum difficilius dissoluitur, ideo ad laborem commodatius. Gregibus spatiosa, & palustria, nec non montana pascua deligenda sunt, rigua, nec vnquam siccanea, vacuaque magis quàm stirpibus im- *Pabulum.*

impedita frequenter mollibus quàm pro ceris herbis abundãtia, vulgaribus equis paſsim paſci permittitur. Si nimis breui gramine paſcantur citius dentes atterunt anteriores, & ante iuſtum ſenium edentuli redduntur. Cùm autem omne animal naturaliter humidum ſit, equus imprimis ſiue iuuenis, ſiue ſenex refici debet humidioribus herbis, vt naturalis conſtitutio conſeruetur. Cauendum exiſtimant quidam, ne herbæ aut gramina dentur vere. Tempore autem autumnali herbas præbendas cum ſuo rore, noctu nihilominus auenam, vel hordeum atq; fœnum danda. Atqui locis frigidioribus in Germania, Gallia, & Britannia, vbi paſcua magis ſunt tenera, verno æſtiuoq́ue tempore non dubitant viridi pabulo defecto, ac herbis pratenſibus equos purgare. Calidioribus regionibus etiam farragine idem efficiunt. Sunt, qui concisa poma præbeant purgandi cauſa. Atque hæc purgandis equis cura. In vniuerſum autem, qui equum velit habere ſanũ & ad labores durabilem, is præbeat auenam conciſis ſtraminibus mixtam, ſic enim mediocriter & benè paſcitur, quod ſi labores augeantur, purior auena dari pote-

Purgatio equorum.

poterit. Præbendum autem pabulum demisso loco quidam contendunt,& nos plerisque locis externis vidimus sic constituta præsepia,vt cum quadam difficultate ac labore annonam aut fœnum capiant.Id enim conducere,vt flectendi extendendique vsu exerceantur,& ceruicē atque caput grandescere hoc exercitio, ac denique ad frenandum habiliores reddi equos.Adde hac cura robustiores fieri propter assiduam priorum pedum impressionem. Tametsi pluribus locis præsepia editiora exhibentur. Qualiacũque sint,semper munda seruentur, & ante,quàm pabulum præbeatur,expurgentur. Pabulum, & si hippocomi qui ad quęstum equos alunt,quo vendibiliores reddant, siliginem decoquunt in pabulum aut fabaceam farinam,ijsque delicijs nitidos reddunt,verùm ad laborē hæc non probantur:Optimum pabulum auena,aut,vbi hæc non suppetit, hordeum. Cauendum ne triticum,aut siligo,aut sicca legumina dentur. Prębendum autem pabulum pluribus potius portionibus quàm semel aut bis immodicè aut profusius, ne nimia satietate pabulum fastidire discat.præstat enim subinde pauxillũ
obij-

obijcere vt eo absumpto plus desideret. Quinquies ferè pasci solent quotidie quã do in stabulis continentur spatijs horarũ æqualiter partitis. Quoties laborant rari us, sed largius pasci poterunt: et si itineribus longis fatigentur, noctu etiam reficiendi. Semper, vt dixi, cauendum, ne nimia satietas fastidium pariat. Qui pabulum auidius vorant, laboriosiores esse solent. Obseruandum quoque, ne sudanti, & è labore maximè itineris incalescen ti, auena aut hordeum præbeatur antè, quàm refrixerit, fœnum autem præbere mox nihil prohibet. Fœnum autẽ sit grati odoris ac benè siccatum: excutiatur antequàm præsepibus imponatur, & impri mis dispiciendum necubi plumæ auium adhæreant. Equus si vehementius incalescat, prius quàm præsepibus alligetur sursum deorsumque opertus ducatur pedetentim, vt paulatim refrigescat. Alligato substernenda stramenta, ne soli frigiditas offendat. Neque in aquam mox à labore ducendus, sed cùm iam à sudore refrixerit, tum demum & potandus, & abluendus, reductique crura abstergenda, defricandaque. Equo autem recusan te ac

Equorum à labore cura.

te ac fastidiéte pabulum, quidam allium cum pipere contusum præbere, dentesque fricare solent tantisper, dum ad pabuli desiderium redeat. Alij linteum in tinctum aquæ salsæ alligatumque bacillo in fauces inseri præcipiunt. Lupini (vt vocant) dentes si enascantur, qui impedire solent pabuli appetentiam, hos abradere conuenit. In potando non negligenda cura. Aristoteles scribit pro aquæ ratione iumenta & pabulo pasci, vt vel fastidiosius, vel appetentius pascantur atque alantur. Equi & cameli turbulentam suauius potant, adeò vt pede sæpe limpidam interturbent: boues contrà limpidam & fluentem malunt. Equum quatriduo sitim tolerare idem Aristoteles testatur. Varro bis potandos equos præcipit in die, idque nos obseruamus, nempe semel antemeridiano tempore, & pomeridiano iterum. At brumæ tempore semel potasse sufficere potest. Equus aquandus prius extergi solet, ac deinde in aquam duci vsque ad genua, maximè si macilentus sit, pinguem altius ingredi nihil oberit. Sunt tamen plerique, qui

Cibū recusans equus.

Lupini dentes.

Aquam perturbatā potant equi.

De aquando equo.

qui existimeut, non sic altè ducendos in aquam, vt testes aqua mergantur, præsertim si iuuenis sit equus. A Martio, & verno tempore in aquam fluentem sursum deorsum ducere ad agilitatem pedum & exercitium non inutile. Nam aqua exiccat crura, coercendo humores quominus deorsum ad crura descendant, inflationesque & gallas reprimit. Reducti ab aqua crura straminis manipulo extergẽda, quòd fumositas stabulorum cruribus madidis inflammationes inducere solet. Aquam Vegetius probat limpidam & perennem: ab alijs magis probatur leniter fluens, mollis & turbida præsertim ex argillosa terra, nam hanc aquam propter crassitudinem plus nutrire, magisq; reficere equos quàm rapidos fluuios, attamẽ assuetos limpidis rapidisque, ac duriori bus aquis robustos fieri ac laboriosos. Quare animaduertere hac quoq; in parte oportet vbi equus enutritus. Aquæ quo frigidiores hoc minus alunt equos. Quo plenius equus biberit, hoc reddi creditur habitior. Proinde abluere os prius & fricare sale madefacto solent hippocomi, quo ad potus pabulique desiderium accendatur. E V P H. De morbis

Aquæ. ratio.

curan-

curandis addas quæso, nam Aristoteles tradit, equos tot morbis infestari quot homines. HIP. Quod ad vitia & morbos attinet, prudentius est cauere, ne vitijs fiant obnoxij, vtque diligentia præuertat morbos, &, vt Vegetius inquit, studio in columitatem tueri quàm ægritudinis remedia præstare. Id autem fiet non difficulter, si ea, quæ de pabulo, de aquando, deque stabulis & exercitijs, alijsq; administrationibus iam paulò antè diximus, curare non grauemur. Qui probatum equum habere velit, & citra noxam conseruari, eũ oportet suum pecus crebrò visere, adire, cõtrectare, fricare, (Id enim mansuetudinem docet & cutem exhilarat) atque adeò semper esse memorẽ prouerbij, Oculum domini saginare equũ, ac breuiter sic in conspectu habere, vt citi⁹ domini de penu aliquid subduci possit, quàm de presepio pabulum, vti præcipit Xenophõ. Nam qui equum negligit, seipsum negligit. Moderatum exercitium, & quotidie producere in campum, si cælum patietur, vtile fuerit. Perinde enim negatum quàm immoderatum exercitium nocet. Matutini labores magis congruunt quàm vespertini. Neq; hyeme,

De morbis, & qua cura incolumitas conseruetur.

Oculus domini sagi-nat equum

Exercitiũ equo vtile.

me, neque æstate equus immodicè fatigandus: nam sudoribus nimijs agitatus, moxque refrigescens facilè noxam contrahit. Quare hîc repetendum, si à laboribus & sudore vehementius equus incalescat, coopertus aliquandiu ducatur leniter, vt paulatim refrigescat, antè quàm ad cibum, aut potum admittatur. Vbi refrixerit in aquam ducendus atque abluendus. Reducto stramenta munda substernenda, crura abstergenda, atque inde pabulum præbendum. Lassitudini quies remedio est, & à sudore si æstus sit, posca, si hyems muria os ablui vtile putatur, quandoquidem harum rerum neglectu sæpe optimi corrumpuntur equi. Vinum quoq; & oleum faucib. infundi æstate frigidum, hyeme tepidū post Vegetij precepta, rei experientia docuit: fatigatum equum, si necessitas requirat lōgiusire, infuso in fauces vino roborari experimur. Incalescentē ex itinere, aut labore non oportet potare. Attamen si nō nimium sudat, & rursus equitetur, non perinde noxium. Tutius tamen sitire, q̄ æstuantem potare frigida. Equus si diutius steterit, ac quieuerit, non est subitò ad cursum extimulandus, neq; mox longis

Lassi equi cura.

Incalescentem non aquandum.

gis itineribus frangendus, sed paulatim labor augendus. Equus fatigatus mirum in modum recreatur, adeò vt recens appareat, si vel in stabulo, vel alio mundo loco extra ventum aut pluuiam vltro se volutet. Quare Xenophon vicinum stabulis locum volutationi idoneum postulat, quo à laboribus soluti volutentur equi, quandoquidem hoc exercitio & salubritas indicatur, & quasi restituitur. Danda enim opera, vt vesperi diligẽter curentur equi, atq; à sudoribus extergantur, vtque noctu quietem habeant. Hyeme laneo stragulo operiendi propter frigus, æstate lineo propter muscas. Cauendum, ne longioribus itineribus, vel laboribus vrinæ reddendæ potestas denegetur, sed mox hora vna ab inchoato vel itinere, vel labore, excutiendo lotio sistatur. Ducendus extra viam, & si concedatur, in fimetum maximè ouilium. Quod si vrinæ reddendæ impedimẽto crucietur, fomẽta eadẽ admouenda, q̃ frigori, nẽpe oleũ immistũ vino sup ilia et renes infusũ. Itẽ pediculus peni immissus, aut etiã smigma podici inditũ auxiliari cõptũ. Quæ si nõ pfuerint melle decocto & sale collyriũ tenue foramini, quo meat urina indit

Volutationis vtilitas

Tegumẽta equorum.

Vrinæ reddenda cura

Sunt qui de bitumine collyrium natura libus inferi precipiant. Aelianus scribit retẽtam in equo vrinam solui, copioseq; reddi, si virgo zona, quam gestat, faciem equi feriat. Pedum (quæ præcipua cura est) incolumitas conseruabitur, si, vt suprà de stabulis indicauimus, rotundis lapidibus, vel axibus constrata diligenter mundentur. Subinde chelidoni aut plantis stercus bubulum, vel, si hoc desit, equinum indatur, & tibiæ deorsum defricentur straminis manipulo conuoluto. Vt autem vngulæ crescant, vel attritæ reparentur, Allij capita in vncias 7. rutæ manipulos tres, aluminis tusi & cribrati vncias 7. axungiæ veteris pondera 2. stercoris asini plenam manum commisceas, ac decoquas, & vtaris. Ab itinere pedes diligenter expurgãdi, ne quid luti, vel sordium inhærere patiamur. Vnguento vngulæ attritæ reficientur eo, quo diximꝰ, modo. Articuli quoque, vel suffragines post iter calido foueãtur vino, vel ouum vnum aut alterum incutiendum pedum plantis: ipsæ tibiæ cereuisia calidã, aut simili fomento confoueantur. Si alterum pedem protendat equus, neq; æqualiter stet, indicium est alicuius vitij, ac infirmitatis.

Pedũ cura.

Vitij significatio in equo.

mitatis. Claudicare cõtingit equum, vel quia vngulæ ex itinere attritæ, vel ferraturæ vitio, vel etiam ex ociosa in stabulis humorum collectione, vel deniq; è gallis atq; crurum aliqua lesione. Quod si è ferratura claudicet, malleo cõcutito singulos clauos, & in cuius ictu senseris vitare, eum clauum eximito: vel frigidã infundas vngulæ, &, qui primus è clauis exiccatur, hunc euellas. Si pus sit, id exprimatur, atque inde picem cum axungia veteri benè coctam imponas. Oportet autem solum vngulæ aperire celeriter, vt per inferiores partes, si sit apostema, digeratur ne per coronulas faciat eruptionẽ, quod difficilius & lentam curationẽ admittit. Signis aũt id deprehenditur, nam priorẽ pedem planum ponet. Quod si suspẽdat, pedem subrades, & locum, quem videris nigriorẽ digito pulsabis, si cesserit in dolore, & maturuerit, aperito, saniemq; emittito. Si claudicat introrsum, nec premat nisi extremitates, indicium ex vngula laborantis. Sin toto pede æqualiter terram calcat, alibi quàm in vngula laborat. Claudicans non flectens iuncturas, lęsionem circa iuncturas indicat. In genere, si claudicat, sumito canabem cum oui *Claudicationis vitiũ*

albo atq; imponito pedi, quo claudicat, & pòst ferrato. Si vulnus fecerit, puluerẽ ostrearum, & æreí vasis fuliginem benè tonsa ad siccandum inspargito, vel albũ oui cũ fuligine atq; aceto imponito. Crepatiarum, vt vocant, vitium, quod inter iuncturas & vngulam contingit ad similitudinem scabiei, oriturq; è stabulorum fumis & humoribus crurium madidorum, cura eadem, quæ Grapparũ, quod ipsum quoq; vitium in iuncturis pedum, rumpens carnes & pus generans. Euulsis pilis lauetur locus cereuisia tepida, vel aqua decoctionis malue, sulphuris, & sepi arietini, quorũ substantia obligetur iuncturis læsis vesperi atq; mane. Vel cum sepo arietino, aut hircino, axungia, ære viridi, ac sulphure viuo, bolo, sapone vel smigmate decoctis, factoq; vnguẽto linendũ quotidie bis, lauandumq; vino tepido, inde exiccato loco iterum vngẽdum: abstinebitur ab aqua. Vini quoq; feces curãdis crepatijs adhibẽtur. Gallarum, vt vocant, inflationes & tumores in tibijs, quas alij aquatilia, alij ozenas appellant excindendo & cauterijs curantur. Nõnulli eas in aqua frigida rapidaq; si equus crebrò ducatur constringi & reprimi existimãt. Item

Crepatiarũ, et Grapparũ cura.

Gallarum cura.

Item lauare sale, aceto, axungia, & oleo per dies aliquot obligando, vel scarificatione curare solent. Externa adustionibus curantur. Si dorsum è sella vel tumeat inflatum, vel læsum fuerit, Vegetius iubet cepas in feruenti aqua decoctas, atque sic ferventes, quantum corium sustinere potest, imponere, fasciaque illigare tumori, & vna nocte tolli inflationem. Item salem tritum cum aceto miscendum additoque vitello oui, & loca, quæ tumere cœperint, perfricanda, atq; sic destricta siccabuntur. Etiam herbam piperitidem contusam cum succo suo imponunt, & mox residere tumorem experientia docuit. Dorsum vulneratum lauetur cereuisia & butyro liquido. *Dorsi attriti cura.* Est morbus qui frequenter infestare solet equos, quem alij syncopen, alij stenachoriasin, alij aliter appellant, vulgò Dyuel vocatur, quo si corripiatur equus, aurem deprimito, & vbi desinit auriculæ extremum, incidito phlebotomo, vel scalpello saniem expurgato, cauendum, ne vena, quæ est paulò superius, incidatur. *Syncope. Stenachoriasis. Dyuel.* Si equus incalescens vel potu, vel vento lædatur, vulgus Germanorum Verfangenn *verfange*

Distentionis cura. vocat, sunt qui distentionem putent à Vegetio, alijs insufticationem appellari, remedium: Cócisa in frusta minuta mustelæ pelle, addito butyro recenti, ouoq; putrido cum aceto, idq; cómixtum per cornu infundendú, ac pòst madido stragulo contectus equus stet donec incalescat. *Ventris doloris cura.* Ventris & intestinorum dolor sedari creditur equo & mulo anatum aut nantium conspectu. *Aduersus muscas.* Vt à muscis non infestentur iuméta, succo foliorum cucurbitæ iumentorum pili intingantur ęstate media. *Aduersus lumbricos.* Solent & lumbrici iumentorum intestina affligere, indicium, si subinde ad aluum respiciant, si crebrò volutentur, si eandem iactent. Remedium adhibetur cornu ceruinum, aut sabina trita, atque cum aceto per cornu data. Columella iubet manum per anum inserere, & fimum eximere, ac deinde anum aqua marina, vel muria lauare. *Rheumatis cura.* Rheuma, siue catarrhus equum reddit pigrum & languidum, nihilominus duci equitarique petitur, estque labor mediocris non inutilis: tepida potetur aqua, iniectis triticeis furfuribus, & quò magis excreauerit muccos, hoc melius habebit. Sunt morbi aliquot incurabiles,

&

& quorum ratione ex Aedilitio Edicto redhibitio debetur, nisi aliter cautum sit in stipulando. Quales Asthmatici, suspiriosi, lunatici, serpigine vel in terrigine infecti, vermem appellant, qui morbus, si ad testiculos vsque proserpat, incurabilis æstimatur. Adduntur gallę intrinsecæ vel introrsum manantes. Asthmaticum tamen curari quidam negãt quòd phthisi homini mortiferæ assimiletur. Salus tamen promittitur, si principijs occurratur. Nam sanguinem in siccis morbis detrahere contrarium est. At vino & oleo commixtis tepefactisque perungendum totum corpus, & aduerso pilo vsque ad sudorem confricetur. Interna autem hac potione à prima die curanda. Succum ptisanæ, adipem suillum remissum & amylum ex molle passo, quæ decocta per cornu danda, vt canalis gutturis maxillarumq; compago laxetur, quo facto, loco calido statuatur. Item prodest hordeũ viride, atque herba, quæ ariditatem temperet. Proderit & potio ex passo ouisque crudis & butyro, thure atque croco, dulcibusque quæ asperitatem mitigent. Interim quoq; vngendus modo, quem diximus. Lunaticos curare studẽt

Asthmatis cura.

Lunatici cura.

à temporum parte detracto sanguine. Ad hæc quotidie oculum calido somēto curant foris. Intrinsecus collyrio thermantico acerrimoque per plures dies inungunt donec curetur. Scabiei & serpigini quidam adhibent cantharides contusas mixta ærugine inungēdo, deinde ferro candenti vel sartagine corpus equi calefaciunt. Alij bis in die aqua calida subluunt, & mox decocto & trito sale cum adipe defricant dum sanies emanet. Præcipuè salutarem aiunt adipem vituli marini inter initia, si inueterauerit, vehementioribus opus remedijs, & adhibetur bitumen, sulphur, pix liquida axungiæ veteri commixtæ pariq; mensura decoctæ, subinde scabie resiccata piceque liquida cum oleo illita. Infricatur & fuligo vlceri ex aheno. Pluribus & equi & bubuli pecoris morbis succurrit radicula, consiliginem vocant & pulmonariam, pectoris pelli inserta, facto prius subula foramine. Aduersus omnes equorū morbos probatissimam curam tradit vegetius centauream, absynthium, peucedanū, serpillum, sagapenum, betonicam, saxifragam, aristolochiam rotundam æquis ponderibus tundes, & cernes, si febrit animal,

Scabies *Serpigo.* *Consiligo.* *Generale remedium.*

mal,cum aqua si non febrit,cũ vino optimo dabis,& singulis per sextariũ aquæ vel vini cocti prædicti medicaminis singula maiora cochlearia commisceas, & per fauces ingeras. Deplere animalia veteres vetuerunt absque necessitate,ne cõsuetudo minuendi,si tempore aliquo factum non fuerit, statim morbum generet. Rectius ergo minoris ætatis animalibus & benè valentibus nõ detrahẽdus sanguis nisi è palato. Maturis non incõmodum cùm in pascua mittuntur,sed cautio adhibenda in secando ne altius imprimas manum. Castrata prorsus non sunt deplenda. Barbaricis equis ferunt nullã adhibendam medicinam. EVPH. De equis iam satis:ad asinos descendere te tẽpus postulat. HIPPOCOM. Præposterus hic progressus : attamen quando sic iubetis,hac quoque in parte non deero,vt tandem, meo penso persoluto, vos paria symbola conferatis. Asinorum vulgaris cura, neque tamen aspernanda cùm propter varios vsus , quos præbent , tum propter pascendi facilitatem. Nam qualicunque , & parabali pabulo contentum id pecus , folijs , spinis, sarmentis, paleis, quib. omnes regiones abun-

Deplendi ratio.

De Asinis.

abundant, etiam gliſcit, tum imprudentes cuſtodiæ negligentiam fortiter ſuſtinet, plagarum, laboris, famis, & penuriæ tollerantiſſ. rariſq; morbis afficitur: propter quæ tardius deficit quàm aliud armentum. Quare huius animalis tam exiguę tutelę plurima & neceſſaria opera reſpondent. Nam & oneribus geſtandis dorſuarijs aſinus equo par, vehicula trahit non nimio pŏdere, molarum, & conficiendi frumenti penè ſolemnis eſt huius pecoris vſus. Quare maximè ruri neceſſarius aſellus, qui & vtēſilia in vrbem, & ad molam frumentum geſtare ac reportare commodè poteſt. In Aegypto, & Lybia vbi leuior humus, etiam terræ proſcindendæ eius vſus: & delicatæ illic mulieres aſinis ſplendidę phaleratis vehuntur. Quinetiam ad diſciplinam docilis putatur, atque hodie in Cairo ad tibias ſaltare, & alia ludicra exercere à circulatoribus edoceri, traditur. In mercando, inquit Varro, vt cęteræ pecudes emptionibus & traditionibus dominium mutant, & de ſanitate & noxa caueri ſolet. Quadringentis nummis aſinum emptum memoriæ proditur. In Celtiberia quadragenis nummorum millibus aſinas emi

Aſini vſus.

Aſini precium.

emi Plinius auctor. Varro duo genera describit. Vnum ferum, quos onagros vocant, quorum in Phrygia & Lycaonia greges sunt multi. Onagri domiti præstantissimi sunt maximè ad seminationem, & faciliter domari traduntur. Alterum mansuetum, de quibus nobis sermo. Ex Arcadia optimos, quanquã Varro ex Rheatinorum seminio pullos præstantes solere produci scribit. Qui asinos educare vult mares fœminasque bona ætate, corpore amplo seminio bono, firmosque deligat perindeatque in equis. Admissarij minimum trimi. Nam à tribus annis ad decimum vsque generationi idonei sunt. Partus à tricesimo mense ocyssimus, sed trimatu legitimus: totidem quot equæ & eisdem mensibus, & simili modo conceptum fœtum edunt. Sed incontinens vterus vrinam genitalem reddit, ni cogatur in cursum verberibus à coitu. Raro geminos parit. Paritura lucem fugit, & tenebras quærit, ne conspiciatur ab homine. Gignere aliqui tradunt tota vita, q̃ durat ad trigesimum annum, vt Aristot. auctor. Admittuntur ante solstitium, & eodem tẽpore alternis annis pariunt. Duodecimo enim

Onagri.

Partus asinarum

enim mense conceptum semen, edunt. Prægnantes opere leuandæ. Venter enim labore nationem reddit deteriorem. Mas ab opere non disiungitur, quòd salacissimus sit, & remissione laboris fit deterior. Secundum partum pullos anno non remouent à matre. Proximo anno noctibus patiuntur esse cum his, & leniter capistris aliaue qua re habent vinctos. Tertio anno domare incipiunt ad eas res, ad quas quisque eos vult habere in vsu. Partum impensè diligit mater, adeò vt per ignes ad fœtum tendere non dubitet. Sed aquarum tędium maius, si riuus intersit, horret ita, vt pedes omnino tingere metuat. Nec nisi assuetos potant fontes, qui sunt in pecuariis, atque ita, vt sicco tramiti ad potum eant. Nec pontes transeunt per raritatem plancarum translucentibus fluuiis. Non nisi spatiosa incubant spatia. Varia in somno visa concipiunt, ictu pedum crebro, qui nisi per inane permicuerit repulsu durioris materiæ clauditatem affert. Summis labris bibendo aquam attingere ideo creduntur, quòd aurium longiuscularum in aquis vmbrã cernentes metuant, ne eas madefaciant.

Fri-

Frigoris id animal maximè impatiens. *Claudicationis asini remedia.* Claudicantes asinos curabis,si aqua calida totum pedem circumlaueris & scapello expurgaueris. Quod postquam feceris vrinam veterem calidam,in qua adeps maximè caprinus eliquatus sit,aut si is haberi nequit,bubulus, circunfundes,atque hoc facies vsque quo sanitatem adipiscatus. *De mulis.* EVPHORB. Aiunt asino & equa mulum gigni, è duobus diuersis generibus nata tertij generis fieri, & neutri parentum esse similia. HIPPOCOM. Maximè. Atque etiam ex asina & equo mula,sed effrenis & tarditatis indomitæ,itemq; & equa & onagris mansuefactis mulæ veloces gignuntur in cursu, & eximia pedum duritia, sed rugoso corpore,& animo indomito, generoso tamen. Equas non minores quadrimis, neque decennibus maiores ahhibendas. Generantur duodecimo mense,sicut & equi atque asini, auctore Aristotele: at Columella decimo tertio mense vix parere scribit. Conceptum ex equo secutus asini coitus abortu perimit,non item ex asino, equi. Fœminas optime à septimo die impleri obseruatum: mares fatigatos meli-

melius implere. Quæ non prius quàm dẽtes, quos pullinos vocant, iaciat, conceperit, ſterilis intelligitur, & quę non primo initu ceperit generare. Equo & aſinage-

Hinnuli. nitos mares hinnulos antiqui appellarũt contráque quos aſini & equæ gignerent, mulos. Mulos autem ipſos negant gignere, & ſi quando pepererint, id prodigij loco habitum, ſterilitatis cauſam exiſtimantes, quòd ſemina contrariarũ qualitatum ſterilia ſint. Idque Ariſtotelem & plurimos philoſophos fatigauit, tamet ſi Ariſtoteles alibi ſcripſit, in Syria mulas & coire & parere omnes. Atque huic aſtipulatur Theophraſtus tradens in Cappadocia vulgo parere, & eſſe id animal

Mulas alibi parere. ibi ſui generis. Idem comprobat Varro, & ante eũ Dionyſi⁹ & Mago prodiderũt, mularũ fætus regionib. Africę nõ eſſe ꝓdigioſos, neque raros, ſed tam familiares quàm nobis equarum. Verùm & forma et animo pręſtantiora in hoc pecore, quę equa & aſino generantur, & ſi poteſt aliquatenùs huic comparari quod generat onager, niſi quòd indomitum, & ſeruitio contumax, ſylueſtri more, ſtrigoſum patris proferat habitum. Quare hic nepotibus quam filijs vtilior, inquit Columella. Nã

li. Nam vbi asina & onagro natus admittitur equę, per gradus confracta feritáte, quicquid ex eo prouenit, paternam formam, fortitudinemq; auitam refert. Mularum generi seminando destinandus, cuius species experimento speciosior. Veruntamen aspectu non aliter probari debet quàm vt sit amplissimi corporis, ceruice valida, robustis & latis costis, pectore musculoso & vasto, fœminibus lacertosis, crurib. compactis, coloris nigri ac maculosi. Nam murinus cùm sit in asino vulgaris, tamen etiam non optimè respõdet in mula. Sunt, qui tradant, quo colore sobolẽ quis habere velit, eo colore pallium circumponendũm admissario. Asinus autem vt est descriptus in admissurã educandus, eum statim à partu genitum matri subtrahere opus, & ignoráti equæ subijcere, vt diximus, fallitur autẽ equa obscuro loco, partu proprio amoto, & alius quasi ex ea natus alitur. Cui deinde cum decem diebus insueuerit equa, semper deinde destinanti præbet vbera. Sic nutritus admissarius equas diligere condiscit. Interdum etiam quamuis materno lacte sit educatus, potest à tenero conuersatus equis familiariter earum cõsue-

Color mularum.

Admißarij asini educatio.

tudinẽ appetere, vt Colu. tradit. At nostrates asini etiã vltro satis appetũt equas vt nõ opꝰ sit ad hoc eos assuescere. Est enim animal mirè salax, & ꝑ corporis portione mẽbrosius. At nõ oportet minorem q̃ trimum admittere, atque id ipsum, si cõcedatur, vere fieri conuenit, cùm & desecto viridi pabulo, & larga auena, aut hordeo firmandus erit. Nec tamẽ tenerae fœminae committetur: nam nisi prius ea maré cognouerit, assilientẽ admissariũ calcibus proturbat, & iniuria depulsum etiam cęteris equis reddit inimicũ. Id ne fiat, degener et vulgaris asellus admouetur, qui sollicitet obsequia fœminę, neq; is tamẽ inire sinitur: sed si iã est equa Veneris patiens, cõfestim abacto viliore, generosiori marí iungitur. Locũ ad id extructum habere rusticos Col. scribit, machinam vocant, qui duos parietes inaedificatos habet & angusto interuallo distãtes, ne fœmina colluctari, aut admissario ascendenti auertere se queat. Aditus ab vtraque parte, sed ab inferiore clatris munitus ad quę capistrata imo cliuo constituitur equa, vt & prona ineuntis semina melius recipiat, & facilem sui tergoris ascensum ab editiore parte minori

Machina.

qua-

quadrupedi præbeat. Quæ cum ex asino conceptum duodecimo mense edidit partum, sequenti anno vacua nutrit. Id enim vtilius, quàm vt fœtam admisso equo impleant. Annicula mula rectè à matre repellitur, & amota montibus, aut feris locis pascitur, vt vngulas duret, sitque postea longis itineribus idonea. Nam clitellis aptior mulus illa quidem agilior, sed vterque sexus & viam rectè graditur, & terram commodè proscindit, nisi precium quadrupedis rationem rustici oneret, aut campus graui gleba robora boum, equorumque postulet. Calcitratus inhibetur vini crebriore potu, vt Plinius scribit. Mulum octoginta annis vixisse idem testatur. EVPHOR. Postquàm de armentis dicere cepisti, ecquid de Camelo? HIPPOCO. Camelos inter armenta pascit oriens. Animal maximè omnium animaliũ hominis ministerio destinatũ videtur quibusdã. Nã tuber in tergo ad onera portanda, quatuor genua, cũ equ⁹ & asinus, & cæterę quadrupedes tantùm duo, siquidem posteriora anterius flectuntur, sinuanturque posterius instar humanorum crurum, & cum

De Camelis.

prælongis cruribus in genua flectitur onus excipiens. Eorumq; duo genera inter se differentia, Bactriani & Arabici, q̄ illa duo habeant tubera in dorso, hi singula & in pectore alterū cui incumbant. Dentium superiore ordine, vt boues, carent vtroque genere. Omnes autem iumentorum in ijs terris dorso funguntur atq; etiam equitatu in prælijs. Velocitas inter equos, sed sua cuique mensura sicuti vires. Nec vltra assuetum procedit spatium, nec plus instituto onere recipit. Odium aduersus equos gerunt naturale. Sitim quatriduo tolerant. Implentur, cùm bibendi occasio est, & in pręteritum & futurū obturbata conculcatione prius aqua, aliter potu non gaudent. Pascitur, præter pascua & ea, quæ syluæ prębent, auena, aut hordeo cum sale. Coitus camelis auersus sicut elephantis, tigribus, leoni, cuniculis, quibus auersa genitalia. Solitudines coituri petunt cameli, neque interuenire sine periculo datur. Ferunt 12 mensibus, pariunt vere à trimatu, iterumq́ue post annum implentur à partu. Proferunt singulos sicut elephāti & maioris corporis animantia, lac prębent dū iterum grauescunt, vt Aristotel. tradit, Didy-

Bactriani cameli.

Arabici cameli.

Coitus auersus.

Partus cameli.

Didymus in suis Georgicis tradit, camelum sicut & equos cognationis sensum habere, & neq; matri, neq; sorori misceri. Et camelum Bactrianam in montibus Indicis à suibus feris (qui isthic commune cum ipsis pabulum habent) concipere traditur. E sue autem siue apro & camelo fœmina gigni camelum geminatũ tuber habentem, quemadmodũ ex equis & asinis muli, multasque notas habere camelum inde natum, quibus patrem referat, nempe & densum pilum, & virium robur, atq; in luto non facilè labascere, sed viribus suis erigi, duplumq; pondus comparatione aliorum camelorum gestare, prodit idem author. Castrantur fœminæ, quæ bello præparantur, fortiores enim fieri coitu negato. Viuere quinquagenis annis Aristoteles scribit, quosdam & centenis. Rabiem vtcunq; sentire Plinius addit. Horumque aliqua similitudo in duo animalia transfertur, & camelopardalis vocatur, pedibus & cruribus posterioribus boui, anterioribus & capite cameli, collo equi, albis maculis rutilum colorem distinguentibus. Strabo tradit, esse coloris varietate hinnulo simile virgatis pilis distincto, collo recto

Camelũ è sue.

Camelopardalis.

& in sublime subuecto instar Struthij, vertice paulò sublimiore camelo. EVP. Tale animal nuper depictum in auleis vidisse videor, quo Aethiopes vxores cum liberis clitellis insidentes deducebãt, nisi quòd id pusilla habebat cornua, qualia oues nonnullæ habent. Heliodorum de Aethiopicis rebus hanc bestiam arbitror depinxisse. Sed horum externorum animalium aqud nos nõ ita frequẽs vsus. HIPPO. Tu igitur, Euphorbe, de tui pecoris disciplina nobis stipulatum symbolum depromas: proxima enim equino pecori dignitas & cura debetur bouino. EVPHOR. Quando sic cautum inter nos, ipse quoque quantum teneo de mea lubens impertiar professione symbolum. Et principio nequaquam concedo primas inter pecora equo. Cùm veteres ferè præcipuum vsum & honorem boui aratori, & qui pro seruo esset, tribuerunt. Siquidem ex viro, & vxore, aut boue domum constare Hesiodus vetustissimus, grauissimusque nostrę professionis author cecinit, eiusq; authoritate idem in suis Politicis, & Oeconomicis comprobat Aristoteles. Adeoque hoc animal in precio fuit & honore semper, vt inter exempla damnatus, qui socium laboris,

De bobus.

& tanquam colonum,& inprimis necessarium armentum occiderit. Ab huius pecoris celebritate pleraq; ducta celebria nomina. Nam à multitudine & pulchritudine fœtuque vitulorum Italiam dictã tradunt, quòd è Sicilia Hercules per secutus nobilem taurum, qui diceretur Italus. Hic socius hominum in rustico opere, Cererisque minister. Et magnis rebus à boum maiestate nomen indiderunt βοῶπιν, βούλιμον, βούπεινα, βούσυκον appellantes, vuam quoq; bumãmam. Ac breuiter, in hoc pecus cõuerti voluit Iupiter Europã adamatã. Deniq; è boue putrefacto nasci dulcissimas apes mellis matres, vnde Græci βουγόνας appellant, vt Varro testatur. Idem huius pecoris genera ætatis 4. numerat, & primam vitulorum, secundam iuuencorum, tertiã boum nouellorum, quartam vetulorum. Discerni in prima vitulum & vitulã, in secũda iuuencũ & iuuencã, & in tertia & quarta taurum & vaccã. Quę sterilis vacca, eã tauram vocari, quæ pregnans, hordã. Ab ea hordicalia Varro, Sex. Põpeius hordica appellat festa, ꝙ tunc hordę boues immolarent. Hoc genus pro regionum diuersitate variat. Cõmẽdati veterib. Epirotici,

Italiæ nomen.

Taura.
Horda.

Campani, Hetrusci. Nostris in precio sunt Pannonij, Burgundiaci, Auernici, Phrysij, Dani vel Cymbrici, & Anglici vel Britannici. Atque in bubulo genere aliud laboribus, aliud lacticinio, aliud saginæ vtilius, pleraque omnibus. In vniuersum verò siue ad laborem, seu ad saginandum, mulgendúmue comparentur, nouelli probantur, & qui ætate ad fructus ferendos sint integræ potius, quàm expertæ. Boues enim, inquit Varro, cùm emimus sic stipulari solere: Illosce boues, vel iuuencos sanos rectè, deque pecori sano esse, noxisq; præstari spódésne? Paulò verbosius hæc, qui Manilij actiones sequuntur: lanij, qui ad cultrum bouem emunt, & qui ad altaria, hostiæ sanitatem non solent stipulari.

Stipulatio in bobus emendis.

Et quanquam à virtute alij probentur, alij à corporis mole, communiter præstant in hoc pecore quadratis benè compactis, & integris membris, lõgo, amplo, densoq; & benè costato corpore, nigricãtibus cornibus, etsi in colore non tanta sollicitudo, etiamsi albos tanquàm molles quidam vitẽt, quod & Varro fatetur, requiritq; vt sit latis frontib. oculis magnis & nigris, pilosis hirtisque auribus,

Bouis forma.

com-

compreſsis malis ſubſi miſſe,gibberi ſpina leuiter remiſſa,apertis naribus & reſimis,labris ſubnigris, ceruicibus toroſis, craſsis,at longis palearibus à collo ad genua defluentibus,latis humeris, corium attactu non aſperum ac durum,vtero capaci,cruribus compactis, neruoſis ac rectis,breuiorib. potius q̃ lõgis,corporis videlicet mole deprimente,rectis genibus & eminulis,diſtantibus inter ſe pedibus non latis neque ingredientibus, qui diſplodantur,pilo totius corporis denſo ac breui,cauda longa & ſetoſa.Boues ad laborandum Palladius cõparandos ſuadet vtilius in Martio, cùm necdũm ſagina pleni nequeant fallaciam venditoris, & vitia ſua celare,neque repugnando domituræ contumacem pleni roboris exercere fiduciam.Melius de vicinis comparari,qui nulla ſoli,aut aeris varietate tenẽtur. Nam indigena peregrino præſtat, quòd nec cœli,neq; aquæ,nec pabuli mu tatione tentatur,aut,ſi hoc deeſt,de locis ſimilibus ad ſimilia transferentur. Et hoc non negligendum,vt viribus ad trahendum comparentur æquales, ne valen tioris robur alterius procuret exitium. Adde,vt ſint manſueti,arguti, timentes

Boues quomodo emẽdi.

hortamen clamoris ac verberis, qui nec ad pontes aut flumina formidolosi, mul ti cibi appetentes, verùm in eo conficiendo lenti, nam hi melius concoquunt. In tauris & vaccis ferè easdem notas requirunt, neque alio distat à castrato bonus taurus, nisi quod huic torua facies est, vegetior aspectus, breuiora cornua, torosior ceuuix & ita vasta, vt sit maxima portio corporis, ventre paulò substrictiore, qui magis rectus, & ad incūdas fœminas habilis sit. Taurus ante admissuram herba, palea, aut fœno roborandus, atque à fœminis secernendus. Ante solstitium non admittitur. Varro vsque Lyræ exortum à vaccis secernit. Aristot. tamen vult tēpore coitus cum vaccis pasci taurum. Vaccæ quoq; probantur altissimæ formæ longęque, maximis vteris, frontibus latissimis & patētibus, cornibus venustis ac leuibus, ac cetera ferè eadem in fœminis, quæ & in maribus desiderantur, & præcipuè, vt sint nouellæ, quoniam cùm excesserint duodecim annos fætibus inutiliores habentur: durant tamen sæpe pluribus, si pastura diligens accedat & à morbis incolumes seruentur. Vetulæ lactis plus præbent quàm nouel-

Tauri forma.

Vaccarum forma, etas

nellæ,iuxta Rusticorum prouerb. Vetu- *Prouer. Rusticum.*
las vaccas lac,gallinas nouellas oua vbe-
rius præbere. Rursum minores trimis
iniri non oportet:si antè tamen concepe-
rint,partum earum amoueri oportet,ac
per triduum ne laborent vbera exprimi,
postea mulctra prohiberi.Plinius scribit
anniculas ad fœcunditatem expeti, sed
eas non grandescere,sicut in omni præ-
matura videmus admissura. Quotannis *Tauræ steriles.*
in hoc genere pecoris æquè atque in reli-
quis delectus habendus, vt vetustæ,quæ
vel gignere desinunt,vel alioqui inuti-
les fœturæ, summoueantur, & vtique
tauræ , quæ locum fœcundarum oc-
cupant, ablegandæ, vel aratro doman-
dæ,quoniam laboris & operis nō minus,
vt Colum.testatur, quàm iuuenci pro-
pter vteri sterilitatem patientes sunt :
At nos eas saginæ destinamus. Aetas è
cornuum nodis aut circulis colligitur, *Aetas è cornibus.*
quod Plin.quoque in capris notat. Tem-
pus admissuræ idoneum alij existimant
veris medium:Palladius Iulio submit-
tendas vaccas, quod sic decem mensi- *Partus vaccæ.*
um partus concludi poterit.Nam totidē
mensibus partum gerit, vulgo dicitur,
Vaccæ & Reginæ idem tempus partus:
quic-

quicquid ante genitum inutile, vt Arist. tradit. Pluribus locis malunt 30. aut 40. diebus post solstitiũ admitti, vt ad Martium atque Aprilem partum edant. Qui autem lacte indigent, ita fœturam dispẽsant, vt omni tempore anni supersit alimentum, atque à vere in brumam admittunt. Vno initu conceptus peragitur. Quod si fortè pererrauit vigesimo pòst die marem repetit fœmina. Aiunt si ad dextram tauri descendunt marem gignere, si ad sinistram fœminam. Græci asserunt, si maré creari velis, sinistrum tauri testiculum ligandum, si fœminam, dextrum. Varro tradit exemptis testiculis si statim admiseris concipere. Vni tauro 15. vaccas Columella sufficere asserit. Nos existimauimus vicenis sufficere posse vnum taurum, si talis, qualem descripsimus. Si pabuli copia sit, quotannis possunt matres fœturæ submitti. Cauendú tamen, ne nimium saginentur, nam sic difficilius concipere creduntur. Sed & pabulum subtrahitur fœminis circa tempus admissuræ, ne eas steriles reddat nimia corporis obesitas, & tauris adijcitur quo fortius ineant. Si vacca taurum non admittit, scyllæ medullam cum aqua terere

Vacca vno initu concipit.

Mas quaratione gignatur.

rere oportet,& naturam oblinere. Sin autem tauri segniores sint, cerui caudam vrito terito que,& vino subactam pudendo ac testibus tauri illinito, eoque & in alijs animalibus vti licebit, vt Quintilius tradit. Elicitur & cupiditas odore genitaliũ admoto naribus,& reliquis, quæ in equorũ admissura annotauimus. Taurum non sæpius quàm bis salire in die debere volunt aliqui: attamẽ sæpius etiam posse compertum. Plerisque locis tauros & verres bannales habent, vt sicut ille omnibus vaccis, ita hic omnibus suibus prostitutus sit. Tauros rubro colore efferari proditum, quemadmodum elephantes albo, leones limis oculis aspicere. Vitulos editos alij sugere matres sinut, ne tamen cum matribus cubent, nam obterũtur, alij remouent ab vberibus, & lacte vel sero lactis atque furfuribus, aut farinis iniectis educant tantisper dum herba pascantur alióue pabulo. Ex his siue ad sobolem, siue ad laborem, seu denique ad saginam educare velis, herbidis pascuis opus est. Et quanquam è genere sint nobili & magno, tamen si pabulo destituantur iustum incremẽtum non assumẽt. Pabulum enim & genus,& incrementum dona-

Bannales tauri & verres.

Pabulum & genus, & incremẽtũ largitur

donare vulgò dicitur. Castrare Mago & veteres cēsuere, dū adhuc teneri, quod nos quoque obseruamus, idque ferro. Et nos ferè verno, vel autumnali tempore trimestres aut circiter masculos testibus exectis castramus, fœmellis matrices secamus, vulneraque, cōsuta recenti butyro oblinimus. Columella non ferro, sed fissa ferula comprimere testiculos & paulatim confringere, idque optimum iudicat castrationis genus, quod teneræ ætati absque vulnere adhibetur. Nam vbi induruit melius bimus quam anniculus castratur: idque faciendum vel autumno luna decrescente, vitulumque ad machinam deligare oportet, deinde prius quàm ferrum adhibeas duabus angustis ligneis regulis veluti forcipibus apprehendere testium neruos, ex quibus genitales dependent, quibus comprehensis statim testes ferro resecare, & expressos ita rescindere, vt extrema pars eorū adhærens p̄dictis neruis relinquat̄. Nam hoc modo nec eruptione sanguinis periclitat̄ iuuencus, nec in totum effœminatur, sed seruata forma maris generandi vim deponit. Attamen si permittas à recenti curatione inire fœminam, constat posse

Castratio vitulorum.

posse generare: sed id nō permittendū, ne ꝓfluuio sanguinis intereat. Vulnera farmentitio cinere cū argenti spuma linenda, abstinēdumq; eo die ab humore, & exiguo cibo alendus. Sequēti triduo velut æger, frōdibus & desecto viridi pabulo alēdus, prohibendusq; multa potione. Placet etiam pice liquida & cinere cum exiguo oleo vlcera ipsa per triduum linire, quo citius cicatricem obducant, & à muscis non infestentur. Vitulos adhuc teneros assuescere oportet, vt se tractari manu, & ad præsepia religari patiantur, vt in domitura & laboris, & periculi minus sit. Verùm ante tertium annum, & post quintum Colu. domari iuuencos vetat, quoniā illa ætas adhuc tenera, hæc ꝑdura. Eos aūt, q de grege feri cōprehenduntur, & eius formæ sunt ac notæ, quā superius descripsimus, sic subigi conuenit. Primum omnium spatiosum stabulum preparet, vbi domitor facilè versari & vnde digredi sine ꝑiculo posśit. Ante stabulū quoq; cāpus, vel spatiū patens, vt ꝓducti liberū habeāt excursum, ne pauidi arborib. aut obiacentib. rebus implicētur, noxamq; capiāt. In stabulo sint ampla ꝓsepia, supra quę transuersi asseres in modum

Domandi disciplina.

modum iugorum à terra ſeptem pedibus elati configãtur ad quos religari poſsint iuuenci. Deinde dies eligenda à tempeſtatibus & impedimentis libera, qua capta ducantur ad ſtabulum, quorum ſi nimia feritas fuerit, vno die ac nocte inter vincula ieiunijs mitigentur, atque mox blandis appellationibus, illecebriſque oblati pabuli non à latere, neque à tergo, ſed à fronte accedat bubulcus admulcens nares & terga pertractet, mero ſubinde conſpergens, hac tamen cautione ne aliquem calce contingat aut cornu, quod vitium ſi primum ſibi ceſsiſſe feliciter ſenſerit obtinebit in poſterum. Hinc mitigati os & palatum ſalibus fricabis, & in gulam demittas præ ſulſi adipis librales offas, & vini ſextarios ſingulos cornu infundente per fauces, quæres intra triduum totius ſeuitiæ irã reſoluet. Alij eos inter ſe iungunt, & docent onera leuiora tentare. Et quod vtile eſt, ſi arationi parantur, ſubacto prius ſolo exerceantur, vt nouus labor colla non quaſſet. Expeditior ratio domandi, vt aſperum bouem maſueto & valido boui coniungas, quo oſtẽdente facilè ad omnia cogetur officia. Si poſt domiturã decum-

cumbat in sulco, non afficiatur igne aut verbere, sed pedes ligentur vinculis, vt nõ possit progredi, stare, aut depasci, ita fame ac siti lassatus ignauiam deponit.

De Pabulo bubuli armenti

Pabuli ratio huius pecoris varia pro regionum more. Si vbertas regionis viride pabulum subministrat, nihil eo meli us. Siccioribus agris & maximè hybernis temporibus ad præsepia hæc armenta alenda, & pro loci conditione pabulũ præbetur. Vbi vicia suppetunt, ea sunt optima in fascem alligata. Conuenit & pratense fœnum, palea, item caules brassicarum vnâ cum paleis & fœno, vel stipula, vel stramine concisis, atque aqua coctis præbentur hyeme. Alicubi solum stramen iam recens excusso frumento, & paleæ dantur. Pluribus locis aqua macerati lupini vel cicerculæ, vel erui mista paleis. Ad hæc vinacea cum folliculis, ac frõdes pampineæ, vlmeæ, fraxineæ, populeæ iligneæ, sed post æstatem deficiẽtibus cæteris possunt & ficulneæ probè dari, si sit earum copia, aut si stringere arbores expediat, iligineæ vel querneæ.

Boues quibus saginẽtur.

Boues citius saginari maximè herbidis pascuis, & frumento, item rapis, pomis, radicibus. Optimè & boues, & vaccæ saginantur, si

paſcua deſint, in ſtabulis data farina mi ſta paleis triticeis & rapis, aut excrementis cereuiſiarijs. Citius ſaginari lauatione aquæ calidæ, & ſiquis inciſa cute ſpiritum in uiſcera arundine adigat, Plin. teſte. Item pingueſcere Sotion tradit, ſi redeuntibus à paſcuis prima die braſsicam conciſam acri aceto maceratam p̄beas, deinde paleas excuſſas & furfurib. triticeis miſtas ad dies quinque aut ſex, ſequentibus diebus pabulū paulatim auxeris. Et hyeme quidem circa gallicinij horā nutries, dein circa diluculum. Aeſtate primum ſub diluculum, ſecundum ad meridiem, ac ac deinde veſpere. Potus æſtate bis, mane tribus ante meridiem, & totidē à meridie horis. Hyeme ſemel tepida p̄benda, quæ etiam fœturā adiuuare putatur, vnde lacunæ vtiles, quibus aqua pluuia colligitur. Aquā non requirunt hæc armenta lympidam, cùm ſordida & dilu ta non offendat: tamen præſtiterit mundam præbere. Huic pecori hyeme aprica loca, æſtate frigida paranda, & montana maximè quia frutetis & his internaſcente herba ſaturatur, quamuis circa riuos, & lætis paſcuis omnium optimè & ſaginantur bubula pecora, vt

De aquādo

Bubulo pecori paſcēdo idonea loca.

vt diximus, & lac copiosius præbent. AEstate sub dio etiam nocte durare plurimis locis, in Britanniæ insula etiam hybernare foris, constat. Quanquam enim frigus tolerare possit, septa tamen fieri conuenit propter iniuriam grauidarum laxiora. Constituanturque stabula loco sicco, vel lapide, vel glareis, aut arena constrata, illa quòd imbres respuant, hæc quod celeriter sorbeant transmittantque. Sed vtraque deuexa aliquatenus, vt humor, si incidat, possit defluere & elabi, ne fundamenta parietum, vel vngulæ pedum corrumpantur. Obuertantur autem parti meridianæ, vt & facilè siccentur, & frigidis ventis non sint obnoxia, interim tamen, ne egeant septẽtrionis & orientis luminibus, quæ, vt de equilibus dictum, hyeme clausa, æstate patefacta refrigerent, ac breuiter, si fieri possit, vt neque frigore, neque calore infestentur, & ab humore suspẽsa sint. Columella duplicia bubilia vult fieri, æstiua & hyberna: & illa quidem sine tecto, parietibus altis circumsepta, in quibus sine violentia ferarum, conquiescant. Lata esse oportet bubilia pedes ad minimum octo, vt simul ad procumben *Bubilia.*

cumbendum sit capacitas,ne in angustijs conceptum altera alterius elidat, & vt inualida robustioris ictus euitet, & bubulcis atque iugarijs ad circuneundum laxa ministeria prębeat. Vitruui⁹ bubilia ad focum & orientis cœli regionem spectare vult ideò quòd boues lumen & ignẽ spectãdo minus horridi & mansuetiores fiant. Ignis aũt beneficio naturali pecori amicus, siue quòd inutilis & pestifer humor discutitur & exudat, siue quòd cõceptum è pastu aut opere frigus expellitur, flammarumque halitu interna curari existimant. Stabula distinctis præsepibus, falistis, longurijsque dirimantur. Præsepia non altius edita esse conuenit quàm vt bubulum pecus sine incommodo stans uesci queat:& ne à vicino pabulum diripiatur, ab vtraque parte singulis pecoribus præsepia clauduntur. Cannabeis funibus alligantur, ne se mutuo lædant: Cato clatratas faliscas habere vult. Cæterùm parum proderit benè pascere, nisi præstetur, vt sint salubri corpore, roburque conseruent. Quare siue in pascuis seu stabulis continentur, subinde considerãda iumenta & pecora, atque etiã nocturna cura nequaquam negligenda, præ-

Stabula bubilia.

Præsepia.

Sanitatis bubuli pecoris cura.

præsertim si fœtæ:quanquam semper & quotidie diluculo & sub vesperam in pascuis visenda,tamen id maximè necessarium cùm & recenter in pascua verna emittuntur:nam tum facilè è dietæ mutatione noxam contrahunt tam boues quàm vaccæ atque iuuenci. Hyeme quoque diligens cura adhibenda, ne tam impensæ vberioris pabuli vitentur quã ratio potius habenda iacturæ pereuntium animalium. Proinde in stabulis non parcendũ stramentis,præsertim cũ ab opere boues disiunguntur,substrictos confricare manibus dorsumq́ue comprimere,& pellem reuellere proderit. Cùm de via, aut à pastu redeunt priusquam ad bouile deducantur,aqua pedes diluendi,ne inhærentes corpori sordes vlcera gignant,vel vngulas reddant molliores. Hyeme frigus cùm primis arcendum perinde, atq; æstate accersenda pura aura,nempe vt interdiu non desit vmbra,noctu sub diuo stent. Vtroque enim & frigore immoderato, & æstu morbos contrahunt. Boues in cursum concitare,maximè æstate,nequaquam conuenit:nam is motus facilè febrium occasionem præbet, aut aluum citam reddit. Cauendum,ne sues,aut gal

linæ ad præsepia perueniant, vtraque enim immunditia sua perniciē afferunt. Sus ægra quod egerit, pestilentiā creare solet. Mortua quoq; cadauera procul amouenda & altissimè obruenda, ne sana corpora cōtagio lędant. Cùm verò pestilentia gregem corripuerit, continuò mutandus cœli status, & in plures partes distributo pecore, longisque regionibus segregandi incolumes à morbidis, ne contagio sanos corripiat, imprimis arcendi cōmunibus aquis, atq; stabulis. Pestilentia cōmune vocabulum, sed plures habet species. Alijs humor per os ac nares effluit: alijs siccitas, & animal indies magis atque magis macescit. Est articularis, quādo vel prioribus, vel posterioribus claudicat. Subrenalis, à posteriorib. debilitas apparet, quia lumbi dolere creduntur. Farciminosis, quoties per totum corpus tubercula ostentantur, & rursus euanescētia alio loco erūpunt. Subtercutaneus, quando humor in diuersis corporis partib. exudat. Elephātiasis, cū velut scabies minutæ cicatrices in corio instar lenticulæ apparent. Est mania, cùm sensu priuant, vt nec videant, nec audiāt, vti con-

Pestilentia vnde.

Pestilentiæ varietas in animalibus.

consueuerint, etiamsi hilares, & nitidi sint. Atq; hi morbi oẽs cõtagione serpũt. Quare laborare incipiens pecus cõtinuò segregãdum, ne alijs periculum generet, & negligentia (vt à stultis solet) diuinæ imputetur offensę. Propulsandi aũt morbi, quantumuis pestiferi, accuratissimis remedijs. Cõmune remedium Colum. tradit, panacis & eryngij radices seminibus fœniculi miscendas, & cum defruti ac moliti tritici farina feruentique aqua conspergendas, eoque medicamine saliuandum pecus. Vulgo ægrotanti vel bubulo, vel equino, alijsque ferè omnibus pecoribus adhibetur radiculæ vsus, quã consiliginem vocant, eam bubulo pecori palearibus, equino pectori, suibus atque ouibus auriculæ, facto prius subula foramine, emissoque sanguine, inserunt, donec pars, quæ subula circumscripta est excidat, q̃ cum recens plaga comprehenhit, ita cõtinet, vt elabi nequeat, eo omnis vis morbi, pestilensq́; virus elicitur, & vbi iam satis collectus saniei tumor, radicula eximitur, vel spõte excidit. Suffimenta quoque plurimum iuuant à Vegetio tradita, sulphur, bitumen, allium, origanum, semen coriian-

Cõmunia remedia.

Radicula.

Consiligo.

Suffimẽta.

riandri carbonibus inſperſa & cooperta boum ſuper vas in quo ſuffimenta incenduntur diutius contenta vt fumus os eorum capiat ac nares impleat atque ita ad cerebrum & interna ſalubri remedio penetret. Proderit etiam totum corpus ſuffimentare, quo & pernicies tollatur & cętera pecora contagio non lædantur. Cruditatis ſigna ſunt crebri ructus ac vẽtris ſonitus, faſtidium cibi, neruorum intentio, hebetes oculi, propter quæ bos neque ruminat, neque lingua ſe detergit. Remedio erunt aquæ calidæ duo congij, & mox triginta braſsicæ caules modicè coćti & ex aceto dati, ſed vno die abſtinendum alio cibo. Si neglecta cruditas, & inflatio ventris & inteſtinorum maior dolor inſequitur, qui nec capere cibos ſinit, gemitus exprimit, locoque ſtare non patitur. Remedium eſt, proximam clunibus caudæ partem vinculo vehementius obſtringere, vinique ſextarium cum olei hemina faucibus infundere, atque ita citatum per mille quingentos paſſus agere. Si dolor manet, vngulas circumſecare, & manu vncta per anum inſerta fimum extrahere, rurſumque agere currẽtem. Sunt, qui cauda quatuor digitis ab

Cruditatis remedium.

Ventris inflatio.

ano percussa vena sanguinem emittendū censent, qui cùm satis effluxerit, papyri ligamine inhibetur. Est morbus qui Lupus vocatur, Der Wolf Germanis: Indicium in caudę extremitate ossiculo se exerēte, quo inciso, salē & fuliginē indere solent atq; obligare. Vētris & intestinorū dolor sedat, si anseres natātes & maximè anates aspexerit, vt suprà quoq; de equino pecore dictū. Siquidē anas cōspectu sui id gen⁹ pecoris sanare Columel. & Vegetius tradunt. Torminū signum cruenta & muccosa ventris proluuies. Remedio est, vt à potu pecus prohibeatur triduo & primo die etiam à cibo. Item, vinaceorum duę libræ torrefactæ, & cum totidem sextarijs vini austeri prębeantur, omniq́ue alio humore abstinendum, dāturq́; lentisci & oleastri cacumina. Quod si neque ventris restiterit citata proluuies, neque intestinorum dolor, & si sæpius quàm consueuit oculi lachryment, & pituita naribus profluat, frons usque ad ossa uratur auresq́ue ferro scindantur. Vulnera, dum sanescunt, bubula vrina defricare conuenit. At ferro rescissa melius pice & oleo curantur. Tussis boum non minus quàm equorum curenda, quæ si recēs

Vena in cauda secāda.

Tormina quo curentur.

Aduersus tussim.

fuerit, sextarius farinæ hordeaceæ cum vno ouo crudo & hemina passi per os datur ieiuno: granum quoque concisum tunsumque admixta farina, fabę frixæ & pollinis lentis sextario aquæ calidę miscetur, agitataque diligēter per os infunditur. Columella etiam gramina concisa & his admistam fresam fabam dari vult: lentes quoque exemptas valuulis molitas minutè, atque aquæ mistas. Veterem tussim duæ libræ hyssopi maceratę ex aqua sextarijs tribus, quod infusum teritur, & cum duabus partibus farinæ miscetur & per os datur, super quod aqua hyssopi decocti propinatur per cornu. Item eruum cum ptisana hordei si in pabulis molitum & cum aqua tepida vel mulsa in fauces saliuanti ori infundatur. Cùm pulmones exulcerantur atque inde tussis ac macies & ad vltimū phthisis, quæ ne mortem afferant, radix coryli inusta perforatæ auriculæ inseritur, tum porri succus instar heminæ pari olei mensuræ miscetur, & cum vini sextario potandus datur diebus complu-

Febris indicia. ribus. Febricitantis indicium manantes lachrymæ, grauatum caput, oculi compresši, fluidum saliuis os, ex venarum

narum inquietudine, & calore totius corporis intelligitur. Conuenit die vno abstinere cibo, postero die exiguum sanguinem ieiuno sub cauda emitti, atque interposita hora modicę magnitudinis coctos brassicæ colliculos triginta ex oleo & garo saliuanti ori demitti, eamq; escam per dies quinq; ieiuno dari. Præterea cacumina lentiũ vel oleæ, vel tenerrimam quamque frondem, aut pampinos vitis obijci, labra quoque detergenda spongia & aquam frigidam ter quotidie præberi potandam. Sanguis demissus in pedes claudicationem afferre Vegetius prodit. Quod cùm accidit statim vngula inspicitur, tactus autem seruorem demonstrat, nec bos vitiatam partem vehementius premi patitur. At si sanguis adhuc supra vngulas in cruribus est, fricatione asidua discutitur, vel, cùm ea nihil profuit, scarificatione adimitur: quod si in vngulis iam est, inter duos vngues cultello leniter aperies, postea linamenta sale atque aceto imbuta applicentur, ac solea spartea pes induitur, maximeque danda opera, ne in aquam pedem mittat,

Claudicationis remedia.

&

& vt ſiccè ſtabuletur. Hic idem ſanguis, niſi emiſſus fuerit, ſaniem creabit qui ſi ſuppurauerit, tardè procurabitur: ac primò ferro circumciſus & expurgatus, deinde pānis aceto & ſale & oleo madētibus inculcatis, mox axungia vetere & ſeuo hircino pari pondere decoctis ad ſanitatem producitur. Si ſanguis in inferiore parte vngulæ eſt, extrema pars ipſius vnguis ad viuum reſecatur & ita emittitur ac linamentis pes inuolutus ſpartea munitur. Mediam vngulam ab inferiore parte non expedit aperire, niſi eo loco iā ſuppuratio facta eſt. Si dolore neruorū claudicat, olea & ſale genua poplitesque & crura confricanda ſunt donec ſanetur. Si genua intumuerunt, calido aceto confouenda ſunt, & lini ſemen detritum, aut milium detritum compreſſumque aqua mulſa imponendum. Spongiæ quoque feruenti aquæ imbutæ & expreſſæ atque melle litæ rectè genibus applicantur ac faſcijs circundantur. Si tumori ſubeſt aliquis humor, fermentum vel farina hordeacea ex paſſo aut aqua mulſa decocta imponitur, & cùm maturuerit ſuppuratio, reſcinditur ferro, eaque emiſſa, vt ſuprà dictum, linamentis curatur. Omnis

Neruorum dolorũ remedia.

Suppurationis cura Fomẽtorũ. ratio.

nis ferè dolor corporis, si sine vulnere est, recens melius somẽtis discutitur. Vetus vritur, & supra vstum, butyrum, vel caprinus instillatur adeps. Si talũ aut vngulam læserit, picem duram & axungiam cum sulfure & lana fuccida inuolutam candente ferro supra vulnus inurito. Eadem cura, si surculum, spinam, aut acutũ aliquid calcauerit, vel lapide vngulã pertuderit, eo, si quid inhæserit, exẽpto, aut, si altius vulneratum, latius ferro circumciditur atque ita inuritur, vt suprà monuimus. Si vbera intumescant, cereuisia veteri incocta hedera cõfouenda sunt, & fauis ac camomilla fumiganda. Subtriti pedes eluũtur calefacta vrina bubula, deinde fasce sarmentorum incenso & cùm iam ignis in fauillã recidit, feruentibus cineribus cogatur insistere, ac pice liquida cum oleo vel axũgia cornua eius linãtur. Minus claudicabunt, si opere diſiũctis multa frigida lauentur pedes, & deinde suffragines coronæ, ac discrimen ipsum, quo diuisa est bouis vngula, vetere axungia defricetur: Scabies extenuatur trito allio defricto, eodemque remedio curatur rabiosi canis morsus, quem & impos ito vulneri vetere salsamento sanari tra-

Vstionis cura.

Tali læsi & vngulæ cura.

Pedum subtritorum cura.

Scabiei cura.

Canis rabidi morsus remedia.

tradit Columella. Scabiei quoque mederi cunilam & sulfur contrita admistoq; oleo atq; aqua & aceto incocta, atq; post tepefactis tritũ alumẽ inspersum, idque medicamẽtũ candente sole illitum prodesse inprimis. Alij vrinã bubulã cum butyro illinunt. Sunt qui resinam ac picem liquidam cum vino cata plasmatum modo imponũt.

Coriaginis cura. Coriago, cùm pellis tergori ita adheret, vt prehensa deduci nõ queat à costis. Ea contingit, si sudans ex labore refrixerit, aut si sub onere pluuia madefactus, aut ex languore ad maciem perductus. Quæ quia perniciosa sunt, prospiciendũ, vt cùm ab opere redierint & adhuc æstuantes anhelantesque vino aspergantur, & offæ adipis faucibus inserantur. Quod si vitium hoc sentiatur inhęrere, proderit decoquere laurum, & ea calida fouere terga, multoque oleo & vino confestim subigere, ac per oẽs partes apphendere & attrahere pellẽ. Idq; optimè fit sub dio sole feruente.

Sanguini sistendo. Si percussa vena, sanguinis fluxus reprimi nõ possit, remediũ est stercus ipsius animalis super impositum fluentibus venis. Communis ad oẽs morbos à Vegetio traditur potio ista: Radix scyllæ, radix populi, quæ

li,quæ Græcè Rhamnos dicitur, & sales communes quantum sufficit mittentur in aqua eamque animalibus vsque ad sanitatem dabis in potu: atque ea ineunte vere per 14. dies continuos in potu data facilè omnes morbos repellunt. Bubali, quos vulgus Buffalos vocat, Plin. bisontes esse contendit, in Italia, maximè vltra Apennium, frequentes, è ferarum atque syluestrium genere, ob feritatem an nulo ferreo per nares traiecto tractātur, colore nigro, corpore vasto, crurib. compactis, robustis ac breuibus si reliquorū membrorum proportionem contempleris, cornibus magnis & vallicosis nigrisq;, pilis minutis, cauda exigua, plaustris trahendis, alijsque operibus, perinde atque boum, illic vsus. E lacte eius animalis casei conficiuntur, qui Romæ, & alijs locis in precio, hos maximi cibi esse scribit Columella, & qui difficilimè transeant sumpti. Hæc sunt, quæ de mei pecoris administratione dicenda pro meo symbolo afferenda duxi. Iam tibi Hedio lampada trado. HEDIO. Post minores quadrupedes ouilis pecoris præcipuam rationem esse, nemo negabit, imò quæ prima sit, si ad vtilitatis

De Bubalis. Bisontes.

De Ouibus.

litatis magnitudinem respicias. Nam vt boues sumptū hominū ex colūt, testā te Plinio, ita huic pecori corporis tutela debetur. Squidem oues simul & corporibus nostris vestem præbent, & lactis vbertate carnisque optimæ dapes subministrant, quod expreſsit de Pythagoricis Poëta:

Inque tuendos
Natum homines, (pecus) *pleno quæ fertis in*
vbere nectar,
Mollia quæ nobis vestras velamina lanas
Præbetis, vitaque magis quàm morte iuuatis

Ouium genera. Ouium genera plura. Nam pinguis & cāpestris ager proceras alit, gracilis & collinus quadratas, sylueſtris & montoſus pusillas. Milesias, Appulas, Calabrasque veteres commendarunt, earumque optimas Tarentinas, inde Parmenses, & Mutinenses. Nunc vellere præstantiſsimo habentur Britanicæ, & ad Rhenum Germanicæ, atque Gallicæ. Varro censet pri*Oues qua ætate ac forma comparandæ.* us ætatis rationē habendā oues comparaturo, vt neq; vetulę neq; merę agnæ sint: quòd alteræ iam nondum, alteræ iam nō poſſunt dare fructum, sed ea melior ætas quàm sequitur spes, quàm ea, quam mors. Bimæ igitur eligendæ, quæ trimatum exceſ-

excesserint, reijciendæ. Aetas in dentib. cognoscitur:nam vetulis ambesi. Deinde,ouem quærendam amplo corpore,lana multa & molli,villis altis ac densis toto corpore,maximè circum ceruicem & collum,ventrẽ quoq; vt habeat lanosum, (Itaq;,quę collo ac ventre non sunt pilosę,maiores apicas vocarunt,easq́; reijciebant) ceruice prolixa , ampli vteri , cruribus humilib. quanquã Britannicæ sint altiorib.caudæ alibi breues,alibi prolixę & ad prodigium amplæ.Nã in Arabia alias cubitali lõgitudine sed latas,alias nõ minus tribus cubitis,vt Herodo.scribit, & Aelianus astipulatur, quas alligare oporteat à pastoribus ne vulnerentur per terram tractæ. In Aegypto ad viginti & amplius libras veruecis caudam pendere proditum. Arietes cornibus intortis & ad rostrum pronis, licet alibi sint mutili non improbi, sed etiam præstantiores, intortis autem potius quàm surrectis. Quibusdam regionibus, vbi status cæli , vuidus ventosusq́ue,capri & arietes optantur amplissimis cornibus,quòd ea porrecta maximã capitis partem à tẽpestate defendant. Itaque atrociore hyeme cornutos, clemẽtiore mutilos ꝓbant

Apicæ oues

Caudæ ouium miræ magnitudinis.

Arietes quales cõparandi.

mares. Accedit hoc incommodum, cùm se sciat armatum, frequẽtius in pugnam procurrit, & in fœminas quoq; procacior. Et riualem, quamuis solus non sufficiat, violentissimè prosequitur, nec ab alio tempestiuũ patitur iniri gregem, nisi cùm est fatigatus libidine. Mutilus aũt mitior, cùm se exarmatum intelligat. Quare pastores petulci sæuitiam cohibentes tabulam pedalem configunt aculeis, & aduersam fronti cornib. religant, ea res ꝓhibet à rixa, cùm suo ĩctu ipsum se fauciet. Aliqui tradunt, terebra secundum auriculas foratis cornibus qua curuantur inflexu, pugnacem mitigari. Et rursum alibi fœmellæ quoq; cornutę. Sit igitur aries rauis oculis, auribus amplis, pectore & scapulis ac clunibus latis, testibus amplis, cauda lata longaq;. Animaduertendum quoq; lingua ne sit nigra aut varia, quòd ferè quæ talem habeant, nigros aut varios procreant agnos. Idque Vergilius notauit:

Illum autem, (quamuis aries sit cãdidus ipse)
Nigra subest vdo tantum cui lingua palato,
Reiice, ne maculis infuscet vellera pullis
Nascentum. Oues non nisi lauatas & intonsas cõparandas, quo melius coloris vnitas

vnitas appareat. Color albus cũ sit optimus, tum etiã vtiliss. ꝙ ex eo alij plurimi fiant colores, neque hic ex alio. Tametsi nõ desit preciũ apud quosdã fusco & pullo atq; etiam rutilo, quem vocant ἐρυθρόν. Canã comã improbabis, ꝙ sit incerti coloris. Ex India & Africa afferuntur oues velleris hirsutiss. A progenie animaduertitur, si agnos procreant formosos. In emptionib. vt Varro tradidit, eo iure vtuntur, ꝙ leges præscribunt, in quib. alij plura, alij pauciora excipiunt. Quidam ꝑcio facto in singulas oues, & agni chordi .i. serotini, duo ꝓ vna oue annumerent, &, si cui vetustate dẽtes absũt, itẽ bine ꝓ singulis vt ꝓdãt. De reliquo antiqua formula vsurpatur. Nã cùm emptor dixit, Tanti sunt mihi emptæ? & ille respõdet, sunt, & exprompsit nummos, emptor stipulatur prisca formula sic: Illasce oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, sicut ouillum pecus, quod rectè sanum est extra luscam, surdam, minam .i. ventre glabro, neque de pecore morboso esse, habereque rectè licere, hæc sic rectè fieri spondes? Nec, cùm id factum est, tamen grex dominum non mutat, nisi sit æs annumeratum. Nec non emptor

Color.

Formula emptionis ouium.

Mina.

potest ex empto venditorem damnare, si non tradat, cùm is nō soluerit númos vt ille emptorem simili iudicio, si non reddidit precium. In Martio maximè comparandæ oues, & quæ hyeme durauerint pastorum animaduertit disciplina. Qui oues alere vult, hic necesse habet, vt agri conditionem metiatur, proque illius amplitudine & natura greges instituat. Nec satis est, si camporum spatia suppetant æstiuis pastionibus, verùm etiam hybernis pabulis sufficiat, oportet. Larga enim prębenda sunt alimenta, pręstatque exiguum numerum benè alere, (id quod plus quoque emolumenti domino reddet) quàm maximum gregem pabuli inopia laborātem. Florētinus tradit, numerū imparem esse debere, vt qui naturalem quandam vim ad gregis salutem ac durabilitatem habere credatur. Sed hęc superstitiosa, sicut alia pleraque, apud Ethnicos reperiuntur. Quotannis delectus faciendus, & in demortuarum ac vitiosarum locum totidem vel plures substituendæ. Nec committi debet, vt totus grex effœtus senectute dominum destituat. Sæpe frigorum atque hyemis sæuitia pastorem decipit, & eas oues interimit,

Oues quando comparandæ.

Numerus ouium alendarum.

terimit, quas ille tempore autumni ratus adhuc esse tolerabiles, non summouerat. Quare Columella existimat non minori quadrimæ, neque ei quæ excessit annos octo prolem submittendam esse, tum quòd neutra ætas ad educandum idonea, tum etiam quia quod ex vetere materia generatur plerunque congeneratum parentis senium refert, & vel sterile est vel imbecillum. A bimatu fœminas maritandas, iuuenemq; haberi quinquennem, post annum septimum fatisce re idem paulò antè dixit. Plerisque à bimatu ad nouenos annos generationem in vtroq; sexu durare compertum. Ante bimatum neq; fœminam neque arietem conuenit admittere, etsi plurimis locis etiam anniculæ generent. Deterretur à saliendo aries fiscellis & iunco aliáue re alligatis naturæ matrum. Commodius seruantur, si secretas pascas. Sed plerunq; sine discretione permittuntur coire. Arietes, quibus vsurus ad fœturam, bimestri tempore segregandos, & largiori pabulo explendos, aliqui volunt, vt firmiores facti ad fœminas admittantur. At nostrates ferè semper in grege compascuntur. Validiores fieri si pabulo cepe aut

Aetas generandi.

polygonon herba admifceatur. Vetulas magis profequuntur quàm nouellas, quòd facilius vincuntur: & ipfos arietes in fenecta meliores vtilioresque. Dextro tefte præligato fœminas, leuo mares generari. Aquilonis quoque afflatu mares concipi, Auftri fœminas. Sufficere vnum arietem quinquaginta matribus Didymus tradit. Vbi omnes conceperint, iterum fegregãdos arietes quidam præcipiunt. Nam prægnantibus nocere putãtur. Quamdiu admiffura durat eadem aqua vtendum Varro & Plinius tradiderunt, quòd commutatio & lanam faciat variam & vterum corrumpat. Notum eft ftratagema Iacobi Patriarchę ad varias oues producendas. Tempus optimum admiffurę ab Arcturi occafu ad Aquilæ occafum, vt Varro & Columella fcriptum reliquerunt, & Plinius interpretatur à tertio Idus Maij ad 13 Calen. Augufti. Alij tempus admiffuræ per totum annum difponunt. Multi hybernos agnos præferunt vernis, folumque hoc animal vtiliter bruma nafci. Nam alicubi fæpius anno pariunt. Tonitru folitarijs ouibus abortus inferunt, quare conuenit eas congregare, vt cœtu iuuentur.

Mas aut fœmina vt generetur.

Arcturi occafus.

Admiffuræ tempus.

Partus tẽpus.

tur. Gerunt partum diebus 150. vel quinque menses, posteà cõcepti inualidi: Cordos vocabant antiqui post id tempus natos. Plurimum pariunt singulos, sæpe tamen geminos atque tergeminos, si bono pabulo & saturæ pascantur. Compertum in Menapijs quinas matres vicenos quinos produxisse eodẽ anno agnos. Incredibile fortè quibusdam, & tamen probabile cùm bis anno pariant, & plerunq; geminos, interdum tergeminos. Partus verò pecoris non secus quàm obstetricum more custodiri oportet. Neq; enim aliter hoc animal quã muliebris sexus enititur. Sæpiusq; etiam, quanto est omnis rationis ignarum, laborat in partu. Quare conuenit opilionem veterinariæ medicinę peritum esse, vt si res exigat, vel integrũ cõceptum, cùm transuersus hęret locis genitalib. extrahat, vel ferro diuisum citra matris perniciẽ partũ educat. Agnus aũt vbi est editus, erigi debet atq; vberib. admoueri, tũ etiã eius deductũ os p̃ssis humectare papillis, vt condiscat maternũ trahere alimẽtũ. Sed prius q̃ hoc fiat, exiguũ emulgendũ est, ꝙ colostrã vocãt, de qua infrà. Nã ea, nisi aliquatenus emittit, agno nocet. Si matrẽ amittat

Cordi. *Fœcũditas ouium.* *Agnorum educatio.* *Colostra.*

per cornu lac datur vt adolescat. Si ad matris mammam non accedat, admouere oportet, & agni labra butyro atque adipe suillo vngenda, & olfacere labra lactẽ primiparæ minores fœtus. Cùm nati fuerint agni, cum matribus seorsum clauduntur, vt simul & hæ partum foueant, & illi matrem agnoscere condiscant: postea lasciuiẽtes virgea segregantur area, Vel, vt Varro scribit, cùm decẽ dies prę-terierint palos figunt, quibus eos alligẽt re aliqua leui, ne membra delibent, néue nimia exultatione puerili macescãt. Teneriores à valentioribus semouẽdi, ne ab his opprimanẽ, ac primũ manè antequã in pascua procedat grex, atq; vesperi saturis admouendi matrib. agni, &, cũ firmi esse cœperint, intra stabulum, trifolio, ac modica herbaq; tenera, aut etiã furfurib. atq; farina alendi: posteà vbi validiusculi fiunt, in vicina aprica loca circa meridiẽ vnà cum matrib. emittendi. Interea matres nõ mulgendas, ꝙ & lanę plus ferant, & agnos plures. Cùm depulsi sunt agni à matribus, diligentia adhibenda, ne desiderio contabescant. Itaque deliniendi in nutricatu pabuli bonitate, & à frigore & æstu, ne quid laborent, curãdum.

Cùm obliuione iam lactis non desiderāt matres, tum denique compellendos in gregem. Pluribus tamen locis permittuntur agni vnà cũ matribus in ipso grege compasci, & agnos sugere matres ad messem vsque dum matres ipsæ agnos repellunt atque ablactant. Castrandos agnos non minores quinque mensium, neque antè quàm calores & frigora se exegerint, ex Varronis sententia. Verùm experientia docet, quo citius, hoc melius succedere castraturam. Nam in adultioribus periculosior est, sicut & in alijs animalibus castratis. Quos arietes submittere volunt potissimum eligunt ex matribus, quæ geminos parere solẽt. Pabulum ouium optimum herbæ, quæ aratro proscissæ aruis nascuntur. Deinde quę pratis vligine carentibus. Palustres maximè vitādæ, & quæ iuxta stagna ac paludes. Syluestria loca propter lanæ iacturam incõmoda, &, præter hoc, sentes etiam corpora vulnerant. Pinguis & campestris situs proceras, vt paulò antè quoque dictum, oues tolerat, collinus quadratas, syluestris & montosus exiguas, pratis planisque noualibus tectum pecus commodissimè pascitur. Idque non solum generi-

De Castratione.

Gẽminos parientis eligẽdi mares.

Ouium pabulum.

Tecta oues.

bus, sed etiam coloribus plurimum refert. Breuiter, quo gramina teneriora hoc magis ouillo pecori conueniũt. Nulla tamen tam blanda pabula, aut pascua, quorum gratia non exolescat vsu continuo, nisi pecudum fastidio pastor occurrerit præbito sale, quod velut ad pabuli condimentum per æstatem canalibus ligneis impositum, cùm è pastu redierint, oues lambunt, atque eo sapore cupidinẽ bibẽdi pascendiq; cõcipiunt. Nã cũ potu potissimũ pinguescant oues, vt Arist. tradit, æstate salẽ dari die quinto singulis cẽtenis singulos modios. Sic enim pecus incolume & pinguius reddi & vberius lac præbere. Porrò contra hybernam penuriam succurritur obiectis per pręsepia intra tectum cibis. Aluntur autem commodissimè regionib. calidioribus repositis vlmeis, vel è fraxino frondibus, vel autumnali fœno, ꝙ mollius est, & ob id iucundius q̃ maturũ. Cythiso quoq; & satiua vicia pascunt̃. Vbi tñ cętera defecerint ex pisis excussis, ac leguminibus, triticique stramina, & paleæ præbentur. Nam per se frumentũ ac legumina cum suis valuulis sumptuosius est q̃ vt quiuis suppeditare posit, tamẽ auenę alijsq; frumẽtis si sup-

Sale oues reficiuntur

si suppetat copia,& res postulet, nequaquam parcendum. Quanta diligentia hoc pecus pascendum, declarat Vergilius Latinorum Poetarū princeps, qui etiam tempora pascendi,& ad aquam ducendi non negligenda putauit:

At verò Zephyris cùm læta vocantibus æstas,
In saltus vtrūque gregē atq; in pascua mittes,
Luciferi primo cum sidere frigida rura
Carpamus, dum mane nouum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissima herba.
Inde vbi quarta sitim cœli collegerit hora,
Ad puteos, aut alta greges ad stagna iubeto
Currentē iliginis potare canalibus vndā.

Medio autem die ad vallem, vt idem canit mox subdens:

Sicubi magna Iouis antiquo robore quercus
Ingentes tendit ramos, aut sicubi nigrū
Ilicibus crebris sacra nemus accubat vmbra.

Rursus deinde mitigatę vapore cogētur ad aquam, etiā per æstatem id faciēdum, atque iterum ad pascua perducendum,

Solis ad occasum, cùm frigidus aera vesper.
Temperat, & saltus reficit iam rosida Luna.

Varro pastiones temporibus distingui scribit in Appulia, vt æstate prima luce

Pascēdarū ouiū cura. exeant in pastum & tum herba roscida meridianam, quæ est aridior, iucunditate superet, Sole exorto puro propelli, vt redintegrantes rursum ad pastum alacriores fiant. Circiter meridianos æstus dum deferuescunt, sub imbriferas rupes & arbores patulas subijci, quoad refrigerato aëre vespertino rursus pascant ad solis occasum, atque ita agendum, vt auersum sit soli caput: nam caput illi molle. Ab occasu paruo interuallo interposito ad bibendum appellunt & rursus pascunt quoad contenebrauit: iterum enim tunc in herba iucunditas. Hæc ab Vergiliarū & Caniculæ exortu ad æquinoctium autumnale obseruari. Idem Columella & Plinius docēt, per emersum caniculæ sidus, vt ante meridiem grex in occidentem spectans agatur, & in eam partē progrediatur, post meridiem in orientem. Quibus in locis messes sunt factæ, interest duplici de causa, quòd & caduca spica saturantur, & obtritis stramentis & stercoratione faciunt in futurum annum segetes meliores: attamen nostris non placet ouem spicas legere. *Spicas oues legere non conuenit.* Reliquæ pastiones hyberno ac verno tempore hoc mutant, quod pruina iam exhalata propellunt

lunt in pabulum & pascunt diem totum, ac meridiano tempore semel agere potũ satis habere existimant. Nostratibus obseruatur, neque ante exorientem solem, neque post occasum pasci oues foris æstate, propter roris noxiam, hyeme non perinde nocentem. Hyeme & vere matutinis temporib. intra septa continendę tantisper dum dies aruis gelicidia detrahat. Nam pruinosam illis diebus herbam pecudi grauedinem creare, ventremq́; proluere. Quare frigidis, humidisque temporibus anni semel duntaxat ei potestatem aquæ faciendam esse. Tumque gregis custodem circumspectum esse oportet, id quod omnibus omnium quadrupedum pastoribus præcipitur, vt clementia vtatur, & sibilis, fistulis cantuque oblectet. Nam Musica delectari id genus pecorum, eoque non minus quàm pascuis pinguescere Arabes existimant, vt scribit Aelianus. Sicque moderetur, vt in cogendis, recipiendisque acclamatione, atque baculo minetur, nec vnquam telũ in eas emittat. Neque ab ipsis longius recedat, nec aut recubet, aut considat. Nã nisi procedit, stare debet, quoniam grex quidem custodis officium, sublimem, cel
sissi-

Pastoris in pascendo cura.

Musica oues delectari.

ſiſsimamque oculorum veluti ſpeculam deſiderat, vt neque tardiores & grauidas dum eniƈtantur, neque agiles & fœtas dum procurrunt, ſeparari à cæteris ſinat néue fur, aut beſtia hallucinantem paſtorem decipiat. De paſtionibus abundè: de ſtabulis iam addendum. Nam eorum magna ratio habenda, vt ſint loco idoneo, nec ventoſo, quæque ſpectent ad orientem magis quàm ad meridiem. Columella humilia poſtulat, & in longitudinem potius quàm in latitudinem porrecta, vt hyeme calida ſint, nec anguſtiæ fœtus oblidant, & poni vult ad meridianam plagam, nam pecus hoc & ſi eſt veſtitiſsimum, frigoris tamen impatientiſsimum, nec minus æſtiui vaporis. Nos vidimus ſtabula huius pecoris quædam ſic diſpoſita, vt & ab oriente, & meridie oſtium, & pro temporis ratione cœli capax eſſet. Columella ſubijcit, vt ſtabulum ſit ad meridiem obuerſum, & ab alia parte veſtibulum idque clauſum, in quod ſit tutus exitus refrigerandi. Danda opera, vt vbi ſtent, ſolū eruderatum ſit, & procliuum, vt euerri facilè poſsit ac fieri purum, & necubi vrina conſiſtere queat. Nam ea vligo non

Stabula ouium.

non solùm vngulas, sed lanam etiam cor rumpit, scabrasque reddit. Ne igitur sit humor, sed semper quàm aridissimis filicibus, vel culmis stabula constrata sint, quò mollius ac purius incumbent fœtæ. Sint quala mundissima. Quo enim mundius quiescunt hoc lubentius pascuntur. Pascendæ sunt largiori pabulo. Nam, vt dictum, exiguus numerus, cùm pabulo satiatur, plus domino reddit, quàm maximus grex malè nutritus, vt paulò antè dictum hîc repetendũ. Facienda quoque septa separata ab alijs, quò enitentes secludere possis, & ægras. Atque hæc de villaticis ouibus, quę quotidie domum reducuntur. Porrò locis quibusdam pascuntur procul à villis atque tectis, nempe in saltibus, aut campis amplioribus. Hîc pastores ducunt secum crates, & retia, quibus cohortes in solitudine faciant, cæteraque vtensilia. Cùm interdum millibus aliquot hybernæ pastiones ab æstiuis absint, vt Varro tradit, greges quæ in Apulia hybernarent, in Reatinis montibus æstiuarent. Et Virgilius de pastoribus Libycis canit:

Oues paucas & benè pascendas.

Oues quæ procul à stabulis pascuntur.

Crates pro ouilibus.

Quid

Quid tibi pastores Libyæ, quid pascua versu
Prosequar, & raris habitata mapalia tectis?
Sæpe diem noctemque & totũ ex ordine mensem.
Pascitur, itque pecus longè in deserta sine vllis
Hospitijs, tantum campi iacet: omnia secum
Armentarius Afer agit, tectumque, laremque
Armaque Amycleumque canem Cressamque pharetram.

Idem in Bructeris & alijs aliquot Germaniæ locis non rarum esse, ipse testari potero. Vbi cũ grege in agris pnoctantes pastores cratib. gregẽ cingunt al ligatis canibus excubitoribus. Ipse opilio in carruca aut cisio biroto, cui tectum im positum, tanquam ἁμαξόβιος iuxta gregẽ quiescit. *Tectæ oues Græcæ.* Græcas autem oues, sicut Asianas, & Tarentinas, & quas tectas vocant, has moris est stabulo potius quàm foris nutrire, propter preciosi velleris curam. EVPHORBVS. Tonsuræ quæ tempora obseruantur? *Tonsura tẽpora.* HED. Tonsuræ variant tempora, quia non vbique idem cœli status, neque pecoris, pabulique ratio eadem. Estque modus optimus considerare cœli temperaturã, quò ouis neque frigore tonsa, neque æstu, si in-

ſi intonſa maneat, lædatur. Quibuſdam locis bis tōdentur, nempe ad initiū Maij aut finiente Aprili temperatis dieb. prima tonſura, & iterum circa Septembris initium ſecunda vſurpata. Quibus ſemel tondere duntaxat conſuetū, hi circa ſolſtitium æſtiuum vellere pecus liberant. Quo tempore & ij, qui gemina vtuntur tonſura, agnos quoque tondere conſueuerunt. Ante triduum quàm tondeantur benè lauandæ, atque vbi exiccatę tondendæ. Non omnib. locis tondendi, ſed quibuſdā locis vellēndi morem eſſe ſcribit Plin. Lanam veteres laudatiſsimam celebrauere Appulā, & quę in Italia Gręci pecoris appellabatur, inde Italicam, tertium locum Mileſiæ tribuerunt. Apulæ breues villo, nec niſi penulis celebres, circa Tarentum Canaſiumq́; ſummam nobilitatem habent, in Aſia Laodiceæ: Iam Britannici velleris præcipuum precium. Quo pabulum magis tenerum, hoc lana mollior gigni exiſtimatur. Ouium, quas lupus occiderit, vellera, & factę ex his veſtes pediculis procreādis magis obnoxia quàm cætera Ariſtotel. ſcripſit. Vulnera, quæ inter tondendum contingunt, pice liquida inungenda. Tōſas tra

Lanæ præſtātiſsima.

dunt adlinendas ſucco decocti lupini fecibusq; vini veteris & amurca pari menſura atq; in vnum corpus cõmixtis. Poſt triduum vel in mari, ſi id vicinum, vel in mediterraneis aqua cœleſti cum ſale decocta pecorum corpora diluenda, hoc modo curatum pecus toto anno, nec ſcabrum fieri, & prolixas lanas creare fertur & molles: vnde Vergilius, Fluuio, in quit, ſæpe merſare ſalubri. Sunt, qui pręcipiunt tribus per annum totum diebus aprico die lotas oues oleo & vino vngendas. Propter ſerpentes, quæ ſub pręſepibus plerunque latent, cedrum vel galbanum, vel mulieris capillos, aut ceruina cornua vrenda. Autumno delectus habẽdus, de quo ſuprà admonuimus, & debiles quæque precio commutandę, ne eas imbecilles hybernum frigus abſumat. Vna autem cęſa aut altera, inſpiciendum hepar, quod ſi vitioſum ſit, nam hinc futuri periculi ſignificatio datur, tum vel vendendæ, vel ſaginandę atq; mactandę. Vix enim hepate infecto incolumes ſeruari poterunt. Oues frequẽtius quàm vllum aliud animal infeſtatur ſcabie, quæ ferè naſcitur, vt Poeta teſtatur:

Delectus quot annis habendus autumno.

Scabies ouium.

-cùm frigidus imber

Altius

Altius ad viuum procedit, & horrida cano
Bruma gelu.

Vel si æstiuum sudorem mari vel flumine non abluas, si detonsum syluestribus rubis ac spinis sauciari patiaris, si stabulo vtaris, in quo muli, aut equi, aut asini steterint, præcipuè autem exiguitas pabuli maciem, macies scabiem generat. Intelligit pecus vitiosum, si vel scalpat, aut cornu vel vngula tundat, vel arbori affricat vel parietibus, quod vbi videris comprehensam, lanaq; deducta deprehendes asperam cutem & velut quandam prurigi nem. Varia huic malo remedia præscribuntur à pluribus, sed quæ non vbiq; omnibus obuia. Virgilius nullum remedium præsentius existimat, quàm

si ferro poteris rescindere summum
Vlceris os: alitur vitium, viuitque tegendo.

Constantinus ex Didymo tradit scabiem ouium curari lauando vrina & sulphur cum oleo illinendo. Vulgus pastorum mox comprehensam fricatem se ouem, deducta lana oblinit locum suspectum pice liquida, quã in eũ vsum in pixi de circũferũt. Alij alia remedia profiten tur operosiora, quæ non sunt cuilibet

vel regioni vel opilioni parabilia. Quod si totam gregem inuaserit, aliquoties ita hæret, vt ipsa stabula atq; adeò (quod in omnibus morbis vtile) regionem & aerem mutare necesse sit. Vnum ego deprehendo conseruãdæ incolumitatis huius pecoris præsentissimum: Baccas iuniperi contusas minutim insperge auenę misceasque sale, hæc simul mista ter quatérue quotãnis præbeto. Nam etsi iuniperi grana per se respuant, tamen propter salis & auenæ appetentiam simul non grauatim assument. Si pediculis, aut ricinis infestétur, aceris radices contundantur, additaque aqua coquantur, eumq; liquorem diuulsa lana inspergas tepidum, vt à spina per totum corpus diffluat. Alij mandragoræ radice vtũtur, at cauendum, ne degustent. Febricitantibus sanguis de talo inter duas vngulas mittendus, quod poëta docuit inquiens:

Commune remedium conseruãdæ incolumitatis.

Aduersus pediculos & ricinos.

Febricitantium remedia.

Profuit incensos æstus auertere, & inter
Ima ferire pedis salientem sanguine venam.

Sunt qui sub oculis & de auribus sanguinẽ detrahunt. Intertrigo pice liquida & alumine ac sulphure acetoq; mistis eruitur, vel æris ærugine infriata. Tuberculum cautè circumsecandum, ne vermiculum,

Intertrigo

lum,qui inibi occultatur,laucies, nam is saniem emittit noxium vulnusque facit insanabile. Si solis ęstu lęsę cōcidant neque edant, Betæ syluestris succum dato, cogantur, ipsas betas edere. Si difficulter spirent,aures ferro incidantur.Si tussis,amygdalæ tusæ cum vino cyathis tribus per nares infundātur.Ouem pulmonariam & suem curabis inserta per auriculam consiligine, quæ radicula vulgò vocatur,hic morbus plerunque aquę penuria creatur,quare prę sertim æstiuo tēpore omni quadrupedi largius bibendi potestas danda est. Crura fracta non aliter quàm hominum curantur, inuoluta lanis oleo atque vino insuccatis & mox assulis aut ferulis circumdatis conligata. Mentigine quoque emisi agni atque aliæ oues ex roscidis herbis depastis laborant,& os & labra vlcerib. corripiuntur. Remedio hyssopus & sal æquis ponderibus contrita, si ea mistura os,palatū,& labra confricentur, vlcera aceto piceq; liquida cum adipe suillo perlinātur. Si ex herba noxia vel vermis esu intumescat venter,lācinatis supra labra venis sanguinem mittes,itemque quæ sub cauda sunt iuxta sedem, hominisq; vrinā infundes.

Spirantes difficulter.

Tussis.

Pulmonaria ouis.

Crura fracta.

Mentigo.

Hirudinis deglutitæ cura. Si hirudinem deglutiuerit, acetum acre calidum, aut oleum infundito. A lupis aiunt liberas esse, si duci gregis scylla herba alligata, si Anatolio credimus. EVP. *Aduersus lupos.* Caprarum tuarũ, Hedio, ne obliuiscaris.

De capris. HED. Capris multa cum ouibus communia. Nam & saliuntur ijsdem temporibus, & gestant in vtero mensibus totidẽ quot & oues. Reditus affert carne, lacte, caseo, pelle, piloq́;. Nam & tondetur. Pilus ipse vtilis ad funes & saccos atque his similia & nautica ministeria, & quę neq; humore putrescant, neque facilè incenduntur. In caprino pecore, sicut in alijs quoque, & ætas & forma consideranda, maximè si ad fœturam comparetur. Ad eam rem nouella quàm vetus melior, forma sint firmæ, magnæ, corpus leue habeant & pilo crebro, nisi glabræ sint. Nam duo genera Varro commemorat, glabras & pilosas. Quæ mamillas aut verruculas, *Verruculæ Lacıniæ.* aliqui lacinias vocant, sub mento pensiles habent, has fœcundiores existimant. Vber quoque grande habeant & lac pingue, & multum pro portione præbeant. Hircus molliore pilo atq; longo, ceruice & collo breui, gurgulione longiore, cruribus crassis, auribus pręgrandibus & flacci-

flaccidis. Melius vnum gregem totum, quàm ex pluribus particulatim mercari. Dependet omnium mento villus, quem aruncum vocari scribit Plin. hoc si quis apprehensam ex grege vnam trahat, cæteræ stupentes spectant. Hircus cum barbæ fiducia tùm naturæ quodam instinctu, vt Aelianus testatur, genus masculũ fœmineæ præferens, antecedit. Emptionis huius pecoris alia ratio quàm ouium, quòd capras sanas nemo sanus promittit, Nunquam enim sine febri sunt, sed stipulatur capras illas hodie rectè esse & bibere posse. Mirandũ in hoc animali q̃ non sicut cætera naribus spiritum ducat, sed aurib. Meliore semine, quæ bis pariunt, & his potissimum mares submitti ad admissuras solent. Caper mensium septem ad procreandum habilis quoniam immodicæ libidinis est, dum adhuc vberibus alit matrem stupro superuenire traditur. Et ideo celeriter & ante sex annos senescit, quòd immatura Veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhauritur. Itaque quinquennis parum idoneus habetur fœminis implendis. Tempus admissuræ per autumnum ferè ante Decembrem, vt appropinquante vere germi

Gregem potius quàm particulatim capras mercari.

Aruncus.

Stipulatio in capris emendis.

Capras obnoxias morbo.

Capras auribus spiritũ ducere.

Veneris noxa.

nantibus frutetis partus edatur. Gestat vterúq;, vt diximus, mensib. quinq; sicut & ouis, edit ferè binos & aliquoties tergeminos atq; quaternos, vt Plini. testatur. Ex geminis singula capita, quę videntur esse robustiora, in supplementum gregis reseruantur, cętera vel mercantib. vel culinæ traduntur. Quod ad fœturam attinet, desistente autumno exigunt à grege è campis hircos in caprilia. Item, vt de arietibus dictum, quę concepit post quartum mensem redit tẽpore verno, vt Varro tradit. Edunt partum annicul ę atque bimæ capellę, sed educare partum nõ debere, Colume. contendit nisi trimã, quare anniculæ depellenda soboles, bimæ tã diu admittenda dum possit esse vendibilis. Pessimam fœturam idem tradit cùm matres bimæ ternos hœdos procreãt. Qui vbi editi, eodẽ modo educãtur, quo agni, nisi quòd hœdorum lasciuia magis compescenda arctiusq; cohibenda, tenuesq; frõdes super lactis abundãtiam pbendæ. Plinius tradit trimas minus vtiliter generare & in senecta nec vltra quadriennium, incipere septimo mense & adhuc lactentes. Primus in die coitus non implet, sequens efficacior & dein concipit, parit

oc̃onis

octonis annis. Quare capellas vltra octo annos non esse seruandas suadent, quòd assiduo partu sterilescant. Mutilos conuenit esse, sicut & aliarum gregum maritos diximus superius, quoniam cornuti perniciosi propter petulantiam. Mutilis etiam capris maiorem lactis copiam esse asseuerant. Columella & si mutilam quoque probet quieto cœli statu, attamē procelloso & imbrifero cœlo cornutas nō improbat. Quibus cornua sunt, in his indicia annorum per incrementa nodorum æstimantur. Traditur noctu eas non minus quàm interdiu cernere. Item auersas iacere, nec in pascuis contueri inter se. Frigus nocere huic pecori proditur, maximè fœtis, nocet & æstus. Solertiā eius animalis Mutianus sibi visam prodit in ponte prætenui, duabus obuijs è diuerso, cùm circumactum angustię nō caperent, nec reciprocationem longitudo in exilitate cæca, torrente rapido minaciter subterfluente, alteram decubuisse atque ita alteram proculcatę supergressam. Gregem vnum totum quàm è pluribus particulatim cōparare melius, & meliorem, qui non ex collectis cōparatus sit sed ex cōsuetis vnâ. Greges plures potius

Mutilorū ratio.

Cornua ætatē indicant.

Caprarum mores & solertia.

quàm magnos Varro probare videtur exemplo cuiusdam Gaberij, quòd magnus facilè peste inficitur, satisque magnum gregem quinquagenas. Columella plus quàm centum vno clauso scribit non habendum, cum lanigeræ mille pariter stabulentur. Morsus earum arboribus extitialis. Quare Baccho immolari solitæ, quòd vitibus noxium sit hoc pecus. Caprile ipsum vel naturali saxo, vel manu constratum probauit Columella, quoniam huic pecori nihil substernere opus, nisi cùm foris pernoctandum, virgulta quædã substernũt. Pastor subinde stabulum conuerrere debet nec pati stercus aut humorem consistere, quę capris sunt inimica. Quoniam, vt supra memoratũ, rarò sine febre sunt & pestilentia vexanť. Atqui alia pecora cùm peste corripiuntur prius morbo & languorib. macescunt, solæ capellæ quãuis optimæ & hilares subitò concidunt & veluti ruina aliqua gregatim prosternuntur. Idque maximè accidere pabuli vbertate solet. Quapropter statim cũ vnam aut alteram pestis percutit, omnibus sanguis detrahendus, nec tota die pascendæ sed medijs quatuor horis intra

Caprile.

De morbis caprarum.

septa

ſepta claudenda. Sin alius morbus inſeſtat, pabulo medicantur arundinis & albæ ſpinæ radicibus quas, cùm ferreis pilis diligenter contuderis, admiſcenda aqua pluuialis ſolamq́ue potandam pecori præbebis. Quod ſi ea res ægritudinem non depellit, vendenda ſunt pecora, vel ſi id fieri nequit, mactanda ſaliendaque. Mox interpoſito ſpatio alius grex reparandus, nec tamen antè quàm peſtilens tempus anni, ſiue id hyemis vertatur æſtate, ſiue autumni vere mutetur. Cùm ſingulæ laborant, eadem quæ ouibus remedia adhibentur. Florentinus tradit ſi ciconiæ ventriculum aqua cõtritum cochlearij menſura infuderis, peſtilentia neque capras neque oues tentari. Si aqua diſtenditur cutis, quod vitium Græci ὑδώρπα vocant, ſub armo pellis leniter inciſa pernicioſum tranſmittit humorem, vulnus factum liquida pice curetur. EVPHORB. Iam de tuo pecore curando ſatis nobis feciſſe videris. Vnum ab omnibus nobis prætermiſſum in te recidit, népe lactis cura, præcipuo noſtro alimento. HEDIO. Quoniam ex hoc animaliũ genere, quorũ curã enarrauim⁹, nõ aſpernandus lactis prouentus redit, eius quoq; ratio

Lactis cura
Butyrum.
Caſeus.

ratio nequaquam prætermittēda. Nam lac, inquit Varro, est omnium rerum, quas cibi causa sumimus liquentium maximè alibile. Discrimina lactis vel ab animalium natura, humanum, bubulum, ouinū, caprinum, asininum, equinum, camelinum. Maximè alit humanum, mox caprinum. Vnde Iouem capra nutritum dixère poetæ. Dulcissimum post humanum est camelinum. Cameli lac habent donec iterum grauescant. Efficacissimū asininum. Asinę continuò pregnantes lactescunt. Bos non habet lac nisi à partu. Stomacho accommodatissimum caprinum, quoniam fronde magis quàm herba vescuntur. Bubulum medicatius & aluum maximè soluit. Ouillum dulcius & magis alit, stomacho minus vtile, quoniam est pinguius. Omne vernum aquatius æstiuo, & de nouellis. Innocentius decoctum, præcipuè cum calculis marinis. Lac nigrum oues præbere in Ponto ad flumen Astacem Plinius tradit. Lac generatim omne, vt Dioscorides tradit, boni succi est, stomachum & intestina inflatione vexat, vernum dilutius & aluum magis emollit. Discrimina lacti à pastionibus & pecudum natura atq; multu lu-

Lactis discrimina.

Lac nigrū.

ctu sumuntur, Varrone teste. A pastionibus, quod fit ab hordeo & stipula & omnino arido & firmo cibo pecude pasta, idque alibile. Ad perpurgandũ id, quod à viridi pascuo, & eo magis fluxe ex herba quæ eadem & ipsa sumpta perpurgare corpora nostra solet. E salicis cortice, si Beryto credimus, pasta pecora acerbũ & præstantius lac præbere, & multo magis à cythisi pabulo. Nostrates maximè probant è sporia, & trifolio, & pascuis luteis floribus abundantibus. A pecudum natura lactis discrimen, quòd melius à valentibus, & ab ijs, quæ nondum veteres sunt, quàm contrà. A mulgendo optimum est, quod neque emulctum longè abest à mulso, neque à partu cõtinuo sumptum, vt est colostra prima à partu spongiosa densitas lactis. Probari autem lac an purum & non corruptum, iunco acuto immisso & extracto lacteque ad vnguem instillato, si mox defluxerit, indicium est aquæ admistæ, sin constiterit in vngue, purum iudicatur. Schiston lactis gen⁹ adiectione guttulæ mulsi vel aceti à concreto lacte discriminatum, vt docet Dioscorides. Pingue lactis cremorem appellat Celsus. E lacte butyrum fit, cuius

Colostra.

Lac quo pacto probetur an purum.

Schiston.

Cremor.

De butyro.

cuius vſus & ſi in ferioribus Germanię populis plurimus & commodiſsimus, alijs tamen nationibus quoque & veteribus atque adeo Patriarchis vſurpatum butyrum & ſacrę & prophanæ teſtantur hiſtoriæ. Huius vtilitas cùm ad alia tum ad famem ſedandam & ad vires cõſeruandas commendatur. Fit autem butyrum è lacte ſtatim è mulctralibus in conchas teſticulaſque, fictiles magis probantur, & lata magis quàm profunda effuſum. Inde altero die aut tertio pingue illud, quod ſummum lactis tegit, antè cremorem vocari diximus, id ademptum collectum in vas immittitur oblongũ magis quã latum cylindrica figura, & ſi ſint qui etiam alia vaſorum forma prona atque iacenti vtantur, crebraque agitatione ſurſum ac deorſum lac concutiunt donec pingue à liquidiore ſecernatur, primum velut in micas & pòſt continuata agitatione in maſſam cogatur. Inde exemptum aut recens manditur, aut ſalitum reconditur. Tenue autem lactis à butyro ſeparatum velut Schiſton familiæ aut porcis vituliſque in cibum datur non inſalubrem neque ingratum. Fit & caſeus ex omni ferè lacte quadrupedum in fi-

De caſeo faciendo.

in fictile vas infuso, indito adiectoque pauxillo coaguli, nempe lactis duobus cõgijs magnitudine oleę, vt coeat. Probaĩ coagulum leporinum aut hœdinum magis quàm agninum Varroni: Nos plurimum vtimur vitulino. Sunt qui addunt lac ficulneum & acetum. Alij vtũtur pellicula quæ auium ventribus adhæret vel agrestis cardui floribus. Lac quo recentius & purius hoc caseus fit melior, nam ex misto aut cui pingue sublatum factus caseus celeriter aconem concipit & indurescit neque seruari diu poterit, quare celerius absumendus aut distrahendus dum adhuc viridis succum retinet. E pingui & recenti lacte factus diuturnæ custodiæ idoneus est caseus, & teneritudinem succosamque pinguedinẽ diutius retinet. Duabus aut trib. horis à coagulo indito lac concrescit, crassumq; ipsum in formulas aut fiscellas calathosq; vimineos mittiĩ, aut p tyrocne stéexprimiĩ, vel si casei pusilli sint manu pmunĩ. Sin maiores, põdere vrgenĩ. Maximè eñ refert mox serũ (sic liquidũ illud quod defluit vocam⁹) pcolari, & à cõcreta materia separari neque permittere vt sua sponte pigro humore defluat. Qui grandiores caseos faciunt,

Coagulum *Serũ lactis.*

formas in hoc paratas habent, ac pondera super imponunt, quibus serum exprimatur. Deinde calathis aut formis exemptos in crates vel mundissimas tabulas loco opaco & frigido atq; à vẽtis remoto salibusq́ue conspergitur, vt & acidum liquorem exudet atque ita componunt ne se contingant. Vbi iam conspissatus duratiorq́ue factus, vehemẽtius premitur, torridoq́ue sale contingitur ac rursus ponderibus coudensatur, sic neque fistulosus neque aridus prouenire creditur. Quæ vitia solẽt accidere, si vel non satis pressus, aut nimium salitus. Sunt qui virides pineas nuces in mulctrã demittunt & super eas mulgent lactiq́ue permiscent atque congelant. Alij thymum tritum & frequenter gelatum cum lacte cogunt. Similiter qualemcunque velis saporem efficere poteris adiecto, quod elegeris, cõdimẽto seu piperis seu cuiuscunque pigmenti. At Columella optimum caseum iudicat, qui minimum medicaminis habet. Casei maximi cibi sunt bubuli & qui difficillimè transeant sumpti. Secundo loco ouilli sed minimi cibi, & qui facillimè deijciantur, caprini. Equinos eosdem effectus quos bubulos habere tradunt. Fiũt

& ca-

&camelini casei & asinini:bubulini Romæ in delitijs. E cæteris animantib. quæ vtrinque dentata, & quæ plures quaternis mammas habent, caseum nõ fieri proditum, quòd horum lac non coeat, & caseo sit inutile. Commendantur nostra ætate ad Padum facti, qui Parmenses vocantur magnitudine & sapore in precio habiti. Nam octoginta librarum & maiores in externas regiones transportant. Plinius scriptum reliquit Lunẽses ad singula milia pondo premi. Martiali celebrantur Lunenses, Vestini, Velabrenses, Trebulani. Laudantur & Batauici atque Anglici, qui & ipsi mercimonijs cum exteris permutãtur. Vitia caseorum, vt attigimus, si sicci, si fistulosi. Seruari aiunt caseos & durabiles fieri, si aceruo legumi num maximè cicerculi aut frumenti teguntur. Molles casei magis sunt alibiles quàm aridi, & stomacho vtiliores, neque in corpore resides, veteres contrà: vnde tritum prouerbium, Caseus nequam nisi reçens, senescentes autem in musteum saporem redire, aceto è thymo maceratos, aut etiam vino. Si ob vetustatem durior aut amarus sit, in omelysi (hoc est farina ex hordeo non torrefacto) permadescat,

Caseos non fieri ex ãimantib. q̃ plures quã quaternas habeant mammas.

Parmenses casei.

Omelysis.

risq; syluestrib. vt sunt albæ spinæ, Græcę siliquę, iuniperus, lotus, pinus, cornus, arbutus, prunus, cerasus. Hęc enim diuersis temporib. mitescunt, ac penè toto anno gregem saturant. Ac vbi penuria arborum, terrenũ pabulum consectandum & sicco limosum præfertur, vt vel paludem rimẽtur, effodiantq; lumbricos atque luto volutentur, & aquis abuti possint, id quod per æstatem maximè necessarium. Vestigant & radiculas maximè filicis aquatilisq; syluæ, veluti iunci, scirpi, & degeneris arundinis. Adde, graminosum quoque agrum suem alere, &, qui consitus cerasis, prunis, pomis, nucibus. Nec tamen propter hæc parcetur horreis, nam sæpe de manu dandum est, cùm foris deficit pabulum, propter quod plurima glans vel cisternis in aqua, vel fumo tabulatis recondenda. Item faba, pisa, leguminaque alia præbenda, neq; parcendum hordeo. Nam hæc maximè generis alunt nobilitatem, & non solùm pinguetudinem efficiunt, sed etiam carnem commendant. Imprimis cùm adhuc lactant procelli & ipsi & matres benè pascendæ. Pastum exigimus mane & ante solis æstum, subiguntque in vmbrosa

Pabulum genus nobilitat.

brosa loca maximè vbi aqua sit. Prius quàm procedant ad pascua conditiuis ci bis sustinentur, ne immaturis & viridibus herbis aluus citetur, quo vitio maximè emaciantur. Post meridiem rursus lenito feruore pascunt. Hyberno tempore non prius educuntur, quàm pruina euanuerit & colliqueat glacies. Et si ad suarij vocem agnitam accurrunt, tamen ad buccinā vel pastum, vel domum porcos reuocādos mauult Varro, siue sint pascēdi, seu includendi. Pabulum prębendum lōgius, sic enim minus deperit, &, vt spatium sit pascendi minoribus, ne à maioribus depellātur. Vbi buccinam sonuerit, etiā si lōginquo & syluestri loco dispersi sint, mox accurrere dicuntur. Polybius tradit Italos ea cōsuetudine vti, vt subulci porcos nō sequantur è vestigio, vt alijs locis, & Græcis mos est, sed ad spatium aliquot progreßi buccina sonant, porci verò à tergo buccinæ sonitus consuetudine assueti ad miraculum sequuntur etiam numerosißimi greges. Adeò vocem subulci agnoscit & obsequitur, si Aeliano credimus, vt etiā piratæ cùm in Tyrrheno mari appulissent, & ex hara porcos plures impositos naui abduxissent,

Ad buccinæ sonum porci colligendi.

haras habuisse, quarum singulę quinquaginta fœtus clauderent. Et Polybius vna fœtura mille nonnunquam & plures porcos apud Italos antiquos, & Tyrrhenos, atque Gallos enutriri solitũ scribit. Varro cẽtenarium modicum existimat. Qui porcinum gregem alere constituit, idoneam rationem & formæ & ætatis habere debet. Varro addit, generis quoq; regionisque qualitatem. Et quia patri plerunq; similior progenies, probandi sunt corpore eximij, quadrati, &, quod ad rẽ maximè pertinet, quàm salacissimi. Coloris vnius magis probãtur Varroni. Setæ densæ, atq; duræ & nigræ si frigida regio, si temperata, glabrũ pasci potest: letę aduersæ vitantur. Forma spectatur oblõga, longisque lateribus, quibus sit par ad sustinendum fœturæ onus, magnus venter in longum se effundens, & succidias longas pariens, clunibus vastis, nec perinde cruribus aut vngulis proceris, amplis & glandulosis ceruicibus, rostris breuib. & resupinis, intorta cauda. A progenie commendantur, si plurimos porcos pariant. A regione, vbi proueniant ampli potiùs quàm exiles. Aetas verri annicula ad generandũ idonea, tametsi semestres etiam

Scrofæ forma.

Aetas.

etiam fœminam impleant. Sufficit vnus verres decem fœminis & amplius. Fœmina ad partus edendos annicula quoque idonea, & in annos septem, quæ quãto fœcũdior est hoc celerius senescit. E primo partu deprehenditur quã sit futura fœcunda, neque enim multum in reliquis mutat. Sues generosæ duodenas mãmas habent, vulgares duas minus, aut pauciores. Suam quemq; porcellum mammam nosse in fœtu quo genit⁹ est ordine, eaq; ali nec alia, detractoq; illa alũno suo sterilescere illico ac resilire & Plin. & experientia docet. Emi & cõparari solent hac stipulatione: Illasce sues sanas esse, habereq; rectè licere noxijsq; pręstare, neq; de pecore morboso esse, spõdes ne? In pastu locus huic pecori aptus vliginosus, quòd delectetur non solùm aqua sed etiã luto. Itaq;, vt scribit Varro, lupi cùm sint nacti suem, trahunt vsq; ad aquã, q̃ dentes feruorẽ carnis ferre nequeãt. Etsi autem hoc pecus oẽm situm ruris ferat, (nam & montib. & campis quoq; paludinosis magis quàm sitientib. pascitur) nemora tamen maximè vliginosa cõueniunt, q̃ vestiuntur quercu, subere, fago, cerris, ilicibus, oleastris, tamaricib. corylis, pomiferisq;

Stipulatio emẽdorum porcorum.

De pascendis suibus.

deinde in aquam mittatur, & pòst quod in superficie hæret auferatur. Compertum habemus duriusculos caseos linteo inuolutos, quod aceto vel vino madefactum sit, sæpiusque aspersos & vino in rimas infuso atq; sepositos emolliri, & gratiorem recipere saporem. Sunt qui fermentum imponunt, eoque locum apertum claudunt, quo dempto recentiorem præstari. Zoroastem aiunt 20. annis in deserto victitasse caseo ita temperato, vt vetustatem nō sentiret. EVP. Ex sero quod à

Recocta. caseo defluit recocta fit, lento nimirum igne incalefacto donec ad summum pinguedo casei emergere incipiat. HE. Tu eo cibo delectari soles. EV. Fateor, maximè si recens lac copiosè sero infundatur. Tradunt veteres lacticinij gen⁹ nō multum

Melca. à recocta dissidés, quã Melcam vocãt. Confici aũt si fictili nouo acetũ indes, & leniter ad ignē feruere sinas, vt à vase cōbibatur acetum, inq; ea vasa lac mittas re condasq; loco, vbi immota maneat, mox melcas præstãtissimas habiturus. HED. Sed abundè meum videor symbolũ per-

De suib. ac porcino pecore. soluisse, ad te iã transit periodus Eumęe. EVM. Suilli pecoris curã ad rei rusticæ pastionē pertinere, vetus maiorũ dictum decla-

declarat, Ignauũ & sumptuosum esse eũ rusticum, qui succidiã in carnario suspẽdit à laniario & nõ à domestico fundo de sumptã. Nam est suus ex hoc pecore nostris agricolis nõ minus pęnitendus proũetus sæpe q̃ vobis magnis pecuarijs è ve stris gregib. Nisi enim lardum suppetat agricolę, ꝑcipuus apparatus culinę rusticæ desiderari putatur. Et quanq̃ Iudæis suilla abominabilis, arbitror eos non gustasse Celticas pernas, q̃ Varroni, Strabo ni, Athenæo atque aliquot alijs grauissimis scriptorib. vehementer probantur. Equidẽ eos intellexisse puto Vuestphali cos petasones nostro etiamnũ tẽpore externis atq; adeò Roman. expetitos, eosq; Celticas ꝑnas appellatas, ꝙ veteres maximè Gręci, trãsalpinos poulos tã Gallos q̃ German. Celtas appellarũt. Certè nullo alio animali numerosior ganeę materia, propè 50. sapores, cũ cæteris singuli. Hic cẽsoriarũ legu interdictaq; cęnis abdomina, testiculi, vuluę, sincipitia, vt testatur Plin. Ac verò nõ solũ Celtæ huius pecoris curã habuisse deprehendunt, sed etiã Gręcos & Italos greges ampliss. porcorũ aluisse constat. De Græcis Homer⁹ testat, qui cognominẽ meũ memorat 12. *Greges porcorum.*

piratis autem ſoluentib. ſuarij voce agnita ſtatim in alterum latus nauem impellentes euerterunt, merſiſque piratis, porci ad ſuos enatarunt incolumes. Quia iam de verris & ſcrofæ conditionibus, ac ſimul de paſcendo diximus, de fœtura adijciendum. Admiſſuræ tempus exiſtimatur à bruma ad æquinoctium vernũ, ita enim fit, vt æſtate pariat. Nam quatuor menſibus fœta, quinto parit. Vno initu impletur, ſed geminatur propter abortiendi facilitatem. Quod ſi bis ſcrofam parere velis, præſtat eam Februario aut etiam Ianuario verri ſubmittere, vt videlicet Aprili aut Maio pariat, cùm iá & tellus herbeſcit & lactis ſit firmior maturitas. Cumque iam deſierint vberibus ali, ſtipula paſcantur cæteriſque frumenti leguminum caducis frugibus, vt deinde rurſus ſub autumnum parere poſſit. Natura enim, vt Varro teſtatur, annus eius diuiſus eſt bifariam, quòd bis pariat anno: quaternis menſibus fert ventrem, binis nutricat. Vbi conceperint, verres ſeparandus, nam impetu in ſcrofas facto abortus faciunt. Matres non minores quàm anniculas admittendas, Varro contendit, attamen octauo

Admiſſuræ & partus tempora.

Sus 4. menſes fœta.

octauo menſe ſæpe pariunt vſque ſeptimum. Sed quo fœcundiores hoc celerius ſeneſcunt. Verres octo menſium atque ſemeſtris etiam incipit ſalire, per manetque, vt id rectè facere poſsit, vſque in quartum annum. Deinde trimi aut quadrimi caſtrantur, ſaginanturque. Supra octo capitum numerum alere non debere quidam volunt. Alij ne ſupra ſex. Nô quòd fœcunditas ſcrofarum maioris numeri eſſe non poſsit, ſed quia celerrimè fatiſcit, quæ plures educat. Varro ſuem Aeneæ Lauini 30. porcellos peperiſſe albos prodit, ſed hoc portentum putatur quoties plures parit quàm quot mãmas habet, & ſi minus pariat fructuariam ido neam nô eſſe. Scrofam in ſua quamque hara vt ſuos alat porcellos oportet continere. Nô enim, vt cæteri greges, vniuerſi claudi debent, ſed per porticus haræ faciendæ, quibus aut à partu, aut etiam prægnantes includantur. Nam præcipuè ſues cateruatim atque inconditæ cùm ſint pariter incluſæ, ſuper alias aliæ cubant & fœtus elidunt. Quare haræ parientibus iunctæ conſtituendæ ſunt in altitudine pedum quaternûm aut altius, ne ſus tranſilire queat. Nam contegi non debere ha

Triginta porcelli vno partu editi.

Hararũ cõſtitutio.

 ram,

ſub lingua mittendus ſanguis, qui cùm profluxerit, ſale trito cum farina triticea confricari totum os conuenit, Democritus aſphodeli radicē tuſam ad minas tres ſingulis ſuibus præbere iubet. Nauſeantibus ſalutaris habetur eburnea ſcobis ſale fricto & fabæ minutæ freſæ commiſta ieiuniſque prius quàm in paſcua prodeant obiecta. Sues dum dulcedinem pabuli cō ſectātur, (eſt enim inſatiabile animal) ſupra modum ſplenis incremento laborāt. Cui ſuccurritur, ſi fabricētur canales alueiúe tamaracis è trunco, repleanturque aqua, ac deinde ſitientibus admoueantur, eius enim ligni ſuccus medicabilis. Democritus lienoſas potandas tradit aqua, in qua candentes miricæ carbones fuerint reſtincti. Solet hoc pecus ægrotare ita vt emacietur, nec cibos capiat productumque in paſcua in medio campo procumbat, & quodā veterno preſſum ſomnos æſtiuo ſub ſolē captet. Quod cū facit totus grex clauditur ſtabulo, atque vno die abſtinetur potione & pabulo. Poſtero die radix anguinei cucumeris trita & commiſta cum aqua datur ſitientibus, quàm cum biberint nauſea correpta vomitant atque expurgantur, omnique bili

Nauſeantium cura.

Lienoſæ ſuis cura.

Veternoſi & ignoti morbi remedium.

bili depulsa faba dura muria compressa, sicut hominibus aqua calida, potanda datur. Et cùm omni quadrupedi per æstatem sitis sit infesta, tum suillo maximè inimica. Quare non, vt capellæ & oues, bis tantum ad aquas producendum, sed si fieri potest, iuxta flumen aut stagnum detineatur æstiuo tempore, quia cùm sit æstuosissimum, non contentum potione aquæ, nisi obesam illuuiem & distentam pabulis aluum demerserit ac refrigerauerit. Nec vlla re magis gaudet, vt antè quoque dictum, quàm luto volutari. Quod si ea loca denegentur, puteis extracta & largè canalibus immissa præbenda sunt pocula, quibus nisi affatim satientur, pulmonariæ fiunt. Is morbus sanatur auriculis inserta consiligine aut helleboro nigro Colu. auctore. Solet etiã vitio splenis laborare quod accidit cũ siccitas magna ingruit: cui succurrit, si fiãt canales ex tamaricib. & rusco, repleanturq; aqua & sitientib. admoueant. Nã eius ligni succ᷒ medicabilis epot᷒ intestinorũ tumorẽ cõpescit. Quare Didymus prunas tamaricas aqua extinctas in potu pbendas, vel aquã, in qua ferrum candẽs extinctum, aceto mistam præberi aduersus

Pulmonariæ cura.

Splenis vitij remedia

sua matre distinguat. Siquidem in maiore numero diuersis notis opus, ne confundatur memoria suarij. *Castratio.* Castrationis duo tempora seruari tradunt veteres veris & autumni, vt videlicet neque æstus, neque frigora periculum afferant. Et mares cùm primum ineunt semestres & dicuntur maiales, *Maiales.* aut cùm sæpius progenerarunt trimos aut quadrimos castrãdos, vt possint pinguescere, nẽpe impressis duobus vulneribus per vnamquamq; plagã singuli eximuntur testiculi. Aut, cùm vnum testiculum exemeris, per impressum vulnus scalpellum inseritur, & media quasi cutis, quæ interuenit duob. testiculis, rescinditur atque vncis digitis alter testiculus educitur, sic fit vna cicatrix. Verum hoc genus castrationis periculosius. Fœminis quoq; vuluæ ferro exulcerantur & cicatricibus clauduntur, ne fiant grauidæ, & pinguescant melius. Aristot. & eum secutus Plinius fœminas post bidui inediam suspensis prioribus pernis vuluam rescindi tradit, atq; sic pinguescere celerius. Nobis probatur magis, vt iuniores castrentur, nempe bimestres, nam sic minus est periculi. Castratis abstinendũ à potu, & modico cibo pascen

pascendi. Vulnera recenti butyro vnguntur ac consuuntur. Sicut sanitatis ac bonæ constitutionis indicium, cauda cō torta, sic inualidam sue m esse certis significationibus deprehenditur. Nam setis è dorso euulsis, si cruor sit in radice setæ, non esse sanam notat. Adhæc sues ægrotantes, aut febricitantes capita transuersa gerunt, & per pascua subitò, cùm paululū procurrerint, consistunt & vertigine correptæ cōcidunt, eoq; notanda capita in quam partem proclinentur, vt ex aduersa parte auricula sanguiné mittamus. Item sub cauda duob. digitis à clunibus intermissis vena ferienda, quæ est in eo loco satis ampla, eamque sarmento prius oportet verberari, deinde ab ictu virgæ tumentem ferro rescindi, detractoq; sanguine colligari saligneo libro vel vlmeo. Quo facto vno aut altero die sub tecto pecudem continebimus, & aquam modicè calidam quantum volent, farinæque hordeaceæ singulos sextarios præbebimus. Quoniam anginæ & strumæ maximè obnoxium hoc animal. Anginæ & tonsellæ si affligant, Didymus è scapulis sanguinem detrahere iubet, alij sub lingua: Aliqui radicula curant inserta. Strumosis sub-

Indiciū sanitatis in sue.

De morbis porcorū & remedijs.

Indicia ægrotantis suis.

Febricitantium suum medela.

Anginæ remedium & strumæ.

ram, vt inspicere suarius & numerum à superiore recensere possit, & si quem decumbens mater suppresserit cubanti subtrahat, & vt facilius purgari possit cubile. Quoties purgatur toties arenā aut aliud inijcere oportet, quod exugat humorem. Etsi enim spurcum animal sit sus, mundum tamen cubile postulat. In haris ostium sit & & limen altius, ne porcelli, cùm mater prodit, transiliant, neq; alieni irrepant. Cùm peperit, largiore cibo sustentare oportet, quo largius lac suppeditare possit, maximè autem hordeum madefactum aut molitum atque aqua temperatum. Quod si penuria pabuli sic ferat, lactens porcellus ære commutandus. Sic enim mater labori subtracta celerius iterum conceptum partum edit. Qui hyeme nascuntur sunt exiles tum propter frigora tum ꝙ matres aspernantur propter lactis exiguitatē, dentibusq; mammas fauciant. Scrofa si partꝰ deuoret, non protinus prodigium existimandum, nam sues ex omnibus pecudibus impatientissimę famis, atque ea adigente non solùm alienam, sed etiam suam sobolem mandere. A partu decem proximis diebus non producunt matrem

ex hara præterquã potum, pòst sinunt abire in propinquum villæ locum, vt crebro reditu lacte alere posit sobolem. Cùm creuerint, cupiunt sequi matrem, tum domi seorsum pascuntur à matre, vt desiderium parentis ferant facilius, quod decem diebus assequuntur. Porcellos à mamma depulsos delicos & iam nõ lactãtes vocari vult Varro, atque à partu decimo die sacres antiquis dictos, quòd tũ primùm ad sacrificia idonei, Ne frendes, quòd nondum fabam frendere, hoc est frangere possunt. Porculator vt industrius sit & impiger, necesse est, memorque omnium, quas pascit, & matricũ & iuniorum, vt vniuscuiusq; partum cõsideret & enitenté obseruet claudatque, vt in hara fœtũ edat. Tum denotét protin' quot & quales sint nati, & curet maximè, ne quis sub nutrice aliena educaт̃. Nã facillimè porcelli, si euaserint harã, miscẽt se, & scrofa cũ decubuit ęquè alieno ac suo pbet vbera. Quare vnaquæq; cũ sua ple claudẽda suario, q̃ si memoria deficitur, quo minus agnoscat cuiusque progenié, pice liquida eandem notã scrofę & porcis imponat, & siue per literas siue per alias notas vnamquamque prolem cùm

Delici.

Lactantes.

Sacres.

uersus splenis vitium prodit. Suum morbis rubetam mederi à Plinio proditum. Aiunt suem vno oculo amisso citò extingui, alioqui ad 15. annos victuram. Est & vitium porci alioqui rectè valentis & pinguis, vt carnem habeat grandinosam & granis veluti pisis infectã. Græci Chalazos vel χαλαζώδεις sues vocant. Idqueanimaduertere licet & linguæ indicio & vocis raucore. Aiunt natiuum esse hunc morbum, & antidotum esse ne inficiatur, si in lintre plumbi affixa sit lamina. Incolumes quoque seruari sues, si bryoniæ radix in potu subinde detur. Generale remedium, alumẽ, sulphur, lauri baccæ æquis partib. addita fuliginis quantũ pugillus cõplectitur eaque cõtusa sacculoque indita potionibus immittantur, idque quotãnis bis renouetur. Aegrotãtib. ex hac potione cui sacculus impositus, prębendum. EVPHOR. Amabo Eumęe qua arte nobis tam pingues succidias paras? arbitror te frumenti plurimum nobis horreo suffurari, quibus tuum pecus tam nitidum alas. EVMAEVS. Rationibus quibuscunque vtar, certè hero meo non sunt hæ inutiles, vti neque vestræ artes, quibus equos bouesque & reli-

Grãdinosæ suis antidotum.

reliqua pecora sic nutritis, ne strigosa videantur. Superius dictum, ignauum esse agricolam, qui succidiam à laniario potius, quàm à proprio fundo cõparet, & alioqui à medicis suilla caro cõmendatur, quod humano sanguini simillima. Neque ex alio animali numerosior ganeæ materia, vt initio ꝓlocuti sumus. Quare maximè refert, rusticam culinam suilla carnis annona, & succidijs instructam penum esse, qua per totum annum familiã sustentet. Imprimis curandum, vt singulis annis ꝓ familiæ numero sues ad saginam educentur. Facilè enim vel nemora, aut, si illa desint, horrea, & paludes campiq; suppeditant, quibus alãtur. Saginantur, vt Plin. existimat sexaginta dierũ spatio, sed magis tridui inedia ante saginationem orsa. Pinguescũt autem hordeo alióue frumento, atque leguminibus vel molitis, vel integris. Omnium autem optimè glandibus, eaque caro omnibus præstat, solidiorq; est, quæ quercinis, quàm quæ faginis glandibus, aut castaneis saginam contrahit. Id pecus adeò pinguescit, vt seipsum præ pinguedine neque sustinere, neq; progredi posit: & Varro refert, in Arcadia spectatã suem, q̃

De saginãdis porcis & salsura suillæ carnis.

præ pinguedine carnis non modò surgere nõ posset, sed etiam in eius corpore sorex exesa carne nidum fecisset, & mures peperisset. Idem addit, L. Volumnio senatori missam offulam cum duab. costis, quæ penderent tres & viginti pondo, cuiusque suis è cute ad os pedem & tres digitos fuisse. Præstat saginare sues bimos aut trimos quàm iuniores, & quę nõdum plenum augmẽtum acquisiuerint. Nam hi augescendo saginam retardare solẽt. Vt autem in diuturnum vsum caro conseruetur, saliri & fumari consueuit, qua cura simul & salubrior & gratior redditur, penusq́ue pluribus annis instrui poterit, & vnius anni vbertate sequentibus sterilib. succurri poterit. Sus igitur iam saginatus pridiè quã occidatur potione ꝓhibetur, quo fit caro ficcior. Nam si bibit plus humoris salsura habebit. Ergo sitientem cùm occideris, eũ vel aqua feruente, vel ex stipula, aut sarmentis tenuibusq́ue lignis flamma excitata glabrato. Vtroq; enim modo pili detrahunt. Neq; ꝓbandum, ꝙ quidam detrahere pellem solent. Inde suspensus posteriorib. pedibus exẽteratur, & intestina in suũ quenq; vsum repurgãtur: & caro refrigescẽs vbi indu-

induruit mox capite, pernisq́;,ac succidijs geminis recisis, in mensa aut tabula largum salem infarciunt, maximè in eas partes vbi ossa relicta. Inde in seriam sub strato sale immittunt. Salsurã decrescente luna fieri volunt quidã. Anteq̃ saliuntur prius omnis sanies & cruor exprimatur abstergaturq́;. Sunt,qui priusquã salire incipiant,exossare cõsueuerint, existimãtes eam rem salsurã durabiliorem, & min⁹ vitiosam efficere. Nõnulli quoq; non in cupis aut seria,sed in tabulato succidias reliquasq́; salitas carnes relinquũt ad dies 10. pòst suspenduntur,vt aere puro perflent̃ in carnario, atq;, vbi aliquot dies perflatæ, paulatim modico fumo & deinceps acrius perfumentur. Gratiores reddentur carnes,si simul cum fumo aërisafflatũ recipiãt. Si initio vehementiori fumo accendantur, rancidæ fiunt carnes. Didymus carnes lõgo tempore recentes seruari tradit,si repurgatæ, refrigerataeq́; atque exiccatæ in locis vmbrosis & humidis collocent̃,Boreali magis q̃ Australi cœlo expositis. Suauiores fieri niue circũposita,paleisq́; superiniectis. Vasa, in quib. carnes seruari debent,probant̃ ea magis,in quib. oleũ fuit, q̃ in quib. acetũ.

De Pastoribus. Etsi de pastorum dignitate,atq; antiquitate diximus,hoc tamen loco addẽdum, frustrà de iumentorum,pecorumq; cura præcipi,nisi sint,qui hoc munus diligenter exequantur, habetque ars pastoritia disciplinam, in qua iam inde à pueritia erudiri vtile fuerit. Et ꝓfectò villicum maximè conuenit in huius disciplinæ tyrocinijs per omnes gradus ad magisterium operarum ascendisse. Nempe à porculatore ad opilionem,atq; inde armentarium pastorem reliquasq; rei rusticæ operas: Verissimumq; hoc,sicut in maioribus imperijs eum demum rectius præesse posse,qui aliquando imperio paruerit, & per omnia gubernatiõis munia ad fastigium euaserit. Quanquã autem vbi pusillus grex, & in propinquo pascitur, etiam pueri & puellæ hanc operam præstent,alicubi quotidiè ad villam redeuntes: Attamen, qui gregem amplum & in saltibus, remotisque campis pascunt diu noctuq; apud gregem excubias agentes, &,vti suprà diximus, in Apulia hybernantes in Reatinis æstiuarent,hos & ætate,ac robore,industria,scientiaque pastoritia instructos esse oportet. Neq; senes, aut pueri collium difficultatem,montiumq;

umq; asperitatem facilè ferunt: Quod faciendum ijs, qui gregem sequunt, præser tim armentarium & caprinum, quib. rupes, ac syluę cordi sunt. Videas in Heluetiorum alpibus robustissimos, & militari more instructos homines armenta sequi, & procul à cõsortio hominum pernoctare, atq; ipsa quoq; lacticinia curare. Quare, qui huiusmodi locis, & gregibus præficiendi, hos oportet esse veloces, firmis membris atque expeditis, qui non solùm pecus sequi, sed etiam à noxijs, rapacibusque bestijs defendere, onera extollere in iumenta posśint, quique excurrere, si res requirat, & iaculari calleant. Qualem Homerus suũ depingit Eumæum. Proinde veteres in emendo pastore certa stipulandi forma vsi, vbi inter cætera cauetur, sanum esse, furtis noxisque solutum. In Illyrico etiam coniuges pastorib. comites in pascẽdo esse, author est Varro, quę cibaria, & cętera necessaria pastoribus expediant. Ac verò, quæ ad valetudinem pecorum pertinent, ea oportet pastorem in promptu habere. Varro ob eam rem, & quòd rationem domino conficere posśit, literatũ requirit. De numero pastorũ, & quot pecorib. armẽtisue

Heluetiorũ pastores.

Stipulatio in emendo pastore.

pastores singuli sufficiant, pro loci, animaliumq; ratione cōstituunt. Idem Varro octogenis hircis singulos tribuit pastores, Atticus cētenis: ad equarum gregem quinquagenarium binos homines, & vt equas habeat in ea regiōe domitas, in quibus regionibus stabularij equas solent abigere, vt in Lucanis & Apulia sæpe accidere proditum. Nostris regionibus vnus opilio centenis, ducentis, sæpe trecentis & pluribus ouibus pręficitur: præsertim vbi quotidiè in villam reducuntur. Porculator vnus vicenis, aut tricenis, ac pluribus sufficit, si non nimis angusto loco pascendus grex. Bobus, atque vaccis ad eundem modum. Equorū apud nos greges rarò pascuntur: sed suo quisq; ruri necessarios alit siue in stabulis, seu pascuis atq; pratis rarò vicenariū excedente numero. Quo aūt pacto pascēda pecora vel ęstate, vel hyeme, & quādo in meridiem atq; occidentē, de hoc superius suo loco
De Canib. admonitū. Canē etsi inter pecora referēdum neget Iureconf. neq; fructuosum sit animal, tamen, sicut & pastor, custodiæ excubiarumq; causa & fidelitatis multis modis cōmendabile. Nā & pro dominis sæpe pugnasse, & dominis defunctis inedia

dia vitam finisse, quosdam compertum. Vnde precia generosorum canum cœperunt esse immensa. Alcibiades 7000. drachmarum canem emisse proditum. Cum primis autem rei rusticæ administrandę, velut subsidiarum animal canis, cuius rei exempla passim obuia. Nã præter fidem singularem, & nocturnas vigilias, etiam custos est pecoris, quòd eo comite opus ad defendẽdum maximè ouillum & caprinum pecus, ꝙ lupi imprimis captare solent, nisi canes opponãtur defensores. Sues si gregatim pascãtur, se defendere solent grunnitu, quasi ad arma socijs conclamatis. Armenta partim calcitratu, partim cornib. se tuẽtur, propulsantq; impetentes. Canum aũt, qui ad vtilitatem parãtur, tria genera, nã de quarto, ꝙ in delicijs habetur, Melitęarum & similium nõ multũ laborabim⁹. Vnum genus est venaticum, quorum indagine, velocitate, atq; labore feras ꝓsequimur, hi quales esse debeãt, & quo modo illis vtẽdum κυνηγετικοῖς suis Xenophon et Oppianus docuerunt, & nos postremo libro, vbi de venatiõe diceť, horum meminerimus. Nũc de rusticis canib. pecorũ ac villę custodibus, sermo instituiť, ac prius de

Canum genera.

Oecurus & villaticus canis qualis esse debeat.

œcuro dicemus domus ac villę custode. Is comparandus est grandi & vasto corpore, voce grauissima & quàm clarissima, vti simul & latratu prodat, & visu terreat, ac ne conspectus quidem horribili fremitu fuget insidiantem. Forma quadrata potius, quàm longa aut breui, capite magno, oculis acribus & radiantibus, vel rauis, vel glaucis, labris subnigris neque resimis superius, neque pendulis inferius, palatu atro, rictu amplo, mento suppresso, & ex eo enatis duobus dentib. dextra & sinistra paulò eminulis, superioribus directis potius quàm brochis & acutis labroque tectis, aspectu leonino, villoso pectore atque amplo, latis armis, cruribus crassis, cauda breui, pedibus amplissimis. Mores neque mites neque truces nimium, ne vel furem aduletur, vel domesticos inuadat, maximè in custodia vigilans, nec erroneus, vt neque vagetur procul à villa, neq; temerarij, sed circumspecti, ne vano strepitu concitatu latret. Nec refert si villatici et οἰκουροὶ non sint veloces, nam plus comminus quàm eminus laborabunt, intraq; septa se continere debent, aduenićtes sagaciter acriterque adoriantur, & latratu prodant

terre-

terreantque. Pecuarius canis neque tam strigosus, neque pernix quàm venaticus neque tam obesus aut grauis quàm œcurus ac villæ custos, sed robustus tamen & promptus ac strenuus ad pugnam adque cursum idoneus, Vt qui lupum aliasúe feras & insidiatores repellere, raptoremque persequi, aut ad prædam denique eripiendam appositus sit. Proinde corpus productius atque longius ad eum vsum habilius quam breue & quadratum, in cæteris cum œcurro conueniet & corporis & naturæ ratio. Quod ad sexum attinet, mares probantnr magis, nam fœminæ catulientes propter canum greges molestæ, tametsi castratæ feroces mordacissimęque & vigilantes esse solent. AEtatis non nimis vetuli, neque prorsus catuli. Siquidem hi neque sibi, neque gregi præsidio esse poterunt, ad custodiam tamen villæ aut domus vetulorum aliquis vsus esse potest. Quod si catulus (nam is melius instituitur) siue ad custodiam seu ad pastoritium vsum cõparetur, experimentum è pedum constitutione capitur, si magnus futurus. Vtque caput habeat grande, leue, venosum atque vt Xenophontis verbis vtar ἰμώδη τὰ

Pecuarius canis qualis quærendus.

Catuli generosi indicia.

ἐντὰ κάτωθεν τῶν μετώπων,auriculis magnis,& flaccidis,pendentibusque, internodijs articulorum longis,pedibus anterioribus,quàm posterioes, breuioribus, sed rectis & magnis,q ingredięti displodantur,digitis discretis,vnguibus duris, talo neque carneo, neque nimium duro sed molli,à fœminibus summis corpore suppresso,spina neque eminula,neq; curua, latera non ita caua sed coeuntia in obliquum,humerorum interualla distātia,clunibus obesis & supra caudam latis, & cætera quæ supra in œcuro requirebamus. Colore quo sit non multū refert, etsi Varroni albus placere,& Columellæ in pastorali quoque idem videatur non displicere,sicut in villatico niger: nam varium in neutro probari, sed vnius potius coloris. Album autem ideo commēdari,vt si in obscuro lupus propulsandus albus conspici poßit,ne canis pro lupo feriatur. Niger tamen & villaticus & œcurus cōuenientior:siue enim luce clara fur aut insidiator aduenerit, terribilior niger conspicitur,siue noctu, ne conspicitur quidem propter vmbræ similitudinem & tectus tenebris tutiorem accessum habet ad insidiantem. Gilui atque flammei

Color.

mei cineritijúe haud displicent, si cæteris virtutum notis respondeant. Certè huius indolis, veluti leonem ex vnguibus metientes, vel comparabimus iuuenes, vel domi natos disciplina idonea instituemus. Nam quantum disciplina faciat, declarat Lycurgi exemplum apud Xenophontem. Vt acres reddantur, subinde irritandi, auribus vellendi, complausuq́ue ad mutuam pugnam incitandi, adiuuandiq́ue ne opprimantur. Nam sic audaciores reddũtur, & interriti, adq; labores infracti. Vinculis primum assuefiunt, si fustis loro alligetur collo, quem aliquandiu trahat, deinde hac veluti pędagogia etiam alligatus vel ducitur, vel domi retinetur. Vincti interdiu reddun tur acriores, noctu soluuntur, sicq; assuescũt noctu vigilare & interdiu dormire. Verùm, vt armati sint aduersus lupos, & alias feras, canesq́ue sequientes, imponunt illis collaria, Varro mellum vocat circulum circa collum ex corio firmo cum clauulis capitatis, & ne duritia noceat, insuitur pellis mollior. Videndum inprimis vt boni seminis sint canes & si fieri posit ex eodem semine, nam cognati maximè inter se sunt præsidio, ma-

Mellum.

Genus.

matres sint animosæ, æqualibus papillis, ætas iusta ad pariendum annua, & pariunt quotannis ad annos nouem nec sunt vtiles post annum decimum. Mares, vt Columella scribit, generant iuueniliter vsque ad decem annos, seniorum pigra soboles. Homerus videtur canis vitam vltra 20. annos producere, vbi de Vlysse reuerso deq; canis ἀναγνωρισμῷ loquitur. Et nos vidimus qui ad eam ætatem putabantur accessisse, sed inutiles prorsus. Ætas è dentibus cognoscitur, iuuenũ sunt albi atque acuti, senum nigri & obtusi vt Aristot. tradit. Vere catulire plerunq; incipiunt, gerunt in vtero sexagenis diebus vel ad summum sexagenis tribus diebus eisdẽ Aristotele & Xenophonte autoribus. Varro ternis mensibus prægnãtes esse scribit, Laconicæ octauo mẽse generant, cæteræ canes etiam semestres coitum patiuntur. Vno initu implentur. Pariunt circa solstitium. Gignunt cæcos & quo largiore aluntur lacte eo tardiorẽ visum recipiunt non tamen vnquam vltra vicesimum primnm diem, nec ante septimum. Quidam tradunt, si vnus gignatur nono die cernere, si gemini decimo, idẽque in singulos adijci, totidemq; esse

Ætas.

Partus canum.

esse tarditatis ad lucem dies. Et eam quæ ex fœmina primipara genita. cititius cerni. Optimum in fœtu qui nouissimè cernere incipit, aut quem primum fert in cubile fœta. Statim vt editi sunt catuli degeneres abijciantur. E septem retineantur tres aut quatuor, è tribus duo. Primis mensibus dum corroborentur cum matribus permittẽdi lusus causa, pòst instituendi, interdiu catenis continendi, & nocte, vt ante dixim⁹ soluẽdi. Nec vnq̃ eos quorum generosam indolẽ volumus conseruare, patiemur alienę matris vberibus nutriri. Quoniam & lac & spiritus maternus plurimum ad ingenij atq; corporis incrementa faciat. Quod si effœta lacte deficitur, caprinum maximè præbebitur dum fiunt mensium quatuor. Substernere oportet ipsis paleas aut aliud vt molliter cubent & incalescant, frigus enim & hoc animal ægrè fert. Caudas catulorum post diem quadragesimum quã sint editi sic castrari conueuiet. Neruus est qui per articulos spinæ prorepit vsque ad vltimam partem caudæ. Is mordicus comprehensus & aliquatenus eductus abrumpitur, quo facto neque in lon-

Caudæ præcisio.

longitudinem cauda fedum capit incrementum,& rabies(vt quidam volunt)arcetur. Existimantur in vrina attollere crus ferè semestres. Id est signũ consumati virium roboris, fœminæ hoc idem sidentes.

Cibus canis. Cibus canis vtrique generi communis proprior Varro inquit hominis quam ouis. Pascitur enim culina & ossibus. Diligenter illi de cibo ꝓuidendum alioqui fame compellitur ad cibum quęrendum diuertere & diuagare vel à villa vel à pecore. Xenophon totum annum lac præberi vult & ea quibus per omnem vitam vsuri sint,& præterea nihil. Graues enim repletiones crura canum distorta reddere,morbos generare atque interiora corrumpere scribens. Panis cõmunis cibus , sed eum cùm lacte aut sero lactis dandum Varro censet,ꝙ eo cibo assueti à pecore nõ citò discedãt. Datur etiam panis iure perfusus ex ossibus,atque ea ipsa ossa contusa quę dentes firmiores & os patulum reddunt ac malę vehementius diducuntur,acrioresque fiunt propter medullarum saporem. A morticinę ouis carne abstinendum,ne ducti sapore minus abstineant à pecore. In fœtura dãdus potius panis hordeaceus quam triticeus.

ceus. Magis enim eo aluntur & lactis præbent maiorem facultatem. Cibum aſſueſcat capere interdiu, nocte ſoluuntur excubiarum cauſa. Ter paſcere oportet quotidie, mane vbi alligantur, apponendusq́; potus, item meridie & veſperi cum ſoluuntur. Nomina imponi debent breuia, quo celerius quiſque vocatus exaudiat. Græci & Latini diſſylabis, Germani monoſyllabis plerunque vtuntur. Etſi Colu. non breuioribus duab. ſyllabis nomina indi debere ſcribat, idq́ue declarat in nominibus tam Græcis quam latinis, σκύλαξ, ῥώμη, ἄλκη, λάκων. Itẽ lupa, tigris, cerua. Xenophon innumera recenſet omnia ferè diſſyllaba. Morbi & vitia canum ſunt muſcarum plagæ, ricini, ſcabies. Aduerſus hæc catulos ex amygdala amara cum aqua trita circa aures & intra digitos liniendos, vt neq; muſcæ hæreãt & ex ulcerationem inducãt, neq; ricini aut pediculi moleſti ſint. Quod ſi vlceribus iã p̃occupatæ fuerint. Picem liquidã ſuillo adipi vulnerib. inſtillari conuenit. Hoc medicamine etiam ricini contacti decidunt, nam manu non ſunt auellendi. Pulicoſæ cani remedia cyminum tritum pari pondere cum veretro & aqua mi-

Nomina canum.

Morbi.

Ricinorum pellendorũ ratio.

mistum atque illitum, Vel, vetus amurca per totum corpus fusa. Si scabies, cythysi & sesami tantundem conterito, & cum pice liquida permisceto, vitiosamq; partem linito. Quod medicamẽtum etiã hominibus conuenit. Scabiei mederi ferũt si cutẽ pertũdas graphio vel stilo, itẽ si puluere tormẽtario oblinas. Arist. scribit canes tribus potissimum morbis laborare rabie, angina, podagra. Ac rabiem facere furorem & quæ momorderit omnia rabie corripi, at hominem non semper. Intereunt hoc morbo etiã quę morsa sunt excepto homine. Rabies Syrio ardente cum primis pestifera. Nam & solis æstu & frigore intensissimo rabie infestari canes tradit Aegineta. Demorsos aquæ metus, quam ὑδροφοβίαν vocãt, corripit. Quapropter obuiam itur per triginta eos dies gallinaceo maximè fimo mixto canũ cibis, aut si præuenerit morbus, veretro. Plinius tradit in lingua canum nasci vermiculum, quæ vocetur lytta à Græcis, quo exempto infantibus catulis, nec rabidos fieri, nec fastidium sentire. Columella vt paulò antè dictum neruum in cauda eductum eodem conferre tradit. Rabidi cibos & potum auersantur,

Rabies.

ὑδροφο-βία.

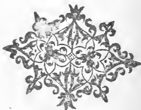
λύττα.

Signa rabidi canis.

ſantur, largam ſpumoſamque ore ac nari
bus profundunt ſaliuã, toruis intuentur
oculis, ſtrigoſum corpus & ſolito com-
preſsius cauda ſub natibus contrahitur,
aſſultant ſine latratu & nullo diſcrimine
beluas & hoĩes notos iuxta & ignotos.
Quemadmodum canis ad cuſtodiã tam *De Felibus.*
domus & facultatum quàm pecoris, ita
felis domeſticum animal (ab Aegyptijs
propter vtilitatem pro Deo coli ſolebat
felis aurea) nam cùm mures tam in vrbi
bus quàm in villis multum incommodi
afferant, aduerſus hoc felium vſus perne
ceſſarius, nec vllum remedium præſen-
tius. Catum vulgus, Græci ælurum vo-
cant, muribus natura inimicum animal
noctu vigilans interdiu dormit. Silen-
tio enim & leui veſtigio ac velocitate oc
cultoque ſpeculatu in mures & auiculas
inſilit, noctu acrius atque interdiu cer-
nens, vt teſtatur Alexan. Aphrodiſeus.
Oculi in tenebris radiant fulgentque.
Coitus ferè circa Februariũ & alias nam
ſæpius gignit mare ſtante, fœmina ſub-
iacente. Cœcos parit ſicut & canis. He-
rodotus author eſt feles poſtquàm ſunt
enixæ non amplius adire maſculos, ipſos
verò mares fœminas coeũdi gratia quæ-

rentes cùm potiri nequeant, fœtus necare, quibus illæ orbatæ, cupiditate prolis, cuius est id animal amantissimũ, ad mares reuerti. Masculi castrati domum custodiunt diligentius, alioqui ob venerem euagantur. Excreméta obruunt terra vel frumento intelligentes odorem illum indicem esse sui. Locus quo mundior, hoc citius vrinam in eum eijcit. Plutarchus scribit felem odore vnguenti turbari ac furere.

Finis libri quarti.

LIBER IIII. DE AVIARIIS, RELIQVISQVE VILLATICIS AC COHORtalibus pastionibus.

Vemadmodum pecuariæ pastiónis cura non aspernandá rusticis stipem affert, ita & auium, apum atq; piscium alendorum studium vberrimum pro natura locorum quæstũm præbere solet. Vnde simul & villæ prouentus augere, & mensam assiduis inemptisq́ue dapib. opulentare licet. Auiaria primùm instituisse omnium generum inclusis auibus M. Lælius Strabo Brundisij proditur, atq; ex eo cœptum animalia coërcere, quibus natura cœlum assignarat. Aues autem exoticas & peregrinas varias subinde aduehi cœptum, è quarum educatione ac saginatione, simul & voluptas & fructus percipitur. Introduximus Pullarium, Chenoboscũ, Melisseum ac Piscinarium de pastione cohortalium auium atque apum differentes.

Pullarius. *Chenoboscus.* *Melisseus.* *Piscinari⁹.*

MELIS. Ecquas te hic video, Pullari, aues educare? arbitror impendij plusculũ, prouentum exiguum percipere, ornithonisque impẽsas, quæstum facilè vincere. PVL. Certè impẽsas ipsas sarciunt aues, siue vendere eas, siue culinæ destinare libeat. Aiunt Auidium Lurconem HS. sexagena millia nummûm è suo ornithone singulis annis collegisse. MELI. At ego cõmunes illas aues & indigenas magis probo. PVLLAR. Et nos eas quoq; educamus in hoc rure. MELIS. Age igitur mihi commemores qua disciplina vtaris, nam oportet te peculiari diligentia & arte in his curandis vti. PVL. Ad suum quenque quæstum æquum est esse industrium: Si requiras, nõ recusabo mei auiarij studium explicare, si tu quoq; apum tuarum œconomiam non graueris explicare. MEL. Nequaquam grauabor in hoc tibi quoque mutua opera parêre. PVL. Bonis igitur auibus meam disciplinam vobis declarabo, exorsurus à communibus: Nam inter domesticas aues primum locum gallinacei pulli sortiri vidétur, adeò vulgares, vt vel pauperrimę muliercula impensa facilè nutriri queant. In hac aue tria naturæ καὶ τῆς ϛοργῆς admirari

rari licet. Primùm, quòd ouorum excludendorum tanta sollicitudine tenetur, vt cibi potusque necessitatem negligat: Deinde, quòd pullos tanta curat diligentia, vt vitæ suæ discrimen pullis tuendis opponere nõ dubitet: postremum, quòd tempestate ingruente aut frigore atque ęgritudine afflictos sub alis colligat foueatq; neglecta ꝓprij corporis iactura. Suauissima extat in Euangelio comparatio scripturæ, qua Christus seruator noster se galline comparat pullos sub alis colligentis. Quare cùm hę omnibus communes, & intra villarum septa pascantur, ab his ordiendũ erit. Ac primùm, qui pulli probentur magis, & quæ educandi, pascendi, saginandique ratio. Principiò, cõparandæ ad fœturam fœcundissimæ, quales sunt ferè fuscis, aut rubicundis, flauis, aureisúe, atque etiam nigris plumis. Vitantur albæ, quæ sunt plerunq; molles, ac minus viuaces, tum ne fœcundæ quidem facilè reperiuntur: Et quia conspicuæ, accipitrum prædis magis expositæ. Sint igitur matrices coloris probati, robusto corpore ac pectore, magnis capitibus, rectis, rutilisque cristulis, & interdum geminis, aurib. albis, & sub hac spe- *Gallinæ quales comparãdæ ad fœturam.*

cie quàm amplissimæ, vngulis paribus. Generosissimæ iudicantur è Columellæ sententia, quæ quinis digitis, sed ita, ne crurib. emineant trãsuersa calcaria, nam quæ hoc insigne gerit virile, ad concubitum contumax, dedignatur admittere marem, raroq; fœcunda, etiam cùm incubat calcis aculeis oua perfringit. Pumiliones gallinas etsi vetustas cùm ꝓpter infœcunditatem, tum propter alias causas improbat: tamen plurib. locis fœcundæ reperiuntur, ouaque plurima edunt. In Britannia insula hoc tẽpore ad cibos delicatos expetuntur. Gallinaceos mares quàm salacissimos habere conuenit, atq; in his idem qui in fœminis color, idemq; numerus vnguium, & alia pleraque probantur: attamen status altior requiritur, caput erectum, sublime, cristæ roseæ, excelsæ, nec obliquæ, oculi nigricantes ac rari, aduncum ac breue rostrum, aures magnæ, candidæq;, paleæ ex rutilo & albo resplendentes & velut incanæ barbæ dependentes, iubæ variæ, vel ex aureo colore flauescentes, vel ex viridi relucescentes, per collum ceruicemque in humeros diffusæ, musculosa pectora, lacertis robustis, alæ plenæ ac proceræ, cauda, duplici

Pumiliones gallinæ.

Gallinacei mares quales deligẽdi

ordine

ordine singulis vtrinq; prominentib. pẽnis inflexa, fœmina & clunes frequentib. plumis hirta, robusta crura, infestis sudibus nocenter armata: Mores etsi non ad pugnam neq; ad victoriæ laudem exigantur, attamen generosi, alacres, vigilantes probãtur, & ad sæpius canendum, excubiasq́; seruandas prompti: Est enim ales, diem horasque, &, vt Prudentius testatur, pœnitentiam annuncians: nec qui facilè terreantur, nam interdum resistere debent & protegere coniugalem gregem, atq; etiam serpentem, aliudúe noxium animal interficere: ad pugnãdum tamen propensi & rixosæ libidinis non probantur, quod plerunque cęteros persequantur, neq; patiuntur gallinas iniri, cùm ipsi pluribus sufficere non possint. Proinde illa procacitas prohibenda est corio in orbem formato, perq; mediam eius corij partem pes galli inferetur, eaq; quasi cõpede coerceatur petulãtia. Nam etsi quidam ferocissimos alant ad pugnã & ad certamina, attamen hîc industrij patrisfamiliâs vectigal instituitur potius, quàm rixosarum auium lanista. Mari, qualem descripsimus, quinas aut senas fœminas adhibebimus, peregrinis, &

Mas quot fœminis iũgendus.

& quas maritimas vocant, pauciores propter grauitatem subdendæ, nempe ternę singulis aut quaternæ, quòd mares non perinde salaces, neq; matres ita fœcundę, & quæ q̃ maxima geminisq́; interdum vitellis oua pariant, plurimę tamen inertes ad incubandum, raroq́; multos educant pullos. Itaq; quib. cordi est id genus educare, oua generosarum vulgarib. subijciunt excludenda, à quibus & pulli nutriuntur. MEL. Cedò, quo tẽpore maximè conuenit pullitionem procurare? PVL. Quibusdam locis, nempe calidioribus, Ianuario incipiunt oua edere gallinæ, frigidioribus Februario, aut ad finẽ Ianuarij. Potest aũt fœcunditas maturior cibis idoneis prouocari, prębeturq́; cõmodissimè hordeum semicoctũ, quod & ouorũ auget incrementũ, & partus frequentiores. Sunt qui eum cibum existiment condiendum cithysi folijs & semine eiusdẽ, quæ vtraq; mirum in modum putantur auium fœcunditatẽ augere. Aut vbi hæc non suppeditantur, sporia supplere poterit. Proderit & calidioribus locis aues fouere, & cùm parturierint aues, curandum, vt habeant cubilia munda, paleisq́; strata, eaq́; subinde cõuerrẽda, & recẽtia subster-

Incubationis tempus

substernẽda stramina. Nam replentur pulicibus, alijsq; animalibus, quę gallinas conquiescere non sinunt, ob quam rem oua aut inæqualiter maturescunt aut cõsenescunt. Obseruare autem oportet, cũ oua ponuntur, vt edita colligãtur noten turque, quæ quoque die nata, vt quàm recentissima glocientibus supponãtur: Possunt tamen & requieta supponi, dum ne vetustiora sint quàm dierum decem. Cũ primùm parere desierint ferè incubare cupiunt, verùm, id non omnibus permittendum, quòd nouellæ ouis edendis quã excubandis sint vtiliores. Inhibetur autem ea cupiditas pinnula per nares traiecta. Veteranæ potius ad excubandum eligendæ, quæ id sæpius fecerint quàm pullastræ. Cognoscendæ etiam quæ excubando vtiliores: Aliæ enim excubandis, aliæ educandis aptiores. Rursus quædam & sua & aliena conculcando frangunt aut deuorant, easque submouere oportet, & si vngues, rostraque acuta habent, eas quoque pariendo potius occupandas quàm incubando. Citra excubationem excludi pullos existimat Democritus, si gallinarũm stercus cribratum tenuiter in ventriculos mittatur, eiq; gallina

Oua quæ supponẽda ad excludẽdum.

Excubandi cupiditas quo inhibeatur.

Exclusio citra excubationem.

linarum pēnæ circunponantur, superq; has oua interponantur recta, parte acuta sursum versa, deinde sup hęc rursum idē stercus inijciatur, donec vndiquaq; sint contecta. Quo facto, primos duos aut tres dies sinentur, ac deinceps in singulos dies conuertantur, ea cautione habita, ne oua inter se collidantur, & æqualiter foueantur. Post viginti dies reperientur oua in ventriculis rupta. Vigesima igitur die testam adimito, pullisque exemptis, gallinis committito. Est proditum literis, in sinu mulierem ouum fouisse nō intermisso tepore. Nec falso Augusta augurata traditur Imperatoris inde fœta. Adhæc inuentum, vt oua in furno aut calido loco posita, paleísue, igne modico fouerentur, homine aliquo ea versante die ac nocte, statutoque die erumpere fœtum. Aristoteles scriptum reliquit vasis tepidis iniecta sponte oua pullum procreare, aut etiam fimo obruta: Syracusis potatorem tamdiu, vt oua sub storia posita excluderentur, potasse. Numerum ouorum, quæ subijciuntur, imparem esse volunt aliqui, nec semper eundem. Nam Ianuario aut Februario quindecim, nec vnquam

quam plura subijciantur, Martio nouendecim, nec his pauciora. Deinde tota æstate vsque in Septembrem aut Octobrem totidem, Pòst superuacua pullationis cura, quòd pulli frigore intereant & humoribus. Etiamsi à solstitio æstiuo pullos incrementum non suscipere quidam tradant, atque optimam fœturam esse ab æquinoctio verno. Semper autem obseruãdum, vt luna crescente à decima ad quintam decimam id fiat, Tum enim commodissimam suppositionem, Et sic dispensandum tempus, vt rursus excludantur pulli luna crescente, diebus videlicet quibus animantur oua, & in speciem volucrum conformentur. De tempore exclusionis variant. Aristoteles vndeuiginti diebus excludi scribit, Varro ter septenis, vel bis denis diebus gallinaceum genus, pauoninum & anserinum ter nouenis perfici, aliquando pluribus, anatum totidem quot gallinaceorum, Idque si diem simul atque noctẽ incubet, præterquam mane ac vesperi, dum cibus ac potus præbetur, quod tempus etiam inuitis concedendum. Aestate citius quàm hyeme absoluitur exclusio. Si pauonina cum gallinaceis exclu-

Tempus excludendi.

excludéda ſupponas,pauonina decem die busante gallinaceos ſubijcias,vt vnà excludantur: nec plura quàm quinque pauonina aut anſerina gallinis ſupponéda.

Vt mas aut fœmina producatur. Vt mares excludantur quàm longiſsima &acutiſsima oua ſubiicies: ſin fœminas quã rotundiſsima,vt Plinius &Columella ſcribunt,licet contrà Ariſtoteles ſentiat.Oua ſubinde diebus aliquot interpoſitis vertenda, vt æqualiter concaleſcant.

Oua quomodo exploräda. Vt autem deprehendere liceat quæ plena ſint & vtilia,&quæ inutilia,in aquam mittenda ſunt,vt Varro præcipit & quæ inania ſunt,ſupernatãt,plẽna ſubſidunt. Alij ad lucernam explorat,nã quod inane,perlucet. Non autem quatienda, ne vitales fibras iam inchoatas, confundas. Compertum quaſſata claudos produxiſſe pullos. Poterimus etiam animaduertere,an oua quæ excubantur in ſe ſemen habeant,ſi quatriduo,pòſt quàm incubari cœperint,ad lumen aut ſolis ſplendorem teneas,et ſi purum animaduerteris, eijciendum,& aliud ſubſtituendum.

Aduerſus tonitrua. Aduerſus tonitrua,quibus vitiãtur oua, quidam folia vel ſurculos lauri ſubijciunt, aut graminis aliquid infra cubilium ſtramenta. Aliqui allij capita cum clauis ferreis.

reis. In ipsis caloribus æstiuis oportet aliquoties oua conspergere leniter aqua ac madefacere, ne nimia caliditate exiccentur aut inania reddantur, præsertim Indicarum auium & pauonum. Si nidum euerras sternasque ac mundare velis, oua singula manu in alueolum ligneum conferas, ac deinde in pręparatum nidum reponas. Incubantibus, cibus & potus iuxtà ponendus, vt studiosius nidis immorentur, neúe longius euagantes oua refrigerentur. Et quãuis matres oua pedibus conuertant, tamẽ vbi desilierint matres, manu versanda, vt æqualiter calore concepto facilè animentur: et si qua vnguibus læsa sunt, ea remoueat auiarius. Die vndeuigesima inspiciendum an pulli rostellis oua percuderint, auscultandumque an pipiant. Nam aliquoties propter duritiẽ putaminũ erumpere nõ queunt. Itaq; hęrẽtes eximere manu oportet pullos & matri fouendos subdere, idq; non amplius triduo faciẽdum, nã post vnum & vigesimum diẽ silentia oua carent animalib. eaq; remouẽda sunt, ne incubãs inani spe detineatᷣ effœta. Vigesimo enĩ die si moueatᷣ ouum iã viuentis intra putamẽ vox auditᷣ. Ab eodem tẽpore plumescit, ita

ita positus, vt caput supra dextrũ pedem dextrã verò alã supra caput habeat, vitello paulatim deficiẽte. Pullos nõ oportet singulos, vt quisq; natus sit, tollere, sed vno die incubili cũ matre sinere, & aqua ciboq; abstinere, dum oẽs excludant. Mirũ & tamen cõpertum ꝙ antè q̃ cibum attigerint nõ pereant, si è sublimi decidát. Postero die cũ grex fuerit effœtus, Colu. docet, cribro supponendos, & pulegij surculis fumigare, aut in cophinũ missos suspendere in fumo, q̃ res prohibere pituitã putatur, ea eñ celerrimè teneros necare solet: Inde cauea cũ matre claudendi, & farre hordeaceo cum aqua incocto, vinoq; insperso modicè alendi. Maximè enim cruditas vitãda est, atq; ob hoc tertia die cauea cum matre cõtinendi. Postq̃ emittuntur ad recentẽ cibũ, singuli tentandi ne quid hesterni habeãt in gutture: Nam si vacua nõ est ingluuies, cruditatẽ significat, abstineri debent dum cõcoquát. Lõgius autẽ non est permittendum teneros euagari, sed circa caueã continendi sunt, & farina hordeacea pascendi dum corroborentur. Cauendum autem ne à serpẽtibus afflentur, quorum odor tam pestilẽs vt vniuersos enecet: Id euitatur incenso

sæpius

ſepius cornu ceruino, vel galbano, vel mu liebri capillo quorũ omniũ nidore pdicta peſtis repellit. Curandum vt tepidè habeant, ſiquidem nec frigus nec calorẽ immodicũ tolerant. Plumæ circa podicẽ & ſub cauda ſubinde detrahendæ, ne ſterco re indurato naturalia pcludantur, qđ ſi ſentiat, pinna ptundatur, digeſtisque cibis iter aperiatur. Cum matrib. ad menſem ferè ſeruãtur clauſi poſt datur vagandi libertas. Inimiciſsima etiam validioribus omniumq; generi pituita maximè inter meſsis vindemiæq; tẽpus. Alba eſt pellicula linguã veſtiens extremã, hęc vnguib. vellitur & loc⁹ cinere tãgitur, & allio trito plaga cõſpergitur. Ea peſtis euitatur mũdiſsimis vaſis, & vt mundiſsimã pbeamus aquã gallinariaq; mũda pſtentur fumigenturq;: aut incubatus ſit in fumo maximè ex lauro & herba ſauina. Mederi quoq; vulgus ſolet huic malo penna ptrãſuerſas inſerta nares, perq; oẽs dies mota, cibus, vel ruta butyro oblita, vel alliũ cũ farre aut aqua pfuſum, aut deniq; ſpicę allij tepido madefactę oleo faucibusq; immiſſę. Quidã inqt Colu. hominis vrina tepida rigant ora & tamdiu comprimũt dum eas amaritudo cogat per nares emoliri pituitæ nauſeam. Sunt qui allio

De morbis pullorũ & remedijs.

Aduerſus pituitam.

in frusta conciso & oleo feruenti indito, quo refrigerato oseluunt. Si lupinum comedant, sub oculis illis grana erumpunt, quæ nisi leniter apertis pelliculis auferunt, extinguunt aues. Quod si pituita circumuenit oculos, & iam cibos respuat, ferro rescindantur genæ, & coacta sub oculis sanies exprimatur ac sal tritum infriatur. Idque accidit cùm æstate consistens in cohortibus aqua potatur, et cùm cibi penuria laborant ac frigore cruciantur. Oculis laborantes portulacæ succo & muliebri lacte curare solent, oculis forinsecus illitis, aut cumino ac melle saleque ammoniaco. A pediculis liberantur cumino tosto & staphide agria paribus portionibus contusis, illitaque ex vino. Item aqua decoctorum syluestrium lupinorum proluere, vtile tradunt. Si gallina ouum comedat, oui cãdido euacuato gipsum aut aliud liquidum infundatur, vt in testæ duritiam transeat. Vt vuas non attingant efficit vua labrusca de vepribus immatura lecta, & cum farre triticeo minuto cocta esurientibusque obiecta, eius sapore offensæ aspernantur vuas. Dandum vuæ florem in cibo, vt vuas non attingat, Plinius tradit.

Vt

Vt autem in cæteris animalibus rusticis, ita in hoc genere optima seruanda & deteriora vendenda aut mensę destinanda: quapropter per autumni tempus omnibus annis cùm fructus earum cessat, numerus minuendus, submouendę veteres, puta quæ trimatum excedunt, & quę aut parum fœcundæ aut non bonæ nutrices: imprimis autem quę oua vel sua vel aliena exorbent, nec minus quæ vt gallus cãtare atque calcare incipiunt. Adde serotinos pullos, qui à solstitio nati iustum incrementum accipere non queãt. Galli tamen quãdiu fœminas implent retinendi. Rarior enim in his auibus mariti pręstantia. Ad saginam potissimùm aptæ, q̃ in ceruice cute pingui. Locus ad saginandum calidissimus deligendus, & modici luminis, quòd motus earum & lux pinguedini inimica, vt Varro tradit, & experientia suffragatur, idq; ad dies 25. tum deniq; pingues fiunt. Singulæ caueis vel sportulis pendeant, habeantq; ab vtraq; parte foramina, vnũ quo caput, alterum quo caudam exerant, vt & cibum capere, & stercus egerere possint. Substernãtur palcę aut fœnum cordum, nam si durè cubent, citissimè pinguescunt. Pluma omnis

Delectus in seruando.

De saginãdo.

nis in capite sub alis atq; clunibus detergatur, illic ne pediculũ creet, hîc ne stercore naturalia lædantur. Cibus præbetur hordeacea farina, quę cùm est aqua asper sa, ea subacta formantur offæ, quibus aues saginantur, ea tamen primis diebus parcius datur, donec concoquere assuescant: deinde tantum dandum quantum concoquant, neque recens admouenda, nisi apparuerit tentato gutture nihil reman sisse. Alij mulsa aqua conspergunt farinam, melli tribus aquæ partibus additis, vini vnam addunt, eoque madefacto triticeo pane obesant: alij lacte addito sagi-

Castratio. nari delicatissimè tradunt. Castrantur gallinacei, vt Aristoteles tradit, parte nouissima alui, quæ, cùm coëunt, concidit. Hanc si duobus aut tribus ferramentis adusseris, capos fieri. Quòd si perfectus est qui castratur, crista pallescit & cucurire desinit, neque coitum repetit. Nostrates fœminæ circa fœmina vulnere facto testes digitis eximunt, plagaque resuta butyro illinũt, inde cauea inclusos die vno aut altero à potu arcēt. Porrò ab ineunte messe, atq; per hyemem totam abũdè cùm alijs tum hisce auibus excussa frumenta ministrant alimenta, quibus sustineantur.

neantur. Vbi vinearum vsus, hîc subtractis sumptuosiorib. cibis vinacea præbentur: vbi & frumenti excussio & vinacea desunt, hîc vel vel auena, sporia, alióue pabulo aluntur. Vt autem & hyeme oua pariant, præbetur semen cannabis, quod calefaciat. Si magna oua desideres, Leontius tradit, testam laconicam, tusam furfurib. & vino admiscendam atq; subactã gallinis obijciendam: aut testæ contusæ acetabulum vnum ad duas chœnices furfuris admiscendum & in cibum præbendum. Oua gallinacea, sicut & columbarum & anserum ac pauonum & testudinum, candidi sunt coloris, aquaticis subuiridia & pallida quædam. Indicarum auiũ pauoninis cætera similia, nisi quòd punctis minutis, sicut & meleagridum, distincta. Phasianis & cẽchridum subrubri coloris. Intus omne ouum volucrum bicolor, vt scribit Plin. Aquaticis lutei plus q̃ albi, idq; ipsum magis liuidum q̃ alijs. Pisciũ vnius coloris, in quo nihil cãdidi. Auium oua ex calore fragilia, serpẽtũ ex frigore lẽta, pisciũ ex liquore mollia. Exeunt oua à rotundissima sui parte dũ pariunt molli putamine, sed ꝓtinus durescẽte, q̃buscunq; emergũt portiõib. *Ouorum discrimina, & de ouis in genere.*

 Oblon-

Oblonga probanť magis,atteſtante Poeta: Longa quibus facies. Atque his,vti ſuperius dictum,maſculos produci, rotundioribus fœminas,licet Ariſtoteles contrà ſentiat. Vmbilicus ouis à cacumine ineſt quaſi gutta eminens in putamine. Gallinæ quædam grandiuſcula oua pariunt,& geminis plerunque vitellis,& putaminis medium quaſi circulo cinctum, quod & ab Ariſtotele proditum, & experientia didicimus. Nonnullæ gemina edunt,geminosq́ue excludunt. Quarundam tanta fœcunditas,vt ſexagena,quarundam vt quotidiè,aliarũ vt bis die pariant:Aliquæ in tantùm fœcundę,vt effœtæ intereãt. Omnib. ouis medio ineſt quaſi guttula ſanguinea,quod eſſe corauium exiſtimant, primum in omni corpore id gigni exiſtimãtes. Ipſum animal ex albo corporatur. Cibus eius in luteo. Omnib. intus caput maius toto corpore. Oculi compreſſi capite maiores. In creſcente pullo,cãdor in medium vertitur, luteum circumfunditur. Viceſimo die ſi moueatur ouum,iam viuẽtis intra putamen vox auditur, ab eodem tempore plumeſcit,ita poſitus,vt caput ſupra dextrum pedem habeat,dextram verò alam

ſupra

ſupra caput,vt ex Ariſtotele Plinius prodidit. Plena quę ſint,vt cognoſcatur,ſuperius dictum. Oua irrita, quæ & hypenemia dicũtur,mutua fœminarum imaginatione libidinis gigni tradunt: Alij vento ea putant generari, & ideo Zephyria dici, vt Ariſtoteles ante Plinium tradidit. Oua ſeruantur per hyemem,ſi paleis vel mento obruas: æſtate, ſi furfuribus vel tritico. Quidam trito ſale ſex horis prius operiunt, deinde eluunt, atq; ita paleis aut furfuribus obruunt. Nõnulli ſolida, plerique etiam freſa faba coaggerant,alij ſalibus integris operiunt: Verùm ſal,ſicut non patitur putreſcere, ita minuit oua, nec ſinit manere plena. Gallinaria conſtitui debent parte villæ,quæ hybernum ſpectat orientem, iunctaque ſint,ſi fieri poſsit,furno aut camino, aut denique culinæ, ita vt ad gallinarium fumus perueniat, qui his auibus eſt ſalutaris: vndę arbitror ortum, vt in penſionibus maiores reperiãtur ſtipulaſſe pullos fumarios tanquam melioris notæ, id ꝙ documentis publicis penſionum conſtat. Ornithonis autem cellæ perpetua frons orienti ſit obuerſæ, inque ea fronte aditus detur: Sint autem cellę ſcalis tabula-

ὑπηνέμιον ὠόν.

Zephyria.

De gallinarijs..

Pulli fumarij.

tisque instructæ,& paruis ab oriente illu minentur fenestellis,quæ & ipsis auibus matutinum præbeant exitum,& vespertinum ingressum ad quietem nocturnã. Nocte autem claudantur, quo tutiores maneant,& fenestellæ sic clatris muniantur,ne possint noxia animantia irrepere. Per ordinem etiam disponenda gallinarum cubilia & nidi,quibus aut oua edantur,aut excludantur pulli. Ascẽsus ad cubilia & nidos datur iunctis asser culis atque scandulis,quæ paululum formatis gradibus asperantur,ne sint aduolantibus lubrici,neque nidis aduolando & insiliendo oua perfringant. Non esset inutile intrinsecus & extrinsecus auiaria poliri opere tectario,ne vel mustelę aut alia noxia animalia accessum habeant. Tabulatis insistere dormientẽ auẽ non expedit,& ferè recusant volucres : Sic enim suo læduntur stercore, quod cùm pedibus adhærescit, podagram generat. Quare perticas habeant quibus insistant quas in quadrum dolari vult Colu. sed magis conuenit esse rotundas, ita tamẽ, ne sint ita teretes vt leuitas insilientem nõ patiatur se contineri. Perticæ autem foratis duobus diuersis parietibus induuntur,

untur, ita vt à tabulato pedalis altitudinis & inter se bipedalis latitudinis spatio distent. Hæc erit cohortalis officinæ dispositio. Porrò cohors per quam vagãtur non tã stercore quã vligine careat. Nam plurimũ refert aquã non esse in ea, nisi in vno loco q̃ bibant, eamq́ue mundissimã: Nam stercorosa pituitã generat, vt antè dictum. Pura vt seruari poterit aqua q̃ bibant & cibus vasa lapidea vel fictilia, q̃ præstant: aut etiã lignei canales superius tecta à lateribus fabricentur quæ foramina habeant, vt auium capita possint admittere: Nisi enim tecta sint, auis insiliens proluuie ventris conspurcat. Escadanda manè die incipiente, ne latius euagentur, & antè vesperam, vt tempori us ad cubilia redeant. Clausæ ter, vt Columella vult, pascendæ. Bis aut ter certa voce conuocandæ, vt ea agnita propter cibi spem accurant. Debetq́ue numerus subinde recognosci, quod volatilia facilè custodiã fallant. Est etiam siccus puluis iuxta parietes suppeditandus, quibus veluti lauentur & pinnas emũdent. Nam sicut sus volutabro, sic puluere delectantur cohortales aues. Hæc ferè sunt, quæ de gallinaceis pullis dicenda videntur.

Pascẽdarũ gallinarũ cura.

Puluerem gallinis suppeditandũ

MEL. At de reliquis quoque auibus ruris differendum erit:id fortè Chenobofcus expediet. CHE. Si fic iubetis,non recufabo de meo quoq; pennato pecore differere. MEL. Maximè. CHE. Inter aues

De anseribus. rufticas profectò anferes meritò fecundo loco referentur & anates, quæ & inter ἀμφίβια numerantur,quòd non folùm terreftribus, verùmetiam aquatilibus pabulis alantur. Et quia non vfque adeò magnam curam flagitant,chenobofcia rufticæ paftioni non inidonea,quòd citra magnas impenfas,fi locus fic ferat,fuftineãtur,& queftũ non afpernandum ex ouis, pullis,plumisq; p̃beant:Nã pręter ouorũ prouentum,bis anno,vere atq; autumno vellere licet, & faginam miniftrant lautifsimam. Adde filentibus canibus cuftodiam præftare anferes. Quapropter à Romanis hæc auis honorata, quòd infidiantem Capitolio nocturnum hoftem prodiderit. Anferem perpetuò adhęfiffe Lacydi Philofopho Plinius tradit. Deligēdi qui genere fint amplifsimi, Varro albos mauult, eumq; colorē veterib. fuiffe in p̄cio,è prifcis clientelarũ pactionib. apparet: variũ genus ferũ vocat idē Varro. Alunt cōmodius vbi paludes, ftagna,locaq;

caq; vliginosa & cõmunia, siquidē segetibus, pratis, consitisque locis noxia auis, & tenera quæ contingere potest decerpit, neque facilè renascuntur ab hac alite demorsa: Adhæc fimo inutili atque etiā noxio cõspurcat loca in quibus versatur. Quare, vt dixi, paludibus stagnisque magis conuenit, & terris non consitis. Ea cõditio loci si permittat, vtiliter rusticis & in villis educantur: Neque enim sine aqua, neque sine multa herba sustinentur faciliter. Cibarijs natura humidis ac refrigerantibus gaudere anserem. Vitare autem natura ea quæ noxia, qualia sunt lauri folia & rododaphnen, vt AElianus testatur. Aptissimum tempus ad pariendum incubandumq; est à Calendis Martijs ad solstitium vsque. Saliunt ferè in aqua, dum se mergunt in flumine vel piscina. Columella singulis maribus ternas fœminas destinari vult: Nam propter grauitatem plures inire non posse. Intra cohortem vt protecti sint, haras secretis angulis facere oportet in quibus cubitent & fœtus edant. Anserarium quidam sic constitui volunt, vt singulæ suas haras habeant: Sed si cui operosius videtur, vna satis ampla sufficere poterit.

Hara anseraria.

Anserarij constitutio eiusq; hara

Cellæ humorem non habeant,sed molle substramen è palea aliáue re, neque eo de tur noxijs bestijs accessus. Minimè conce dendum est fœminis extra septum pare re,sed cùm videbuntur sedem quærere, comprimendæ atque tentandæ sunt: Nā digito tanguntur oua in prima parte genitalium, quamobrem includi debent vt oua edant, idque semel atque iterum fecisse satis est, eodem enim recurrit quo primò peperit. Ter anno parere proditum, si prohibeantur suos fœtus excludere, quod magis expedit, quàm quòd ipsæ suos foueant, quandoquidem à gallinis melius enutriuntur, & grex hac ratione augetur. Ouis anserinis & olorinis Indorum Reges tragematum loco & in delicijs vsos memoria ab Aeliano proditum. Aristoteles tradit fœminas tantum, non etiam mares, vt in alijs quibusdam incubare, quas vt ceperunt nunquam intermittere, sed pp̄etuo fouere incubitu. Nouissimo fœtui ipsas incubare sinemus, notandaque vniuscuiusque oua characteribus, vt suis matribus subijciantur: Negantur enim aliena excludere, nisi subiecta sua quoque habuerint. Supponuntur autem gallinis huius generis oua, sicut & pauo-

De partu anserum.

Exclusio ouorū anserinorum.

pauonina, vt plurimum quinque, paucissima tria, vt superius quoque de gallinis admonitum, ipsis anseribus paucissima septem, & plurima quindecim. Custodiri debent vt ouis subijciantur vrticarnm radices, quo quasi remedio mederi existimant quidam ne noceri poisit excussis pullis, quos enecant vrticæ si teneros pupugerint. Pullis excludendis triginta diebus opus, cùm sint frigora, tepidioribus paucioribus: sæpius tamen anser trigesimo die nascitur. Sunt qui hordeum maceratum incubantibus apponant, ne cogantur matres sæpius pabuli causa nidum deserere. Vbi exclusi pulli, decem primis diebus pascuntur in haracum matre, postea cùm serenitas cœli permittit, emittitur ad prata & piscinas, cauendumq́ue ne aculei vrticæ pungant, néue in pascua esurientes producantur, sed antè incisis intybis vel lactucæ folijs, aut tritico atque hordeo confirmatiores sat famem expleant: Nam si in pascua esurientes mittantur, solidiorib. herbis ac fruticibus renittétibus collum abrumpunt. Pullos non couenit plurium gregum cõiungere, vel cũ maiorib. cõcludere, ne infirmiores à validioribus con-

conculcentur aut lædantur. Cauendum ne setas glutiant. Vbi quatuor mensium fuerint, aut etiam ante, farturæ maximè idoneæ. Iuuenes enim facilius saginantur, & est facilis harum auium sagina, nã præter polentam & pollinem nihil aliud dari necesse, dummodò bibendi potestas largius fiat: Neque vagandi facultas detur, sintq́; calido loco & tenebroso, quæ res ad curandas adipes multum conferunt. Græci polentæ duas partes & furfurum quatuor aqua calida temperant & ingerunt pro appetentis voluptate, tribus per diem vicibus potum ministrant & media etiam nocte. Vt autem iecus tenerescat, tunsas caricas & aqua maceratas in offas aciurundas volutabis exiguas & per dies 17. vel 20. in os ingeras. Iudæi miri saginandi artifices anserem linteo cinctum loco obscuro suspendunt, auresq́ue pisis aliisue rebus obstruunt ne vel visu vel auditu ad agitationem clangoremq́ue prouocetur, offis è farina hordeacea maceratis ter quotidie datis potu ac sabulo appositis, eaq́ue arte farciendo ad tãtam saginam producunt, vt iecur eius auis ad quinque libras excrescat. In Comitijs Vormaciẽsibus à Iudæo nobis oblatum

De saginãdis anseribus.

latum

oblatum iecur anserinum quatuor libra rum pondere. Plinius testis est altilibus anseribus in magnam amplitudinem iecur crescere, exemptum quoque lacte euulso augeri. Nostrum vulgus loco obscuro & angusto apposito hordeo aut tritico fagino, & seorsim aqua atque sabulo in suis loculis, eaque ratione intra quatuordecim sæpe dies pingues reddit. In messe, spicis demessarum frugum saginantur. Velluntur, vt diximus initio, bis singulis annis, verè scilicet & autũno. Præcisæ nõ facilè crescũt pennarũ caules, sed vulgo renascunt. Melior pluma q̃ corpori proxima. Plin. Germaniæ anseres cõmendat easq́; lingua eorum Ganzas appellari tradit. Sed de ansere satis. Anatum & querquedularum eadem prope disciplina & cura quę anserum, nisi quòd hę paulò magis delectantur aquis & paludibus atque in ijs crebrius viuãt. Quare his auib. destinandus locus palustris aut lacus siue naturalis seu manu facta piscina, quo gradatim descendere, & vbi versari & inurinare tutò possint. Columella septum constitui vult ijs auibus semotum ab omni pecore, à villa tamen non procul. Plures id haras habere, & singulas pedibus ter-

Velluntur anserũ plumæ.

Ganzæ.

De anatibus.

ternis quoquo versum, aditus singulis firmis ostiolis munitos, quæ per fœturā diligenter claudendæ. In propinquo stagnum sit aut piscina manu facta, vel flumen, quibus, vt dixi, innatare liceat: Nā aquæ adminiculo non magis quàm terre no rectè viuere possunt. Palustris quoq; & herbidus ager conducit, & si fieri potest, circumfluus herbis familiaribus consitus, veluti trifolio, fœnogræco, intybo lactuca, & id genus alijs, quæ auidissimè ab his appetuntur, eaque etiam pullis vtilis esca. Datur etiam auena & hordeum atque aliæ fruges ex aqua sorbētibus. Glādes maximè appetunt, ijsque cumprimis saginantur. Delectantur mirū in modū vluarum stirpiumque syluulis immorari, & quibus à rapacibus animalibus tutæ delitescere possunt. Interim tamen adsit aqua à frutetis libera, vbi sine impedimē to cū apricitate diei gestiūt aues nādi velocitate concertare. Nam vt loca ea amāt vbi aquaticis animalibus insidiari possint quib. victitent, ita offenduntur si desint euagandi spatia, quare ripas etiā requirunt herbidas. Hyeme, cū aqua glacie cōcrescit, cibus pbendus. Nidos ipsæ sibi exędificare furtim gaudent, verùm id nō

id non permittendum, sed cubilia illis præparanda vel in hara, vel foris frutici bus integenda: Atque hîc canaliculus hu mi depressus sit per quem quotidie cibi cum aqua misti decurrant quibus pascan tur. Esca, vt dictum, præbẽda auena, hor deum atque legumina, etiam panicum, milium ac sporia, si eorum copia est. Oua ponit plurima, quibus sicut & anse rinis familia nõ inutiliter alĩt. Seruãtur anatum anserumq; oua, vt de gallinaceis dictũ: itẽ furfuribus, frumẽto, aut cineri bus immersa. Pariunt ijsdẽ tẽporibus qui bus anseres & ceteræ aues, circa Martiũ & Aprilẽ. Proinde ijs locis vbi versanĩ fe stucæ surculiq; spargẽdi, quos colligere possunt nidis cõstruendis. In hoc νεοτ7ο-τροφίῳ oua vel ipsis matribus excludenda permittunĩ, vel gallinis subijciuntur: Nã ab his exclusa mitescere magis & sylue strẽ naturã exuere putanĩ pulli, clausiq; viuarijs haud dubitãter progenerãt. Ca uere oportet ne oua dũ matres pabuli cau sa nidũ deserũt, à cornicib. picis, aliorũm ue animaliũ insidijs diripianĩ. Si paludes idoneæ sint, nõ incõmodè educantur à matribus. Nam mox, vt exclusæ, aquis vi ctitant cum matribus citra vllas impen sas: solùm vt à miluis, cornicibus, cete-

risq; rapacibus animalibus defendătur. Atq; sic erudiri possunt, vt vesperi sponte anataria & cubilia sua repetant: Neq; enim conuenit noctem foris agere propter insidias prædantium, & vt cicures magis reddătur: tametsi foris interdum reperiantur peperisse, & postea numerosum fœtum in villam reduxisse. Cùm in Anglia legatione fungeremur, à fide dignis hominibus accepimus, esse in Hybernia maritimas arbores, quæ fructum ferant, qui vbi maturus in mare decidens mox in anates vertat. Quod etsi nouum videretur, Aristotelem reperi suffragatorem, qui tradit Hypanem fluuium apud Cymmerium Bosphorum sub solstitio folliculos deferre acinis maiores, quib. quadrupedes volucres erumpant.

Anates è fructib. arborum.

De pauonibus.

Iam ad pauones trăseo, quæ aues cùm ad delicias magis quàm ad quęstum educentur, vrbano magis patrifamiliâs quàm rustico harum alitum educatio conuenit: etsi Varro scriptum reliquit M. Aufidium Lurconem, qui has aues primùm saginare instituit, HS. sexaginta millia in anno capere cõsueuisse è pauonib. Quod secuti multi precia extulerũt pauonum, ita vt oua denarijs quinis, ipsi pauones

quinquagenis, grex centenarius quadraginta sestertia redderet. Cibo præstat, & heroum mensis conueniens diuq; incorrupta seruatur ei⁹ auis caro. Oua quoque grati saporis in delicijs habētur. Primus Hortensius traditur cibi gratia Romæ pauonem occidisse adijciali cœna sacerdotij. Hinc aliti & intellectus & gloria tribuitur. Gemmātes laudatus expandit colores, vt eleganter à Plinio scribitur, aduerso maximè sole, quia sic fulgentius radiant. Idem cauda annuis vicibus amissa cum folijs arborum, donec renascatur iterum, mœstus quærit latebras. Vagantur sicut & pulli gallinacei sine custode ac sponte pascitur: Insulis commodius alitur, quia neque sublimius neque longa spatia volitat. Tradunt maleuolū esse animal sicut anserinū, verecundum, suum fimum resorbere, inuidentes scilicet hominum vtilitatibus. Viuit annis viginti quinq;, vt Aristoteles tradidit. Parit à trimatu, & colores pennarum varios recipit mas. Excludit diebus tricenis aut circiter, sicut & anser: ter anno edit oua, si gallinis subijciantur, neque patiamur priora excludere. Gallinis supponēda, vt superius quoq; traditum, quàm
Oo recen-

recentissima,q̄ à primo incremento lunę nouenis ouis incubet, nēpe quinq; pauonina & quatuor gallinacea habeant supposita, decima die gallinacea subtrahant, & alia gallinacea totidem substituantur recentia: versanda sunt aut̄, atq; ideò vna parte notanda. Magnæ quoq; gallinę deligendę, minorib. pauciora supponenda, nempe pauonina tria, & sui generis sena. Cùm fuerint editi pulli, similiter vt gallinacei primo die nō moueantur, postero die cum educatrice transferantur in caueam, primisq; dieb. alantur hordeaceo farre resperso liquore, vel è quolibet frumēto cocta pulticula & refrigerata: Post paucos dein dies p̄ter hęc concisum porrum & recocta aut recens caseus expressus, nam serum lactis nocere pullis existimatur: pręberi etiam poterunt locustę & bruchi pedib. ademptis. Post mensem in agrum educuntur, sequunturq; singultientem matrem, quare ligato pede longa chorda (ne longius abducat) dum pulli satiati reducātur in villam. Post sextum mensem hordeum de manu præbetur & panis. Septimū mēsem cùm excesserint, in cubili cum cæteris ad nocturnā quietē includunt, neq; permittendum vt humi desi-

desideant, sed attollẽdi in perticas, ne frigore lædantur. Etquanquam maiores facti in culminibus ædium sedem quærere gaudent, & masculi excubitores sunt perinde atq; anseres vigilantissimi, tamẽ in perticis & auiarijs assuescere præstat. Columella tradit non debere alias gallinas quę pullos sui generis educant in eodem loco pasci. Nam conspecta pauonina prole maiore, suam diligere desinunt, & immaturos relinquere solent. Mares desiderio incubantium oua frangunt, quare & in latebris parere præstat matres, ita pullos quoq; persequuntur tanquam alienigenas antè quàm cristæ nascantur. Mares singuli quinis sufficiunt fœminis. Si vnam aut alteram fœtam sæpius cõpresserit, vixdum concepta in aluo vitiat oua, nec ad partum sinit perduci. Locis apricis ad ineundi cupiditatẽ exerceri incipiunt à Februario, cùm semetipsum veluti mirantẽ cauda gemmantib. pennis protegit procandi signo. Quare hoc tempore cõcitantib. libidinem cibis, vtrinsq; sexus Venus est alẽda, veluti faba leui fauilla tosta, ieiunisque data tepida quinto quoq; die. Pugnaces mares cohibendi aut separãdi, ne imbecilliores à cibo & coitu

arceant. Post admissuræ tempus matrices custodiendæ, ne alibi quàm in suis haris oua edant, sæpiusq; digitis loca fœminarum tentãda: nam in promptu gerunt oua quib. iam partus appropinquat. Perticis quibus insistunt stramenta subijcienda, quo tutius integri fœtus excipiantur: nam sæpe perticis insistentes enituntur oua. Morbi harum auium & remedia propemodum eadem cum ijs, quæ suprà de gallinaceis tradita, nempe pituita & cruditas, & si quæ aliæ pestes ijsdem remedijs curantur. Maximum illis periculum, cùm incipit crista prominere, nam tum dolores sentiunt, dentiẽtium infantium more. MEL. Peregrinarum harum auium, quas Indicas vocãt, disciplinam audire gestio: miror si harum nusquam veteres meminerint. CHE. Indicarum, vt vocãt, auium recens apud nos vsus & educatio: Nam ante annum redemptionis tricesimum supra sesquimillesimum apud nos non sunt visæ, neque veteribus arbitror notas, tametsi non desint qui existiment inter Meleagrides connumerãdas esse, quòd paleari js & cristis sint cæruleis: at Indicas cristas non habere videmus sed palearia tantùm. Sunt etiam

Morbi.

De Indicis auibus.

qui

qui pauonum generi attribuant, nam & caudam erectam explicant libidine concitati atque admirabundi sese instar pauonum venditant, quanquam neque his in vniuersum congruant: verùm quia harum auium hoc tempore greges passim alantur, cúm propter raritatem tum corporis molem. Quandoquidem propter cibi gratiam & ganeis expetitã cupedijs lautitijsq; anseres pauonesq; fœminæ æquant, mares superant. Plumis vt plurimum vel albis vel nigris vel vtriusq;, veluti distinctis maculis: nonnulli cæruleo nigroq; intermixto colore, pedibus pauonicis, cauda breui, sed quam mares pauonum more erectam expandunt, maximè fœminam appetentes. Caput & collum implume pellicula rugosa velut capitio tectum, quã supra rostrum propendentem pro arbitrio vel cõtrahit vel demittit. Mari palearia sunt profusiora, & à pectore crinitæ iubæ. Colorem rugosæ illius circa caput pellis (quæ veluti palearia, vt diximus, & supra rostrum demittitur, & circa collum veluti bullis turgescit) subinde Chamæleontis instar mutat iridis imitata colores, modò pallidã, modò sanguineã, nonnunquam cæsiam,

aliâs luteã oſtentans:atq; his omnib.colo-
ribus ſubinde mutatis naturæ miraculo
viſenda auis. Diſciplina propè eadem quę
& pauonum animaduertitur, niſi quòd
frigoris & humoris intolerantiores. Ani
mal eſt mirè ſalax. Singuli mares pauo-
num more quaternis quinisúe matribus
ſufficiunt. Partu pauones anteuertũt,
nam & anniculæ, vel ſi tardè, bimæ pari-
unt, ordiẽtes à Martio aut citius locis ca
lidiorib. Plurima ponunt oua, ſi illis au-
feruntur, atq; gallinis ſubdantur. Quòd
ſi non tollãtur, mox incubare incipiunt:
ſiquidem ad incubãdum mirè propenſę,
adeò vt ſublatis ouis, lapidi aut alij cui-
uis rei ac deniq; vacuo nido incubare nõ
ceſſent. Inhibẽdum igitur incubãdi deſi
derium pinna per nares traiecta, vt ſupe-
rius de vulgaribus gallinis dictum, aut
ventre aqua madefacto. Supponẽda ouá
gallinis eo modo, quem de pauonib. tra-
didimus: Totidem enim dieb. excludunt
quot pauonina, nẽpe ter nouenis aut cir-
citer. Auiarius oua parte vna notata ver
ſet aliquoties, atq; aqua conſpergat leni-
ter. Cauere oportet ne mas accedat, nã is
oua frãgit cõculcando, ſicut & pauo: Eſt
enim mas animal malitioſum & mordax.
Excluſi

Exclusi pulli à gallina vnà cum gallinaceis aut etiã soli à gallina pulchrè educãtur, citius augescentes q̃ pauones. Pascendi eadem ratio quæ & pauonum aut reliquarum gallinarum, quibuslibet enim vescitur, & gramine delectatur pascendo ac sabulo. Cùm autem frigoris sit impatiens & vliginis, hyeme tepidis & siccis locis cõtineri oportet. Perticis non in sublime sed paululum à solo, puta ad octonos aut denos pedes sublatis insidẽt quiescentes: Neque enim sunt altiuolæ aues, quare scalis adiuuãdæ. Morbo imprimis pituitæ infestantur, quare huius quoque remedia superiꝰ de pullis gallinaceis tradita repetenda sunt, quemadmodũ & de ouis seruandis & alijs quibusdam. Si non pigeat audire, adijciam de Columbarum educatione veluti pericopen. PVL. Imprimis id arbitror Melisseum & Piscinarium cupere, quibus ipse quoque subscribe. CHE. Etsi te Pullarium de hac disciplina eruditius disserere posse non ignoro, tamen quia mihi quoque hoc studium commune, non detrectabo hanc suscipere prouinciam. Quibus agricultura pastioque rustica cordi est, ijs columbarum possessio imprimis vtilis, cùm *De Columbis.*

propter fructum quē culinæ affert, tum etiam quòd vectigal non vulgare ex foro earum venditio præbet, præsertim vbi agri frumentarij ampli, & latè pateat his auibus euolatus, liberq; egressus. Varro prodidit seuerioribus suis temporib. paria columbarum singula millibus singulis Sestertiorum solita vænire: L. Axium Equitem Romanum ante bellum ciuile Pompeianum denarijs quadringentis singula paria venditasse: eò deliciarū oblectamēta illic creuerunt. Quin & hodie nostris temporibus in Belgica par vnum decem libris Flandricis emptū constat, adeò harum auium amore accēduntur quidam, vt nobilitatem & origines earum precio iactitent. Quamobrem & columbaria, hoc est, peristeriones ac peristerotrophia, vt Varro appellat, magnificè magnaq; arte extruuntur editiorib. turribus summisq; culminibus villarum aut ædium, vnde patentib. fenestellis ad requirendos cibos euolent. Aluntur columbæ exiguo sumptu, si ea sit, vt diximus, locorum conditio. Toto ferè anno seipsas pascunt seminibus in agro quæsitis, nisi quòd brumæ tempore, maximè cùm solum niue conspersum est, suppeditare

Columbarum precia

Peristereō.

Peristerotrophium.

tare aliquid oportet vnde victitent. Duo earum sunt genera, vnum agreste quod in peristereone alitur, liberoq; volatu euagatur, colore vel cæsio, vel albo, vel vario: tametsi albus color quod conspicuus magis propter accipitrem aliasq; rapaces aues non ita probetur. In Italia visuntur huius generis aliunde apportatę columbæ, nostris sesquialtera parte maiores iã etiam in Belgicis non raræ. Alterum domesticum ac cicurũ magis, corpore paulò maiore, pedibus plumantibus, colore plurimum niueo, ac etiam vario & rutilo: id genus in vrbibus atque ijs locis vbi alterum genus educari nequit, alitur cibo domestico. Et quoniam rapacibus animalibus & aucupum insidijs obnoxium, intra tecta & vestibula continetur, pascũturque intra ianuæ limina. Postremum hoc genus vulgus appellat colũbas menstruas atque Gręcas, quòd singulis propè mensibus excepta bruma fœtificét. Vtriusq; generis magna fœcunditas, nam octies anno pullos pleræq; educant, si est bona matrix, alibi decies & vndecies: Nã in Aegypto etiam brumali tempore parere ex Aristotele tradit Plin. Et quanquam ouorum positione gallinę fœcundiores,

Genera columbarum

 diores,

diores, maiorem tamen quæstum columbæ pręstant sæpius pullos educãdo. Quare parentes ad fœturam comparandi, qui sint corpore magno, formoso, neq; vetulæ, neq; nimium nouellæ, integri, coloris boni, boniq; feminis. Quæ, vt antè diximus, in precio magno habeantur. Oportet eum qui columbarium instituit nõà iuuenib. & pullis, sed à matricib. auspicari: comparãdiq; totidem mares quot fœminę, vtq; pulli quemadmodum exclusi non separẽtur si fieri possit. Nã si sic maritatæ sint, plures educant fœtus, proferunt enim vt plurimum marem & fœminam, vt Aristot. scriptum reliquit, & experientia docet. In Martio statim pariunt alicubi, & si cœlũ tepidius, ante Martium oua edunt. Nihil hac aue fæcundius. Quadragenis diebus concipit & parit & incubat & educat, idq; per totum propemodum annum, excepto brumę, vt antè dictum, interuallo vsq; ad æquinoctium vernum. Parit bina oua, & cùm pepererit primum ouum nempe marem vno die interposito edit, secũdum quæ est fœmina, tertium ouum semper ferè irritũ. Incubant in hoc genere ambo, interdiu mas, noctu fœmina, excludunt vicenis diebus.

diebus.Pariunt à quinto coitu,æstate interdum binis mensib.terna edunt paria. Namq; vndeuigesimo die excludunt,statimq́; iterũ concipiunt. Quare inter pullos sæpe oua inueniũtur,& alij pullulant, alij erumpunt.Ipsę aũt inter se columbę, si mas nõ sit,fœminæ æquè saliunt,sed oua pariunt irrita, quæ hypenemia dicuntur,Aristoteles ὑπηνέμια ᾠὰ appellat,Theodorus vrina oua interpretatus, è quibus nihil gignitur.Et quoniã pulli quiquemestres fœtificãt,priores anni fœtus euolare sinim⁹ ad pariendũ,vt qui Martio exclusi Iulio vel Augusto fœtificant. Eas aũt quas culinæ aut foro destinamus,cõmodius è postremis fœturis sumimus, ꝙ ad hyemẽ imbecilliores,&rapacium auium insidijs exponãtur. Ad fœturã præstant in omnibus auibus domesticis,quæ Martio edunt̃.Qui saginare volũt pullos colũbinos vt pluris vendãt, secludũt eos cùm iã plumis tecti, deinde manducato cãdido farciunt pane, hyeme bis, æstate ter,manè,meridie,vesperi:hyeme demũt cibum medium.Qui iã firmi pennas recipiunt,in nido relinquunt̃, & priusquàm subuolẽt paucas subtrahas pẽnas, cruraq́; illidas,vt vno loco quiescant,& matrib. copio-

Hypenemia & vrina oua.

De saginandis pullis columbinis.

copiosius cibum obijcias, quo & se & pullos abundantius alant. Quidam, vti Gel. tradit, leniter obligāt crura, quoniam si frangantur, existimant è dolore saginā impediri, sed nihil illa obligatio pinguedinis affert: nam dum vincula expedire conantur, non quiescunt, atque hoc exercitio corporis non pinguescunt. Fracta crura non plus q̃ bidui aut ad summum tridui dolorem afferunt, & spem tollunt euagandi. Aliqui solùm pinnas alarum rescindunt quo minus euolare possint: at ne hoc quidem tutum, nam sic exire & è fenestellis decidere possunt futurę prædæ quibuslibet vel bestijs vel hominib. Quare ad culinā auferuntur antè, quàm pennis firmis ad volatum instructæ. Steriles autem & sordidi coloris, aut ob aliā causam saginandæ sunt, easq; omni modo quo gallinas farcire licebit. Columbarium etsi Varro pro loculamento vsurpare videatur, quo singula paria columbarum nidificant ac pariunt, tamen quia alij plerique pro peristerotrophio vtuntur, nos vulgarē loquendi morem sequemur. Columbaria autem seu peristerotrophia aut peristeriōes diuersi generis diuersa extruuntur. Nā domesticis illis

Colūbaria. *Peristerotrophia.* *Peristeriones.*

&

& cicuribus qui intra tecta aluntur, non in plano villæ loco, sed in edito fieri solet tabulatũ quod aspiciat hybernũ meridiem, eiusq; parietes, vt in ornithone ac gallinario Pullarius descripsit, cubilibus continuis excauentur: vel si ita non competit, paxillis adactis tabulæ super ponantur, quæ vel loculamenta quibus nidificent, vel fictilia columbaria recipiunt, præpositis vestibulis per quæ ad cubilia perueniant. Assulæ autem vel perticę ad vestibula columbariorũ figi debent quibus inãbulent & apricari possint columbæ. Figuntur & in tectis scalæ vtriq; generi ad eundem vsum maximè apricandi. Porrò columbaria alterius & vagi generis, quia immensum numerum complecti solent, accuratiore cõstruuntur arte, tametsi in prætorijs ædibus atq; templorum turribus passim temerè nidulentur nonnunquam aliquot millia. Varro peristerionem sic constituit, vt sit turricula in prætorio magna camera tecta, vno ostio angusto, fenestris à quatuor partib. vẽtorum reticulatis vtrinq;, vt locus omnis sit illustris, néue animal maleficũ introire posit. Interius totus locus albo tectorio poliaẽ, quoniã hoc colore delectãtur

tur colūbę,nec minus extrinſecus leuigē tur parietes, maximè circa feneſtras, ne mures aut alia noxia animātia adrepere queāt. Feneſtrę ſic ſint poſitæ, vt maiore parte hyberni diei ſolē admittant, habeantque appoſitam ſatis amplam caueam retib. munitam, q̃ excludat accipitres,& recipiat egredientes ad apricationē colū bas, nec minus in agros emittat matrices q̃ ouis vel pullis incubant, ne graui ꝑpetuæq; cuſtodię ſeruitio contriſtatę conſe neſcāt: Nā cùm paululū circa ędificia vo litauerint, exhilaratę recreant,& ad ſuos fœtus vegetiores redeunt, ꝓpter quos ne lōgius quidem euagari aut fugere conan tur. Singulis parib. fiunt cellulę rotundę in ordine crebræ. Ordines quāplurimi à terra vſq; ad camerā aut tectū ſingulæ os habeant, quo introire & exire poſſit, intus ternorum palmorū, vt Varro iubet, ab omnib. partib. ſub ordines ſingulos tabulę fixę vt ſint bipalmes, quo vtātur ve lut veſtibulo ad ꝓdeundum, ingrediendumúe. Sunt q colūbaria columnis rotū dis leuigatisq; in piſcinas mediasq; aquas collocēt, quo ſimul & à noxijs animalib. tutiores ſint, et quia aquis limpidis cōtēplari gaudent, quoties lubet lauare poſ ſint,

ſint,id ꝙ incubantes facere expedit. Fiũt etiã in vulgarib. columbarijs fiſcellæ ad nidorũ vſum quib. incubent,ſed has alligare aut figere ſic oportet, ne laxatę inſiliendo moueanť,& oua elidãtur & cõfringanť. Cibus cõueniens vicia,eruum,triticũ,miliũ,vel quib. hęc nõ ſuppetunt,ſporia ꝑbenda,maximè hyberno tempore,et rapaceũ ſemen ac lolium. Siqdem minutis illis colligendis agitanť & incaleſcunt hyeme. Cibus quãdo dandus, hunc iuxta parietẽ ſpargere cõuenit, quoniã ea parte ferè columbaria ſtercore carẽt. Et quanq̃ Varro euerrenda colũbaria ꝑcipit, & fimus is vtilis ſit agro ſtercorãdo,tamẽ cũ id genus auiũ ſuo ſtercore conſperſa loca diligat,nõ eſt in euerrẽdo magna ſollicitudo conſtituenda. Cauendũ ne turbenť ſæpius vel bõbardarum ſonitu,vel hominum aliorumúe animãtium interuentu frequentiore,ꝑſertim incubãdi tempore quòd ſi accedendũ, veluti ſi qd offendat colũbas,vel ſi qua perierit vt efferať,vel deniq; ſi eximendi vel depromẽdi pulli,id fiat circa meridiẽ cũ euolauerĩt paſt⁹ gratia. Aiunt eas retineri,atq; etiã alias allici, ſi cumini ſemen ſparſeris exituris ad paſcua, vel ſaluiã cũ thure in colũbario ſuffu-

Columbarum cibus.

suffumigaueris. Sunt qui aliud philtrum preparent aduersus fugam, nempe testas cribratas & costum fruticem ac vinum vetus odoratum simul mixta exhibitaq; exituris. Alij farinam hordeaceam coctam vnà cum ficubus aridis admiscent addita mellis parte. Cōstantinus ex Didymo alia quędam refert, quę qui volet, inde petat. Cauēdum ne ab accipitre intercipiantur, is enim maximè huic auium generi insidiatur, cuius capiendi rationem ostendit Varro, nempe duabus virgis viscatis deflexis in terram inter se curuatis, in eas columbam obligatā mittendum, ad quam diripiendam cùm raptor properat visco illitus capitur. Est genus accipitris quod mira potentia alios accipitres terret, & columbas defendit, Tinnunculum vulg°, Græci κεγχρίδα vocant. Columella tradit eius pullos singulis fictilibus ollæ condi, stipatisque operculis supponi, & gypso lita vasa in columbarij angulis suspendi, eam rem columbis amorem loci conciliare, vt nunquam deserāt. Habent & alios plures hostes, nempe noctuas, coruos, cornices, quæ omnes columbas captant, maximè cùm pullos educant. Ipse in meo columbario

De accipitre arcēdo.

Tinnunculus.

Hostes columbarum

bario deprehendi noctuam inter medios columbarum nidos ouis suis incubãtem: deprehendi quoque in propinqua excauata arbore plurimorum pullorum reliquias à noctuis congestorum quibus pullos nutrierant illæ. Etsi enim noctua maior apparet columba, plumarum videlicet densitate freta, tamen eodem penetrat quo columba, quòd corpore exili sit, licet plumosiore. Et coruos quoque & cornices vidimus columbarũ pullos primùm euolantes opprimere. Aduersus mustelas & similia noxia animalia Palladius docet frutices asperos sine folijs vel sparteam veterem proijciendam in vestibulis columbariorum, quibus calcientur. Didymus & alij quidam tradunt rutæ surculos pluribus locis prę sertim ad ingressus suspẽdendos, aut sub alis rutam syluestrem mittẽdam, aut succo rutæ perfundendas aues: Siquidem ea herba peculiarem aduersus noxias bestias efficaciam habere proditur. Sunt qui lupi caput suspensum in columbario arcere noxia animalia existimẽt. MELIS. De columbis iam satis, perge obsecro de reliquis auibus, quæ ruri pascuntur referre. Phasianósne hîc habetis? CHENO.

Auiaria quibus præsidijs aduersus hostes defenduntur

De Phasianis.

Hæ aues etsi rarius hîc educantur à rusticis, à delicatis tamen nonnullis deliciarum & raritatis causa nutriuntur : Et quia dominis voluptatem, & villicis reditum aliquem afferre possunt, si & regio & conditio ferat, video veteres quoque harum educationem Rei Rusticæ adiunxisse. Phasianos Palladius tradit nouellos parandos fœtibus curandis, népe qui anno superiore sint editi, veteres enim fœcundas nõ esse. Duabus vnus masculus satis est. Semel in anno fœtus creat & vicenis ferè ouis summam pariendi cõcludit, initio facto in Aprili, alibi Martio. Gallinis felicius excluduntur oua, ita vt quindecim vna matrix incubet, seruata & lunæ & dierum ratione quę in gallinis antè dicta. Trigesimo die excludun tur. Per quindecim dies cocto leniter & refrigerato hordei farre pascunť, cui vini imber aspergitur. Pòst triticum p̃betur, & locustæ ac formicarum oua. Ab aquæ arceantur accessu, ne pituita eos corripiat, qua si vexentur, allio cum pice liquida trito rostra perfricabis. Saginãtur intra triginta dies triticea farina in offulas redacta, vel hordeacea. Aspergenť leniter offulę oleo, & ita faucibus inferanť ne sub infi-

infima linguæ parte mergantur, nam sic necant. Nõ præbenda noua alimenta nisi digestis prioribus. PVL. Quid de turturibus? nã & hi quibusdã regionibus educãtur & saginantur. CHEN. Turtures in ornithone negantur à Columella vel parere vel excludere, sicut nec perdices. Ideo à volatura & circa messem, cùm iam confirmata pullities, farturæ destinantur cubilibus, veluti columbarijs obscuris. Veteres non sunt tã idoneæ sicut nec columbæ. Per hyemem difficulter gliscit, æstate sua sponte pinguescit, dummodo sit cibi facultas, nempe tritici & frumenti sicci. Aqua præbenda recens & mũda. Turturem aiunt amisso coniuge non quærere alium. Et quia turdorum maior copia, turturum educatio negligit. Turdi etsi alicubi educentur, in Germania autem maximè hyeme capiuntur, quod & Plin. testatur, & in pcipuis habere delicijs ab Horatio proditum:

De turturibus, & perdicibus, ac turdis.

Turdi.

Nil melius turdo, nil vulua pulchrius ampla.

Coquuntur integri, nam & intestina simul eduntur. Ingluuiem plenam habent baccis iuniperi. M. Varro tradit turdos singulos tribus denarijs venisse. Vbi educari consueuerunt, re-

center capti clauduntur cum alijs antè nutritis, quorum societate ad capiendos cibos pauidam nouæ captiuitatis mœstitiam consolentur. Nam veteranos habere oportet in eum vsum nutritos, quorũ consuetudine & cibum & potum tandem accipere assuescant. Locum desiderant apricum sicut & columbæ, sed transuersę in eo perticæ perforatis parietibus aduersis aptentur quibus insideant. Post volatum vel satiati cibo requiescere volũt. Perticæ non altius subleuentur quàm hominis statura, vt à stante cõtingi possint. Pabulum apponitur ijs locis ornithonis vbi perticæ non sunt ne inquinetur. Columella & Palladius scribunt ficus acerbas pinsitas & permistas pollline præmãsas dandas ita largè vt satiatis supersit. Plura genera Aristot. tradit, videturque & ficedulas his annumerare, quæ *Ficedulæ.* vuis pascuntur. Turdi autem nostrates baccis vt plurimum iuniperi, quod exenteratorum stomachi, vt diximus, ostendunt. *Coturnices* Solent & coturnices à quibusdam educari non solùm cantus, sed etiam cupediarum causa. Auis terrestris potius quàm sublimis, vt Plinius testatur: Verum quia ꝑditum est eã veretro ac veneno ve-

no vesci, & præterea comitiali laborare morbo mirantur quidam tãtopere in cibis expeti, Athenæo teste. Aiunt pullos formicis ali & educari, sicut & perdices. Auolare putatur hyeme, sicut & grues & ciconiæ, duce ortygometra, sic dicta quasi matre coturnice. PVLLAR. Vnã prætermisisti auem eamq; nobilem, rusticorum piscinis, stagnis atq; fluuijs alitam, nempe cygnum. CHENOB. Rectè mones, nam eã auem inferior Germania crebris educationibus alit, & Athenæus Aristotelem citans fœcundos tradit atque pugnaces, adeo vt cum aquilis pugnare dicantur, & mutuò se interficiant. Aluntur, vt tu rectè dixisti, in stagnis, riuis sedatim fluentibus atque piscinis citra vllam impensam, & aquam in qua viuit à stirpibus alijsque impedimentis liberat. Propter plumę mollitiem atque etiam cibi dignitatem in precio est. Est nobilissimum genus, quod ab excubando nomen habet, & in fossis passim vrbium atque arcium prætoriorumque propter vigilantiam excubandi sustinetur. Eadem propemodum educandi ratio, quę & anserum, nisi quòd diutius incubat, nempe mensem integrum & circiter.

Ortygometra.

Cygnus.

citer. Pullos edunt rarò vltra octonos, nã totidem mihi excluserunt mei, post septenos aliâs quinos produxere. Nidos cõstruunt in paludibus congesta vlua alijsq; stirpibus. Pullos in aqua educãt, Hyeme si glacie cõstringant paludes, in stabulis alendi. Aues hęc inter viuacissimas refert, & morte eiꝰ flebilis suauisq; cãtus narrat, & Platone & Martiale testib. Sed hæc de mea facultate relata, vos amici, boni cõsulite. Tibi iã Piscinari lãpada trado.

DE PISCINIS ET PISCIVM VIVARIIS.

ISCI. Opportunè dum aquatiliũ mentio facta animaliũ, ad piscinarũ pisciumq; educandorũ curã peruenimus. Etsi enim de piscib. alendis capiendisq; alio in hoc destinato loco, népe in halieuticis differendum erit: tũ cum villæ plerunq; propter aquarũ necessitatem animalibusq; adaquandis lacus, piscinas aut stagna postulát, & situs aliquoties loci angustiaq; seminarium agtum non concedit, licebit è piscinis, stagnis, viuarijsq;

rijsq; villaticum quæstum homini rusti
co nō aspernandum facere. Romani proceres piscinas in villis magnis impensis, & nonnunq̃ voluptatem magno facultatū dispendio instituerunt, vt de Hortensij, Hircij ac Luculli piscinis sumptuosis scribit Varro. M. Cato cùm Luculli tutelā suscepisset è piscinis quadraginta millibus sestertijs vendidit pisces. Commemorat idem Varro piscinarum duo genera, dulcium & salsarum, alterum apud plebem & sine fructu, vbi lymphæ piscinis villaticis aquas ministrant: alterum maritimarum, vbi Neptunus simul & aquā & pisces suppeditat. Exempla declarant Hortensij piscinas magno sumptu instructas ad Baulos oculos magis quàm marsupium aluisse. Optimum autem piscinarum viuariorumq; situm censent, q vel è mari, vt Lucullus q maritimā aquā reciprocè fluentē immitteret in piscinas, mōtem perfodit, eaq; opera Neptuno in piscatu nō cedere se existimabāt: Vel q è fluuio riuulóue aliquo subinde & aquam & pisces recipere posit, quiq; vel inundatione vel cataractis emisā veterē vndā nō sinat intra cōseptum semper cōputrescere aut incalescere sed identidē & aquas reno-

Piscinarū genera.

Optimus piscinarum situs.

renouet & piscium noua seminaria addu cat. Proximæ bonitatis sunt quæ venis latentibus implentur atque effluunt, vel deductis elicibus ac syphonibus lapideis aut ligneis alueis aquam exonerant. In hoc enim & tubi aquarij aggeribus inclu si parantur vt aquã quoties licet retinere atque transmittere, ac per incilia prata quoque irrigare liceat, quales apud Vsipetes, Tenchtros, Bructeros, & alijs pluribus locis magno fructu fieri videmus. Idcirco viuaria, vt vocant, ad aquam retinendã dispensandamque aggeribus, molibus, ac chomatis includũtur, vt obiectu crepedinum aquarum exundantium atrocitas inualescens reprimatur. Postremus piscinarum vsus est paludum vel stagnorum, & earum quæ ex pluuia collectitiaque stagnat aqua. Hæ piscinę etsi deteriores propter perpetuam turbidam atque putridam plerunque aquam: tamen vbi nõ datur aliarum vsus, hic minimè negligendus. Nam etsi hæ piscinę alendis piscibus non sunt ita idoneæ, possunt tamen ad hanc rem quoque alicubi vtilitatem aliquam præbere. Imprimis autem necessariæ ad villæ commoditates, nimirum iumentis pecoribusque aquan-

Viuaria piscium.

quan-

quandis, anseribus, anatibusque & aquatilibus alendis, ad lauandum, aliosq; necessarios vsus. Quod si occasio detur, iuxta mare aut flumen semper influente sinu, sic fiant, vt claudi vel cataractis vel alijs obicibus aqua, si opus sit, emitti, & pisces inclusi retineri possint, vt de alijs piscinis diximus, & si quando cataractæ aut tubi emittendis aquis aperiuntur, vt ad os tubi cancelli sint supra aquam eminentes, qui fugam piscium impediant. Aditum si loci natura patitur, omni lateri piscinæ dari conuenit : facilius enim vetus submouetur vnda, cùm quacunq; parte vrget fluctus per aduersam pateat exitus. Hos autem meatus fieri oportet per imam consepti partem, si loci situs patiatur, vt in solo piscinæ posita libella septẽ pedibus sublimius esse maris æquor aut flumen ostendat . Nam piscibus stagni hæc in altitudinem gurgitis mensura abunndè satis esse existimat Columella, attamen dubium non est quin quanto magis imo mari venit vnda, tanto sit frigidior qd' est aptissimũ piscibus. Sin autem locus, vbi viuarium costituere volumus, pari libra cũ maris ęquore aut fluuio sit, in pedes nouem defodienda piscina, &

na,& infra duos à ſumma parte cunicu-
lis riui deducantur , curandumque vt
quàm largiſsimè veniant. Quoniam mo
dus ille aquæ iacentis infra libram maris
non aliter exprimitur quàm ſi maior re-
centis facti vis inceſſerit. Piſcina aũt in
ea parte littoris quæ profluo receſſu nun
quam deſtituitur, ſatis eſt ſi in duos pe-
des deprimatur. Piſcinarum viuariorum
que crepedines, ſi ſic ferat locus, conſitas
dumetis, ſtirpibusq; eſſe cõuenit, aut ſpe
cus latebræque fabricandæ, aut ripis ex-
cauari vt ſint reptacula refugientium ſo
lis ardorem. Præbent etiam excauatarum
arborũ trunci, & racdices terrę exeſæ gra
tiſsima piſcib. latibula. Si laxitas ꝑmittat
è litore ſcopulos, qui herbis & alga veſti
antur, nõ eſſet alienum per ſtagni ſpatia
diſponere, & quaſi faciem quandam ma-
ris repſentare , vt piſces clauſi ꝙ minimè
cuſtodiam ſentiant. In Morinis ſicut &
alijs pluribus locis è ſtagnantib. aquis &
pluuia collectis, in ſolitudinibus & myri
carum campis viuaria piſcium reperiun
tur amplisſima. Plurimis locis in Germa
nia inferiore viuaria piſcium, quæ influ-
entes riuos habent, quorum aquas exclu
dere

dere possunt, sic constituunt, vt vel cincta vel intersecta sint fossis profundioribus, quib. pisces æstiuo tépore contineant & solum reliquum quod est inter fossas obturato riui aditu & aqua influente cataractis aut tubis exclusa, frumentis æstiuis conseratur, quod solum à messe rursum cataractis apertis aqua repleatur. Hac ratione solum inundationis limo lætificatum fertile redditur hordeo æstiuisque frumentis ferendis. Porrò vti in terreno præcipit Poeta, sic & in aquatili negotio Non omnis fert omnia tellus, sed considerandum accuratè, quid quæq; ferat regio quidque recuset. Romani in viuarijs murenas, ostrea, lupos, mugiles, auratas, flutas, & saxatiles atq; id genus piscium quę dulcibus aquis gaudent, alere consueuerunt: nam qui salsis marinisque assueuerunt non ita piscinarum claustris constringi se patiuntur, possunt tamen ea genera viuarijs stagnisque arenosi littoris contineri. Ostrearum viuaria Sergium Oratam inuenisse in Baiano, ætate L. Crassi Oratoris ante Marsicum bellum nec tam gulæ causa quàm quæstus magna vectigalia tali ex ingenio suo perciperet, cochleas viuarijs aluisse Fuluius Hirpinus

Non omnes vbique pisces ali.

Pisces qui viuarijs alantur.

Ostrearū viuaria.

Sergius Orata.

nus proditur. Porrò alij alijs locis pisces gaudent. Lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes meliores, rombos Rauennæ, murenas in Sicilia, Elopen Rhodi: ita fluuij, paludes, stagna & maria diuersis locis alios melius alunt pisces. Quare, vt ad viuaria, vnde digressi, reuertamur, & his non omnibus locis omnes pisces conuenire rerum experientia docemur. Siquidem sunt saxatiles, qui saxosis arenosisque locis delectantur, quales sunt apud nos funduli, capitones, varij, quos in Italia Carpiones appellant, gobij, percę, mustellæ, cancri, barbati, mugiles: Alij melius proueniunt cœnosis paludinosisque, limo lutescere gaudétes, quales sunt anguillæ, tincæ, meruli, βάρβοροι quos nostri carpos vocant, prasini, primada & dasquillus, cœno se abdunt sicut anguillæ. Alij vtrisque vt sunt lucius, lupus perca, carpi, pressus vel prasimus, & blechus, item mona vel mullus, thymalus. Putantur saxatiles, maximè funduli procreari fimo ouillo cratibus tecto inque riuum profluentem misso, maximè loco petricoso aut salebroso. Lupum quem broschetum vocant, Græci labracem, citò adolescere sicut & carpus intra triennium in iu-

Saxatiles pisces.

Cœnosis locis gaudentes pisces.

in iustam magnitudinem excrescit. Quare in viuarijs, quæ neque mari neque fluuio replentur, triennio aut quadriennio, veteribus captis piscibus, seminaria suffi cere consuetum. Seminaria maximè hisce regionibus carporum vsurpamus. Habere conuenit loculatas piscinas, hoc est paruas vel etiam arculatas, quibus pisces quotidiano vsui accommodatos seruamus, vnde quoties libet ex tempore & in promptu desumere liceat. Hæc habui quæ de mea professione vobis proferrem. Tu Melissee de tuo quoque aliquid depromas apiario ac melissone. MELISS. Ne nostra de pastionibus rusticis commentatio mutila sit membro longè vtilisimo, & cuius vsus omnibus locis etiam incultis & in solitudinibus haberi potest, apum curā velut coronidem huic nostræ disputationi adijcere operę precium fuerit. Siquidem homini rustico ex huius pastionis studio non cōtemnendum vectigal prouenit citraq; sumptum etiam pauperculi qui amplis agris destituuntur, ex hoc studio quæstum facere possunt. Merula Varronē narrat quotannis quinis millibus pondo mellis aluearia locasse: et in Hispania è parua villa vnâ

Seminaria viuariorū.

Loculatæ piscinæ.

De apibus.

vnâ cum agello non maiore vno iugero, vbi alueario facto non minus dena millia sestertia ex melle recipi solitũ. Huius enim insecti pastio non opere solùm, quo nobis dulcissimum & saluberrimum succum colligit exhibetque, verùm etiam exemplo industriæ humano generi vtilis, ita vt præter cætera animalia omnia in vsum hominum hoc tam munificum & sapientissimum animalculum à creatore Opt. Max. concessum, è quo simul & fructum operis percipiamus, & ad laborem industriamque excitemur, denique liberalissimi creatoris benignitatem in hac creatura contemplemur. Laborem illæ tolerant, opera conficiunt mira dextetritate, politiã Reip. obseruant humanæ optimè institutę assimilem, Regi parent πολυκοιρανίαν tanquã inutilem fugiũt, monarchiam amãt, functioni ac labori quæque suo imcumbunt. Vnde sapientissimi quiq; Rerump. institutores apum exempla & in Regibus creãdis, officijs distribuendis, fontibusq; puniendis imitati sunt. Varro Musarum volucres appellauit apes. Vergil, admiranda leuiũ spectacula rerum verissimè elegantissimeque canit, Apum Rempub. regias, satellitia, prætoria

Apum industria.

Apũ Resp.

Musarum volucres.

Vergilij pictura.

toria, vrbes, leges, mores, pugnas, expeditiones sic depingens, vt vel vna hac pictura admirandas ingenij dotes declarauerit, prorsus esse apibus partem diuinæ mentis, & haustus æthereos existimans, quòd tam prope ad humanam mentem accedant, immò eam etiam superent. Tāta earum circa regem obedientia: *Apum diuina mens.*

Præterea regem non sic Aegyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Obseruant. rege incolumi mens omnibus vna,
Ille operum custos, illum admirantur et omnes
Circumstant fremitu denso, stipantque frequentes,
Et sæpe attollunt humeris, & corpora bello,
Obijciunt, amisso rupere fidem, constructaque mella.
Diripuere ipsæ & crates soluêre fauorum.

Rege prehenso totum agmen tenetur, amisso dilabitur, migrantq; ad alias: Esse vtique sine rege non possunt, ἀναρχίαν fugientes, sicut et πολυκοιρανίαν. Defuncto rege mœret plebs ignauo dolore, non amplius cibos conuehunt, non procedunt, tantū tristi murmure circa corpus eius glomerant. Magna pfectò in hoc insecto ad-

admiratio naturæ,quòd
Solæ communes natos,consortia tecta
Vrbis habent, magnisque agitant sub legibus æuum,
Et patriam solæ certosque nouere penates,
Venturæque hyemis memores æstate laborem
Experiuntur,& in medium quæsita reponunt.

Regia. Regimen. Regias monarchiæ in vna parte aluei extruunt amplas & magnificas,separatas ab alijs,tuberculo eminentes,quod si exprimatur,non gignuntur soboles. Omnes vt in exercitu viuunt, atque alternis dormiunt,& opus faciunt pariter, & colonias mittunt. Hique duces,inquit Varro,conficiunt quædam ad vocem vt imitatione tubæ,tum id faciunt cum inter se signa pacis & belli habeant : statio interdiu ad portas more castrorum, noctu quies in matutinum, donec vna excitet omnes bombo,ad quem mox prouolant, quòd Poeta eleganter expresit:

Excubiæ.

Quies.

Omnibus vna quies, operum labor omnibus idem,
Mane ruunt portis, nusquam mora, rursus easdem.
Vesperi vbi è pastu tandem decedere campis
Admonuit,tum tecta petunt,tū corpora curāt.

Fit

Fit sonitus, mussantq́; oras & limina circum.
Post, vbi iam thalamis se composuere, siletur
In noctem, fessosq́; sopor suus occupat artus.

Nam cùm iã aduesperascit, in alueo strepũt minus ac minus, donec vna circumuolet eodem quo excitauit bombo, ceu quietem capere imperãs, & hoc castrensi more, tunc repente omnes conticescunt. Manè verò, vt diximus, bombo excitatæ mox ruunt portis, sed nõ prouolant nisi dies sit serenus futurus, id scilicet natura præsagiente:

Nec verò à stabulis pluuia impendente recedunt *Tempestatis prænunciæ apes.*
Longius, aut credunt cœlo aduentantibus Euris,
Sed circum tutæ sub mœnibus vrbis aquantur,
Excursusq́; breues tentant, & sæpè lapillos,
Vt cymbæ instabiles fluctu iactante saburram,
Tollunt, his sese per inania nubila librant.

Gerulæ secundos flatus captant. Si oriatur procella, apphensis lapillis se librãt, iuxta terram volitantes in aduerso flatu. Sunt foris & intus officia diuisa, operantur intra sexaginta passus, & subinde floribus in propinquo consumptis speculatores ad pabula vlteriora mittunt: Nam ad opera prouolantes gregatim aliæ flores aggerunt pedib. aliæ aquam ore, gut- *Operum distributio.*

tasq; totius corporis lanugine. Adolescẽtiores ad opera prouolantes conuehunt, seniores intus operantur. Quæ flores cõportant, priorib. pedib. fœmina onerãt, ꝓpter id naturâ scabra, pedes priores rostro totæq; onustę remeant sarcina incuruæ. Excipiunt eas ternæ vel quaternę atque exonerant. Intus aliæ struunt, aliæ poliunt, aliæ suggerunt, aliæ cibum præparant ex eo quod allatum est. Neque enim separatim vescuntur, ne inæqualitas operis fiat vel temporis vel cibi. Struunt rursus ea orsa concameratione aluei textumque vel ad summa tecta deducunt limitib. binis circa singulos arcus, vt alijs intrent alijs exeant. Fauus est quem fingunt multicauatum, vt inquit Varro, è cera veluti cellam, cùm singula caua sena latera habeant, quot singulis pedes dedit natura, ita sexangulæ omnes cellæ & singulorum pedum opere melle vno alteróue ad summum die cellas replent. Faui superiore parte affixi & paulum etiam lateribus hærent & pendent vnà. Alueum non contingunt nunc obliqui nũc rotũdi qualiter posit alueus, vt Plinius testatur, & infrà de fauorum figuratione dicetur. Ruentes ceras fulciunt pilarum

Fauus.

Structura.

rum instar interius à solo fornicatis vt sit aditus ad sarciendum. Primi ferè tres versus inanes struuntur, ne promptum sit quod inuitet furātem. Nouissimi maximè implentur melle, ideoque auerso alueo faui eximuntur. Cessantiū inertiā notant, castigant mox & puniūt morte. *Castigatio cessantium*

Namq; aliæ victui inuigilant, & fœdere pacto
Exercentur agris, pars inter septa domorum
Narcisso lachrymam & lentum de cortice gluten
Prima fauis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suspendunt ceras, aliæ spem gentis adultos
Educunt fœtus, aliæ purissima mella
Stipant, & liquido distendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit custodia sorti,
Inque vicem speculantur aquas & nubila cœli:
Aut onera accipiunt veniētum, aut agmine facto
Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent:
Feruet opus, redolētq; thymo, fragrantia mella.

Operis pictura à Virgilio descripta.

Et mox:

-Grandæuis oppida curæ,
Et munire fauos, & Dædala fingere tecta.

Prima fundamēta operis, inquit Plinius, Comosim appellāt, secundā pissoceron, tertiā ꝓpolim, inter coria cerasq; magni ad medicamina vsus, σμήνιον à Dioscoride vocatur, cera in alueorum foribus.

De vocabulis operis. *Comosis.* *Pissoceros.* *Propolis.* σμήνιον.

Nigra crusta est prima saporis amari: Perissoceros super eam venit picatium modo ceu dilutior: Cerę initium plerunque è mitiore gummi, Propolis à crassioris iã materiæ additis floribus, nõdum tamen cera ad fauorum stabilimentum. Præter

Erithace. *Sandaraca* *Cerinthus.*

hæc conuehitur erythace, quam alij Sandaracam vocant, alij Cerinthum: Hic apum dum operantur cibus, qui sępe inuenitur in fauorum inanitatibus sepositus, & ipse amari saporis sed plenus humoris cibus. CHE. De huius insecti nobilitate, industria, operis artificio, atque regimine satis præfatum, de generib. & quæ potissimum comparandæ, deq; statione & cura earum differere pergas. MEL. Apũ

Apum genera.

genera Aristoteles plura commemorat, optimum, quæ breues, variæ, & in rotunditatem cõpactiles sunt, secundum, quæ

Fur.

longæ & vespis similes, tertium, qui fur nuncupatur, grandis hæc & amplo amplior, quartum fucus κηφλὼ, præcipua magnitudine, sed nullo aculeo, & ignauus,

Fucus.

quare alueis quædam intexunt, quo apes subire possint, fuci autem grandiores nõ possint: διὸ πλεκουσί τινες περὶ τὰ σμήνη, ὥστε τὰς μὲν μελίττας εἰσδύεσθαι, τοὺς δὲ κηφῆνας μὴ, διὰ τὸ εἶναι αὐτοὺς μείζους. Et idẽ Aristo-

Aristoteles p̄cedente capite: Ducum duo inquit, genera, alterum fuluum, quod præstantius, alterum nigrum magisq́; varium, magnitudo iis duplo, quæ cæteris frugi apibus, auctior est, pars à procincto inferior proportione sesquialtera, adeò longitudinis habetur. Vocantur à nonnullis matres, vtpote originis auctores, argumento quòd fucorum fœtus editur etiam sine duce, apum nunquam. Virgilius Aristotelem secutus maximè probat paruulas, oblongas, leues, nitidas. Atque ducum duo genera commemorans, Deteriorem ne prodigus obsit,

Matres.

Apes optima.

Dede, inq̄t, neci, melior vacua sine regnet in aula.
Alter erit maculis auro squalentibus ardens,
Et rutilis clarus squamis-
Hic melior, insignis & ore.
Ille horridus alter,
Desidia latum trahens inglorius aluum.

Regum forma.

Et sicut regum duo genera, ita & reliquarum apum:

Namque alij turpes horrent,
Elucent aliæ & fulgore coruscant,
Ardentes auro & paribus lita corpora guttis.

Morib. etiam placidis, nam quanto grandior apis, tanto peior, & si sæuior & rotundior,

 tundior,

Quæ & qua consideratione apes cōparandæ

tundior, ea pessima. Quoniam autem nō nisi optimæ comparandæ, vt superius dictum, cùm & impensam & operam eandem postulent bonæ atque improbæ, & quod maximè refert, nō sunt degeneres intermiscédæ. Minor enim fructus mellis respondet, cùm segniora interueniunt examina. Comparantur autem apes vel precio, vel syluestres capiuntur, vel deniq; arte reparantur. Quæ comparandæ precio, eas his prędictis notis comprobabimus, & earum frequentiã antè quàm eas mercemur apertis aluearijs considere mus, vel, si non fuerit inspiciendi facultas, notabimus saltem quãtum licet alijs indicijs frequentiam, veluti si in vestibulo plures consistant, & vehemens intus murmurantiũ sonitus exaudiatur: Aut si oẽs in aluearïo silentes conquiescant, labris foramini adit⁹ admotis & inflato spiritu è respōdente earum subitò fremitu poterimus ęstimare vel multitudiné vel paucitatẽ. In emẽdō spectare quoq; oportet an valeãt, an sint ęgrę. Sanitatis signa vt infrà de morbis diceẽ, si sint frequẽtes in examine, & nitidę, & opus quod faciũt sit ęquabile ac leue. Min⁹ valentiũ signa, si sint pilosę & horridę ac puluerulentæ, nisi

Trifariam cōparãtur apes.

In emendis apib. quid considerandum.

nisi opificij tempus vrgeat, tum etiã marcescunt, & ex labore asperantur. Ab ętate quoq; æstimandæ, quæ annum nõ excesserunt, nitescunt, oleiq; similitudinẽ & speciem gerunt: vetulę verò & aspectu et tactu horridulæ, atq; ex ætate affecta rugis plenæ, quę tamen fingendorum fauorum experiẽtia, industria, & tẽpestatum præscientia ꝓcellunt. Præcipuè aũt obseruandum, vt è vicinis potius quàm è lõginquis locis cõparentur: Nam cœli mutatione & commotione lacessiri solent. Quòd si è longinquo deferendæ, curandum ne salebris sollicitentur, optimeq́ue noctu collo deportantur, interdiu enim quies cõcedenda, neq; mouendæ, infundendiq́; apib. grati liquores, quib. clausæ alantur. Transferunt verno potius tẽpore q̃ hyberno, ꝙ hyeme difficulter consuescant: Si enim è loco transferant bono in eum vbi pabulatio non est, fugitiuę fiunt. Mox vbi ad statutũ locum deportatę, si dies superuenerit, nec aperiri nec collocari oportebit alueum nisi vespere, vt apes placidè manè post toti⁹ noctis requiem egrediantur. Considerandumq; triduo aut circiter, an vniuersæ se ꝓfundãt, quod si fecerint, fugæ indicium præbẽt,

E vicinia cõparanda apes.

Quomodo transferendæ è longinquo.

cùm quædam ſoleant, cùm ſubitò euaſerint, ſine cunctatione ſe proripere, vt infrà de fuga dicetur. Veruntamen interdum propter cõditionem locorum etiam ſylueſtres captandæ. Quanquam enim apes neque feri generis neque manſueti aut cicuris rectè dici Plin. ſcribit, tamen Varro feras vocat, quæ ſylueſtribus locis, & cicures quę cultis paſcuntur, aliamq; rationem habendam cicurum et aliam ſylueſtrium. Nam vbicunque ſaltus ſunt idonei, mellifici nihil antiquius quàm quibus apes vtantur. In Sarmatia magnus ſylueſtrium prouentus. PVL. Aiunt in Liuonia & Sarmatiæ regionib. (vnde maxima ceræ & mellis ad nos trāſmittitur copia) ruſticos in ſyluis ac ſolitudinibus, ex arborum cauernis immenſam vim colligere. MEL. Sola mellificia indicant apes, ſi circa fontes frequentiores paſcantur: Nam ſi rariores appareant, in his locis mellificari vtiliter non poteſt. Quod ſi frequentes aquantur, vbi ſunt examina earum, hac ratione inuenire licebit Columella & alijs quibuſdam tradentibus. Rubricam liquidam breui vaſculo infuſam geramus, & obſeruemus fontes & aquas vicinas, tum dorſa apum biben-

Sylueſtres quomodo captentur.

Apes feræ. Cicures apes.

Sarmatiæ apiaria in arborib.

bibentium tangamus illo liquore tincta festucis, atque ibidem moremur, si citò reuersæ fuerint quas tinxerimus, hospitia in ꝓpinquo esse certum, si tardè, spatio longiore summota, quod pro mora temporis ęstimandum. Ad propinqua facilè peruenīt hospitia, ad longinqua hoc modo perduceris. Cānæ vnum internodium cum suis recidas articulis, & in latere aperies, ibi mel vel defrutum exiguum mittes, & iuxta fontem ponas. Cùm ad eum conuenerint apes, atque ingressæ fuerint post odorem, foramen pollice claudes apposito, & vnam tantùm patieris abire, cuius fugam persequēre, ea tibi partem demōstrabit hospitij, cùm ipsam ceperis non videre, alteram continuò dimittes & sequēris, atque ita singulæ subinde dimissæ te facient vsque ad locum examinis peruenire. Alij mellis breuissimum vasculum circa aquā ponunt, de quo cùm apis degustauerit ad commune pabulum pergens alias exhibebit, quarum frequentiā subinde crescentem notata reuolantium parte, vsque ad examina persequeris. Quod si est examen abditum specu, fumo expellitur, & cùm erumpit æris strepitu coercetur, & in frō-

Modus apes inuestigandi.

E specu fumo expellitur.

Qq 5 de

de vel syluæ parte considet: hîc à vestigatore præparato in hoc vase recipiē. Sin autem arboris cauæ sedē habuerit & extet ramus, is serra suprà infraq; resecandus, & munda veste coopertus inter aluearia collocetur. Quòd si in arboris trūco sit, tunc si mediocritas patitur, primùm superior pars resecabitur quæ apibus vacat, ac deinde inferior quatenus videtur inhabitari, ac veste tectus trāsferatur, & si rimis hiet, hæ diligenter obturandæ.

Matutino tempore vestigandæ apes. Oportet autem vestigatorem matutina tempora eligere, vt spatium diei habeat, quo exploret commeatus apum. Sed de generibus, & quæ apes comparandæ hactenus, iam de sede & statione ac reliquis curis huic insecto adhibēdis dicetur.

De statiōe apibus constituenda. Sationes ac pastiones apum constituendæ, vt in tuto secretoque aluearia sint, maximè conuersæ ad hybernum atq; vernum solis exortum, loco neque calido neq; frigido nimis, vtroque enim offenduntur, sed temperato, vt & hyeme atque æstate temperatè incalescant, & auræ salubritas apes recreet.

Quæ prosint, quæq; offendant. Procul à cœtu ac tumultu tam pecudum quàm hominum,

Quò neq; sit ventis aditus: nam pabula venti
Ferre domum prohibent, nec oues hœdiq; petulci
Floribus

Floribus insultent, aut errans bucula campo
Decutiat rorem, & surgentes atterat herbas.

Gaudet enim quiete. Absint & noxia animantia, quales sunt rubetæ, quæ simul & flatu lædunt & apes attrahunt, adde picos Martios, meropesq; & hirundines, ciconias, araneos, caprimulgos, crabrones, papiliones, serpentes, blattas. *Animātia noxia apib.*

Absint & picti squalentia terga lacerti
Pinguibus à stabulis, meropesq;, aliæq; volucres,
Et manibus progne pectus signata cruentis:
Omnia nam latè vastant, ipsasq; volantes
Ore ferunt dulcem nidu immitibus escam.

De ijs quæ apib. nocēt inferius plura, vbi de morbis incōmodisq; dicetur, iam stationem persequemur. Sedes etiam in valle potius q̃ editiore loco, sed vbi nō resultet echo sono reciprocāte apib. inimica. Nam hinc expeditius euolāt vacuę ad altiora, & onustæ nō ægrè deuolāt. Si villę situs ita patiatur, cōmodè ædificio iungi apiariū, & maceria cingi, sed ea parte, qua à tetris latrinæ sterquilinijs & balneis libera sit odorib. Maximè expedit vt sub oculis domini constituatur, cuius interuentu tutius custodiatur. Vbicunque fuerint aluearia, quoniam quiete gaudent & accessum oderunt, nō editissimo *Vallis quã editior locus commodior.* *Echo.* *Apiarium sub oculis domini sit.*

claudan-

claudantur ſepimento. Quòd ſi prædonum metu ſublimius placuerit, tribus elatis ab humo pedib. exiguis in ordinem feneſtellis apibus ſit peruium, aut raris lapidib. quo ipſæ per cauernas inuolent, & aues ac rorem effugiant. Iungatur tugurium, quo & cuſtodes habitent, & condatur inſtrumentum, ſitq; replerum maximè alucis ad vſum nouorum examinũ nec minus herbis ſalutarib. & ſi qua ſint alia quibus apes delectentur, & quæ languentes requirāt, iuxta Poëtæ cōſilium:

Palmaq; veſtibulum & ingens oleaſter obūbret,
Vt cùm prima noui ducent examina reges
Vere ſuo, ludetq; fauis emiſſa iuuentus,
Vicina inuitet decidere ripa calori,
Obuiaq; hoſpitijs inuitet frondibus arbos.

Aqua perēnis apibus neceſſaria. Adſit ſi fieri poteſt aqua perennis, vel extructa canali deducatē è puteo aqua: Nam ſine aqua neque mel, neq; faui, nec deniq; pulli figurari poſſunt, vnde ſic Poeta ſubdit:

Et liquidi fontes & ſtagna virentia muſco
Adſint, & tenuis fugiens per gramina riuus.

Et mox:

In medium ſeu ſtabit iners ſeu profluit amnis,
Tranſuerſas ſalices & grandia conijce ſaxa,

Pon-

Pontibus vt crebris poßint consistere. & cæt.

In ambitu hospitij arbusculę parui incrementi & frutices herbæque cōserantur, cùm propter salubritatem tum ꝓpter vtilitatem, maximè dulcis & suauis odoris, quales sunt cithysi, thymi, casiæ, rosmarini, cunilæ, apij, violæ medicæ, saluię thymbræ, nardi, myrrhę, origani, serpilli, melissophylli, asphodeli, amaraci, hyacinthi, croci, fabæ, sinapi, eruilij, papaueris, meliloti, rosæ, cerinthæ, et si ager idoneus in propinquo quo conseratur rapaceum, triticum faginum: Nam horum fruticum floribus impensæ delectantur. *Plantis quib. apes gaudeant.* Genistas circumseri apib. gratissimum tradit Plinius. Ex arboribus gratæ sunt, pinus, salix, abies, amygdalus, persicus, pyrus & pomiferæ, quibus nulla in floribus amaritudo. Syluestres, terebinthus, lentiscus, tilia, cedrus, ilex minor. Optima mella colliguntur, vt Palladius testatur, è thymo, secundo loco thymbra, serpillo, tertio rosmarino. Remouenda ex arboribus, taxus, cornus. Oleam procul esse Plin. vult. Absit tithymallus, nam eo sicut & corni floribus degustatis alui profluuio intereunt. *Quib. plantis offendātur.* Adhæc veratrum, thapsiam & absynthium, syluestrem cu

cume-

cumerum vitare oportet, etsi in vicino sint, euellant. nã & apes perdũt, & mel vitiosum reddunt. Et quia samera vlmi semen apib. peculiariter nocet, idcirco in regionib. ijs Italiæ, q̃ his arborib. cõsitæ, rarò apes frequentes durãt. Aluei vel aluearia seu alui, nam promiscuè domicilia apum sic vocantur à scriptoribus rei Rusticæ, Aristoteles περὶ ζώων ἱστορίας scribit apud Themiscyram circa Thermodontem amnem apes tam in terra quàm in alueis facere fauos. Conficiuntur aũt aluei diuersis modis pro regionum loco rũq; cõsuetudine & opportunitate: Alij rotunda, alij quadrata, alij oblonga pedes circiter ternos, vnum lata, sed ita vt cùm parum cõpleant, ea coangustent, ne in loco vasto & inani animũ despõdeant. Aliquos speculari lapide facere aluearia, vt operantes intrò speculentur, Plinius tradit. Fictiles quoq; commemorat Varro alueos, eosq; oblinendos fimo bubulo intus & exterius, ne asperitate deterreãtur. Sed deterrima è fictilibus aluearia, quandoquidem æstate calorib. candescunt nimium, hyeme frigore rigent. Optima è subere aut ferula aut corticib. quòd vim frigoris calorisue non transmittãt. Pro-

De alueis.

xima

xima è stipula viminibus contexta opere textorio fiunt sesquipede aut pedib. duobus in rotūdum latis, ac totidem aut amplius pro frequētia examinis alta. Alicubi excauata è ligno arboris diffectæ, aut ex tabulis compactis fabricantur, quinū senumúe pedum altitudine. Hæc quoq; neque æstate feruent nimiū neq; hyeme rigent. E ligneis maximè probantur ficulnea, pinea, fraxinea, atq; iuglandis, lō gitudine qua diximus & cubitali latitudine. Forinsecus aūt calce aut bubuli stercoris tectorio obducēda censent, minus enim sic computrescere Florentinus tradit. Perforantur obliquę, quo venti leniter insperantes tum aranearum telas tum alia marcescentia reficcent & refrigerēt. Oportet habere semper ad manum aluearia plurima quæ mobilia sint & cōmodè transferri queant. Nā immobiles aluei incommodi sunt vel ad vendendū vel ad trasferendum, etsi Celsus probarit immobiles alueos, quòd neq; igni neque prædonib. essent obnoxij, è fimo aut laterib. cōstructi. Sunt autem aluei, vt è Celso Columella docet, collocādi in suggestu lapideo triū pedū altitudine totidēq; crassitudine ope tectorio leuigato, ne

Alueos quo modo construere oporteat.

ne lacertæ aut rubetæ serpentesq; ascendant. Sicq; constituenda aluearia, vt singula binis parietibus angustis contineantur, liberæq; frõtes vtrobiq;: nam & quâ prouolant interdum patefaciendæ sunt, & multò magis à tergo, quia subinde curanda examina: si autem nulli parietes, sic tamen collocentur, vt paululum altera ab alienis distēt, ne cùm inspiciuntur ea quæ in tractatione curantur, hærentia altera concutiāt, vicinasq; apes conterāt, quæ omnem motum imbecillis cereis operibus tanquam ruinam metuunt. Ordines tres abundè est in altitudine superstructos, quoniam summum eorum curator parum cõmodè inspiciet. Ora cauearum quæ præbent apibus vestibula proniora sint q̃ terga, ne influant imbres, & si fortè quid influxerit, ne consistat, sed effluat. Quoniam verò frig⁹ magis quàm æstus nocet huic generi, à tergo muniantur aduersus Aquilonis iniuriam, & vt apes matutinum habeant apricum egressum, propter quod etiam foramina quib. exitus & introitus datur, sint angustissima, vt solùm vnius apis capiant transitũ, partim vt quàm minimum frigoris admittant, partim ne stelliones, scarabei, papi-

Foramina aluei sint angusta.

papiliones,lucifugæ,blattæ,vt Poeta ait, & reliquæ noxiæ bestiæ per laxiora foramina fauos populentur. Vtile igitur pro frequentia examinum,duos aut tres aditus in eodem operculo inter se distantes fieri aduersus noxiorum animalium insidias. PVLLAR. Agedum, quando apes primùm incipiunt operari?& quo tẽpore latitant?MELISS. Quoniam superius de industria,deque distributione atque vocabulis operum diximus : Iam quo tempore ad opus prodire soleãt,subijciendum. Hyberno tempore, nempe à Vergiliarum occasu, & vltra exortum verisque initium latent frigore cohibitæ.Neq; ante fabas florentes exeunt ad opera &labores,atq; inde nullus cùm p cœlum licet,perit dies.Primùm itaq; fauos constituunt,ceram,hoc est , domos cellasque fingunt,& tantum cerarum confingunt quantum se explere putant,dein de sobolem,postea mella.Cerã è floribus arborum satorumq;,Melliginẽ è lachrymis arborum q̃ gluten pariunt ,salicis, vlmi,arundinis,succo, gummi , resina. Aristoteles tradit fauos è floribus,ceram è lachryma fingi, mella ex rore aeris siderum ortu potissimum : omnino antè

Quo tempore lateant.

Operãdi initium operis que ordo.

Rr Ver-

Faui. Vergiliarum exortum mel non fieri, fauos autem floribus facere, mel non ipsas
Cellæ. facere apes, sed rorem cadentem deferre.
Mel. Argumento esse, quòd non vno aut altero die cellas melle repletas reperiunt
Soboles. apiarij.
Mel vnde. Item autumno mel posteaquam detractum est, non reparatur, cùm tamē illo etiam tempore flores proueniant. Hæc & plura Aristoteles. Quem secutus Plin. mel inqt ex aere, maximeq́; siderū exortu, & præcipuè Sirio exsplendescente sublucanis temporibus fieri. Itaq; prima aurora folia arborum melle roscida inueniri, ac si qui matutino sub dio fuere
Manna. vnctas liquore vestes, capillumq́ue concretum sentiunt, nostrum vulgus Manna vocat, niuis instar in arborum folijs hærēs antè solis exortum, siue ille est cœli sudor, siue quædam siderum saliua, siue purgantis se aeris succus, vtinamq́; talis esset, qualis defluit primò ac non potius terræ halitu infectus: Et præterea è frondibus potus & in ventriculis congestus apum (ore enim euomunt) ad hæc florum succo corruptus alueisq́ue maceratus totiesq́ue mutatus multum de cœlesti natura amittens magnam tamen cœlestis naturæ voluptatem afferens.

Mel

Mel è thymo optimum, vt antè diximus, etiam è cithyſo bonum, è fico inſuaue. Varro non ex eodem cibum & mel capere tradit. Cibi pars quoque potio & ea his aqua liquida vnde bibant, & vt diximus propinqua eſſe debet, eamque puram eſſe, conuenit, quod ad mellificium bonum vehementer prodeſt. Cumque non omnis tempeſtas patitur exire longius, præparandus cibus netum ſolo melle cogantur viuere, aut relinquere exinanitos alueos. Alij aquam mulſam in vaſculis proponunt, lanam purpuream addentes, per quam ſugant ne potu nimio impleantur, aut ne incidant in aquam: Alij ficum aridam vel contuſam vel aqua madefactam, vel defrutum, vel vuam paſſam, cùm pinſuerint affundunt ſapa, atque eo factas oſtas apponunt, idque tempeſtate & hyeme cùm procedere non poſſunt ad pabulum. Porrò cùm aſsiduam curam deſiderant apes, & ſemper aluearia circumeunda, diligentiſsimam verò cùm exundant nouis fœtibus, qui niſi protinus curatoris diligentia excipiantur, effugiunt. Talis enim apum natura, vt quæq; plebs generetur cum regibus, qui

Mel è thymo optimū

Cibus apū.

Apū hyberna pabula.

Apũ fugæ ratio & signa.

vbi euolandi vires adepti, consortia & imperia dedignantur vetustiorum. Id quod fieri solet, cùm adnatæ prospere multæ ac veteres emittere progeniem volunt in coloniam, itaque nouos duces cum iuuentute processuros duo signa pręcedere solent, primum quòd vno aut altero die maximè vesperi in vestibulo cõsistunt glomeratæ, & egressu suo sedis ꝓprię desiderium ostendunt, eaq́ue velut patria contenta est, si à curatore protinus

Fugæ futuræ indicia.

assignetur. Sin autem desit custos, velut iniuria repulsa, peregrinam regionem petit. Quod ne fiat Columella præcipit vernis temporibus obseruandos alueos in octauam aut meridianam diei horam, post quam non temerè se noua proripiũt agmina, eorumq́ue egressus regressusq́ue diligenter obseruet. Alterum signum, quòd euolaturæ aut iam etiam euolantes

Fuga quibus continetur.

consonant vehementer murmure facto, perinde ac milites castra mouentes, quæ cum primo exierunt in conspectu volitant reliquas expectantes dum conueniant. Nonnunquam etiam vernacula examina patriæ pertæsa eruptionem moliuntur, quod significatur cùm sic euadunt, vt nulla intrò reuertet, sed se confestim

ſtim leuet ſublimius, tum crepitaculis æreis, aut teſtarum vulgò iacentium ſonitu aut plauſu terreatur fugiens iuuẽtus. Ea autem cùm vel pauida repetierit aluеum maternum, & in eius aditu glomerata pependerit, aut ad proximos arborum frondes ſe contulerit, protinus cuſtos nouum loculamentum in hoc paratum perlinitumq́ue herbis huic inſecto gratis, aut mellis reſperſum guttis admoueat atque recondat, eoq́ue loco relinquat dum aduеſperaſcet, deinde diluculo reponat in ordinẽ reliquorum alueorum. Oportet, vt antè diximus, alueos nouos habere abundè in hunc vſum præparatos in prõptu. Etſi arbuſculæ in propinquo deſint, arborum ramus defigẽdus, in quem ſe conferant conſidentes, eumq́ue obline reapiaſtro aut erithace ac ſimilibus illecebris, vt, vbi huc aduolarint & conſederint, alueo appoſito fumo leui circumeundo eas in nouam coloniam deducas. Citius in nouum alueum ſe recipiunt q̃ in veterẽ, etiamſi proximum poſueris veterem vnde exierint, tamen nouo magis delectantur. Quædam ſolent cùm ſubitò euaſerint, ſine cunctatione ſe proripere, poteritq́ue apiarius fugam præno-

Rami figendi.

Alueis nouis delectãtur apes.

Subitaneæ fugæ indicia & remedia.

ſcere, veſpertinis temporibus aurem ſingulis alueis admouendo: Siquidem antè triduum quàm eruptionem faciẽt, velut militaria ſigna, vt diximus, mouentium tumultus & murmur exauditur, quod Poeta notauit:

Corda licet vulgi præſciſcere. namque morantes
Martius ille æris rauci canor increpat, & vox
Auditur fractos ſonitus imitata tubarum.

Itaque maximè obſeruari debent quæ iſtuc faciũt, ſiue ad pugnã eruperint, ſiue fugæ cauſa ſe ꝓripuerint, ꝑſto ſit cuſtos. Pugna quidem vel vnius inter ſe diſsidẽtis, vel duorum examinum ad prælium accinctorum facilè compeſcitur:

Pulueris exigui iactu compreſſa quieſcit.

Aut mulſo, paſſóue, aut alio quouis liquore reſperſo, videlicet familiari dulcedine ſeuientium iras mitigante. Eadem & reges diſsidentes conciliant. Nam cùm ſint ſępe vnius populi plures duces & quà ſi procerum ſeditione plebs in partes deducitur, quod frequentius ne fiat prohibendum, quoniam inteſtino bello gentes conſumuntur. Quare ſi ſæpius dimicantes notaueris, duces ſeditionum necare oportet, & dimicantiũ prælia prædictis remedijs ſedanĩ. Ac deinde cũ agmẽ glo-

Reges plures in vno examine.

glomeratum in proximo frondentis arboris ramo consederit, animaduertendũ an totum examen in speciem vnius vuæ dependeat, idque signum erit aut regem vnum inesse, aut certè plures reconciliatos, quos sic patieris, dum in suum reuolent domicilium. Sin autem duobus aut pluribus velut vberibus diductum examen fuerit, indicium est, plures duces & dissidentes esse, atque in ijs partibus vbi maximè glomerari videris apes, requirẽ diduces erunt. Itaque succo melissophylli vel apiastri manu illita, ne ad tactum diffugiant, leniter inseres digitos, & diductas apes scrutaberis, donec auctorem pugnæ, quem elidere oportet, reperias. Quæ sit regis forma paulò antè dictum, nempe oblonga magis quàm ceterarum, minus amplis pinnis, pulchri coloris & nitidi, leuisque ac sine pilo atque spiculo Quidam etiam hirsuti & infusci, qui dãnanẽ & necandi sunt, Melior sine regnet in aula: qui tñ & ipse spoliãdus est alis, vbi sæpi⁹ cũ suo examine conaẽ fugere: Sic enim quasi compede retinebitur detractis alis, qui fugæ destitutus præsidio, fines regni nõ audet excedere, propter ꝙ ne cæteris ditionis suæ apibus permittit

Cõglomeratæ pendẽtes signum cõcordiæ.

Reges vbi requirendi

Regis forma.

Remediũ fugæ in regẽ.

longius euagari. Didymus tradit apes non fugere, si vituli recens nati stercus lo culorum osculis obleueris. Idem præstare, si syluestris & satiuæ oleæ folia simul trita aluearibus ad vesperã illeueris, aut aqua mulsa parietes & aluearia obleueris. Cùm autem vetus alueare numero apum destituitur atque frequentia, alio exami ne supplenda, primo verè cùm in eo vase nata est pullities, nouus rex eliditur, vt multitudo citra discordiam cum parentibus conuersetur, vt mox dicetur vbi de paucitate resarcienda disputabitur. Vere transacto sequitur mellis vindemia, pro pter quam totius anni labor exercetur. Eius maturitatem intelligi Columella tradit, cùm animaduertimus fucos ab apibus expelli ac fugari, Nam: Ignauum fucos pecus à præsepibus arcent. Id genus serotini fœtus & imperfecta apis, sed simillimum api, nisi quòd amplioris incrementi sine industria fauis assidet, neque alimenta congerens & ab apibus con gesta consumens. Verùm ad procreatio nem sobolis conferre fucum, quòd feminibus insideant, quibus apes figurantur: in eum vsum admissi, exclusis pullis, expelluntur. Varro eximendorum fauorum

Regi senescenti nouus substituitur.

Castratio vel vindemia apum.

Fucus.

rum tempus primum Vergiliarum exortu, secundum æstate, tertium Vergiliarum occasu. Signum sumi vult cùm plenos aluos habeant, cumque illos gemi nauerint. Ex apibus autem coniecturã faciunt, si intus bombum faciant & cùm introeunt ac foras trepidant, & si opercula alui cùm remota sint fauorum foramina, obducta videntur membranis mellis. Didymus optimum tempus prioris vindemiæ Pleiadum exortum, idem Maij initium indicat, secundum ineunte autumno, tertium Pleiadibus occidentibus nempe circa Octobrem mensem, non tamen definitis semper diebus, sed iuxta fauorum perfectionem. Quod si ante perfectos fauos mel eximatur, ægrè ferunt & cessant præ siti. Dies castrandi matutinus occupandus, neque enim conuenit medio æstu exasperatas apes lacessiri. Duobus ferramentis ad hunc vsum opus est, sesquipedali vel paulo ampliore mensura factis, quorum alter sit culter oblongus, ex vtraque parte acie lata, vno capite aduncum habens scalprum: alterum prima fronte planum & acutissimum, quo melius hoc faui succidantur, illo eradantur, & quicquid sordidum deciderit, retraha-

Fauorum eximēdorū tempus.

Castrandi tēpus diei.

Ferramēta castrandarū apum.

trahatur. Et vbi à posteriore parte vestibulum nullum patefactum habuerit alueare, fumum admouebimus factum galbano vel arido fimo, quæ fictili vasi ansato altera parte acutiore, per quam fumus prunis accensis exhalet, altera parte latiore & patula per quàm afflari possit, vti hanc ollam Columella describit: Eáque ollam admotam sinas fumum aluearé irrumpere, postea foris teneto vt fumus foris redundet, atque sic castrato. Nostri minus operoso instrumento nempe vetusti lintei frusto ambusto fumum excitant, eoque nidore apes in priorem partem domicilij, & interdum extra vestibulum adigunt, atque sic fit potestas liberius inspiciendi. Sunt qui maluæ syluestris masculæ suffitu ferocientes coerceant, atque idem succus aduersus morsus illinitur vindemiatori: item flos melissophylli ac lentisci: Alij ad farinam fœnigræci tosti syluestris maluæ succum affundunt cum oleo, factaque mellis spissitudine faciem & nudas corporis partes perungunt, sorbent etiam & in aluearia infundunt. Maximè curandum ei qui apes tractaturus vt à Venere sit liber & temulentia, nec nisi lotus accedat,

Fumus vnde excitandus.

Quibus rebus coerceatur sæuitia

Apes munditiē amāt furem oderunt & immunditiē.

cedat. Purè enim & fideliter tractari volunt, munditiem amant, fœdos odores auersantur, adeò vt ipsæ omnem immunditiem amoliantur è medio: nullæ reperiuntur inter opera spurtitiæ: quin & excrementa operantium intus ne longius recedant, vnum congesta in locum turbidis diebus operis otio egerunt. Oderunt furem quoque & mulierum menses, & vnguenta redolentes, aut salsamenta eorumque liquamina. Adde fœtorem allij ac ceparum acrimoniam, cæterarumque rerum similium: excitantur enim ad iracundiam allio, Quare si apes nostras aliæ efferāt, & furentur, allium in præsepi proponatur, & tam in alias apes quàm in homines sæuient. Iracundia maximè cohibetur vel interuentu eorum qui aluearia curant, & celerius mansuescunt, agnoscentque eos à quibus crebrius tractantur. Si duo sunt examina etiam duo sunt fauorum genera. Nam etiam in concordia suum quæque plebs seruat cerarum figurandarum morem, sed omnes faui semper cauearum tectis & paululū lateribus adhęrentes dependent ita ne solū cōtingant, quoniā id præbet exa-

Allio excitātur.

Iracundia quibus cohibeatur.

Fauorū figuratio.

examinibus inter, vt supra etiam de structura operis attigimus. Cerarum autem figura talis, qualis & domicilij habitus, nam & quadrata & rotunda spatia, nec minus longa, suam speciem veluti formę quædam fauis præbent, ideoque non semper eiusdem figurę reperiuntur faui. Proditum est à Plinio fauos in Germania visos octo pedum lōgitudine. Sed qualescunque sint, non omnes eximantur: est enim in fauis eximendis necessaria dispensatio. Apud nos priore messe non nisi cellas inanes rescindunt scalpro vsque ad fauos in quibus mella, caventq; ne ea lædant, idque vere: posteriore messe, nempe autumnali vindemia mellitos fauos eo modo, quo diximus, tractant, veteres apes cadis condunt, nouæ apes semper seruantur ferè. Priore messe, dum adhuc rura pastionibus abundant, quinta pars fauorum, posteriore mellatione, cùm iam metuitur hyems, tertia relinquenda est. Atque hic tamen modus nō omnibus regionibus communis, quoniam pro multitudine florum & vbertate pabuli apibus consulendum est. Dionysius Thaseus decimam partem relinquendam æstiua mellatione existimauit si pleni fue-

Cerarum figura.

Messes duæ apum.

Mellationis modus.

ni fuerint aluei, si minus pro rata portione, si inanes, omnino non attingi. Plinius tradit mel Anthinum, quasi vernũ aut ex floribus collectum dixeris, non attingi propterea à quibusdam, vt largo alimento valida exeat soboles, alij ex nullo minus apibus relinquunt, quod magna sequatur vbertas, & herbæ tum flore incipiant quæ cellis præcipuam materiam suppeditent: qui sunt diligentiores, duodecimam partem relinquere apibus ex hac vindemia, idque die tricesima ab educto examine, atque hanc vindemiam ferè Maio includi. Eximentur autẽ veteres & vitiosi, relinquendi maximè integri & melle pleni faui. Posteriore messe examina numerosiora propter impensas sunt minuenda, & pars cum ipsis fauis condienda, quo minus per hyemem pabuli opus sit. Omnes deinde faui in vnum locum conferentur, quo mel conficere velis, linendaque diligenter sunt foramina parietum & fenestrarum, ne quid apibus peruium, quæ velut amissas opes pertinaciter vestigant, & persecutæ consumunt. Castrati deinde aluei, si qui transuersos fauos in aditu habebant, conuertendi erunt, vt alterna vice posteriores

Mel ἄνθινον.

Mellationis cura.

res partes veſtibula fiant. Sic enim proximè cum caſtrabuntur veteres potius faui quàm noui eximentur, ceræque nouabuntur, quæ tanto deteriores quo vetuſtiores. Quocunque faui ſunt demeſſi, eodem die dum tepent, mella conficere conuenit. Mel plenilunio capitur vberius, ſerena die pinguius, vt ſcribit Plinius. Faui exenpti tepefiant tantùm, ne nimium feruentes, cera cum melle tranſmittatur, mox in ſaccum craſsioris filij inuerſæque metæ ſimilem mittuntur, præloque vel inſtrumento machináue in hoc præparata, aut qualo mel exprimitur, ſed curam habendam vt ſeparentur partes cerarum quæ vel pullos habent vel rubras ſordes: nam ſucco ſuo malo mella corumpunt. Vbi mel liquatum in ſubrectum alueum defluxit, tráſfertur in vaſa fictilia, quæ paucis diebus apta ſint, dũ muſte⁹ fructus deferueſcat, isque ſepius ligula purgandus eſt. Nonnunquam mel vnà cum fauis & pullitie in cupas cogitur rudi modo, atque ſic cum excrementis venditur. In imò vaſis mel optimum. CHENOB. Quibus locis, & quæ mella cenſes præſtantiora? MELISS. Mella optima Atticæ regionis

Cera noua optima.

Mellis ratio.

Sacc⁹, machina ad mel exprimendum.

Mel optimũ quod.

nis memorantur à veteribus, Hymettia &Hyblęa. Probari audio Sarmatica quoque. Est initiò mel dilutum vt aqua, primisque diebus seruet vt mustum, seque purgat, vicesimo die crassescit, mox obducitur tenui membrana, qua feruoris ipsius spuma concrescit. Sorbetur optimũ, & minimè fronde infectum è quercus, tiliæ, harundinum folijs. Mellis tria genera memorantur, Anthinum vel vernum de quo dictum, prioris generis, Alterum æstiuum & horęum à tempestiuitate pręcipua post solstitium dies pene triginta Sirio splendescente: Tertium ericæum vocant, syluestre minimeque probatum conuectum post primos autumni imbres erica florente, ob id arenoso simile. Mel optimum, vt Diophanes tradidit, specie pellucidum & sufflauum, tactu leue, & si quis trahat ipsum, diu sibijpsi cohæreat, & sublatum sensim defluat, non in tenuitatem abiens, ac lentè remoueri potens. Quod peioris notę, id coquendũ est. Panis intinctu corrũpitur, quare cauendum ne panis vasis immittatur. Fragmina fauorum quæ in sacco permanserunt retractata exprimuntur, atque id secundæ notæ mel defluit, sed

Tria mellis genera.

Haraũ mel

Ericaũ mel

Panis intinctu corrumpitur mel.

ſed ſeorſim reconditur, ne optimo miſtum id corrumpat. Mel adulteratum cognoſcitur ſi accendatur: nam quod adulteratum non eſt purè ardebit, vt idē Diophanes teſtatur. Expreſſæ fauorum reliquię poſteaquam diligenter dulci aqua perlutæ ſunt, in vas æneum conijciuntur adiectaque aqua igne liquantur. Quod vbi factum, cera per ſtramenta vel iuncos defuſa colatur, ac iterum de integro coquitur, & in orbes vel alias quaſlibet formas aqua prius adiecta diffunditur ceraque concreta ex aqua facilè eximitur. Plinius fauos ſcribit antè purificari aqua, triduoque in tenebris ſiccari, & quarto die liquatos igni in nouo fictili, aqua fauos tegente, ac poſtea ſporta colari: rurſumque in eadem olla coqui cerá cum eadem aqua, excipique aqua frigida vaſis melle circumlitis. Candidiſsimam fieri poſt inſolationem etiamnum recoctam, nigreſcere addito chartarum cinere, anchuſa admixta rubere, variosque in colores pigmentis trahi. Punicam & poſt Ponticam Creticam maximè probabant Veteres. Noſtra ætate immenſę moles cerarum in orbes coactæ è Sarmatia & Liuonia ad nos deferuntur. CHENOBOSC.

De cera facienda.

Ceræ colorandæ rationes.

Si in

Si in mellatione apes ad paucitatem redactæ, quo pacto reparātur? MEL. Cùm vetus alueus ad paucitatem redactus & examina resarcienda sunt, tum verno tempore quando noua pullities in vase nata, nouus rex elidit̃, vt multitudo sine discordia cum suis parentibus conuersetur. Quod si nullam progenié tulerint faui, duas aut tres alueorum plebes in vnum contribuere licebit, sed prius respersas dulci liquore, ac tum demum includere, appositoq; cibo, dum conuersari consueuerint, exiguis tātùm spiramentis relictis triduo ferè clausas continere. Sunt qui seniorem potius regem tollāt, sed id Columellæ non probatur. Atqui rex si senectute deficit (de ætate apū paulò inferius dicetur) & plebs ad seditionem spectet, tum ex ijs alueis qui plures duces habēt, rex deligitur. Superius diximus quo pacto concordia sarciatur quoties veteres nouis adduntur, ne seditione consumantur, nempe eorum examinum quæ ex alio transferunt̃ domicilio reges submouendos. Potest autem sine magna molestia in ijs domicilijs quæ aliqua peste laborant paucitas emendari. Nam cognita clade infrequentis aluei, consideratisq;

Ad paucitatem redacti quomodo paucitas suppleatur.

Rex senecta deficiens.

fauis,partem eius ceræ quæ femina pullorum continent recidere oportet, in qua regia proles animaт̄, facilis eſt cognitio, quoniam in fine cerarum veluti papilla vberis apparet eminentior,& laxioris fiſtulæ,quàm ſint reliqua foramina, quib. popularis notæ pulli detinentur. Sűt qui affirment in extremis fauis trãſuerſas fiſtulas eſſe,quæ regios pullos contineant.

Regiorum pullorum ſedes.

CHE. Quid ſi prorſus vel meſſe abſumptæ ſint,vel morbis interierint, generantúrne? an arte reparantur examina? ME. Vtroque reparantur modo, etſi generatio apum magnam apud Ariſtotelem habeat ambiguitatem,neque ipſe poſt longam diſputationẽ certi aliquid affirmare audet. Alibi aliorum recitat opiniões, & aliorum quidem exiſtimantium per coitum agi, maresq́ue eſſe fucos, fœminas verò apes eſſe: Aliorum autem,eas parere,attamen nõ coire ſed deportare fœturam exiſtimantium,nec vnde portent conſtare: Alios è floribus cerinthi,alios è floribus arundinis,alios ex oleę floribus: argumento eſſe quod cùm oliuarum prouentꝰ ſit largior,tũ plura examina gigni: eſſe etiã qui fucorum fœturam comportari putent, ſed apum ortum è ducibus.

Generatio apum.

Et

Et mox paulò pòst idem, Schadones, inquit, hoc est, sobolem optimè fieri cùm mellificatur, aggerunt suis crurib. ceram atq; erythacã, mel ore euomunt in cellas fœtu posito incubãt auium more. Exclusus inde vermiculus dum paruus est, iacet in fauo obliquus, pòst sua ipsa faculta te se erigit, cibumq; capit, & fauo ita adhæret, vt retineri videatur. Fœtus apum & fucorum cãdidus est, ex quo vermiculi fiunt, qui in apes fucosq; trãseunt. Hęc & plura Aristoteles. Alibi videtur colligere è regibus generari apes, subdens, nisi hoc esset ratione carerent, quæ fingun tur in eorum imperio. Rectè enim reges intus manẽt immunes ab omni negotio, quasi nati ad sobolis pcurationem: Magnitudine etiã pręstant, quasi ad prolem procreandam corpus eorum sit institutum, fucos autem castigent. Nõ est verisimile filios parentes castigare, quare è fucis apes non generentur. Postremò apes sine coitu generari, argumento, q fœtus exiguus admodum in cellulis faui cernatur, cùm insecta quæ per coitum oriuntur, coeant diu, pariant breui, magnitudine ad speciem vermis. Plinius Aristotelem secutus certum esse affirmat,

Schadones.

Apes incubare.

Apum incubatio & exclusio. apes gallinarũ modo incubare. Id quòd exclusum est primum vermiculum videri candidum, iacentem transuersum, adhærentemq; ita vt pascere videatur. Regem statim mellei coloris, vt electo flore ex omni copia factum, neque vermiculum, sed statim pennigerum. Cętera turba cùm formam capere cepit, nymphæ vocantur, vt fuci, sirenes ac cephenes: Si qui alterutris capita demat, pro gratissimo sunt matribus cibo. Tempore procedente instillant cibos atque incubant, tum maximè murmurãtes, caloris vt putatur faciendi gratia necessarij excludendis pullis donec ruptis membranis, quæ singulos cingunt ouorum modo, vniuersum agmen emergat. Addit Plinius hoc spectatũ Romę alueis cornu laternę trãslucido factis. Fœtus intra 45. dies peragitur, fit in fauis quibusdam qui vocatur clerus amaræ duritia ceræ: cùm fœtum inde nõ eduxere morbo aut ignauia aut infœcunditate naturali, hic est abortus apum. Protinus educti operantur quadã disciplina cum matribus, regemq; iuuenem æqualis turba comitatur. Reges plures inchoantur ne desint: posteà ex eis soboles, cùm adulta esse cœpit, concordi suffragio

Nymphæ. *Sirenes.* *Cephenes.*

Fœtus quoto tempore peragatur. *Clerus.*

Abortus apum.

fragio teterrimos necant & distrahunt agmina, nam duo esse genera, & qua forma, superius declaratum. CHE. Age verò quæ ætas? MEL. Aetatem quidam sic tradunt internosci, quòd, quę annum nõ excesserint, nitescant, oleique similitudinem & speciem gerant, vetulæ aspectu & tactu horridulæ & rugis plenæ, eas tamẽ fingendis fauis præstãtiores. Aristoteles libro suprà citato tradit, apum vitam annorum sex, nonnullas septem posse complere: Quod si examẽ nouem aut decem annos durauerit, prosperè actum existimari. Alueos nunquam vltra decem annos durasse Plin. scribit, nec vllum examen hanc ætatem posse excedere, quamuis in demortuarum locum aliæ substituantur quotannis. Nam ferè decimo ab internetione anno, gens vniuersa totius aluei consumitur. Itaq; ne hoc fiat, semper propaganda obseruandaq; vere cùm se noua profundunt examina, vt excipiantur & domiciliorum numerus augeatur. Quòd si apes subita tẽpestate aut frigore aut imbre repentino iaceãt prostratæ, colligendas in vas aliquod & reponendum in tecto ac prono ad meridiem quã maximè cœlo clementi, & vas ipsum ci-

Aetas apũ.

De sobole propagãda.

Quopacto profligatæ reuiuiscãt.

nere facto è ficulneis lignis infricandum paulò plus calido quàm tepido, ac deinde concutiendum vas leniter, vt manu non tangas, atq; sic in solem prolatas incalentesq́; reuiuiscere Varro docuit, cui subscribens Columella subdit de apibus coaceruatim sub fauis repertis mortuis, eas scilicet sicco loco per hyemem seruatas circa vernum æquinoctium cùm cœli benignitas inuitat in solem proferendas, ficulnoq́; cinere obrutas, intra paucas horas caloris halitu animari. Volentib. libet experiri, ipse nõ sum expertus. Sunt qui in totũ amissas reparari tradũt, ventrib. bubalis recentib. cum fimo obrutis. M. Varro partim ex apibus generari, partim è bubali aut iuuenci corpore putrefacto, Archelai citãs Epigramma:

Quomodo amissæ prorsus reparentur arte.

βοὸς φθιμένου πεποιημένα τέκνα
ἵππων μὲν σφῆκες γενέα, μόσχων δὲ μέλισσαι:
ἵπποι μὲν σφηκῶν γένεσις, μόσχοι δὲ μελισσῶν.

Nam vitulo vel iumento exanimato ac putrefacto, cõiectoq́; in aliquem locum, vnde putris exhalatio nõ possit euaporare additis herbis apium naturæ cõgruentibus, veluti thymo, casia, atq; alijs quib. temperetur vapor, ex his apes generari, sicut ex equorũ corpore vespę & crabrones.

nes. Virgilius vtrunq; modum recuperã darum apum depinxit, & priorem quidem generationis modum his verbis:

Illum adeo placuiße apibus mirabere morem,
Quòd nec concubitu indulgent, nec corpora segnes
In Venerem soluunt, aut fœtus nixibus edunt:
Verùm ipsæ è folijs natos & suauibus herbis
Ore legunt, ipsæ regem, paruosq; Quirites
Sufficiunt, aulasq; & cerea regna refigunt.

Alterum verò modum, quo apes arte reparãt idem Poeta eleganter subnectit:

Sed si quem proles subitò defecerit omnis,
Nec genus vnde noua stirpis reuocetur habebit
Tempus, & Arcadij memoranda inuenta magistri
Pandere quoque modo cæsis iam sæpe iuuencis
Insincerus apes tulerit cruor. &c.

Modum aũt quo apes è iuuenco creent̃, et Virgilius longius repetit è veterib. nemipe è Magone & Democrito. Nam domus fabricatur quadrata circiter cubitis decem & alta & lata, fenestris quatuor in quoq; latera vna. Huc introductus iuuencus saginatus obturatis omnib. meatibus linteolis pice tinctis, qui à pluribus fustibus contundit̃ in necẽ, ita vt carnes simul cum ossibus comminuantur, cauendum tamen ne cruentet, nam è sanguine *E iuuenco quomodo apes creentur.*

apes generari, deinde thymo substrato, boueq́; supino desuper reclinato ab egredientibus domus concluditur, fenestris diligenter sic oblitis luto, ne cunde aëris sit ingressus. Tertia hebdomade domus aperienda lumine aereq́; admisso, præterquàm ea parte qua ventus procedit vehemens. Vbi materia refrigerata, rursus sicut prius occludenda atque oblinenda domus, & vndecima pòst die aperta reperietur plena apibus, ex boue nihil præter cornua & pilos & ossa. Aiunt è cerebro gigni reges, è carnibus alias apes. PVL. Equidem non existimarem tãto dispendio apum reparationem redimendam. MEL. Idem Celsus existimauit. Nos cõmemoramus veterum artes, eas qui volet poterit imitari. CHE. Quin potius dicas nobis, an morbis infestētur, & quib. indicijs declaretur eas rectè aut malè valere, & qua cura noxia amoliantur, quibusúe remedijs morbi earum curentur. MEL. Obsequar & dicam. Sanitatis signa sunt, si viuidæ frequentesq́; in examine, si opus quod faciunt æquabile & leue: hilaritate enim & nitore sanitas æstimatur. Minus valentium signa, si horridæ, si pilosæ & puluerulentæ, ni si opificij tēpus

Indicia benè ac malè valentium.

pus

qus vrgeat, cùm propter laborem aſperātur & marceſcunt, item triſtitia torpent, & ſi conſpiciantur alij mortuorum cadauera efferre, funerantiumque more exequias comitari, aut intra tecta ſilētio torpere. Id cùm accidit Columella iubet arundineis canalibus infuſos cibos offerri, maxima decocti mellis, & cū galla vel arida roſa detriti. Galbanum etiam (vt eius odore medicentur) incendi conuenit, paſſoque & defruto vetere torpentes ſuſtinere. Rege interempto luget plebs ignauo dolore, non conuehunt cibos, & niſi ſubueniatur, fame moriuntur. PISC. Quibus morbis potiſsimum affliguntur? MEL. Peſtilentiæ in apibus rara pernicies, neque aliud remedium quàm vt longius aluei transferantur. Maximus earū annuus labor eſt initio veris, quo tithymalli flores, & quo ſameram vlmi promunt. Namque ſicut nouis pomis, ita his primitiuis floribus illectæ auidè veſcuntur poſt hybernam inediam, nihil alioqui citra ſatietatem tali nocēte cibo, quo cùm ſe repleuerint, profluuio alui niſi celeriter ſuccuratur intereūt. Soluit autem tithymallus etiam aliorum animalium ventrem. Vlmus autem peculiariter apū

Apum morbi & præſeruatio.

Tithymall.

Samera vlmi ſemen.

aluum citam reddit. Quare in ijs regionib. vbi eius generis arbores crebrę sunt, apes rarò durant. Aegris autem Columella tradit rorem marinum aqua mulsa decoctum cùm gelauerit imbricibus infusum dari solitum. Quidam vrinam vel hominis vel bubulam apponunt alueis: item grana mali punici tunsa & vino conspersa, vel vuæ passæ cum rore Siriaco pari mensura pinsitæ, & austero vino insuccatæ dantur in fictili vase inseruefacta, ac deinde ligneis canalibus apposita. Optimè facere amelli radicem, quam Virgilius describit frutice luteo, flore purpureo, eius cum vetere vino decoctæ expressæque succus datur vtiliter. Columella ex Higinio tradit hoc modo laborantib. succurrendum, primum, vt omnes faui vitiosi tollantur & cibus ex integro recens, deinde vt fumigentur: Prodesse etiam apibus vetustate corruptis examen nouum adijcere, vt suprà diximus. Sæpe vitio intereunt quod φαγεδαίναν, hoc est, voracitatem vocant, vt cùm tantùm ceræ confingant, quantum se explere putent, & posteà tempestate oppressæ intereant, & reliqua paucitas non sufficiat implendis fauis, vt vacuæ

Remedia ægritudinis apum.

Phagedæna vitium.

cuæ cerarum partes computrescant, atque vitijs serpentibus ipsæ quoque apes reliquæ cum melle corrumpantur. Id ne fiat duo examina coniungentur, qui posſint integras adhuc ceras explere, vel si nō est facultas examinis, ipsos fauos presſcindere oportet antè, quàm putrescant, idq; acuto ferro, ne hebetudine ferri reliqui faui moueantur loco. Est & causa sæpe interitus apibus nimia felicitas sua, veluti cùm continuis annis plurimi flores proueniunt, & apes magis mellificijs quàm fœtibus student, nimioq; opere fatigatæ interdum pereunt, nullis relictis iuuentutis reliquiis, βλαψιγονία vocatur, cùm vel morbo, vel ignauia, aut infœcunditate fœtum non peragunt. His proderit tertio quoq; die alueorum exitus præcludi, exiguis tantùm foraminib. relictis, quib. tamen exire nequeant, atq; ita domi retetæ cogantur fœtib. vacare. Plinius etiam operis commemorat morbos, cùm fauos nō explent Cleron vocāt, item blapsigoniā, de qua diximus. Aliquando & ipsæ contrahunt mortis sibi causas, cùm senſere eximi mella, auidius deuorantes. Nocent & sua ipsis mella, illitæque ab aduersa parte moriuntur.

Si fœtib. nō ſtudent.

Blapſigonia.

Operũ morbi.

Cleros.

Quæ nocent apibus.

Oleo

Oleo quoq; non apes tantùm, sed omnia insecta exanimantur. Odere fœdos odores, propterea vnguenta redolentes infestant. Impugnāt eas vespæ & crabrones, & è culicum genere qui vocantur muliones, populantur hirundines, picus Martius lingua prælonga in alueum inserta mel elambit, & quædam aliæ aues noxiæ sunt, vt superius diximus. Rubetæ quoq; adrepentes foribus opertas sufflāt ab hoc spatio prouolantes confestim abripiuntur. Nec sentire ictus apum ranæ traduntur. Obsunt & oues apibus difficilè se à lanis earum explicantib. In vastis Sarmatiæ syluis, vbi in cauernis abietum sedes habent, huc vrsi mellis cupiditate in subrectum felium more ascendunt domicilia inuadentes. Aduersus hoc apiarij malleos ingentes grauiq; pondere suspendūt ante apum vestibula, vrsus malleū amoturus, quo maiore impetu malleum repellit, hoc vehementius in reijcientem recidit, eoque remedio tuentur apes. Cācrorum odore, si quis iuxta coquat, exanimantur. Inimica est echo resultanti sono, qui pauidas pulsat alterno ictu: inimica & nebula. Aranei quoque hostiles, cū preualuere enecant alueos, & filis quacūq; inces-

Muliones.

Vrsi quomodo arceātur à melle

Cancrorū odor.

Echo.

inceſſerint alarum lanugines obtexunt. Papilio etiam ignauus luminibus accenſis aduolans peſtifer non vno modo, vt antè quoque dictum. Nam & ceras erodunt, & relinquit excrementa, quibus teredines gignuntur. Naſcūtur & in ligno teredines, quæ ceras præcipuè appetunt. His igitur vel preuertendis vel amoliendis inuigilabit diligens apium cuſtos, vt herbæ ac frutices propinquę quib. offenduntur, euellantur & extirpentur, animalia inimica procul arceantur. Eæ verò res quibus delectantur & conſeruantur, adhibendæ. Siquidem per totum annum apiario ſuis quibuſque temporibus labor. Nam ab æquinoctio verno apertis alueis curandæ, vt omnia purgamenta q̃ ſunt hyberno tempore congeſta eximantur: & vt araneis, qui fauos corrumpunt, detractis, fumus immittatur factus è fimo bubulo aut linteo aliáue re ad id idonea, vt ſuprà quoq; de caſtratione dictū. Fumus enim quaſi cognatione quadam generis çum primis apibus eſt vtilis. Et licet moleſtum ſit examinibus, ſaluberrimum tamen eſſe cõſtat. Vermiculi quoque qui tineæ vocantur & papiliones necandi, quæ peſtes fauis plerunque adhærentes

Cura apib. neceſſaria per totum annum.

Verno tempore purgā da aluearia

Fumi vtilitas.

rentes decidunt, si fimo medullam bubulam misceas, & his incensis nidorem admoueas, atq; hac cura examina firmabuntur, & fortius operibus inseruient: eaque purgatio à Cal. Aprilib. ad autumni tempus frequentetur. Curator autem cauebit, vt antè quoque dictum, à temulentia rebusq; Venereis, atque ab im mundis ac redolentibus rebus: purè enim & fideliter tractari volunt, sæpius dictum. Duodequinquagesimo die ab æquinoctio verno incipiunt examina augeri, & iisdē diebus aliquando pereunt pleræq;, quæ paucas & ægras habent apes. Circa idem tempus & progenerantur in extremis partibus fauorū amplioris magnitudinis fœtus q̃ sit ceterarum, eosq; nonnulli putāt esse reges, alij oestros appellant, ex eo ꝙ examina exagitent, atq; ideo necādos cēsent. Ab exortu Vergiliarū, hoc est, à 5. Id. Maias ad solstitium aluei examināt, quo tempore accuratius custodiende, ne nouæ soboles diffugiant. Deinde à solstitio ad Caniculæ exortū, qui ferè dies 30. sunt, vt Columel. testatur, faui pariter et frumenta demetuntur. Quo autem modo faui castrentur, superius commemoratum. Verùm hoc tempore, & vsque in

Apiaria curanda.

Maio examina augeri.

Oestri.

Examinandi tempus.

Solstitij tēpore messis fauorū & frumenti.

in autumni æquinoctium decimo quoque die aluearia aperienda sunt & fumiganda. Suffitas deinde atque æstuantes apes refrigerare oportet conspersis vacuis partibus alueorum, & quàm recentissimi rigoris aqua infusa. Deinde si qd ablui nō poterit, pinnis alicuius robustioris alitis, quę rigorem habet emundetur. Pręterea vt tineę, si apparuerint, euerrātur, papilionesq́; enecentur, qui plerunq; inter alueos morātes apibus exitio sunt. Nam & ceras erodunt & stercore suo vermes progenerant, quas alueorum tineas appellant. Has, vt Columella prodidit, florentibus malis cùm earum est maxima multitudo hac ratione intercipiem⁹: vas æneum præparandum miliario simile, quod Palladius interpretatur altum & angustum, idq; vesperi inter alueos collocandum, & in fundum eius lumen accensum mittendum, huc omnes papiliones aduolabūt, & dum circa flammulam volitant, aduruntur, quòd nec ob angustiam sursum euolare, nec ab igne, cùm ab æneis lateribus clausi, flammam effugere non possunt, à propinquo ardore cō sumunť. Inter Caniculæ & Arcturi exortum, qui sunt dies ferè quinquaginta, cauen-

Alueorum tineæ.

Papilionū perimendorum modus

Canicula exortus.

cauendum ne apes intercipiantur violentia crabronum, qui ante aluearia plerunque apibus insidiantur prodeuntib. Post Arcturi exortum, circa equinoctium Libræ fauorum secunda exemptio. Ab æquinoctio ad Vergiliarum occasum diebus quadraginta ex floribus tamaracis, myricæ, syluestribusq; frutetis apes collecta mella cibarijs hyemis reponūt, quibus nihil omnino est detrahendum, ne sæpius iniuria contristatæ ac spoliatę ꝓfugiant. Ab occasu Vergiliarum (qui est circa initium Nouembris, hyemis initiū si Plinio credimus) per brumam recondito melle vtuntur examina, & eo ꝑ hyemem sustinentur. Hoc igitur tempore aluearia aperiēda, & repurgare quidquid intus est, diligentiusque curare oportet. Nam hybernis temporibus non conuenit mouere aut aperire aluearia: proinde dum adhuc autūni reliquijs cœlum temperatius, apricissimo die purgatis domicilijs opercula intus vsq; ad fauos admouenda sunt, omni vacua parte sedis exclusa, quo facilius angustiæ cauearū per hyemem concalescant, idque semper faciendum est etiam in ijs alueis quę paucitate plebis infrequentes sunt. Quidquid etiā rima-

Crabrones alueis insidiantur.

Arcturi ortus.

Fauorum secūda exemptio.

Vergiliarū occasus.

Apiaria hyeme non sunt mouēda.

rimarum est aut foraminum, luto fimoque bubulo mistis illinendum extrinsecus, solo aditu quo comeent relicto. Muniendæ quoque aduersus frigora & tempestates congestu culmorum & frondium. Sunt qui occisas auiculas exenteratas alueis includant, quæ per brumam plumis suis delitescentibus apibus præbeant teporem. Quibus etiamsi alimenta deficiant, pascantur commodè esurientes: deprehensumque aliquando eas sic absumpsisse, vt præter ossa nihil reliqui esset: Attamen quandiu faui sufficiunt, illibatas auium carnes relinquunt. Præstat autem, quod superius de cibis apum diximus, ipsis in canaliculis apponere, quibus fame laborantes sustineantur. Post confectam brumam diebus ferè quadraginta, quidquid est repositi mellis consumunt, nisi liberalius à curatore relictum sit. Sæpe etiam vacuatis ceris ieiunæ vsque ad Idus Februarias fauis accubantes torpore & quiete sua spiritum conseruasse compertum: Quem tamen ne amittant, si longior fames incesserit, conuenit per aditum vestibuli siphonibus aut fistulis dulcia liquamina immittere, & ita penuriam temporum

Apum per hyemem cura & pabulum.

Auiculæ exenteratæ alueis inclusæ.

ſuſtinere tantiſper, dum hirundinis aduentus commodiores polliceatur tempeſtates. Poſt quod tempus, cùm diei permittit hilaritas, procedere incipiunt in paſcua. Nam ab æquinoctio citra cunctationem vagantur, & ad fœtum idoneos decerpunt atque comportant flores. Porrò quia paucis locis ea felicitas, vt & æſtiua & hyberna præbeant pabula, proinde quibus locis poſt veris tempus (quo fabæ, rapacei, ſalicis, alia rúmue & fruticum & herbarum flores ſuppeditantur paſsim) flores deficiunt, tum à quibuſdam deferuntur (idq́ue noctu, vt ſupra de transferendo dictum) in ea loca, vbi ſerotinis floribus veluti thymi, origani, thymbræq́ue benignius & vberius alantur. Et ſicut olim ex Achaiæ regionibus in Atticas paſtiones transferri conſueuiſſe apes ſcribit Columella, & aliunde alio: ita noſtris locis vbi verni flores abſumpti, ad æſtiuos trifolij & ſimilium, atque poſt hos circa autumnũ deferimus apes in ea loca vbi tamaricis & ericæ floribus paſcantur ſerotinis. Nimis fortè diu vos detineo in re tam minuta: In tenui labor, at tenuis non gloria, ſi quem

De transferendis apibus pabuli gratia.

Nu

Numina læua sinunt, auditque vocatus Apollo, vt inquit Poeta. Sed iam vela nimium fortè laxata contraham.

Finis libri IIII.

LEGES REI RVSTICAE PASSIM TAM E SACRIS QVAM PROPHANIS SCRIPTORIBVS, AC IVRE CIuili decerptæ, Reique Rusticę coronidis vice adiectæ.

AGricultura ab altissimo creata, ἡ γεωργικὴ ὑπὸ ὑψίστου κτισμένη. Syracides. 7.

Dominus dixit ad Adam, Quia audisti vocem mulieris, & comedisti de arbore, de qua præcepi tibi dicens, Non comedes ex ea, Maledicta terra propter te, In dolore comedes ex ea omnibus diebus vitæ tuæ, Spinas & tribulos germinabit tibi & comedes herbas terræ, IN SVDORE VVLTVS TVI VESCERIS PANE TVO, donec reuertaris in terram, de qua sumptus: Quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Gen. 3.

Agricultura aliarum artium parens atque altrix, qua neglecta, terra marique iacent omnia, γεωργικὴ τῶν ἄλλων τεχνῶν μητέρα καὶ τροφὸν εἶναι. Xenoph. Oeconom. Aristot. addit non solùm altricē sed

sed præcipuam etiam Reip. partem docet. Polit.6.cap.4.

Res Rustica consanguinea sapientiæ, Colum.1.cap.1.

Agricolarum vita proximè ad sapientiam accedit, vt quę commercium habeat cum terra, quæ nunquam recusat impe rium, nec vnquã sine vsura reddit quod accepit. Cic. in Cat.

Acquirendarum facultatum. hoc est, χρηματιστικῆς potissima ratio Agriculturę. Aristot. Polit.1.cap.5.

Omnium rerum ex quibus aliquid acquirit, nihil est Agricultura meli᷒, nihil vberius, nihil dulcius, nihil libero homi ne dignius. Cic. Off.1.

Pius quæstus, minimeque inuidiosus aut mala cogitans Agriculturæ. Cat. Re Rust. lib.1.

Virum bonum cùm laudabant, bonũ agricolam, bonumque colonum prædica bant, & amplissimè laudari existimatum. Idem.

Agrum benè colentes non minoris factos quàm bello excellentes. Xenophon. Oeconom.

Deos Agriculturæ non minus quàm militiæ præsidere. Xenoph.

Tt 3 Agri

Agricolas omnes actiones à Dijs auspicari oportet, σὺν τοῖς θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου, ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων. Xenophon. Oecon.

Primũ quærite regnũ Dei & iustitiam eius, & omnia adijcientur vobis. Matt. 6.

Agricola eatenus ad rem augendam attentus sit, quatenus id Dij permittunt. Xenoph. Oecon.

Omnia quæcunque volueritis vt faciant vobis homines, sic & vos facite illis. Matth. 7. Hæc Christi regula adeò placuit Alexandro Imperatori homini ethnico, vt in palatio & in publicis operibus inscribi iuberet. Lamprid. in Alex.

Agricola suos studiosè colat agros, aliena nõ cõcupiscat. Cic. pro Rosc. Amer. & Cato de Re Rust.

Agricolam iustum esse oportet. Iustinia. Leg. Rust. l. 1.

Iustitia enim præualet iniuriæ, iustisque terra fert copiosum victum. δίκη δ᾽ ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει. Et mox, δικαίοις μὲν φέρει γαῖα πολὺν βίον. etc. Hesiod. Ergis Astipulatur & Xenoph. Oecon.

Et sibi, & vicinis nasci precanť religiosiores agricolæ. Columella. lib. 11. c. vltimo.

Aru-

Aruſpices, ſagasq́ue, quæ vtraque genera vana ſuperſtitione rudes animos ad impenſas ac deinceps ad flagitia impellunt, vitabit Agricola. Columel. lib.1. cap.8.

Qui malum carmen incantauerit, frugesúe excantarit, coercetor. LL.12.Tab.

Incantatores vobis non ſint. Deut. 18.

Malefici ac diuinatores, incantatoresq́ue concremantor. l.2.3. & .4. C. de malef. & Math.

Ruſtici non tam cœlum intueantur quàm terram, ſiderumq́ue ipſorum terreſtria dant ſigna indubitata. Plin.18.c.4

Agrum malè colere, Cenſorium probrum. Plin. lib.18.cap.3

Rei Ruſticæ partes in agro colendo & paſtione verſantur.

Agriculturæ quatuor deinceps partes: 1.in ſoli fundi cognitione, 2. quæ in eo ſo lo opus ſunt 3. quæ in eo prædio colendi cauſa facienda. 4. quo quæque tempore fieri conueniat. Varro de Re Ruſt. lib.2. cap.5.

Laudato ingentia rura, exiguum colito. Virg. Georg. 1. μέτριον ἄεισον. Et cùm in alijs, tum in agris colendis modus optimus, ne vide-

licet maior quàm ratio calculi patiatur, ager vel ematur vel colatur. Col. lib. 1. cap. 3.

Ne villa fundum, neque fundus villã quærat. Cat. Re Rust. cap. 3

Imbecilliorem agrum quàm agricolã esse decet, quoniam si sit colluctandum cum eo, si fundus præualeat, dominum allidi. Non enim dubium, quin minus reddat laxus ager non ritè cultus quàm angustus eximiè. Col. 1. cap. 3

Vtilissimè agri coluntur ex oraculo, scilicet, malis bonis. Nam cùm dicerent malos, intelligere voluerunt vilissimos summum prouidentiæ existimantes, vt quàm minimum esset impendij. Plin. 18. cap. 6

Persuasum plurimis agrũ bonis ac malis rationibus colendum. At ego inquit Colum. omne genus ruris nisi diligenti cura ac scitè colatur, fructuosum esse nõ posse iudicem. Col. 4. 3

Ager quamuis quæstuosus, si sumptuosus fiet, non multum superesse Cato. 1

Modũ tene, æstimatis facultatibus tuis in assumptione culturæ, ne superatis viribus excedente mensura turpiter deserere cogaris quod arroganter assumpsisti.

Pal-

Pallad.1.cap.6

Certiss. quæstus, si ager benè pascat, proximus si mediocriter pascat Catonis oraculo: Summa omnium in hoc spectando fuit, vt fructus is maximè probaretur, qui quàm minimo impendio constaturus esset. Plin.18.cap.5.

Agricola ideò agrum vendere suum nolebat, quia ex eo nullum malum nuncium audisset. Cic. pro Leg. Agra. contra Rull:

Non emendum agrum splendidè cultum, sed potius iniuria domini neglectũ, qui tamen melius coli posit. Ischo. apud Xenoph. Oec.

Alij non contemnendam aliorum disciplinam ac de bono domino melius emi. Cato.1.& Plin.18.cap.5.

Qui agrum colit grauem tributis creditorem patitur, cui sine spe absolutionis astrictus est. Pallad.1.cap.6

Arator nisi incuruus praæuaricatur. Vnde curuus arator Vergilio: vt enim sulcos proscindat arator rectus & obliquus subigat, id fieri vix potest nisi toto corpore incumbat labori. Vide Adag.951.

Prima adolescentia patremfamilias agrum statim conserere studere, ædifi-

care diu cogitare oportet, conferere cogitare non oportet, sed facere. Cato.3.

In agro præcipuè spectandam salubritatem cœli, & vbertatem loci. Cato.1. Col.addit aquæ & vicini rationem.

Vbi salubritas non est cultura aliud non est quàm alea domini vitæ ac rei familiaris. Et vbi cum orco ratio ponenda, ibi non modò fructuum perceptionem, sed & vitam colonorum dubiam esse, vel potius mortem quæstu certiorem. Varro de Re Rust. li.5. cap. 4. Col.1. cap.3.

Fundú sicuti ne fœcundissimi quidẽ soli cùm sit insalubris, ita nec effœti si vel saluberrimus Attilius suæ ætatis agricolis parandum suadebat. Col. 1. cap.4.

Prædium rusticum bonum cœlum habeat, ne calamitosum fiet, solum bonum sua virtute valeat. Si poteris sub radice montis fiet, meridiem spectet loco salubri. Operariorum copia fiet, bonumque ibi aquarium, oppidum validum prope fiet, aut mare, aut amnis, via bona. Cato. 5.

Viæ malitia æquè & voluptati & vtilitati aduersa. Pallad.1.ca.6.

Viæ

Vię latitudo in porrectum octo, in anfractum sedecim pedum esto. Lex 12. Tab. Caius l. Viæ. ff. de seruitu. rust. præd.

Via vel latior octo pedibus vel angustior constitui potest, vt tamen eam latitudinem habeat, qua vehiculum ire possit, alioqui iter erit nõ via. Papinia. l. 23. ff. eo.

Seruitutes rusticorum prędiorũ sunt iter, actus, via, aquæductus. Vlp. l. 1. ff. de seruitu. rust. pręd.

Qui habet pascendi ius, & haustum atque ad aquam appellendi, is & iter habet. l. 3. & 4. d. tit.

Tria in agro mala æquè nocent, sterilitas, morbus, vicinus. Pallad. 5. cap. 6.

Vicinus malus magnum malum. πῆμα κακὸς γείτων. Hesiod. Erg.

Paterfamilias optimè habitare debet, vt frequẽtius rus veniat. Ca. 4. Col. 1. c. 4.

Aedes ad incolumitatem eorum quæ ponuntur constituendæ, veluti frumenti, vestium, & instrumenti. Nam ad Orientem & Septentrionem constitutio salubrior, & ad conseruandum magis idonea. Arist. Polit. 7. c. 11. Vitruuius lib. 8.

Quo

Quo sæpius venies fundus melior erit, Xenoph.Oecon.& Aristot.

Ruri sic morandum, vt mora non sit segnis neque vmbratilis. Nā diligentem decet esse patremfamilias, agri sui partes frequēter omni anni tempore circumire, quo prudentius naturam soli, siue in herbis siue in maturis frugibus cognoscat. Col.1.2. οὐ γὰρ ἐτώσιος ἐργὸς ἀνὴρ πίμπλησι καλιήν. Hesiod. Ergis.

Procul ab agro suo disſitus, vicinus iacturæ suæ censetur. Nam si frequenter vi sat aut visurum se denunciet, villicum & familiam in officio continet. Col. 1. cap.2.

Qui agrum parabit, domum vēdat, ne malis vrbannm quàm rusticum larem colere, cui magis cordi vrbanum fuerit domicilium, rustico prædio non erit opus. Magonis. Col, 1. cap. 1

Ex agro semper plus sua cura redditur quàm coloni. Columel. 1. cap. 7.

Non agendum cum colonis summo iure: Summum ius, summa crux. Col. 1. c. 7

In agris longiꝰ disſitis tolerabilius liberis colonis quā seruis colere Colu. 1. c. 7

Neque interim remissius agendum: Bona enim nomina non cōpellando mala fie-

la fieri.Colum.1.cap.7.

Opus auarius quàm pensio à colonis exigenda.Col.cap.7

Felicissimam fundum,qui colonos indigenas habeat.Col.1.ca.7

Peiorem colonum vrbanum, qui per familiam mauult agrum quàm se colere, nam ab huiusmodi homine ferè pro mercede litem reddi.Columel.1.cap.7

Nihil minus expedire quã agrũ optimè colere Plin.lib.18.6.Ea figura dictũ qua,Ne quid nimis.

Benè colere necessarium,optimè damnosum,præterquam sobole sua colonoúe pascendis.ibid.

Agricolationis caput est fecisse quidquid exegerit ratio.Col.11.ca.1

Non omnis fert omnia tellus,

Hic segetes,illic veniunt felicius vuæ Virg.Georg.

Facilius terræ quàm hominis aut equi ingenium cognosci.Ischo.apud Xenop. Oeconom.

Arare minus quàm verrere Censoria castratio.Plin.

Oleã ne stringito nec verberato. Plin. 15.cap.13.

Locis frigidis vineta ponantur à meridie

ridie,calidis à ſeptentrione,temperatis oriēte,vel ſi neceſſe ab occidēte. Pal.1.c.6

Ager campeſtris ſegetibus,collinus vineis, ſyluis montanus melius conuenit. Varro.1.cap.6.

Campi largius vinum, colles nobilius ferunt. Pallad.1.cap.6.

Vineam in agro quæſtuoſiſsimam & primas tenere Cato iudicat,ſecūdas horto irriguo,3. ſalicèto, 4.olіueto, 5.prato, 6.campo frumentario, ſeptimas partes ſyluæ ceduæ, 8.arbuſto, 9. ſyluæ glandiferæ. Varro tamen teſtatur hos gradus non vbique probari,vt neque apud nos, vbi frumentarius ager atque piſcibus vtilis præfertur.

Sunt qui exiſtimēt, vineas ſumptu fructus deuorare.Varro.lib.1.8.

Vitem ſi maturius putes plura ſarmenta,ſi ſerius fructus plures. Pallad.1.cap.6

Exprobatio fœda putantium vites p imitationē cantus alitis qui vocatur cuculus. Opprobriū enim meritū falcē ab illa volucre in vite deprehendi, vt ob id petulantiæ ſalcs etiam cum primo verè ludantur auſpicio tamen deteſtabilis habetur.Plin.lib.18.c. 26. Petulantiæ ſales vocat,quòd vernis temporibus coniugati mutu-

mutuis salibus inter se ludunt dicentes, Tibi canit hæc auis, significantes vxorẽ non benè custoditam. Chiliadibus. 951.

Sapientis rustici reputare num maiore fructu vitis induerit quàm vt perferre poßsit. Colu. 4.27.

Triticũ quo serius metitur copiosius inuenitur, quo celerius verò, eo spinosius & robustius. Lex aptißima antequã granum indurescat & cum iam colorem traxerit, messem faciendam: Oraculum verò biduo celerius potius quàm triduo serius. Plin. 18.30.

Color terræ non magnopere conside randus, quia bonitatis incertus auctor. Pallad. 1. cap. 6.

Ad soli naturam & loci ingenium ac cœli cuiusque mores dirigenda solertia. Plin. 17. cap. 2.

Idem solum vbicunq; arduum opere difficili cultu, bonis suis acrius pascit quàm vitijs. Plin. 17. cap. 4.

Oraculum magnopere cũstodiendũ, Segetem ne defruges. Plin. 18. ca. 24. Hoc est, ne nimia fœtura exinanias. Virgil. alternis cessare iubet.

In arando Cat. seruandũ oraculum: primũ, Agrũ benè colere, Secũdò bene arare

Terti-

Tertiũ ſtercorare, Sulco vicino neares, Tempeſtiuè ares. Plin.18.cap.19.

In nouo genere ſeminum ante experimentum non eſt ſpes ponenda, locis humidis cititus ſemina quàm ſiccis degenerant, quare ſubinde ſuccurret electio. Pal lad.lib.1.cap.6.

Semen optimum anniculum, bimum deterius, trimum peſsimum, vltra ſterile, idque optimum quod grauiſsimum. Plin.18.cap.24.

Terras aliâs plus ſeminis recipere aliâs minus, religioſumque inde primum colonis augurium, cùm auidius acccipiat eſurire creditur & comeſſe ſemen. Plin. 18.cap 24.

In ſerendo manus congruere debet cũ gradu. Plin.18.cap.24. ὁμαλῶς ῥίπτειν Xenoph. Oeconom.

Canon antiquiſs. agriculturæ, In locis frigidis nouiſsimè, tepidis celerius, calidis ocyſsimè ſerendum. Columella. 2. cap.7.

Sementem feſtinatam ſępe, ſerotinam ſemper decipere. Plin.18.24.

Omne triticum in ſolo vliginoſo poſt tertiam ſationem in ſiliginem permutatur. Pallad.1.cap.6.

Sati-

Satius minus ſerere & melius arare. Plin.18.cap.6.

Prudentes agricolæ ſeruant, vt quindecim diebus prius quàm bruma conficiatur, totidemq; poſt eam confectã neque arent, neque vitem aut arborem putent. Colum.2. cap.8.

Domino vel colono confinia poſsidẽti,qui fundum vel agrum ſuũ locat,dam nis ſuis ac litibus ſtudet. Pallad.1. cap.6.

In agro periclitãtur interiora, niſi colantur exteriora. Id.ib.

Frugem aratro quæſitam furtim noctu ſi pauerit ſecueritúe pubes ſuſpenſus Cereri necator, impubes verberator, noxiamque duplionemúe præſtato. L.12. tab. Plin.18.cap.2.

Si in tuo alienũ pecus paſcatur, de paſtu pecoris actio eſto. L.12.tab. Vlp.l.15. §.Si glans.ff.de præſcri.verb.

Poſſeſsionis quæ ſecundam naturam prima cura eſt agriculturæ. Ariſt.Oec.1.

Pecuaria coniuncta eſt agriculturæ, ἡ προβατευτικὴ συνάπτεται τῇ γεωργικῇ. Iſch. apud Xenoph.

Vt in ruſticatione antiquiſsima ratio paſcendi eademque quæſtuoſiſsima, ita nulla regio in qua frumẽtum gignitur,

quæ non vti hominum, ita armentorum adiumento iuuetur: vnde etiam iumenta nomen accepêre. Col. 6. ca. 1.

Possessio autem constat seruo, agro, & armentis ad colẽdum necessarijs. Hesiodus id expressit:

Οἶκον μὲν πρώτιστα γυναῖκά τε βοῦν τ' ἀροτῆρα.

Equo si indigeat Agricola, hunc ager alit. Ischo. Xenophonticus.

In pastione vt in agro colendo semper vtilius pauciora habere eaque benè pascere, quàm plura malè pascere. Columella 1. cap. 3.

Boum emendorum stipulationis veteribus obseruata forma: Illosce boues sanos esse, noxisq; præstari. Cùm emimus indomitos sic: Illosce iuuencos sanos rectè deque pecore sano esse, noxisque præstari spondésne? Varro de Re Rust. lib. 2. cap. 5.

Pecoris antiqua emẽdi formula: Illasce oues, qua de re agitur, sanas rectè esse, vti pecus ouillum quod rectè sanum est extra luscam, surdam, minam .i. ventre glabro, neq; de pecore morboso esse, habereque rectè licere, hæc sic spondes? nec tamen grex dominum mutat, nisi æs adnumere-

numeretur. Varro eodem lib.cap.2.

Porci parari emiq́ue ſolent ſic: Illaſce ſues ſanas eſſe, habereq́ue rectè licere, noxiſq́ue præſtare, neq; de pecore morboſo eſſe, ſpondesne? Idem eodem libro capite 4.

Caprarum alia ſtipulatio, quòd eas ſanas nemo ꝓmittit. Vt Manilius ſcribit, ſic ſtipulantur: Illas capras hodie rectè eſſe & bibere poſſe, habereq́ue rectè licere, hoc ſpondésne? Id.2.ca.3.

Equilia, bubulia, ouilia, porcilia bona beneq́ue ædificata habeto, bonas præſepes, faliſcas habeant claratas: Clatri pede diſtent, ita pabulum non reijcient. Cato 4.

Canes in ſolitudine & deſerta regione ſecuritatem præbent à fructuum vaſtatione, à lupis pecora defendunt. Iſcho. Xenophon.

Canes interdiu clauſos eſſe oportet, vt noctu vigilantiores & acriores ſint. Cato 2.cap.124.

De canum quoque ſanitate & noxa ſtipulationes fiunt eædem quæ in pecore, niſi quod hîc vtiliter exceptum eſt: Alij precium faciũt in ſingula capita canum, alij vt catuli ſequantur matrem, & cæt.

Varro lib.2.cap.9.

Aediles aiunt: Qui iumenta vendunt palam rectè dicant quid in vnoquoq; eorum morbi vitijque sit, vtiq; optimè ornata vendendi causa fuerint, ita emptoribus tradantur: Si quid ita factum non erit, de ornamentis restituendis in dieb. 60. morbi autem vitijúe causa inemptis faciendis in 6. mẽsibus, vel quo minores cùm venirent fuerint, in anno iudicium dabimus. Quæ de iumentorum sanitate dicta, de cætero quoq; pecore omni venditores faciãt. Vlp.l.38.ff.de ædil.edict.

Deinde Aediles aiunt: Ne quis canem, verrem, vel minorem aprum, lupum, vrsum, pantheram, leonem, & generaliter, aliudúe quod noceret animal, siue soluta sint, siue alligata, aut contineri vinculis, quo minus damnum ferant, non possint, quà vulgò iter fiat, ita habuisse velit vt cuiquam nocere damnumúe dare possit: Si aduersus ea factum, & homo liber ex eo perierit, solidi ducenti præstabuntur: Si nocitum, quãtum bonum æquum iudici videbitur, condemnabitur. Cæterarum rerum quanti damnum datum, factumúe sit, dupli.l.40.d.tit.ff.de ędil. edict.

Si quadrupes pauperiem fecerit, aduersus eum quadrupedis actio noxialis esto. L.12.tab.

Si quadrupes pauperiem fecerit ex L. 12.tab. aut animal quod nocuit, aut æstimationem noxiæ afferri. Vlpi.l.1. ff. Si quad.pau.fec.

Noxam caput sequi.l.ead.§. Et cùm.

Domini diligentia bonos facit ministros. Nisi enim paterfamiliàs diligentię exempla præbuerit, frustrà vicarios diligentes expectabit. Aristot. Oeco.

Sub hero ignauo seruos vel naturâ bonos nunquã sperandos. Ischem. Xenoph.

Agrum pessimè mulctari, cuius Dominus, quid in eo faciendum sit, non docet. Col.1.cap.2.

Quæcunque per teipsum præstare poteris, circa ea diligentiam adhibeto. Idẽ ib. Exemplum est Cassitæ apud Gell.

Frons occipitio prior. Cato 3. de Re Rustic.

Optima stercoratio vestigia domini Lybicum dixisse, atque Equum obesum ac nitidum reddere oculum domini, Persam respondisse, Aristot. testatur Oeco. 1.cap.6.

Opera non impensa cultura constat.

Plin.18.cap.6.Diligentiæ & operę in Re Rustica exemplũ præbuit C.Furius Cresinus,cùm in paruo agello ceu veneficijs pelliceret alienas fruges, dieq; illi dicta, instrumentum rusticum in forum attulit,& filiam validam , ferramenta egregiè facta , ligones ac vomeres graues,boues saturos: Veneficia inquiens,hæc mea sunt. Ib.

Temporis magna cura habenda, nam eius iactura irreparabilis. Col.11.ca.1.

Ruri,sicut in vrbe,suis quęque temporibus actiones occurrrunt. Ischo. Xeno.

Res Rustica sic est: Si vnam serò feceris,omnia opera serò facies. Cato 5.

Rem agrestem insidiosissimam esse cunctanti,Hesiodus eleganter expresit: αἰεὶ δ' ἀμβολιεργὸς ἀνὴρ ἄταισι παλαίει. Col.11.ca.1.

Ferias consuetas seruato. Florentin.

Necessitas ferijs caret. Pallad.1.cap.6.

Malum patremfamiliâs, quisquis interdiu fecerit quod noctu posset,nisi intempestate cœli: Peiorem, qui profestis diebus egerit quod feriatis deberet: Pessimum,qui sereno die sub tecto potius operaretur quàm in agro. Plinius libro 18. cap. 6.

Aesti-

Aestimator nemo bonus, nisi peritus. Col.II.cap.I.

Malè agitur cum Domino, quem villicus docet. Cato, Col.II.cap.I.

Ischomachus apud Xenophótem à Socrate rogatus, An villicum instituturum mercetur, an ipse instituat, Ego, inquit, instituo. Xenoph. Oecon.

Eum, cui agri cura cõmissa, exemplum esse oportet omnium in agro degẽtium, vtq; reuereantur magis quàm pertimescant. Florentin.

Villici & Medici eadem ratio, vt in tẽpore curet. Ischom. Xenophon.

In Villico quatuor requiri, vt sit beneuolus, diligẽs, imperio aptus, & iustus. Xenophon.

Villicus sit ab infantia rusticis operib. duratus & inspectus experimentis. Col. I.cap.8.

Ephemeridem habeat, quid quoque tempore faciendum. Florentin.

Parcimonia optimum vectigal. Cice. paradoxis. Sera in fundo parsimonia. δειλὴ δ' ἐνὶ πυθμένι φειδώ. Hesiod. Ergis.

Agricolam non emacem sed vendacem esse oportet. Vendat boues vetulos, armenta reijcula, oues reijculas, lanam,

pelles,frumenta: non nisi necessaria con paret,eaque in tempore. Detur opera, vt quæ posis ipse parare,ne emas.Cato 2.

Nequam esse agricolam quisquis emeret quod præstare ei fundus posit. Plin. 18.cap.6.

Ignauum & sumptuosum esse qui succidiam suspenderit in carnario potius à laniario quàm è domestico fundo. Var.

Villicus non sit negociator.Negociatio enim auocat eũ ab agri ac rusticæ rei cura,&negociatorem facit magis,nec vnquam sinit eum cum rationibus domini paria facere, sed vbi ei⁹ memoratio exigitur,res pro nummis ostenditur. Quare pecuniam domini neque in pecore neq; in alijs reb. promercalibus occupet. Col.

Villicus sæpius nummos quàm librũ domino afferat.Col.1.cap.8. è Cor.Celsi sententia.

Nihil impedit villicum esse illiteratum,modò sit tenacis memorię,quo minus ipse posit rationes confingere. Col. ib. Varro tamẽ literis & humanitate imbutum mauult. 1.cap.17.

Ambulator esse non debet,nec egredi terminos,nisi vt addiscat aliquam culturam,& hoc,si ita in vicino est, vt citò remeare

meare poſsit. Cato 5. Colum. 1. cap. 8. Laudatur Aglaus Pſophidius, qui è prædio ſuo, quod colebat, nunquam egreſſus. Plinius 7. cap. 46.

Villicus neque venandi neque aucupandi ſtudio occupetur. Col. xi. 1.

Primus cubitu ſurgat, alios excitet, poſtremus cubitum eat, prius villam videat clauſa vt ſiet, vtq; ſuo quiſque loco cubet, iumenta pabulum habeant. Heſiod. in Ergis. Ariſtot. Oeco. 1. cap. 6. Cato 5.

Vt plurimum prodeſt peritè aliquid facere, ita plus obeſt perperā feciſſe. Col.

Nihil fœdius agricolis quàm geſtę rei pœnitentia. Plin. 17. ca. 12.

Primus omnium vigilet, familiamq; ad opera cunctantem producat, ac ſtrenuè præcedat. Colum. 11. cap. 1.

In opere primus & vltimus. Col. 11. c. 1.

Somni & ebrietatis abſtinens ſit villicus, vtraque enim ſunt inimica diligentiæ, tum etiam à Venereis amorib. auerſus, quibus ſi ſemel ſe dederit, non aliud quidquam cogitabit quàm quod diligit. Col. 11. 1.

Villicus conuictum externum vitet. Colum. 11. ca. 1.

Imprimis hoc obtinendum, ne quid

ſcire ſe putet, quod neſciat. Col.1.ca.8.

Ne villicus plus cẽſeat ſe ſapere quàm dominum. Cato 5.

Precioſiſsimum intelligere quenque neſcire ſe quod neſciat. Col.11.ca.1.

Diſciplina bona vtitor. Cato 5.

Alieno abſtineat. Idem ib.

Ne crudelius cũ ſubiectis aut ſubmiſſius agat, ſemper honoret bonos & ſedulos, parcat etiam minus probis, & ita temperet, vt magis reuereantur eius ſeueritatem, quàm vt ſæuitiam deteſtentur. Florentin. & Columel.

Curandum magis, ne peccetur, quàm cùm peccatur, ſerò puniatur. Xenophon pædiæ 1. Colum. 11. ca. 1.

Operarij multa patientia & algoris & æſtus, vel nudi operi aſſuefaciendi. Xenophon Oeco.

Grauia loca melius eſt mercenarijs colere quàm ſeruis. Varro 1. ca. 17.

Nulla amplior nequiſſimi hominis cuſtodia, quàm quotidiana exercitatio, iuxta Catonis oraculum: Nihil agendo homines malè agere diſcunt. Cato, Colum. 11. cap. 1. ἀργία κακουργίας ἀρχή.

Operariorũ copia ſit pro ratiõe fundi. Cato 1.

Agrum

Agrum coli ergastulis pessimum, vt quidquid agitur à desperantibus. Plin. 18. cap. 6. Ergastulis nempe damnatis in opus.

Præferenda vnius agilis atq; industria quàm decem hominum negligens & tarda opera. Ischom. Xenoph. Col. 11. ca. 1.

Seruos neque petulantes neq; abiectos esse finat. Aristot. Oeco. 1. ca. 5.

Litibus familia supersedeat. Cato 5.

Si quis quid delinquat, pro noxa bono modo vindicet. Idem.

Familiæ vt bene sit prouideto, ne alge at, ne esuriat. Cato 5.

Si seruus furtum faxit, noxámue nocuit, sarto etiam domino, serui nomine actio noxialis esto: Dominus suo nomine non tenetor. Lex. 12. tab. At L. Aquilia Dominus suo nomine tenetur, nō seruus. Cels. & Vlp. l. 2. de noxal. act.

Si familia furtum fecerit, potest dominus vel familiā dedere, vel tantum offerre, quantum si vnus liber furtum fecisset, & familiam retinere: idque intelligitur, si domino non conscio factum sit, nam sic suo nomine conueniri posset, & singulorum de familia. Vlp. l. 1. ff. si fam. furt. fecis. dic.

Seruis

Seruis ſecundum merita, cibum, veſtem, quietem, & caſtigationem verbo et opere præſtanda. Ariſtot. Oecon.

Tria ſunt ſeruis tribuẽda, opus, cibus, caſtigatio. Cibus ſine caſtigatione & opere petulantes reddit. Opus & caſtigatio ſine cibo violenta res eſt καὶ ἀδυναμίαν ποιεῖ. Ariſtot. Oeco. 1. cap. 5.

Idem Syracides præcepit: pabulũ, virga, & onus aſino, diſciplina & opus ſeruo. Syrac. 33.

Otium alit & incendit prauas cupiditates, ſicut ſcriptum: Incraſſatus eſt ſeruus & recalcitrauit. Deut. 33.

Cibum & potum ſalubriter apparari curet, atque vtiliter magis quàm delicatè. Colum. 1. ca. 8.

Vini vel nihil vel perpaucum dãdum, cùm vini potus etiam liberos ad inſolentiam inflammet, & plurimis locis etiam ingenui eo abſtineãt. Ariſt. Oeco. 1. ca. 3.

Salubritati familiæ conſulat, ægrotos curet, non eijciat. Idem lib. 11. 1.

Preſtat opere fatigatum ſeruum diem vnum aut alterum ſub cuſtode requieſcere, quàm preſſum nimio labore noxã contrahere, atq; longo tempore cum iactura operum decumbere. Colum. 11. ca. 1.

Man-

Mancipia neque formidolosa neq; animosa nimis habenda. Varro lib.3.ca.17. Et Aristot.Oecon.

Aediles aiunt: Qui mãcipia vendunt, certiores faciant emptores, quid morbi, vitijúe cuique sit, quis fugitiuus erróue sit, noxáue solutus non sit, eademq́; omnia, cùm ea mancipia væneunt, palam ac rectè pronuncient. Quòd si aduersus ea væniſſet, quod eius nomine præstari oportere dicetur, emptori, omnibusq́; ad quos ea rès pertinet, iudicium dabimus, vt id mancipium redhibeatur. Si quid autem post venditionem traditionemq́ue deterius opera emptoris, familiæ procuratorisúe eius factum erit, siue quod ex eo post venditionem natum, acquisitum fuerit, & si quid aliud in venditione ei accesserit, siue quid ea ex re fructus prouenerit ad emptorem, vt ea omnia restituat. &c. Vlp.l.1.ff.de ædil.edict.

Ordine cùm in alijs reb. tum in Agricultura nihil præstantius ac magis necessarium: ἔστι δ' οὐδὲν οὕτως εὔχρηστον οὔτε καλὸν ἀνθρώποις ὡς ἡ τάξις. Xenoph.Oecon.

Cuius rei diligẽtiam in quadam naui Phœnicia idem se vidiſſe commemorat, vbi cuncta sic collocata, vt neque impedimento

dimento ſint,neque indagatore indigeant: & proretam ita omnis loci gnarum vt abſens noſſet,vbi quæque res ſita ſit.

Vetus prouerbium eſt, Paupertatem certiſsimã eſſe,cùm alicuius indigeas vti eo nõ poſſe, quia ignoretur vbi proiectũ iaceat,quod deſideratur.Itaque in re familiari laborioſior eſt negligẽtia quàm diligentia.Colum.12.cap.2.

Supellex & inſtrumenta ruſtica ſuo quæq; loco & ordine diſpoſita in prõptu ſint,quoties vel promenda,vel requiſita, vel locanda,exemplo Phœnicis nauigij. Xenoph.Ariſtot. Oecon. Varro 1. ca.22.

Inſtrumenta & ſupellectilem ruſticã oportet dominum habere ſcriptã in vrbe,& ruri villicum. Varro 1. cap.22.

Per ferias inſtrumentum ruſticum,ſine quo nullum opus cõfici poteſt,recognoſcat,& ſępe inſpiciat ferramenta:nam frequens recognitio nec impunitatis ſpẽ nec peccandi locum præbet. Col.11. ca.1.

Duplicia ſemper comparanda ac ſubinde refecta cuſtodiẽda, ne ſi quod in opera vitiatum fuerit, à vicino petẽdum: quia plus in operis ſeruorum auocandis, quàm in precio rerum eiuſmodi impenditur. Columella 11.cap.1. Ex Heſiodo,

Sola

δοιὰ δὲ θέᾳ ἄςατρα in Ergis.

Agricultores dum agros colunt, non licet vel perſonas ipſas, vel iumenta, vel inſtrumenta, aut quidquid ad agriculturam pertinet, inuadere aut capere. Si quis contrà fecerit, quadruplum reſtituat, & infamiæ notam incurrat. Authen. Agriculatores. C. quę res pig. oblig. poſ.

Vxor Villico contubernalis aſsignanda, quæ contineat eum, & in quibuſdam adiuuet, rei familiaris diſpenſatrix ſedula, et prudens οἰκουρός. Xenoph. Oecon.

Mulier in hoc conceſſa, vt quæ ſub tecto ſunt, τὰ ὑπόστεγα, curet inſtar apis in alueario, atque ideo corpus tenerius conceſſum. Idem ib.

Viri autem partes, vt quæ foris ſunt, & τὰ ὑπαίθρια, curet, atq; ideo conceſſum corpus durius. Idem.

Viri officium, vt in domum comportet: Vxoris, vt ſeruet. Idem.

Vxoris munia, vt familiam alat atque veſtiat, idque vtiliter & maturè magis q̃ delicatè. Idem.

Ancillis opera diuidat, lanã, linumq; curet. Idem.

Mulierem fortem qui inueniet, de vltimis terris precium eius: Confidit in ea cor

cor viri,lanam & linum quæsiuit, & operata est consilio manuum suarum, facta quasi nauis institoris de longè apportãs panem suum:de nocte surrexit,deditque dimẽsum domesticis suis,&c. digiti eius apprehenderũt fusum. Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem. Non timebit domui suæ à frigore,domestici eius vestiti sunt duplicibus. &c. Prouerb.31.

Si vir mulieris, & mulier viri partes peregerit, Deum,quem hoc non latet,vltorem sentiet, quòd functionem destinatam deseruerit. Idem Xenoph.

Hortus iuxta villã sit. Plin.19.4.Col. 11.3.Pallad.1.34.

Hortus quasi altera succidia. Cato 1. Cicer. Senect.

Nequam esse in domo matremfamiliâs,vbi indiligẽs esset hortus.Plin.19.c.4.

Hortus,qui cœlo clementi subiacet,et humore percurritur, propè est vt liber sit,& nullam serendi disciplinam requirat. Pallad.1.cap.6.

Olerũ furta Draconis lege apud Athenienses grauiter punita. Fures aratri,aut vomeris,aut iugerum,à tempore furti facti per singulos dies pendunto & pholas.

Iustin.

Iustinia. Legib. Rust.

Cùm veneris in agrum proximi, vuas comedere licebit, at non exportabis, & in segetem proximi, manu quidem decerpere licet, at falcẽ mitttere nõ licet. Deut. 23. Idem ferè Plato de Legibus 8. peregrinis concedit vt de fructibus edant. Iustinianus quoque his astipulatur in Legib. Rusti.

Cùm messueris, quod remanet in agro non colliges, sed relinques pauperi. Leuit. 23.

Qui sepem in confinio ponet, terminum ne excedito, qui murum, pedem relinquito, qui domum pedes duos, qui sepulchrum foueamúe, quãtum id profundum erit, qui puteum, passum: qui oliuã ficumúe, pedes nouem, qui denique alias arbores plantabit, quinque pedes ab alieno loco ponito: in controuersia de finibus, quinque pedum vsucapio nulla esto. L. 12. Tab. Plut. in Solone. Caius. l. vlt. ff. Fin. regund. Cic. de Leg. 1.

Quidquid solo alieno implantatur, inseritur, aut inędificatur, solo cedit, iuxta regulam, Superficiem subiecto solo cedere. Caius. l. vlt. ff. de superfic.

Eius arboris, quæ in alienum agrum

Xx im-

impenderet, circuncidere ramos quindecim pedes altius à terra, ius esto vicino. L.12.tab.

Si vicini arbor in terram meam presserit, vt in meum fundum radices egerit, meam effici arborem: ratione enim non permittere, vt alterius arbor intelligatur quàm cuius in fundum radices egerit, communis est. Caius l. Adeò quidem §.vult.ff.de acq. rerum do. & l.1.ff. de arb.cæd.

Recidere radices non licere, agere autem non licebit esse ei ius sicuti lignum immissum habere. Paul.l. Si pluresff. Arb. furt. cæs.

Quæ arbor ex ædibus tuis in ædes illius impendet, si per te stat quominus eam adimas, tunc quo minus illi eam arborẽ adimere, sibique habere liceat, vim fieri vetat prætor. Arboris appellatione etiam vites continentur. VIp.l.1.ff. de arb. cædend.

Frumentum, vinum, oleum, ex alienis spicis, vuis, oliuis excussum, atque expressum, nõ dubiũ quin eius sit cuius spicę, vuę atq; oliuę fuerũt. Cai⁹.d.l. Adeò quidẽ

Glandem, quæ ex illius agro in tuum cadit, quò minus illi tertio quoquo die lege-

legere liceat, vim fieri vetat prætor. Glá dis nomine omnes fructus, poma, pyra, nuces, ἀκρόδρυα, etc. continentur. L.12. tab Vlp. l.1. ff. de glande leg. & Caius. l. Qui venenum §. vltim. ff. de verb. significat.

Qui arbores, maximè vites, cęciderint eos tanquam latrones puniri. Caius. l. Sciendum. ff. Arb. fur. cæs.

Furtim qui arbores cæciderit, & lucri faciendi causa contrectauerit, si lignorum causa, & condictione & ad exhibendum tenebitur.

Si per vim sciente domino cæcidit, nō incidit in hanc actionem. Paul. l. Facienda. ff. eo.

Si colonus sit, qui cæciderit arbores, etiam ex locato cum eo agi posse. Caius. l. Si colonus. ff. eo.

Terminos, arborésue terminales non moueto. Deut. 19.

Maledictus qui trāsfert terminos. Prouerb. 22. Plato de. LL. 8. μὴ κινείτω γῆς ὅρια, μηδεὶς λίθον ὁρίζοντα φιλίαν τε καὶ ἔχθραν ἔνορκον παρὰ θεῶν.

Vicinorum fines non transgreditor, neque interuertito. Iustinia. Imperat. l. 1

de Leg. Geor.

Finium regundorum iudici permitti tur, vt vbi non possit dirimere fines, adiudicatione controuersiam finiat. Vlp. l. 2. ff. Finium regund.

Ad officium iudicis de finibus cognoscentis pertinet mensores mittere & per eos dirimere ipsam finium regundorum quæstionem vt æquũ est, si ita res exigit, oculis quoque suis subiectis locis. Vlp. l. Si eruptione. §. vltimo. ff. Finium regund.

THEREVTICES HOC EST DE VENATIONE, AVCVPIO, ATQVE PISCATIONE COMPENDIum invsum heroum & patrumfamilias ruri agentium concinnatum.

Tsi venandi studiũ Agricolę non conuenire scio, neque ex vsu villici esse, vt neglectis agris pastionibusque villaticis ad feras indagandas animum adijciat, aut neglecto quæstu, cui ille totus vacare debet, voluptatem sectetur, Actęonisque more, qui neglecta re familiari vsqueadeò deditus venationi fuit, vt ab vniuersis facultatibus exciderit, atq; ideò à canibus dilaceratus fingitur, vt Palephatus scribit: Attamen heroicis viris qui ruri prætoria & prædia in hoc idonea atque his syluas nemoraq; & viuaria coniuncta habent, huic exercitio locum dare non tam quæstus quàm animi & lautitiarum causa non admo- *Actæonis apologus.*

dum improbandum minimeque absurdum habetur. Vti nihil quoque vetat villicum noxias bestias persequi, quales sunt lupi, vrsi, vulpes, feles syluestres, furones viuerras, accipitres, & pecori & auiario domestico insidiantes. Quare his animalibus laqueos tendere vel ea quibuscunque artibus intercipere non modò ex re rustica existimandum, verùm etiam necessarium comperitur. Forte in vena tu cum Principe conuenerant Elaphorrhous, Philotherus, Ornitheuta, Lagus, Halicus: cumque ob æstum in scenā vmbrosam se recepissét, ELAPHORRHOVS Heus tu, inqt Philothere ecqd te per dumeta frutetaque immoderato cursu fatigas? quin potius ades atque in hoc topiario frondoso acquiescis. Hic ad retia sedebimus, sunt hic Philotherus Lagus, Ornitheuta, & Halicus suauissimi congerrones. PHILO. Exercitium hoc reperio vehementer valetudini conseruandæ conuenire. ELAPHORRHOVS. Rectè quidem: ac sicut moderatum conducit ita immoderatum vires exhaurit eneruatque. Notum est illud veterum: σιτία, ποτά, ὕπνοι, ἀφροδίσια πάντα μέτρια. Animus quidem cogitatione motuq;

Dialogistæ

tuque corporis moderato excitatur atque huc syluæ & solitudo ipsumque silẽtium quod venationi datur magna cogitationũ incitamenta præbent, & non modo Dianam verùm etiam Mineruam hîc inerrare credamus. Sic Plinius secundus ille Nouiocomensis ad retia sedens stylum & pugillares habere consueuit, interque venandum meditari notareque solebat aliquid. Idem nos faciemus: in hoc silentio de ipsa venatione disseramus quieti, aliosque sinamus feris persequendis se fatigare. PHILOTHERVS. Placet quidem, si tu de hoc studio è philosophico tuo penu nobis aliquid deprome re non grauaris. Ipse auspicabor vos alios velut in campum prouocaturus. ORNITHEVTA. Rectè. Tu igitur exordire nos tibi succenturiabimus. PHIL. Venatus studium non recens neque ociosarum voluptatum, sed vetustissimum est, fortissimorumque hominum exercitamentum. Et quanquam Eusebius primùm apud Phœnices venandi piscandique vsum repertum tradit, è sacra tamen Bibliorum historia constat Nimroth & Esau venationis exercitio deditos fuisse. Et cum Deus feras & be-

Venationis studium vetus & laudatum.

ſtias omnes dominio hominis ſubieceri:
& tamen à lapſu primi parentis, vt Chry
ſoſtomus teſtatur, homines fugiant, humana
ſolertia quæ nihil intentatum reliquit
omne genus animantium quòd terra,
aqua atque aere viuit arte & induſtria
perſequi & aptare nō deſtitit. Beſtijs
autem feris domandis & noxijs interimendis
tollendisq́ue Theſea & Herculem
magnam gloriam reportaſſe in confeſſo
eſt. Xenophon in eo libro quem κυνηγετικῶν
inſcripſit tradit veteres heroas
apud Chironem ab eunte ætate venationibus
operam dare conſueuiſſe multaque
honeſta didiciſſe. Apud eum venationis
bonarumq́ue artium diſcipulos
fuiſſe Aeſculapium, Neſtorem, Theſea,
Palamedem, Vlyſſem, Diomedem,
Caſtorem & Pollucem, Achillem, Aeneam.
Horum exemplo cenſens venationis
diſciplinā nobilibus & heroici generis
iuuenibus haudquaquam negligēdam,
quibus id per corporis robur & ætatem
liceret. Siquidem hoc exercitio rebus
gerendis ſtrenuos euadere doceri-
q́ue ſimul καλῶς νοεῖν καὶ λέγειν ᾧ πράττειν,
vt Xenophontis ſententia et verbis
vtar. Atque hoc auocamento primum-

Theſeus. *Hercules.*

mum à crapula desidia ignauoque otio quod vitijs turpitudinibusque sæpe occasionem præbet, abduci. Deinde corpus exercitio salubrius & sartum tectum præstare. Postremo heroici adolescentes ad militiam & res bellicas velut tyrocinio exercentur. Quandoquidem non desunt, qui bellicæ artis partem esse venationem contendant. Nam sicut militem oportet sæpe humi quiescere, frigus, æstum, sitim atque inediam perpeti: idē huic exercitio vacanti vsu venit, eumque oportet per deuia & montes asperos, per syluas & dumeta feras fugientes persequi neque imbribus neq; viribus aut somno vinci sub dio sæpe noctem agere, teneræ coniugis immemorem, ut Poeta canit. Neque minus strenuum existimandum exacerbatum aprum, ceruum, vrsum, leonem ac Pardalim inuadere quā armatum hostem operiri & excipere. Adde quòd consuetudo venandi locorum reddit peritos & ad transmittendum itinerum difficultates audentiores tollerantioresque. Quare venandi laboribus exercitatos Imperatores ac duces rerum bellicarum optimos euadere. Vnde & Persarum legibus & instituto Lycurgi. pueri venā

di exercitijs erudiebantur, eamque exercitationem gymnasticis anteponebant. Cyrum seniorem venationis prætextu bellum maximum confecisse eumq; hoc velut rei militaris rudimento maximè in adolescentia fuisse exercitatum: iuniorem quoq; Cyrum iam inde à pubertate ad venationem animum adiecisse in qua pericula non pauca solus fortissimè obierit, adeo vt vrsum in se impetum facientem non extimuerit, sed congressus cum eo etiamsi ab alijs abstractus vulneratusque, beluam tamen peremerit. ELAPHORRHOVS. Interim venationi sic vacandum, ne vocationes functionesque necessariæ intermittantur, quod præpostere faciunt principes aliqui & nobiles quos insanabile venandi tenet cacoethes, vt Satyrici verbo vtar. Quare haud scio an nostro tépore principes ad venãdi studiũ incitãdi, qui alioq; sua spõte huc satis sunt propẽsi, ne velut ἵππον εἰς πεδίον principes atque eorum liberis ad venandi immoderata exercitia prouocari videãtur. Noui aliquos principes non prophanos solùm, uerùm etiam ecclesiasticos, qui antè demandatam administrandi prouinciam

am prorſus à venatione fuerunt alieni, at mox vbi principatui admoti fuerint remis velisq́ue ac citra vllum modum aut intermiſsionem huc ferebantur, nihil aliud quã feras & canes in ore habentes. Ferunt Mythridatem venandi ſtudio adeò intentum fuiſſe vt ſeptem annis neq; ruris neq; vrbis tecto vſus fuerit. Sed de his ſatis: ad ipſius venationis artem & functionem perge. PHILOTHERVS. Recte quidem iſta dicuntur: & reuera venationi ſic vacandum ne munera publica intermittantur, neúe quod principibus aut proceribus voluptati, id proximo fraudi ſit & damnoſum. Proinde venatoriæ leges ſunt, ne vel blaſphemiæ vel obſcæna committantur, nec denique fructus lædantur. Nempe eo tempore quo fruges arua tegunt inducias feræ habere debent, præſertim lepores in his latitantes immunitatem ſibi vendicant. Vt autem ad rem veniam: Venatio trifariam diſtinguitur ab Oppiano, quòd triplex ferarum genus in hominis vſum creauerit Deus. Nempe Terreſtre, Aquaticum, & Aërium. Ac primum quidem circa beſtiarum ferarumq́; terreſtrium

Mythridates.

Venatoriæ leges.

Venationis genera.

Venationis genera. um versatur, circa saltus nemorosaque tesqua, Et syluas, vastasq; feras indagine claudit. Ea autem quæ canibus retibusq; atque alijs insidijs venatio fit à Græcis κυνηγετικὴ dicitur. Secundum genus Aquaticum et ἁλιευτικὴ vocatur capiendorum piscium eorumque animantium quę mari fluminibusque ac stagnis viuunt disciplina. Postremum venandi genus aëriũ, quo aues & volatilia captantur ἰξευτικὴ vel ὀρνιθικὴ Quod aũt, à nostris aucupiũ accipitrarium vocatur, veterib. ignotum. Antequam ad singulas partes descendamus, commemoranda sunt quædam omnibus generib. venationum communia.

Cõmunia tribus venationum generibus. Sunt enim tria quibus tam terrestria quã aquatica & volucria capiantur. Dolus. Vis, Veneficia. Ad dolum pertinent retia, laquei, nassæ. Vis infertur arcubus, sclopis, bõbardis, venabulis, fuscinis. Veneficijs rarò feræ, aues & pisces frequentius capi consuetum. Sunt autem veneficia, aconitum, tithymalli, ranunculi. Ea omnia cibo admista necant & aues & feras atque pisces. Quædam etiam non tam necant quã ad tempus sensibus destituãt vt capi possint, de quibus suo loco plura.

De retibus. Retia pro venandi animantium ratione

varia sunt. Nam alia animalia robore magis valẽt, alia min9, alia velocitate. Quare alia leonum, alia luporum ceruorumque & aprorum, quæ craßiorib. robustioribusque & laxioribus filis contexta esse oportet. Ceruorum etiam sublimiora ne feræ transiliant. Capreolorum & leporũ ferè eadem nisi quòd capreolorum requirantur paulò robustiora lina. Retia autem & casses quibus feræ capiuntur, δίκτυα Græci appellant. Quanquam Iul. Pollux δίκτυα appellat omnia retia quæ plicantur, quæ Pherecrates ἕρκη quasi septa vocat. Alii δίκτυα appellant, quæ in planis locis et patentib. ἐνόδια, vt quæ in viis vsurpantur. Plagæ siue ἄρκυες minora retia. Tametsi sunt qui contendant plagas partes esse ἄρκυος et dici funes quibus retia tenduntur & quadratum illud spatium quatuor nodis in retibus distinctum vitreis fenestris simile, per quod ferę trãsituræ caput inserant atq; implicentur. Alii plagam βρόχον esse arbitrantur. Est et retis pars circuitus περίδρομος, retis funiculus vtriusque inferioris & superioris extremitates cingens, & quo retia contrahuntur ac dissoluuntur, quos enodes esse Xenophon tradit, vt liberè transire per

verte-

vertebras queāt. Sardones fastigiū retis & peridromū perticis erectis sustinēt. Nā retia & casses atq; plagæ varis & palis in summitate furcatis terraq; fixis erigunt fulciunturque, quæ ςάλικες & χαλιδώματα Græcis vocantur. Sistuntur autem hi pali ad se mutuo inclinati & leniter, vt ad contactum ferę mox concidant eamque implicent, atque ea retis statio vocatur à Gręcis ἀρκυςάσιον. Vtuntur hoc tempore in ceruorum venatione carbaseis velis, quæ & ipsa palis furcatis extēta fulciuntur. Porrò retia & plagę quibus aues capiuntur exilibus linis sunt contexta. Sicut & verricula piscibus fluuiatilibus capiendis destinata. Nam ad marinas beluas robustioribus opus, vt pòst dicetur. Retia vt diutius conseruentur durabiles coquant aut macerentur cortice querneo molito contusóue. Atque hæc quasi proęmia & communia quædam de venatione dicta sint. Iā ad primum gen' nempe terrestriū animalium procedemus atque hîc præter retia iam dicta, & hominibus venatoribus & canibus opus, adhæc venabulis, ferro breui, & cornu, cultuque expeditio. Principiò venatorem Xenophon postulat ætate inuenili nem-

Ad terrestrem venationem necessaria.

Venatoris cōditio.

nempe annorum 20. ſtatura agilem, & membris robuſtum, laboris patientem, hilarem, minimeq́ue tędioſum. Neque enim prouectioribus conuenit huic ſtudio ſe mancipare, licet ſenes qui ab adoleſcentia venationi aſſueuerunt, vix abſtinere poterunt, conſuetudine naturam atq; ætatẽ vincẽte. Habitus ſit expeditus ſiue pedes ſiue eques feras inſequaris. Stricta magis quàm fluxæ veſtes congruunt, quo ſis expeditior. Maiores exiſtimauerunt ad venationem cerui veſte viridi, ad aprum fuſca & villoſa vtendũ. Eſt & cinericeus color nõ reijciendus & niger. Rubrum tanquã conſpicuũ citius percipiunt feræ atq; ideò hoc in ſtudio vitandũ ſcribit Iul. Pol. Pileus villoſus caput tegat, eiuſdẽ coloris qua veſtis aut certè nõ cõſpicui. Calcei velut cothurni qui bus ꝑ humida loca vliginoſaq; trãſire queas. Cornu vel buccina à collo ſuſpẽdatur quo, ꝓ ſignificationũ indiciorumq́; ac euentuũ varietate ſignũ dare liceat, vt ſiue fera caſtra mouerit vel elapſa vel deniq; inuenta vel capta, id ſigno dato procul diſsitis ſignificari poſsit. Aliud enim exhortatorium ſignum, aliud requiſitorium, quod celeumate venatorio fieri ſolet, aliud receptus ſignificatiuum.

Cultus venatoris.

Cornu venatorium.

Cornicinia & buccinationum modos alij alios habent pro regionum more & significationum diuersitate. Cultro quoque venator instructus sit huic studio idoneo cùm ad alios vsus obuios, tum ad ligna cedenda scenis & caueis, vt vocãt, construẽdis. Ad hæc venabulo vel hasta vel virga armetur, q̃ altera manu gestet, altera canes ducat. Adsint vel armo circũuolutę vel adzonã suspensæ chordę, funiculi, copulas vocãt, quib. vel colligenẽ retineanturq́; canes vel soluãtur ac religantur quoties vsus postulat. Canum tria esse genera aliâs dictum. Villatici οἰκουροὶ & pecuarij & tertium venaticum. De prioribus aliâs, de hoc autem postremò genere hîc dicendum. Sunt autem venatici & ipsi diuersi & vsu & forma. Alij enim vestigatores qui excursores indagationi solum comparati, alij pernicitati, alij robori seruantur, alij aquaticis venationibus accõmodanẽ. Ac primũ ad feras diligẽter indagãdas probanẽ statura mediocri, colore siue sint murino, seu nigro, seu maculoso, non admodum refert, licet albi in hoc genere non ita probantur. Fuliginosi & subnigri, tergo videlicet

Culter venatorius.

Hasta venatoria.

De canibus venaticis.

Forma canũ venaticorum.

Color canũ

licet nigro & ventre pedibusq́ue ſpadicis gratiores plurimis, Xenophon vulpinos videtur appellare. Hos commendare ſolent pendulę aures, caudę longiuſculę, capita magna, pectus latum, ceruix longa, oculi fulgidi, roſtrum nigrum, crura robuſta, priora poſterioribus breuiora, ſpina carnoſa, clunib. latiuſculis, ventre inani, pedibus ac teſtibus rotundis, natura agiles alacresq́ue, roſtro valido ac breui. Hoc enim ſagacitati conuenire putatur. Nam hi non tam ad pernicitatem quàm ad ſagacitatem comparantur. Huc pertinent qui Hiſpanici dicuntur, cuſtodiæ hominum ſtudioſi & ſagacitate cõmendabiles maximè perdicib. leporibusq́; indagandis. Cæterùm in maiore ferarum indagatione non ita probantur. Vagantur enim latius pleriq;, neq; ſic in propinquo manent, vt venatici genuini. Generoſiſsimi qui ſanguinarij dicuntur & numellarij. Vulneratam feram præcipua ſagacitate prodẽtes, ſcrutantur veſtigia veſtigatoremq; loro cohibitus ad ferę latebras deducit: Quod ſi fera amnem aut riuum tràſmiſerit, idipſum primùm caudæ pòſt roſtri ſignificatione demõſtrat. Hi ſenecta iam exhauſti atque etiam debiles

Canes vulpini.

Canes Hiſpanici.

Numellarij.

biles ac cœci si deferantur ventos ac odorem captantes rostro cubilia produnt ferarum. Aliud genus venaticorum quos leporarios & emissarios vocant ac vertagos, hos quęrimus qui sint corpore procero, agili & expedito, cruribus priorib. excelsioribus, capite longiusculo, neque carnoso sed leui, cruribus breuibus atq; erectis, oculis micantibus, pectore toroso, cæteris expeditis membris, nisi quòd clunes latiusculos habentes magis probantur & cauda longa & leui non hirsuta. Vidimus tamen è Noruuegia & Insula Thulæ adductos pernicitate nō vulgari qui & cauda & corpore toto villosi erant. Verùm hi non ad sagacitatem sed ad velocitatem vsurpantur. Eius generis sunt Britannici simul & pernicitate & robore valentes nisi quòd corpore vasto, ceruis persequendis magis idonei. Apris lupisque & vrsis opprimendis canes Anglici accommodatiores, nimirum corporis mole & mordacitate præstantes. Apud maiores Laconici cùm primis laudati, & Albani magnitudine ac viribus præstantissimi, vt qui paruas feras contemnentes leonibus & Elephantis sternendis appositi. Proditum est de

Leporarij *Emißarij.* *Vertagi eorumq; forma.*

Noruuegici.

Britannici

Anglici.

Laconici. *Albani.*

de Alexandro, quòd cùm ei Rex Albanus canem donasset inusitatæ magnitudinis, eiusque specie delectatus iusserit vrsos & apros obijci, at vbi canis eas feras contemneret occidi iussit tanquam intertem. Posteà edoct⁹ ab Albano missoque alio qui cum leone & Elephanto commissus, vtrumque prostrauit. Tradunt & Corsicã ferocissimos gignere canes. Cęterùm de canum educatione deq; morbis & cura aliâs dictum. Nomina volunt dari monosyllaba aut breuia, leo, falco, lupus: & Germanis Lap/Falck/Wolff/Betz. Quanquã alia venaticis, alia pecorarijs, & cœcuris congruant. Est autem venaticorum cura accuratior habẽda. Nam etsi satiari & cubilibus mollioribus requiescere postulant, attamen venatus tempore ad feras persequendas ducendi non conuenit eos satiari sed impastos educere. E nobilibus procreantur generosi: neque catuli alienis matribus subijciendi, sed matribus suis relinquendi. Cùm adolescãt & lac & ea quibus per omnem ætatem pascentur præbenda sunt. Panis cibus optimus, neque tamen nimium distendendi cibo, neque vicissim inedia macerãdi, licet ad venationem educendos,

De canum educatione

cendos, vti diximus, omnino cibo nõ replendos. Eos qui crebrè canes ad venatiouem ducunt hos amant & ſequuntur aſſiduè. Vtile fuerit canes etiam ſi nihil reportant ferarum, ſubinde excurſibus exercere & per dumeta & aſpera loca agitari. Hoc enim exercitio alacres fiunt & pedes indureſcunt nec ocio torpent. Præſtatque per iuga magis quàm per plana ducere atque exagitare. Generoſiores declarantur, ſi ſaltus æſtu incumbente non deſerunt. Sagaces cognoſcuntur, ſi locis aridis, apricis, Auſtro ſpirante, feras præſentiunt. Duripedes ſi nõ protinus dum montes, pedibus fatiſcunt. Canes numellam atque collare habeant affixo annulo per quem quoties ducendi, lora & funiculi tranſmitti, & vbi ſoluendi, expediti us emitti queant. Sint autem collaria nõ dura neque aſpera ſed molliuſcula & lata ne collum lędant aut exulcerent, loris anſæ adduntur quibus indagatores bini copulentur tantiſper dum ad locum venationi deſtinatum ventum fuerit. Excurſores & emiſſarij funiculis per collaris annulum traiectis à venatore ducuntur aut bini aut terni aut etiam ſinguli.
Hi

Hi certis locis disponuntur quà putatur fera eiecta è cubili transitura. Vt autem in maiorum ferarum venationibus ij qui canes emissarios tenẽt latebras habeant, scenæ construuntur quæ è surculis ramisque arborum frondosis concinnantur topiario opere, in quibus & ij qui canes emissarios loris retinent ferarum aduentum obseruantes latitant eas in retia impulsuri. Fiunt hæ scenę tam in syluis quàm in campis latis ante retia ijsque locis quibus feræ sunt transituræ. Nimirum vt sint etiam ijs, quorum gratia sæpe venatus instituitur, vmbracula, veluti gynæcio heroinarum & quibus molestũ per dumeta vagari vtque in viridãtibus scenis liberum cursus prospectum habere possint. In his construendis cautio habenda ne frondes ramorum conuersæ collocentur. Ex his enim fera facilè latebras insidiarum sentit atq; resilit. Magno hic silentio opus: nam feræ arrectis auribus acerrimi sunt auditus & sæpenumero fallentes adstãt scenis. Canes emissarios demittere non oportet, neque clamorem ciere antequàm fera scenam trãsierit ad retia tendens. Nonnunquàm fera ad retia perueniens retrocedit in occur- *Scenæ.*

ſum perſequentium, quare armatos eſſe oportet. HALI. Quænam tempora venationi & indagandis feris accommodatiora exiſtimantur? PHIL. Quando iubetis, non recuſabo quę experiētia docet, referre. Nam anni, diei, ac denique temporis imprimis ratio habenda. Primùm non cõuenit venatio, ſi tempeſtas fuerit aut pluuia. Hæc enim impediunt quo minus veſtigia canes ſentire poſſint, & pluuio tempore aures canum per dumeta et ſtirpes curſantium aqua implentur. Deinde anni tempus conſiderandum. Aeſtate quidem matutina maximè cõuenit venatio neq; vltra meridiem producenda quòd ſol veſtigia diſcutit. Auſtralis tempeſtas deterior, quæ humiditate diffundit odores, ſicut & imbres & rores. Contrà ſeptentrionalis ſi ſerena, contrahit & conſeruat. Luna quoq; halitum extenuat præſertim plena. Et lepores ad lunam luſitantes, veſtigia confundunt & incerta reddunt, maximè ſi vulpes trāſierint. Veſpera alioqui verni temporis & leporibus retibus intercipiendis & ceruis libidinantibus figendis cum primis conueniēs. Circa meridiem hyeme inſtitui poteſt, & quoniam ſole ſurgente reſoluitur

Tempora venationis.

frigus

frigus quod & vestigia reddit minus o- *Vestigiorū odoratu.*
dorata, Xenophon negat hyemem absq; niuib. vestigabilem, & Borea flãte si ningat vestigia diutius remanere, cõtrà Notho spirante citius resolui in niue. Nix quoque si continua decidens terram operiat, ventusque vehementior niuem con uoluens vestigia operit. Quare matutina vestigia certiora prębet, si à media nocte niuis pluuia intermittatur. Hybernę noctes quia prolixiores vestigia præbent lõgiora. Aestate contrà fit. Ros quoque superincumbens & pruina odoratum impediunt. Ver propter anni temperiem certiorem præbet vestigatum, nisi quòd terra vbi flores emittit odores confundit. Aestatis feruor halitus terræ abolet vt canes tum minus odorent quòd tempora resolutiora sint. Autumno vestigia sunt pura, tum enim fruges terræ sublatæ & syluestria situ flauescunt. Hyeme igit & æstate vestigia plerũq; recta sunt. Vere aũt cõfusa præsertim leporũ, quod animal cùm alioqui sit sociale, tũ hoc tẽpore maximè lasciuit, societate exultans huc illucque fertur, & vestigia turbat. Vestigia ferarum varia sunt. Nam alia sunt soleata, alia oderata, alia cubiliaria,

alia curricularia. In locis glabris odor fugax & exilis eſt, & canum ſagacitati ſæpe imponit, ſicut & in puluere ſqualoreq́ue obſitis. Cùm alioqui ſolis ardor in vniuerſum omnem ſtatim humorem in quo veſtigij odor hæret abſumere ſolet. Contrà in locis herbidis & vepretibus odoratiora ſunt veſtigia, quòd nõ tantùm pedum, ſed crurum & corporis affricta veſtigiaria ſemita odorata remanet. In locis verò opacis odor minus fugere ſolet. Subolendis cubilibus diutius immoratur canis quàm veſtigijs. Et ſyluoſa loca, vt diximus, magis redolent quàm plana. Verùm quia varia eſt & non eadem ferarum venandarum ratio, partiendæ erunt operæ & ſinguli veluti ſymbolum venatorium adſerant. Tu autem Lage, quoniam lepus es, pulpamentum quærere opus non eſt, de tui nominis feris gentilitioq́ue nomine diſſeras, alij de alijs.

Leporis venatus.

LAG. Recipio quidem ea conditione, vt vos de cæteris nobis ſymbolum adſeratis. Lepus adeò gratioſum eſt animal, vt ſiue veſtigetur, ſiue inueniatur, ſeu currat, aut capiatur, ſemper delectet, idq; ſui periculo. In alijs feris perſequendis capiendisq; ſæpe periculum, ſolus lepus minimè

nimè

nimè nocere poteſt. Pernicitate ſuper omnes feras adeò præſtat, vt ad velocitatem natura factus ſit & cōpoſitus, ſiquidem nullo perſequente ſalit atque exultat, gradientem nullum videre contigit, ſed progrediendo quaſi volitare putatur propter excellentem illius agilitatem. Quapropter natura etiam priores pedes poſterioribus breuiores, caudamq; breuem atque impeditam conceſsit. Nam ſicuti leoni cauda ad excitãdas vires adminiculo eſſe creditur, ita lepori aures quaſi vexilla virium & ad curſum incitamenta præbere. Fugiens eas deorſum retorquet alterutram interdum flectẽs, eaque velut claua vtitur, curſum non vnum nec rectum tenet, ſed huc illucque ſe verſat & canes fallit, neque verò vires ſuas prorſus ſemel effundit, ſed impetum ſequentis obſeruat, canesq́ue anteuertens viribus moderatur. Quòd ſi canes velocitate pollere ſentit, reuocatis virib. quã maximè poteſt curſum intendit, dum è conſpectu feratur. Cùm autem longius præceſſerit, ſæpe in aliquem tumulum aſcendit inque poſteriores pedes erigens inſectãtium certamen proſpicit. Loca amat vbi natus & educatus. Paluſtres po-

ſtremę ſunt velocitatis. Montani non tã veloces quàm campeſtres, & qui in planicie degunt lepores, & ſicut facilè ſurſum feruntur, quòd poſteriores longiores habeant pedes, ita deorſum difficilius decurrunt. Antè, quàm ſubeãt, veſtigia turbare ſolét, vel ſi nix veſtigia ꝓdere poſſit, ſaltu confundũt. Animal hoc ita fœcundum vt ſuperfœtare putetur, & alium quidem fœtum parere, alium parturire, alium in vtero pilis veſtitum, alium implumem, alium inchoato ferre partu. Fœtus ſuos pluribus locis diſpergit, vt à rapinis tutiores ſint tam venatorum quã vulpium. Traditur & ſexum commutare. Procumbere ſolet ſi frigus fuerit in apricis, ſi ęſtus in vmbroſis, ſi ver & autumnus in temperatis locis. Circa Martium & Aprilem iam tepeſcente terra tũ maximè generandi cauſa ſociantur. Lepores in terra proſciſſa & ſulcorum latebris plerunque decumbere ſolent, & vno reperto certum eſt non procul alium abeſſe. Procumbit fœmen ilibus ſubijciens, cruribus prioribus vt plurimum iunctis atque porrectis, mento anterioribus ſubnixo, auribus ſuper vtroque humero demiſſis. Villos habet impenetrabiles,

Leporis ſuperfœtatio & ſexus mutatio.

biles,densos & molles. Palpebris clausis vigilat, apertis & inconniuentibus dormit, oculis immotis, nares dormitãs crebrò motitat, vigilans minus. Pupillas habet exporrectas, palpebras præcisas, quæ pupillis tegumenta non præbent. Quaproprer hebes visus est præsertim si à fronte occurratur, altrinsecus acutior. Somno plurimum deditus quæ res ad videndum prodesse putatur nihil. Et velocitas aciem obtundit, quolibet enim oculatus intendit facilius, quàm quid sibi prouiderit. Et cum his canum quoque terrores prouidentiam adimunt, cùm fugientem prosequuntur, quo fit vt irruens improuidus sæpe in retia præcipitetur. Loca vbi nutritus amat. De directo rarò vincitur à canibus celeritate sed ex obliquo potius. Cùm terra pullulat rura magis quàm iuga petit, vbique subsistit, vbi inuestigatus, præterquàm si noctu exterritus, tum enim subtrepidat. Si canes præsenserit, subsistit & residens seipsum erigit, & canum atque hominum clamorem strepitumùe captat atque inde deflectit. Interdum etiam nullo strepitu solo vano metu perculsus, vltrò citroque pauidus fertur, et si

et si apertis locis excussus lõgissimè procurrit. In opacis non ita longè fugit. Si quid vsquam vel in aqua eminet, huc admirabundus properat, vel si cespes extet ad hunc recumbere solet, longiusculè vagatur hybernis noctibus id quod impressa vestigia declarant. In insulis & ijs locis vbi vulpes non sunt, frequentiores reperiuntur. Nam eorum insidijs & agitatione tam ipsi quàm catuli capiuntur. Venator leporis vestigia captat ex agris supernè subducendo canes, & qui ad culta non fugiunt, prata, saltus, fluenta, lapidosa, syluosaq; petunt. Vbi inuenti agitantur nunc viam flectunt, nunc aquã tranant, nunc latebras petunt. Aliquoties cauernas subeunt etiam accipitres aues rapaces metuentes, ab his enim quoties colles aut aperta loca transcurrunt, rapiuntur, præsertim minores. In cursum adacto lepore clamorem non tollit venator, ne canes vestigia amittant. Qui omnia loca pererrant, hi subterfugiorũ diuerticulis plus negocij facessunt per compendiosa viarum, per aduersa atque plana, minus per decliuia. Canes significant leporem in propinquo esse si caudã sæpius motitent & accuratius vestigijs inhæ-

inhæreant huc illucq; se vertentes subsistentesq; eodem sępe reuersi, iterum alio atque alio se flectentes singula rimantur donec tandē quasi syllogismo colligant, aut huc diuertisse aut illuc, si neque hac neque illac, necesse igitur quod istac diuerterit. Acclamationes vsurpant Io canes, εὖγε canes, bellè canes. Tandem vbi repertus lepus canes vocem edere solēt. Raro antè quàm aut tecta vestigia aut à cubili expulsa fera, generosi canes vocem edere solent. Inde ex insidijs & per stationes, maximè autem quà fera procurrere consueuit, canes emissarij obijciuntur. Si capiatur, leporarius defensor alios canes repellit, captumq; adseruans tuetur à dilaceratione aliorum canum tātisper, donec venatores excipiant. Nonnulli assue facti vt ipsi ad venatorem deferant. Defensorem mordacem esse oportet & quē alij canes metuant. Quare cedere hunc aut obiurgare, si quando alijs cibum præripiat eosque mordicus repellat. Capiuntur lepores & retibus ac laqueis, sed hoc illiberalius habetur. Retium vsus necessarius in syluis & frutetis atque locis cursibus canum parum idoneis. Retia noctu magis conueniunt ijs locis vbi certa sunt

Canes syllogismo in venatu vtuntur.

Acclamationes.

Leporarius defensor.

Retibus capiendi leporis ratio.

ta ſunt cubilia, aut vbi fruges nouæ è ter
ra primùm pullulant, eas enim maximè
appetunt ſolentq́; veſperi ſole occidente
prodire ad paſtũ, huc retia collocare ſo-
lent, & vento ſecundo, ſi fieri poteſt. Re-
tia palis furcatis leniter eriguntur ita vt
irrũpente fera protinus concidant. Qua-
re neceſſe aliquem aſſidere, qui dum fera
in retia illabitur, mox accurrens retine-
at, alioqui ſe explicans elabitur. Retibus
poſitis qui venaticos ac veſtigatores ca-
nes ducunt, dumeta locaq́; cubicularia le
porum excutiunt, aut ſi in ſegetum her-
bis paſcitur, inde expellitur, & ad ipſa re
tia adigitur. Laqueis capitur ſi certas ha
bet ſemitas, vel per ſepes vel per frumen-
ta, huc laquei conſtituunt, quos vbi trãſ-
miſerit comprehendetur. Sed cauere o-
portet ne ſuboleăt. Porrò cùm æſtate plu
rimum in ſegetib. latitent conſueuerunt
è ſegetibus ad retia compelli parato funi
culo ad latitudinem loci oblõgo cui plu-
mæ ac tintinabula alligata ſunt, funicu-
lum ab vtraque parte ſegetum venatores
procedentes trahunt, quo tracto tintina
bula ſonum edunt & pennæ vibrantur,
his perterritus lepus è ſegetibus in retia
ad extremitatem ſegetum diſpoſita im-
pellitur

pellitur. Lepores & vulpes Indi non canibus sed coruis & miluis in hoc à pullis assuefactis venantur. Eas aues sic assuefaciunt: Vulpi & lepori mansuefactis carnis frustum appendunt, atque sic ad cursum instigãtes. Inde aues demittunt carnem ademputuras, sicque instituuntur ad prædandum vulpes & lepores. Vulpes sæpe vidimus lepores cepisse, nam etsi lepus vulpem superet cursu, tamen insidijs & arte cursu exagitat leporem fatigatq;, ipsa interim paulatim citra fatigationẽ sequitur tantisper dum lassum ac viribus deficientem leporem capiat. PHI. Perge de vulpium venatione adijcere. LAG. Vulpibus indagatores canes nõ assuescẽdi, nam his persequendis magis auidi leporum vestigia deserunt. Pleriq; etiam canes vulpes non impetunt maximè fœmellas. Sicut nec fœmina canibus masculis inimica. Quòd si vulpes impeti se acrius sentiat, vafra est & diuerticula quærit, si arbor aut sepes arbustúmue hîc se reflectit, viarumúe amfractus quęrit, quibus cursum canum eludat. Et si tandem impetu facto à canib. rapiatur, mox caudã vrina imbutã oculos impetẽtiũ aspergit atq; elabit̃. Ad retia tamẽ cõpellitur inter-

Indorum venatio leporaria.

Vulpium venatio.

interdum nisi astutia sua præsentiẽs casses euitet. Laqueis capitur interdum aut arcu acie cultri affixi. Capitur plurimũ cauernis quibus latitat & catulos fouet, sed oportet prius omnes exitus, quos plures habet precludere, & deinde fumo expellere vel fossionib. Traditũ est vulpẽ si amygdalas edat emori. Effodiẽdo capi-

Taxus. tur etiam Taxus qui & ipse cuniculis subterraneis cubile habet. PHIL. Quid de

De cuniculis. Cuniculis? LAG. Cuniculorum non omnino fera natura & in possessione sunt, certisq́ue locis continentur. Horum facilis venatio: nã viuerris in cauernas quas multifores habent missis expelluntur, reticulisq; ante orificia positis excipiuntur. Aut si foris pascuntur agitati cursúque specus petentes obstructis foraminibus reticulo capiuntur. Gratiores sunt catuli quàm adulti. Plinius refert fœtus ventre eiectos vel vberibus ablatos non repurgatis interaneis gratissimos esse in

Laurices. cibatu, laurices vocari. Animal mirè fœcundum adeò vt citra marem gignere & vtrunque sexum ei inesse credatur, intra breue tempus in immensam turbam augeri fœcunditate, adeò vt segetes vicinas vastent & arbuscula. Palearibus insulis famem

famem mesib. intulisse traditum,& incolas aduersus prouentum eorum auxilium militare postulasse ab Augusto. ELAPHORRHO. Ego potius viuerras & canes postulassem. LAGVS. Marcus Varro author est in Hispania ob eorum frequentiam oppidum suffossum. Certũ est & cuniculos effodiendo, vnde nomen habet, plerisq; locis detrimenta afferre. Lepori nõ multum dissimiles, nisi quod colore magis ceruleo & corpore quàm lepus paulo minore. Procul tamen visus cuniculus lepus esse iudicatur. Verùm propius si contuearis diuersa animantia facilè apparebunt. Nam & cursu & sedibus differunt. Siquidem hi sub terra habitantes non progrediuntur longius à cauernis ad quas mox ad conspectum vel hominum vel canum se recipiunt vt Polybius quoq; affirmat, eos in Lybia frequentes esse affirmans. ELAHOR. Sed age de reliquis feris nobis aliquid edissere. LAGVS. Capreolorum ferè eadem quę leporum venatio. Retibus enim plurimum capiunt sed amplioribus quã leporarijs crassioribusque filamentis, superiore Germania nempe meliore cannabe contexta afferuntur, neque certum ha *Capreoli.*

bent venandi tempus. Nam cum ceruorũ aprorumque venationi certa tẽpora destinata quibus cibo idoneæ illæ feræ toto ferè anno in delicijs habentur atque semper opportuna persequutio, nisi ꝙ fœtis plerunq; parcere solent venatores. Damarũ nî fallor venationem in Britãniæ insula vidisti, cùm istic legatione fungereris. ELAPH. Persæpè quidem, sed nõ nisi leporarijs emissarijs intra ferarũ viuaria, q̃ illuc crebra sunt Principib. atq; nobilib. earũ venatus cõspexi. LAG. At tu Elaphor hoc de ceruorum venatu differas. ELAPH. Ceruꝰ inter cęteras feras animal generosissimũ velocitate & elabendi artibus instructissimum. Eius aũt venatio vt est omnium iucundissima & planè regia magnorumq; principum exercitio ac voluptatibus accommoda, ita operã impensasq; requirit non vulgares. Et cũ leporũ capreolorumq; captio nullis anni partibus intẽpestiua, ceruorum aũt & aprorũ venatio certa habet tempora huic exercitio accõmoda. Estq; ceruorum venatio à solstitio æstiuo & messis tempore tempestiua & quanquam antè vsurpeť aliquoties, hoc tamẽ tempore opportunior vtiliorq; censetur cùm iã pingues se sentientes

Damarum venatus.

De ceruorum venatione.

tes

tes latebras quærunt, fatentes incõmodã corporis saburram. Siquidem cerui tunc segetibus saginati, clunibusq; imprimis ganeis appetendis. Ab equinoctio autũna li salire incipiũt ad missarij & libidine flagrantissima ad mensem vnum agitati catulientes ceruarum greges sectantur, sicque libidine efferantur mares vt & canes & homines impetere soleant. Eo tempore sagittis facilè intercipiunt. Nam tum fœmellarum greges sectantes rancentes boatu ad mutuam pugnam properãt seque mutuo prouocant sub solis occasum è stabulis prodeuntes. Vbi ex voce rancoris exaudieris quà trãseat, in dumetis aut opposita arbore latenti, facilè datur accessus propior vt iaculatori cominus pugnantes inter se ferire bombarda vel arcu concedatur. Ceruæ quoque eo tempore sunt accõmode culinis. Expleta libidine separant se macie flaccescentes, quare ab eo tẽpore totaq; hyeme, cũ ceruina parum appetenda sit, venatio intermittit. Etsi interdũ hyeme glãdibus saginã restituat & rapis. Fœminę cũ iã octonis mẽsibus ferunt partũ aliquãdo geminos pariẽtes circiter Martiũ & Aprilẽ pariunt, partumq; in apto edũt hominib. tritas se *Rãcere ceruorũ vox.* *Partus ceruarum.*

mitas minus cauentes quàm quæ secretæ & lupis ferisque opportunæ. Editum partum statim ad cursum exercent & ad prærupta ducunt, fugam, elabendique artem docent. Ad mensem Maium cùm iã segetes incrementum accipiant saginari incipiunt. Sed hoc tempore ceruus cornua abijciẽs delitescere densis abstrusisque viarum latebris consueuit tantisper dum arma restituantur. Solet enim anniuersarias plerunque exuuias quasi vernationem veris tempore deponere, & recidiuam materiam paucis mensibus recuperare. Sinistrũ cornu occultari ab illis putatur veluti medicamento præditum vt Aristoteles tradit, Plinius dextrum, & castratis cornua non decidere tradit. Anniculis primùm tuberum in morem erumpunt augescuntque plumata lanugine. Iunioribus initio simpla, trimis bifida, quadrimis trifida & sic deinceps singulis annis adijcientes ramos ad sextum vsque annum. Quare intra hoc tempus dinosci potest è cornuum fruticatione. Aetas pòst incerta. Nam aut similia aut plurium succrescunt ramorum. Sunt qui è dentibus ætatem indicandam velint. Homerus cornu sedecim ramorum com

Cornua abijcientes.

memo-

memoat de Pandaro eiusq́; arcu loquens:
κέρα ἐκ κεφαλῆς ἑκκαιδεκάδωρα πεφύκει. Porrò ceruorum venatio trifariam institui solet. Aut enim retibus aut carbaseis velis cinguntur saltus atque stabula. Vtraq; & retia & carbasa palis in summitate furcatis (q̃ στάλικες aut χαλινώματα, à Græcis uocantur) eriguntur. Tertium venandorum ceruorum genus Regi Galliæ familiare, fit exagitatione cerui, pernicib. ad hoc dispositus desultorijs equis vt ceruus his tamdiu exagitatus lassitudine fatiscat, aque canibus opprimatũ. Quartum genus additur à Xenophonte, sed nostris temporibus rusticum magis quã liberale, nempe podostrabis quasi dicas pedum laqueis vel tendiculis, quę in mõtibus circa prata & fluuios atq; etiam iuxta saltus & quocunque loco ceruus accedere putatur, collocandæ. Modum harum tendicularum scribit Xenophon, inde si quis requirat petere licebit, nos hũc morem vt parum his regionibus vsurpatum, præterimus. Nostro tempore plurimum sagittis bombardisq́ue per insidias traijciuntur ab ijs, quibus hoc à principibus committitur, quoties feram ex tẽpore habere libet, maximè ijs locis, quæ

Ceruorum venatio trifariam instituitur.

Zz 3 à prin

à principibus ferarum aſyla deſignata ſunt. De his tribus venationum generibus dicemus, quæ ſunt magis liberales & exercitio commendabiliores. Quoties igitur de tribus iſtis aliqua inſtituitur, indagatoribus ſuæ quæque prouinciæ demandantur, quoad certo ſigno feras deliteſcere explorauerint. Fit autem

Indicia. id varijs indicijs, aut è pedum veſtigijs recentibus, aut repertis excrementis, aut denique ex affrictu ad ramos aut ſtipites arborum collligere ſolent nõ procul abeſſe feras, atque adeò ex eiſdem indicijs magnitudinem quoq; cerui metiuntur. Vbi renunciatum quo loco deliteſcunt

Vẽti ratio. feræ, poſtera die mane venatio inſtituitur ex aliquo trium modorum. In omnibus oportet venti regionem obſeruare partim quòd cerui plerunque ſecundam captent auram, nam ventus aduerſus naribus oriq́ue irrumpens fauces feræ aridas reddit animamq́ue inhibet, partim quòd ſecundo vento cedentes canum voces facilius excipiant, partim denique quod olfactum ſui ſequaci turbæ canum adimant veſtigiaq́ue fallant. Ad hanc quoque rationem & retia figere oportet, vt ſecundo vento in retia feratur

ratur ceruus néue odore ea prodantur
aduersa aura. Ceruos & apros proditum
à veteribus cantus oblectamentis capi atque
ob id ad retia musicæ contentiones
excitari ad feras deliniendas alliciendasque.
Retia ceruorum sublimia esse oportet
ne fera transiliat, & sustentata vallis
furcatis leniter, vt mox contactu feræ
concidat eamque inuoluat. Ab vtraque
retis exrrema parte statuuntur custodes
impedientes ac celeuma venaticum conclamantes
terrententesque feram ne altrinsecus
à lateribus fugam capessat.
Diuersa paulolum à retibus secundo vento
topiaria ac scenæ, caueas vocant, è
frondosis arborum ramis instaurantur,
quibus principes heroinæ, & qui canes emissarios
loris retinent tantisper dum feram
propinquam casibus esse intellexerint
actum demum dimittant, adigantque
in retia. Hîc summo silentio opus.
Quare cauendum ne latibula sentiat,
siquidem acerrimi est auditus, præsertim
aures erigens. Proinde ramos è quibus
caueæ construunt, sic collocare oportet,
maximè si in syluis sint, (in patenti
campo non multum refert) vt frondes
& folia ramorum non sint aduersa,

Retia.

Celeuma venaticum

Cauea.

Topiaria.

alioqui latebras facilè sentiet resilietq;. Porrò ante retia vbi erecta fuerint obambulare nihil vetat, sic enim feræ minus fraudem suspicabuntur. Verùm post retia si vel ambulantem vel clamorem cientem senserint, terrebuntur. Emissariis igitur suis quibusque locis collocatis, venatores ad feras è diuersorijs expellẽdas se accingunt, rectaque secundo vento feram ad retia impellunt. Cautos hos quoque esse oportet & silentes, qui in topiarijs aut caueis latitant, vt canes tempestiuè emancipentur & apposite. Quod ni fiat, fera continuò insidias suspicans retrorsum cursu fertur aut transuersa ex angustijs elabetur, aut claustra curriculi perrumpet. Quod si semel fecerit, pòst nulla vi in nassam adigi poterit. Vbi namq; in retia cõpulsa fuerit, mox accurrendum & confodienda, ne se excutiat. Nam tanto impetu pede ferit vt hastam atque adeò venabulũ perfringere visum. Quod si violenta exagitatione ceruum eximiũ aliquem delectum persequi placet, procursum & topiaria non in sylua sed loco apertissimo statuere oportet, vbi principib. & heroinis aut quorũ gratia venatus instituitẽ quiq; per syluas & dumeta vagari gra-

Violẽta exagitatio ceruі.

rigrauantur,in viridãtibus scenis requi-
scentibus liber sit prospectus. Canes cer-
uarij atq; emissarij stationatim collocen
tur,maximè pernices in locis abditis, la-
tera céruini cursus cingẽtibus,& quà ma
ximè feram transituram verisimile,siue
ad amnem siue ad æstiua aliáue loca asyla
quæ principalibus sanctionibus feris libe *Asyla ferarum.*
ra relinquuntur nullis venatorum perse
cutionibus obnoxia, huc frequenter con
tendere solent,seu denique ad aliud pro
fugium ceruo familiare. In hoc genere
persequendi oportet canum habere suc-
centuriatas copias equosq́ue pernicis-
simos ac mutatorios certisq; stationibus
dispositis,vt vno exanimato in alium re
silire liceat. Conuentu igitur soluto &
sua cuiusque prouincia occupata,venato
res stabula petunt,alius numellarium ac
therelenchum canem sequitur qui silen
tiarius est,loroque oblõgo cohibitus ve- *Numellarius canis.*
stigatorem ad locum diuersorij ducit, fe
raque è cubili velut impetu expulsa buc-
cinaque velut classico ad acuendos canes
dato signo, primùm leues excursus canũ
soluuntur,subsidiariæ copulæ ad certas
stationes dimittũtur,quę fessis succedãt.

Ceruus è cubili expulſus canibus excurſoribus equis celerrimis canum vndique allatrantium ac perſequentium clangore ſic agitatus aut conſuetas colles petit, aut deflectendi eludendique technas machinatur. Si conſueta loca petit, facilis perſecutio. At ſi impoſturas architectetur, nam ſolent veteratores illi varia perfugia vitæque ſeruandæ præſidia quęrere, vbi ſe latrantium turba peti ſentiunt, hic ſollicitos eſſe oportet perſecutores. Nam ſolent plerunque canes eludere, & ſecum ducere ceruum minorem quæ grandiori comes eſſe conſueuit. Ne igitur illum pediſſequum canibus obijci at & ipſe veteratori' euadat experti eſt venatoris errorem corrigere canum & præſtigium cerui ſolertia ſua facere irritum, atque agmen canum excurſorium caſtigabundo vociferatu in veſtigium reponere. Interdum enim cerui vrgẽte vi canum vltro ad homines profugiunt. Nonnunquam ſi acrius vrgeatur ceruorum greges petit ibiq; intra turbã gregis velut nebulam erroris ſe cõijcere ſolet atque aliquantulum ſpatij in mixto grege veſtigia facere ad negocium canibus exhibendum, ac paulò pòſt ab illo-
rum

rum comitatu sese subducens per deuia longius se proripere ac deinde subsistere vt canes aliena ceruulorum vestigia aut hinnulorum excipientes diuersi ab illo ferantur. Visus est aliquãdo ceruus in armentum bubulum irrumpere insiliens que in bouem prioribus cruribus armisque complexum ad spatium longiusculum velut equo vectus ac postremis tantum vngulis terram radere vt odorem sui canibus incertum redderet. Fit aliquãdo vt à canibus prorsus se subducat relictaq; syluarũ opacitate in cãpos cursu ferat, atq; vbi se profligatũ ac ꝓpe exagitatione enectũ sentit, ad vicos villasq; accedere solet, id ꝙ nõ antè facere cõsueuit q̃ omni spe confugiorũ deposita, sic fit vt sæpe canes vestigia amittãt, ꝙ in cãpestribus proscißisq; locis ac noualib. vestigia nõ sunt equè odorata, atq; in vepribus ac syluis, vbi & corporis crurumq; cõtactus vestigia reddit redolentiora. Hîc canum impetũ lãguoremq; cessantẽ, clasßico syluestri recreari oportet. Estq; sciti venatoris oculis vestigia cõtẽplari atq; hîc colligere fugę tramitẽ. Oportet autẽ venatorẽ canũ omniũ & voces & mores intelligere. Quod si repentinũ cõticiniũ fiat, aut canes huc illucq; ꝑcurrãt trãsuerse alia atq;

Mira cerui impostura.

Vestigia in proscisso loco non ita odorata vt in syluis.

alia veſtigia legentes, hîc celeuma requiſitorium canere oportet, canesque in gradum legitimæ excurſionis reponere. Exagitatus etiam riuos amnesque petere ſolet, vltimũ ſalutis aſylum. Id quod Homerus teſtatur de ceruo Vlyſsi oblato apud Circes inſulam, ὅς μοι ὑψικέρων ἔλαφον μέγαν εἰς ὁδὸν αὐτὼ ἧκεν ὅ μεν ποταμόν δὲ κατήιε. Idque faciens ſiue vt traijciat, ſiue ſecundis undis ſe committat, aut deniq; vt & ſiticuloſum ſe æſtuantéque refrigeret. Quo cum venator feſtinus ſe proripiens imprimis conſiderat quo loco in riuum inſilierit locumq; vel fronde vel alia re notare ſolet. Interim in flumine vrgetur lancinaturq; ſiue in vlteriorem vel interiorem natauerit ripam canibus perſequendus. Nam ex æſtu anti in riuo crura rigeſcunt, vt in curſum fiat debilior. Dum verò ad extremum laſsitudine adducta fera operiri cogitur illum atrocem collatrãtium canum gregem certatim eam infeſtis morſibus impetentem, tum plerunque circumuenta fera in obuium quemque vel canem vel hominem cornib. impetu fertur, niſi venabulo aut ferro aut baliſta feriatur. Nã aiunt citra ignominiam venatorij honoris

Celeuma requiſitorium.

Ceruus flumen petit exagitatus

res ceruo cedere forti viro licere, at aprũ inuadentem declinare probrosum esse. Nisi enim vel retibus implicitus, vel canum vi oppressus sit, ferro aut venabulo ceruum excipere non est tutum. Vbi autem strata iam & confossa fera, cauendũ, vt antea dixi, ne vel cornu vel pede feriat, vtrunq; enim periculosum. Hinc sequitur catastrophe venatorij actus, & canum decuriæ sparsæ buccinis (communiter ab omnibus velut ἐπινίκιον accinentibus) conuocantur. Ipsaq; visceratio seu exenteratio in corona & venatorum & canum εὖγε εὖγε allatrantiũ continuatur. Variæ hîc sunt ceremoniæ in hoc venatorio sacrificio. Exenteratorem peritum esse oportet eorum rituum, vt simul & verbis huic sacrificio vsurpatis vtatur, & lanienam ferinam venatoria cum palestra exequatur, ceruum consuetis ritibus deglubens, scitè membratim incidat, atq; vt ait Homer. μίστυλλόν τ' ἄρα τ' ἄλλα. Canib. debentur libamenta viscerum, idque velut suo iure voce communiter gestientes postulant. Tergore detracto caput recisum numellario seu therelencho indicij prẽmium debetur. Nimirum vt capite rodendo fructum nauatæ

Ceruo cedere licet.

Viscerationis ceremonia.

uatæ operæ percipiat antè alios. In capite vermes aliquoties habere ceruos proditum, & nos ipsi vidimus mense Maio in Menapijs ceruum exenterari cuius caput succisis cornibus apertoque cranio pollicaribus vermibus præter capita rubra albicantibus scatebat. Nummellario igitur gratulabunda suisque verbis præbenda data, macte virtute illum esse acclamātibus venatoribus, mox reliquo venaticorum choro suas exenterationis offas suis ritibus pręparant. Ad epulas cunctis clasꝭibus decurijsque canum vocatis venatores intra tergum ceruinum fragimna panum cruore & visceribus feræ concisa commixtaque proponuntur. Siquis strenuam operam nauarit aut macie confectus huic seorsum portio è ceruice vel ex omaso attribuitur. Quæ cum sic apparata, tum demum conuiuas ad epulum instructum cum ouantium consueta vociferatione admittunt. Nam antè quàm epularum apparatus expediatur coronæ gestientum epulonum ipsas epulas ante tempus captantes à venatoribus arcentur fustibus aut retinentur loris. Inter cani-

Mirum de vermibus in capite cerui.

caninum hoc epulum cornicines omnes veluti ad arma venaticum concinunt. Alijs in Gallia & Italia, alijs in Germania vtuntur ceremonijs & cornibus etiam buccinisque diuersis. De Aprorum venatione tu Philothere disseras. PHILOTHERVS. Aprorum venatio hyberno tempore conuenit. Tum enim glandibus & fructibus maturis saginantur sues syluestres, & ganeæ accommodatiores sunt etiam domesticæ. Capiuntur trifariam, aut enim obseruatis volutabris quibus se recreare solent configitur: volutabro arborem vicinam conscendit venator, aut aliam latebram quærit antequam ad volutandum accedat sus, (Nam id præsciri potest, plurimum sub vesperam) & volutantem sagitta traijcere solet. Atque hic modus impetendæ suis plus habet voluptatis & minus periculi. Alia capiendæ suis syluestris ratio periculosior cùm vel repertus ac prouocatus vel canibus agitatus aper venabulo petitur. Siquidem agitando efferatur & in quemuis obuium impetu fertur, maximè si appelles, Horsou, Horsou mox petit prouocantur. Quare qui eum operiri aut venabulo

Aprorũ venatio triplex.

bulo ferire velit eum vestigijs fortiter niti & cõsistere oportet venabulo obiecto. Sponte enim & præceps proruit in venabulũ obuersum. Certior ictus si sinistra parte pectus petas fortiterq́; nitenti consistendum, ne cedat plaga facta. Et quia aper rectè lacessentem petit nec percussus cessat, sed plagæ ac cuspidi violenter incumbens renitiť nisi venabulum quasi auriculas habeat quæ cuspidem remorentur fera ad manum vsque ferientis contrà nitendo impellitur ipsumq́ue configentem opprimet. Venabulorum igitur, quibus sues & alias cominus congredientes feras ferire volumus, manubria atque hastilia è robusto duroq́ue ac firmo sint parata ligno, veluti fraxino aut simili. Cui ferrum prefixum sit valde acutum & penetrabile maximè ipsa cuspide & vtraque acie, quas alas πτερύγας appellant, ad extremitatem ferri vbi cum hastili committitur, vel ipsum ferrum, vt auriculas habeat, quas Græci κνώδοντας appellant, ne fera in cuspidem irruens ad ipsum ferientem peruenire possit. Quod si ferrum auriculas non habeat ad commissuram ferri hastili cornei pessuli vel obices firmiter annecti solẽt,

Venabulũ quale requiratur in sue figenda.

vltra progredi poſsit fera eo vſq; vulnerata,néue venabulũ altius immergi poſſit. Sic igitur conſiſtere oportet eum qui venabulo aprũ excipit, vt telum ſiniſtra dirigat, dextra vrgeat. Pedum poſitio manus ſequatur leuus leuam, dexter dextrã. Venabulum obijciat lateri leua prætergrediendo non multò plus quàm leuorſum regrediendo, feræ frontem capitisque motum obſeruans ſciteque venabulum figat, ne capite vibrato venabulum excutiat. Quod ſi excuſſerit, mox venator pronus in terram procidat virgultisque humiliorib. apprehenſis procumbat. Sic enim aper præ dentium ſurſum tendentium curuitate humi ſparſum figere difficulter poteſt, at ſi rectus conſiſtat vulnerari neceſſe eſt. Quanquam fœminæ ſues ꝓcumbentem etiamſi minus dentibus ferire queãt mordicus prehenſum pedibus conculcant. Quapropter neceſſe eſt vt ſocij venatores adſint, & in hiſce anguſtijs comites liberent. Idq; fit ſi ſolum venabulum protenderit alius: Nam ſic cõtinuò priore deſerto in hunc irruit aper. Inde prior exiliens cum venabulo rurſum inuadat feram, ferrumq; inter ſcapulas dirigat, qua parte iugulũ

Apri feriendi ratio.

est sinistrę, fortiterque ad pessulum, vt dictum est, vsque imprimat. Qui nisi obstet ad percutientis manum penetraret, Adeò furibunda inest vis beluę, vt ea iam occisa dentes præ feruore candentes pilos admotos exurant, viuentis etiã ignescant, canumque ferè ictum declinantium pilos incendant. Catuli facilius capiuntur, si modò à matribus segregari queant, sed hi dum canes sentiunt in syluosa loca & dumeta se abdunt, matres sequuntur canes, acriusque pro suculis pugnant. Tertia venatio aprorum fit retibus, & temporis ventique ratione obseruata scenisq; factis ad eum, q in ceruorum venatione præscriptus est, modũ. Retia in trã situ saltuũ constituuntur ad nemora, ad valles & cliuos. Insultus fiunt in agros, in paludes, in loca vliginosa, & vbi pabulũ reperiunt. Retia obseruantes venabulum ad manum habeant. Indagatores canes agunt idonea loca scrutantes, inuentasq; feras in casses adigunt. Hi qui ad retia sedent, venabulis accurrunt, vtunturque modo antè præscripto, si non adigatur impetu & canibus prematur, venator canibus venabulo succurrit. Et quanquam viribus præstet, nimia tamen fatigatione fa-

ne fa-

ne fatiſcit. Pereunt in hac venatione plurimi canes,neq; venatores à periculo ſunt liberi. Atque hæc de aprorum venatu:ſi lubet de Luporum quoque addam. LA. Immo & reliquarum noxiarum ferarũ. PHI. Luporum venatio vtilis,cùm propter damna quę inferunt pecoribus,tum propter pellem, quæ hybernis temporibus idonea eſt pellicio.Capiuntur plurimum caſsibus & retibus præſertim hyeme, cùm propter niues eſcá à domeſticis petunt,æſtate in ſyluis denſioribus latitant, ferisq; victitant. Capiunť & foueis factis,quę ſarmẽtis virgultisq; ac ſtipula teguntur, oue vel anate vel anſere deſuper ſuſpenſis. Alij arcum intentum,proque chorda acutiſſimum cultrum haben tem iuxta eſcam ponunt,ita vt dum eſca attingitur, arcu feriantur: alij laqueis ad eſcam poſitis capiunt. Vrſi & ſagittis & retibus intercipiuntur, alibi etiam foueis, vt de lupis dictum eſt. In Sarmatia ingentibus malleis ſuſpenſis affliguntur in arboribus, vbi apiaria petunt, vt de apibus dictum eſt. Nam cùm malleos aſcenſum impedientes protrudere volunt eoſdem quo vehementius hoc impetuoſius in eos recidunt. Sunt qui

Luporum venatio.

Vrſorum venatio.

acutiſſimos cultros affigant arboribus iuxta orificia apiariorum, quibus aſcenſuri ſeipſos cōſcindant: alicubi furcis collo excipiunt: alibi venabulo transfigunt: alicubi venator armatus aggreditur vrſum cultro præacuto accinctus. Vrſus vbi hominem cernit mox complectitur prioribus pedib. veluti brachijs comprimēdo necaturus. Interim venator tutus armatura cultro cor vrſi petit atque occidit. Sunt qui obſeruāt arbores quas conſcendere ſolent, pomis aut fructibus petendis. Siquidem humiliores arbores nō deſcendit ſed cōuolutus deſilit. Eo loco palos præacutos figunt, in quos præcipitet ſe ipſe. Leones, vt tradit Xenophon, foſſa capiuntur ſuſpēſo agno, vt ſuprà de lupis dictum. Nonnulli quoque retibus implicantur, alij igne inuadunt: Nā cùm ignis intutum ſuſtinere non poſſit, vndique equites & pedites in beluā impetum faciunt, dextra ignem tenentes, atque leua ſcutum percutientes, ita turbatus leo in retia adigitur, vt auctor eſt Oppianus. Pardus mas, Pardalis fœmina, vocatur & Panthera, capitur vino, eodem Oppiano teſte. Pardeles vt viuas capiant Mauri, putreſcentis carnis fruſtum iuxta ædificium

Leonum venatio.

Pardalis quomodo capiatur.

cium è lapidibus in hoc constructum ex longo funiculo suspendunt, deinde è virgultis atq; arundinibus ostium rara structura imponunt, per eas vt fœtidę carnis nidor emanet. Hunc odorem sentientes etiam è longinquo eius desiderio properè accurrunt, & cùm attigerint, laqueo qui ad prædictum funiculum alligatus est callidè, vt dum esca moueatur, feram comprehendat. Tygris maximè feræ naturæ velocitatisq; mirandæ. Triplicem in vtraque maxilla dentium seriem habere, & aculeos in caudę extremitate, quibus se comminus tueri, & eminus eiaculari, tradit Pausanias. Eius fœtus quem numerosum ꝓducit, ab insidiatore dum mater cibo quærendo abest, rapitur equo imprimis pernici, alijsq; interim desultorijs mãsionatim dispositis, in quos subinde transilire liceat. Vbi reuersa fœtu vacuum cubile reperit, fertur præceps odore vestigãs raptorem. Appropinquanti abijcit vnum è catulis: tollit illa morsu, & pondere etiam ocyor remeat, iterumq; consequitur, & subinde, donec in nauem regresso prædatore irrita feritas sæuiat in littore. Alces non est animal quod vulgus Eilendt vocat, nam id à me visum

Tygrides quibus artibus capiantur.

Alces & Elephanti quib. modis capiantur.

visum equi aut cerui maioris magnitudine, colore asinino, crura habet flexibilia. Plinius quoque in descriptione alcis discrepat à Cęsare. Capræ figuram & pellem variam, crura sine nodis articulisq; habere, neque quietis causa procumbere, neq; si quo afflictę casu ceciderint, erigere sese ac subleuare posse traduntur. Et quia arbores illis ꝓ cubilibus, ad quas se reclinantes quietem capiunt, has, è vestigijs vbi est animaduersum à venatoribus quò se recipere consueuerunt, omnes eo loco aut à radicibus subruunt aut abscindunt, vt summa tantùm species earum stantium relinquatur. Huc cùm se ex consuetudine reclinauerunt, infirmas arbores pondere affligunt, atque ipsæ vnà concidunt & capiuntur. Hæc etsi Cæsar de alce tradat, eadem tamen de elephantis capiendis tradit Diodorus Siculus & alij quidam. Aelianus foueis tradit elephantos capi, sed beluas facilè fraudem sentire, & in venatores conuerti. Quare tubarum clangoribus, armorumque concussione & ignem incendentes venatores & facibus in eos iactatis terrent, atque in foueas adigunt. Nonnunquam incendunt syluas vbi latitant, & cùm

cùm ignem ficut & leones metuant, non audent progredi. Elephanti, dum cicurantur, panibus, hordeo, caricis, vuis, melle, allijs, cepis, item palma & hederarum fasciculis copiosè aluntur. Qua autem arte mansuefaciant, Aelianus docet. Nihil ex hac belua vescum, nisi promuscis & labra ac cornuum medulla. Simiæ duobus capiuntur modis, vt Strabo scribit, vnum cùm venatores eas in arboribus cõsidere vident, catinum aqua plenum in conspectu ponunt, oculos ex ea abluentes, postea visco pro aqua posita recedunt, cùm autem hoc animal sit imitatiuum & mimicum, ex arbore descẽdit, & visco se illinens palpebris illinitis occœcatur atq; capitur. Alter calceis fit ad eundem modum, se calceantibus venatoribus relictisq; alijs pusillis & intus visco illitis, quos vbi imitatrices induerint, facilè capiuntur. Vros memorat Cesar magnitudine paulò infrà elephãtos, specie, figura & colore subnigro & fusco, velocitateq; excellenti. Cornua quoq; taurinis similia Solinus tradit, in quib. tantum robur, vt hominem armatum cum equo ventilare Albertus prodat, neque homini neque feræ quam perspexerint,

Simiarum capiendarũ modus.

Vri venatio

parcere, hos ſtudioſè foueis capi atq; interfici, eoque exercitio iuuentutem Germanorum durari teſtatur Cæſar. Et qui plurimos ex his interfecerunt, relatis in publicum cornibus, quę ſint teſtimonio, magnã ferunt laudem. Sed manſueſcere ad homines ne paruulos quidé exceptos poſſunt. Amplitudo cornuũ & figura ac ſpecies multum à noſtrorum boum cornibus differt. Horum boum ingens copia hybernis temporibus in Polonia, Sarmaticisque regionibus reperitur, vbi ex arborib. eos ſagittis configunt, aut ex equis velocitate præſtantibus, alijs alios ſubleuantibus in perſequendo. *Biſonum venatio.* Biſonum venationem deſcribit Pauſanias in Phocicis. Inuenta fera venatores loco accliui in cõualles demiſſo, primũ ſepe firma locum cingunt: Deinde illam quę ex aduerſo eſt in extremitate planiciem tergoribus recenter excoriatis ſternunt: Sin corijs deſtituantur pelles aridas addunt oleo lubricas factas. Inde qui equitando plurimum valent, biſones in eum locum propellunt, hi in primis ſtatim tergorib. labantes per accliue deuoluuntur: Ibi fame aliquot diebus ferocia fracta, paſcuntur pini baccis, atq; ſic tandem vinculis circumuen-

cumuenti capiuntur. Ibices & capræ syl uestres vel capreæ ac rupicapræ appellan tur, quas Plin. cornua in dorsum aduersa habere scribit, scandendo in scopulos persequuntur venatores, vt missilib. configant: Mira enim scandendi saliendiq; ex rupe vna in aliam arte pollet hęc fera. Et cùm non datur aliud effugium ad rupem aliquam inaccessam transiliens cornibus se suspendit tantisper, dum venator se aliò conferat: Habet enim cornua minora caprinis, non dissimilia hœdorũ cornib. sed retrorsum incuruis, vt à tergo velut vncis se liberare posśit, atque suspensam tenere. Plerunque autem ad ea pręcipitia montium feram sequuntur venatores scandendo, vt descensus non detur, id quod Maximiliano Imperatori contigisse proditum, eiusque rei indicia non procul ab Oeniponte visuntur. Crocodilus, ἀμφίβιον, et terrestre et aquaticũ animal, oua pariens excludensq;. Capitur, vt Herodotus scribit, hac arte: Venator primò tergum suillum hamo circundatum perfert in fluuiũ medium, ad crocodilum alliciẽdum: Deinde in ripa fluminis porcellum quem viuum tenet verberat. Vocem hanc audiens Crocodilus

Ibices quo pacto capiuntur.

Crocodilus

accurrit, tergumq́; quo hamus tectus deuorat. Attractus ante omnia oculos venator cœno opplet, alioqui difficulter cohibiturus. Feras si necare studes, cibo admisceto tithymallum, ranunculum, aconita: ijs enim pharmacis vel necãtur vel attonita capiuntur. Molestior fortassis vobis sum prolixiore mea de feris capiendis cõmemoratione. LA. Nequaquam: vnum restat de viuarijs ferarum. PHI. Viuaria ferarum cùm hoc tempore non sint rara, nobilium prætorijs ac prædijs, neq; nouum inuentum, de his pauca subijciam. Plinius tradit Fuluium Hirpinũ, qui mox Lucullum imitatorem habuerit, viuaria primùm vsurpasse, cùm tamen Cyrum & alios plerosq; longè antè viuarijs ferarum vsos constet. Hodie quoque in Italia Galliaque & Germania crebra visuntur, nusquam autem frequentiora quàm in Anglia, vbi passim nobiles prætorijs habent adiuncta viuaria, quibus damæ, cerui, aliæque feræ septis clauduntur ad voluptatem. Feræ autem quæ viuarijs idoneæ, potissimùm sunt lepores, cuniculi, damæ, sues, cerui, capreoli. Leones autem & vrsi, lupi, leopardi & rapacia truculentiaque animalia

De viuarijs ferarum, ... est. th. ... ropiijs

ſia repagulis potius continentur. Conue nit autem proximum ædificio vel præto rio habere clauſum viuarium, idque vel muro vel fiſſilibus ſtipitibus perforatis (quibus ramices inſeruntur per tranſuer ſa latera interuenientibus certis ſpatijs defixis) quaſi vacerris clatrare, vel aſſe-ribus connexis claudere, quo minus exi-tus feris concedatur, vnde quoties libe-at, feras quaſi de cella promere liceat. Aquam in promptu eſſe conuenit, quæ ſi deſit naturalis, aliunde vel inducen-da vel foſſis procuranda, prout pa-trifamiliâs conducit. Maximè autem fons ſcatens deſiderandus vel viuus, qui feris imprimis expetitur. Eligen-dus autem locus imprimis & gramine ac ſtirpibus arboribusque abundans & glandibus, pomiſque ſylueſtribus. Sunt enim eadem pecorum ſylueſtrium pa-bula quæ cicurum. Temporibus au-tem hybernis & pabulum deneganti-bus & quando partus edunt, ſuccurrere clauſis oportet fœno, & quidquid lo-cus aut facultas præbet, pabuli vice ſup-peditare. Minoribus, veluti lepuſcu-lis & cuniculis olera adminiſtrāda. Iam tu Ornitheuta de tuo aucupio diſſeras.

ORNITH.

De aucupio ORNIT. Secundum venationis genus est auium & aëriorum animalium persecutio, quam Græcè ἰξευτικὴν vel ὀρνιτικὴν, Latinè aucupium vocamus. Est hoc studium præter alia principum atq; herorum exercitia longè commendatissimum omnibusque oblectandi numeris instructissimum siue ingenuitatem exercitij seu voluptatis honestatem expendas. Si quidem hoc studio corpus moderatè longeque expeditius labore ac periculo minore vegetatur. Ferarum autem persecutione immodico labore per inuia, dumeta, syluasq; impeditas venator lassitudine sæpe fractus fatiscit, aut in furibundum aprum aut ceruum efferatū impulsus in vitæ discrimen conijcitur. Adde quod hoc exercitium minore sumptu atque apparatu expeditur. Nam ferarum venatio, & canum omnis generis gregem requirit, & retia sumptuosa, vt taceam venatorum turbam qui canes ducant, vel insectentur feram, vel qui ad retia desideant. Auceps verò Ornithorius vnus instructus aut reti aut visco aut denique accipitre suum exercitium exequitur. Est autem hoc studium ferè triplex, & vel accipitrarium quod auibus rapacibus,

bus,aut retibus alijsq; instrumentis, aut fisco exercetur. Accipitrarium autem & volatile aucupium veteribus non ita in vsu vti nunc omnibus Principibus & heroibus est frequentatum, cùm alia venandi genera iam inde à diluuio vsurpata reperiantur, vt tam Hebræorum quã Græcorum & Latinorum literæ testantur. Budæus miratur hoc solum non fuisse in vsu, præsertim cùm Aristoteles tanta diligentia maximisq; ab Alexandro suppeditatis sumptibus omnium animalium naturam descripserit, nusquam tamen accipitrarij aucupij meminerit. Plinius super Amphipolim scribit, Thraciæ populos atque accipitres societate quadã aucupari: hos quidem ex syluis & arundinetis excitare aues, illos superuolitantes deprimere. Iulius quoque Firmicus, qui fuit Constantini temporibus Magni Constantini filij, mentionem facit huius aucupij. Indos Aelianus tradit coruos & miluos à pullis mansuetos reddere instituereq; ad venatum, vt suprà de leporum venatione dictum. Hodie maximè vsurpatur & generosa exercitatio existimatur principibus & monarchis vsitata, vt quæ voluptatis plurimum habeat.

Accipitrarium aucupium.

Aucupij modi. beat. Exercetur autem hoc aucupium varijs modis. Aut enim prætenso pugno reuocantur: alij enim inuolant prædam, alij deprimunt. Aut auis venatrix sublimis humi latentem prædam circumuolitat, atque circuitu circumscribere latentem prædam solet, & cùm à canibus & venatoribus excussa latebris, supernè se librat sursum deorsumq; volitans spectanda celeritate prædam ipsam vel lancinãs vel humi allidens enecat. Alij qui sublimi volatu lustrare prædam atq; humi latentem prodere non solent, arboripetæ dicuntur. *Arboripetæ* Quidam sublimipetæ prędam non nisi volantem impetunt, quã si prouolatu assequi nequeũt in fruteta cadentem subsequentib. magistris eminus prodունt, sagittæ modo sursum versus elisi. *Sublimipetæ.* Humipetę ad terrã cum pręda deferunt. *Humipetæ.* Sũt sublimiuagi, qui neglecta interdum præda cùm differenauit ad meridiẽ plerunq; apricatione delectati in nubes licẽtius subuehi solent, & diu ex hominũ ꝓspectu auferri, quasi quidam emansores, Quod prouidentes magistri accipitrarij receptui stentorea voce canunt, interim scapũ oblongo loro iactantes rotantesq;. Quare cùm sublimiuagi longissimè & vl

tra

tra famā in alienas regiones auolent, appenduntur eis tintinabula cum orbiculis argēteis, quib. veluti indicib. insignia domini inscribūtur. Vndè sæpe à multis miliaribus capti agnitis in signib. ad dominos remittuntur. Si verò nubilauerit, nullū est periculū. Accipitrū genera plura memorant ab Aristo. quorum plurib. in venatione aucuparia vtimur. Gall. vocantur oise au de la proye. At modo rapiendi venandiq; differūt: nā alij humi cōsidentem columbam rapiunt, volantem non item, alij volantes impetunt. Inter hæc accipitrum genera buteonē pcipuū narrat idem Aristoteles. Græcè τριορχης à numero testium dictus. Etsi Plin. etiam æsulonem vocet. Germanis videtur esse Smerling/Gallis buysart. Item fascões, Palumbarij, perces, Nisus, Germa. Sperner/Gal. espreueer quo in venādis palumbis, perdicib. vtuntur. Fringillarius vel leuis accipiter Binumfalcke. Stellaris accipiter Blaufuß/ Pernices Gyrfalck. Accipiter ardealaris, Gall. faulicer hairemier. E Creta afferūtur magni precij, Sacurios vocant Galli & Germani. Ex omni genere accipitrū rapacium alij nidularij, qui ex nido rapti domi adoleuerunt, Hi vt

Accipitrū genera.

Hi vt obſequentiſsimi, ita non ſunt optimi: alij ſunt ramales, qui iam ferè adulti nidum deſerentes per ramos paſsim auolantes capiuntur: hi nidularijs præferuntur, nam pernicitate nidularios vincũt. Item peregrini, qui vt ſunt pernicitate commendabiles, ita negocio maiore curantur, vt qui ab infantia non obduruerint. Hi tamen duorum generum: Hornotini præſtantiſsimi putantur, id eſt, q̃ antè quàm deplumeſcant, manſueſcunt: Anniculi, id eſt, deplumes, itẽ bimi, trimi, & deinceps ad obſequium redigi non poſſunt. Omnibus iam dictis generibus alij aliter vtuntur, alios vocantes campeſtres & perdicarios, leporarios, picarios, alios locuſtres & riuularios vocant, anatarios. Hi anates, ardeas, grues ſpectanda virtute è ſublimi deturbãt. Ardea enim quoties imminere hoſtẽ cernit, ſublimis fertur in auram, hac eam inſequente, certatim ſic nubes petunt, vt hominis ſæpe proſpectum effugiant, tantiſper dum venatrix ſublimior facta prædam inuolutam vnguibus in terram mutuo rotatu deturbet, atque leporarijs aut venatoribus excipiat. Induſtrias aliquãdo huiuſmodi aues principes magno mercantur: *Precium accipitrum* ſiquidem

ſiquidem conſtat quingentis aureis atq; amplius regibus & principibus vẽditos. Domandi ratio præcipua, vt oculorum palpebris cõmiſsis vel occluſis circuloq; cui inſident agitato inedia longisque vigilijs fatigetur. Pòſt alligatur funiculo, & eſuriens primùm cominus & paulatim longius allicitur, donec aſſueſcat, & ad vocem magiſtri liber auolans citra funiculum reuertatur. Accipitrarium oportet auem crebrò manu cheirothecâ tectâ inſiſtentem deportare, & eſcam præbere vt magiſtrum eiusque vocem cognoſcere diſcat. Anniuerſaria cura plumas in auiarijs amittunt, quod mutare vocant vulgò & à numero annorum, quoties deplumauerint, nomen accipiunt ferè. Ineunte autumno accipitrarij ſaginam auiarij medicamentis exinaniunt, rurſusque ad prædam inſtituunt, inedia perdomitát, inditis in os ſtupeis turundis, vel bolis auiditatem eorum ludificantes, ſimul vt ſic euocatis exocemẽtis auidiores redduntur, ac fame excitatæ obſequentiores fiant. Hyeme etiam ad gelu ſub dio algere vtile. Nonnulli ſi algeant, continuò inhorreſcunt & morte periclitantur reiecta ingluuie. In omni genere veterani

Domandi ratio.

Bbb diffi-

difficilius extenuanť,& minus volucres. ſed ad prædam ſolertiores,& minus obnoxij. Terram enim volatu ſtringentes deuolantem auem excipere nouerunt, aut anguſtis finibus latebrã eius circumſcribere, ne venatores aberrent. Tyrones vt veloces, hoc magis exſpatiantur & aberrant. Accepimus à quodam principis Falconario, qui affirmauit accipitrem, cùm fortè circa matutinũ tẽpus in Menapijs aucupio vacaret, aué vento abreptã, & eodem die circa quartam pomeridianã in Pruſsia, cùm & illic aucupes venarentur hanc ſuperueniſſe, & in præda rapta captum, cum autem ſignum haberet principis, eo agnito remiſſum, & cùm rogaretur quando captus, cognitum eodem die quo auolarit. Ramales atque nidularij initiò ſunt in tenebroſis conſtituendi, & vbi primùm ad venatum produxeris nõ ſubitò mittendi perdicibus capiendis: Quia ſi robuſtior præda ſe excutiat & vincatur, auis fit meticuloſior, quin potius tyrocinium exerceat in coturnicibus & minoribus prædis rapiendis. Aut ſi velis maiuſculas aues capere, acciſis alis auem grandiorem præbeas diripiendam. Eo exercitio fit audentior ad validiores etiam

am capiendas. In Martio & Aprili proijciendis veteribus plumis in caueam, auiarium in hoc factum mittitur dispositum ad parietem, alicubi loco aprico & meridianum solem excipiente. Interim pascendi bona carne, veluti columbina, gallinacea. PHILOT. De volatili accipitrum falconumq; venatione iam satis: perge ad reliquas partes aucupij referendas. ORNI. Quando sic videtur pergam, ac primùm de peculiarium quarundam volucrum aucupio differam. Fulica, inquit Aristoteles libr. 9. de nat. animal. capitur spuma. Appetunt enim eam auidius, quocirca spuma inspersa eas venari in vsu esse, carnem, earum probi odoris esse, excepta posteriore parte. Struthiocameli, aues ceruorum magnitudine, quæ volare non possunt at celeriter currunt. Hos arcu, vt Strabo testatur, venãtur quidam, alij struthorum pellibus tecti: nam dextram pelle colli operiunt, atq; eum sic mouent vti animalia collum, sinistra semen spargunt è pera desumptum, eo auem alliciunt in conualles abigentes vbi plures animal circũsistentes sternunt: Aelianus cursu defi

Fulica quo modo capiatur.

cientem lassitudine comprehendi ab equitibus. Perdicum venatio varia est: Et hæc auis astutia valet, vt Aristoteles & alij posteriores prodiderunt. Nam cùm perdices & coturnices, quibus longè volandi facultas deest, terrestres, vt ait Plinius, potius quàm sublimes sunt, nec altiuolæ, non nidis positis sicut aliæ aues, sed in aprico, in segetibus & vepretis oua edunt & incubant, vt accipitrum iniuriam vitare queant. Pullos fouent ducuntque gallinarum more. Cùm aliquis venando nidum accesserit, prouoluit sese perdix antè pedes venãtis, veluti capiendi spem præbens, sicque venatoré abducit quousque pullis effugium detur pòst ipsa auolans prolem reuocat. Perdicum venatio vulgaris: aut fit accipitre, aut retium nassa veluti sacco. Si accipitrem & canem habeas vestigatorem, excitati ad volatum ab accipitre capiuntur: Sin autem cõspexerint prædonem, antequam excitentur, sese attollere non audent, sed procurrentes sese in vepreta aut segetes abdunt, ibique à canibus capiuntur. Alia venandi ratio perdicum fit reti non lato sed longiusculo, atque veluti brachijs extenso, quod in extrema parte nassam

De perdicibus, & coturnicibus capiendis.

nassam veluti saccum habet. Auceps vel equum habet iuxta quem occultatur (nã equum non vitant) vel tegumento vtitur in equi formam composito, aut rubro nigróue panno scuti instar protegitur ante pectus, ne ipse conspiciatur ab auibus, perq; foramina ipsas speculatur. Vbi conspexerit, paulatim progrediens aues sensim & ipsas se agi patientes in saccum retis cogit ingredi, atque sic capit. Coturnix quia in segetibus habitat auis est ad Venerem vehementer prona, hæc fistula vocem fœminę imitante inuitari solet, quum vbi audierit, cursu celeriorem se proripit eo, vnde vox illa exauditur. Ea igitur via intermedia plaga extenditur, in quàm accurrendo vltro se conijcit. *Coturnicũ aucupium.*

Ex Clearcho Solensi Athenęus tradi, coturnices sub tẽpus coitus, si quis laqueum ad speculum è regione posuerit, ad id quod in speculo apparet accurrentes in laqueum incidere. Communiter aues capiuntur varijs modis: alij tradunt allium coctum vt non renascatur obiectum auibus si deuorauerint sic stupere, vt manu capiantur. Laqueis retibusque capiunt aues, & minores pantheris, hoc est retibus saltabundis, quę expãduntur super *Pantheron retis gen⁹.*

terram capiuntur. Cornices capi proditum, si nucem vomicā edant. Hæc habui que de meo exercitio in medium conferrem. Iam ad te, Halieû, rediit periodus.

DE TERTIA VENATIONIS PARTE.

HALIEVS. DE piscinis villaticis & priuatis superius Piscinarius copiosè disseruit : Nos tertiam venationis speciem, nempe Piscationem & capiendorum piscium rationem, hoc est, ἁλιευτικὴν exequemur. Nam cùm humana solertia nihil intactum relinquat, siue in terra siue in aere atque aqua & omnia hominis imperio preter superos subdita sint, vt supra dictum, quātumuis immanes beluas tam aerias & marinas quá terrestres homo sibi subijcere suoque vsui seruire studuit. Siquidem non elephāti modò & leones parere coguntur homini & auium examina, verùm etiam quæ Pōtus gignit formidolosa atque aspectu horrenda, cete, testitudines, phocę hyenę, canes marini, lamnæ, zygene ipsis terrestribus horribiliora monstra, & quę nationibus metuenda, tamen ab imbecilli pi-

li piscatorum genere capiuntur. De piscatu pauci (quod equidem sciam) & apud Latinos & apud Græcos scripserunt præter Oppianum qui contractius, atque id solùm de capiendis piscibus marinis scripsit. Aristot. Athenæus & Plinius de piscium natura quædam tradiderunt: De piscibus autem capiendis vel parum admodum vel nihil. Columella de piscinis & piscibus alendis scripta reliquit, & Aelianus sparsim nõnulla. Piscium vsus humano generi sicut & alia animalia cõcessus singulari Dei beneficio, cibum enim præbet vtilissimum & lautissimum. Multas gentes solis piscibus victitare. Nã Oritas & Arbias gentes Ichthiophagos esse, qui domicilia quoque è piscium ossibus faciunt, portas è costis, & è vertebris mortaria, teste Strabone. Item panem è piscibus ad solem tostis atque contusis, addito pauxillo fermenti. Principio piscatorem Oppian⁹ sicut res ipsa docet, non minus quàm venatorem vigilantem laboriosum, rigoris & æstus patientẽ esse vult, item sagacem, vt piscium fraudes eludere queat. Instrumentis huic arti idoneis instruct⁹ sit piscator oportet, nẽpe retib. tridẽtib. fuscinis, hamis, atq; id

Arbies Ichthiophagi.

Piscator qualis postuletur.

Piscatio quando instituenda.

genus ad piscationem necessarijs, vt mox dicetur. Porrò tunc piscatio instituenda, cùm pisces desiderio fœturæ loca tepida adeunt, tum enim maximè capiuntur, vt Aristoteles tradit, maximè sub solem orientem, vel paulò pòst quàm occiderit, tum enim maximè visus piscium fallitur. Hyeme vada petunt, alij in limum aut arenam, alij in scopulos se abdentes. Ad vernũ tempus & æstate in sublime redeunt, cùm herbæ virescere incipiunt littoribus appropinquant. Pisces q in mari degere solent prope fluuium aliquem aut lacum cùm partui sint vicini è mari in lacus aut fluuios prodeunt, cũ quòd aquam à ventis tempestatibusque liberam amplexentur in partu, tum ne beluis maris fœtus exponant. Atque ideo in Pontum Euxinum secedunt, qui ob id plurimis piscibus abundat, & quòd beluis marinis rapacibus non sit obnoxius. Verno tempore germinante terra, pisces quoque sicut aliæ ad coitum incitantur, & alij oua arenis petrisque atterunt, alij natando expellunt. Et cùm omnes reliqui semel, lupum bis, mullum ter parere tradunt. Mares procedentes semen spargere fœminas sequentes exorbendo ex-

excipere, neque aliter coire. Id etsi ex Herodoto tradat Aelianus reprehensum tamen ab alijs, nam coire omnino, sed aliter, idque tanta celeritate, vt obseruari certi vix aliquid posit. Piscis fœmina coitus tempore marem sequitur, ventrem eius rostro pulsans, sub partum mares fœminam similiter, de qua re qui volet legat Massarium in Plinium. Tempora piscationi accommoda autumno probantur post solis occasum maximè prima nocte, nam tum pisces dormitant, & facibus lucentibus capiuntur quiescentes, bruma verò meridie, vere toto die, quòd tum ad fœtum euagentur, & in Venerem concitentur. Alij æstate capiuntur, alij hyeme. Nam hippurum & coracinum hyeme non capi, sed tantùm æstiuis diebus, atq; tū cancri fluuiatiles & trochæ cõmendabiliores. Pisces alij alijs locis delectãtur: alij inter saxa, alij in arenis, alij vluisher bidisque locis versantur. Explorandus ventus vt sit tranquillus, alienus à tempestate. Et sicut in terrestri venatione, sic in piscatu Noto spirante retia aduersus Boreã, & contrà Borea flante in Notum trahenda. Euro spirante aduersus Zephyrum dirigenda retia, & contrà.

Tempora Piscationis

Pisces quibus locis delectentur.

Vẽti ratio.

Piſcādi varij modi. Piſcandi varij modi. Traditur cyclamini pharmaci ſubacti odore piſces veluti ebrios & infirmos reddi, adeò vt manu capiantur, atque ideo ichthiotheron dici. Idem de hyoſciamo proditum. Aelianus quatuor memorat piſcandi genera, nempe reti, naſſa, hamo, atque conto. Retium exiſtimat vberiorem, ſed ſupellectilem requirere variam. De his ſuperius dictum in venatione. Conſeruantur autem retia piſcatoria diutius, vt in venatione ferarum dictum. Naſſarum vſum, quia inſidioſus ſit, ingenuum hominem minimè decere quidam opinantur. Hamo autem piſcari libero homini magis decorum exiſtimari. At quæ conto ſit eam eſſe ſtrenuiſsimam, & hominem requirere robuſtum, ad eam requiri perticam rectam oleaginā, & funes è ſparto contextos, & tedas atque faces pineas ac reſinoſas: nauem paruam, & remiges validis brachijs. Proditum eſt tempore hyberno cùm Iſter glacie conſtrictus ſit, piſcatores glaciem in orbem perfodere inſtar putei, huc cùm lucis deſiderio piſces conueniunt, facilè capi, vt Aelianus tradit. Item glacie ſecta ſecuri bus, verriculis piſces capi vulgare eſt.

Alij calamis longis adnectunt setas equinas, alij hamis incuruis annexa esca, alij lina & funiculos contextos è nauibus iaciunt, alij multiplices hamos expediunt. Sunt qui nassis, atque his diuersis: Nam quædã ex saligineis virgis contextæ, non nullæ è linis constant. Alij plumatis funibus piscantur, quemadmodum lepores in segetib. superius diximus venari. Quidam expedito vtuntur piscandi modo, perticæ alligant rete, sacci in morem inferius clauso & angusto, superius patulo, eoq; imposita esca in aquam demisso, sub inde reducunt, captosq; pisces eximunt. Item modus capiendi corbe, fiscellis, in stagnis riuisque herbidis atque vlua obnoxijs, vimineo cophino superius inferiusque patente, eoque subitò demisso in vadum, qui cinguntur cophino pisces capiũtur. Alicubi in riuulis ad faces noctu pisces fuscinis conficiunt. Crebrior piscãdi maximè in mari & fluminibus modus verriculis expeditur vel sagenis. Retia sunt hæc oblonga, & mediocriter lata, altrinsecus funibus alligata, ex vna parte plumbei globuli, ab altera suber annectitur. Atq; hoc quidem lignum propter leuitatẽ in sublimi aqua sustinet eã partẽ retis,

Verriculi vsus.

retis,alteram cogit plumbum subsidere. Pars vna verriculi scaphæ imponitur, altera parte in ripa relicta nauiculaque in altum per gyrum ducta,ad ripã tandem reuersi totum rete ad littus retrahunt inclusis piscibus. Plinius ait interesse capturę si iteretur gurges. Et Aristoteles testatur,si gurgitum ima sæpius terantur,plures capi secundo iactu quàm primo.Est & retis genus quod geminis perticis in mare mittitur ,subitoque pisces comprehendit. Aliud in modum papilionis aut tentorij contextum rete inferius plumbatum,in sublimi nodosum. Eius caudam sinistra tenet piscator, dextra in altum iacit rete,idque sufidens pisces qui eo loci sunt cingit,& cùm retrahitur claudit. Eadem aquatilia genera aliubi atque aliubi meliora. Littorales pelagicis meliores contendit Aristoteles quippe qui cibo copiosiore melioreq; potiantur. Lupi pisces in Tiberi amne inter duos pontes,rhombus Rauennæ,muræna in Sicilia,elops Rhodi,ostreis saporem optimum Lucrinis adiudicant quidam.Sturio ad ostia Rheni, siluri in Danubio & Mœno, salmones Rhenenses cõmendabiliores:varij in montanis riuulis hale-

Qui pisces vbi meliores.

haleces ſicut,& piſcis, qui induratur, ex Oceano Germanico commendabiliores. Cæterùm vt ſunt piſces varij, varijq́; piſcandi modi. Non omnes etiam eſca capiuntur. Nonnulli priuſquam appetant odorantur. Ineſſe enim & auditum & olfactum experientia cōpertum eſt. Quoſdam & ſpeluncis latentes ſalſamento illitis faucibus ſcopuli, piſcator expellit, velut ſui cadaueris agnitionem fugientes. Conueniuntq́; ex alto ad quoſdam odores, vt ſepiam vſtam & polypum, & ob id coguntur in naſſas, ſentinas nauium fugiunt, maximè piſcium ſanguinem. Non poteſt petris auelli polypus, ſed cunila admota ab odore protinus reſilit, vt ait Plinius. Aliqui pane ineſcantur & vocati adſunt, ſic aſſueti paſci. Purpuræ & aliquot alij aquatici fœtidis delectañ. Minores hamis minoribus, diſtentis etiam caprinis pellibus ſæpe capiuntur. Cete grandis belua, (Nearchus vicenûm & ternûm paſſuum refert) ipſis nauibus metuenda, in Heſperio mari plurimum viſitur & Oceano, & tarda inceſſu. Eſt muſculus piſcis exiguus aſpectu ſed cauda lōgiuſcula, hic monſtrum ducit, illud verò ſequiñ. Quare muſculo viuo cete rarò ca-

Piſcibus & auditũ & olfactum ineſſe.

Cete.

Muſculus piſcis.

capitur, verùm duce capto non difficilè capitur belua & vię & consilij expers, vtpote noctu caligans oculis. Custode igitur capto apparet monstrum eminentibus extra aquã pinnis. Piscatores rudentes benè compactis nodis extendunt, qui ne abrodantur, catenis intexuntur per multos orbes. Ad hæc vtres spiritu distẽtos alligant, eosq́, in pelagus demittunt. In hamo indit esca, iecur aut armus taurinus, quẽ vno ictu deglutire queat. Mox præparatis securibus & ingentib. gladijs adoriuntur monstrum, sed taciti, ne rumorem sentiens in profundum descendat. Escam rapiens & deuorans capitur, funibusq́ue trahitur. Et nî vtres funibus annexos habeant piscatores, vnà cum nauib. facilè mergeret immanis belua. Sed dũ in vtres cedentes sæuit, interim piscatoris ictu cõfoditur, & in terrã trahitur.

Physeteres Eiusdem ferè magnitudinis Physeteres, qui efflationibus fluctum maximum & caliginem nauigantibus excitant, vt Strabo scribit.

Balena. Balena etiam vnco ferreo capitur, securibusq; excinditur. Balenæ submersuræ naues, dolijs eiectis vel effuso castoreo terrentur.

Balena,

Balena, Orca, Cete, cõmuniter vocanť Walfisch.

Orcam tradunt balenę infestam beluam: Capi inuitatione prædæ dum saginã prosequitur in littus fluctibus propulsa, eminente dorso multo super aquas carinæ in modum inuersę, multiplicibus plagis confoditur, & mergi sæpe piscatores reflatu beluę oppletos vnda, & quia os habet in fronte, ideoque summa vnda innatantes in sublimis nimbos afflãt. A Claudio principe oppugnatam orcam in portu Ostiensi, quo profectus ipse cum prætorianis populo Romano spectaculũ prębuisse proditum, lanceas congerente milite è nauigijs assultantib. Plinius tradit. *Orca.*

Canes quia voraces, & piscantes perturbant, hamis occultatis in piscib. capiunť. *Canes.*

Lamnæ in remos sęuiunt, dentibus circulo iniecto capiuntur. *Lamnæ.*

Phocę nõ hamis neq; tridẽte aut fuscina, cũ duriore sint cute, sed retib. capiũť. *Phocæ.*

Testudinem etiam inter cete numeratam, immensę magnitudinis beluam Indico mari mitti, quarum superficie habitabiles casas integãt, atq; rubro mari his nauigant cymbis, & piscatorib. obuiam infaustam Oppianus putat. Capitur si inuer- *Testudo marina.*

inuertatur,& supina feratur, sic facilè cō
figitur. In primis eliciuntur ante meridi
ano tēpore blandiente euectę, eminentes
lato dorso, per tranquilla fluentes. Quæ
voluptas liberè spirandi in tantum fallit
oblitas sui, vt solis vapore siccato cortice
non queant mergi, inuitęque fluitent op
portunæ venantium prædæ. AElianus
scribit caput eius abscisum diu viuere,
& si manum oculis admoueas, oculos
claudere, & si propius admoueas mor-
dere.

Delphini. Delphinos capere religio est, siquidem
hi piscatoribus auxilio sunt. Nam ad no-
men Simonis vocati adesse solent, pisces
ex imo fundo pellentes. Vnde ei partem
prædæ dare cōsueuerunt piscatores, quā
si negent, in posterum eisdem non ad-
sunt in piscando. Thraces ad Byzantium
Delphinis non parcunt: & quia ab homi
nibus nō metuuut, facilè capiuut, maxi-
mè primùm nati. E quibus vno capto,
mater facilè capitur, vt sequatur, natos-
que veluti ad ludum literarium liberos
educente parente, vt inquit Oppianus,
ipsa ponè ἐπισκοπός sequitur. Aristote-
les tradit retibus apprehensum breui tē-
pore strangulari, cùm spirandi facultas
quam

quã habet,adimatur. De Delphinorum φιλανθρωπίᾳ multa paßim leguntur, vt de Arione apud Herodotum, & pueris adamatis dorsoq; exceptis in mare vexisse atque reuexisse, vt est apud vtrunque Plinium & Athenæum & Oppianum. Notum est de Cærano Milesio, qui captum delphinum, & necandum à piscatoribus redemit, postea naui, in qua Cæranus erat, mersa, ab eodem cõseruatus, ac deinde mortuo in patria, atque in littus ela to agmen Delphinorum apparuit non procul, tanquam funeri præsens & opem laturum.

Purpuræ capiuntur post Canis ortum aut ante vernum tempus: quoniam quando fœtificauere, fluxos habent succos, & fœtidis delectari Plinius testatur. Oppianus tradit capi missis strombis piscibus aut ostreis in densos calathos è vimine aut iunco cõplexos, purpura linguam inserens ad escam, mox intumescentem retrahere nequit, atque sic capi. Alij purpuras capi paruulis rarisque veluti nassis in alto iactis, esca indita clusilibus & mordacibus conchis, has semineces sed redditas mari auido hiatu reuiuiscentes appetunt purpuræ, porrectisque linguis *Purpura.*

 infestant.

infestant. At illæ aculeo exstimulatæ, claudunt sese comprimuntque mordentia, ita pendentes auiditate sua purpuræ tolluntur. Aqua dulci necantur.

Scarus. Scarus, inquit Aelianus, omnium pisci um salacissimus, & cupiditate impotens in fœminam, quod cùm piscatores non ignorent, comprehensæ fœminæ summū os ad tenuem funiculum ex sparto confe ctum alligant, eamque viuam per mare ad cubilia vbi congregari consueuerunt, trahunt, nassæque in piscatoria nauicula os latè diductum paulatim demittitur in mare. Mares ad conspectum fœminæ libidinis furore certatim in eandē ferūtur. Interim qui fœminam deducit, rectà ad nassā tēdēs cumq; fœmina in nassā trahit maresq; gregatim cū fœmina capiūtur.

Cephalus. Cephalus, piscis cœnosus, omnium quàm turbidorum amās, vt Pausanias in Messenijs testatur. Retibus capitur, nam summis natat vndis.

Orcinus. Orcinus, cetaceus piscis mirè sagax, cū enim hamum quo capi solet deglutierit, mox in profundum se demittit ad petrā aut solum allidens, hamum expellere cupiens, quod si minus licet, vulnus dila tat, atque exiliendo expuit. Sæpe tamen id

id non succedens capitur.

Apuæ verriculis tenui filo cõtextis capiuntur, inutiles alioqui pisces ob exilitatem, ad aliorum piscium capturam solùm vsurpati. *Apua.*

Ostrea, conchæ & carabi, locustas Theodorus vertit, capiuntur vel verriculis vel maris reciprocatione in littora prouecta. *Ostrea. Carabi Locustæ.*

Thunni & porci marini, quos Strabonem pelamides appellare volunt, easq; in Mæotide gigni, vnde gregatim erumpentes per angustos maris sinus ad Bizãtium plurima eorundem venatio, adeò vt manibus intercipiantur. Capiuntur retibus. Est autem eorum captura à Vergiliarum exortu ad Arcturi occasum. Celtas, Ligures & Massilienses ingentibus hamis capere eos prodit Aelian⁹. Reliquo tempore hyberno latent in gurgitibus. Thunnos iuxta Hispaniam glande saginari scribit Strabo. *Thunni*

Haleces, alij arengas vocant, Iouius ex istimat veteribus apuas dici: Sunt qui è menorum genere esse tradant, vnde menidium per deminutionem dictum. Capiuntur circa Augustum mensem in mari Septentrionali supra Angliã ac Scotiã. *Hering. Haleces. Arengæ.*

Piſcatores è Batauis & Morinis maritimis ciuitatibus ſoluunt nauib. in hoc paratis, quas buſchas vocant, commeatum menſtruum viginti aut triginta homines vna cum retibus & inſtrumentis neceſſarijs aſſumunt. Retibus vtuntur denis aut duodenis vlnis longis & quatuor latis, inferiori fune grãdi & robuſto munito, horumq́ue retium plura ſimul nectunt, inferiore parte propter funis pondus deſidẽte, & ſuperiore propter annexum ſuber natante. Veſperi ſub crepuſculum eiectis linis haleces vltrò in retia ſe coniiciunt, branchasq́; inſerunt, piſcatores ad ſtadia aliquot prouehunt, vbi ſentiunt pondus, mox trochleis retia extrahunt propter ingẽtem copiam, tantumq́ue pondus quòd citra hæc adminicula educere non queant: nam aliquoties vltra centenas tinas capiunt. Cauent vt opus conficiant noctu, nam ſtatim ad auroram elabuntur haleces. Periculoſa eſt piſcatio, nam rarò diu ſuperſunt piſcatores. Aiũt aliquoties vnã mulierem quinque aut ſex maritos vno anno ſuccedentes amittere.

Stockfiſch. Piſcis induratus mari Septentrionali circa inſulam Thule capitur in maximis rigori-

rigoribus, qui exiccatus, fustibus malleisque rursum mollitur. E genere Asella rum creditur. Alij merlucam esse volunt. Capitur (vt aiunt) retibus.

Spongia. Spógiam animal docet esse Plinius & Oppianus quod cruorem habeat inhærentem: Aliqui narrant etiam auditu vehi eas, contrahiq; ad sonum exprimentes abundantiam humoris, nec auelli petris posse, nisi rescindantur. Captura autem eorum periculosa: Nam piscator edoctus spiritum cõtinere, à socijs ilia cinctus atque sinistra plumbum gerẽs, dextera falcem, ore oleum, atq; ita ad maris vadum demissis funibus, oleum ore diffundit, vnde aqua lucet perinde atque flamma noctu. Spongiæ affixæ virentibus petris falce resecantur, mox sanies effluit, oriturque fœtor hominem sæpe enecans, & resectis spongijs subitò emergit, sæpe lacerus si non totus deuoratur à beluis marinis, Oppiano teste. Quare obseruant spongiatores, anthiæ pisces vbi sint, illic nullas esse beluas marinas ostendit Aristoteles.

Anthias. Anthias piscis est apud Chelidonias insulas & Asiæ scopulos frequens, celeriter capitur, vno genere, paruo nauigio &

concolori veste,eademq; hora p aliquot dies cōtinuos piscator enauigat certo spatio,escamq; proijcit. Primū timet fraus, pòst consuetudine inuitatus vnus anthias escam appetit.Is aliquot dies inescatus velut conciliator innumeros adducit, & priores illi piscatorem agnoscentes escā è manibus sumunt. Tum piscator paulum vltra digitos in esca mittit hamum,& singulos inuolat verius quàm capit,interim parcens conciliatori,cauensque ne palpatio aut sonus cæteros abigat. Sunt qui tradant anthias captos miserabilem mortē lugere non aliter quàm homines qui in latrones incidunt.

Sargus. Sargus,quia caprarū amator,ad earum vmbram,vel earū pellib. facilè capit. Quare extremis littorum marginibus & scopulis collocant capras vel simulacra earū ad capturā. Quanquam etiam nassis capiuntur myrto lauroq; annexis, vt Oppianus testatur. Nosse eos artes quibus socios captos eripiāt. Captus hamo lina abrodit. Nassa clauso socio in caput natās caudā præbet, qua prehensa ore se extrahit.

Capitones. Capitones,Cephali,Schelfisch, Italis Capitelli, Gallis Egerfin appellantur, (alij è mugilum genere esse arbitrātur)

Capiun-

Capiuntur maximè hyeme,& reciproca tione maris littore ſiccato fodiuntur foveæ,in quibus plerunque remanent recedente mari. Aliud tamen genus arbitror cuius Aelian⁹ meminit in Achaico ſinu frequens,quos ille perindeatq; ſcaros ob libidinis incontinentiā fœmina captiua per mare tracta capi tradit. Scribit Ariſt. capitonē algore oculis deficere, oſſa panis quoque capi & terrę inteſtinis maritimis hamis affixis.

Mugiles celeritatis ſunt acerrimæ, ita vt retia tranſiliant,quare cautione opus in captando. *Mugiles.*

Sepia tridēte capiť,ſed ꝑcuſſę fœminę auxiliant,attñ fœmina capta mare fugit. Vbi ambo ſe ſentiūt appħēdi effuſo atramēto,ꝗproſanguine ipſis eſt,abſcōdunť. *Sepia.*

Torpedo dextram piſcatoris torpore officit vt hamum excidere manu cogat, cōtactu vires adimit, atq; ea fraude piſces languentes deuorat. Quod ſi quis liquorem Cyrenaicum teneat, nihil pali torporis ſentire traditur ab Aeliano. *Torpedo.*

Anthieorum captura iuxta Coryciū vbi gregatim ad paſtum accurrunt, iteratoq; paſtu cicures ac familiariores reddūtur,deiecto autem lapillo defugiunt in *Anthieon captura.*

profundum ac vadum. Interim vnū capiens piscator, & sic deinceps alium, esca è labrace vel uiuo vel mortuo parata, Oppiano authore.

Callichus. Orcymus. Cātharus. Carabus. Polypus. Callichus, Orcymus, Cantharus, Carabus, Polypus, nassis capiuntur, esca igne tosta iniectaque nassæ, cuius nidore capiuntur.

Chalcides. Chalcides, Trachuri capiuntur piscibus impositis nassæ.

Triglæ. Triglæ illuuie delectātur, maximè humano corpore suum instar, de quib. plura Oppianus.

Pectē. Passer piscis planus, pectē: Capitur reciprocante mari in altum nauiculis euectis, retibusq́; emissis, idq́; plurimum circa mare Britannicū in Morinis, capti in sole & ventis exiccantur suspensi.

Polypus. Polypus oliuæ rami amore capitur.

Hippurus. Hippurus gaudet laceratarum nauiū tabulis, horum loco fasciculis arundineis subligato lapide & pòst hamo misso capiuntur canis visceribus & intestinis immissis hamis.

Aphiæ. Aphiæ gregatim procedunt, adeo vt nauis in eas tanquam in rupem impingēs sistere cogatur, sed securi cæduntur.

De fluuia- Inter fluuiatiles generosissimus lupus, qui

qui & lucius atque labrax à Græcis dicit, *tilium pis-* licet non ignorem alios alium appellare *catione.* piscem. Rheno ac propinquis fluuijs & *Lupus.* hamo & retibus capitur. Hamo captus, nisi properè adsis, dolore vulneris cōtempto, laxat hamum ac refugit.

Salar, q Ausonio stellatus tergora guttis, alius varius, Aeliano troctã dici quidam putarunt, licet eius descriptio non videatur conuenire salari vel trutæ harum regionũ & fluuiatili: cum ipse inter marinas referat, & hamo captum solũ è piscib. se abstrahere ex hamo, ꝙ cũ piscatores intelligant, longiores ansas machinantur. Carpo Italis existimatur esse qui in Benaco capitur troctarum saporẽ referẽs, nisi quòd hic rubris, ille nigris maculis distinguatur, vt Iouius scribit, tametsi Salar vel truta in amnib. circa Rhenum & Mosam, cæterisq; Germaniæ riuulis alij nigris alij rubris distinguãtur punctis. Theodorus iuniorẽ salmonem existimat sed falsò : nam etsi hi quoque punctis maculentur, in Rheno tamen reperiuntur, maximè in superiore Germania circa Brisacum & alia loca pleraque, non autem in riuulis, truta autem Rheno & magnis fluminibus non capitur, sed

Salar. *Carpo.* *Truta.*

ſaxatilibus riuis gaudet hic piſcis, licet viuarijs etiam contineatur aliquoties. Capiuntur vel manibus in cauernas riuorũ compulſi, nam latibula quærit ſub eroſis ripis arborum radicibus veſtitis. Alicubi naſsis, retibusq́ue, nonnunquam fuſcina ad nocturnas faces infigit. Eſt & truta

Tructa. vel tructa marina, Veneti nomen ſeruãt. Funduli, piſciculi ſaxatiles, partim manibus ſub petris latitantes capiuntur, partim minutis retibus.

Capitones quoque riuulorum ſaxatilium piſciculi quibus boithi & coitii aſsimiles tradunt quidam, ad eundem modum ſub lapidibus occultantur, manibusq́ue lapide cincto leniterq́; ſublato cõprehenduntur.

Alburni. Alburni, & ipſi fluuiatiles hamo capiunt, maximè verno tẽpore, hamo alligato eſca lubricorũ, qui à rore nomẽ habẽt.

Gobij. Gobij, non ſolum in fluuijs, vt Atheſi & pleriſque regionis Tridentinæ fluuijs, etiam mari capiuntur & lacubus: nam & in Lario & Verbano aluntur laudati maximi propter iecinoris gratiam, Itali vocant Capitoni, Græcè κώβιοι Ariſtoteli. Non multum fundulis diſsimiles, qui Rheno capiuntur & vicinis amni-

amnibus,nempe hamo & verriculo.

Carpio & fluuialis & marinus, funt q̃ cyprinum aut cyprianum vocitent, de lectaī limosis vadis,capitur reti & hamo atque nassa.Sed rete fallit caput limo cō dens,vt rete apphendere non queat. Est & carpio Benaci, qui alias varius nigris maculis,de quo antè dictum. *Carpio.* *Cyprinus.*

Perca,spinis armatus, vt Athenæus te statur,capitur reti & nassa.Est & marinus eiusdem generis piscis. *Perca.*

Cancri fluuiatiles,vel sub petris vel in cauernis latitantes capiuntur.Obseruare aūt oportet'anaqua in cauernis tepida sit aut calida, si calida facilius busonem q̃ cācrū reperies,frigidis aūt aquarū cauer nis cancer latitat, apprehenditur dorso ne chelis comprehendat stringatque capientem. *Cancri.* Anguillæ capiuntur nassis im positis intestinis aut alijs escis.Nonnunquam & fuscinis in limo demersæ figuntur. Aelian⁹ tradit anguillas in pado capi intestinis ouillis trium aut quatuor cubitorū lōgitudine atq; alterā extremitatē intestini piscatorē in fluuiū deijcere, q̃ verticib.volutatur,alterā manu tenere *Anguilla.*

atque

atq; huic parti arundinis frustum ad digiti aut amplius longitudinem inserit. Mox cùm anguilla escam rapuit, deglutitque, piscator arundinem inflat, vnde intestinum intumescens anguillæ fauces oppletanhelitumq; obstruit, vt neq; spirare, neque infixos dentes detrahere anguilla queat, atque sic suffocatam capi.

Murena. Murenæ fluuiatiles nassis capiuntur, & nonnunquam retibus.

Lampetra. Eodem modo & Lampetræ, mustellæ veteribus dictæ.

Mona. Mona, mullum aliqui vocāt, & ipse riuis gaudens, Rhenoq; frequens, retib. capitur & hamis atque nassis. In riuulis & fuscina ad faces nocturnas.

Tinca. Tinca Italis, aliqui merulam, alij turdum, alij colyphum existimant esse. Capitur retibus & nassis atque hamo, maximè verno æstiuoq; tempore magis quàm hyberno, paludibus & stagnis piloq; gaudet. Est & marini generis Prasinus, qué *Prasinus.* pressum vocant, capitur retibus & hamo toto ferè anni tempore autumno commendatior.

Barbatus. Mugil, quem barbatum appellant, capitur fluminibus Germaniæ, & reti & hamo atque nassis.

Thy-

Thymallus, Eſchium vocant, contem ptus piſcis & vilis, ad eũdem modum capitur. Alium referunt in Ticino Italiæ degere, mira odoris fragrantia, vt Aelianus ſcribit. *Thymallus.*

Salmo, nobiliſsimus & carnoſus piſcis, Germaniæ fluminibus peculiaris, naſsis plurimum amplis in flumen miſsis alligatisque prælongis vimineis funibus capitur, idque frequentius decreſcente flumine, Fauonijs flantibus, à bruma vſq; in æſtatem. Inde Laſſus vocatur. Cùm incipit parere, ſcandit petricoſa & ſcabroſa loca petens. *Salmo.*

Sturio, ſunt qui Silurum putant, alij delphinum fluuiatilem: at neutrum horum eſſe veriſimile: nam ſiluro dentes aſsignat Ariſtoteles, & delphino, Sturio dentibus caret, tantum foramen habet rotundum, non amplum, oris loco. Maximus fluuiorum piſcis eſt, mari Oceano aberrans. Rheno plurimũ ad oſtia eius fluuij aliquãdo altius aſcendit. Capitur retibus. Proditum eſt ſilurum à Myſis in Iſtro capi admotis ad ripã bobus aut equis, illisque iugatis alligari hamum validum aſſo tauri pulmone inſtructum, eumque cum eſca in flumen deiici. *Sturio.* *Silurus.*

Silu-

Silurus gratissimam escam appetens, hamum incautè deuorat, & dum infixum elidere non potest, piscator sentiens funem exagitari, boues equosue instigat tanquam arator, atque sic prædam extrahit. Silurum Plinius in Mœno & Danubio fluuijs reperiri eumque esse quam vulgus vocat Germanica lingua Ein huse, quanquam Marionem hunc vocent alij.

INDEX

INDEX

RERUM AC VERBORUM QUAE IN HOC LIBRO PRAECIPUE explicantur: Ubi numerus folium, nota a prius, b verò posterius latus designat.

A.

adifi-

apes

arbo-

B.

bubu-

citrea

colum-

D.

doman-

E.

equi

gal-

H.

Ibices

I.

L.

M.

milium

N.

O.

olei

P.

per-

pra-

Q.

R.

S.

ſcbadones.

T.

V.

vin-

vri-

DE VENTORVM RATIONE EX CAII PLINII SECVNDI Naturalis historiæ Libro XVIII.

Entorum paulò scopulosior obseruatio. Solis ortu quocunque libeat die stantibus hora diei sexta sic vt ortũ eum à sinistro humero habeant. Cõtra mediam faciem meridies: à vertice septentrio erit: qui ita limes per agrum currit cardo appellatur. Circumagi deinde melius est: vt vmbrã suam quisque cernat: alioquin post hominem erit. Ergo permutatis lateribus vt ortus illius diei à dextro humero fiat occasus à sinistro: tũc erit hora sexta: cũ minima vmbra contra mediũ fiat hominẽ. Per huius mediam longitudinem duci sarculo sulcum, vel cinere lineam, verbi gratia pedum 20. conueniet: mediamq; mensuram, hoc est in 10. pede circũscribi circulo paruo: qui vocetur vmbilicus. Quæ pars fuerit à vertice vmbra hac erit ventus septentrionalis. Illo tibi putator arborũ plagæ ne spectẽt néue arbusta vineæve nisi in Africa, Cyrenis, AEgypto. Illinc flãte ne arato quæq; alia pcipimus. Quæ pars lineæ fuerit à pedibus vmbræ meridiem spectans hac ventũ Austrum dabit: quem à Græcis notum diximus vocari. Illinc flatu veniente materiã

vine-

vineamque agricola ne tractes. Humidus aut æstuosus Italiæ est. Africæ quidem incendia cum serenitate affert. In hunc Italiæ palmites spectent: sed non plagæ arborum vitiumue. Hunc oliueti metator Vergiliarum quatriduo. Hunc caueat insitor calamis gemmisq; inoculator. De ipsa regionis eius hora præmonuisse conueniet. Frondem media die arborator ne cadito.

COLONIAE
Apud Ioannem Birckmannum.

mea dona mea ...

andru ...

Heresbach
de rustica